

МАЗМҰНЫ

	Кіріспе		5
1	Қоршаған ортаныңжәне табиғи ресурстардың сандықжәне сапалық сипаттамалары		
	1.1	Атмосфералық ауа	6
	1.1.1	Стационарлы көздерден атмосфералық ауа ғаластағы шикізаттардың шығарындылары	7
	1.1.2	Елді мекендердегі атмосфералық ауаның сапасы	9
	1.1.3	Озон қабатын бұзатын заттарды тұтыну	15
	1.2	Су ресурстары	17
	1.2.1	Беткі су ресурстары	18
		1.2.1.1. Беткі су ресурстарының сапасы	20
		1.2.1.2. Қазақстан Республикасының трансшекаралық өзен суларының сапалық жағдайы	28
	1.2.2	Ағынды сулар	31
	1.2.9	Тазартуғимараттары	31
	1.2.3	Жерасты сулары	
	1.2.4	Тұщы суды алу	
	1.2.5	Орталықтандырылған сумен жабдықтау	
	1.2.6	Су шығыны	
	1.2.7	Тұщы суды қайталама пайдалану	
	1.2.8	Ауыз судың сапасы	
	1.2.10	Гидротехникалықғимараттар және олардың жай-күйі	
	1.3	Биоәртүрлілік	
	1.3.1	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар	
	1.3.2	Ормандар және басқа орман басқан жерлер	
	1.3.3	Құрып кету қаупі төнген және қорғалатын түрлері	
	1.3.4	Санының өзгеруі және жеке түрлерінің таралуы	
	1.4	Жер ресурстары	
	1.4.1	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар, сауықтыру, рекреациялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жерлер	
	1.4.2	Орман қорының жерлері	
	1.4.3	Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жердің сапалық сипаттамасы	
	1.4.4	Ауыл шаруашылық алқаптарының сапалық жағдайы	
	1.4.5	Азықтық жайылымдарының дәнді техникалық жағдайы	
	1.4.6	Жердің тозуы	
	1.4.7	Жердің ластануы	
	1.4.8.	Бүлінген жерлер және оларды қалпына келтіру	
	1.5	Климат	
	1.5.1	Ауа температурасы	
	1.5.2	Атмосфералық жауын-шашын	
2	Негізгі қоғамдық маңызы бар экологиялық проблемаларды қоса алғанда, қоршаған ортаға тігісетін антропогендік әсер		
	2.1	Энергетика	
	2.2	Көлік	
	2.3	Қалдықтар	
	2.4	Ауыл шаруашылығы	
	2.4.1.	Мал шаруашылығы	
	2.4.2	Мал дәрігерлік бақылау	
	2.4.3	Минералдық және органикалықтың айтқыштарды тұтыну	
	2.4.4	Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер	
	2.5	Парниктік газдың шығарындылары	
	2.6	Экологиялық проблемалар	
	2.6.2	Арал теңізінің экологиялық проблемалары	
	2.7	Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар	

3	Қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру		
		Қоршаған ортаны және табиғи ресурстарды қорғаудың мемлекеттік басқару құрылымы	
		Экологиялық инфрақұрылымның даму бағыттарын анықтайтын ҚР негізгі стратегиялық және бағдарламалық құжаттары	
		Мемлекеттік экологиялық сараптама және экологиялық рұқсат	
		Мемлекеттік экологиялық бақылау	
		Қоршаған ортаның жай-күйіне мониторинг жүргізу	
		Халықаралық ынтымақтастық	
		Экологиялық білім беру және қоғамдық қозғалыс	
		Қоршаған ортаны қорғау саласындағы ылымизерттеулер	
		Табиғи ресурстардың мемлекеттік кадастрлары және экологиялық ақпарат	
		Орман және балық ресурстарын, жануарлар дүниесін және биоәртүрлілікті басқару	
	Қорытынды		
		Қысқартулар тізімі	
4	Өңірлердегі экологиялық хал-ахуал		
	4.1	Ақмола облысы	
	4.1.1	Атмосфералық ауа	
	4.1.2	Су ресурстары	
	4.1.3	Жер ресурстары	
	4.1.4	Жер қойнауы	
	4.1.5	ЕҚТА	
	4.1.6	Радиациялық жағдай	
	4.1.7	Қалдықтар	
	4.1.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.1.9	Экологиялық мәселелер	
	4.2	Ақтөбе облысы	
	4.2.1	Атмосфералық ауа	
	4.2.2	Су ресурстары	
	4.2.3	Жер ресурстары	
	4.2.4	Жер қойнауы	
	4.2.5	Биоәртүрлілік	
	4.2.6	Радиациялық жағдай	
	4.2.7	Қалдықтар	
	4.2.8	Экологиялық мәселелер	
	4.3	Алматы облысы	
	4.3.1	Атмосфералық ауа	
	4.3.2	Су ресурстары	
	4.3.3	Топырақтың ластану жағдайы	
	4.3.4	Жер қойнауы	
	4.3.5	Радиациялық жағдай	
	4.3.6	Қалдықтар	
	4.3.7	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.3.8	Экологиялық мәселелер	
	4.4	Атырау облысы	
	4.4.1	Атмосфералық ауа	
	4.4.2	Су ресурстары	
	4.4.3	Топырақтың ластану жағдайы	
	4.4.4	Биоәртүрлілік	
	4.4.5	Радиациялық жағдай	
	4.4.6	Қалдықтар	
	4.4.7	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.4.8	Экологиялық мәселелер	
	4.5	Батыс Қазақстан облысы	
	4.5.1	Атмосфералық ауа	
	4.5.2	Су ресурстары	

	4.5.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.5.4	Биоәртүрлілік	
	4.5.5	Жер қойнауы	
	4.5.6	Радиациялық жағдай	
	4.5.7	Қалдықтар	
	4.5.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.5.9	Экологиялық мәселелер	
4.6	Жамбыл облысы		
	4.6.1	Атмосфералық ауа	
	4.6.2	Су ресурстары	
	4.6.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.6.4	Жер қойнауы	
	4.6.5	Биоәртүрлілік	
	4.6.6	Радиациялық жағдай	
	4.6.7	Қалдықтар	
	4.6.8	Экологиялық мәселелер	
4.7	Қарағанды облысы		
	4.7.1	Атмосфералық ауа	
	4.7.2	Су ресурстары	
	4.7.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.7.4	Жер қойнауы	
	4.7.5	Биоәртүрлілік	
	4.7.6	Радиациялық жағдай	
	4.7.7	Қалдықтар	
	4.7.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.7.9	Экологиялық мәселелер	
4.8	Қостанай облысы		
	4.8.1	Атмосфералық ауа	
	4.8.2	Су ресурстары	
	4.8.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.8.4	Жер қойнауы	
	4.8.5	Биоәртүрлілік	
	4.8.6	Радиациялық жағдай	
	4.8.7	Қалдықтар	
	4.8.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.8.9	Экологиялық мәселелер	
4.9	Қызылорда облысы		
	4.9.1	Атмосфералық ауа	
	4.9.2	Су ресурстары	
	4.9.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.9.4	Жер қойнауы	
	4.9.5	Биоәртүрлілік	
	4.9.6	Радиациялық жағдай	
	4.9.7	Қалдықтар	
	4.9.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.9.9	Экологиялық мәселелер	
4.10	Маңғыстау облысы		
	4.10.1	Атмосфералық ауа	
	4.10.2	Су ресурстары	
	4.10.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.10.4	Жер қойнауы	
	4.10.5	Биоәртүрлілік	
	4.10.6	Радиациялық жағдай	
	4.10.7	Қалдықтар	
	4.10.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.10.9	Экологиялық мәселелер	
4.11	Оңтүстік Қазақстан облысы		
	4.11.1	Атмосфералық ауа	
	4.11.2	Су ресурстары	

	4.11.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.11.4	Жер қойнауы	
	4.11.5	Биоәртүрлілік	
	4.11.6	Радиациялықжағдай	
	4.11.7	Қалдықтар	
	4.11.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.11.9	Экологиялықмәселелер	
4.12	Павлодар облысы		
	4.12.1	Атмосфералықауа	
	4.12.2	Су ресурстары	
	4.12.3	Жер ресурстары	
	4.12.4	Жер қойнауы	
	4.12.5	Биоәртүрлілік	
	4.12.6	Радиациялықжағдай	
	4.12.7	Қалдықтар	
	4.12.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.12.9	Экологиялықмәселелер	
4.13	СолтүстікҚазақстан облысы		
	4.13.1	Атмосфералықауа	
	4.13.2	Су ресурстары	
	4.13.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.13.4	Биоәртүрлілік	
	4.13.5	Радиациялықжағдай	
	4.13.6	Қалдықтар	
	4.13.7	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.13.8	Экологиялықмәселелер	
4.14	Шығыс Қазақстан облысы		
	4.14.1	Атмосфералықауа	
	4.14.2	Су ресурстары	
	4.14.3	Жер ресурстары	
	4.14.4	Жер қойнауы	
	4.14.5	Биоәртүрлілік	
	4.14.6	Радиациялықжағдай	
	4.14.7	Қалдықтар	
	4.14.8	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.14.9	Экологиялықмәселелер	
4.15	Астанақаласы		
	4.15.1	Атмосфералықауа	
	4.15.2	Су ресурстары	
	4.15.3	Жер ресурстары	
	4.15.4	Биоәртүрлілік	
	4.15.5	Радиациялықжағдай	
	4.15.6	Қалдықтар	
	4.15.7	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.15.8	Экологиялықмәселелер	
4.16	Алматықаласы		
	4.16.1	Атмосфералықауа	
	4.16.2	Су ресурстары	
	4.16.3	Топырақтыңластану жағдайы	
	4.16.4	Биоәртүрлілік	
	4.16.5	Радиациялықжағдай	
	4.16.6	Қалдықтар	
	4.16.7	Жаңартылатын энергия көздері	
	4.16.8	Экологиялықмәселелер	

КІРІСПЕ

Қоршаған ортаның жай-күйі туралы және Қазақстан Республикасының табиғи ресурстарын пайдалану туралы ұлттық баяндама (бұдан әрі – Ұлттық баяндама) Қазақстан Республикасы аумағындағы нақты экологиялық жағдай туралы халықты жыл сайын ақпараттандыру және оны жақсарту бойынша қолданылған шаралар мақсатында құрылады. Ұлттық баяндама Энергетика министрлігімен дайындалды.

Ұлттық баяндама да келесі деректер көрініс табады: 1) қоршаған ортаның және табиғи ресурстардың сандық және сапалық сипаттамалары туралы; 2) негізгі қоғамдық маңызы бар экологиялық проблемаларды қоса алғанда, қоршаған ортаға тигізетін антропогендік әсерлер туралы; 3) өңірлердегі экологиялық хал-ахуал туралы; 4) қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру бойынша мәліметтер көрініс табады.

Ұлттық баяндамада қоршаған орта жағдайы мен әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері арасындағы өзара байланысты сипаттайтын көрсеткіштер маңызы ұсынылды. Көрсеткіштерді таңдау әлемдік үздік тәжірибемен және БҰҰ ЕЭК және ЭЫДҰ беделді халықаралық ұйымдардың ұсыныстарымен белгіленген.

Көрсеткіштер топтар бойынша ұсынылды:

- 1) атмосфералық ауа;
- 2) климаттың өзгеруі;
- 3) су ресурстары;
- 4) биоәртүрлілік;
- 5) жер ресурстары;
- 6) ауыл шаруашылығы;
- 7) энергетика;
- 8) көлік;
- 9) қалдықтар.

Ұлттық баяндаманы құру үшін деректерді келесідей орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы ұйымдар ұсынды:

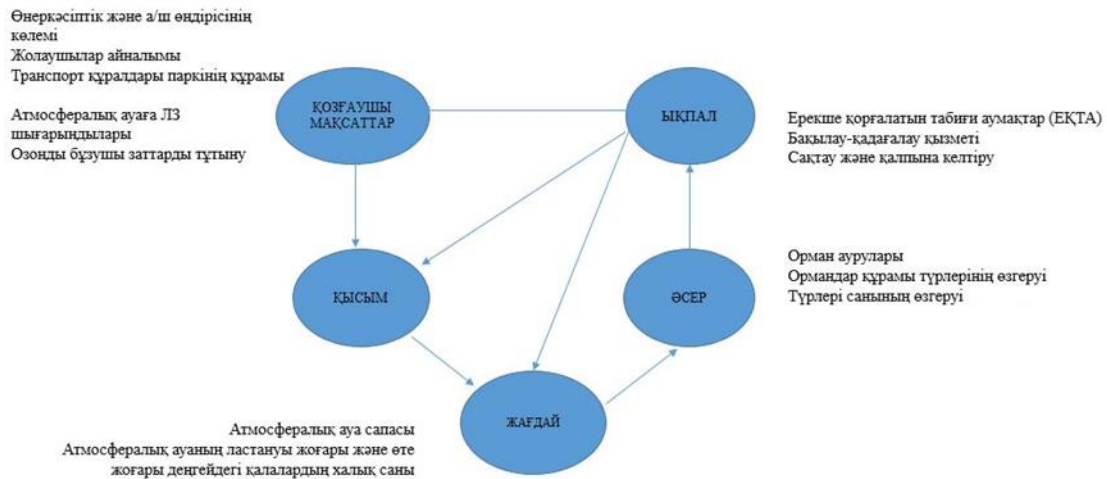
ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі
ҚР Білім және ғылым министрлігі
ҚР Инвестициялар және даму министрлігінің Азаматтық авиация комитеті
ҚР Инвестициялар және даму министрлігінің Аэроғарыш комитеті
ҚР Инвестициялар және даму министрлігінің Автомобиль жолдары комитеті

ҚР ҰЭМ Тұтынушылардың құқықтарын қорғау комитеті
ҚР ИДМ Геология және жер қойнауын пайдалану комитеті
ҚР АШМ Су ресурстары комитеті
ҚР АШМ Жер ресурстарын басқару комитеті
ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті
ҚР ІІМ Төтенше жағдайлар комитеті
ҚР ЭМ Климаттың өзгеруі жөніндегі департаменті
ҚР ЭМ Жаңартылатын энергия көздері департаменті
Ақмола облысының әкімдігі
Ақтөбе облысының әкімдігі
Алматы облысының әкімдігі
Атырау облысының әкімдігі
Батыс Қазақстан облысының әкімдігі
Жамбыл облысының әкімдігі
Қарағанды облысының әкімдігі
Қостанай облысының әкімдігі
Қызылорда облысының әкімдігі
Маңғыстау облысының әкімдігі
Оңтүстік Қазақстан облысының әкімдігі
Павлодар облысының әкімдігі
Солтүстік Қазақстан облысының әкімдігі
Шығыс Қазақстан облысының әкімдігі
Астана қаласының әкімдігі
Алматы қаласының әкімдігі

Ұлттық баяндама үшін деректерді жүйелеу және жалпылау бойынша жұмыстар Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі «Қоршаған ортаны қорғаудың ақпараттық-талдау орталығы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорнымен жүргізіледі.

Ұлттық баяндаманың интерактивті нұсқасы www.ecodoklad.kz интернет ресурсында мемлекеттік және орыс тілінде ұсынылды.

Бөлім 1.1 АТМОСФЕРАЛЫҚ АУА

Атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарылуы ҚМ-Қ-Ж-Ә-Ы схемасындағы қоршаған ортаға Қысым болып табылады.

Атмосфералық ауа ластануының артуы адам денсаулығына және экожүйенің тұрақтылығына кері әсерін тигізеді. Бұл көрсеткіш жекелеген секторлардың қоршаған ортаға әсерін бағалауға мүмкіндік береді, атап айтқанда: энергетиканың, көліктің, өнеркәсіптің, ауыл шаруашылығы және қалдықтармен жұмыс істеу қызметі бойынша.

Бұл көрсеткіш зиянды заттардың қоршаған ортаға қолданыстағы және күтілетін антропогендік әсерінің деңгейін көрсетеді, сондай-ақ мақсатты мәндеріне қол жеткізу деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл көрсеткіш тұтастай алғанда антропогендік атмосфералық ауаға әсер етуді бағалауға ғана

мүмкіндік беріп қоймай, стационарлық және жылжымалы көздерден, соның ішінде экономикалық қызмет түрлері (оның ішінде: энергетика, көлік, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және қалдықтармен жұмыс істеу қызметі бойынша және т.б.), сондай-ақ үй шаруашылықтары бойынша бағалауға мүмкіндік береді.

Көрсеткіш 2010 жылғы 9 желтоқсандағы ҚР Статистика бойынша агенттігінің «Қоршаған орта статистикасының көрсеткіштерін қалыптастыру жөніндегі әдістеме» №337 бұйрығына сәйкес қалыптасады. Атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарындылары туралы ақпаратты қалыптастыруға жауапты мемлекеттік орган болып Ұлттық экономика министрлігінің Статистика бойынша комитеті табылады. Ауа 2-ТП (жылдық) нысан бойынша жалпы

мемлекеттік статистикалық қадағалаудың қорытындысымен ақпарат қалыптасады.

1.1.1 Стационарлы көздерден атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарындылары

Қазақстан Республикасында барынша өндірістік сәйкесінше, ең көп ластанған болып Шығыс Қазақстан, Қарағанды және Павлодар облыстары есептеледі.

Атмосфералық ауаның ластану проблемасы Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Ақмола облыстарында және Астана қаласында

біршама аз. Бұл осы облыстардағы өнеркәсіптік кәсіпорындардың концентрациясына және сәйкесінше атмосфералық ауаға зиянды ластағыш заттардың аз көлемдегі шығарындыларымен байланысты.

Ластағыш заттардың негізгі көлемі Қарағанды (596,4 мың тонна), Павлодар (552,9 мың тонна), Ақтөбе (134,3 мың тонна) және Шығыс Қазақстан (127,2 мың тонна) және Атырау (110,6 мың тонна) облыстарында қалыптасқан (1.1.1-ші кесте).

1.1.1-ші кесте. Стационарлы көздерден атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарындылары (мың тонна).

Әкімшілік бірліктері	2012	2013	2014	2015
Қазақстан Республикасы	2 384,3	2 282,7	2 256,7	2 179, 7
Ақмола	105,7	83,8	84,6	85,6
Ақтөбе	123,9	125,4	121,8	134,2
Алматы	64,2	68,4	51,6	55,0
Атырау	133,1	138,4	109,1	110,6
Батыс Қазақстан	62,1	60,4	44,7	42,4
Жамбыл	40,7	33,6	38,2	41,9
Қарағанды	641,4	572,6	603,6	569,3
Қостанай	100,6	115,4	103,8	91,6
Қызылорда	31,1	31,3	30,8	30,1
Маңғыстау	64,2	77,5	88,3	72,5
Оңтүстік Қазақстан	48,6	56,3	59,9	68,9
Павлодар	676,0	650,4	610,2	552,9
Солтүстік Қазақстан	75,7	71,4	71,9	74,8
Шығыс Қазақстан	140,0	124,9	129,6	127,1
Астана қ.	64,9	60,5	65,1	56,3
Алматы қ.	12,1	12,4	43,5	39,1

1990 және 2015 жылдар аралығындағы кезеңде республикадағы атмосфералық ауаға ластағыш заттар шығарындыларының негізгі үлесі күкірт диоксиді мен өте жоғары жиілікке (ӨЖЖ) (қатты) келеді. 1990 жылы стационарлық көздерден атмосфералық ауаға ластағыш заттар шығарындыларының көлемі (күкірт диоксиді, азот оксидтері, МЕҰОҚ, аммиак, көміртегі оксиді, көмірсутек және ӨЖЖ (қатты)) жылына 4649,9 мың тоннаны

құрады. 2015 жылы стационарлық көздерден атмосфералық ауаға ластайтын заттар шығарындыларының көлемі жылына 2180,0 мың тоннаны құрады. 2015 жылдың жиынтық шығарындылары 1990 жылдың жиынтық шығарындыларының 44,0%-ын құрады. 2010-2015 жылдар кезеңінде республикадағы атмосфералық ауаға ластағыш заттар шығарындыларының негізгі үлесі күкіртті ангидрид пен көміртек тотығына келеді

1.1.2-ші кесте. Стационарлы көздерден атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарындылары

Атаулары	Бірлік	2011	2012	2013	2014	2015
Күкірт диоксиді	1000 т / жыл	774,2	769,6	729,2	729,1	710,6
Азот оксидтері	1000 т / жыл	232,8	249,4	250,2	256,5	243,4
МЕҰОҚ	1000 т / жыл	53,4	58,1	92,0	114,4	105,1
Аммиак	1000 т / жыл	2,2	2,2	2,0	2,2	2,3
Көміртегі оксиді	1000 т / жыл	445,1	446,2	457,9	478,8	451,2
Көмірсутектер	1000 т / жыл	137,6	170,5	96,1	62,0	66,1
ӨЖЖ (қатты) оның ішінде:	1000 т / жыл	631,1	593,8	551,2	494,2	466,0
күйе	1000 т / жыл	9,6	9,0	8,6	8,9	7,3
көмір күлі, құрамында кальций тотығы 35-40%	1000 т / жыл	47,7	35,3	18,6	14,4	8,6
Қорғасын	т/ жыл	644,9	542,0	572,4	699,4	636,3
Кадмий	т/ жыл	-	1,2	1,3	1,2	1,2
Сынап	т/ жыл	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Мыс	т/ жыл	310,4	248,8	165,9	162,6	254,5
Күшәла	т/ жыл	160,8	101,3	121,8	87,7	40,5
Толуол	т/ жыл	1 334,2	1688,8	1761,4	2 075,9	2174,1
Бенз(а)пирен	т/ жыл	12,7	17,1	35,2	23,2	49,6
Нафталин	т/ жыл	68,7	69,1	51,6	54,9	54,5
Дихлорэтан	т/ жыл	510,2	201,1	0,047	0,100	1,2
Ацетон	т/ жыл	156,3	204,6	248,5	686,8	331,7

2015 жылы стационарлы көздерден шыққан ластағыш заттардың көлемі 30 129,8 мың тоннаны құрады, бұл 2014 жылға қарағанда 5,6%-ға кем, оның ішінде ұсталғаны және залалсызданғаны 92,8%.

Атмосфералық ауаға стационарлы көздерден ластағыш заттардың шығарындыларының көлемі 2 180,0 мың тоннаны құрады, оның

ішінде 1714 мың тоннасы газ тәріздес және сұйық заттарға, 466 мың тоннасы қатты заттарға тиесілі.

2015 жылы атмосфераға спецификалық ластағыш заттардың шығарындыларының көлемі белгіленген шекті жол берілген шығарындыдан аспады және 53,2 пайызды құрады.

1.1.3-ші кесте. Жан басына шаққандағы негізгі ластағыш заттардың шығарындылары

Атауы	Бірлік	2011	2012	2013	2014	2015
Елді мекен	млн адам	16,6	16,9	17,1	17,3	17,5
Күкірт диоксиді	кг / адам	46,6	45,5	42,6	42,1	40,6
Азот оксидтері	кг / адам	14,0	14,8	14,6	14,8	13,9
МЕҰОҚ	кг / адам	3,2	3,4	5,4	6,6	6,0
Аммиак	кг / адам	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Көміртек оксиді	кг / адам	26,8	26,4	26,8	27,7	25,8
Көмірсутектер	кг / адам	8,3	10,1	5,6	3,6	3,8
ӨЖЖ (қатты)	кг / адам	38,0	35,1	32,2	28,6	26,6

1.1.4-ші кесте. Аудан бірлігіне шаққандағы негізгі ластағыш заттардың шығарындылары

Атаулары	Бірлік	2011	2012	2013	2014	2015
Елдің ауданы	1000 км ²	2 724,9	2 724,9	2 724,9	2724,9	2724,9
Күкірт диоксиді	т/км ²	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Азот оксидтері	т/км ²	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
МЕҰОҚ	т/км ²	0,02	0,02	0,3	0,04	0,04
Аммиак	т/км ²	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
Көміртек оксиді	т/км ²	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Көмірсутектер	т/км ²	0,050	0,063	0,400	0,023	0,024
ӨЖЖ	т/км ²	0,232	0,218	0,200	0,181	0,171

1.1.5-ші кесте. ЖІӨ-нің бірлігіне шаққандағы негізгі ластағыш заттардың шығарындылары

Атаулары	Бірлік	2011	2012	2013	2014	2015
2011 жылғы ЖІӨ тұрақты бағада (СҚП)	Млрд. халықар. доллар	366,5	383,3	405,6	422,2	427,2
Күкірт диоксиді	кг/1000 доллар	2,1	2,0	1,8	1,7	1,7
Азот оксидтері	кг/1000 доллар	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6
МЕҰОҚ	кг/1000 доллар	0,15	0,15	0,23	0,27	0,25
Аммиак	кг/1000 доллар	0,006	0,006	0,005	0,005	0,005
Көміртек оксиді	кг/1000 доллар	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1
Көмірсутектер	кг/1000 доллар	0,4	0,4	0,2	0,1	0,2
ӨЖЖ	кг/1000 доллар	1,722	1,549	1,359	1,171	1,091

1.1.2. Елді мекендердегі атмосфералық ауаның сапасы

Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің «Қазгидромет» РМК және Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Тұтынушылардың құқықтарын қорғау комитеті (санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылық бойынша уәкілетті орган) елді мекендердегі атмосфералық ауа сапасының мемлекеттік мониторингін өткізеді.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Тұтынушылардың құқықтарын қорғау комитетінің деректері бойынша (тұтынушылардың құқықтарын қорғау санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылық уәкілетті органында) біршама жиі кездесетін зиянды заттар (азот диоксиді, қорғасын, формальдегид, күкіртті сутек және т. б.) Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Ақтөбе, Павлодар, Қостанай облыстарының атмосфералық ауасында жиі кездеседі.

2015 жылы республиканың 75 ірі және шағын қалаларында атмосфералық ауаның жай-күйіне санитарлық-эпидемиологиялық мониторинг жүзеге асырылды. Атмосфералық ауаға ұйымдастырылған шығарындылары бар 1540 объекті бақылауда болған, оның ішінде тексерумен қамтылғаны 508 немесе 33% объекті.

Санитарлық-химиялық көрсеткіштерге 214513 атмосфералық ауа сынамалары зерттелді, оның ішінде 2149 сынама немесе 1%-ы гигиеналық нормативтерге (2014ж. – 0,9%) сай келмеді.

Гигиеналық нормативтерге сай емес атмосфералық ауа сынамаларының ең үлкен үлес салмағын бензин (3,6%), фенол (2,5%), күкіртті сутек (2,2%), өлшенген заттар (2,0%), көмірсутектің тотығы (1,6%) құрайды.

ШЖК-дан асқандағы сынамалардың орташа республикалық көрсеткішінен жоғарылау Қарағанды облысында – 8,0% байқалады, 7006 сынаманың ішінен Теміртауда 566-сы асқан, 1983 сынаманың ішінде 299-ы (өлшенген заттар 89, фенол 89, аммиак 71, азот диоксиді 44, күкірт диоксиді 3, күкіртті сутек 3) сәйкес келмейді, Қарағандыда 2551 сынаманың ішінде 173-і (көміртегі оксиді 69, күкірт диоксиді 47, өлшенген заттар 42, азот диоксиді 15) сәйкес келмейді, Жезқазғанда 1134 сынаманың ішінде 42 сынама сәйкес келмейді (күкірт диоксиді 36, өлшенген заттар 6), Шахтинскте 411 сынаманың ішінде 32 -сі (өлшенген заттар 31, азот диоксиді 1) сәйкес келмейді, Балқашта 144 сынаманың ішінде 12-сі (өлшенген заттар 6, күкірт диоксиді 6) сәйкес келмейді, Қаражалда 72 сынаманың ішінде 6-уы (өлшенген заттар 6) сәйкес келмейді, Саранда 36 сынаманың ішінде 2 сынама (өлшенген заттар) сәйкес келмейді.

«Қазгидромет» РМК Қазақстан Республикасының аумағында атмосфералық

ауаның жай-күйіне бақылау жүргізеді. 2015 жылды республиканың 47 елді мекендеріндегі 139 бақылау бекеттерінде, оның ішінде 56 стационарлы бекетте: Ақтау (1), Ақтөбе (3), Алматы (5), Астана (4), Атырау (2), Балқаш (3), Жезқазған (2), Қарағанды (4), Көкшетау (1), Қостанай (2), Қызылорда (1), Риддер (2), Павлодар (2), Петропавл (2), Семей (2), Талдықорған (1), Тараз (4), Теміртау (3), Өскемен (5), Шымкент (4), Екібастұз (1) қалаларында, (АЭА) Морпорт-Ақтау (1) арнайы экономикалық аймағында және Глубокое кентінде (1) және бақылаудың 83 автоматты бекеттерінде: Астана (2), «Бурабай» ФМКС (1), Щучье (1), Щучье санаторийінде (1), «Бурабай» МҰТП (1), Көкшетау (1), Степногорск(1), Алматы (11), Талдықорған (1), Ақтөбе (3), Атырау (3), Құлсары (1), Өскемен (2), Риддер (1), Семей (2), Глубокое кентінде (1), Тараз (1), Жанатас (1), Қаратау (1), Шу (1), Қордай кентінде (1), Орал (2), Ақсай (1), Березовка кентінде (1), Январцево кентінде (1), Қарағанды (3), Балқаш (1), Жезқазған (1), Саран (1), Теміртау (1), Қостанай (2), Рудный (2), Арқалық (2), Жетіқара (2), Лисаковск (2), Қарабалық кентінде (1), Қызылорда (2), Ақай кентінде (1), Төретам кентінде (1), Ақтау (2), Жаңаөзен (2), Бейнеу кентінде (1), Павлодар (4), Ақсу (1), Екібастұз (2), Петропавл (2), Шымкент (2), Кентау (1), Түркістан (1).

Қолмен сынама алудың стационарлық бекеттерінде атмосфералық ауа ластануының жай-күйі бойынша келесідей көрсеткіштер анықталады: өлшенген заттар (шаң), күкірт диоксиді, еритін сульфаттар, көміртек оксиді, азот диоксиді, азот оксиді, күкіртті сутек, фенол, фторлы сутегі, хлор, хлорлы сутек, көмірсутектер, аммиак, күкірт қышқылы, формальдегид, күшлөнің қоспасы, кадмий, қорғасын, хром, мыс, бензол.

Атмосфералық ауаның ластануын бақылайтын автоматты бекеттерде келесі көрсеткіштер анықталды: РМ-10 өлшенген бөлшектері, күкірт диоксиді, көміртек диоксиді, көміртек оксиді, азот диоксиді, азот оксиді, озон, күкірт сутегі, көмірсутектер сомасы, аммиак, формальдегид, метан, метанды емес көмірсутектер. Әр-түрлі аймақтарда құрал-жабдықтар мен құрылғылардың болуына байланысты түрлі қоспалар анықталады.

Ауаның ластану жағдайы ауа сынамаларын талдаудың және өңдеудің нәтижесімен бағаланды.

Атмосфералық ауаның ластану деңгейі ШЖК-мен бірге қоспалар концентрацияларын ($\text{мг}/\text{м}^3$ $\text{мг}/\text{м}^3$) салыстыра отырып бағаланды.

Атмосфералық ауаның ластану деңгейін бағалау үшін бір жылда ауа сапасының үш көрсеткіші пайдаланылады:

- стандартты индекс (СИ) - ШЖК-ға бөлінген, кез келген ластағыш заттардың қаладағы біршама көп өлшенген максималды концентрациясы.

- біршама көп қайталану; (БҚ), %, ШЖК-нің артуы - қала ауасында кез келген ластағыш затпен ШЖК-дан асудың біршама көп қайталануы.

- атмосфераның ластану индексі (АЛИ) - атмосфераның ластану көрсеткіші. Оны есептеуге ШЖК-ға бөлінетін және күкірт диоксидінің зияндылығына әкелген әр түрлі ластағыш заттар концентрациясының орташа көрсеткіштері қолданылады.

Атмосфераның ластану дәрежесі СИ, БҚ және АЛИ көрсеткіштерінің төрт стандартты градациямен сипатталады. Егер АЛИ, СИ және БҚ әр түрлі градацияға түссе, онда атмосфераның ластану деңгейі АЛИ бойынша бағаланады.

2015 жылы АЛИ есептері бойынша, **ластанудың жоғары деңгейінің** класына (СИ - 5-10, БҚ-20-49%) жататындар: Степногорск қаласы, Өскемен қаласы, Алматы қаласы, Риддер қаласы, Жезқазған қаласы, Шымкент қаласы, Теміртау қаласы, Қарағанды қаласы.

Ластанудың жоғары деңгейінің класына (СИ - 2-4, БҚ - 1-19%) 6 елді мекен жатады: Тараз қаласы, Семей қаласы, Ақсай қаласы, Екібастұз қаласы, Балқаш қаласы, Ақай кенті, Бейнеу кенті, Глубокое кенті.

Ластанудың төмен деңгейімен сипатталатындар (СИ - 0-1, БҚ - 0%): Лисаковск, Ақсу, Жаңаөзен, Көкшетау, Орал, Қаратау, Рудный, Құлсары, Кентау, Түркістан, Павлодар, Жанатас, Петропавл, Қызылорда, Саран, Астана, Атырау, Шу, Талдықорған, Қостанай, Ақтау, Ақтөбе, Жетіқара, Арқалық, Қордай, Январцево, Березовка, Қарабалық, Төретам, Бурабай ФМКС және Щучье-Бурабай курорттық аймағы.

Қазақстан Республикасының аумағында атмосфералық ауаның 248 жоғары ластану жағдайы және 47 экстремалды жоғары ластану жағдайы тіркелген (1.1.6-шы кесте).

1.1.6-шы кесте. Атмосфералық ауаның жоғары ластануы және экстремалды жоғары ластану деңгейі

№	Қала атаулары	Қоспа	Жоғары ластану жағдайларының саны	Экстремалды жоғары ластану жағдайларының саны	ШЖК асу еселігі	Мүмкін болатын ластану көздерін анықтау, қабылданған шаралар (Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі Мұнай-газ кешеніндегі экологиялық реттеу, бақылау және мемлекеттік инспекция комитеті (ҚР ЭМ МГЭБМИК) ұсынған деректері бойынша)
1	Ақтау	Өлшенген заттар (шаң)	2	1	13-20,4	Шаңды дауыл
2	Ақтөбе	күкіртті сутек	64	24	10,01-29,94	<p>Департамент зертханасымен жүргізілген құралдық өлшеуіштер бойынша КТИ ауданында күкіртті сутегінің артуы анықталған; Кәріздік сорғы станциясы (КСС-6) - 5-шағын аудандағы автомобиль көпірі ауданы; КСС-11- Жіңішке өзені арқылы өтетін көпірдің ауданы, сондай-ақ Пожарский-Рысқұлов көшелерінің қиылысы.</p> <p>КСС шығарындыларының тұрақсыз сипатқа ие екендігі анықталды және ол КСС жұмысындағы техникалық істен шығу нәтижесінде болуы мүмкін. Көптеген зерттеулер көрсеткендей, тұрақты құдықтардың ағынды сулар жинақталған орындарында күкіртті сутектің ең көп бөлінуі байқалады. КТИ -да ағынды суды жобалық тазалаудың 80-90%-ы болуы тиіс, нақты 50-60% -ды құрайды. Булану алаңдарына түсетін ағынды сулар жеткіліксіз түрде тазартылады және күкіртті сутегінің жағымсыз иісінің пайда болуымен ластағыш заттардың шіруі мен ыдырауына жағдай жасайды.</p> <p>Булану кезінде КТИ -да күкіртті сутегі бөлінеді, қалаға бағытталған жел пайда болған уақытта құрамында күкіртті сутегі бар ауа массалары қаланы «басады». Күкіртті сутегі бұл- газ және салмағы бойынша ауаға қарағанда ауыр болғандықтан, тұрғындар ұзақ уақыт бойы оның теріс әсерін сезеді. Сондай-ақ, Ақтөбе қаласы бойынша стационарлық төгетін кәріздік станциялар жоқ. Төгуге арналған орындар жабдықталмаған және жағымсыз иістерді тарату көзі болып табылады. Сондай-ақ, күкіртті сутегінің пайда болуы және бөліну көзі болып 50-60-шы жылдарда салынған Жилгородок ауданындағы «Ақбұлақ» АҚ кәріздік желісі табылады.</p> <p>«Ақбұлақ» АҚ объектілерін жаңарту және қайта құрудың инвестициялар жобасы бойынша 2017-2018 жылдарға арналған ЕҚДБ-ның несиелік ресурстарының есебінен 679504 мың теңге көлемінде Жилгородок ауданының Ақтөбе қаласындағы ұзындығы 13,211 м</p>

						<p>болатын өздігінен ағатын көрізін қайта құру қарастырылған. Сондай-ақ, «Ақтөбе Таза Қала» ЖШС қалалық полигоны және ескі ТҚҚ полигоны жағымсыз иістің пайда болуының мүмкін болатын көздерінің бірі болып табылады. Тұрмыстық қатты қалдықтар полигонында әр түрлі себептерге байланысты пайда болып, бірнеше рет өртенулер болады.</p> <p>2015 жылы облыс Әкімімен «2015-2017 жылдар аралығында Ақтөбе облысының экологиялық жағдайын жақсарту бойынша іс-шаралар жоспары» бекітілді. Жоспардың 16 іс-шарасының 13 тармағы Ақтөбе қаласының экологиялық мәселесін шешуді қарастырады, атап айтқанда - атмосфералық ауаның сапасын, көріздік жүйелердің жай-күйін жақсартуға бағытталған.</p>
3	Арқалық	күкіртті сутек	2	3	14,0-40,25	<p>«Қостанай облысы бойынша экология департаменті» РММ және «Қостанай облыстық санитарлық-эпидемиологиялық сараптама орталығы» РМҚК-нің сынақ зертханаларының тексерісі барысында күкірт сутегімен ластану туралы ақпарат расталмады. 2012 жылғы 25 қаңтардағы №168-ші СанПинге сәйкес күкірт сутегісінің концентрациясы ШЖК шегінде орналасқан. Іргелес аумақтарда тексеріс жүргізу кезінде күкіртті сутектің бөліну көздері табылмады, сондай-ақ, стационарлық автоматты бекеттерге іргелес жатқан аумақтарда қосымша іріктеу сынамалары жүргізілді.</p>
4	Астана	Азот диоксиді	2	1	13,7-24,0	<p>Жүргізілген талдаулардың нәтижесінде азот диоксидінің шоғырлануы бойынша асу 9,5 рет анықталды. Тексеріс барысында бекет аумағына көп қабатты тұрғын-үй секторы, жеке аула іргелесетіні анықталды. Автономды қазандықтардың кәсіпорындары, ұйымдары, сондай-ақ, атмосфералық ауаның жай-күйіне әсер етуі мүмкін осы немесе өзге де объектілердің құрылысы бұл ауданда тіркелмеген. Азот диоксидінің артуының бірден бір себебі «Экогон+» АҚ газоблок өндіру зауыты, сонымен қатар, жеңіл және жүк автокөліктері қызметтері болып табылады.</p>
5	Атырау	күкіртті сутек	1	-	10,5	<p>Талдау нәтижелері бойынша күкіртті сутегінің артуы байқалмады.</p>
6	Балқаш	күкіртті сутек	49	15	10,3–27,8	<p>Қазақмыс Смэлтинг ЖШС, Қазақмыс Энерджи ЖШС құжаттарын камералық бақылау кезінде (МЭС қорытындысы) - күкіртті сутек анықталмады. Атмосфералық ауаның күкірт сутегімен ластану көзі болып</p>
		күкірт диоксиді	1		11,6	

						өнеркәсіптік шарттардың, атап айтқанда, шаңды борасынның, сондай-ақ автокөліктің пайдаланылған газдарының әсері табылады. Сонымен қатар, күкіртті сутек жануарлар қалдықтарының, тұрмыстық қатты қалдықтардың, сондай-ақ кәріздік төгінділердің ыдырауы кезінде бөлінетіндігі болжамданады.
7	Екібастұз	күкірт диоксиді	12		10,0	2014 жылдың қарашасынан бастап 2015 жылдың наурызы аралығында Екібастұз қаласында құрылған «Қазгидромет» стационарлық бекетінде мерзімді экстремалды-жоғары «ШЖК» күкірт диоксидінің құрамы тіркелді. Күкірт диоксидінің экстремалды-жоғары құрамының туындау себептерін анықтау үшін департаментте «Қазгидромет» ЖШС және «Промсервис-Отан» ЖШС-мен бірге өлшеу нәтижелерінің сәйкестік әдісі арқылы есептік өлшеулер өткізілді. жүргізілді.
8	Жетіқара	Күкіртті сутек	55	1	10,2-39,6	«Қостанай облысы бойынша экология департаменті» РММ және «Қостанай облыстық санитарлық-эпидемиологиялық сараптама орталығы» РМҚК сынақ зертханаларының тексеруі барысында күкірт сутегімен ластану туралы ақпарат расталмады. 2012 жылғы 25 қаңтардағы №168-ші СанПин-ге сәйкес күкірт сутегі концентрациясы ШЖК шегінде болды. Іргелес аумақтарда тексеріс жүргізу кезінде күкіртті сутектің бөліну көздері табылмады, сондай-ақ стационарлық автоматты бекеттер орналасқан жерге іргелес аумақтарда қосымша сынамаларды іріктеу жүргізілді.
9	Қарағанды	Өлшенген заттар (шаң)	2	1	13,4-25,6	Қазақмыс Смэлтинг ЖШС, Қазақмыс Энерджи ЖШС құжаттарын камералық бақылау кезінде (МЭС қорытындысы) - күкіртті сутек бөлінбеді. Болжамды нұсқасы бойынша, жануарлардың қалдықтарының, ТҚҚ-ның, сондай-ақ, кәріздік төгінділердің ыдырауы кезінде күкіртті сутек бөлінеді.
10	Қостанай	күкірт диоксиді	3		10,0	Қостанай қаласының атмосфералық ауадағы көміртек оксиді, азот диоксиді бойынша ШЖК нормативтерінен асу себепін анықтау мақсатында «Қостанай облысы бойынша экология департаменті» РММ сынақ зертханасы сынамас іріктемесі мен талдауын өткізді. 2012 жылғы 25 қаңтардағы №168-ші СанПин-ге сәйкес күкірт сутегі концентрациясы ШЖК шегінде болды. Іргелес аумақтарда тексеріс
		Көміртек оксиді	25	-	13,96-18,50	

						жүргізу кезінде күкіртті сутектің бөліну көздері табылмады, сондай-ақ стационарлық автоматты бекеттер орналасқан жерге іргелес аумақтарда қосымша сынамаларды іріктеу жүргізілді. «Қазгидромет» ШЖҚ РМК-де анықталған ШЖК-дан асу бұл автоматты бекет өнеркәсіптік аймақтың шекарасында орналасқандықтан автокөліктің жоғары өтімділігінен туындаған.
12	Талдықорған	Күкіртті сутек	24	-	10,4-17,3	2015 жылдың 8 сәуірінде Алматы облысы Экология департаментінің мамандары және Алматы облысы Тұтынушылардың құқықтарын қорғау департаментінің дәрігер-зертханашылары бірлесіп 4 сынама іріктеп алды, мұнда ауадағы көмір сутектің құрамы 0,0000102-0,0000897 мг/м ³ (ШЖК - 0,008 мг/м ³ - бұл шекті жол берілген концентрациядан едәуір аз).
13	Теміртау	Күкіртті сутек	3	1	10,0-20,4	Қазақмыс Смэлтинг ЖШС, Қазақмыс Энерджи ЖШС құжаттарын камералық бақылау кезінде (МЭС қорытындысы) - күкіртті сутек анықталмады. Болжамды нұсқасы бойынша, жануарлардың қалдықтарының, ТҚҚ-ның, сондай-ақ, кәріздік ағызулардың ыдырауы кезінде күкірт сутегі бөлінеді. Бекеттің жанында қоқыс жәшігі тұр.
14	Шу	Күкіртті сутек	1	-	11,4	-
15	Төретам кенті	Формальдегид	2	-	10,69	Осы факті бойынша Департаментпен 2015 жылғы 26 тамыздағы шығ. №1-05/2766 ТЖ Қармақшы бөліміне және 2015 жылғы 26 тамыздағы шығ. №1-05/2765 Төретам кентінің әкімшілігіне хат жолданды. Сонымен қатар, атмосфералық ауаның ластануының мән-жайын анықтау үшін Төретам кентіне департаменттен инспектор жіберілді.
Барлығы 11 елді мекен			248 ЖІ және 47 ЭЖІ			

1.1.3. Озон қабатын бұзатын заттарды тұтыну

Озон қабатын бұзатын қосылыстарға хлорфторкөміртегілер (ХФК), көміртегі тетрагидрохлориді, метилхлороформ, галондар, гидрохлорфторкөміртегілер (ГХФК), гидробромфторкөміртегілер (ГБФУ) және метилбромид жатады. Олар өрт сөндіргіштерде (галондар) және ауыл шаруашылығы пестицидтерінде (метилбромид) еріткіштер, хладагенттер, көбіктендіру және майсыздандыру заттары, аэрозольдер үшін ығыстырғыштар ретінде пайдаланылады.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы озон қабатын қорғау саласындағы келесі халықаралық келісімдер тарапы болып табылады:

Озон қабатын қорғау туралы Вена конвенциясы 1985 жылы 196 елмен бекітілді. Шекті сипаты бар және өндіріс пен тұтынудың озонды бұзушы заттарды қысқарту бөлігіндегі оған қол қоюшы Тараптардың нақты міндеттерді белгілемейді. Қазақстан Вена конвенциясына 1997 жылғы 30 қазанда қосылған («Қазақстан Республикасының Озон қабатын қорғау жөніндегі Вена конвенциясына қосылуы туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 30 қазандағы №177-І Заңы). Вена конвенциясы 1998 жылдың 26 тамызында күшіне енді (Қазақстан және конвенцияның басқа тараптары үшін).

1997 жылдың 30 қазанында Қазақстан Монреаль Хаттамасына қосылды («Қазақстан Республикасының Озон қабатын бұзатын заттар жөніндегі Монреаль Хаттамасына қосылуы туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 30 қазандағы №176-І Заңы). Монреаль Хаттамасы 1998 жылдың 26 тамызында күшіне енді.

Озон қабатын бұзатын заттар жөніндегі Монреаль хаттамасы 1987 жылы 196 елмен ратификацияланды. Тұрмыстық және медициналық аэрозоль өнімдерінде пропеллен ретінде, хладагенттерде және суыту техникасы көпіршіктерінде, электронды және нақты нүктелі көлік құру еріткіштерінде, өндірістік құрылыс материалдарының және актокөлік құрудың көпіршіктерінде, сонымен қатар, залалсыздандыру және өрт сөндіргіш құралдарында кеңінен қолданылатын, құрамында хлоры және/немесе бромды бар органикалық заттар жататын ОБЗ өндірісін және тұтынуын қысқарту бойынша нақты шаралар қарастырылды.

Қазақстан «Озон қабатын бұзатын заттар жөніндегі Монреаль хаттамасына түзетуге

Қазақстан Республикасының қосылуы туралы» (Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 7 мамырдағы №191 Заңы) Лондон түзетуіне 2007 жылғы 7 мамырда қосылды (Лондон, 27-29 маусым 1990 жыл). Түзету 2001 жылдың 26 шілдесінде күшіне енді. Монреаль хаттамасына Лондон түзетуі 1991 жылы 196 елмен қабылданды. Монреаль хаттамасымен қарастырылған мерзімдері күшейтілді, төрт хлорлы көміртек және метилхлороформ галондарының рұқсат етілмеген заттар тізіміне қосылды.

Қазақстан 2011 жылғы 6 сәуірде ҚР №426-VI заңымен Копенгаген түзетуін ратификациялады. Түзету 2011 жылы 28-маусымда күшіне енді. Копенгаген түзетуі 1992 жылы 194 елмен қабылданды. Галогенделген еріткіштер мен гидрохлорфторкөміртектен сонымен қатар, метилбромид ретінде белгілі ауыспалы химиялық заттарды қосу есебімен Монреаль хаттамасымен реттелген заттар тізімі кеңейтілді.

Қазақстан 2011 жылғы 6 сәуірде ҚР №426-VI заңымен Монреаль түзетуін ратификациялады. Түзету 2011 жылдың 28 маусымында күшіне енді. Монреаль түзетуі 1997 жылы 184 елмен қабылданды. ОБЗ экспорты мен импортын лицензиялаудың жаһандық жүйесін құруды сонымен қатар, метилбромидті өндіруді және тұтынуды қысқарту кестесін күшейтуді қарастырады.

Қазақстан 2014 жылғы 23 сәуірде ҚР №198-V заңымен Пекин түзетуін ратификациялады. Пекин түзетуі 1999 жылы 197 елмен ратификацияланды. Түзету гидрохлорфторкөміртектен сонымен қатар, дамушы елдердің талаптарын қанағаттандыру үшін хлорфтор көміртектен мен галондар өндірісінің кезеңдік қысқартуын реттеудің шараларын енгізеді.

Қазақстан Монреаль Хаттамасының 5-бабының 1-тармағы шегінде әрекет етпейтін, яғни осы хаттаманың талаптары үшін дамушы ел болып табылатын Тарап ретінде жіктелгендігін атап өткен жөн және басқа дамыған елдермен қатар міндеттерді сақтауы тиіс.

Монреаль хаттамасы XXVI/13) тараптарының жиырма алтыншы кеңесінің қабылданған шешіміне сәйкес Қазақстан міндеттенеді:

Гидрохлорлы көмірсутек тұтынуды 2013 жылғы ОБҚ-ның 83,32 тоннасынан бастап мына деңгейлерден аспайтындай деңгейге дейін қысқарту:

1) 2014 жылы ОБҚ 40 тонна;

- 2) 2015 жылы ОБҚ 9,9 тонна;
- 3) 2016, 2017, 2018 және 2019 жылдары ОБҚ 3,95 тонна;
- 4) 2020 жылы 1- қаңтарына ОБҚ нөл тонна, Монреаль Хаттамасында жазылғандай 2020-

2030 жылдар аралығындағы кезеңде тоңазытқыш жабдықтары мен ауаны баптауға арналған қондырғыларға қызмет көрсетуге тұтынуды есепке алмағанда,

Бүгінгі күні осы міндеттемелер орындалады.

1.3.7-ші кесте Озон қабатын бұзатын заттарды тұтыну, ОБЗ тонна

Заттар	2012	2013	2014	2015
ГХФК	21,36	83,32	24,8	12,78
Бромхлорметан	1,4	2,3	0	0,7
Метилбромид	0	19	6	0
Барлығы	22,76	104,62	30,8	13,48

Ақпарат көзі: Озон хатшылығының сайты ozone.unep.org/en/data-reporting/data-centre

Озон қабатын бұзушы заттарды тұтыну лимиті (квотасы) 2016 жылғы 4 ақпандағы Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің «2016-2019 жылдар кезеңіндегі озон қабатын

бұзушы заттарды тұтыну лимиттерін (квоталарын) бекіту туралы» №35 бұйрығымен бекітілді.

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Бөлім 1.2 СУ РЕСУРСТАРЫ

Республиканың су ресурстарының негізгі қоры жер үсті және жер асты көздерінде шоғырланған. Жалпы алғанда Қазақстанның су ресурстары өңірлер бойынша әртүрлі орналасқан. Сонымен, шығыс ауданына барлық су ресурстарының - 34,5%-ы, солтүстікке - 4,2%-ы, орталыққа - 2,6%-ы, оңтүстік-шығысқа - 24,1%-ы, оңтүстікке - 21,2%-ы, батысқа - 13,4%-ы жатады.

Тұщы судың жалпы қорлары 524 км³ бағаланады, оның ішінде 80 км³ мұздықтарға жатады, 190 км³ көлдермен шоғырланған, өзендердің ресурстары 100,58 км³, оның ішінде 55,94 км³ (55,6%) республика аумағында ал қалған 44,64 км³ (44,4%) оның шегінен тыс бөлігінде қалыптасады. Жер асты сулары қоры 15,6 км³ құрайды: оның ішінде, шаруашылық-ауыз сумен қамту үшін - 5,6; шаруашылық-ауыз сумен және өндірістік-техникалық сумен қамту үшін - 0,8; жерді суармалаумен бірлесіп шаруашылық-ауыз сумен қамту үшін - 0,08; жерді суармалаумен және өндірістік-техникалық, шаруашылық-ауыз сумен қамту үшін - 0,006.

Орташа сумен қамту деңгейі ел аумағының 1 км² шаққанда 20,53 мың м³ құрайды. Бұл ретте, республикада сумен қамтуды қамтамасыз ету жағдайы аймақтар бойынша елеулі түрде әртүрлі. Жер үсті және жер асты сулары сияқты меншік ресурстарымен Ертіс өзені бассейні, Балқаш-Алакөл бассейні біршама қамтамасыз етілген. Жер асты сулары бойынша тапшылық Нұра-Сарысу, Ертіс, Тобыл-Торғай бассейндерінде байқалады. Жер үсті және жер асты сулары бойынша тапшылық Есіл, Жайық-Каспий, Арал-Сырдария, Тобыл-Торғай және Нұра-Сарысу бассейндерінде байқалады.

Қазақстан аумағында сегіз өзен бассейні бар, оның ішінде ең ірісі болып Ертіс, Балқаш-Алакөл, Арал-Сырдария және Жайық-Каспий (су ресурстарының 90%-нан астамы сомалық) табылады.

Арал-Сырдария бассейні

Негізгі су артериясы - Сырдария өзені.

Сырдария өзенінің режимі Шардара су қоймасымен, Көксарай контр реттеушімен және басқа да ірі емес гидротораптармен реттеледі.

Балқаш-Алакөл бассейні

Балқаш көлі бассейнінің басты су артериясы Іле өзені болып табылады, аса маңызды өзендерге Қаратал, Ақсу, Лепсі, Аягөз, Бақанас және т.б. өзендер жатады. Бассейндік иелік бойынша қарастырылатын аумақ Балқаш көлі бассейні (Іле өзені) және Алакөл көлі ойпатының бассейніне жататын екі табиғи ауданына бөлінеді. Барлық өзендердің 90%-дан астамы Балқаш көліне қалғандары Алакөл өзендер тобы бассейніне жатады.

Ертіс бассейні

Шығыс-Қазақстан және Павлодар облыстарының гидрографиялық желісіндегі орталық орынды ерекше мемлекеттік маңызды су объектісі болып табылатын трансшекаралық Ертіс өзені алып жатыр. Өзен ағысы Ертіс су қоймасында Бұқтырма (жобалық көлемі - 49,6 км³), Өскемендік (0,66 км³) және Шүлбі (2,39 км³) сарқырамаларымен реттеледі.

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Есіл бассейні

Негізгі су артериясы – Есіл өзені, оның режимі 4 су қоймасымен реттеледі: Есіл, Астаналық (Вячеславский), Петропавлдық және Сергеевский.

Нұра-Сарысу бассейні

Бассейннің негізгі өзендері Нұра және Сарысу. Бассейннің өзендерінің режимі 4 (төрт) су қоймасымен реттеледі: Самарқанд, Шерубай-Нұра, Қаракеңгір, Федоровский.

Тобыл-Торғай бассейні

Тобыл, Торғай, Бірғыз өзендері бассейннің негізгі өзендері болып табылады. Бассейн өзендерінің режимін негізгі реттеу Жоғары Тобол мен Қаратамыр су қоймаларымен жүзеге асырылады.

Жайық-Каспий бассейні

Бассейннің артериясының негізгі суы Жайық өзені, сонымен қатар Ембі, Сағыз және Ойыл өзендері болып табылады. Жайық-Каспий бассейнінің көп жылғы су ресурстары 12,8 км³ тең, оның ішінде Ресей Федерациясынан тармақ 8,7 км³ тең. 2013 жылы тармақ 8,4 км³ дейін кеміген.

Шу-Талас бассейні

Негізгі өзендер болып Шу, Талас және Аса өзендері табылады. Шу-Талас бассейнінің көп жылдық су ресурстары 4,2 км³ құрайды. Шу,

Талас өзендері бассейндерінің жер үстіндегі су ресурстарының негізгі бөлігі Қырғыз Республикасында шоғырланған.

1.2.1. Беткі су ресурстары

Республика аумағында 39 мың шамасында өзендер мен ағын сулар бар, оның ішінде 7 мыңнан астамының ұзындығы 10 км-ден асады. Қазақстан өзендерінің басым көпшілігі Каспий және Арал теңіздерінің, Балқаш көлінің, Алакөл және Теңіз көлдерінің ішкі тұйық бассейндеріне жатады. Тек Ертіс өзені Солтүстік Мұзды мұхит бассейніне жатады. ҚР Су Заңнамасына сәйкес айрықша мемлекеттік маңызға ие су объектілеріне жататындар: Каспий теңізі, Балқаш көлі, Зайсан көлі, Алакөл көлінің жүйесі, Ертіс өзені.

Қазақстанда барлығы беткі сулардың жалпы ауданы 4500 км² және көлемі 190 м³/с шамасында 48 мыңнан астам көл бар. Көлдердің көбі орман дала аймағы мен дала аймағының солтүстік бөлігінде орналасқан. Су алмасу шарттары бойынша республика ағынсыз көлдерге ие болуда.

Қазгидромет деректері бойынша Қазақстанның беткі сулардың ресурстары жылына орташа сулылығы бойынша 108,5 км³ құрайды. Оның ішінде республика аумағында 56,5 км³ қалыптасады (1.2.1-ші және 1.2.2-ші кестелер). Бұл ретте жылына Қытай аумағынан орташа 19,9, Өзбекстаннан 13,7, Ресейден 7,4, Қырғызстаннан 3,0 км³ келіп кіреді.

1.2.1-ші кесте. Өзен ағысының ресурстары, млн. м³

Жылдар	Барлығы	ҚР аумағында қалыптасатын өзен ағыстары	Шектес мемлекеттерден келетін өзен ағыстары
2010	143 600	77 200	66 400
2011	101 800	57 300	44 500
2012	92 700	49 200	43 500
2013	121 100	75 000	46 100
2014	109 800	63 500	46 300
2015	107 400	67 700	39 700

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

2015 жылы табиғатты қорғау су жіберулер 1338,9 млн м³ көлемінде жүргізілді. Су жіберулер Ақмола облысының Қорғалжын мемлекеттік қорықшасының Теңіз өзенін, Қызылорда облысы аумағының экологиялық жағдайын жақсарту және көлдер жүйесін сумен толықтыру және толтыру үшін, Павлодар облысының Шідерті өзенінің төменгі ағысында шөлейттену және деградация үдерістерін жоюды қамтамасыз ету мақсатында жүргізілді.

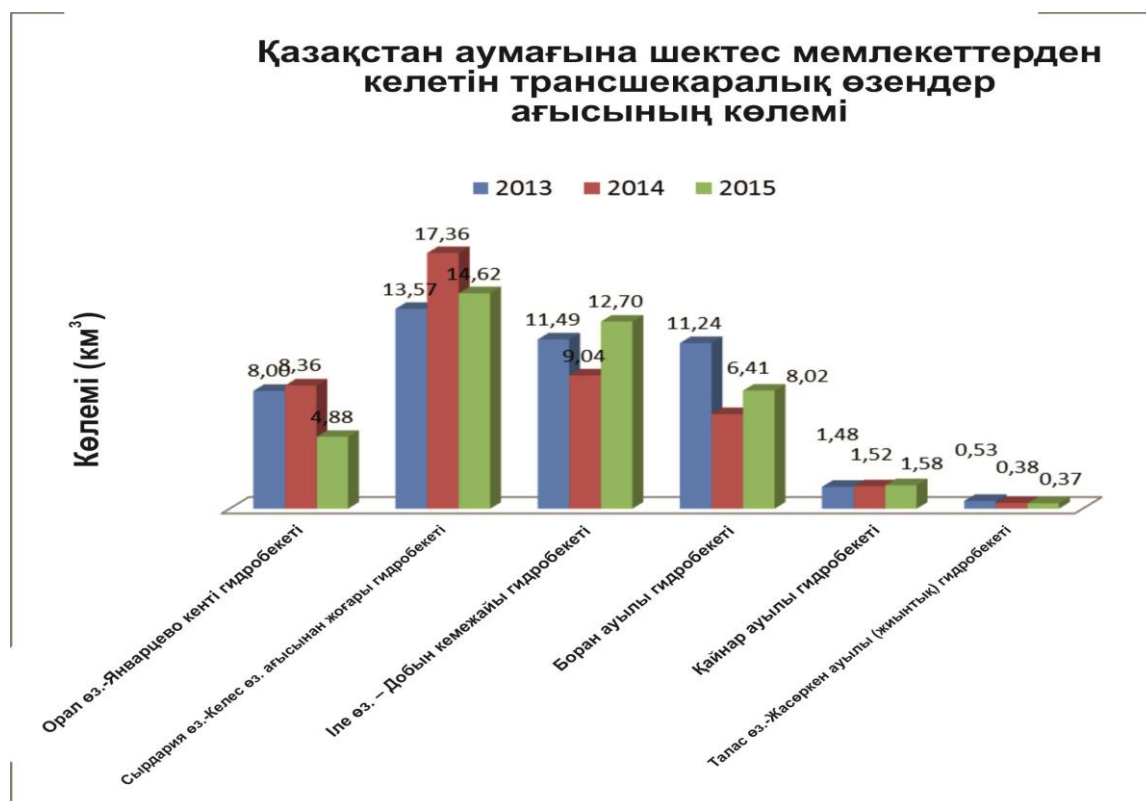
Қазіргі таңға дейін суды бөлу туралы шарты жоқ Қытай Халық Республикасынан (бұдан әрі – ҚХР) басқа көршілес елдермен қолданыстағы

шарттарға сәйкес, Қазақстан аумағына жылына орташа сулылығы бойынша трансшекаралық өзендер ағысының көлемдері мынадай болуы қажет:

Сырдария өзені - 12 км³;
Жайық өзені - 7,79 км³;
Іле өзені -12 км³, Қара Ертіс өзені- 9,8 км³, (көп жылдық орташа деректер негізінде);
Шу өзені - 2,79 км³, Талас өзені - 0,81 км³.

Қазақстан аумағына нақты келіп кіретін трансшекаралық өзендер ағысы 1.2.1-ші суретте көрсетілген. ҚХР-дан келетін трансшекаралық өзендер бойынша ағыстардың азаюы байқалады.

1.2.1-ші сурет.

Іле трансшекаралық өзені (70%) ҚХР-да және Қазақстанда (30%) қалыптасады. 2014 аз сулы жылда бұл өзеннің сулылығы орташа көп жылдық көрсеткіштердің деңгейінен 20%-ға төмен болды. Бұл ретте Балқаш көлінің су деңгейі 342,23 м, деңгейдің критикалық нүктесінде - 341,0 м болған, бұл 2012 жылмен салыстырғанда 53 см-ге төмен. Қапшағай су қоймасында Қапшағай қаласын ауыз сумен қамтамасыз ету, Қапшағай ГЭС пен Балқаш ауданының суармалы жерлерін сумен қамтамасыз етудің жеткіліксіздігінің қауіпі төнді.

Сырдария трансшекаралық өзені Қырғызстан Республикасының (75%), Өзбекстан Республикасының (15,2%), Тәжікстан Республикасының (2,7%) және Қазақстан Республикасының (6,9%) аумағында қалыптасады.

Өзен ағысы өз құрамында гидроэлектрстанциялары бар негізгі бес су қоймасымен 93%-ға реттелген: Нарын өзенінде Тоқтағұл, Қарадария өзенінде Андижан, Сырдария өзенінде Қайраққұм және Шардара, Шыршық өзенінде Шарбақ.

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Сырдария бассейнінің мемлекеттер арасындағы су қатынастары Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан және Өзбекстан республикалары арасындағы мемлекетаралық көздердің су ресурстарын пайдалану және қорғаудың бірлескен басқармасы саласындағы ынтымақтастық туралы келісім (1992 жылғы 18 ақпандағы) негізінде реттеледі.

Алайда, 2004 жылдан бастап бүгінгі күнге дейін көрсетілген Келісім ережелері толық шамада сақталмайды.

Оңтүстік-Қазақстан облысының Мақтарал ауданында суармалы су тапшылығын азайту мақсатында вегетация шыңында (маусым-шілде) Өзбекстаннан «Достық» арнасы бойынша судың келуін шектеуде Шардара су қоймасынан суды машинамен беру бойынша арна («Тәуелсіздікке 20 жыл арнасы») салынды. Алайда, бұл судың жетіспеушілік проблемасын толықтай шешуге мүмкіндік бермейді.

1.2.1.1. Беткі су ресурстарының сапасы

Беткі су ресурстарының сапасын бақылау гидрохимиялық көрсеткіштер бойынша 2010 жылы таратылған 105 су объектісінің 240 гидрохимиялық маңдарында жүргізілді: 71 өзенде, 16 көлде, 14 су қоймасында, 3 арнада, 1 теңізде.

Су сапасының өзгеру динамикасын салыстыру және анықтау үшін пайдаланылатын беткі сулардың ластану деңгейі судың ластануының кешенді индексінің (СЛКИ) мөлшері бойынша бағаланады.

Зерттелген су объектілерінің жалпы барлық санынан:

«нормативті-таза» деңгейіне 7 көл, 1 су қойма, 1 көл, 1 теңіз: Жайық өзені (Атырау), Қиғаш, Шаронова, Ембі (Атырау), Қатты бөген, Есік, Бөген, Бартоғай су қоймасы, Марқакөл өзені, Каспий теңізі жатады.

«ластанудың орташа» деңгейіне – 42 өзен, 11 су қойма, 8 көл, 3 арна: Қара Ертіс, Ертіс,

Бұқтырма, Оба, Емел, Аяғөз, Жайық (БҚО), Шаған, Деркөл, Елек (БҚО), Сарыөзен, Қараөзен, Ақтасты, Қосестек, Есіл, Ақбұлақ, Бетгібұлақ, Іле, Текес, Қорғас, Баянкөл, Шілік, Шарын, Қаскелең, Қарқара, Түрген, Талғар, Темірлік, Кіші Алматы, Есентай, Үлкен Алматы, Талас, Асса, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ, Сарықау, Берікқара, Сырдария, Келес, Бадам, Арыс өзендері, Бұқтырма, Өскемен, Аманкелді, Жоғарғы Тобыл, Вячеславское, Кенгір, Құрты, Шардара, Қапшағай, Тасөткел, Сергеевское су қоймалары, Шалқар (БҚО), Сұлтанкелді, Билікөл, Қопа, Зеренді, Үлкен Алматы, Қарасу көлдері, Арал теңізі, Нұра-Есі, Қошым, Ертіс Қарағанды арналары жатады.

«ластанудың жоғары» деңгейіне - 24 өзен, 7 көл, 3 су қойма: Брекса, Тихая, Үлбі, Глубочанка, Елек (Ақтөбе), Ембі (Ақтөбе), Ойыл, Ор, Ырғыз, Қарғалы, Үлкен Қобда, Қара Қобда, Темір, Шыңғырлау, Сарыбұлақ, Тобыл, Айет, Тоғызак, Үй, Обаған, Нұра, Жабай, Қара Кеңгір, Шерубайнура өзендері, Бурабай, Үлкен Шабақты, Шучье, Кіші Шабақты, Балқаш, Сұлукөл, Шалқар (Ақтөбе) көлдері, Самарқан, Қаратомар су қоймалары жатады;

«ластанудың төтенше жоғары» деңгейіне – 1 өзен: Красноярка жатады.

ҚР кейбір су объектілерінде оттегіні биохимиялық тұтынудың 5 тәулік ішінде арттырылған көрсеткіштері байқалады және мына әдіспен жіктеледі: Билікөл көлдері - «ластанудың төтенше жоғары» деңгейіне, Жайық, Шаронова, Қиғаш, Ембі, Шаған, Деркөл, Елек, Шыңғырлау, Сарыөзен, Елек, Қарғалы, Қосестек, Ақтасты, Ойыл, Үлкен Қобда, Ор, Тоғызак, Обаған, Қара Кеңгір, Талас, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ, Сарықау өзендері, Қошым арнасы, Шалқар (БҚО), Шалқар (Ақтөбе) көлдері, ал Кеңгір, Тасөткел су қоймалары - «ластанудың орташа» деңгейіне жатады.

2015 жылы жоғары ластанудың 713 жағдайы (ЖЛ) және 36 су объектілерінде экстремалды-жоғары ластанудың 9 жағдайы (ЭЖЛ) белгіленген. (1.2.2-ші кесте).

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.2-ші кесте. 2015 жылы беткі суларда жоғары ластанудың (ЖЛ) және экстремалды-жоғары ластану (ЭЖЛ) жағдайлары туралы деректер

№	Су объектісінің атауы, облысы, бақылау орны, маңы	Ластағыш заттар атауы	Жоғары ластану (ЖЛ) жағдайлары туралы деректер	Экстремалды-жоғары ластану (ЭЛЖ) жағдайлары туралы деректер	Ластанудың мүмкін көздері, қабылданған шаралар (ҚР ЭМ Мұнай-газ кешеніндегі экологиялық реттеу, бақылау және мемлекеттік инспекция комитетінің ұсынған деректері бойынша ҚР ЭМ МКЭРБМИК)
1	Елек өзені (Ақтөбе облысы)	бор, хром (6+), тұзды аммоний	45	-	Елек өзенінің беткі сулар мен жер асты суларының бормен ластануы тарихи болып табылады. Ластағыш саро - 1964 жылға дейін ластанған өндірістік ағынды суларды тікелей Елек өзеніне құйып отырған С.М.Киров атындағы бұрыңғы Ақтөбе химия зауыты. Экология департаментінің зертханасымен гидрохимиялық көрсеткіштер бойынша Елек өзеніне ай сайын бақылау жасалуда, өзеннің барлық ұзындығы бойынша бордың жоғары концентрациясы бар.
2	Есіл өзені (Ақмола облысы)	нитритті азот, марганец	6	-	Себеп - су тоғаны фондындағы тұнба шөгінділері нәтижесінде пайда болғанымен шартталған. Қабылданған шаралар - Есіл аудандық мемлекеттік инспекторының деректері бойынша аталған ауданда өндірістік кәсіпорын жоқ яғни, аталған оқиға негізінен табиғи сипатта. Судың, жануарлар мен өсімдіктер организмдерінің, әсіресе көк-жасыл диатомды балдырлар сонымен қатар, жоғары су өсімдіктердің шөгу үдерісінде марганецтің маңызды бөлігі пайда болады. Беткі суларда марганецтің концентрациясы мерзімдік ауытқуда болады.
	Глубочанка өзені (ШҚО)	мырыш, марганец	14	-	Глубочанка өзені - ластағыш көзі болып «Қазақмыс корпорациясы» ЖШС табылады (қазіргі таңда Востокцветмет» ЖШС). «Шығыстүрлітүстімет» ЖШС кәсіпорынымен 2015 жылы Глубочанка және Красноярка өзендерінің сауықтыру жағдайына 50 631 147 теңге сомасына табиғатты қорғау іс-шаралары жоспарланды. 2016 жылы «Шығыстүрлітүстімет» ЖШС-мен Глубочанка және Красноярка өзендеріне кері ықпалды айтарлықтай азайту мақсатында мыналар жоспарланады: 1. «Ертіс кенішінің ескі шлам жинақтағыштарын қалпына келтіру» жұмыс жобасына түзету (Ертіс кенішінің ескі қоқыс жинақтағыштарын қалпына келтіру, қалпына келтіру жұмыс жобасын түзету аяқталған кезде 2016 ж. құны 55 028,1 мың тең болды). 2. «ҚОӘБ бөлімімен Ертіс кенішінің кенін уақытша сақтау алаңы» жұмыс жобасын құру; (Жоба әзірленді. Мемлекеттік органдармен келісім жүргізілу үстінде). 3. «ҚОӘБ бөлімімен Ертіс кешенінің жыныстарын орналастыру алаңы» жұмыс жобасын құру.
	Брекса өзені (ШҚО)	мырыш, марганец	13	1	Брекса өзенінің (Филипповка) ластағыш көздері болып мемлекет қарамағына жататын Шубин жыныс үйіндісі мен «Қазцинк» ЖШС кәсіпорынының Шубинск кеніші тұрған Мартынов бұлақ көздері табылады. Бұдан әрі Филипповка өзені «Қазцинк» ЖШС қарамағындағы Риддер-Соколовск кенішінің ағындыларымен, Чашинск үйінді сақтағышының дренажымен сонымен қатар, Риддер-Соколовск кен орындарының жыныс үйіндісімен

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

					ластанады. Мемлекеттік жыныс үйіндісі мен кәсіпорын қарамағындағы Шубинск кенішіне ықпалды шектеу бойынша жұмыс жүргізу «Қазцинк» ЖШС-на ұсынылды. 2008-2011 жылдары «Қазцинк» ЖШС кәсіпорының күшімен мемлекеттік жыныс үйіндісі бойынша 4,2 млн АҚШ доллары сомасына табиғатты қорғау іс-шаралары орындалды: үйінді ішінара қабыршақпен жабылды, кеніштің өндіріс алаңында және көлік жолын жағалай су ұстағыш ор жолдар салынды. Бүгінгі таңда құрамында мырыш пен марганеці көп жыныс үйіндісінің дренажы мен ағынды бөлігі Мартынов бұлағы көздеріне және бұдан әрі Брекса (Филипповка) өзеніне түседі. Риддер-Соколовск кен орындарының Шығыс жыныс үйіндісі 1951-1988 жылдары Андреевск және Крюковск аршылған жыныстарды қоймалау карьерлерінің құрылысы кезінде құрылды. Үйінділерді орналастыру участогы Брекса (Филипповка) өзенінің аңғарында орналасқан. Үйіндінің мырыш бойынша 31 мг/л, біріктірілген дренажды көздерінің орташа концентрациясы Брекса (Филипповка) өзенін елеулі ластайды.
	Тихая өзені (ШҚО)	мырыш, марганец	16	-	Тихая өзені Брекса (Филипповка) мен Журавлиха өзендерінің қосылу жолымен пайда болады, Брекса (Филипповка) өзенінің ластану себебіне «Мырыш зауыты», «Қазцинктех», ЖЭО кәсіпорындарының ластағыштары қосылады. Олардың тармақтары Безмянный бұлағына - Тихая өзенінің тармағына келіп түседі.
	Красноярка өзені (ШҚО)	мырыш, марганец	14	-	<p>Красноярка өзенінің ластану көздері болып - «Қазақмыс» ЖШС (қазіргі таңда «Востокцветмет» ЖШС) және жұмыс істемейтін «Капитальная» (мемлекет меншігіндегі) шахтасынан тарихи ластағыштардың ағылуынан пайда болады.</p> <p>Су объектілеріне ықпалды азайту үшін «Востокцветмет» ЖШС (Қазақмыс) және «Қазцинк» ЖШС кәсіпорындарымен бірқатар су қорғау шаралары көзделген.</p> <ul style="list-style-type: none"> □ Артемьевск кенішінің тазартылған шахта суын қайталама пайдаланудың өндірістік үдерістерін жетілдіру. Шахтаның пайдаланылған суларын технологиялық мақсаттарға пайдалану (аталған объектіде ағынды суларды ағызу тұрақты пайдаланылады). Ертіс шахтасында жаңа шлам жинақтағыш құрылысы жалпы сомасы 20 млн.теңгеден астам. Аяқталу мерзімі 2015 жылдың қыркүйегі (қазіргі уақытта құрылыс жүргізілуде). Шахта сулары құбырларының ескірген участоктарын 2 млн.теңге сомасына ауыстыру жүргізілуде, бұл құбырлардың жарылған жағдайында нормадан тыс шахта суларымен ластанудың алдын алады. Ағымдағы жылы Ертіс шахтасының шахта сулары құбырлары участоктарының ескірген құбырларын 18 млн теңге сомасына ауыстыру жүргізілді. □ Дренажды сорғы станциясынан үйінді сақтағышқа дейін дренажды су өткізуге жөнделу жүргізілуі, құбырлардың жарылған жағдайында нормадан тыс шахта суларымен ластанудың алдын алады (сомасы 5млн.теңге). □ Тазартылған шахта суларын шығаруды абаттандыру жүргізілуде (сомасы 4 млн.теңге). (18 млн. теңге шегінде Красноярка өзенінің Ертіс шахтасына орындалды). □ Бақылау ұңғымаларын сорып алу. Жер асты суларына мониторинг жүргізу - жер асты суларының ластануының алдын алады. □ Су ресурстарының ластанып кетуінің, ластануының және құнарлының кетуінің алдын алауға бағытталған технологиялық, гидротехникалық, санитарлық және өзге де іс-шаралар кешенін жүзеге асыру. Бақылау ұңғымаларын сорып алу. Жер асты суларына мониторинг жүргізу. □ ЮСР тазартылған жабдықтарына жөндеу және алдын алу жұмыстары жүргізілді. Төгу коллекторларын ауыстыру және су ресурстарын бейтараптандырығыш-құдықтары зерттеулер. □ Сорочий бастауын және жағалау маңы аумақтарын тазалау. Бөтен заттар мен арна шұңқырларын тазарту (өзен арналарын тазалау жобасы әзірленді. Аумақтар маңында тазалау тұрақты түрде жүргізіледі). □ Кіші Қарақожа өзені мен аумақ маңы тазаланды. Бөтен

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

					<p>заттар мен арна шұңқырларын тазарту. (Кіші Қарақожа өзені арнасын тазалау 2014 жылы тамызын айында жүргізілді. Аумақтар маңында тазалау тұрақты түрде жүргізіледі).</p> <p>□ «ЮСШ шаруашылық-тұрмыстық ағынды суларды модульды тазалау жабдықтары» жұмыс жобасы әзірленді. (Кенттің жабылуына байланысты 2016 жылдың басына дейін тоқтатылды. Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулардың қалыптасуы тоқтатылды. Қазіргі таңда шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар автокөлікпен шығарылады).</p> <p>□ «ЮСШ тазалау жабдықтарын кешенді қалпына келтіру. ҚОӘБ бөлімімен, №5 штольня өндірістік алаңының өндірістік нөсерлі кәріз бөлімімен бірге шахта сулары мен беткі сулары бөлігімен жыныс үйінділерінен механикалық тазартудың тазалау жабдықтары» жұмыс жобасы әзірленді. (Аталған жобалар кешенінде қазіргі таңда «жыныс үйінділерінен беткі суларды тазарту үшін жыныс үйінділерін абаттандыру жобасы бойынша құрылыстар жүргізілуде). «Шахта суларын тұндырғыш тоғандар» механикалық тазартуды қарастыратын жоба әзірленді. Алайда, «ЮСШ модульды тазалау жабдықтар кешенін жаңарту және «№5 штольня өндірістік алаңының өндірістік нөсерлі кәрізі» жобасын әзірлеу кеніштің жабылуына байланысты тоқтатылды. Мақсатқа сәйкестік туралы мәселе қарастырылуда).</p> <p>□ ЮСР тазартылған жабдықтарындағы жөндеу және алдын алу жұмыстары. Төгу коллекторларын ауыстыру және су ресурстарының бейтараптандырғыш-құдықтарын зерттеу.</p> <p>□ «ИПК Ертіс шахтасы шахта суларының тазарту жабдықтарын қалпына келтіру» жобасы құру.</p> <p>□ Ертіс шахтасының шахталық ағынды суларын тазарту жабдықтарында жалпы сомасы 500, 0 мың теңгеге реттеу жұмыстары жүргізілді.</p>
3	Үлбі өзені (ШҚО)	мырыш, марганец	27	-	<p>Риддер қаласындағы Үлбі өзені «Қазцинк» ЖШС Тишинск кенішімен және № 2 Тишинск кенішінің мемлекеттік жыныс үйіндісімен, Өскемен қаласының ауданы - «Қазцинк» ЖШС «ӨМЗ» АҚ-ның, «ӨТМК» АҚ-ның, «АЕС УК ЖЭО» АҚ-ның Өскемен металлургиялық кешенінің ағыстарымен ластанады. Тишинск кен орнындағы жыныс үйіндісі (№2 үйінді) 1965-1967 жылдары Тишинск кен орындарының карьерін өңдеу үдерісінде аршылған жыныстарды орналастыру есебінен пайда болған. Үйінді Үлбі өзені арнасының оң жақ жағалауының алқапты бөлігінде табиғи оң арнасы ағатын жерде орналасқан. № 2 жыныс үйіндісінің ерекшеліктеріне Үлбі өзенінің арнасының тікелей алқаптарына жер беті учаскелері қалдықтарын қоймалауға оны дайын емес жобалық өңдеусіз себу жатады. №2 үйіндіден ағатын дренажды сулар Үлбінің түсті металдармен ластануының негізгі көзі болып табылады. Ұжымдық бастауларда мырышпен ластану 154 мг/л дейін мөлшерді құрайды.</p> <p>Ластануды азайту мақсатында 1994 жылы дренажды суларды жинау және ОҰБ (орталық ұсақтау бөлімі) шламдарды сілтілі қойыртпақпен бейтараптандыру арқылы залалсыздандыру кешені іске қосылды. Осы мақсатта «Қазцинк» құрамында ОҰБ-мен сілтілі ағыстармен араластыратын және Үлбі өзеніндегі ықпалын 35-40%-ға азайтатын, жыныс үйінділерінің қышқыл ағыстарына жіберетін мердігерлік ұйым бар.</p>
8	Жабай өзені (Ақмола облысы)	марганец, жалпы темір	10	-	<p>Мемлекеттік инспектордың деректері бойынша Жабай өзенінің құрамына ауданда нөсерлі кәріздердің жоқтығына байланысты нөсерлі ағыстар ықпал етеді. Атбасар ауданының әкімдігімен соңғы уақытта Жабай өзенінің тереңдігінің таяздануы және арнасының тарылып, тұнбалануы және өзен жағалауларының шөп басып кетуіне байланысты өзен арнасына тазалау жүргізу үшін қаржы қаражатын іздестіру жұмыстары жүргізілуде.</p>
9	Сарыбулақ (Ақмола облысы)	тұзды аммоний, нитритті азот, сульфаттар, ерітілген оттегі, марганец	17	3	<p>Ластанудың негізгі себебі болып кәріздік сұйық қалдықтардың сарқылуы табылады. Астана қаласы Экологиялық департаментінің Мемлекеттік экологиялық бақылау және зертханалық-талдауды бақылаудың бөлімдерінің мамандарымен Сарыбулақ өзенінің 3 нүктесі бойынша суға сынама жасалған болатын. Талдау нәтижелері бойынша ерітілген оттегінің нәтижесі нормадан төмендігін көрсетті.</p>

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

10	Ақбұлақ өзені (Ақмола облысы)	сульфаттар, нитритті азот	3	-	Ластанудың негізгі себебі болып кәріздік сұйық қалдықтардың сарқылуы табылады.
11	Беттібұлақ өзені (Ақмола облысы)	марганец	1	-	Аталған ауданда өнеркәсіп кәсіпорындардың болмауына байланысты аталған оқиға табиғи болып табылады (Бурабай аудандық мемлекеттік инспекторының деректері бойынша). Қабылданған шаралар – су қоймасының табиғи фонымен шартталған.
12	Сұлтанкелді көлі (Ақмола облысы)	ерітілген оттегі, күкіртті сутек, сульфаттар	1	2	Сұлтанкелді өзенінің ластану себебі су қоймасындағы су деңгейлерінің орташа тереңдігі 1,8м, мұздың қалыңдығы шамамен 1м-ге төмендеуі нәтижесінде негізгі тоғандардың бұзылуы болып табылады. Нәтижесінде әсіресе, қысқы-көктемгі кезеңде су қойма түбінде өсімдіктердің шіруі, балықтардың үсуі, судың гидрохимиялық құрамының бұзылуы, күкіртті сутектің пайда болуы болады. Қабылданған шаралар – тексеру барысында Қорғалжын ауылына жақын жердегі елді мекеннің Сұлтанкелді өзеніне 45 км жерде орналасқандығы анықталды. Су қоймасының жанында құрылыс және жабдықтар байқалмайды яғни, шаруашылық-тұрмыстық қызмет нәтижесінде ластану пайда болмайды. БАҚ деректері бойынша Табиға тоғанының негізгі тіректерінің жарылуына байланысты 2005-2008 жылдары су қоймалары су деңгейінің шұғыл төмендеуі болды. 2008 жылы тоған уақытша жөндеуде болып, 2009 жылы бекітілген болатын. Нұра-Сарысу СИБ және су ресурстары Комитетінің деректері бойынша қорық ауданындағы тоғанға жыл сайын іргелі жөндеу жүргізіледі.
13	Үлкен Шабақты көлі (Ақмола облысы)	фторидтер	9	-	Себеп - аталған ауданда өнеркәсіп кәсіпорындардың болмауына байланысты аталған оқиға табиғи болып табылады. Аталған су қоймасының қалыптасқан табиғат фонымен шартталады. Қабылданған шаралар – табиғи су қоймаларымен шартталады.
14	Кіші Шабақты көлі (Ақмола облысы)	марганец, сульфаттар, магний, фторидтер	24	-	Себеп - аталған ауданда өнеркәсіп кәсіпорындардың болмауына байланысты аталған оқиға табиғи болып табылады. Аталған су қоймасының қалыптасқан табиғат фонымен шартталады. Көл тұздылар санатына жатады, құрғақ қалдығы 3-10г/дм ³ құрайды. Қабылданған шаралар – табиғи су қоймаларымен шартталады. Есіл ауданы мемлекеттік инспекторының деректері бойынша аталған оқиға негізінен ауданда өнеркәсіп кәсіпорындардың болмауына байланысты табиғи болып табылады. Судың, жануарлар мен өсімдіктер организмдерінің, әсіресе көк-жасыл диатомды балдырлар сонымен қатар, жоғары су өсімдіктердің шөгу үдерісінде марганецтің маңызды бөлігі түседі. Беткі суларда марганецтің концентрациясы мерзімдік ауытқуда болады.
15	Қопа көлі (Ақмола облысы)	марганец	2	-	Себеп - су қойма фонымен жинақталған тұнба шөгінділерімен қалыптасып шартталған. Қабылданған шаралар – Қопа өзенін аталған жұмыс түрлеріне ЖСҚ келісуді аяқтау шаралары бойынша жинақталған ластанулардан тазарту жоспарланады. Сонымен қатар, Көкшетау қаласының нөсерлі кәрізін жаңарту құрылысын және Көкшетау қаласының даму және құрылыс салу бас жоспарына сәйкес Қопа өзенінің жағалау аймақтарын абаттандыру және қалпына келтіру қамтылған.
16	Билікөл көлі (Жамбыл облысы)	ОБҚ	12	-	Билікөл өзенінің ластануы тарихи болып табылады, Талас-Аса арнасына бұдан әрі, Аса өзені мен Билікөл көліне бұрынғы қосарлы фосфор зауыты Химпром» ДЛӨ бақылау тоғандарының шартты-таза ағыстарына 1987 жылы апатты ағызу жүргізілген. Ластағыш заттар деңгейін және ластану аймағын және ластанған көл түбі ауданын анықтау үшін 2015 жылы карта түріндегі ғылыми-техникалық іс-шараларды дайындауға қаржы бөлінген. Мемлекеттік сатып алулар конкурсы нәтижелері бойынша «Қазақ су шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС таңдалды. «Табиғи және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасы» мен «Қазақ су шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС мен 2015 жылдың 9 шілдесінде шарт жасасты, зерттеу және технометриялық жұмыстар жүргізілуде.

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

17	Тобыл өзені (Қостанай облысы)	марганец никель	13	-	<p>Тобыл, Обаған өзен бассейндері, Қаратомар су сақтағышының беткі суларының құрамының жоғары болуы ауыр табиғи-климаттық факторлар болуы себепті: арна аймақтарында қыс кезеңдерінде өзендер негізінен жер асты суларының минерализациялануы есебінен 1,2-3 г/л қоректенеді, яғни өзен суларындағы ауыр металдардың құрамы ұлғаяды.</p> <p>Ауыр металдармен ластану табиғи фактор болып табылатындықтан, олардың алдын алу бойынша шаралар қабылдау мүмкін емес грунтты және беткі су ағысын тоқтату әдістері болмағандықтан Тобыл өзені бассейнінде судың оңтайлы деңгейі қолдау табуады.</p> <p>Өзен суларындағы никельдің жоғары құрамының табиғи фактісі таңылады және ҚР Минералды ресурстар академиясының академигі, ҚР Минералды ресурстар академиясының Солтүстік-Қазақстан филиалының төрағасы В.К.Дайнеканың және геолого-минералды ғылым кандидаты, Халықаралық минералды ресурстар академиясының корреспондент мүшесі «НПФ Геозкос» ЖШС директоры М.Б.Едігеновтің ғылыми жұмыстарымен қолдау табады.</p> <p>Жүргізілген талдаулар ластанудың экстремалды жоғары деңгейінің негізгі себептері Тобыл өзені бассейніндегі қолайсыз табиғи-геохимиялық және климаттық жағдайлар болып табылады.</p>
18	Айет өзені (Қостанай облысы)	марганец, никель	4	-	
19	Тоғызқак өзені (Қостанай облысы)	марганец, никель	4	-	
20	Аманкелді су қоймасы (Қостанай облысы)	марганец	2	-	
21	Үй өзені (Қостанай облысы) -	марганец, никель	4	-	
22	Обаған өзені (Қостанай облысы)	никель	2	-	
23	Қаратомар су қоймасы (Қостанай облысы)	никель	1	-	
24	Нұра өзені (Қарағанды облысы) -	марганец, нитритті азот	249	-	<p>Барлық хабарламалар бойынша Нұра өзені мен Самарқанд су сақтағышындағы ағынды суларға ағызуды жүзеге асыратын «АрселорМиттал Теміртау» АҚ және «Basstll Group» ЖШС жоспардан тыс тексеру жүргізілді. Талдауды бақылау деректері бойынша 20.01.15ж.,02.02.15ж.,01.04.15ж.,05.05.15ж. марганецтің артуы байқалмаған. Табиғатты қорғау прокуратурасы тарапынан «Basstll Group» ЖШС-ке тексеру жүргізілді. Сынамаларға іріктеу 21.04.15ж. және 30.04.15ж. жүргізілді. Тексеру бойынша материалдар табиғатты қорғау прокуратурасына берілді.</p> <p>Нұра өзенінің марганецпен ластану фактісі бойынша «ТЭМК» АҚ 4 жоспардан тыс тексеру жүргізілді.</p> <p>20.01.15ж. және 02.02.15ж. Нұра өзеніне ағынды суларды төгу және НЧВ В-20 Самарқанд су сақтағышына ағызуда марганец бойынша ШЖА нормативтен артуы анықталмаған.</p> <p>01.04. және 05.05.15ж. Нұра өзенінде тазалау жабдықтарын ағызуда марганец бойынша эмиссия нормативтерінің сәйкесінше 1,09 рет және 4,15 рет артуы анықталған. Аталған факті бойынша материалдар ІІД-ге жіберілді. Марганец бойынша ШЖТ нормативті-таза суларда ағызудың артуы анықталмаған. «Арселор Миттал Теміртау» АҚ, «Bassel Group LLS» ЖШС ағынды суларды ағызуды бойынша арту бекітілмеді.</p>
25	Ағынды сулар арнасы (Қарағанды облысы)	марганец	28	-	<p>Барлық хабарламалар бойынша Нұра өзені мен Самарқанд су сақтағышындағы ағынды суларға ағызуды жүзеге асыратын «АрселорМиттал Теміртау» АҚ және «Basstll Group» ЖШС жоспардан тыс тексеру жүргізілді. Талдауды бақылау деректері бойынша 20.01.15ж.,02.02.15ж.,01.04.15ж.,05.05.15ж. марганецтің артуы байқалмаған. Табиғатты қорғау прокуратурасы тарапынан «Basstll Group» ЖШС-ге тексеру басталды. Тексеру бойынша материалдар табиғатты қорғау прокуратурасына берілді.</p> <p>Нұра өзенінің марганецпен ластану фактісі бойынша «ТЭМК» АҚ-да 4 жоспардан тыс тексеру жүргізілді.</p> <p>20.01.15ж. және 02.02.15ж. Нұра өзеніне ағынды суларды төгу және НЧВ В-20 Самарқанд су сақтағышына ағызуда марганец бойынша ШЖА нормативтен артуы анықталмаған.</p> <p>01.04.және 05.05.15ж. Нұра өзенінде тазалау жабдықтарын ағызуда марганец бойынша эмиссия нормативтерінің сәйкесінше 1,09 рет және 4,15 рет артуы анықталған. Аталған факті бойынша материалдар ІІД жіберілді. Марганец бойынша ШЖТ нормативті-таза суларда ағызудың артуы анықталмаған.</p>
26	Қара Кеңгір өзені (Қарағанды)	тұзды ам- моний, марганец,	44	1	<p>Жоспардан тыс тексеру жүргізуде «ЖСЖК» АҚ -мен Қара Кеңгір өзеніне тазартылған ағынды суларды ағызуды жүзеге асырылатыны анықталды:</p>

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

	облысы)	нитритті азот			19.01.15ж. тұзды аммоний бойынша ШЖА нормативтердің 18,28 мг/л артуы байқалды. Ағызуларда марганец нормаланбайды, ағызуларда марганец құрамы анықталмаған. Қабылданған шаралар жоқ. «Жылусужабдықтау» АҚ мен департамент арасында сот дауларының туындауына байланысты тексеру тоқтатылды. «Қазгидромет» РМК түскен барлық телефонограмма мәліметке алынды. Тексеруді жою туралы 27.01.15ж. №2-577 сот шешіміне байланысты тексеру жүргізілмеді.
27	Кеңгір су қоймасы (Қарағанды облысы)	марганец	4	-	
28	Көкпекті өзені (Қарағанды облысы)	марганец	10		Көкпекті өзенінде ағынды суларды төгілмеді осыған байланысты тексерулер ашылмады.
29	Самарқан су қоймасы (Қарағанды облысы)	марганец	33		Барлық хабарламалар бойынша Нұра өзені мен Самарқанд су сақтағышындағы ағынды суларға ағызуды жүзеге асыратын «АрселорМиттал Теміртау» АҚ және «Basstl Group» ЖШС жоспардан тыс тексеру жүргізілді. Талдауды бақылау деректері бойынша 20.01.15ж., 02.02.15ж., 01.04.15ж., 05.05.15ж. марганецтің артуы байқалмаған. Табиғатты қорғау прокуратурасы тарапынан «Basstl Group» ЖШС-ке тексеру жүргізілді. Сынамаларды іріктеу 21.04.15ж. және 30.04.15ж. жүргізілді. Тексеру бойынша материалдар табиғатты қорғау прокуратурасына берілді. Нұра өзенінің марганецпен ластану фактісі бойынша «ТЭМК» АҚ-да 4 жоспардан тыс тексеру жүргізілді. 20.01.15ж. және 02.02.15ж. Нұра өзеніне ағынды суларды төгу және НЧВ В-20 Самарқанд су сақтағышына ағызуда марганец бойынша ШЖА нормативтен артуы анықталмаған. 01.04. және 05.05.15ж. Нұра өзенінде тазалау жабдықтарын ағызуда марганец бойынша эмиссия нормативтерінің сәйкесінше 1,09 рет және 4,15 рет артуы анықталған. Аталған факті бойынша материалдар ІІД жіберілді. Марганец бойынша ШЖТ нормативті-таза суларда ағызудың артуы анықталмаған.
30	Соқыр өзені (Қарағанды облысы)	марганец, нитритті азот, тұзды аммоний	37	1	Ластану көздері «АрселорМиттал Теміртау» АҚ «Саранская УД» шахтасы, «Капиталстрой» ЖШС, «Қарағанды Су» ЖШС болып табылады. 06.02.15ж. «АрселорМиттал Теміртау» АҚ «Саранская УД» шахтасындағы алғашқы тексеру нәтижелері бойынша тазарту жабдықтарынан ағынды суларды шығаруда эмиссия нормативтерінің артуы нитриттер бойынша ШЖА 1,36 рет, тұзды аммоний бойынша ШЖА 1,18 рет белгіленді. Анықталған бұзушылықтар үшін қоршаған орта эмиссиясына 100%-ды төлем ставкасымен эмиссияның артуы үшін 120544 теңге сомасына айыппұл салынды және қоршаған ортаға келтірілген шығынның орнын толтыру үшін 197412 теңге көлемінде талап ұсынылды. 197421 теңге сомасын келтірілген шығын үшін ерікті түрде 120544 теңге айыппұл төленді. 06.03.15ж. «АрселорМиттал Теміртау» АҚ «Саранская УД» шахтасындағы екінші тексеру нәтижелері бойынша Соқыр өзенін тазалағаннан кейін ағызулардың ағынды суларда эмиссия нормативтерінің артуы аммоний азоты бойынша ШЖА 1,17 рет, нитриттер бойынша ШЖА 1,33 рет белгіленді. Анықталған бұзушылықтар үшін заңды тұлғаға 100%-ды төлем ставкасымен 72551 теңге сомасына айыппұл салынды және келтірілген шығынның орнын толтыру үшін 112038 теңге көлемінде талап ұсынылды. 72551 теңге сомасына айыппұл салынды және 112038 теңге төркіленді. «АрселорМиттал Теміртау» АҚ «Саранская УД» шахтасында ШЖА жобасы бойынша марганец нормаланбайды, ағынды сулар ағызулар құрамында марганец жоқ. 04.03.15ж. «Капиталстрой» ЖШС-да тексеру нәтижелері туралы № 00221 актісі бойынша ағынды сулардың зертханалық талдауларының нәтижелері бойынша ағынды суларда (03.02.15ж. №5 хаттама) эмиссия нормативтерінің жоғарылауы тұзды аммоний бойынша ШЖА 50,3 рет, нитриттер бойынша ШЖА 6,0

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

					рет белгіленді. Ағынды сулардың зертханалық талдауларының нәтижелері бойынша ағынды суларда (26.02.15ж. №15 хаттама) эмиссия нормативтерінің артуы тұзды аммоний бойынша ШЖА 34 рет, нитриттер бойынша ШЖА 2,7 рет байқалады. Анықталған бұзушылықтар үшін заңды тұлғаға ҚР ӘҚ кодексінің 328-бабы бойынша 30 АЕК-мен 59460 теңгеге айыппұл салынды. Айыппұл белгіленген мерзімде төленбегендіктен мәжбүрлеп өндіруге берілді. 269295 теңге сомасына шығын белгіленді мәжбүрлеп өндірту үшін сотқа жіберілді. 07.04.15ж № 00221 актісі бойынша ағынды сулардың зертханалық талдауларының нәтижелері бойынша ағынды суларда (27.03.15ж. №25 хаттама) эмиссия нормативтерінің артуы тұзды аммоний бойынша ШЖА 44,2 рет белгіленді. Анықталған бұзушылықтар үшін заңды тұлғаға ҚР ӘҚ кодексінің 328-бабы бойынша 30 АЕК-мен 59460 теңгеге айыппұл салынды. 255273 теңге сомасына шығын белгіленді мәжбүрлеп өндірту үшін сотқа жіберілді. Ағызуларда марганец нормаланбайды, ағызулар құрамында марганец жоқ. «Қарағанды Су» ЖШС – Аэрация станциясында 10.02.15ж. №11, 27.02.15ж. №17 су талдауы хаттамаларына сәйкес жоспардан тыс 2 тексеру жүргізілді және азот нитриті, тұзды аммоний бойынша ағынды сулар нормативтерінің артуы белгіленбеді. «Қарағанды Су» ЖШС – Аэрация станциясы жобасында ағызуларда марганец нормаланбайды, ағызулар құрамында марганец жоқ. 21.10.2015 жылы химиялық талдау үшін «Қарағанды Су» ЖШС судың жоспардан тыс сынамасы таңдалған. Талдау нәтижелері бойынша тұзды аммонийдің, нитритті азоттың және марганецтің артуы байқалмайды.
31	Шерубайнұра өзені (Қарағанды облысы)	марганец, нитритті азот, тұзды аммоний	39	1	«Шахтинсксуарнасы» ЖШС-да жоспардан тыс 2 тексеру жүргізілді және ағынды сулар тазаланған жабдықтардан №8 картаның биологиялық бөгеттеріне келіп құйылатындықтан ағынды сулар ағызулары белгіленбеген. «Шахтинсксуарнасы» ЖШС ШЖА жобасында марганец нормаланбаған. Бұзылулар белгіленбеді.
32	Сұлтанкелді көлі (Қарағанды облысы)	марганец	4	-	-
33	Шолақ көлі (Қарағанды облысы)	марганец	4	-	Көлдің ағынды сулары ағызуларына бақылау және қадағалау экология департаментімен жүргізілмейді. Өзенге тура ағызуды жүзеге асырушы кәсіпорын қызметіне бақылау жүргізіледі.
34	Есей көлі (Қарағанды облысы)	марганец	3	-	Көлдің ағынды сулары ағызуларына бақылау және қадағалау экология департаментімен жүргізілмейді. Өзенге тура ағызуды жүзеге асырушы кәсіпорын қызметіне бақылау жүргізіледі.
35	Қоқай көлі (Қарағанды облысы)	марганец	4	-	Көлдің ағынды сулары ағызуларына бақылау және қадағалау экология департаментімен жүргізілмейді. Өзенге тура ағызуды жүзеге асырушы кәсіпорын қызметіне бақылау жүргізіледі.
36	Нұра-Есіл арнасы (Қарағанды облысы) (марганец	10	-	Барлық хабарламалар бойынша Нұра өзені мен Самарқанд су сақтағышында ағынды сулардың ағызуларын жүзеге асыратын «АрселорМиттал Теміртау» АҚ және «Bassill Group» ЖШС жоспардан тыс тексеру жүргізілді. Талдауды бақылаудың деректері бойынша марганец бойынша арту байқалмады.
Барлығы: 36 су объектісі			Жоғары ластанудың (ЖЛ) 713 және ЭЖЛ 9 жағдайы		

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.1.2. Қазақстан Республикасы трансшекаралық өзендері суларының сапалық жағдайы

Қазақстан Республикасы - Ресей Федерациясы

Ертіс - Прииртышское ауылы, Есіл- Долматово ауылы, Тобыл - Милотинка ауылы, Әйет - Варваринка ауылы, Тоғызақ - Тоғызақ станциясы, Обаған - Ақсуат ауылы, Үй - Үй ауылы, Жайық- Январцево ауылы, Шаған - Каменный ауылы, Қараөзен - Жалпақтал ауылы, Сарыөзен - Бостандық ауылы, Елек өзендері - Целинный және Шілік ауылдары, Үлкен Қобда - Қобда кенті, Ор өзендері - Бөгетсай ауылы, Шароновка ағысы - Ганюшкино ауылы, Қиғаш жеңі - Котьявка ауылы.

Қазақстан Республикасы - Ресей Федерациясы трансшекаралық өзендері суларының сапалық жағдайы келесі ретпен бағаланады: «нормативті-таза» су-Шаронова және Қиғаш өзендері; «ластану деңгейі орташа» су - Ертіс, Жайық, Шаған, Елек, Есіл, Қараөзен және Сарыөзен; «ластану деңгейі жоғары» су-Тобыл, Әйет, Обаған, Тоғызақ, Үй, Елек (Целинный кенті), Ор, Үлкен Қобда.

Ресей аумағымен шекарада Ертіс өзенінің сапасы Прииртышское тұсында «ластану деңгейі орташа» түрінде сипатталады. СЛИ 1,18 құрайды. ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттар бойынша есепке тіркелді (мыс-2,10 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір - 1,50 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,97 мгО₂/л).

Долматово ауылы Есіл өзені суының сапасы (Есіл су шаруашылығы бассейні) «ластану деңгейі орташа» сатысына жатады (СЛИ - 2,06). Сонымен бірге ШЖК артуы байқалған биогенді заттар тобындағы заттар (жалпылама темір - 1,63 ШЖК), ауыр металдар (мыс-3,46 ШЖК) және басты иондар (сульфаттар -1,08 ШЖК). Оттегі режимі нормада (11,4мгО₂/л).

Милотинка ауылы Тобыл өзенінің суының сапасы (Тобыл-Торғай су шаруашылық бассейні) «ластану деңгейі жоғары» ретінде сипатталады, СЛИ 4,43 құрады. ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттар бойынша есепке тіркелді (никель-4,91 ШЖК, мыс-7,58 ШЖК, цинк-1,41 ШЖК, марганец-6,74 ШЖК), басты иондар (сульфаттар-1,96 ШЖК), биогенді заттар (жалпылама темір -2,64 ШЖК) және органикалық заттар (фенолдар-7,95 ШЖК). Оттегі режимі нормада (8,96мгО₂/л).

Әйет өзені- Варваринка ауылы (Тобыл-Торғай су шаруашылық бассейні) суы сапасы

«ластану деңгейі жоғары» санатқа жатады СЛИ - 4,99 ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттармен есепке тіркелді (никель-4,18 ШЖК, мыс-6,55 ШЖК, марганец-10,63 ШЖК), басты иондар (сульфаттар-2,44 ШЖК, магний-1,32 ШЖК), биогенді заттар (жалпылама темір 3,67 ШЖК) және органикалық заттар (үшқыш фенолдар-8,60 ШЖК). Оттегі режимі нормада (8,68мгО₂/л).

Тоғызақ өзені - Тоғызақ станциясы (Тобыл-Торғай су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі жоғары» санатына жатады СЛИ - 3,55. ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттармен есепке тіркелді (никель-5,99 ШЖК, мыс-5,92 ШЖК, цинк-1,52 ШЖК, марганец-6,93 ШЖК), биогенді заттар (жалпылама темір -2,70 ШЖК)және басты иондар (сульфаттар-3,46 ШЖК, магний-1,66 ШЖК) және органикалық заттар (үшқыш фенолдар -3,83 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,89мгО₂/л).

Обаған өзені -Ақсуат ауылы (Тобыл-Торғай су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі жоғары» деп бағаланады СЛИ - 4,43. ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттармен есепке тіркелді (марганец -2,70 ШЖК, никель-19,73 ШЖК, мыс-8,00 ШЖК, мырыш-1,10 ШЖК), биогенді заттар (жалпылама темір-13,43 ШЖК, тұзды аммоний-2,19 ШЖК), басты иондар (сульфаттар-2,82 ШЖК, магний-1,10 ШЖК) және органикалық заттар (фенол-10,67 ШЖК). Оттегі режимі нормада (8,59мгО₂/л).

Үй өзені - Үй ауылы - (Тобыл-Торғай су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі жоғары» деп бағаланады СЛИ- 4,43. ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттармен есепке тіркелді (марганец-9,10 ШЖК, никель -8,72 ШЖК, мыс-10,00 ШЖК, мырыш-1,80 ШЖК), биогенді заттар (жалпылама темір -5,10 ШЖК, фторидтер-1,30 ШЖК), басты иондар (сульфаттар-2,09 ШЖК, магний-1,12 ШЖК) және органикалық заттар (үшқыш фенолдар-5,50 ШЖК). Оттегі режимі нормада (8,94мгО₂/л).

Елек өзені - Целинный кенті (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі жоғары» санатына жатады. СЛИ - 3,52. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (сульфаттар-1,25 ШЖК), биогенді заттар (тұзды аммоний 1,96 ШЖК, бор-9,10 ШЖК), ауыр металдар (мыс-9,6 ШЖК, хром-6*3,20 ШЖК, марганец-4,28 ШЖК), органикалық заттар (мұнайлы заттар-1,60 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,20 мгО₂/л).

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Елек өзені – Шілік ауылы (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. СЛИ – 1,87. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (хлоридтер-1,32 ШЖК), биогенді заттар (тұзды аммоний - 2,20 ШЖК) және органикалық заттар(фенолдар-2,1 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,21 мгО₂/л).

Жайық өзені – Январцево кенті (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) суы ластануының индексі 1,11 санын құрап, суының сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (хлоридтер-1,06 ШЖК), биогенді заттар (азот нитраты - 1,15 ШЖК). Судағы еріген оттектің концентрациясы нормада (9,77мг/дм³), ОБҚ₅-2,70мг/дм³.

Ақтөбе облысындағы Ор өзені – Бөгетсай ауылы (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі жоғары» санатқа жатады. СЛИ – 4,96. ШЖК артуы ауыр металдар тобындағы заттармен есепке тіркелді (мыс-8,76 ШЖК), биогенді заттар (тұзды аммоний - 1,16 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,93 мгО₂/л).

Ақтөбе облысындағы Үлкен Қобда өзені – Қобда кенті (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі жоғары», СЛИ - 3,54. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (хлоридтер-1,04 ШЖК), ауыр металдар(мыс - 11,80 ШЖК, марганец-3,97 ШЖК), биогенді заттар (тұзды аммоний - 1,58 ШЖК,) және органикалық заттар (мұнайлы заттар - 2,38 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,00 мгО₂/л).

Шаған өзені – Чувашенский кенті (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі орташа», СЛИ-1,30. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (хлоридтер-1,40 ШЖК) және органикалық заттар (фенолдар-1,2 ШЖК). Оттегі режимі нормада - 10,40 мгО₂/л).

Қараөзен өзені – Жалпақтал ауылы, кешенді ластану индексі (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) 2,41 құрап, «ластану деңгейі орташа» сатысына сәйкес келді. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (хлоридтер-2,96 ШЖК, магний-1,86 ШЖК). Оттегі режимі нормада (6,84 мгО₂/л).

Сарыөзен өзені – Бостандық ауылы кешенді ластану индексі (Жайық-Каспий су шаруашылық бассейні) 2,50-ді құрап, «ластану

деңгейі орташа» сатысына сәйкес келді. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (хлоридтер-3,00 ШЖК, магний-1,86 ШЖК). Оттегі режимі нормада (6,92 мгО₂/л).

Қиғаш (Волга өзені бассейні) жеңі мен Шароново ағысы суының сапасы «нормативті-таза» түрінде сипатталады.

Қазақстан Республикасы-Өзбекстан Республикасы

Сырдария өзені – Көкбұлақ ауылы (Арал-Сырдария су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады, СЛИ-3,02. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (сульфаттар-5,63 ШЖК, магний-1,55 ШЖК), ауыр металдар (мыс-2,2 ШЖК), биогенді заттар(азот нитриті-4,00 ШЖК, фенолдар-2,30 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,44 мгО₂/л).

Қазақстан Республикасы- Қырғызстан Республикасы

Шу – Благовещенское ауылы, Талас – Жасөрген ауылы, Асса – Маймақ теміржол станциясы, Ақсу – Ақсу ауылы, Тоқташ – Жауғаш батыр кенті, Қарабалта – Қырғызстанмен шекарада, Сарғоу – Қырғызстанмен шекарада, Қарқара – таудан шығарда.

Судың сапасы бойынша барлық су объектілері «ластану деңгейі орташа» деп бағаланады.

Шу өзені – Благовещенское ауылы (Шу-Талас су шаруашылық бассейні) суының сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. СЛИ-1,85 құрады. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (сульфаттар-1,41 ШЖК), биогенді заттар (азот нитриті-2,4 ШЖК, жалпылама темір – 1,1 ШЖК), ауыр металдар (мыс-2,70 ШЖК), органикалық заттар -(үшқыш фенолдар – 1,5 ШЖК) және ОБҚ₅ (1,23 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,96мгО₂/л).

Талас өзені – Жасөрген ауылы суы ластануының кешенді индексі сапа жағынан 2,1 құрайды, суы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. Ластану ауыр металдар есебімен бақыланады (мыс-2,70 ШЖК), органикалық заттар(үшқыш фенолдар-1,50 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,80 мгО₂/л).

Асса өзені – Маймақ станциясы үшін СЛИ 1,60 құрайды және суы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. Ластану ауыр металдар есебімен бақыланады (мыс-1,9 ШЖК),органикалық заттар(үшқыш фенолдар-

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1,3 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,6 мгО₂/л).

Ақсу – Ақсу ауылы суы ластануының кешенді индексі сапа жағынан 2,21 құрайды және «ластану деңгейі орташа» су тобына жатады. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркеледі (сульфаттар-2,44 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір - 2,1 ШЖК, фторидтер - 1,53 ШЖК), ауыр металдар(мыс-2,6 ШЖК), органикалық заттар(фенолдар-2,0 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,0мгО₂/л).

Тоқташ өзені - Жауғаш Батыр кенті (Шу-Талас су шаруашылық бассейні) «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады, СЛИ- 2,38. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркеледі (сульфаттар-4,1 ШЖК, магний-1,3ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір-1,2 ШЖК, фторидтер-1,21 ШЖК), ауыр металдар(мыс-3,5 ШЖК), органикалық заттар (фенолдар-2,1 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,3мгО₂/л).

Қарабалта өзені i- Қырғызстанмен шекарасында (Шу-Талас су шаруашылық бассейні) суының сапасы бойынша «ластану деңгейі орташа» деп сипатталады, су ластануының кешенді индексі 2,72, ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркеледі (сульфаттар-6,6 ШЖК, магний-2,2 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір-1,9 ШЖК, фторидтер-1,6 ШЖК), ауыр металдар (мыс-3,0 ШЖК) органикалық заттар (фенолдар -2,3 ШЖК, мұнай өнімдері - 1,2 ШЖК). Оттегі режимі нормада 10,20мгО₂/л).

Сарықау өзені - Қырғызстанмен шекарасында (Шу-Талас су шаруашылық бассейні) суының сапасы бойынша «ластану деңгейі орташа» деп сипатталады, су ластануының кешенді индексі 2,58. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркеледі (сульфаттар-5,5 ШЖК, магний-2,1 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір-1,9 ШЖК, фторидтер-1,96 ШЖК) ауыр металдар (мыс-3,3 ШЖК), органикалық заттар (фенолдар-2,0 ШЖК, мұнай өнімдері - 1,2 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,80мгО₂/л).

Қарқара өзені - таудан шығарда - (Балқаш-Алакөл су шаруашылық бассейні) суының сапасы бойынша «ластану деңгейі орташа» деп сипатталады, СЛКИ-1,70. ШЖК артуы жоғарылауы ауыр металдар тобын заттарының есебімен бақыланады (мыс-1,85 ШЖК, марганец-1,5 ШЖК).

Қазақстан Республикасы –Қытай Халық Республикасы

Қара Ертіс өзені- Боран ауылы, Іле-Добын бұғазы, Текес-Текес ауылы, Қорғас-Басқыншы ауылы және Ынталы ауылы, Емел-Қызылту ауылы.

Барлық өзендер суларының сапасы «ластану деңгейі орташа» деп сипатталады.

Қара Ертіс өзенінің трансшекарасындағы, Боран ауылы маңындағы (Ертіс су шаруашылық бассейні) ҚХР аумағынан келетін судың сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. СЛКИ -1,86 құрады, ШЖК артуы ауыр металдар тобы есебінен тіркеледі (мыс-1,60 ШЖК). Оттегі режимі нормада (9,88мгО₂/л).

Іле өзені - Добын бұғазы- (Балқаш-Алакөл су шаруашылық бассейні) бойынша ҚХР аумағынан келетін судың сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады, СЛКИ-1,44. ШЖК артуы ауыр металдар тобы есебінен тіркеледі (мыс-2,37 ШЖК, марганец-1,88 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір-1,0 ШЖК) және басты иондар (сульфаттар -1,10 ШЖК). Оттегі режимі нормада (11,70мгО₂/л).

Текес өзені суының сапасы – Текес ауылы – (Балқаш-Алакөл су шаруашылық бассейні) «ластану деңгейі орташа» санақта жатады, СЛКИ-2,65. ШЖК артуы ауыр металдар есебінен тіркеледі (мыс-3,36 ШЖК, марганец-4,35 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір-1,40 ШЖК). Оттегі режимі нормада (10,50мгО₂/л).

Қорғас өзені суының сапасы – Басқыншы ауылы (Балқаш-Алакөл су шаруашылық бассейні), «ластанудеңгейі орташа» санатқа жатады, СЛКИ -2,2. ШЖК артуы ауыр металдар есебінен тіркеледі (мыс - 2,65 ШЖК, марганец - 1,8).

Қорғас өзені суының сапасы – Ынталы ауылы (Балқаш-Алакөл су шаруашылық бассейні) «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады, СЛКИ- 2,80 құрады.

Емел өзені арқылы – Қызыл-Ту кенті (Балқаш-Алакөл су шаруашылық бассейні) су сапасының талдау нәтижесі бойынша су сапасы «ластану деңгейі орташа» санатқа жатады. СЛКИ- 1,67 ге тең. ШЖК артуы басты иондар тобындағы заттармен есепке тіркелді (сульфаттар - 2,3 ШЖК), биогенді заттар (фторидтер - 1,34 ШЖК , жалпы темір - 1,1 ШЖК), ауыр металдар (мыс - 1,6 ШЖК, марганец - 1,4 ШЖК). Оттегі режимі нормасы (9,96 мгО₂/л).

2014 жылмен салыстырғанда трансшекаралық өзендердің келесідей сапалық өзгерістері есепке алынады:

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

- Есіл өзендердің трансшекаралық сапалық жағдайы (Долматово ауылы), Тобыл (Милютинка ауылы), Обаған (Ақсуат кенті), Үй (Үй ауылы), Іле (Добын бұғазы), Текес (Текес ауылы), Қорғас (Ынталы ауылы), Емел (Қызыл ту кенті), Сырдария (Көкбұлақ ауылы), Шу (Благовещенское ауылы), Талас (Жасөрген ауылы), Асса (Маймақ станциясы), Ақсу (Ақсу ауылы), Тоқташ (Жауғаш Батыр кенті), Қарабалты (Қырғыз Республикасы шекарасымен), Сарықау (Қырғыз Республикасы шекарасында), Елек (Шілік кенті), Жайық өзені - Январцево кенті, Шаған өзені - Каменный кенті (Чувашинский кенті), Қараөзен (Жалпақтал ауылы), Сарыөзен (Бостандық ауылы), Қиғаш (Котяевка ауылы), Шароновка (Гонюшкино ауылы) - айтарлықтай өзгермеген;

- Қара Ертіс (Боран ауылы), Ертіс (Прииртышское ауылы), Әйет (Варваринка ауылы), Қорғас (Басқыншы ауылы), Қарқара (таудан шығарда), Елек (Целинный кенті), Ор (Бөгетсай ауылы), Үлкен Қобда (Қобда), Тоғызақ (Тоғызақ станциясы), - нашарлаған;

2015 жылы Қазақстан Республикасының 5 трансшекаралық өзендерінде 20 жоғары ластанудың (ЖЛ) 20 түрі атап көрсетілді: Әйет өзені (Қостанай) - ЖЛ 4 жағдайы, Тоғызақ өзені (Қостанай) - ЖЛ 4 жағдайы, Обаған өзені (Қостанай) - ЖЛ 2 жағдайы, Үй өзені (Қостанай) - 4 ЖЛ жағдайы, Елек өзені (Ақтөбе) - 6 ЖЛ.

1.2.2. Ағынды сулар.

2015 жылы су объектілері бетіндегі ағынды сулардың жалпы көлемінің азаюы байқалады. Статистика Комитетінің мәліметі бойынша ағынды сулардың көлемі 2015 жылға 5935 млн м³, ал 2014 жылы - 6205 млн м³. Сондай-ақ, тазаланбаған ағынды сулардың үлесі де азайған, олардың көлемі: 2015 жылы- 131 млн м³, ал 2014 жылы-153 млн м³ құрайды. Ағынды сулар мен тазаланбаған ағынды сулардың көлемінің азаюы қоршаған ортаға деген жүктеменің азаюының көрсеткіштері бола алады.

1.2.3-ші кесте. Ағынды сулар

№	Көрсеткіштер	Бірлік	Жылдар	
			2014	2015
Ағызылған ағынды сулар (беттік сулар объектілерінде)				
1	Ағынды сулардың жалпы көлемі	млн. м ³ /жыл	6205,00	5935,00
Тазаланған ағынды сулар				
2	Қалалық тазаланған ағынды сулардың жалпы көлемі	млн. м ³ /жыл	6205,00	5804,00
3	Жеке тазаланған ағынды сулардың жалпы көлемі	млн. м ³ /жыл	-	-
4	Басқа тазалау құрылыстарындағы тазаланған ағынды судың жалпы көлемі	млн. м ³ /жыл	-	-
5	Барлық тазаланған ағынды сулар	млн. м ³ /жыл	6205,00	5804,00
Тазаланбаған ағынды сулар				
6	Тазаланбаған (жеткіліксіз тазаланбаған) ағынды сулар	млн. м ³ /жыл	153,00	131,00
7	Ағызылған ағынды сулардың жалпы көлеміндегі тазаланбаған (жеткіліксіз тазаланбаған) ағынды сулардың үлесі	%	2,47	2,25

1.2.3.Тазарту ғимараттары

2015 жылы республика аумағында 549 кәріздік құрылыстар мен 324 жеке кәріздік желілер әрекет етті.

Кәріздік тазарту құрылыстарының саны 2014 жылмен салыстырғанда 4 бірлікке артты. 2015 жылы апаттың елеулі түрде азаюы байқалады: 2014 жылы апат саны 1807 бірлікті құраса ал 2015 жылы 784 бірлікті құрап, 43%-ға азайғанын көрсетті. Осындай үрдістер кәріздік

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

құрылғыларда көрініс табады: 2014 жылы апат саны 1421, 2015 жылы 714 болып, 50%-ды

құрады (1.2.4-ші кесте).

1.2.4-ші кесте. Кәсіпорындар саны, кәріздік құрылғылардың болуы

Аймақтар	Кәсіпорындар саны және оның бөлімшелері		Саны, бірліктер							
			кәріздік құрылғылар		жеке кәріздік желілер		апаттар	олардың ішінде		
	Жылдар		Жылдар		Жылдар			Жылдар	Жылдар	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014		2015	2014
Қазақстан Республикасы	306	311	545	549	331	324	1 807	784	1 421	714
Ақмола	25	25	38	38	30	31	19	47	15	16
Ақтөбе	29	27	67	63	38	29	338	173	333	172
Алматы	42	43	57	58	43	46	108	70	92	69
Атырау	7	7	15	15	32	32	54	61	54	61
БҚО	7	7	6	6	12	12	13	8	13	8
Жамбыл	13	10	21	15	9	7	63	x	63	x
Қарағанды	49	52	60	70	51	51	134	51	114	40
Қостанай	11	12	13	14	6	6	76	35	68	30
Қызылорда	11	10	70	72	1	1	302	22	134	17
Маңғыстау	14	15	33	34	32	32	188	57	188	55
ОҚО	12	12	26	26	16	16	248	67	114	65
Павлодар	14	22	32	32	15	15	61	34	45	28
СҚО	16	16	23	22	12	11	17	-	13	-
ШҚО	46	44	53	53	26	26	89	60	78	54
Астана қаласы	1	1	1	1	-	-	93	91	93	91
Алматы қаласы	9	8	30	30	8	9	4	7	4	7

Негізгі коллекторлардың ұзындығы 4,8 мың км құрады. Көше кәріздік құрылғылары 5,4

мың км аралығына дейін созылды (1.2.5-ші кесте).

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.5-ші кесте. Кәріздік желілердің ұзындығы

Аймақтар	Кәріздер, барлығы	Негізгі коллекторлар, барлығы	Оның ішінде		Көп елік желілер, барлығы	Оның ішінде		квартл ішілік және аула ішілік желілер, барлығы	Оның ішінде		Ауыстырылған желілер, барлығы
			Ауыстыруды қажет етеді	Ауыстырылған		Ауыстыруды қажет етеді	ауыстырылған		Ауыстыруды қажет етеді	ауыстырылған	
Қазақстан Республикасы	15 227,7	4 838,2	1 617,2	80,3	5 381,1	2 037,0	74,9	5 008,5	1 863,2	30,8	186,0
Ақмола	953,8	362,5	49,7	8,7	361,6	145,6	0,3	229,7	35,4	0,6	9,6
Ақтөбе	854,7	385,9	187,6	x	272,7	119,3	12,2	196,1	13,3	-	13,5
Алматы	1 179,8	280,1	150,5	-	681,7	307,5	-	218,0	130,4	0,9	0,9
Атырау	418,2	135,5	2,0	-	183,3	12,7	x	99,4	2,4	x	2,0
БҚО	448,1	192,5	61,5	12,3	124,2	57,3	x	131,4	x	x	14,8
Жамбыл	482,1	108,2	28,1	23,1	176,2	70,1	47,0	197,7	62,4	12,0	82,1
Қарағанды	2 541,0	621,9	275,8	1,2	806,5	304,6	0,8	1 112,7	492,3	4,8	6,7
Қостанай	1 123,6	382,5	104,7	2,4	426,3	152,1	0,8	314,7	65,6	0,2	3,4
Қызылорда	458,7	207,6	8,8	-	145,0	12,4	1,1	106,1	2,4	3,0	4,1
Маңғыстау	539,6	264,7	145,5	5,0	62,7	18,4	0,9	212,2	177,1	2,6	8,5
ОҚО	927,4	355,6	25,8	4,0	383,8	40,5	x	188,0	19,8	-	4,0
Павлодар	1 045,7	400,4	213,9	16,1	173,4	66,2	1,3	471,9	321,7	0,1	17,4
СҚО	461,2	209,3	61,4	-	124,0	26,9	x	127,9	x	3,3	4,7
ШҚО	1 468,3	519,5	112,0	6,2	484,0	230,7	0,8	464,8	198,1	0,7	7,7
Астана қаласы	706,4	201,3	40,7	-	304,2	106,9	1,8	200,9	56,6	-	1,8
Алматы қаласы	1 619,2	210,8	149,3	-	671,5	365,8	x	737,0	221,1	x	x

Тазарту ғимараттарының бекітілген өткізгіштік қабілеті 2015 жылы тәулігіне 3864,7 мың м³, 2014 жылмен салыстырғандағы өткізгіш қабілетінің азаюының елеулі емес

екенін көрсетті. Кәріздік сорғы станцияларының саны 2014 жылмен салыстырғанда 62 бірлікке артты (1.2.6-шы кесте).

1.2.6-шы кесте. Кәріздік құрылғылардың саны мен қуаттылығы

Аймақтар	Кәріздік сорғы станцияларының орнату қуаттылығы, тәулігіне мың м ³		Орнаатылған өткізгіштік қабілеті						Кәріздік сорғы станцияларының саны, бірлік		Кәріздік тазарту құрылғыларының саны, бірлік	
			тазарту құрылғылары, тәулігіне мың м ³		механикалық тазарту құрылғылары, тәулігіне мың м ³		биологиялық тазартулар тәулігіне мың м ³					
	Жылдар		Жылдар		Жылдар		Жылдар	Жылдар	Жылдар		Жылдар	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Қазақстан Республикасы	8166,0	8047,9	4028,1	3864,7	2947,8	2959,8	2899,3	2848,4	1 151	1 213	214	211
Ақмола	499,6	355,9	373,5	183,4	106,6	106,6	309,4	113,1	101	102	40	40
Ақтөбе	886,3	880,9	143,3	143,2	117,8	117,8	134,3	134,2	113	114	33	33
Алматы	291,5	291,8	161,4	161,3	45,8	45,8	3,7	3,7	47	48	19	19
Атырау	70,9	70,9	34,4	34,4	30,9	30,9	0,8	x	124	124	4	4
БҚО	580,1	591,1	99,8	116,6	50,0	x	51,0	58,5	42	50	4	5

2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының табиғи ресурстарын пайдалану және қоршаған ортаның жай-күйі туралы ұлттық баяндама

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Жамбыл	150,6	145,0	141,3	134,5	25,4	25,4	53,5	53,2	39	34	11	7
Қарағанды	1620,4	1618,8	581,5	610,2	379,4	380,2	513,5	535,5	105	111	23	27
Қостанай	584,3	587,6	300,4	301,1	262,3	263,0	74,8	75,5	42	48	12	13
Қызылорда	67,4	70,8	74,9	78,1	-	-	70,7	77,1	69	76	3	4
Маңғыстау	194,0	194,1	171,2	170,8	96,6	96,9	94,9	95,1	30	30	11	12
ОҚО	241,3	253,7	254,5	257,9	249,7	252,7	198,2	218,2	29	46	12	13
Павлодар	869,2	872,1	313,5	303,0	295,3	295,7	261,8	265,5	86	86	14	7
СҚО	373,8	374,5	117,5	116,0	32,2	34,7	3,5	85,5	45	46	3	3
ШҚО	1253,8	1254,4	433,2	426,5	428,1	432,4	301,6	304,9	135	134	23	22
Астана қаласы	187,7	189,0	187,7	187,7	187,7	187,7	187,7	187,7	122	138	1	1
Алматы қаласы	295,1	297,0	640,0	x	640,0	x	640,0	x	22	26	1	x

Тазарту құрылғылары арқылы 584,0 млн м³ ағынды сулар өткізілген, осылайша ағынды сулардың жалпы өткізгішіндегі тазартылған ағындылардың үлесі 90,8%-ды құрайды. Сонымен бірге, толық биологиялық тазалау жолымен 531,4млн м³ тазаланған, олардың ішінде: тазалауға дейінгілері 4,9 млн м³, нормативті тазаланғаны - 461,8 млн м³, жеткіліксіз тазаланғаны -53,2 млн м³. Жеткілікті тазаланбаған ағынды сулар 11,402

млн м³ болып азайғандығы 2014 жылмен салыстырғанда, 18%-ға азайып отырғандығын ескеру қажет. (2014 жылы- 64,549 млн м³, 2015 жылы - 53,148 млн м³).

Республика аймақтары бойынша көріздік ағынды сулардың жалпы өткізгішіндегі тазартылған ағындылардың үлесінің азаюы Атырау облысында байқалады (35,5%) (1.2.7-ші кесте).

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.7-ші кесте. Кәріздік құрылғылар жұмыстарының негізгі көрсеткіштері мың м³

Аймақтар	Өткізілген ағынды сулар, барлығы		оның ішінде		Тазарту құрылғылары арқылы өткізілген ағынды сулар		жалпы өткізгіштегі ағынды сулардың тазартылған ағындылар үлесі, % - да		Толық биологиялық тазарту жолымен тазаланған ағынды сулар		оның ішінде						басқа кәріздерге немесе жеке кәріздік желілерге берілген ағынды сулар	
			басқа кәріздерден немесе жеке кәріздік желілерден қабылданған								тазалауға дейінгі		нормативті тазаланған		жеткіліксіз тазаланған			
			2014	2015														
Қазақстан Республикасы	642644,9	643152,3	179658,3	158255,9	578538,9	584016,8	90,0	90,8	525865,8	531390,8	5867,8	4924,0	442585,8	461835,0	64549,2	53147,5	21178,0	19499,6
Ақмола	11683,3	12384,7	425,9	373,1	10377,7	11047,0	88,8	89,2	9143,0	9861,9	-	-	9012,0	9811,5	131,0	50,4	412,4	389,4
Ақтөбе	21444,5	21210,6	16081,4	16082,8	20616,4	20734,9	96,1	97,8	20058,4	20734,9	2323,5	2402,4	16501,5	16158,0	1035,6	1931,2	1202,0	1149,6
Алматы	20675,3	20425,0	939,8	889,2	13444,2	17297,6	65,0	84,7	7335,9	17297,6	-	-	6204,0	17297,6	12,2	-	3432,8	3704,0
Атырау	12506,7	12498,2	-	-	4446,1	4430,8	35,5	35,5	240,8	224,8	-	-	240,8	224,8	-	-	-	-
БҚО	9903,6	10151,7	39,8	39,1	9854,8	10104,6	99,5	99,5	8925,9	10013,5	28,6	28,5	8897,3	9126,3	-	858,7	39,8	39,1
Жамбыл	19828,7	17958,5	1,0	244,5	19677,0	17794,3	99,2	99,1	4451,9	2979,0	48,9	x	3473,0	2935,6	930,0	-	1,5	x
Қарағанды	120520,9	116564,1	32536,2	14482,4	84611,3	81170,2	70,2	69,6	82772,0	78850,5	3164,9	2247,8	79460,1	76455,5	147,0	147,0	5846,0	5647,8
Қостанай	27003,8	26673,8	749,9	646,0	26253,9	26027,8	97,2	97,6	13838,9	13753,6	-	x	13838,9	13628,3	-	-	749,9	646,0
Қызылорда	5639,2	5503,6	57,1	88,5	5080,9	5288,0	90,1	96,1	5024,	5288,0	-	-	5004,1	5268,0	20,0	20,0	39,6	70,9

2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының табиғи ресурстарын пайдалану және қоршаған ортаның жай-күйі туралы ұлттық баяндама

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

									1									
Маңғыстау	15005,3	14998,6	680,0	644,0	11521,4	11510,6	76,8	76,7	11149,8	11288,4	302,0	60,3	10721,8	11081,1	126,0	126,0	795,1	762,3
ОҚО	42274,6	41192,9	8180,5	6846,0	40837,5	39151,8	96,6	95,0	39549,5	37860,8	-	-	38077,5	37227,2	1472,0	x	1437,1	1803,1
Павлодар	50535,1	49279,3	762,8	672,9	48645,3	47642,1	96,3	96,7	44243,3	43263,1	-	-	43905,3	43254,6	9,4	8,5	1077,4	956,1
СҚО	22388,7	21881,3	312,8	x	21988,9	21477,3	98,2	98,2	21968,9	11468,7	-	-	94,0	-	10658,0	x	312,8	250,0
ШҚО	76941,2	74738,7	2958,1	1213,9	75174,6	73140,1	97,7	97,9	75174,6	73140,1	-	16,4	25166,6	24000,7	50008,0	49123,0	4375,8	2785,8
Астана қаласы	58974,0	70007,6	-	-	58974,0	70007,6	100	100	58974,0	70007,6	-	-	58974,0	70007,6	-	-	-	-
Алматы қаласы	127319,8	127683,9	115933,1	x	127035,0	x	99,8	99,6	123014,9	x	-	-	123014,9	x	-	-	1455,7	1295,6

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.4. Жерасты сулары

Мақсатты ұсынылуы бойынша пайдалануға беру қорлары жіктеледі:

- шаруашылық-ауызсумен жабдықтау (ШАЖ)-15,218м³/тәу;
- өндірістік-техникалық сумен жабдықтау (ӨТС) - 2,430 млн м³/тәу;
- жер суаруға арналған (ЖС) - 22,511 млн м³/тәу;
- шаруашылық-ауызсуға және өндіріс-техникалық сумен жабдықтауға арналған (ШАС, ӨТС) - 2,319 млн м³/тәу;
- шаруашылық-ауызсуға арналған сумен қамту және жер суару (ШАС, ЖС) - 0,271 млн м³/тәу;
- кешенді пайдалануға арналған (ШАС, ӨТС, СЖ) - 0,016 млн м³/тәу.

95% -дық көрсеткіште қамтамасыз етілген шарт жағдайында бағаланған жерасты сулары қоры талап етілген сан мен сапада өндірілетін судың берілудегі сумен қамту жүйесінің 1 санатқа жауап бере алатынын көрсетеді. Жерасты суларының зерттелген қорлары толтырылған табиғи ресурстары есебінен жүзеге асады (атмосфералық жауын-шашын, өзен ағысы және басқалары) және 27 жылға дейін бекітіледі, содан кейін олардың қайта бағалануы қажет болады.

Алайда, елдің гидрогеологиялық ерекшеліктері оның жеке аймақтарын сумен қамтамасыз етуге әсер ететін шаруашылық-ауызсуға арналған жерасты суларының

аймақтық бөлінісінде тұрақсыздығын анықтап көрсетті: 50% шамасындағы ресурстар елдің оңтүстік бөлігінде, 30%-ы орталықта, солтүстік және шығыс бөліктерде, 20%-ы батыс өңірде аз мөлшерде жинақталған.

Тұтас алғанда, ауызсу және техникалық жер асты суларының ресурстарымен (млн м³/тәу) Алматы облысы (16,7), Шығыс-Қазақстан (6,5), Жамбыл облысы (4,7), Павлодар (3,9), Қарағанды (2,9), Оңтүстік Қазақстан (2,1) облыстары және басқа да облыстар ішінара қамтамасыз етілген.

Ресурстармен (млн м³/тәу), Солтүстік Қазақстан (0,2), Атырау(0,2), Батыс Қазақстан (0,3), Маңғыстау (0,4) және Ақмола (0,4) облыстары аса шектелген.

Республика жерасты сулары қорының 3 есе өсуі жағынан үлкен даму көрсеткішіне ие. 2014 жылғы гидрогеологиялық зерттеулер нәтижесі бойынша болжамды ресурстар 100,5 млн м³/тәу көрсеткішіне ие болды оның ішінде барлау жұмыстарын растауды талап ететін тұщы жерасты сулары – 63 млн м³/тәу болды.

01.01.2016 жылғы Қазақстан Республикасы аумағында Мемлекеттік теңгерімнің жай-күйі бойынша 42,765 млн м³/тәулігіне көлемінде бекітілген пайдалану қоры бар 2905 кен орны (3499 бөлімше) есепке алынды (1.2.8-ші кесте), ал олардың су шаруашылық бассейндері бойынша таратылуы 1.2.9-шы кестеде келтірілген.

1.2.8-ші кесте. 2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының әкімшілік облыстар бойынша ауызсу және техникалық қажеттілік үшін кен орындарының жерасты сулары қорларының таратылуы

Әкімшілік облыс	ҚМК/ҚӨК(ТАК) бекітілген жерасты сулары қоры, мың м ³ /тәу.	ЖСО саны	олардың ішінде пайдалануға берілгені	Алынған су көлемі, мың м ³ /тәу.
Ақмола	443,3	249	57	24,7
Ақтөбе	1905,8	270	60	147,5
Алматы	16721,8	242	27	602,2
Атырау	233,4	66	11	1,7
Шығыс Қазақстан	6500,7	348	88	370,8
Жамбыл	4711,2	168	18	298,6
Батыс Қазақстан	328,6	196	63	41,5
Қарағанды	2883,3	263	54	184,1
Қостанай	1055,9	208	66	187,1
Қызылорда	1469,6	189	38	91,9

2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының табиғи ресурстарын пайдалану және қоршаған ортаның жай-күйі туралы ұлттық баяндама

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Маңғыстау	355,2	60	18	71,1
Павлодар	3895,8	191	37	98,3
Солтүстік Қазақстан	185,5	151	25	7,1
Оңтүстік Қазақстан	2075,1	304	16	262,7
ҚР бойынша жалпы	42765,2	2905	578	2389,3

1.2.9-шы кесте. 2015 жылға арналған Қазақстан Республикасы су шаруашылығы бассейндері бойынша ауызсу және техникалық қажеттіліктері үшін кен орындарының жерасты сулары қорларының таратылуы

Су шаруашылығы бассейні	ҚМК/ҚӨК(ТАК) бекітілген жерасты сулары қоры, мың м ³ /тәу	ЖСО саны	оның ішінде пайдалануға берілгені	алынған су көлемі, мың м ³ /тәу.
Арал-Сырдария	3189,6	427	54	354,7
Балқаш-Алакөл	19645,0	320	30	602,1
Ертіс	8167,9	493	126	470,1
Есіл	531,9	390	82	31,7
Жайық-Каспий	2765,9	548	151	261,1
Нұра-Сарысу	2292,6	248	49	183,0
Тобыл-Торғай	1119,6	254	68	187,9
Шу-Талас	5052,5	225	18	298,6
ҚР бойынша жалпы	42765,2	2905	578	2389,3

2015 жыл бойынша минералды жер асты сулары кен орындары қорлары 48,4 мың м³/тәу құрайды, оның ішінде алынғаны 2,9 мың м³/тәу. ҚР ҚМК бекітілген кен орындарының минералды жерасты сулары

қорын әкімшілік облыстар және су шаруашылығы бассейндері қимасы бойынша таратылуы 1.2.10, 1.2.11-ші кестелерде келтірілген.

1.2.10-шы кесте. 2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының әкімшілік облыстары бойынша кен орындарының минералды жер асты сулары қорларының таратылуы

Әкімшілік облыс	ҚМК/ҚӨК(ТАК) бекітілген минералды жерасты сулары қоры, мың м ³ /тәу	ЖСО саны	Оның ішінде пайдалануға берілгені	Алынған су көлемі, мың м ³ /тәу.
Ақмола	0,4	6	2	0,041
Ақтөбе	1,2	3	1	0,041
Алматы	12,9	13	7	0,559
Атырау	1,6	2	1	0,001
Шығыс Қазақстан	0,9	4	3	0,14
Жамбыл	2,9	3	3	0,445
Батыс Қазақстан	0,4	2	2	0,013
Қарағанды	1,1	5	2	0,011
Қостанай	2,0	11	3	0,229
Қызылорда	1,8	2	1	0,005
Маңғыстау	3,5	4	0	0
Павлодар	1,6	5	1	0,03

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Солтүстік Қазақстан	3,8	6	1	0
Оңтүстік Қазақстан	14,2	7	2	1,413
ҚР бойынша жалпы	48,4	73	29	2,9

1.2.11-ші кесте. 2015 жылға арналған Қазақстан Республикасының су шаруашылығы бассейндері бойынша кен орындарының минералды жер асты сулары қорларының таратылуы

Су шаруашылығы бассейні	ҚМК/ҚӨК(ТАК) бекітілген минералды жерасты сулары қоры, мың м ³ /тәу	ЖСО саны	оның ішінде пайдалануға берілгені	Алынған су көлемі, мың м ³ /тәу.
Арал-Сырдария	15,9	9	3	1,418
Балқаш-Алакөл	13,1	14	7	0,559
Ертіс	2,3	8	4	0,17
Есіл	4,2	12	3	0,041
Жайық-Каспий	6,7	11	4	0,055
Нұра-Сарысу	1,1	5	2	0,011
Тобыл-Торғай	2,0	11	3	0,229
Шу-Талас	2,9	3	3	0,445
ҚР бойынша жалпы	48,4	73	29	2,9

«Қазақстан Республикасының аумағында геологиялық зерттеуді арттыру мен қойнауларды ұтымды және кешенді пайдалануды қамтамасыз ету» Республикалық бюджет бағдарламасы шеңберінде, «Минералды шикізат базасы мен қойнауларды пайдалану, жер асты сулары мен қауіпті геологиялық үдерістер мониторингі» кіші бағдарламасы шеңберінде Қазақстан Республикасы аумағындағы жер асты суларының жай-күйіне баға жүргізіледі.

Республиканың жерасты суларының ластанған учаскелерінің анықталған көп мөлшері жоғары минералдықпен, қаттылығымен, сульфаттар, хлоридтердің болуымен сипатталады.

Тұтас алғанда, Республика бойынша барлық мұнайгазөндіретін кешендер аймақтарында **1.2.12-ші кесте. Тұщы су алу**

жерасты суларының мұнай өнімдерімен алаңдық ластануы байқалады.

Ластану ошақтарының көп бөлігі өнеркәсіп аудандарда, ауыл шаруашылық объектілерде, коммуналдық және басқа да әртүрлі объектілерде қалыптасады. Бұл туралы толық деректі ұлттық баяндаманың «Аймақтардағы экологиялық жағдай» бөлімінде жазылған.

1.2.5. Тұщы су алу

Статистика комитетінің деректері бойынша 2015 жыл ішінде табиғи көздерден алынған тұщы су көлемі 20 605 млн м³, ол 2010 жылдан 1421 млн м³ аз (22 026 млн м³). Толық деректер 1.2.12-ші кестеде берілген.

№	Көрсеткіштер	Бірліктер	Жылдар	
			2014	2015
Жерасты мен су үсті суларын алу				
1	Беткі суларды алу	млн м ³	22026	20605
2	Жерасты суларын алу	млн м ³	1052	1056
Тұщы су алу				
3	Тұщы су алу (барлығы)	млн м ³	23078	21661
Оның ішінде су алуды жүзеге асырғандар				

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

4	Үй шаруашылығы	млн м³	856	840
5	Ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы және балық аулау	млн м³	14838	14701
6	оның ішінде ауыл шаруашылығын суландыру мақсатында қолданылды	млн м³	11676	10165
7	өндеуші өнеркәсіпшен	млн м³	5636	5303
8	электроэнергетикасы кәсіпорындары	млн м³	788	664
9	экономикалық қызметтің басқа түрлері	млн м³	960	153
Су ресурстарын пайдалану көрсеткіші				
10	Су ресурстарын пайдалану көрсеткіші	%		
11	Тасымалдау кезіндегі су жоғалту	млн м³	2792	2490
12	Тұщы судың жалпы қолжетімді көлемі	млн м³		

Жерасты суларын алу мен қолдану

2015 жылы Қазақстан Республикасындағы ауызсу және техникалық жерасты суларының жалпы іріктелуі 1,056 млн м³/тәулік болды. Судың біршама іріктелуі (млн м³/тәу) Алматы (0,602), Шығыс Қазақстан (0,371), Жамбыл (0,299) және Оңтүстік Қазақстан (0,263) облыстарында ең азы - Атырау (0,002),

Солтүстік Қазақстан (0,007) және Ақмола (0,025) облыстарында жүзеге асырылады. Жерасты суларын алу туралы толық дерек «Аймақтардағы экологиялық жағдай» бөлімінде айтылады.

Суды біршама алу Қызылорда, Павлодар және Алматы облыстарында байқалады (1.2.13-ші кесте).

1.2.13-ші кесте. Әкімшілік бірліктер бөлігіндегі табиғи көздерден су алу

Әкімшілік бірліктер атауы	2011	2012	2013	2014	2015
Қазақстан Республикасы	21 948	21 389	22 530	23 265,5	22852,0
Ақмола облысы	75	64	61	59,7	56,7
Ақтөбе облысы	259	229	210	290,8	325,6
Алматы облысы	3 104	3 176	3 240	3 374,2	3 473,6
Атырау облысы	267	272	281	279,4	271,6
Батыс Қазақстан облысы	420,4	525,9	600,8	641,5	420,3
Жамбыл облысы	2 053	1 202	2 064	1 595,9	1 805,5
Қарағанды облысы	1 740	1 603	1 703	1 640,3	1811,8
Қостанай облысы	158	143	132	135,0	134,7
Қызылорда облысы	5 086	4 979	4 829	5 214,5	5030,3
Маңғыстау облысы	1 104	1 115	1 137	1 244,2	1216,4
Оңтүстік Қазақстан облысы	3 537,0	4 553,8	3 793,6	4 283,7	4125,0
Павлодар облысы	3 154	2 548	3 397	3 499,9	3136,2
Солтүстік Қазақстан облысы	67,3	63,9	65,9	62,6	60,7
Шығыс Қазақстан облысы	590,1	566,9	684,7	609,5	644,6
Астана қаласы	81	88	87	93,2	99,8
Алматы қаласы	253	259	245	240,7	239,2

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.6. Орталықтандырылған сумен қамту

2015 жылы Қазақстан кәсіпорындарымен тұтынушыларға 1086,5 млн м³ су жіберілген, оның ішінде халыққа – 43,0%.

Су құбырларының жалпы ұзындығы 22,8 мың км болды; көшелік су құбыр жүйелері – 34,4 мың км; тоқсан ішілік және аулаішілік – 10,6 мың км.

Аймақтарда баланс ұстаушылардың және сумен жабдықтау объектілеріне қызмет көрсетуші ұйымының болмау себебінен су құбыры жүйесінде жиі апаттардың болуына және тораптар мен қондырғылардың істен шығуына, ал соңғы нәтижесінде су берудің тоқтауына жол беріледі.

2015 жылы республика бойынша орталықтандырылған сумен жабдықтау объектілерінде 11 805 апат жағдайы тіркелген болатын, оның ішінде – 11 584 уақытылы жойылды. Желілер мен су таратқыштарда апаттық жағдайды уақытылы анықтау және оны болдырмау үшін жылдам шаралар қабылдау аса жауапты міндет болып табылады, өйткені желіде зақымдалған

учаскені істен шығарған кезде су ағындарының қайта бөлінуі орын алады, қысым төмендейді және тұтынушыларды сумен қалыпты қамтамасыз ету бұзылады. Сонымен қатар, апаттар кезінде көп су көлемін жоғалту және жертөлелерді, туннельдерді және т.б. су басу қаупі бар. Кезекті дезинфекциялау 9 870 немесе 83,6 % объектіде өткізілді.

1.2.6. Су шығыны

Статистика комитетінің деректері бойынша су шығыны 85 млн.м³ –ге жоғарлағаны байқалады (2015 жылы судың шығынына 2940 млн. м³ -ді құраған, 2014 жылы – 2855 млн. м³). Ауыл шаруашылығы министрлігінің ҚР су қорын пайдалану және қорғау саласындағы уәкілетті органы- Су ресурстары жөніндегі комитеттің деректері бойынша тасымалдау кезіндегі су шығынын азайту үшін келесі іс-шараларды жүргізді: арналарды қалпына келтіру, ПӘК арналарын жаңарту және су шаруашылық инфрақұрылымын жақсарту және т.б. 2014-2015 жылдардағы су шығынының алынған судың көлемінен салыстыру бойынша деректер 1.2.14-ші кестеде келтірілген.

1.2.14-ші кесте. Су шығыны

№	Көрсеткіштер	Бірлігі	Жылдар	
			2014	2015
Тасымалдау кезіндегі су шығыны				
1	Алынған су	млн.м ³	23266	22852
2	Соңғы пайдаланушыларға жеткізілген су	млн.м ³	20411	20352
3	Су шығыны	млн.м ³	2855	2940
Жалпы алудан тасымалдау кезіндегі су шығыны пайызбен				
4	Су шығыны	%	12,27	12,86

1.2.8. Тұщы суды қайталама пайдалану

2015 жылы қайта пайдаланылған судың көлемі 8 620 млн. м³ құрады, бұл 2014 жылға қарағанда 205 млн. м³ көп. Жалпы алғанда қайта пайдаланылған судың көлемінің арту

үрдісі байқалуда. Осылайша 2015 жылы жалпы алынған су көлемінен 42 %-ы қайта пайдаланылды. 1.2.15ші -кестеде 2014-2015 жылдары қайта пайдаланылған судың салыстырмалы мәліметтері келтірілген.

1.2.15-ші кесте. Тұщы суды қайталама және айналмалы пайдалану

№	Көрсеткіштер	Бірлігі	Жылдар	
			2014	2015

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Қайталама пайдаланатын су				
1	Пайдаланылған тұщы судың жалпы көлемі	млн м ³	20411	20352
2	Қайталама пайдаланылған тұщы судың көлемі	млн м ³	8415	8620
3	Пайдаланылған тұщы судың жалпы көлеміндегі қайталама пайдаланылған судың үлесі	%	41,2	42,4

1.2.9. Ауыз судың сапасы

2015 жылы микробиологиялық көрсеткіштерге барлығы 31267 су құбыры суының сынамасы зерттелді, оның ішінде нормадан жоғары 614 немесе 2,0%-ы (2014-1,5%).

Санитарлық-химиялық көрсеткіштерге барлығы 28502 су сынамасы зерттелді, оның ішінде нормадан жоғары 715 немесе 2,5%-ы (2014 - 2,2%).

Орталықтандырылмаған көздерден 2015 жылы микробиологиялық зерттеуге 2607 су сынамасы алынды, оның ішінде 104 немесе 4,0%-ы (2014ж. - 4,9%) санитарлық нормаларға сай келмейді.

Санитарлық-химиялық көрсеткіштерге 2649 су сынамасы зерттелді, 173 немесе 6,5% -ы санитарлық нормаларға сай келмейді (2014ж. - 7,7%) (1.2.16-шы кесте).

1.2.16-шы кесте. Ауыз судың сапасы

№	Көрсеткіштер	Жылдар		
		бірлігі	2014	2015
Орталықтандырылған сумен қамту жүйесінің ауыз су сапасы				
1	Микробиологиялық көрсеткіштерге сұрыпталған сынамалардың жалпы саны	бірлік	42316	31267
	оның ішінде гигиеналық нормативтерге сай келмейтіндері	бірлік	618	614
2	Гигиеналық нормативтерге сай келмейтін сынамалардың үлесі	%	1,4%	2,0%
3	Химиялық көрсеткіштерге сұрыпталған сынамалардың жалпы саны	бірлік.	38043	28502
	оның ішінде гигиеналық нормативтерге сай келмейтіндері	бірлік	823	715
4	Гигиеналық нормативтерге сай келмейтін сынамалардың үлесі	%	2,2%	2,5%
Орталықтандырылмаған сумен қамту жүйесінің ауыз су сапасы				
5	Микробиологиялық көрсеткіштерге сұрыпталған сынамалардың жалпы саны	бірлік	3925	2607
	оның ішінде гигиеналық нормативтерге сай келмейтіндері	бірлік	192	104
6	Гигиеналық нормативтерге сай келмейтін сынамалардың үлесі	%	4,9%	4,0%
7	Химиялық көрсеткіштерге сұрыпталған сынамалардың жалпы саны	бірлік	4232	2649
	оның ішінде гигиеналық нормативтерге сай келмейтіндері	бірлік	325	173
8	Гигиеналық нормативтерге сай келмейтін сынамалардың үлесі	%	7,7%	6,5%

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

1.2.10. Гидротехникалық ғимараттар және олардың жай-күйі

Республика бойынша барлығы 1645 гидротехникалық ғимарат бар, оның ішінде 319 су қоймасы, 252 бөгет, 592 бөгет пен дамбалар, 97 гидроторап, 385 магистралдық арна.

319 су қоймасының ішінен 81-і республикалық меншікте, 201-і - коммуналдық меншікте, 36-сы - жеке меншікте және 1-еуі - иесіз (1.2.17-ші кесте).

1.2.17-ші кесте. Көлемі 1 млн. м³-тан жоғары су қоймаларының саны

Облыстардың атаулары	Барлығы	Меншік түрлері бойынша			
		Республикалық	Коммуналдық	Жеке	Иесіз
Алматы	60	7	49	4	0
Ақмола	17	7	8	2	0
Ақтөбе	11	3	1	7	0
Атырау	0	0	0	0	0
ШҚ	51	10	31	10	0
Жамбыл	33	5	26	2	0
БҚ	37	11	26	0	0
Қарағанды	61	7	47	7	0
Қостанай	11	6	5	0	0
Қызылорда	7	2	3	1	1
Маңғыстау	0	0	0	0	0
Павлодар	0	0	0	0	0
СҚ	3	3	0	0	0
ОҚ	28	20	5	3	0
БАРЛЫҒЫ:	319	81	201	36	1

Қазіргі таңда республика бойынша 382 гидротехникалық ғимарат қанағаттанарлықсыз жағдайда, оның ішінде

41-і республикалық меншікте, 225 - і коммуналдық меншікте, 88 - і жеке меншікте, 28-і иесіз (1.2.18-ші кесте).

1.2.18-ші кесте. Қанағаттанарлықсыз жағдайдағы гидротехникалық ғимараттар

Аймақтардың атаулары	Барлығы	Меншік түрлері бойынша			
		Республикалық	Коммуналдық	Жеке	Иесіз

1.2. СУ РЕСУРСТАРЫ

Астана қ.	2	1	1	-	-
Алматы қ.	0	-	-	-	-
Алматы облысы	102	-	36	66	-
Ақмола облысы	22	2	8	-	12
Ақтөбе облысы	30	1	28	1	-
Атырау облысы	1	1	-	-	-
ШҚО облысы	22	4	15	3	-
Жамбыл облысы	32	-	31	1	-
БҚО	7	-	7	-	-
Қарағанды облысы	48	-	42	6	-
Қостанай облысы	46	-	35	8	3
Қызылорда облысы	11	7	3	-	1
Маңғыстау облысы	12	-	-	-	12
Павлодар облысы	0	-	-	-	-
СҚО	5	1	4	-	-
ОҚО	42	24	15	3	-
БАРЛЫҒЫ:	382	41	225	88	28

Республикалық меншіктегі гидротехникалық ғимараттарды тұрақты пайдалануды қамтамасыз ету үшін 2015 жылы 178 республикалық және 11 трансшекаралық объектілерде пайдалану шығындары, ағымдық жөндеу, селге қарсы және су қорғау іс-шаралары өткізілді.

2015 жылы гидротехникалық ғимараттардың (ГҒ) 30 объектісінде қалпына келтіру жүргізілді сонымен қатар, пайдалануға 7 объекті тапсырылды.

Сондай-ақ, топтық су құбырларының (ТҚ) 21 объектісіне қалпына келтіру жүргізілді сонымен қатар, пайдалануға 9 объекті тапсырылды.

2015 жылы шаруашылықаралық арықтардың және гидромелиоративтік құрылыстардың 4 ерекше апаттық учаскесіне күрделі жөндеу жүргізілді. Пайдалануға 3 объекті енгізілді.

2015 жылы Жамбыл облысы Қордай ауданының Шу өзенінде жағалауды бекіту жұмыстары жүргізілді (ұзындығы 35,4 км).

2015 жылы Атырау облысы шегіндегі Орал өзенінің сулылығын жоғарылату және гидрологиялық режимін жақсарту үшін түпті тереңдету жұмыстары (ұзындығы 6,0 км) жүргізілді.

Бөлім 1.3 БИОӘРТҮРЛІЛІК

Қазақстан биоәртүрлілік пен ландшафттардың байлығы бойынша Орталық Азияның көршілес республикаларынан анағұрлым басым болуда. Аумақтың ауқымдылығы (272,5 млн. га), флораның (13 000 шамасында) және фаунаның (886 астам омыртқалы және 100 000 омыртқасыз) молшылығы, өзіндік аймақтық-климаттық жағдайларымен және экожүйемен тауларда тоғыз биік белдеулер мен жазықтарда он белдем тармағының болуы орман, дала, шабындық, шөлейттік және таулы ландшафттың биоәртүрлілігі бойынша бірегей үйлесімділігін құрады. Сондай-ақ палеореликтердің әртүрлілігі 2000 түрге дейін үлкен. Сирек кездесетін эндемиялық және реликті түрлердің арасында қорғауды талап ететіндердің саны өсімдіктердің 400 астам түрі және омыртқалы жануарлардың 300 түрі есептеледі, олардың басым бөлігі жоғалып кету қаупінде тұр.

Қазақстанда жаһандық маңыздағы агроәртүрліліктің (АБӘ) бірегей генетикалық өсімдік ресурстары шоғырланған. Жемісті агробиоәртүрлілік әлемді алдымен Сиверсай алмасымен, кәдімгі өрікпен мойындатты. Олар Батыс Тянь-Шань, Қаратау, Қырғыз Алатауы, Іле Алатауы, Жоңғар Алатауы және Тарбағатай таулы ормандарынан басталады. Сонымен қатар, алдымен үлкен экономикалық перспектива кәдімгі нағыз миндаль пістесі мен шарап жүзімі қазақстандық генетикалық ресурстарымен сипатталады.

Қазақстанның қазіргі заманғы жануарлар дүниесі бай және аз зерттелген. Қазіргі таңда 550 тұқымдастарынан 100-ге жуық тұқымдастар және құрамы түрлерінің 40%-ға жуығы ғана зерттелген.

Биоәртүрлілігінің шектімежедегі ахуалы шаруашылық қызметімен, табиғат аясының ластануымен және дүлей апаттармен, сондай-ақ қорғалатын экожүйенің болмашы аумағымен байланысты. Биоәртүрліліктің таусылуы мен экожүйенің нашарлауы республиканың 66% аумағында, әсіресе жерді айдау және малды көп жайлау кезінде шөлейттер мен жазықтардың аймағында әсіресе көп байқалады.

1.3.1. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар

Эндемиялық, сирек кездесетін және жоғарып бара жатқан түрлерін, бірегей және эталондық учаскені, жалпы алғанда табиғи экожүйені сақтаудың аса тиімді шарасы ғаламдық қоғамдастықпен ерекше қорғалатын табиғи аумақтар (ЕҚТА) жүйесін құру саналады.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жалпы аумағы 24 018,8 мың. га (240 188 км²), бұл ел аумағының 8,8 %, соның ішінде:

- 10 - мемлекеттік табиғи қорықтар - 1611,4 мың. га;
- 12 - мемлекеттік ұлттық табиғи парктер - 2524,2 мың. га;
- 5 - мемлекеттік табиғи резерваттар - 2304,1 мың. га;
- 5 - мемлекеттік ботаникалық бақтар - 0,424 мың. га;
- 5 - мемлекеттік қорық аумақтары - 11312,4 мың. га;
- 50 - мемлекеттік табиғи қорықшалар - 6076,3 мың. га;
- 26 - мемлекеттік табиғи ескерткіштер - 0,403 мың. га;

1.3. БӨЛІМ. БИОӘРТҮРЛІЛІК

1 - мемлекеттік дендрология паркі - 0,365 мың га;
3 - мемлекеттік аумақтық табиғи парктер - 189,1 мың га.

Бұл ретте, ЕҚТА заңды тұлға мәртебесімен 6 629,6 мың га немесе республиканың 2,4 % аумағын алып жатыр.

1.3.1-ші кесте. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар

№	Атауы	Бірлік	Жылдар		
			2013	2014	2015
1	Елдің ауданы	км ²	2724900	2724900	2724900
Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың ұлттық санаттары					
2	Жалпы қорғалатын аудан	км ²	238 732	238 732	240 188
3	Қорықтар	км ²	16 114	16 114	16 114
		%	6,74	6,74	6,70
4	Табиғи аумақтар	км ²	23 041	23 041	23 041
		%	9,65	9,65	9,6
5	Ұлттық парктер	км ²	23 777	23 777	25 242
		%	10	10	10,5
6	Ботаникалық бақтар	км ²	4,24	4,24	4,24
		%	0,002	0,002	0,002
7	Аумақтық парктер	км ²	1 891	1 891	1 891
		%	0,79	0,79	0,78
8	Табиғи ескерткіштер	км ²	4,03	4,03	4,03
		%	0,02	0,02	0,02
9	Қорықшалар	км ²	60763	60763	60763
		%	25,45	25,45	25,3
10	Қорық аймақтары	км ²	113124	113124	113124
		%	47,38	47,38	47,1
11	Ел ауданындағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтар ауданының үлесі	%	8,76	8,76	8,8

Биологиялық алуан түрлілік туралы конвенциясының тараптарының 10-шы конференциясында (2010 жыл, Жапония) қабылданған ғаламдық нысаналы мақсатымен, 2020 жылға әлемнің жерүсті экожүйесінің жалпы ауданынан 17 % дейін ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жүйесін кеңейту жолымен биоәртүрлілікті сақтауды қамтамасыз ету қарастырылған.

Осы негізде 2020 жылға репрезентаттық қамтамасыз ету мақсатымен Қазақстанның ЕҚТА аумағын елдің ауданынан 9,0 % дейін, соның ішінде заңды тұлға мәртебесіндегі ЕҚТА 3,0 % дейін жеткізу қажет.

2000 жылдан 2015 жыл аралығындағы мерзімде 12 жаңа табиғатты қорғау мекемелері құрылды және 12 бар табиғатты қорғау мекемелерінің аудандары кеңейтілді. Заңды тұлға мәртебесіндегі ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың ауданы 3 реттен аса 2 млн. га-дан 6,6 млн. га дейін ұлғайтылды.

Алайда, қазіргі таңда Мемлекет басшысының 2018 жылдың соңына дейін мемлекеттік бюджеттен жаңа бастамаларға қаражат бөлуге мораторий орнату туралы тапсырмасын назарға ала отырып, жаңа ЕҚТА құру бойынша жұмыстар аса қолайлы уақытша кейінге қалдырылды.

1.3. БӨЛІМ. БИОӘРТҮРЛІЛІК

Сонымен бірге, бар ЕҚТА аумақтарын кеңейту есебінен ЕҚТА шамалы ауданын 2020 жылы 24,5 млн. га дейін жеткізу жоспарлануда, бұл ел аумағының 9,0% құрайтын болады.

Халықаралық тәжірибе ерекше қорғалатын аумақтарда экотуризм серпінді өсуде және дамыған елдердегі ЖІӨ үлесі 0,4-тен 6%-ға дейін тұрақсыздануда (Қытай - 0,4%, Германия - 1,2%, Ұлыбритания - 2%, АҚШ - 1%, Франция, Италия - 3%, Испания - 5,8%).

Шетелде ЕҚТА пайдалану - ақылы (4-тен 27-ге дейін АҚШ долл.). Ақылы келіп тұру ЕҚТА дамыту үшін қосымша қаржылай қаражатты тартуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетімен мемлекеттік органдармен, жергілікті атқарушы органдармен, Қазақстандық Туристік Ассоциациясымен, ЕҚТА туризмді дамытудағы мүдделі жеке және заңды тұлғалармен өзара қарым-қатынастар жүзеге асырылады.

ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті барлығы 226 туристік (экскурсиялық) бағыттар мен соқпақ жолдарды бекітті, олар: 160 бағыт және 66 соқпақ жол.

2015 жылы ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға келушілердің жалпы саны 1 070 360 адамды құрады.

Қазіргі таңда ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың найы белгіленген учаскелерде 62 - көрме ауданы мен көрсету учаскесі, 164 - соқпақты алаңдар мен палаталық лагерлер, 91 - автокөлік тұрағы, 192 - кемпинг, қонақ үй, мотел, туристік база, 123 - қоғамдық тамақтану объектілері, 156 - БТП құрылған, 1151-аншлагтар, көрсеткіштер, ақпараттық қабырғалармен жабдықталған.

Табиғатты қорғау мекемелерінің жұмысына қоғамдық бақылауды жүзеге асыру жоспарлануда. ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитеті облыстық аумақтық инспекциялар жанынан қоғамдық топтар құруда, оған ҮЕҰ, жергілікті атқарушы органдардың, қоғамдық бірлестіктердің, ассоциациялардың өкілдері мен ауыл шаруашылық ардагерлері кіретін болады.

Қоғамдық топтар табиғатты қорғау мекемелерін басқаруға, мекемелердің, соның ішінде ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді пайдалануға учаскілерді бекіту бойынша конкурстарды өткізу кезінде қоғамдық

бақылауды жүзеге асыруға қатысады деп жоспарлануда.

Қазақстанда 2007 жылы басталған ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың (ЕҚТА) учаскелерін ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді пайдалануға бекіту бойынша жұмыстар жалғасуда.

Табиғатты пайдалану мекемелерінің инфрақұрылымын дамытудың бас жоспарына сәйкес ұзақ мерзімді пайдалануға жалпы ауданы 9713,26 га 257 жер учаскесі және қысқа мерзімді пайдалануға жалпы ауданы 248,68 га 135 жер учаскесі ұсынылды.

Туризм объектілерінің құрылысы үшін учаскілер туристік, рекреациялық және қызмет шаруашылығы шектеулі аймақтарында және ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді пайдалануға ұсынылуда.

Шартты міндеттерді орындамағаны және заңнамалық және санитарлық нормаларды бұзғаны үшін 38 ұзақ мерзімді пайдалану шарттары және 63 қысқа мерзімді пайдалану шарттары бұзылды.

Ұзақ мерзімді пайдалануда учаскілер тендердің нәтижелері бойынша ұсынылады, оның жеңімпазы келесі санаттар бойынша анықталады:

Техникалық ерекшеліктің тендерлік құжаттамаға сәйкес келуі;

Туристік және рекреациялық маңыздағы объектілердің құрылысын жүзеге асыру үшін қажет жабдықтар мен өндірістік қуаттардың болуы;

Табиғи кешендерді сақтау.

Қысқа мерзімді пайдалануда бес жылға дейінгі мерзімде туристік соқпақтар мен бағыттарда, шатырлы лагерьге, жағажайға, қарау алаңдарына пайдалану үшін Ұлттық парктің жер учаскілері ұсынылады.

Экологиялық туризмді дамыту үшін 2016 жылы 12 ұлттық парктер және 1 орман табиғи резерваты бойынша 50 жер учаскесін конкурсқа қою қарастырылуда.

1.3.2. Ормандар және басқа орманмен көмкерілген жерлер

Қазақстан орманы аз мемлекеттерге жатады. Ауданның жарты үлесін алып жатқан сексеуіл көшеттерін қоса алғанда, аумақтың 4,6 % орман қабаты алып жатыр. Аймақтың көп бөлігін альп жатқан шұғыл-континенталды климат,

1.3. БӨЛІМ. БИОӘРТҮРЛІЛІК

орман өсіру, орман өндірісі мен ағаш егу шаруашылығына қатаң жағдай жасайды.

2015 жылғы жағдай бойынша мемлекеттік орман қорының жалпы ауданы республика

аумағының 29301,9 мың га немесе 10,8% құрайды. Орман алқаптарымен жабылған жерлер жалпы орман қорының 12627 мың га немесе 43,1% құрайды. Республиканың ормантоғайлы аумағы - 4,6% құрайды (1.3.2.1.-кесте).

1.3.2-ші кесте. Орман ресурстары

№	Атауы	Бірлік	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Орман қорының ауданы	млн. га	28,7	28,8	28,8	29,3	29,3	29,3
2	Орманмен көмкерілген жерлер	млн. га	12,3	12,4	12,5	12,6	12,6	12,6
3	Тұрған ағаштардың жалпы қоры	млн. м³	380,7	380,7	260,1	412,3	412,3	412,3
4	Орманды аумақтар	%	4,5	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6

Жеке орман қорының ауданы 657 мың га құрайды, орман алқаптары жоқ.

Мемлекеттік орман қорының басым бөлігі облыс әкімдіктерінің жүргізуінде - 77,9% және тек 21,4% ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетімен жүргізіледі.

ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің қарамағындағы орман мекемелері - 6267,4 мың га құрайды, оның ішінде 6166,0 мың га - ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мекемелері.

1.3.3-ші кесте. Ормандар және басқа орманмен көмкерілген жерлер

№	Атауы	Бірлік	жылдар		
			2013	2014	2015
	Жалпы деректер				
1	Елдің аумағы	мың га	272 490,2	272 490,2	272 490,2
2	Ормандардың жалпы аумағы	мың га	28 788,1	29 285,4	29 301,9
3	Ел ауданындағы ормандардың үлесі	%	0,1	0,1	0,1
4	Басқа орман екпе жерлердің жалпы ауданы	мың га	12 548,6	12 593,9	12 626,9
	Шабылмаған ағаштар мен екпе ағаштар				
5	Ормандардың жалпы ауданы	мың га	28 788,1	29 285,4	29 301,9
	соның ішінде				
6	Басқа табиғи жаңартылған ормандар	мың га	62,5	61,9	60,3
7	Ағаш отырғызу	мың га	923,1	929,1	947,5
	Биоәртүрлілікті сақтау үшін қорғалатын жерлердің ормандарының ауданы				
8	Ормандардың жалпы ауданы	мың га	28 788,1	29 285,4	29 301,9
	оның ішінде				
9	Қорғалатын аудандардағы ормандардың ауданы	мың га	5,8	6,2	6,2

Орман қорын сақтаудың негізгі мәселелері

Қазақстан Республикасының ұзақ мерзімді келешекке стратегиялық құжаты сияқты бекітілген орман саясатының, сондай-ақ орта мерзімді және қысқа мерзімді келешекке стратегиялық құжаттардың жоқтығы.

Орман шаруашылығы мекемелерінің нашар материалды-техникалық қамтылуы.

Республика ормандарын өрт сөндіргіштерінің Бас схемасының жоқтығы.

1.3. БӨЛІМ. БИОӨРТҮРЛІЛІК

Тәжірибелік тәртіпте ендірілген орман өрттерін ертерек анықтаудың оптикалық-сенсорлы жүйесін ендіру, орман өрттерінен қорғау және сөндірудің авиациялық жабдықтарының паркін құру, қазіргі заманғы техникамен және өртке қарсы құралдармен жабдықтау және қолданыстағы нормалар мен нормативтерді тираждау талап етіледі.

Орман аурулары мен зиянкестерінің ошақтарын уақытылы анықтау және уақытылы әсер ету үшін Алматы қ. Орман патологиялық мониторинг орталығын және Шығыс Қазақстан, Солтүстік Қазақстан, Қызылорда және Батыс Қазақстан облыстарында филиалдардың өңірлік желісін құру қажеттілігі туындады.

1.3.3. Жоғалып кету қаупі төнген және қорғалатын түрлері

Республика аумағында омыртқалы жануарлардың 886 түрі мекендейді, соның ішінде: сүтқоректілер 178, құстар, оның ішінде: Қазақстанда ұя салатын 489/396, бауырмен жорғалаушылар 49, қосмекенділер 12, 155 балық және балық сияқты, 3 дөңгелек ауызды және 100 мың омыртқасыз түрлер.

1.3.4-ші кесте. Қазақстанның Қызыл кітабына енген түрлері

Омыртқалы жануарлар	128 түрлері мен түршелері	Омыртқасыз жануарлар	97 түрлері
балықтар	18	сақина тәрізді құрттар	3
қосмекенділер	3	ұлулар	6
бауырымен жорғалаушылар	10	шаянтәрізділер	1
құстар	57	өрмекші тәрізділер	2
сүтқоректілер	40	жәндіктер	85

Сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген жануарлардың түрлері, оның ішінде олардың дериваттарын алу Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімі бойынша ерекше жағдайларда ғана келесі тармақтар үшін жол беріледі:

- 1) арнайы құрылған талаптарда өсіру және оларды одан әрі қоршаған ортаға жіберу;
- 2) ұлттық аңшылық түрлерін дамыту;
- 3) ғылыми зерттеулер;
- 4) селекция.

Қазақстанның өсімдіктер дүниесінің 110 түрі Жоғалып бара жатырған жабайы флора мен фауна өкілдерінің халықаралық сауда-саттығы туралы конвенциясының (СИТЕС) Қосымшаларына енгізілген, I-Қосымшада 20 түрі, II-Қосымшада – 90 түрі бар. Сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген жануарлардың тізіміне 40 сүтқоректі, 50 су жануары, 57 құс кіреді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 31 қазандағы №1034 қаулысымен Өсімдіктер мен жануарлардың сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген түрлерінің тізбесін бекітілген. Тізімде сирек кездесетін және құрып кету қаупі бар өсімдіктердің - 387 түрі, жануарлардың - 224 бар.

Сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген жануарлар түрлері Қазақстанның Қызыл кітабының 1-томының 1-бөлімі «Омыртқалы жануарлар», 1-том 2-бөлімі «Омыртқасыз жануарлар» енгізілген. Қазақстан Республикасы (Омыртқалылар, 2008ж) Қызыл кітабының соңғы басылымы 2011 жылы 3500 дана санында болды.

Қазақстан Республикасының Қызыл кітабы Қазақстан Республикасының аумағында зерттеу, қорғау, өсімін молайту және орнықты пайдалану шараларын қажет ететін сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген өсімдіктер мен жануарлар түрлерінің жай-күйі туралы мәліметтердің жиынтығын құрайтын сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген өсімдіктер мен жануарлар түрлері тізілімінің суреттермен безендірілген баспасы болып табылады.

Жануарлардың құрып бара жатқан түрлерін сату.

ҚР АШМ Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі СИТЕС Конвенциясының Қазақстан Республикасындағы Әкімші орган ретінде СИТЕС Конвенциясының әрекетіне ықпал ететін жануарларды әкелуге және әкетуге рұқсат, Жабайы жануарлар мен өсімдіктер дүниесінің жойылып кету қаупі бар түрлерімен Халықаралық сауда жасау жөніндегі Конвенцияның I және II-қосымшаларына қосылған жануарларды көбейтумен айналысатын жеке және заңды тұлғаларды әкімшілік органда тіркеу туралы куәлік және сыртқы және ішкі нарықта сату үшін бекіре балықтарының түрлерінің уылдырықтарына маркалар беру «Жануарлар дүниесі саласындағы мемлекеттік көрсетілетін қызмет стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы

1.3. БӨЛІМ. БИОӘРТҮРЛІЛІК

министрі м.а. 2015 жылғы 30 сәуірдегі № 18-03/390 бұйрығының негізінде жүзеге асырылады.

2016 жылдың 8 айына жеке және заңды тұлғаларға 124 СИТЕС рұқсаты берілген.

1.3.5-ші кесте. Сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген жануарлар түрлерінің саны

Сүтқоректілер, құстар, балықтар	Бірлік	Жылдар					
		2009	2010	2011	2012	2013	2015
Сүтқоректілер							
Түрлердің жалпы саны	саны	180	180	178	178	178	178
Оның ішінде, сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнгендер	саны	23	23	40	40	40	40
Құстар							
Түрлердің жалпы саны	саны	500	500	489	489	489	489
Оның ішінде, сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнгендер	саны	32	32	57	57	57	57
Балықтар							
Түрлердің жалпы саны	саны	52	52	52	52	52	52
Оның ішінде, сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнгендер	саны	18	18	18	18	18	18

1.3.4. Бөлек түрлерін таратылуы және санының өзгеруі

Қазақстанның флорасы 13 мыңнан астам түрлерді қамтиды, оның ішінде: шамамен 5754-тен

астам жоғары тамырлы өсімдіктер түрлері, шамамен 5000 - саңырауқұлақ, 485 -қына, 2000 - балдыр, 500-ге жуық – мүк тәрізділер. Өсімдіктердің арасында 14 % түрлері эндемикалар болып табылады.

1.3.6-шы кесте. Жануарлардың жеке түрлері санының өзгеру үрдісі

№	Түрі	Бірлік	Жылдар		
			2013	2014	2015
Негізгі түрлері					
1	Киік	мың бас	187,0	256,7	295,4
2	Арқар	мың бас	12,9	13,0	13,2
Халықаралық маңызға ие түрлер					
3	Тоғайлы бұғы	бас	465	481	503
Эндемиялық түрлер					
12,9	Қарақұйрық	мың бас	14,5	14,7	15,7
5	Құлан	мың бас	3,2	3,4	3,6

Орта Азия дала аймақтары жануарлары арасынан қауіп тудыратын басты объектілердің бірі жабайы дала бөкенінің бірегей түрі – киік болып табылады. Киік - Киіктер қуысмүйізділер тұқымдастарының, қос тұяқтылар отрядының өте ежелгі жалғыз өкілі. Бұл Еуразияның шөлейт далалары мен жартылай шөлейттеріндегі тіршілік етудің қиын жағдайларындағы ұзақ эволюцияға жақсы бейімделген көшпенді сүтқоректілер. Қазақстан аумағында киіктер ареалының және қорының негізгі бөлігі бар.

Қазіргі уақытта киіктердің үш популяциясы бар, орал, үстірт және бетпақдала. Соңғы 100 жыл ішінде Қазақстанда киіктердің саны 20-шы ғасырдың басында 5-10 мың аралығында, 20-шы ғасырдың 70-жылдары 2 млн.-ға дейін және 2003 жылы саны 21 мыңға дейін зор аралықта азаюымен ауытқыды. Киіктердің жаппай қырылуына ықпал етуші бірден бір фактор жұқпалы (пастереллез) ауруы. 2010 жылы киіктердің жаппай қырылу саны 11 920 басқа жетті. 2011 жылдың мамыр айында 441 бас, 2012 жылдың мамыр айында 926 бас,

1.3. БӨЛІМ. БИОӘРТҮРЛІЛІК

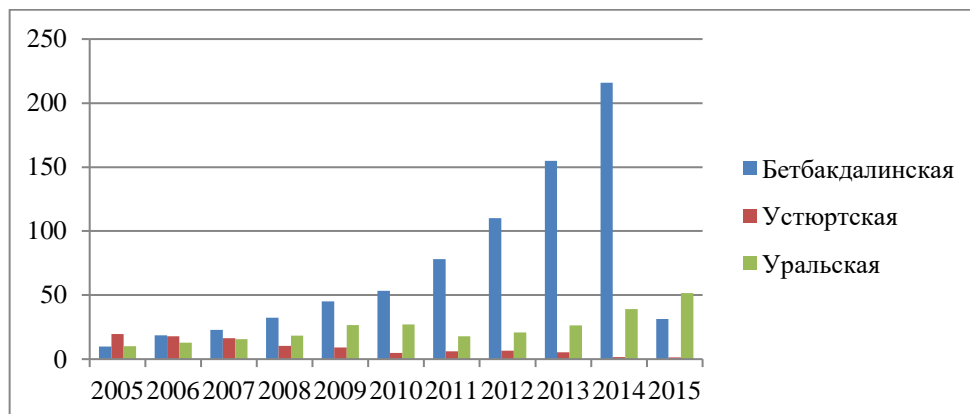
2015 жылдың мамыр айында 150 044 бас киік қырылды.

Киіктерді, сондай-ақ тұяқты жануарлардың сирек және құрып кету қаупіндегі түрлерін қорғауды «ПО «Охотзоопром» РМҚК жалпы аумағы 123,0 млн. га болатын облыстың 10 әкімшілік аумақтарында жолсыздығының таулы мекендердің, шөлейт және жазық аудандардың өте ауыр жағдайында автокөлікті

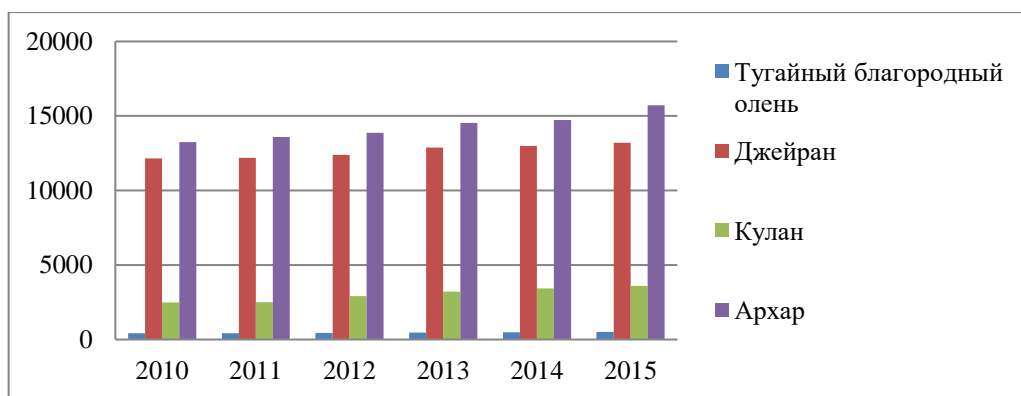
пайдаланумен жүзеге асырады. Қорғауға шамамен 220 жануарлар дүниесін қорғау инспекторлары мен 114 жоғары өтімді автокөлік құралдарының бірлігі қамтылған.

Қорғау бойынша қабылданған шаралардың нәтижесінде 2006 жылмен салыстырғанда арқардың, қарақұйрықтың, құланның, тоғай бұғысының саны өскендігі байқалады.

Сурет. 2005-2015 жылдар аралығындағы киіктердің популяция санының динамикасы, мың бас.

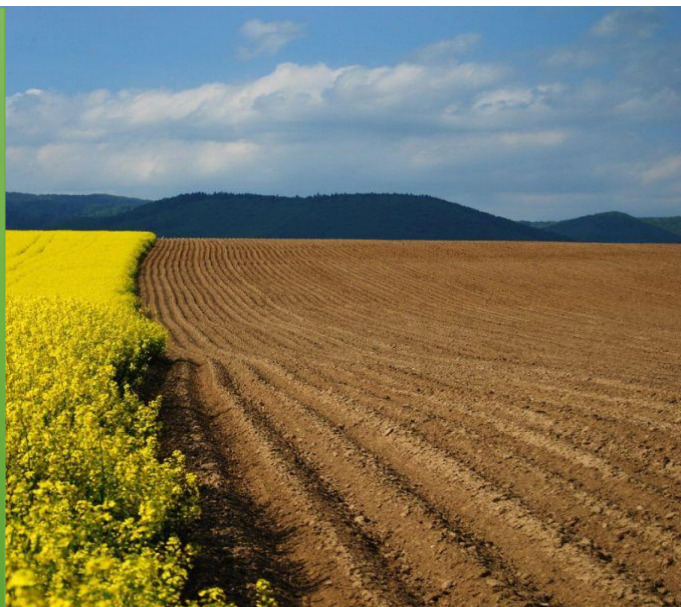
Сурет. 2010-2015 жылдар аралығындағы сирек және құрып кету қаупі төнген жабайы тұяқты жануарлар санының динамикасы, мың бас.

Есептік жыл биологиялық салауаттылық бойынша алаңдаушылық пен ауа-райы-климаттық жағдайлар факторларының жоқтығымен жабайы тұяқты жануарлардың

осы түрлерін ұдайы өндірісі үшін қолайлы болды.

Бөлім 1.4 ЖЕР РЕСУРСТАРЫ

Қазақстан Республикасының жер көлемі 2015 жылдың 1 қарашасындағы жер балансының деректері бойынша 272,5 млн. га құрайды, оның ішінде 11 317,3 мың га Байқоңыр ғарыш айлағында қарасты Ресей Федерациясының әскери дайындық полигонына пайдаланылса, Өзбекстан Республикасының аумағында «Чимган» шипажайына иелік етуге бір мезгілде Қазақстан Республикасынан 0,9 мың

га берілген. Пайдаланылатын жер қоры нәтижесінде Қазақстан Республикасының жер қоры 261 173,8 мың га. құрайды.

Табиғи аймақтар және жер ауданы бойынша оларды республикасы аумағында орналастырылуы 1.4.1-ші суретте көрсетілген.

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Түсі және индексі	Табиғи аймақтар	Ауданы, млн.га		Оның ішінде ауылшаруашылық аймақтары, млн.га	
			%		%
I	Орманды-далалық	0,8	0,3	0,5	0,2
II	далалы	26,5	9,7	23,5	10,6
III	күрғақ далалы	62,4	22,9	55,5	24,9
IV	шөлейтті	37,2	13,7	33,9	15,2
V	шөлді	112,1	41,1	83,4	37,6
VI	тау бөктері - шөлейтті - далалы	12,3	4,5	10,2	4,6
VII	субтропикалық шөлді	4,4	1,6	3,8	1,7
VIII	субтропикалық таубөктері - шөлді	3,5	1,3	3,1	1,4
IX	ортағиялық тауды	10,1	3,7	7,1	3,2
X	өңіретік - сібірлі	3,2	1,2	1,4	0,6
Республика бойынша барлығы		272,5	100,0	222,4	100,0

1.4.1-сурет. Табиғи жағдайлар бойынша республиканың аумақтарын аймақтарға бөлу

Жер есебі деректерін талдау, жер санаттары бойынша жер аудандарын бөлуде жыл сайынғы әртүрлі өзгерістер бар екенін көрсетеді, жер қоры құрылымы туралы 2015 және одан алдыңғы 2014 жылы есеп ақпараты бойынша 1.4.1-ші кестеде келтірілген.

Елдің жер қоры құрылымында 100,1 млн. га (38,3 %) және ауыл шаруашылық жерлеріне белгіленген жер қоры – 100,8 млн. га (38,6 %) құрайды. 2015 жылдың 1 қарашасындағы

жағдай бойынша осы санаттағы жұмылдырған жер қоры 76,9%, басқа санаттарға 23,1%.

Орын алған өзгерістер бір санатқа жатқызылған жерден басқа санатқа аударылуымен түсіндіріледі, жекеленген жер санаттарының жер түгендеу сипаттамасы мен берілген жер учаскелерінің түрлі мақсаттар мен олардың анықталған аудандарына түгендеу жүргізу нәтижесінде сипатталады.

1.4.1-ші кесте. 1991, 2014-2015 жылдарға арналған жер санаттары бойынша жер қорының динамикасы

Жер санаттарының атауы, мың.га	1991 ж.	2014 ж.	2015 ж.	Атауы (+, -)	
				1991ж қарағанда 2015 ж. к	2014ж. қарағанда 2015 ж
1. Ауыл шаруашылығына берілгені	218 375,8	98580,2	100835,4	-117 540,4	+2255,2
2. Елді мекендер жерлері	3 747,2	23804,8	23751,5	+20 004,3	-53,3
оның ішінде:					
қалалар мен кенттер	2 053,5	2254,9	2265,7	+212,2	+10,8
ауылдық елді мекендер	1 693,7	21549,9	21485,8	+19 792,1	-64,1

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

3. Өнеркәсіп жері, көлік, байланыс, ғарыш қызметі қажеттіліктері үшін, қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік және өзге де ауыл шаруашылығына жатпайтын қажеттіліктер үшін	18 796,8	2778,7	2826,0	-15 970,8	+47,3
4. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар, сауықтыру, рекреациялық және тарихи-мәдени белгіленген жерлер	775,1	6634,3	6613,4	+5 838,3	-20,9
5. Орман қоры жері	10 179,2	22850,6	22899,6	+12 720,4	+49,0
6. Су қоры жері	819,9	4120,9	4124,2	+3 304,3	+3,3
7. Қор жері	18 952,3	102404,3	100123,7	+81 171,4	-2280,6
Барлығы жерлер	271 646,3	261173,8	261173,8	-10 472,5	-
оның ішінде басқа мемлекеттердің аумағында пайдаланатын жерлер	149,8	0,9	0,9	-148,9	-
басқа мемлекеттермен пайдаланатын жерлер	993,7	11 317,3	11317,3	+10 323,6	-
Республика аумағы	272 490,2	272 490,2	272 490,2	-	-

Республиканың тарихи әкімшілік-аумақтық құрылымы болып табылатын және бірыңғай емес табиғи-климаттық жағдайды әртүрлі деңгеймен және ел өңірлерінің жер санаттары бойынша жер қорының құрылымын байланыстырумен анықталады.

Облыстарда бөлігіндегі жер санаттары бойынша жер қорының бөлінуі 1.4.2-ші кестеде келтірілген.

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

1.4.2-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашасындағы облыс қимасындағы санаттар бойынша жер бөлу

Облыстар ағауы	Жер санаты мың,га							Барлық жер
	Ауыл шаруашылық мақсаттарына	елді мекендерге	өнеркәсіп, көлік, байланыс, ауыл шаруашығына жатпайтын	ерекше қорғалатын табиғи аумақтар	Орман қорына	Су қорына	қорға	
Ақмола	10564,9	1321,2	142,7	472,2	573,4	199,4	1346,9	14620,7
Ақтөбе	9767,3	3834,7	168,6	800,3	204,4	6,6	14355,5	29137,4
Алматы	8632,2	803,5	307,2	1078,8	4082,0	193,4	7261,2	22358,3
Атырау	2371,9	1350,0	669,8	156,5	53,0	18,8	6493,5	11113,5
Шығыс Қазақстан	10342,1	2964,3	187,4	1542,1	2152,5	571,2	10587,2	28346,8
Жамбыл	4445,4	460,8	144,8	12,0	4424,2	335,9	2114,0	11937,1
Батыс Қазақстан	5753,5	2323,7	39,6	12,4	216,0	75,5	5248,1	13668,8
Қарағанды	14238,3	3887,2	234,6	549,7	204,3	55,6	16474,7	35644,4
Қызылорда	2439,1	684,0	162,4	161,0	6502,5	2239,9	11852,5	24041,4
Қостанай	10586,7	1555,8	199,4	658,0	541,0	66,7	5992,5	19600,1
Маңғыстау	5289,2	985,2	272,3	223,7	241,6	-	9552,2	16564,2
Павлодар	5154,1	1754,0	128,5	357,9	127,5	78,9	4869,6	12470,5
Солтүстік Қазақстан	7228,5	950,4	73,9	134,7	549,6	142,4	724,8	9804,3
Оңтүстік Қазақстан	4000,4	809,7	86,1	431,0	3012,7	134,9	3251,0	11725,8
Алматы қаласы	9,1	30,1	5,7	22,8	-	0,6	-	68,3
Астана қаласы	12,7	36,9	3,0	0,3	14,9	4,4	-	72,2
Барлығы	100835,4	23751,5	2826,0	6613,4	22899,6	4124,2	100123,7	261173,8

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

1.4.1. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар, сауықтыру, рекреациялық және тарихи-мәдени белгіленген жерлер

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға мемлекеттік табиғи қорықтардың жерлері жатады, мемлекеттік ұлттық саябақтар, мемлекеттік табиғи қорықтар, жергілікті мемлекеттік табиғи саябақтар, мемлекеттік ботаникалық бақтар, сондай-ақ мемлекеттік табиғи ескерткіштер жатады.

2015 жылдың 1 қарашасындағы жер балансының деректері бойынша бұл санаттың жалпы ауданы 6 613,4 мың га, оның ішінде ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жерлері – 5 447,7 мың га, сауықтыру орындарының жерлері – 3,8 мың га, рекреациялық және тарихи-мәдени табиғи аумақтардың жерлері – 1 161,9 мың га. құрайды. Сонымен қатар, басқа санаттарға кіші қорықшалардың жерлері, қорықтар аумағы мен табиғи кешендер мен объектілер жерлерінің жалпы ауданы 1 145,2 га құрайды.

2015 жылы қарастырылып жатқан санаттың жалпы жер көлемі 20,9 мың га қысқарды, оның ішінде Ақтөбе 0,4 мың га, Жамбыл 0,9 мың га және Қостанай облыстарында 19,6 мың га қысқаруы есебінен. Қостанай облысындағы қысқару Наурызым ауданы әкімдігінің бұрын енгізілген Наурызым мемлекеттік қорығының қорғау аймағын құру туралы қаулысы күшінің жойылуына байланысты болды.

Жамбыл облысының 0,9 мың га-ға қысқаруы Жамбыл ауданынан сауықтыру, рекреациялық және тарихи-мәдени табиғи аумақтарының нақтылау салдарынан болды. Ақтөбе облысының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарынан 0,4 мың га жер су қоры санатына аударылды. Ақмола, Шығыс Қазақстан, Жамбыл, Қарағанды, Павлодар және Оңтүстік Қазақстан облыстарында рекреациялық және тарихи-мәдени белгіленген жерлерге қатысты бір нысанды басқа нысанға пайдалану трансформациялануы (аударылуы 1.4.3-ші кестеде келтірілген) көрсетілген.

1.4.3-ші кесте. 1991-2015 жылдарға арналған ерекше қорғалатын табиғи аумақтар, сауықтыру, рекреациялық және тарихи-мәдени белгіленген жерлер аудандарының динамикасы, мың га,

Жер құрамы	1991 ж.	2014 ж.	2015 ж.	Өзгеріс(+, -)	
				1991 жылдан 2015 жылға қарағанда	2014 жылдан 2015 жылға қарағанда
Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жерлері	770,5	5430,4	5447,7	+4677,2	+17,3
Сауықтыру белгіленген жерлер	2,5	5,1	3,8	+1,3	-1,3
Рекреациялық және тарихи-мәдени белгіленген жерлер	2,1	1198,8	1161,9	+1159,8	-36,9
Барлығы жерлер	775,1	6634,3	6613,4	+5838,3	-20,9
Сонымен қатар, басқа санаттарға жатқызылған қорықшалар, табиғи ескерткіштер және табиғи кешенді жерлер мен объектілер	-	1263,7	1145,2	+1145,2	-118,5

Жер балансының деректері бойынша аталған жер санаты республиканың барлық облыстарында қарастырылған. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың барлық жер түрлері Шығыс Қазақстан облысында - 1542,1 мың га (республикада олардың ауданы 23,3%) ,

Алматы облысында -1078,8 мың га (16,3 %) және Ақтөбе облысында - 800,3 тыс. га (12,1 %) есептелген. Осындай жерлердің кіші үлесі Батыс-Қазақстан облысына - 12 мың га және Жамбыл облысына 12,0 мың га, Астана қаласына -0,3 га кіреді (1.4.4-ші кесте).

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

1.4.4-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашасындағы облыстар бойынша ерекше қорғалатын табиғи аумақтарға жер бөлу, мың.га

Облыстар атауы	Барлық жерлер	соның ішінде:			Сонымен қатар, басқа санаттарға жатқызылған қорықшалар, табиғи ескерткіштер және табиғи кешенді жерлер мен объектілер
		Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар	Сауықтыруға белгіленген	Рекреациялық және тарихи-мәдениге белгіленген	
Ақмола	472,2	471,4	0,8	-	0,3
Ақтөбе	800,3	766,6	0,2	33,5	51,2
Алматы	1078,8	1078,0	0,1	0,7	-
Атырау	156,5	-	-	156,5	156,5
Шығыс Қазақстан	1542,1	884,3	1,4	656,4	-
Жамбыл	12,0	11,8	0,1	0,1	-
Батыс Қазақстан	12,4	12,2	0,2	-	19,0
Қарағанды	549,7	404,7	-	145,0	-
Қызылорда	161,0	161,0	-	-	-
Қостанай	658,0	657,9	0,1	-	103,0
Маңғыстау	223,7	223,4	0,3	-	-
Павлодар	357,9	346,4	-	11,5	383,3
Солтүстік Қазақстан	134,7	134,5	0,2	-	429,4
Оңтүстік Қазақстан	431,0	273,3	-	157,7	2,0
Алматы қ.	22,8	22,2	0,1	0,5	0,5
Астана қ.	0,3	-	0,3	-	-
Барлығы:	6613,4	5447,7	3,8	1161,9	1145,2

Жер балансында қорықшаларға, табиғи ескерткіштер мен табиғи кешенді жерлермен объектілерге, басқа санатқа жатқызылған жерлерге бөлінген. 2015 жылдың 1 қарашасындағы жағдай бойынша жалпы аудан - 1145,2 мың.га құрайды. Мұндай аймақтардың негізгі аудандары Солтүстік Қазақстан облысында - 429,4 мың. га, Павлодар облысында - 383,3 мың. га, Атырау облысында - 156,5 мың.га. есептелген.

Қорғалатын аумақтарды қоса алғанда ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жалпы ауданы, есеп деректері бойынша басқа санаттарға жатқызылған жерлер 7758,6 мың га немесе республиканың жер қорының 2,8%-ын құрайды.

1.4.2. Орман қоры жері

Орман қоры жерінің құрамына орманды және орман шаруашылығының қажеттіліктері үшін ұсынылған ормансыз жер учаскелері кіреді.

Жер балансының 2015 жылдың 1 қарашасындағы деректері бойынша орман қорының жалпы ауданы 22,9 млн. га немесе

республиканың пайдаланылатын жер қорының 8,8%-ын құрайды.

Жер реформасының жылдары ішінде орман жер қорының ауданы негізінен бұрынғы ауыл шаруашылығы кәсіпорындары орналасқан жерлерді оның жер құрамына берілуіне байланысты, екі есеге өсті. Қазіргі таңда ауыл шаруашылығының шаруашылық субъектілерінде уақытша жер пайдалануда орман шаруашылығы кәсіпорындарының жері барлығы 26,0 мың. га орналасқан. 1991 жылы мұндай жерлер 13,5 млн. га болды.

Орман қоры жерінің есеп беру жылында жалпы республика бойынша 49,0 мың га артты. Басқа санаттағы жерлер есебінен орман отырғызу мен орман өсіру арқасында Ақмола (18,5 мың. га), Ақтөбе (3,3 мың. га), Шығыс Қазақстан (9,6 тыс. га), Жамбыл (5,1 мың. га), Батыс Қазақстан (0,7 мың. га), Қостанай (11,8 мың. га) және Оңтүстік Қазақстан (0,3 мың. га) ұлғайды. Орман қоры жер көлемінің динамикасы облыстар бойынша 1.4.5-ші кестеде берілген.

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

1.4.5-ші кесте. 1991-2015 жылдарға арналған орман қоры жерлерінің көлемі динамикасы мың га

Облыстар атауы	1991 ж.	2014ж.	2015 ж.	Өзгеріс (+, -)	
				1991 жылдан 2015 жылға қарағанда	2015 жылдан 2014 жылға қарағанда.
Ақмола	508,0	554,9	573,4	+65,4	+18,5
Ақтөбе	198,5	201,1	204,4	+5,9	+3,3
Алматы	2 281,2	4 082,0	4 082,0	+1800,8	-
Атырау	49,1	53,0	53,0	+3,9	-
Шығыс Қазақстан	3 161,0	2 142,9	2 152,5	-1008,5	+9,6
Жамбыл	312,1	4 419,1	4 424,2	+4112,1	+5,1
Батыс Қазақстан	209,4	215,3	216,0	+6,6	+0,7
Қарағанды	211,5	204,6	204,3	-7,2	-0,3
Қызылорда	1 412,8	6 502,5	6 502,5	+5089,7	-
Қостанай	422,6	529,2	541,0	+118,4	+11,8
Маңғыстау	242,4	241,6	241,6	-0,8	-
Павлодар	451,0	127,5	127,5	-323,5	-
Солтүстік Қазақстан	640,4	549,6	549,6	-90,8	-
Оңтүстік Қазақстан	79,0	3 012,4	3 012,7	+2933,7	+0,3
Алматы қ	0,2	-	-	-0,2	-
Астана қ	-	14,9	14,9	+14,9	-
Барлығы	10 179,2	22850,6	22899,6	+12720,4	+49,0

Орман қоры жерлерінің негізгі ауданы Қызылорда (6502,5 мың га), Жамбыл (4 424,2 мың га), Алматы (4082,0 мың га), Оңтүстік Қазақстан (3012,7 мың га) және Шығыс Қазақстан (2 152,5 мың га) облыстарында ал, орман қоры жерлерінің құрамына жататын орманды жер және бұталы ағаш екпелері Қызылорда (4 994,5 мың га), Алматы (2235,6 мың га) және Шығыс-Қазақстан облыстарында (1448,1 мың га) орын алады. Орман қорының құрылымындағы орманды жерлері мен бұталы ағаш екпелері 52,1%-ды (11,9 млн. га) құрайды.

Орман қоры жерлерінде мейлінше ормандылығымен Солтүстік Қазақстан (87,8%) және Павлодар (86,4%) облыстарында ерекшеленсе, ал мейлінше орманды төмен деңгейімен Оңтүстік Қазақстан (16,7%) және Жамбыл (22,9%) облыстары ерекшеленеді. Есепті деректер санына кіретін Қызылорда облысындағы орман қорының ормандылығы сексеуіл орманының (76,8 %) мейлінше сиректігімен сипатталады.

Облыс қимасындағы алқап түрлері бойынша орман қорының жерлері 1.4.6-шы кестеде бөлінген

1.4.6-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашасына арналған облыстар бойынша орман қоры жер алқаптарының құрылымы

Облыстар атауы	Барлығы жерлер, мың га	оның ішінде					
		Ауыл шаруашылығы алқаптары		Орманды аудандар және бұталы ағаш екпелері		басқа жерлер	
		мың га	%	мың га	%	мың га	%
Ақмола	573,4	179,5	31,3	365,1	63,7	28,8	5,0
Ақтөбе	204,4	40,4	19,8	84,0	41,1	80,0	39,1
Алматы	4082,0	1439,2	35,2	2235,6	54,8	407,2	10,0
Атырау	53,0	11,9	22,5	23,7	44,7	17,4	32,8
Шығыс Қазақстан	2152,5	336,4	15,6	1448,1	67,3	368,0	17,1
Жамбыл	4424,2	2920,0	66,0	1011,9	22,9	492,3	11,1
Батыс Қазақстан	216,0	37,8	17,5	155,6	72,0	22,6	10,5
Қарағанды	204,3	67,8	33,2	96,9	47,4	39,6	19,4
Қызылорда	6502,5	447,5	6,9	4994,5	76,8	1060,5	16,3
Қостанай	541,0	195,9	36,2	286,3	52,9	58,8	10,9
Маңғыстау	241,6	84,9	35,1	122,4	50,7	34,3	14,2
Павлодар	127,5	14,1	11,1	110,2	86,4	3,2	2,5
Солтүстік Қазақстан	549,6	59,6	10,9	482,8	87,8	7,2	1,3

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Оңтүстік Қазақстан	3012,7	2443,3	81,1	502,5	16,7	66,9	2,2
Алматы қ.	-	-	-	-	-	-	-
Астана қ.	14,9	0,1	0,7	11,1	74,5	3,7	24,8
Барлығы	22899,6	8278,4	36,2	11930,7	52,1	2690,5	11,7

1.4.3. Ауыл шаруашылығы алқаптарының сапалық сипаттамасы

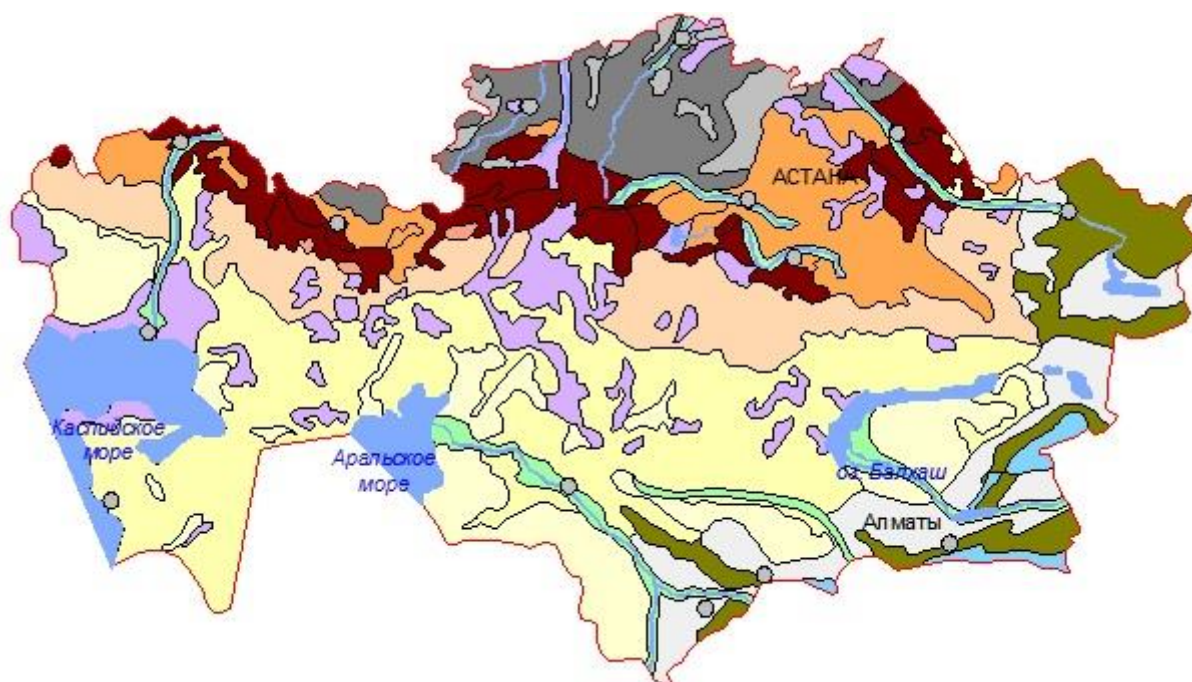
Топырақтың сипаттамасы

Қазақстанда түрлі климаттық және геологиялық жағдайларға байланысты топырақ жамылғысының әртүрлілігі, ауыл шаруашылығы өндірісінің бағыттары кең ауқымды дамуымен байланысты. Ауыл шаруашылығында топырақ ресурстарын тиімді пайдалану үшін, генезистік зерттеу негізіндегі топырақ түзу процесі, елдің топырақ жамылғысының географиясы туралы түбегейлі білімді талап етеді.

Қазақстан аумағында топырақ көлденең және вертикалды зоналық бөлу заңына сай бөлінген.

Қазақстан Республикасының жазық аумағының бағыты солтүстіктен оңтүстікке қарай келесідей төрт топырақ аймақтарына бөлінген: сұр орман топырақтарындағы орташа-ылғалды орманды аймағы, сілтілі қаратопырақты және шалғынды-қаратопырақты, кәдімгі және оңтүстікті қара топырақтың орташа-құрғақ далалы аймағы, қоңыр топырақтың құрғақ далалы және шөлейтті далалы және сұрғылт және сұрғылт-сұр топырақты (1.4.3-ші сурет).

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Условные обозначения

	черноземы обыкновенные и южные		сероземы
	черноземы обыкновенные и южные с солонцами 30 - 50 %		горные и предгорные черноземы и темнокаштановые почвы
	темно-каштановые и каштановые почвы		высокогорные альпийские и субальпийские почвы
	темно-каштановые и каштановые почвы с солонцами 30 - 50 %		пойменно-луговые почвы
	светло-каштановые почвы		солонцы, солончаки и комплексы с их преобладанием
	бурые, серо-бурые и такыровидные почвы		пески

1.4.3-ші сурет. Қазақстан Республикасының аумағында топырақтың таралуы

Сұр топырақты орман 15,7 мың га құрайды, олардың ішінде 9,5 мың га ауыл шаруашылығына белгіленген жер бөліктерінде орналасқан. Сілтілі қаратопырақ 484,8 мың га-ды құрайды, оның ішінде 381,2 мың га ауыл шаруашылығына белгіленген жер бөліктерінде орналасқан. Орманды далалы сұр

топырақты және қара топырақты, сілтілі топырақты дала аймағындағы жер ауыл шаруашылықта белгіленген жер бөліктерінде жоғары пайыздық 48,6. % көрсеткішпен сипатталады, республика бойынша орташа 48,6%-ды құрайды (1.4.6 және 1.4.7 кестелер)*.

1.4.6-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашасына арналған ауыл шаруашылығы алқаптарының негізгі тиштері мен топырақтардың кіші тиштері бойынша құрамы

Топырақтың типтері мен кіші типтерінің атауы	Барлығы жерлер		А/ш белгіленген жерлер	
	мың га аудан	жалпы ауданға %-ы	мың га аудан	жалпы ауданға %-ы
Сұр орманды орманды далалы аймақтары	15,7		9,5	
Сілтілі қаратопырақты орманды далалы аймақтары	484,8	0,2	381,2	0,4
Көдімгі қаратопырақты орманды далалы аймақтары	9226,3	4,3	8031,1	8,2

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Оңтүстік далалы қара топырақты аймақтары	11 423,3	5,3	9412,9	9,7
Қызғылт қара қоңырлы топырақтың құрғақ далалы аймақтары	33 660,2	15,7	22600,0	23,2
Қызғылт қоңырлы топырақтың құрғақ далалы аймақтары	20 650,0	9,6	10196,6	10,5
Ашық қызғылт шөлейтті аймақтары	31 201,0	14,5	9468,5	9,7
Қоңыр шөлді аймақтары	31 308,0	14,6	9093,2	9,3
Сұр- қоңыр шөлді аймақтары	29586,1	13,8	6599,3	6,8
Сұр топырақты солтүстік және оңтүстік шөлді-далалы аймақтары	11 448,5	5,4	7 930,3	8,2
Қызғылт тау бөктерлі	6 976,2	3,2	4 941,6	5,1
Қара топырақты тау бөктерлі	1 498,6	0,7	1 271,1	1,3
Таулы альпілі және субальпілі	1 449,0	0,7	324,0	0,3
Таулы орманды	1050,5	0,5	505,8	0,5
Қаратопырақты таулы	2 432,7	1,1	1 137,0	1,2
Қызғылт таулы	4 047,3	1,9	2 147,0	2,2
Сұр топырақты таулы	267,9	0,1	111,0	0,1
Сұр және сұр қоңыр	228,3	0,1	62,7	0,1
Құм	17 884,1	8,3	3 089,2	3,2
Барлығы	214838,5	100,0	97312,0	100,0

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

1.4.7-ші кесте. 2016 жылдың 1 қарашасына арналған егістіктер бойынша негізгі типтер мен кіші типтердің құрамы

Топырақтың түрлері мен кіші түрлерінің атауы	Барлығы		А/белгіленген жерлер	
	егістік	оның ішінде суармалы	егістік	оның ішінде суармалы
Сұр орманды орманды далалы аймақтары	6,5	-	6,3	-
Сілтілі қаратопырақты орманды далалы аймақтары	236,7	-	227,1	-
Кәдімгі қаратопырақты орманды далалы аймақтары	6 040,9	10,6	5 947,4	10,1
Оңтүстік далалы қара топырақты аймақтары	5235,8	21,8	5 188,7	17,2
Қызғылт қара қоңырлы топырақтың құрғақ далалы аймақтары	7506,0	94,4	7 355,1	92,1
Қызғылт қоңырлы топырақтың құрғақ далалы аймақтары	1785,6	35,5	1 678,1	30,5
Ашық қызғылт шөлейтті аймақтары	69,0	8,3	45,2	7,6
Қоңыр шөлді аймақтары	15,6	14,2	14,1	13,3
Сұр- қоңыр шөлді аймақтары	186,9	195,0	179,4	184,1
Сұр топырақты солтүстік және оңтүстік шөлді-далалы аймақтары	1 828,4	902,6	1 692,4	813,1
Қызғылт тау бөктерлі	1 036,6	264,6	997,1	240,8
Қара топырақты тау бөктерлі	585,0	18,3	577,9	15,7
Таулы альпілі және субальпілі	-	-	-	-
Таулы орманды	13,6	-	12,9	-
Қаратопырақты таулы	189,0	4,3	185,1	4,2
Қызғылт таулы	171,2	24,1	161,3	22,3
Сұр топырақты таулы	25,9	2,4	22,7	2,3
Сұр және сұр қоңыр	1,9	1,8	1,9	1,8
Құм	0,2	-	0,1	-
Барлығы	24934,8	1 597,9	24292,8	1455,1

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

Республиканың 85%-дан жоғары бөлігі егістік жері орманды далалы, далалы және қуаң

далалы аймақтарда орналасқан. Егістік жер аймақтарының бір пайыздан астамын орман далалы, шөл және шөлейт жерлері құрайды.

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Аудандарда негізінен жайылымдар басым. Табиғи аумақтар бойынша маңызды айырмашылықтар, сондай-ақ шөп шабындылары мен басқа да алқаптарда кездеседі. Бұл жағдай ауыл шаруашылығы саласында орналасқан жерді пайдалану мен қорғау және басқа да ұйымдастыру мәселелері бойынша жердің сапасы мен бағасына айрықша назар аудартады.

1.4.4. Ауыл шаруашылығы алқаптарының сапалық жағдайы

Республиканың кейбір аймақтарында топырақтың сапалық жағдайы олардың құнарлылығына теріс әсер ететін белгілердің болуымен күрделенеді. Ауыл шаруашылық алқаптары сапасының есебіне **мелиоративтік топтардың**, мелиоративтік іс-шаралармен топырақтың жалпы бағытымен және сипаты үйлестіріледі:

I – күрделенбеген теріс белгілерімен,

II – қиыршық тасталған;

III- тұзды; IV – сортаң; V – шайылған; VI – дефлирленген;

VII – су және жел эрозиясына бірлесіп ұшыраған;

VIII – ылғалды; IX – шалшықты; X – басқа.

Аталған мелиоративті топтардың әрқайсысы «күрделенбеген теріс белгілерімен» және «су және жел эрозиясына бірлесіп ұшыраған» қоспағанда, үдерістің күрделілігіне байланысты үш деңгейге бөлінеді: әлсіз, орташа, күшті; «қиыршық тасталған» тобына қосылған деңгей - өте күшті. «Ылғалды» тобы тасқынды және тасқыннан тыс болып бөлінеді.

Көрсетілген белгілері бойынша суармалы және суармалы емес егістіктердің, Ауыл шаруашылық алқаптарының сипаттамасы, Қазақстан Республикасы (2010 ж.) жерінің сапалық жағдайы туралы есеп деректері 1.4.8, 1.4.9, 1.4.10 және 1.4.11 – ші кестелерде көрсетілген құрылым және аудандардағы алқаптарындағы кейінгі жылдар бойынша енгізілген өзгерістер негізінде жасалған.

1.4.8-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашадасындағы жағдай бойынша мелиоративті топтар бойынша ауыл шаруашылық алқаптарының бөлінуі

Мелиоративті топтар	Аудан, мың га	Үлес салмағы, %-ға
Барлық ауыл шаруашылық алқаптары	214838,5	100
Оның ішінде:		
Күрделенбеген теріс белгілерімен	41 518,4	19,3
оның ішінде жер бөлу үшін сөзсіз жарамдылары	23 556,1	11,0
қиыршық тасталған және тастақты	43 067,4	20,1
Тұзды	35 283,5	16,4
Сортаң	58164,4	27,1
Шайылған	4 950,3	2,3
Дефлирленген	24 168,1	11,2
су және жел эрозиясына бірлесіп ұшыраған	201,7	0,1
Ылғалды	2947,6	1,4
Шалшықты	1 083,6	0,5
Басқа	3453,5	1,6

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

I-ші топ - Күрделенбеген теріс белгілермен.

Оған пішіні қандайда бір қолайсыз жағдайлармен күрделенбеген (сортаңдалған, шайылған және тағы басқа) топырақтар жатады, бұл ретте олар арнайы мелиорация мен ауыл шаруашылығы техникасын талап етпейді, олардың өнімділігі жоғары.

Көрсетілген топырақ тобы Қазақстанда ауыл шаруашылық алқаптарының 41,5 млн. га немесе 19,3%-ын құрайды. Бұл топ егістік құрамында егістіктің барлық ауданының 16,1 млн. га немесе 64,7% (24,9 млн.га) алып жатыр.

Жалпы ауданнан егістік құрамына кіретін сөзсіз қолайлысы 15,9 млн. га немесе 63,9%.

Топырақтың құнарлылығына ықпал ететін теріс белгілері жоқ жердің біршама ауданы (17,9 млн.га), оны атмосфералық ылғалдылығының жетіспеушілігіне, рельеф жағдайы бойынша және суару үшін судың болмауына байланысты ауыл шаруашылығында пайдалану мүмкін емес.

Топырақты жерге бөлу үшін сөзсіз қолайлысы 23,6 млн.га немесе барлық ауыл шаруашылық алқаптарын алып жатқаны 11,0%. Егістік құрамында пайдаланатын қарапайым аймақтық агротехниканы немесе күрделі емес мелиоративті іс-шараларды жүргізуге мұқтаж топырақтың сапасы бойынша біршама аудандар сөзсіз қолайлысы Қостанай 5,4 млн. га, Ақмола 5,0 млн. га, Солтүстік Қазақстан

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

облыстарында 4,2 млн. га анықталды. Қалған облыстарда Атырау (0,4 мың.га) және Маңғыстау облыстарын қоспағанда бұл аудан олардың әрқайсысы бойынша 200-ден 900 мың га құрайды.

II топ – қиыршық тасталған. Оларға аз дамыған және толық өңделмеген, түбірі терең және басқалар жатады. Жалпы ауданы 43,1 млн. га немесе ауыл шаруашылық алқаптарының 20,1 %-ын құрайды. Мұндай топқа жататындар шоқылы және шоқыаралық кеңістіктерде, негізінен тау бөктерінде және таулы аудандарда Шығыс-Қазақстан – 12,1 млн. га, Жамбыл – 4,0 млн. га, Алматы – 3,1 млн. га-ға кең тараған.

Мелиоративтелген бұл топтың басым бөлігі аса күшті қиыршық тасталған және күшті қиыршық тасталған біршама ауданы -26,4 млн. га, орташа және әлсіз қиыршық тасталған 8,3 млн. га және 8,4 млн. га құрайды.

Егістік құрамында қиыршық тасталған топырақ 1,5 млн.га құрайды.

Егістікке тартылған қиыршық тасталған топырақ ауданы облыстар бойынша келесідей бөлінген: Жамбыл облысының егістік ауданынан 28,6%, Қарағанды 23,5 %, Алматы – 14,4 %, Ақмола, Солтүстік-Қазақстан және Қостанай облысында – 2,2-ден 5,6 % есептелген. Қалған облыстарда мұндай жерлер егістікке тартылмаған.

Әлсіз қиыршық тасталғандар (1,2 млн. га) оларды егістікке құрамына пайдалануға кедергі келтірмейді. Орташа, күшті және өте күшті қиыршық тасталғандары сонымен қатар, мелиоративті топырақтарды жайылым ретінде пайдалану қажет (0,3 млн. га).

III топ – Тұзды. Республиканың 35,3 млн. га тұзды топырақ болып есептеледі немесе ауыл шаруашылық алқаптары жалпы ауданының 16,4 %-ын құрайды.

Топырақтың тұздану деңгейіне сондай-ақ, кешенді тұздардың құрамына байланысты үш топқа бөлінеді:

әлсіз тұздыға 10%-ға дейінгі тұз кешеніндегі барлық тұзды топырақ кіреді, олардың жалпы ауданы 11,0 млн.га-ды құрайды;

орта тұздыға, тұз кешеніндегі барлық тұзды топырақ кіреді, олардың жалпы ауданы 7,3 млн. га;

күшті тұздыға тұз кешеніндегі барлық 30 дан 50 % дейінгі және одан жоғары тұзды топырақ кіреді, жалпы ауданы 14,2 млн.га-ды құрайды.

сортаңдылар бөлек 2,8 млн.га-ды алып жатыр және бөлек бір топты құрайды.

Топырақтың барлық аймақтық типтерінде тұздылар кездеседі, олардың 58 %-дан астамы сұр және сұр-қоңыр топырақтың үлесіне жатады, оның ішінде орташа және күшті деңгейдегі жалпы санның 64%-ын құрайды. Сұр және сұр-қоңыр топырақ аймақта -1,6 млн.га, қызғылт қара қоңырлы және қызғылт топырақ – 6,2 млн.га, ашық қызғылт топырақ - 2,7 млн. га.

Егістікте 2,4 млн. га тұзды топырақ орналасқан, олар Ақмола облысында – 0,6 млн. га, Қостанай-0,6 млн.га, Солтүстік Қазақстан-0,28 млн.га, Жамбыл-0,18 млн.га, Оңтүстік Қазақстан-0,15 млн.га-ды құрайды ал, басқа облыстарда тұзды егістік аудандары тартылмаған.

Суармалы емес егістік құрамында әлсіз тұзды топырақ және олардың кешендері (1,7 млн. га) пайдаланылады. Суармалы ауыл шаруашылығында егістік жер бөлігінде (190,1 мың. га) тұзды емес топырақ кешендері мен әлсіз тұзды топырақтың 30% -ға дейінгі пайдаланылады. Бұл жерлер дренаждық желілер аясында қарапайым тұщыландыру және шаюдың күрделі емес іс-шараларды қажет етеді. Суармалы емес жағдайда атмосфералық жауын-шашын, қарды жинақтау арқылы біртіндеп жүзеге асырылады.

Орташа және күшті тұзды топырақ 30%-ға дейін сортаңдалған сондай-ақ, жалпы ауданның 630,4 мың.га сортаңдар күрделі мелиоративті іс-шаралар жүргізуді талап етеді, осыған байланысты оларды егістік құрамынан шығарып жайылымға ауыстыру қажет.

IVтоп- сортаңды. Республика ауданы бойынша 58,2 млн. га немесе ауыл шаруашылығы алқаптарының 27,1 %-ын құрайтын мелиоративтік топтардың біршама ірісі болып табылады. Сортаңды топырақ үш топқа бөлінеді:

Сортаңдалмаған жер, біртекті контурлары бар нашар сортаңдалған немесе сортаңдалмаған қыртыстың ұсақ сортаңдалуы, орташа 10-дан 30%-ға дейін және терең сортаңдалған 50%-ды құрайды. Жалпы ауданы 18,2 млн. га (31, 3 %)

Біртекті контурлары бар орташа сортаңдалған жер, орташа сортаңдалған сортаңдалмаған және сортаң қыртыспен сортаңдалған топырақтың ұсақ, орташа 10-дан 30%-ға дейін және терең сортаңдалған 50%-ды құрайды. Жалпы ауданы 10,9 млн. га (18, 7%).

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Күшті сортаңдалған жер, күшті сортаңдалған топырақ, сортаң басымдылықты кешенін (тереңнен басқа) құрайды. Жалпы ауданы 29,1 млн. га (50, 0%).

Ең көп таралған сортаң топырақ және оның ішінде шөл топырақты аймағында олардың қоңыр және сұр-қоңыр кешендері 16,8 млн га алынған, шөлейт аймақтарда ашық қоңырқ топырақты - 15,2 млн га және қызғылт қара қоңырлы топырақты -19, 1 млн га орналасқан.

Аймақтық жоспарда сортаңды жерлер негізінен Ақтөбе (11,5 млн. га), Қарағанды (11,4 млн. га), Батыс Қазақстанда (7,1 млн. га) облыстарында орналасқан. Ақмола, Атырау, Шығыс Қазақстан, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарында осындай жерлер 3 млн-нан 4 млн. га-ға дейін. Республиканың оңтүстік облыстарында сортаңды жерлер әр қайсысы 1 млн. га-дан аспайды. Егістікте сортаң топырақ 2,8 млн.га орын алады. Олардың көптеген алаңдары Солтүстік-Қазақстан - 713,6 мың га, Қостанай -688,2 мың га, Ақмола - 636,9 млн. га, Павлодар - 310,8 мың га және Қарағанды облыстарында - 225,3 мың га. Егістікте негізінде әлсіз сортаңдалған кешендер пайдаланылады. Көбінесе егістіктер жерлер әлсіз сортаңдалған кешенді, 30 %-ға сортаңдалған жерді алады.

V-ші топ - су эрозиясына ұшыраған (шайылған). Ауыл шаруашылық алқаптары аудандарының 4,9 млн. га орын алады, оның ішінде 1,2 млн. га егістік болып келді. Ақмола, Оңтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан және Жамбыл облыстарының көп аудандарының ең көп алаңдарында шайылған топырақтың егістік құрамы анықталды.

VI-шы топ - жел эрозиясына (дефлирленген) ұшыраған. Мұндай топырақтар 24,2 млн. га саналады, соның ішінде егістікте 0,5 млн. га, оның 74 % Павлодар облысында орналасқан.

VII-ші топ -су және жел эрозиясына бірлесіп ұшырағандар. 201,7 мың га ауданда анықталған.

VIII-ші топ - ылғалды. Республикада 2,9 га құрайды, оның 224,6 мың га егістікте орналасқан. Аталған топ негізінен гидроморфтық және жартылай гидроморфтық топырақпен берілген. Жайылмалы жерлер 1,1 млн га ал, жайылма сыртындағы жерлер 1,8 млн га құрайды.

Бұл топтың біршама маңызды аудандары Қарағанды облысында - 0,6 млн га. Қостанай, Батыс Қазақстан, Павлодар, Ақтөбе, Алматы облыстарында 0,2-0,3 млн.га ылғалды жерлер есептелген.

Осы топтың жері негізінен топырақпен, өзендердің жайылмалары және өзендердің жайылмалы террастары сонымен қатар, жайылма сыртындағы еңкіштер және құламалар соның ішінде табиғи және жасанды лимандармен ұсынылған. Сарқынды сулардың көптігі және ұзақтығы ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігіне егіс мерзіміне оның пісуіне кері әсерін тигізеді. Осыған байланысты, аталған топтың топырағын пішен шалғындары ретінде пайдалану жөн болады.

IX-шы топ - шалшықты. 1,1 млн. га орналасқан, оның ішінде егістік жерлерде - 23,9 мың га, суармалы егістік жерлерде - 15,4 мың га орналасқан. Олар өте ылғалды жағдайда негізінен батпақты шалғынды-батпақты топырақта қалыптасқан. Маңғыстау облысынан басқа аумақтарда кіші учасоктарда орналасқан. Олар құрғату бойынша мелиоративті күрделі іс-шараларды талап етілетіндіктен оларды егістік жерлерде пайдаланған жөн

X-ші топ - өзгелер. Ауданның 3,5 млн. га алып жатыр. Бұл топта сапасы бойынша жоғарыда аталған мелиоративті топтардың ешқайсысына кірмейтін топырақ тобы ескерілген. Бұл сортаңды, тақыр, құмды - сәулелік сонымен қатар, теріс белгілері жоқ құмды, автоморфты, жартылай гидроморфты, тас аралас топырақты, кесекті, сайлы-батпақты кешендер, сор сортаңдылар және тағы басқа жерлерден құралған аралас топырақ.

Барлық топырақты аймақтар кіші учаскелермен қамтылған, олардың ішінде құрғақ далалы жерлерде қызғылт қара қоңырлы және қызғылт топырақ - 2,0 млн. га, жартылай құрғақ аймақта ақшыл-қызғылт топырақ - 0,3 млн. га, құрғақ аймақтарда қоңыр және сұр-қоңыр топырақ -0,5 млн. га құрайды. Аймақтық жоспарда өзге топтың негізгі аудандары Ақтөбе (0,7 млн. га), Қарағанды (0,6 млн. га), Павлодар (0,5 млн. га) облыстарын қамтиды. Егістік жерлерде олар 67,0 мың га құраса оның ішінде, Павлодар облысында - 22,8 мың га, Солтүстік Қазақстан облысында 18,1 мың га, Қостанай облысында 13,1 мың га құрайды.

Ауыл шаруашылық жайылымдарын мелиоративті топтар бойынша тұтастай талдап бөле отырып ауыл шаруашылығына белгіленген жерлердің санаттарында жердің мелиоративін біршама сапалы деп қорытындылауға болады. Ауыл шаруашылығы жайылымдары құрамында бұл жер санаттары жер бөлу үшін сөзсіз қолайлы болатын теріс белгілері көп байқалмайтын мелиоративті топ 28%-ды құрайды. Әлсіз

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

деңгейдегі теріс белгілері бар басқа мелиоративті топтардың үлес салмағы 24%-ға жуық. Ауыл шаруашылық жайылымдарындағы орташа және күшті деңгейдегі теріс белгілері бар басқа мелиоративті топтардың үлес салмағы олардың жалпы ауданынан 48%-ға тең. Республика бойынша тұтастай салыстыру үшін теріс белгілері көп байқалмайтын мелиоративті топ 19%-ды, әлсіз деңгейдегі теріс белгілері бары 20 %-ды ал, орташа және күшті деңгейдегі теріс белгілері бары - 60 %-дан астам.

Жердің сапалық бағасының соңғы турымен салыстыру бойынша егістіктер ауданы 24,2 млн. га. дан 24,9 млн. га ға дейін оның ішінде, суармалы жерлер 1440,9 мың га. дан 1597,9 млн. га. ға дейін ұлғайды.

Өсім сәйкесінше 0,7 млн. га және 157,0 мың га құрады. Аймақтық жоспарда негізінен егістіктің өсуі Солтүстік Қазақстан облысында (23,6 мың га), Ақмола облысында (341,0 мың га), Шығыс-Қазақстан облысында (218,3 мың га), Қостанай облысында (429,1 мың га), Павлодар облысында (213,7 мың га) құрады.

Ауыл шаруашылық жайылымдарын трансформациялау нәтижесінде егістік құрамы негізінен жартылай шөлейтті ашық-қызғылт аймақтағы өз бөлігінен төмен өнімді шығарумен және далалы қара топырақты және құрғақ далалы қызғылт аймақтардағы сонымен қатар, біршама өнімді жерлері бар республиканың таулы аймақтарындағы егістіктердің жаңа учаскелерін игеру есебінен жүргізіледі.

1.4.9-шы кесте. 2015 жылдың 1 қарашасына мың га. Олардың құнарлылығына ықпал ететін белгілер бойынша ауыл шаруашылық алқаптарының сипаттамасы

Облыстардың атауы	Жалпы ауданы	I. Жағымсыз белгілермен күрделенбеген		II. Қиыршық тасталғаны	III. Тұздалғаны	IV. Сортаңдалғаны	V. Шайылғаны	VI. Дефлирленгені	VII. Су және жер эрозиясына бірлесіп ұшырағаны	VIII. Ылғалданғаны	IX. Шалшықты	X. Өзгелер
		барлығы	оның ішінде сөзсіз жарамды									
Ақмола	13187,9	4995,5	4995,5	2412,1	1601,9	3169,5	562,0	9,6	-	164,5	111,6	161,2
Ақтөбе	26225,2	7872,9	1447,0	1815,4	1483,8	11453,6	473,1	2101,1	8,3	269,0	25,9	722,1
Алматы	15848,0	2958,6	781,1	3048,4	2907,4	573,8	815,5	4952,4	-	199,7	187,6	204,6
Атырау	9114,0	537,9	0,4	136,9	1744,0	3396,0	-	3133,9	-	45,7	3,1	116,5
Шығыс Қазақстан	22645,2	3230,1	1424,6	12121,3	1587,2	3744,3	426,6	864,5	1,5	437,7	111,7	120,3
Жамбыл	9347,8	669,7	333,8	4050,4	1358,1	406,3	222,7	2414,0	-	124,0	87,0	15,6
Батыс Қазақстан	12777,3	1528,2	1073,2	301,9	1343,2	7109,5	274,5	1409,5	191,9	326,4	72,5	219,7
Қарағанды	33007,2	3654,3	1174,2	13085,9	2604,6	11443,7	200,4	759,7	-	574,6	61,8	622,2
Қызылорда	12156,8	1127,2	4,3	263,8	7066,5	641,6	2,9	2846,7	-	94,5	79,1	34,5
Қостанай	18129,3	5898,1	5403,4	590,4	3133,1	6846,5	158,7	611,2	-	294,5	183,6	413,2
Маңғыстау	12655,9	1600,9	-	932,5	6870,0	1635,4	800,0	656,3	-	-	-	160,8
Павлодар	11167,6	1606,5	1596,5	2824,4	775,6	3943,8	0,9	1296,3	-	157,9	34,8	527,4
Солтүстік Қазақстан	8404,3	4180,2	4180,2	410,2	573,2	2790,4	56,0	-	-	144,5	115,6	134,2
Оңтүстік Қазақстан	10129,4	1629,7	1138,5	1068,8	2232,5	1007,5	956,9	3112,9	-	112,3	7,7	1,1
Алматы қ.	30,4	25,6	0,8	4,4	-	-	0,1	-	-	0,3	-	-
Астана қ.	12,2	3,0	3,0	0,6	2,4	2,5	-	-	-	2,0	1,6	0,1
Жиыны	214838,5	41518,4	23556,1	43067,4	35283,5	58164,4	4950,3	24168,1	201,7	2947,6	1083,6	3453,5

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

1.4.10-шы кесте. 2015 жылдың 1 қарашасына мың га. Олардың құнарлылығына ықпал ететін белгілер бойынша егістіктердің сипаттамасы

Облыстардың атауы	Жалпы ауданы	I. Жағымсыз белгілермен күрделенбеген		II. Қиыршық тасталғаны	III. Тұздалғаны	IV. Сорғандалғаны	V. Шайғылғаны	VI. Дефлирленгені	VII. Су және жер эрозиясына бірлесіп ұшырағаны	VIII. Ылғалданғаны	IX. Шалшықты	X. Өзгелер
		барлығы	оның ішінде сөзсіз жарамды									
Ақмола	5699,9	3789,7	3 789,7	303,1	596,7	636,9	351,3	0,9	-	12,7	1,3	7,3
Ақтөбе	541,1	417,9	417,9	13,9	19,7	45,8	34,2	-	-	9,2	-	0,4
Алматы	1085,1	595,8	548,8	155,8	155,2	25,5	58,2	40,0	-	51,5	3,1	-
Атырау	5,1	0,8	0,8	-	3,9	0,1	-	-	-	0,3	-	-
Шығыс Қазақстан	1451,5	927,8	927,3	144,1	33,4	85,2	235,1	12,2	0,6	12,8	-	0,3
Жамбыл	836,4	333,1	176,4	239,4	178,9	3,4	52,7	1,6	-	23,8	2,5	2,0
Батыс Қазақстан	538,1	259,8	259,8	15,1	23,0	62,8	72,6	4,4	95,6	3,9	0,5	0,4
Қарағанды	1130,1	428,1	426,9	266,0	84,2	225,3	83,2	28,1	-	12,0	0,6	2,6
Қызылорда	160,9	-	-	-	151,0	-	-	-	-	-	9,9	-
Қостанай	6094,6	4 537,0	4 537,0	133,1	583,8	688,2	63,4	30,1	-	42,6	3,3	13,1
Маңғыстау	0,5	0,3	-	-	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-
Павлодар	1610,5	758,2	757,8	49,7	134,1	310,8	-	334,3	-	0,6	-	22,8
Солтүстік Қазақстан	4842,4	3 590,6	3 596,0	188,8	280,4	713,6	28,0	-	-	20,2	2,7	18,1
Оңтүстік Қазақстан	934,8	494,0	491,1	14,7	143,4	6,5	241,3	0,2	-	34,7	-	-
Алматы қ.	1,9	1,6	0,6	-	-	-	-	-	-	0,3	-	-
Астана қ.	1,9	1,5	1,5	-	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-
Жиыны	24934,8	16136,2	15 936,1	1 523,7	2387,0	2804,4	1 220,0	451,8	96,2	224,6	23,9	67,0

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

1.4.11-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашасына мың га. Олардың құнарлылығына ықпал ететін белгілер бойынша суармалы егістіктердің сипаттамасы

Облыстардың атауы	Жалпы ауданы	I. Жағымсыз белгілермен күрделенбеген		II. Қиыршық тасталғаны	III. Тұздалғаны	IV. Сорқандалғаны	V. Шайғылғаны	VI. Дефлирленгені	VII. Су және жер эрозиясына бірлесіп ұшырағаны	VIII. Ылғалданғаны	IX. Шалшықты	X. Өзгелер
		барлығы	оның ішінде сөзсіз жарамды									
Ақмола	15,5	11,3	11,3	0,7	0,5	1,5	0,2	-	-	1,3	-	-
Ақтөбе	10,9	7,5	7,5	-	0,7	-	0,3	-	-	2,4	-	-
Алматы	480,7	256,2	256,2	82,8	66,4	19,1	8,2	2,9	-	42,0	3,1	-
Атырау	5,1	0,8	0,8	-	3,9	0,1	-	-	-	0,3	-	-
Шығыс Қазақстан	126,7	97,1	97,0	16,2	2,8	2,3	3,9	1,8	-	2,6	-	-
Жамбыл	210,4	84,2	79,7	44,6	57,5	1,0	3,2	0,1	-	17,5	2,3	-
Батыс Қазақстан	14,7	9,2	9,2	-	-	-	4,6	0,2	-	0,6	0,1	-
Қарағанды	54,7	30,4	26,4	8,8	4,8	8,7	0,1	-	-	1,9	-	-
Қызылорда	160,9	-	-	-	151,0	-	-	-	-	-	9,9	-
Қостанай	9,2	7,4	7,4	0,2	-	1,1	0,1	0,2	-	0,2	-	-
Маңғыстау	0,5	0,3	-	-	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-
Павлодар	35,2	20,0	20,0	0,5	0,5	4,3	-	9,5	-	-	-	0,4
Солтүстік Қазақстан	10,1	7,5	7,5	0,6	0,4	1,3	-	-	-	0,3	-	-
Оңтүстік Қазақстан	462,6	241,3	241,3	6,5	142,9	6,5	31,1	-	-	34,3	-	-
Алматы қ.	0,6	0,6	0,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Астана қ.	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Жиыны	1597,9	773,9	765,0	160,9	431,5	46,0	51,7	14,7	-	103,4	15,4	0,4

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

1.4.5. Азықтық жайылымдарының дәнді техникалық жағдайы

Қазақстан өзінің географиялық орналасуының арқасында Еуразия континетінің және дала, шөл, тау, ірі континенталдық су тоғандары мен оларға келіп құятын өзендер мен кең атырау кешенінің орталығында орналасқан және экожүйесінің және олардың сәйкес өсімдік түрлерінің алуандығымен сипатталады.

Қазақстанда Орталық Азияға тән дала, шөлейт, шөл және тау белдеулері өсімдіктерінің аймақ ішілік нұсқаларының толық спектрі ұсынылған.

Республиканың қазіргі заманғы флорасында ағаштардың 68 түрі, бұталар, тал-шілікті бұталар мен кіші тал -шілікті бұталардың 699 түрі, көп жылдық шөптердің 5598 түрі және бір жылдық шөптердің 849 түрі есептелген.

Орманды далалы және далалы табиғи аймақтардың 19%-ы азықтық жайылымдар олардың 10%-ы шөлейтті, 37%-ы шөлді, 18%-ы ұсақ шоқылықтарда, 10%-ы жазықтарда, 6%-ы тау бөктерлерінде орналасқан.

Жайылымдардың өнімділігі құрғақ массаның 3-5 ц/га құрайды. Орманды далалардың еңкіш жазықтарында құрғақ массаның 7-10 ц /га өнімділігімен жайылымның дәнді-эртүрлі бай түрімен сақталған.

Көл маңындағы аңғарлар, өзен алқаптарындағы көгалды топырақтардың дәнді-эртүрлі шөпті шалғындары құрғақ массаның 12-15 ц/га өнімділігімен шөп шабындылары ретінде пайдаланылады.

Шөлейтті және шөлді аймақтардың шалғындары ірі өзен аңғарларына теңіз маңы және өзен маңы еңкіштері қамысты, жауқияқ, ши, ажрек кей жерлерде жұмсақ сабақты дәнді түрлерімен ұштасып ұсынылған. Шалғынды жайылымдардың өнімділігі 2 ден 10ц/га дейін, шөп шабындыларының өнімділігі - 15 тен 40 ц/га-ға дейін толқуда. Шөп шабындыларының ауданы 1,3 млн. га. құрайды.

Тау бөктері жазықтарының біршама аудандарын шөлді және шөлейтті аудандар алып жатыр және шөпті шөлейтті аймақтарда дәнді талдар аралас жусанды-эфемерлі, жусан-қарасоралы, арамшөпті-эфемерлі, жайылымдардың эфемерлі типтерімен көмкерілген. Олардың өнімділігі құрғақ массадан 1-3 ц/га құрайды.

Тау жазықтарының далалы және шалғынды-далалы жайылымдары адырлы тау бөктерімен ұштасады. Олар эртүрлі бетегелі-жусанды,

қатқыл дәнді-эртүрлі шөптермен, дәнді - эртүрлі шөптермен, жиі бұталы жайылымдардың өнімділігі құрғақ массаның 3 тен 6 ц/га құралуымен сипатталады.

Арамшөптер мен жусандар, эфемерлер мен эфемеридтары ландшафтты түрлері болып табылатын Батыс Тянь-Шань мен Қаратау қырқасының тау сілемдеріндегі тау бөктері жазықтарының саваннаидты шөлді және шөлейтті жайылымдары ерекше орын алады. Құрғақ массаның өнімділігі 1-4 ц/га құрайды.

Аласа таулық шөлейтті жайылымдар барлық таулы жүйелерде жусанды-шымтүнбадәнді қатқыл дәнді және қатқыл дәнді-сұр жусанды типтерімен құрғақ массаның өнімділігі 2-4 ц/га ұсынылған.

Аласа таулық жайылымдардың құрғақ массасы өнімділігі 3-6ц/га, орташа таулық шалғынды және шалғынды далалы жайылымдар 5 тен 15 га дейін ц/га толқуда. Таулы шалғындардың шөп шабынды учаскелері шөп шабуға пайдаланылады. Таулы шөп шабындылардағы құрғақ массаның өнімділігі 6-18 ц/га шегінде. Альпі маңы шалғындары учаскелері шөп шабуға және шөпті тасымалдауға қолайлы.

Шөп шабудың дәнді техникалық жағдайының басымдылық белгілері болып табылатындар: таза, орманды, бұталы, улы өсімдіктер басып кеткен, томарлы.

дәнді техникалық жағдайы бойынша шөп шабындылары таза, олардың ауданы 4485,2 мың га немесе 91,4%.

Жақсартылған шөп шабындылары 44,0 мың га немесе 1,0%-ды құрайды. Ауыл шаруашылығының егістік жерлеріне (2012 жыл) түгендеу жүргізу материалдарына сәйкес жақсартылған шөп шабындыларының жағдайы негізінен қанағаттанарлық, қанағаттанарлықсыз (65%) және жақсы жағдаймен олардың ауданы 35 %-ымен анықталған.

Бұта басып кеткені 134,2 мың га - 2,7 %. Бұталы шөп шабындылары бойынша: әлсіз деңгейлі 100,6 мың га, орташа және күшті деңгейлі - 33,6 мың га құрайды.

Орман басып кеткені аз ауданды қамтиды 12,0 мың га немесе 0,3%. Негізінен шөп шабындыларының елді ауданының аз деңгейі барлық ауданның 9,4 мың га немесе 78,3%.

Улы өсімдіктер арамшөпті шөп шабындылары 81,7 мың га (1,6 %), оның ішінде әлсіз деңгейдегісі 44,4 мың га, орташа және

Жиыны	4902,0	44,0	4485,2	134,2	100,6	33,6	12,0	9,4	2,6	81,7	44,4	37,3	144,9	103,7	41,2
-------	--------	------	--------	-------	-------	------	------	-----	-----	------	------	------	-------	-------	------

*Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

1.4.13-ші кесте. 2015 жылдың 1 қарашасына мың га. Облыстар бойынша дәнді техникалық жағдайындағы шөп шабындыларының сипаттамасы

Облыстардың атауы	Шөп шабындыларының ауданы, барлығы	оның ішінде түбегейлі жақсарғаны	Шөп шабындыларының дәнді техникалық жағдайы												
			таза	бұталанған			орманды			улы өсімдіктер басып кеткен			томарлы		
				барлығы	әлсіз	орташа және күшті	барлығы	әлсіз	орташа және күшті	барлығы	әлсіз	орташа және күшті	барлығы	әлсіз	орташа және күшті
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Ақмола	256,2	6,0	213,3	10,2	7,2	3,0	0,8	0,6	0,2	-	-	-	25,9	19,1	6,8
Ақтөбе	455,7	-	443,3	8,7	6,4	2,3	-	-	-	2,1	2,1	-	1,6	1,6	-
Алматы	469,0	5,3	444,2	1,7	1,1	0,6	1,1	-	1,1	14,5	7,1	7,4	2,2	1,1	1,1
Атырау	132,4	-	126,6	0,4	-	0,4	-	-	-	5,4	0,7	4,7	-	-	-
Шығыс Қазақстан	1063,8	0,4	918,8	75,3	60,1	15,2	3,1	3,1	-	8,5	2,4	6,1	57,7	45,2	12,5
Жамбыл	227,1	4,6	222,1	0,1	0,1	-	-	-	-	0,3	0,1	0,2	-	-	-
Батыс Қазақстан	1008,2	0,3	956,4	1,3	0,5	0,8	0,1	0,1	-	32,0	15,7	16,3	18,1	10,6	7,5
Қарағанды	386,8	0,4	372,8	4,1	3,0	1,1	-	-	-	0,4	0,4	-	9,1	7,3	1,8
Қызылорда	106,8	-	98,4	1,6	-	1,6	-	-	-	5,5	2,9	2,6	1,3	-	1,3
Қостанай	351,3	14,9	306,8	6,9	3,7	3,2	3,6	3,6	-	0,4	0,4	-	18,7	12,6	6,1
Маңғыстау	0,3	-	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Павлодар	302,3	-	268,4	20,6	15,2	5,4	3,3	2,0	1,3	-	-	-	10,0	6,0	4,0
Солтүстік Қазақстан	40,4	11,5	28,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Оңтүстік Қазақстан	100,1	0,6	83,6	3,3	3,3	-	-	-	-	12,6	12,6	-	-	-	-

Алматы қ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Астана қ.	1,6	-	1,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	0,2	0,1
Жиыны	4902,0	44,0	4485,2	134,2	100,6	33,6	12,0	9,4	2,6	81,7	44,4	37,3	144,9	103,7	41,2

Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланатын жерлерісіз»

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

Жайылымдардың дәнді техникалық жағдайы шөп шабындықтарының белгілері сияқты қосымша жайылымдардың тығыздық белгілерімен сонымен қатар, олардың тастақты және қылқан селеуленгені анықталып сипатталады

Табиғи аймақтар мен облыстар бойынша жайылымдардың дәнді техникалық жағдайы 1.4.5-ші суретте және 1.4.14 және 1.4.15-ші кестелерде келтірілген.

Дәнді техникалық жағдайы бойынша жайылымдар 110,7 млн. га (61,7%) таза.

Жақсартылғаны 5,9 млн. га (3,2%), бұталанғаны – 19,0 млн. га (10,5%), томарлысы – 1,6 млн. га (0,9%), ормандысы – 3,2 млн. га (1,8%), тастақтысы – 4,7 млн. га (2,6%), қылқан селеуленгені – 7,7 млн. га (4,2%), бұзылғаны – 27,1 млн. га (15,0%) құрайды.

Бұталанған жайылымдардың көп бөлігі республиканың таулы және құмды аймақтарында орналасқан: Шығыс Қазақстан облысында – 4,6 млн. га, Қарағанды облысында – 3,1 млн. га, Қызылорда облысында – 2,2 млн. га, Алматы облысында – 1,9 млн. га, Жамбыл облысында – 1,8 млн. га.

1.4.5-ші сурет. Жайылымдардың дәнді техникалық жағдайы

Жайылымдар таулы жерлерде негізінен - тобылғымен, қарағанмен, ырғаймен, итмұрынмен, құмды жерлерде - жүзгінмен, мамыргүлмен, ақ сексеуілмен бұталанған.

Орманды жайылымдар негізінен Қызылорда облысында (902,5 мың га), Алматы облысында (695,3 мың га), Оңтүстік Қазақстан облысында (529,6 мың га), Жамбыл облысында (348,4 мың га), Шығыс Қазақстан облысында (130,1 мың га) орналасқан. Орманды жайылымдардың көп бөлігі құмда орналасқан. Бұл санатқа қара сексеуіл жайылымдары жатқанмен тал, қайыңмен орманданған жазықтар мен тауларда аз кездеседі.

Тастақты жайылымдар көбіне Шығыс Қазақстан облысында (1,6 млн. га), Ақмола облысында (1,3 млн. га), Қарағанды облысында (0,6 млн. га) кездеседі.

Томарлы жайылымдар ауданы республика бойынша көп емес, олардың негізгі бөлігі Қарағанды облысында (359,8 мың га) және Қостанай облысында (358,4 мың га) қамтиды.

Қылқан селеуленген жайылымдар санатына қой мен ешкінің ұрықтану кезінде боз бетегелі (қылқан селеу және қылқанбоз) шөптер өте қауіпті. Қылқан селеуленген жайылымдар көбінесе Қарағанды облысында (2,2 млн. га), Ақтөбе облысында (1,4 млн. га), Павлодар облысында (1,1 млн. га) кездеседі.

Республика бойынша орташа және күшті деңгейдегі **бұзылған жайылымдардың барлығы** 27,1 млн. га. Бұзылған жайылымдардың біршама ауданы Атырау облысында (4,1 млн. га), Ақтөбе облысында (3,9 млн. га), Алматы облысында (3,0 млн. га), Батыс Қазақстан облысында (2,5 млн. га), Қызылорда

1.4. БӨЛІМ «ЖЕР РЕСУРСТАРЫ»

облысында (2,0 млн. га), Ақмола облысында (1,9 млн. га) кездеседі.

Жайылымдық экожүйенің бұзылуының аймақтық аспектісінде көбіне барлық бұзылған жайылымдардың 95%-ы бар жазық бөліктерде, оның ішінде олардың аудандарының шөл және шөлді аймақтарында 16,1 млн. га немесе 60%-ы байқалады. Жайылымдардың бұзылуы негізінен экологиялық жағдай мен адамның шаруашылықтағы тұрақсыз әрекетінің салдарынан болады. Ол өсімдіктердің құнды азықтық шөптесін түрлерінің жоғалуы мен оның орнына бір жылдық арамшөп түрлерінің алмасуымен байқалады.

1.4.14-ші кесте мың га. 2015 жылдың 1 қарашасы, Табиғи аймақтар шөп шабындыларының дәнді техникалық жағдайы бойынша сипаттамасы

Аймақтардың индексі (таулы белдеулер), олардың атауы	Жайылым ауданы, барлығы	оның ішінде дәнді және түбегейлі жақсартуды қосалғанда	Шөп шабындыларының дәнді техникалық жағдайы														
			таза	томарлы			бұталанған			орманды			гастақты	қылқан-селеулі	бұзылған		
				барлығы	әлсіз	орташа және күшті	барлығы	әлсіз	орташа және күшті	барлығы	әлсіз	орташа және күшті	орташа және күшті	орташа және күшті	барлығы	орташа	күшті
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Жазықтар																	
Д. Орманды далалы және далалы	32562,3	4431,0	18448,2	448,3	259,6	188,7	1 473,9	722,1	751,8	56,3	38,0	18,3	1 095,6	2 197,7	4 411,3	2 753,1	1 658,2
ЖШ. жартылайшөлейтті	18 016,0	56,9	12 000,7	243,6	156,0	87,6	1 174,2	610,9	563,3	12,6	10,7	1,9	129,5	863,9	3 534,6	2 573,3	961,3
Ш. шөлді	68 051,9	40,0	45 057,1	334,3	107,4	226,9	6 637,7	1539,2	5 098,5	2 231,6	300,1	1 931,5	366,1	811,8	12 573,3	8 280,3	4 293,0
Ұ. Ұсақ шоқылы	32 480,1	1 087,0	20 073,2	318,7	229,9	88,8	4 721,0	3144,1	1 576,9	168,4	156,2	12,2	1 830,0	3 030,1	1 251,7	835,1	416,6
ТЖ.Тау бөктері жазықтықтары	18 740,4	295,7	10 336,5	178,9	111,3	67,6	2 158,3	897,0	1 261,3	514,0	73,5	440,5	534,1	425,6	4 297,3	2 233,6	2 063,7
Таулар																	
Т.Аласа таулар мен орташа таулар	8898,3	41,8	4192,3	59,5	16,8	42,7	2 557,7	1379,3	1 178,4	185,0	111,9	73,1	679,6	336,9	845,5	429,8	415,7
Б. Биік таулар	1 235,3	0,6	606,8	9,0	0,4	8,6	297,3	116,8	180,5	6,3	2,4	3,9	103,3	0,1	211,9	103,2	108,7
Жиыны	179984,3	5953,0	110714,8	1 592,3	881,4	710,9	19 020,1	8 409,4	10 610,7	3 174,2	692,8	2 481,4	4 738,2	7 666,1	27 125,6	17 208,4	9 917,2

* Ескерту: «Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланылатын жерлерісіз

Өсімдіктердің көп жылдық түрін бір жылдыққа ауыстыру жайылымның орташа өнімділігін төмендетіп қана қоймай, оның қолдануын қысқа кезеңді бағытталуына әкеп соғады.

Модификациялық өсімдік қоғамдастығы тұрақсыз болып табылады, оларда бейне алмасу үдересі жүргізіледі ал, өнімділік көп деңгейде метеорологиялық жағдайларға байланысты және біршама кең шектерде жылдар мен маусымдар бойынша тұрақсыз.

Жайылымның бұзылу сипаты үш санатқа бөлінеді: 1-ші қайталама өсімдіктермен, 2-ші арам шөптермен және улы өсімдіктермен, 3-ші соқпақ жолдармен, мал союмен, қасапханалармен (1.4.16-ші және 1.4.17-ші кестелер).

Жайылымның қайталама өсімдіктері (1-санат) 18,3 млн. га (барлық бұзылған жайылымдардың 67% -ы) есептеледі. Олардың ең көп аудандары, Атырау облысында - 3,1 млн. га, Ақтөбе облысында - 3,0 млн. га, Алматы облысында - 2,2 млн. га, Батыс Қазақстан облысында - 1,8 млн. га, Қызылорда облысында - 1,2 млн. га) орналасқан.

Қайталама өсімдіктері жайылымына бір жылдық тұзды және эфемерленіп шайылған, қауымдастықтар жатады. Олар негізінен алқаптың 8,9 млн. га шөлейт және шөл аймақтарында кең тараған. Осы жайылымның біржылдық тұзды шөпті (ебелек, торгайота және т. б.) немесе эфемерлер мен эфемероидтар (жабайы қара бидай және т. б.) жатады. Олардың өнімділігі 40-50%-ға төмендеген және маусымдық пайдаланудан шектелген. Бұл жайылым орташа бұзылған есептегі көлемі 5,4 млн. га (Ақтөбе -1,5 млн. га, Қызылорда -0,7 млн. га, Оңтүстік Қазақстан -0,6 млн. га) және қатты бұзылған көлемі 3,5 млн. га (Атырау -0,8 млн. га, Алматы және Оңтүстік Қазақстан бойынша-0,7 млн. га облысы) болып бөлінеді.

Қайталама жайылым өсімдіктеріне көгалды, жеуге келетін өсімдіктер (тұтас немесе ішінара), көрсеткіштердің (тауық тарысы, эфедра, құс оты және т. б.) жатады. Бұл жайылымдардың таралған ауданы 2,2 млн. га, оның ішінде орташа бұзылғаны-1,5 млн. га, қатты бұзылғаны - 0,7 млн. га. Негізінен, бұл санаттағы жайылым Ақмола облысында - 0,8 млн. га тараған.

1.4.15-ші кесте мың га. 2015 жылдың 1 қарашасы, Табиғи аймақтар шөп шабындыларының дәнді техникалық жағдайы бойынша сипаттамасы

Облыстардың атауы	Жайылымның барлық ауданы	оның ішінде дәнді және түбегейлі жақсартуды қосалғанда	Шөп шабындыларының дәнді техникалық жағдайы														
			таза	томарлы			бұталы			орманды			тастақты	қылқан-селеулі	бұзылған		
				барлығы	әлсіз	Орташа және күшті	барлығы	әлсіз	Орташа және күшті	барлығы	әлсіз		Орташа және күшті	Орташа және күшті	барлығы	орташа	күшті
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Ақмола	6599,6	1320,4	1046,0	152,0	94,0	58,0	281,0	183,0	98,0	53,2	31,2	22,0	1 261,0	555,0	1 931,0	1 204,0	727,0
Ақтөбе	24561,9	-	18142,1	45,0	15,9	29,1	950,9	220,8	730,1	138,8	1,8	137,0	0,4	1 369,9	3 914,8	3 293,0	621,8
Алматы	14166,4	76,8	7534,4	142,7	47,5	95,2	1 901,2	93,3	1 807,9	695,3	20,9	674,4	467,1	327,8	3 021,1	1 234,7	1 786,4
Атырау	8966,0	-	4483,3	2,3	0,6	1,7	257,6	0,5	257,1	-	-	-	-	82,5	4 140,3	2 650,4	1 489,9
Шығыс Қазақстан	19888,8	46,9	11981,3	140,9	52,1	88,8	4 651,8	3 183,9	1 467,9	130,1	102,7	27,4	1 566,9	912,4	458,5	325,1	133,4
Жамбыл	8275,7	179,7	4303,3	4,3	1,9	2,4	1 817,8	919,3	898,5	348,4	220,9	127,5	171,5	72,5	1 378,2	712,7	665,5
Батыс Қазақстан	10102,9	46,8	6405,3	40,3	22,5	17,8	361,0	59,4	301,6	2,6	1,8	0,8	-	720,3	2 526,6	1 848,7	677,9
Қарағанды	31023,1	1136,3	22322,0	359,8	274,7	85,1	3 119,9	2 146,0	973,9	147,8	146,5	1,3	628,9	2 255,1	1 053,3	691,7	361,6
Қызылорда	11811,5	0,1	6595,7	29,9	8,2	21,7	2 242,8	131,1	2 111,7	902,5	113,9	788,6	-	-	2 040,5	1 476,9	563,6
Қостанай	11495,4	1601,0	7033,8	358,4	232,9	125,5	773,5	562,9	210,6	1,6	0,9	0,7	35,1	292,8	1 399,2	411,1	988,1
Маңғыстау	12654,0	-	9737,8	131,4	2,4	129,0	772,0	81,3	690,7	198,1	-	198,1	76,6	8,3	1 729,8	1 245,4	484,4
Павлодар	8214,0	831,7	4837,5	83,3	40,4	42,9	420,8	374,6	46,2	1,1	0,4	0,7	246,9	1 066,6	726,1	501,4	224,7
Солтүстік Қазақстан	3302,9	611,1	1862,8	39,6	25,9	13,7	63,7	39,5	24,2	25,1	22,0	3,1	235,8	2,9	461,9	335,7	126,2

Оңтүстік Қазақстан	8913,6	100,2	4427,6	62,4	62,4	-	1 406,1	413,8	992,3	529,6	29,8	499,8	48,0	-	2 339,7	1 273,0	1 066,7
Алматы қаласы	1,2	-	1,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Астана қаласы	7,3	2,0	0,7												4,6	4,6	
Жиыны	179984,3	5953,0	110714,8	1 592,3	881,4	710,9	19 020,1	8 409,4	10 610,7	3 174,2	692,8	2 481,4	4 738,2	7666,1	27 125,6	17208,4	9 917,2

* Ескерту: Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланылатын жерлерісіз

1.4.16-ші кесте мың га. 2015 жылдың 1 қарашасы, Табиғи аймақтар шөп шабындыларының дәнді техникалық жағдайы бойынша сипаттамасы

Аймақтардың индексі (таулы белдеулер), олардың атауы	Бұзылған, барлығы		Оның ішінде:										соқпақ жолдар, мал сою, қасапхана	
	орташа	күшті	Қайталама өсімдіктер						Арам шөптер					
			бір жылдық тұздалған және эфемерлі өсімдікпен		жусанды		өзге		Жеуге жарамсыз өсімдіктер		Улы өсімдіктер			
			орташа	күшті	орташа	күшті	орташа	күшті	орташа	күшті	орташа	күшті		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Жазықтар														
Д. Орманды далалы және далалы	2 736,5	1 650,0	230,7	184,6	1 442,1	465,5	682,0	417,0	212,8	479,6	168,9	37,1	66,2	
ЖШ. жартылайшөлейтті	2 573,3	956,0	748,3	227,4	1 034,0	124,0	96,0	50,7	178,2	377,0	516,8	129,8	47,1	
Ш. шөлді	8 280,3	4 305,0	3 265,4	1 863,2	2 122,7	505,8	241,7	105,1	589,5	452,6	2 061,0	957,0	421,3	
Ұ. Ұсақ шоқылы	835,1	416,6	134,6	54,3	434,4	190,5	179,7	84,5	55,4	27,7	31,0	11,9	47,7	
ТЖ.Тау бөктері жазықтықтары	2 239,1	2 063,7	914,5	1 003,7	461,7	219,1	130,9	66,9	409,8	239,2	322,2	411,2	123,6	
Таулар														
Т.Аласа таулар мен орташа таулар	429,8	415,7	117,6	105,9	68,1	15,3	56,4	11,6	159,6	155,7	28,1	57,6	69,6	
Б. Биік таулар	114,3	110,2	-	85,2	-	-	111,3	8,3	1,8	3,7	1,2	5,4	7,6	
Жиыны	17 208,4	9 917,2	5 411,1	3 524,3	5 563,0	1 520,2	1 498,0	744,1	1 607,1	1 735,5	3 129,2	1 610,0	783,1	

*Ескерту: Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланылатын жерлерісіз

1.4.17-ші кесте мың га. 2015 жылдың 1 қарашасы, облыстар бойынша бұзылған жайылымдардың сипаттамасы

Облыстардың атауы	Бұзылған, барлығы		Оның ішінде:										
	орташа	күшті	Қайталама өсімдіктер				Арам шөптермен						соқпақ жолдар, мал сою, қасапхана
			бір жылдық тұздалған және эфемерлі өсімдікпен		Арам шөпті аудандар		өзгелер		Жеуге жарамсыз өсімдіктер		Улы өсімдіктер		
			орташа	орташа	орташа	орташа	орташа	орташа	орташа	орташа	орташа	орташа	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Ақмола	1 204,0	727,0	128,0	72,0	470,0	323,0	526,0	287,0	66,0	26,0	14,0	1,0	18,0
Ақтөбе	3 293,0	621,8	1 455,3	393,8	1 125,8	18,5	52,6	7,9	21,4	4,5	637,9	162,2	34,9
Алматы	1 234,7	1 786,4	430,3	706,1	365,1	346,6	261,9	74,1	74,7	109,4	102,7	377,8	172,4
Атырау	2 650,4	1 489,9	433,1	797,2	1 471,0	205,6	94,0	84,5	21,8	102,9	630,5	256,5	43,2
Шығыс Қазақстан	325,1	133,4	71,7	28,3	190,4	25,1	28,0	8,6	21,5	24,1	13,5	9,5	37,8
Жамбыл	712,7	665,5	288,9	192,6	27,3	2,1	34,9	6,5	269,2	132,4	92,4	91,9	240,0
Батыс Қазақстан	1 848,7	677,9	446,4	146,7	786,4	202,4	75,5	115,6	190,0	111,4	350,4	98,6	2,9
Қарағанды	691,7	361,6	296,3	118,9	260,4	122,7	31,7	11,7	39,6	38,0	63,7	18,1	52,2
Қызылорда	1 476,9	563,6	676,6	269,2	153,9	5,0	100,7	7,7	319,7	106,3	226,0	152,8	22,6
Қостанай	411,1	988,1	15,1	15,8	149,6	66,7	55,0	19,8	82,9	871,8	108,5	1,0	13,0
Маңғыстау	1 245,4	484,4	507,2	121,6	46,8	2,3	2,9	0,1	18,3	0,0	670,2	273,0	87,4
Павлодар	501,4	224,7	1,2	1,1	326,6	115,0	107,3	76,3	65,6	17,0	0,7	0,0	15,3
Солтүстік Қазақстан	335,7	126,2	21,4	8,2	150,2	48,0	120,2	42,1	32,9	10,9	11,0	0,1	16,9
Оңтүстік Қазақстан	1 273,0	1 066,7	639,6	652,8	39,5	36,9	2,7	2,2	383,5	180,8	207,7	167,5	26,5
Алматы қ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Астана қ.	4,6	-	-	-	-	-	4,6	-	-	-	-	-	-
Жиыны	17 208,4	9 917,2	5 411,1	3 524,3	5 563,0	1 520,2	1 498,0	744,1	1 607,1	1 735,5	3 129,2	1 610,0	783,1

*Ескерту: Жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланылатын жерлерісіз

Бұзылған жайылымдардың екінші санатына (8,1 млн. га – 30%) жеуге жарамсыз өсімдіктер басып кеткен шабындықтар (сары аңдыз, жыланқияқ, сора қарасорасы, және т.б.) және улы өсімдіктерге (уқорғасын, есекмия, гармала т.б.) жатады. Өз кезегінде, жеуге жарамсыз арам шөптер мен жеуге жарамсыз улы өсімдіктердің көгалдануы орташа және қатты болып бөлінеді. Жеуге жарамсыз арам шөптер түрлері таралған жайылым аудандары 3,3 млн. га (орташа – 1,6 млн. га, күшті– 1,7 млн. га), негізінен, Қостанай (1,0 млн. га), Қызылорда (0,4 млн. га) және Жамбыл (0,4 млн. га) облыстарында.

Жеуге жарамсыз улы өсімдіктердің жайылымы 4,7 млн. га жайылым (орта – 3,1 млн. га, қатты – 1,6 млн. га). Атырау және Маңғыстау (0,9 млн. га), Ақтөбе (0,8 млн. гектар) облыстарында ең көп ауданы орналасқан.

Үшінші санаттағы бұзылған жайылымдардың аумағында өсімдік жамылғысының және мал сою орнының болмауы (уақытша қолайсыз жайылым) жатады. Ауданда істен шығудың соңғы сатысы 0,8 млн. га немесе 3%-ға анықталған. Ең үлкен ауданы Жамбыл және Алматы облыстарында (тиісінше 240 және 172,4 мың га) байқалады.

Жайылымдардың тозуы антропогендік фактордың өздігінен қалпына келу қабілетінің шегі әсер еткен жағдайда, қалпына келеді. Бұзылған экожүйені қалпына келтіру іс-шараларды жүргізу жолымен жақсарту бойынша осы алқаптарда (шөп немесе қайта шалғындандыру, қосымша егу, көпжылдық жайылыммен айналасу және т. б.) жүзеге асырылады.

1.4.6. Жердің тозуы

Эрозия топырақтың жоғарғы қабатының сумен шаюын, қарашірікті-аккумулятивті көкжиекті топырақтың құнарлығын жоғалтуын және жердің тозуының ең қауіпті түрлерін тудыратын құбылыс. Эрозиялық үдерістер көптеген жағдайда антропогендік әсерден туындайды және дамиды.

Республиканың аумағында топырақ эрозиясымен қатар тозу түрлерінің көп түрі топырақтың дегумификациялануы болып табылады.

Эрозия орасан зор экономикалық және экологиялық залал әкеледі өйткені, топырақтың негізгі құрамы ауыл шаруашылығы өндірісінің және тәуелсіз биосфера компоненті топыраққа қауіпті. Эрозияның даму үдерісі эрозияның жиынтығымен негізделеді, табиғи жағдайлар

(климат, жер бедері, механикалық құрамы, топырақ және т. б.) сондай-ақ, ең алдымен ауыл шаруашылығын және жер алқаптарын антропогендік әсер ету қарқындылығы және пайдалану дәрежесі қолданылады. Топырақтың бұзылуының басты факторы және олардың құндылығының жоғалуы су және жел эрозиясымен ажыратылады.

Жылдамдығы бойынша даму эрозиясы қалыпты және жеделдетілген болып бөлінеді. Ағын орны қаншалықты қалыпты болса да топырақтың баяу түзілуі және жер бетінің нысанының дәрежесі елеулі өзгерісті айқындамайды. Топырақтың жедел жүруі топырақтың тозуы және рельефінің байқалатындай дәрежеде өзгеруіне алып келеді.

Себептер бойынша эрозиялар антропогендік және табиғи болып бөлінеді. Антропогендік эрозия әрдайым жедел және керісінше болмайтындығын ескерген жөн.

Жерлердің сапалық сипаттамасының деректері бойынша Қазақстан Республикасында 90 млн. га эрозияланған және эрозиялық қауіпті жерлер, оның ішінде нақты эрозияға ұшырағаны – 29,3 млн. га.

Республикада 24,2 млн. га немесе 11,3% ауыл шаруашылығы алқаптары **жел эрозиясына ұшыраған (дефлирленген)** (1.4.18-ші кесте).

Дефляция үдерісінің көріну деңгейі бойынша үш кіші топқа бөлінеді:

әлсіз дефлирленген, оларға біртекті контурлары бар әлсіз дефлирленген мен олардың орташа-күшті дефлирленген 10-30 %-дан және құмның 30-50 % кешені топырақтары жатады. Жалпы көлемі 2,2 млн. га (9,1 %) құрайды;

орташа дефлирленген, оларға біртекті контурлары бар орташа дефлирленген топырақтар мен олардың орташа-күшті дефлирленген 30-50% және құмның 30-дан 50%-ға дейінгі кешен сонымен қатар, жазық алқаптың ашық қызғылт, қоңыр және сұр-қоңыр аймақтар мен кіші аймақтардың топырақтары жатады. Жалпы ауданы 4,9 млн. га (20,2 %) құрайды;

күшті дефлирленген, біртекті контурлары бар күшті дефлирленген топырақ пен олардың басым кешендері, мен олардың орташа-күшті дефлирленген 30-дан 50 %-ға дейін кешендер мен барлық құм жатады. Жалпы құрамы 17,1 млн. га (70,7 %) құрайды.

Эрозияға ұшыраған алқаптар жер мен олардың өнімділігінің сапасына кері әсер

етегін мелиоративтік топтардың ауданы бойынша ең ірілерінің бірі.

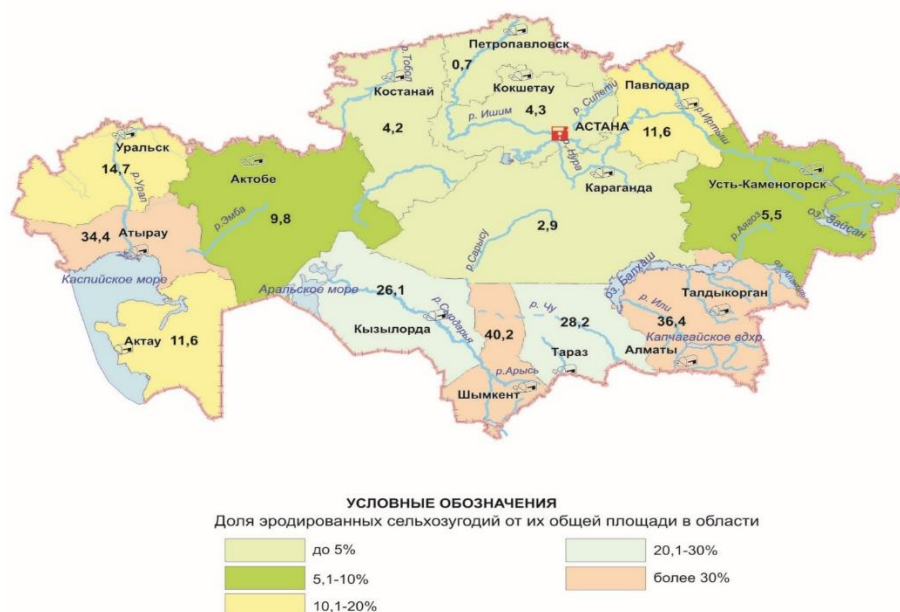
Жел эрозиясы құмды және автоморфты топырақтардың, сортаңды және шаңды дауылдардың дефляциясы байқалады. Бұл топырақтардың дефляцияның дамуының табиғи факторлардан басқа (топырақтың икемділігі, жеңіл механикалық құрамы, жел қызметінің белсенділігі және басқа да) антропогендік факторы ретінде маңызды рөл атқарады. Малды жүйесіз бағу (шектен тыс жүктеме) бұталы өсімдіктерді кесу, автокөліктің жолдан тыс ретсіз қозғалысы, дефляциялық үдерістердің белсенділенуіне ықпал етеді, олар топырақтың өнімділігін жоғалта отырып тозуына әсер ететін гумустың құрамы мен көлемді массасының құрылымдық құрамын өзгертеді.

Топырақ эрозиясына желдің кері әсері, топырақ ылғалдылығының жетіспеушілігі өткір байқалатын құрғақшылық жылдары сезіледі.

Әсіресе эрозиялық үдерістер Қызылқұм, Мойынқұм, Үлкен және Кіші Борсық, Сарышықотырау кең-байтақ құмды алқаптарында білінеді және осы өңірлерде орналасқан шөлді, шөлейтті және далалық аймақтарда жеңіл механикалық құрамдағы топырақта және карбонатты жерлерде белсенді болып саналады.

Жел эрозиясына ұшыраған негізгі ауыл шаруашылығы алқаптарының ауданы Алматы облысында шамамен 5 млн. га, Атырау және Оңтүстік Қазақстан облысында-3,1 млн. га, Қызылорда облысында – 2,8 млн. га, Жамбыл және Ақтөбе облыстарында – 2,0 млн. га. астам.

Ауыл шаруашылығының ең көп эрозияланған алқаптары Алматы, Атырау және Оңтүстік Қазақстан облыстарында (30%-дан астамы, олардың жалпы ауданы) орналасқан. Ауыл шаруашылығының ең аз эрозияланған алқаптары Ақмола, Қарағанды, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарында (1.4.6-шы сурет).

1.4.6-шы сурет. Ауыл шаруашылығы алқаптарының эрозияға ұшырауы

Су эрозиясына ұшыраған ауыл шаруашылығының эрозияға ұшыраған жер аумағының жалпы көлемі 4,9 млн. га немесе 2,3%-ды құрайды.

Республиканың барлық облыстарында топырақтың сумен эрозияға ұшырауы және оның рельеф сипатының даму қарқындылығына, жауын-шашынның саны және қарқындылығына, топырақтың түрі мен механикалық құрамына, корбанаттылығына, тұздылығына, су өткізгіштігіне және жер алқаптарының пайдалану сипатына ықпал

етеді. Оңтүстік Қазақстан (1,0 млн. га), Алматы және Маңғыстау (0,8 млн. га), Ақмола (0,6 млн. га) облыстарында ауыл шаруашылық жерінің шайылған топырақ құрамының көп бөлігі бар.

1.4.18-ші кесте мың га. 2015 жылдың 1 қарашасына эрозияға ұшыраған ауыл шаруашылық алқаптарының ауданы

Облыстардың атауы	ауыл шаруашылық алқаптарының эрозияға ұшырауы	Оның ішінде			эрозияға ұшыраған егістіктер	оның ішінде			эрозияға ұшыраған егістіктер деңгейі	
		шайылғаны	дефлирленгені	су және жел эрозиясына бірлесе ұшырағаны		шайылғаны	дефлирленгені	су және жел эрозиясына бірлесе ұшырағаны	әлсіз	Орташа және күшті
Ақмола	571,6	562,0	9,6	-	352,2	351,3	0,9	-	317,9	34,3
Ақтөбе	2 582,5	473,1	2 101,1	8,3	34,2	34,2	-	-	33,4	0,8
Алматы	5 767,9	815,5	4 952,4	-	98,2	58,2	40,0	-	85,8	12,4
Атырау	3 133,9	-	3 133,9	-	-	-	-	-	-	-
Шығыс Қазақстан	1 292,6	426,6	864,5	1,5	247,9	235,1	12,2	0,6	234,0	13,3
Жамбыл	2 636,7	222,7	2 414,0	-	54,3	52,7	1,6	-	52,8	1,5
Батыс Қазақстан	1 875,9	274,5	1 409,5	191,9	172,6	72,6	4,4	95,6	49,7	27,3
Қарағанды	960,1	200,4	759,7	-	111,3	83,2	28,1	-	95,7	15,6
Қызылорда	2 849,6	2,9	2 846,7	-	-	-	-	-	-	-
Қостанай	769,9	158,7	611,2	-	93,5	63,4	30,1	-	77,5	16,0
Маңғыстау	1 456,3	800,0	656,3	-	-	-	-	-	-	-
Павлодар	1 297,2	0,9	1 296,3	-	334,3	-	334,3	-	223,7	110,6
Солтүстік Қазақстан	56,0	56,0	-	-	28,0	28,0	-	-	23,7	4,3
Оңтүстік Қазақстан	4 069,8	956,9	3 112,9	-	241,5	241,3	0,2	-	223,9	17,6
Алматы қ.	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Астана қ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Жиыны	29 320,1	4 950,3	24 168,1	201,7	1 768,0	1 220,0	451,8	96,2	1 418,1	253,7

* Ескерту: «жерлер жиыны» жолы, басқа мемлекеттердің пайдаланылатын жерлерісіз

Жер шайылу дәрежесіне байланысты 3 топқа бөлінеді:

аз шайылған, оларға контурлары біртекті немесе орта есеппен алғанда орташа шайылған 30%-ға дейін немесе қатты шайылған 10 %-ға дейін жатады. Жалпы көлемі 2 848,1 мың га (57,6 %) құрайды. Басты таралған жерлері Оңтүстік Қазақстан, Алматы, Шығыс Қазақстан, Ақмола облыстары.

орташа шайылған, оларға контурлары біртекті шайылмаған кешенді, 10-нан 50%-ға дейін күшті шайылған ашық-қызғылт, қоңыр және сұр-қоңыр топырақ ауданы жатады. Жалпы көлемі 1 893 мың га (38,2%) құрайды. Маңғыстау, Алматы, Ақтөбе облыстарында тараған.

күшті шайылған, оларға контурлары біртекті күшті шайылған топырақтар жатады, олардың басымдылығындағы кешендер. Жалпы көлемі 209,2 мың га (4,2%) құрайды. Негізгі аумағы Ақмола, Алматы, Жамбыл облыстарында орналасқан.

Топырақтың жел мен су эрозиясы үдерісінің бірлескен көрінісінің аумағы 201,7 мың га, оның ішінде Батыс Қазақстан облысында -191,9 мың га.

Ауыл шаруашылығының эрозияға ұшыраған жерлерінің жалпы көлемінің егістік алқабы 1 768,0 мың га оның ішінде, 1 220 мың га (69,0%) – шайылған, 451,8 мың га (25,6 %) – дефлирленген және 96,2 мың гектар (5,4%) - су және жел эрозиясына бірлесіп ұшыраған.

Егістіктердің эрозияға ұшырау деңгейі бойынша әлсіз эрозияланған - жалпы ауданның 1 418,1 мың гектар немесе 80%-ын құрайды, орта және күшті эрозияланған көлемі 253,7 мың га (20%).

Әлсіз эрозияланған егістік жерлері негізінен карбонатты топырақтарда Ақмола облысы (317,9 мың га), жеңіл құмайт топырақтарда – Павлодар (223,7 мың га) және шайылған жерлерде – Оңтүстік Қазақстан (223,9 мың га), Шығыс Қазақстан (234,0 мың га), Қарағанды (95,7 мың га) және Алматы (85,8 мың га) облыстарында орналасқан.

Күшті және орташа эрозияға ұшыраған егістік ауданының 43,6%-ы Павлодар облысында. Жел және су эрозиясының бірлескен көрінісі негізінен Батыс Қазақстан облысында (99,4%) байқалады.

Эрозиялық үдерістің теріс әсерін азайту үшін жер алқаптарының қолдану жай-күйін кешенді эрозияға қарсы іс-шаралар (ұйымдастыру-шаруашылық, агротехникалық, орман-

мелиоративтік, гидротехникалық), бейімделген-ландшафтты егіншілік жүйесіне көшу қажет.

Топырақтың ірі масштабты кешенді картографиялау әдістері және ландшафтты-экологиялық тәсілді қамтитын толық эрозияны түсірудің нақты эрозияға ұшыраған және су және жел эрозиясының диагностика үдерісін егіншілік және жерге орналастыру жүйесін жетілдіруге қажет.

1.4.7. Жердің ластануы

Республиканың табиғи ресурстарын қарқынды игеру, экологиялық зардаптардың есепке алынбауы жердің оның ішінде, топырақ жамылғысының ластануына әкеліп соғады.

Жердің ластануы топыраққа кез келген қатты, сұйық және газ тәрізді заттарды немесе энергия түрлерінің (радиоактивтілік және т. б.) тікелей және жанама жолмен ететін адам, жануарлар мен өсімдіктерге зиянды мөлшерде әсер етуімен түсініледі. Бар деректер Қазақстан жерлерінің ластану деңгейі оның ішінде ластағыш көздердің сипаттамалары мен сипаты туралы бүгін және нақты ақпарат бермейтіндіктен, топырақтардағы және табиғи жайылым алқаптарындағы өсімдіктердің құрамындағы уытты заттарды тікелей анықтау өте аз.

2015 жылғы 1 қарашадағы жағдайы бойынша жер балансының деректері бойынша республикада 247,7 мың га бұзылған жерлер бар онда, үйінділер, аршылған үйінділер мен тау-кен жыныстары, үйінді сақтағыштар, күл үйінділері, көмір және тау-кен қазбаларының карьерлері, мұнай алаңдары және амбарлар орналасқан.

Ең көп бұзылған жерлер Қарағанды, Қостанай, Маңғыстау, Ақмола, Шығыс Қазақстан, Ақтөбе, Павлодар облыстарында.

Барлық өнеркәсіптік аймақтары бар экологиялық қауіпті әсер ету аймағына: үнемі ластанатын топырақ террикондар, үйінділер, карьерлер, бұрғылау қалдықтары, тау-кен өндірісі, жалпы ауданы 60 мың га құрайды.

Тек түсті металлургия кәсіпорындарының қызмет нәтижесінде 22 млрд. тоннадан астам қалдық жинақталған, оның ішінде шамамен 4 млрд. тонна тау-кен өндірісінің қалдықтары, улы - 1,1 млрд. тонна байыту қалдықтары және металлургиялық өңдеу қалдықтары - 105 млн. тонна.

Түсті металлургия қалдықтарын жинақтағыштар шамамен 15 мың га, оның ішінде тау жыныстарының үйінділері 8 мың га, байыту фабрикаларының қалдықтары – 6 мыңға жуық га

және металлургия зауыттарының үйінділері – 500 га-дан астам көлемді алып жатыр. Қара металлургия және химия өнеркәсібінің қалдықтары осындай тәртіпте түзіледі.

Шығыс Қазақстан облысы жерінің ластануы мыс, мырыш, кадмий, қорғасын, мышьяк қосылыстарымен байланысты. Улы қалдықтар санитарлық - экологиялық талаптарға сәйкес жауап бермейтін полигондарда орналастырылған. Қорғасын аномалиясы Шемонайха, Глубокое және Зырян аудандарының аумағын қамтиды. Зыряновск. Өскемен, Риддер, Зырян қалалары неғұрлым қолайсыз болып табылатын аудандарға жатады.

Павлодар облысында машина жасау, химия, көмір өндіру және мұнай өңдеу өнеркәсібі, Екібастұз ГРЭС-і ластағыш көздер болып табылады. Жиналған қалдықтардың көлемінің тұрақты түрде көбеюі нәтижесінде олардың сақталу және көму орнының абаттандырылмауының нәтижесінде қоршаған ортаға ластағыш заттардың көшуі байқалады.

Қарағанды облысы жерлерінің ластануы тау-кен және металлургия өнеркәсібімен байланысты. Облыста 350-ден астам сақтау полигондары, өнеркәсіптік және тұрмыстық қалдықтар бар. Балқаш тау-кен металлургия комбинатының нормативтен тыс шығарындылары топырақ мыспен, мырышпен, кобальтпен, кадмиймен және қорғасынмен ластануына әкеліп соқты.

Қызылорда облысында жер ресурстарының ауыр металдармен және мұнай өнімдерімен ластануын туғызатын кәсіпорындар мұнай-газ өндіруші кәсіпорындар болып табылады. Мұнай игеруден басқа, жер ресурстарының ластануына әкелетін кәсіпорындар саласына түсті металдарды және табиғи радиоактивті кендерді игеру жатады.

Қостанай облысының техногенді ластанған жерлері қаланың өнеркәсіп аймақтарында, қазбаларды өндіру және өңдеу аймақтарында таралған. Өңірде Троицк ГРЭС-і мен Соколов – Сарыбай кен байыту комбинатының үйінді сақтағышының қоршаған ортаны ластау маңызды мәселе болып тұр.

Солтүстік Қазақстан облысының алтын және полиметалл кен орындарын өндіру күшәла және ауыр металдармен жердің ластануын тударады.

Ең өзекті мәселелерге-залалсыздандыру, кәдеге жарату, көму, трансшекаралық қалдықтарды тасымалдау жатады. Улы қалдықтар әртүрлі жинақтағыштарда сақталады және тиісті экологиялық нормалар мен талаптарды көбінесе сақтамай осы уақытқа дейін жиналады. Осының

нәтижесінде, көптеген өңірлерге топырақтың, жер асты және беткі сулары қарқынды ластануға ұшырайды.

2015-2018 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының міндеттемелерін орындау жоспарында Жойылуы қиын органикалық ластауыштар туралы Стокгольм конвенциясы бойынша Энергетика министрі елдің ауыл шаруашылығында ескірген және пайдалануға жарамсыз пестицидтерді кәдеге жарату, оларды химиялық сәйкестендіру мәселесі өткір екендігін атап өтті. 1500 тоннадан астам осындай пестицидтер мен олардың қоспалары республиканың қоймалары мен қорымдарда орналасқан, олардың кейбірі бейімделмеген және апатты орынжайларда сақталуда. Шамамен олардың 10%-ы ЖОЛ-ға (жойылуы қиын органикалық ластауыштар) тиесілі. ЖОЛ қасиеттері бар пестицидтерді түгендеу тек 20%-ды қамтиды. ЖОЛ-ға тиесілі пестицидтермен топырақты ластағыш қалдықтары көп тарапты және кездейсоқ орналастырылады. 2009 жылғы жағдай бойынша пайдалануға жарамсыз 100 тонна пестицидтер мен улы химикаттар көмілмей қалған. Пестицидтердің өздерімен қоса олардың ыдыстарын кәдеге жарату (330 мың бірліктен астам) талап етіледі. Адамдар білместіктен ыдысты тұрмыстық мақсатта тамақ өнімдерін және суды сақтау үшін қолдануы халықтың денсаулығына шын мәнінде қауіп төндіреді.

Республикада 2010 жылы ЖОЛ туралы Стокгольм конвенциясы хатшылығына жойылуы қиын органикалық ластағыштар бойынша бірінші ұлттық есепке сәйкес республикада пестицидтер мен гербецидтерден басқаларға түгендеу жүргізу нәтижесінде ПХД (полихлордифенилтармен) ластанған сегіз «ыстық нүктелер» аумағы табылған: олар Өскемен конденсаторлық зауытының (ӨКЗ) аумағы, Өскемен конденсаторлық зауытының (ӨКЗ) тоған-жинақтағышы, Екібастұз қаласының қосалқы электр станциясы, Павлодар химия зауытының кабельдік және аяқ киім пластикасын өндіру цехы, Державинск әскери техникасын жою полигоны, солтүстік Балқаш маңы аумағындағы бұрынғы әскери аумақтар мен Қостанай қаласының қосалқы электр станциялары аумақтары.

Күрделі экологиялық проблемалардың бірі Арал болып табылады. Қазақ топырақтану және агрохимия ғылыми-зерттеу институтының соңғы жылдардағы зерттеулері Аралдың тартылуы антропогендік аридизация және топырақтың трансформациясы Арал маңында жалғасуын көрсетті. Топырақтың экологиялық жағдайының әрі қарай нашарлауы тек аумақтың аридизациясымен ғана емес, адамның

шаруашылықтағы қызметімен байланысты. Топырақ-эрозиялық зерттеулері сағада сондай-ақ, құрғап кеткен теңіз түбінде де эрозиялық-дефляциялық үдерістердің күшейгенін көрсетеді: сортаң бетінен тұзды шаңды материалдың тарауы және шығуы, құмды массивтердің белсенді дефляциялануы, құм қабатының есуінің күшеюі. Батыс бағытқа Арал теңізі аймағынан тұзды құмның ұшуы 150-200 км жетсе, Каспий теңізінен Батыс бағытына қарай ұшуы 700 км болады.

ҚР-ның «жасыл экономикаға» көшу іс-шарасы жоспарын іске асыру шеңберінде қазіргі уақытта жоба бойынша ормандарды сақтау және Республика аумағының орманды жерлерін ұлғайту жобасы жүзеге асырылуда. 5 мың га сексеуіл отырғызу тәсілімен құрғаған Арал теңізі түбін фитомелиорациялау жүргізілді. «Семей орманы» және «Ертіс орманы» резерваттар аумағындағы ормандар тобын өндірудің жыл сайынғы көлемі 5 мың га жетті. 2013 жылдың 7 қыркүйегінде ҚР Парламент мәжілісінде өткен Үкімет сағатындағы қоршаған орта министрінің баяндамасына сәйкес келешекте республикада орман өндіру бойынша жұмыстар көлемі 2020 жылға қарай 80,0 мың га жеткізу жоспарлануда.

Республикадағы өзекті экологиялық проблема табиғи ортаның мұнаймен және қайта өңдеу өнімдерімен ластануы болып табылады. Топырақтың мұнай және мұнай өнімдерімен ластануы топырақ микрофлорасының жұмыс жасау белсенділігін іс жүзінде толық тоқырауға алып келеді. Топырақтың физика-химиялық қасиеті өзгереді, су-ауа тәртібі нашарлайды, биоценоздар құрылымы өзгереді. Бұның барлығы тұтастай алғанда тепе-теңдіктің бұзылуына алып келеді және экологиялық тізбектің барлық аймақтарына ықпал етеді: топырақ қабаты, жер беті және жер асты сулары геологиялық орта.

Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрлігінің деректері бойынша мұнай және мұнай өнімдерімен ластану ауданы 1,5 млн. га астам. Топырақтың және қоршаған ортаның ластануының үлкен үлесі Атырау - 59 %, Ақтөбе-19 %, Батыс Қазақстан-13 %, Маңғыстау облыстарында -9% байқалады. Мысалы, Батыс Қазақстанда мұнаймен ластанудың жалпы ауданы -194 мың га ал, төгілген мұнайдың көлемі - 5 млн. тоннаны құрайды.

Алауларда ілеспе газ жағу тәжірибесі сондай-ақ, экологияға және экономикаға елеулі шығын келтіреді.

Қазіргі уақыттағы қолда бар ақпарат Қазақстанның барлық жерлерінің ластану деңгейі мен сипаты туралы толық және дұрыс

ұсынуды қамтамасыз етпейді. Жерлердің ластануы бойынша толық және объективті деректерді алу үшін республиканың бүкіл аумағында бар ластануға егжей-тегжейлі экологиялық-геохимиялық зерттеулер ұстанымдарын жүргізу, жаңа технологияларды пайдалану арқылы жағымсыз ықпалдарды тұрақтандыру және жою бойынша жүйелі негізде ұсыныстар әзірлеу қажет.

1.4.8. Бүлінген жерлер және оларды қалпына келтіру

2015 жылдың соңына қарай бүлінген құрылыс барысында өндірістік объектілерді желілік құрылыстарды және басқа да кәсіпорындарды, кен орындарын игеру кезінде пайдалы қазбаларды өндіру, оларды өңдеу және геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу кезінде 250,2 мың га жер бүлінген деп есептеледі. Оның ішінде 53,4 мың га өңделген және қайта өңдеуге жатады.

Алқаптардың басым бөлігіне, бүлінген жерлердің санатына өнеркәсіп, көлік, байланыс, ғарыш қызметі қажеттілігіне арналған, қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік және өзге де ауыл шаруашылығына арналмаған бағыттар қажеттілігі есепке алынады.

Аймақтық тұрғыда ең көп бүлінген жерлер саны үш облыста орналасқан, Маңғыстау облысында 78,6 мың га және қалпына келтірілген 3,6 мың га, Қарағанды облысында 44,8 мың га және 10,6 мың га тиісінше және Қостанай облысында 37,8 мың га және 14,0 мың га тиісінше қалпына келтірілген.

Жалпы республика аумағында бүлінген жерлері бар өндірістер мен ұйымдардың 3424-і есептелінеді.

Есептік жылда Республика бойынша 2,7 мың га жер бүлінген, 0,3 мың га жер өңделді және бүлінген жерлердің 0,3 мың га қайта қалпына келтірілді (1.4.19-ші кесте). Бүлінген жерлердің көп аумағы Ақтөбе облысында 0,3 мың га қайта қалпына келтірілді.

1.4.19-шы кесте га. 2015 жылдың 1 қарашасына Облыстар бойынша бүлінген жерлерді қайта қалпына келтіру

Облыстардың атауы	Кәсіпорындар мен ұйымдар саны	2015 жылдың басында болғаны		Есептеу кезеңінде									2015 жыл аяғына	
				Бұзылған жерлер	Бұзылған жерлерді өңдеу	Жерді қайта қалпына келтіру					нақты			
		Факт бойынша, барлығы	Оның ішінде				бүлінгені (+,-)	өңделгені (+,-)						
			егістік			Басқа да ауыл шаруашылық алқаптары			Оман көпестері	Басқа да алқаптар	Бүлінген жерлер	Бүлінген жерлерді өңдеу		
Ақмола	347	16 959	7 288	525	-	-	-	-	-	-	-	-	17 484	7 288
Ақтөбе	130	14 862	3 069	893	250	301	-	301	-	-	-	-	15 454	3 018
Алматы	545	6 410	800	392	-	-	-	-	-	-	-	-	6 802	800
Атырау	90	2 094	59	11	-	8	-	8	-	-	-	-	2 097	51
Шығыс Қазақстан	183	12 602	5 120	189	21	7	-	-	-	7	-	-	12 784	5 134
Жамбыл	134	6 605	1 983	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6 605	1 983
Батыс Қазақстан	25	3 698	392	-	-	-	-	-	-	-	-46	-	3 652	392
Қарағанды	305	44 390	10 627	429	12	-	-	-	-	-	-	-	44 819	10 639
Қызылорда	32	2 448	711	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 448	711
Қостанай	751	37 696	13 978	60	-	-	-	-	-	-	-	-	37 756	13 978
Маңғыстау	158	78 574	3 593	-	-	-	-	-	-	-	-	-	78 574	3 593
Павлодар	195	12 146	1 232	22	22	22	-	22	-	-	-	-	12 146	1 232
Солтүстік Қазақстан	441	6 661	4 515	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6 661	4 515
Оңтүстік Қазақстан	85	2 488	93	202	-	-	-	-	-	-	-	-	2 690	93

Алматы қ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Астана қ.	3	444	-	-	-	-	-	-	-	-	-217	-	227	-
Жиыны	3 424	248 077	53 460	2 723	305	338	-	331	-	7	-263	-	250 199	53 427

Бөлім 1.5 КЛИМАТ

Қазақстанаумағыормандыдала, дала жәнешөлөйтті, шөлді климаттық белдеуде орналасқан. Қазақстанның мұхиттардан шалғай орналасуына маңызын үлкендігі, климаттың белдеу бойынша континенттілігін және жауын-шашынның жетіспеушілігін көрсетеді. Таубөктері мен таулы аймақтарда, жылына 500-ден 1600 мм дейін, ал далада 200 - 500 мм, шөлді аймақтарда 100 - 200 мм-ге дейін жауын-шашын жауады. Қаңтар айының орташа температурасы солтүстікте минус 18°С-ден, оңтүстікте минус 3°С-ге дейін; шілде айының орташа температурасы солтүстікте 19°С-ден, оңтүстікте 29°С-ге дейін жетеді. Қыс солтүстікте ұзақ және суық. Кейбір жылдары елдің солтүстік аудандарында аяз минус 52°С құраған, бірақ кейде ауа райының жылынуы да байқалған: ауа температурасы минус 5°С құраған. Солтүстікте шілде айында жер бетінен жоғары ауа температурасы 41°С-тан аспаған, алоңтүстікте 47°С аспаған (Қызылқұм шөлі). Ауа температурасының тәуліктік түсуі 20 - 30°С-қа дейін жетеді.

2015 жылы «Қазгидромет» жүйелі метеорологиялық бақылаулар 325 метеорологиялық станцияда, 11 метеорологиялық бекетте, 9 аэрологиялық станцияда, 203 агрометеорологиялық бекетте, 307 гидрологиялық бекетте келесі бақылау түрлері бойынша жүргізілді:

310 метеорологиялық станцияда 904 330 рет атмосфералық қысымды өлшеу;

- 285 метеорологиялық станцияда жер бетінің ауа температурасының өлшемі 832 066 рет бақылау;

- 98 метеорологиялық станцияда 0,5 см-ден 20 см-ге дейінгі тереңдіктегі топырақтың температурасын өлшеу;

- 19 метеорологиялық станцияда 20 см-ден 320 см-ге дейінгі тереңдіктегі топырақтың температурасын өлшеу;

- 104 метеорологиялық станцияда температураның тәуліктік барысын тіркеу;

- 93 метеорологиялық станцияда ауаның салыстырмалы ылғалдылығының тәуліктік барысын тіркеу;

- 96 метеорологиялық станцияда күн сәулесінің барысын тіркеу;

- 257 метеорологиялық станцияда атмосфералық және апатты гидрометеорологиялық құбылыстарды тәуліктік бойы бақылау;

- 40 метеорологиялық станцияда актинометриялық бақылау;

- 5 метеорологиялық станцияда 14 600 озонметриялық бақылау.

Метеорологиялық бақылау деректері www.kazhydromet.kz сайтында қолжетімді.

Соңғы 75 жылда Қазақстанаумағында ауаның орташа жылдық және мезгілдік жер үсті ауа температурасының жаппай жоғарлауы байқалды.

Қазақстан бойынша ауаның орташа жылдық температурасының жоғарлау жылдамдығы 0,27 °С-қа әр 10 жылдық көтерілу де. Температураның көп жоғарлау көктем мен күзге келеді: 0,31 °С/10 жылға, қыста біршама төмен: 0,27 °С/10 жылға, ал жазда температураның жоғарлау жылдамдығы біршама төмен 0,19 °С/10 жылға.

1.5 БӨЛІМ. КЛИМАТ

Осы жүз жылдықтағы көктемгі және жаздық ауа температураларының ауытқулары негізінен оң болғандығы байқалады, алқыстық және күздік температураларының ауытқулары теріс болғандығына тап келген.

1.5.1-ші кестеде Қазақстан бойынша ең жылы ауытқулы 10 жылдар көрсетілген. 2013 жыл Қазақстанаумақтары бойынша, 3 онжылдық бойы рекордтың ең жылы жылдың бірі болып және абсолютты максимумы жоғары болып келе жатқан 1983 жылдан (ауытқуы 1,76 °C-ты) асып түсіп бірінші орын алды және ауа температурасының ауытқуы 1,89 °C-ді құрады.

Климат сипаттамаларының барлық бағалары ауа температурасы және жауын-шашын мөлшері 1941 жылдан 2015 жылға дейін көрсетілген.

Температуралардың ауытқулары бақыланатын мандердің нормадан ауытқуы ретінде қарастырылады. Нормаден сөздің астарынан 1961 – 1990 жылдар аралығындағы қарастырылып отырғанауыспалық климаттық көпжылдық мән түсіндіріледі. Аймақтар бойынша орташа ауытқулар мәннің деректерінің (190 станция бойынша) ауытқуларының орташалау жолымен есептелген.

1.5.1-ші кесте. Қазақстанаумағы бойынша орташаланған жылдық ауа температурасының ауытқуына сәйкес келетін және ең жылы он жыл

Жыл	Ауытқу, °C	Қатар
2013	1.89	1.
1983	1.76	2.
2015	1.66	3.
2002	1.53	4.
2004	1.54	5.
2007	1.48	6.
1995	1.41	7.
2008	1.38	8.
1997	1.26	9.
2005	1.19	10.

Қазақстан бойынша жауын-шашынның орташа жылдық саны 1941-2015 жылдар аралығында өзгерген жоқ.

1.5.1. Ауа температурасы

Дүниежүзілік метеорологиялық ұйымның «2015 жылы Жер шары климатының статусы туралы» хабарламасына сәйкес [\[http://library.wmo.int/pmb_ged/wmo_1167_ru.pdf\]](http://library.wmo.int/pmb_ged/wmo_1167_ru.pdf), Эль-Ниньо құбылысының дамуының салдарымен үйлесімді жаһандық температураның ұзақ уақыт бойы жоғарлау нәтижесінде (негізінде адам қызметінің нәтижесінде жылы жауын-шашынның шығарылу нәтижесінде) жаһандық жылыну рекордтық деңгейге жетті. 2015 жылдың аламық орташа температурасы 1961-1990 жылдар аралығындағы орташа мәнмен салыстырғанда шамамен 0,76 ± 0,09 °C-қа жоғары болды және 1850-1900 жылдар аралығындағы мәннен 1 °C-қа жоғары болды.

Осындай ауа температурасының жоғарлауы бұлшекті жол берілетін 2 °C-қа дейінгі мәнге таяп қалғанымыз.

Дүниежүзінде ең жоғары температурасының рекорды 2014 жыл болып табылады. Қазіргі таңда еңыстық жылдардың 15-нішінде 14 жыл XXI-ші ғасырдың басына келеді.

Қазақстанда республиканың орташа жылдық ауа температурасының ауытқуы (қаңтар-желтоқсан) аумақ бойынша орташалағанда 1,66 °C-ді құрады. Нәтижесінде 2015 жылы ауытқу мән бойынша 1941 жылдан бастап, ауаның орташа жылдық температурасының ауытқу мәннің мұқабойынша іріктеліп келе жатқан қатарда 3-ші орынды алды (1.5.1-ші кесте).

2015 жылы Қазақстанаумағының ауа температурасы шамамен 190 метеорологиялық станцияның дерегі бойынша нормадан жоғары болды. Ең көп ауытқулар ақпанда (+4,0 °C) және желтоқсанда (+5,3 °C), ең аз қыркүйекте (минус 0,1 °C) байқалды. Маусым, шілде және желтоқсан айлары ең экстремалды

1.5 БӨЛІМ. КЛИМАТ

жылы болып (ауытқуды 90% -данаспау ықтималы), орташа жылдық температурасының мәніне әсер етіп, ең жылы жылдардың қатарында 3-ші орынға шығарды.

2015 жылдың аяғына дейінгі жылдары кейбір жерлерде 1936-2015 жылдар аралығындағы қарастырылған аяғына дейінгі максимумға қарағанда жоғары болып шықты: маусымда Ақтөбе, Атырау, Батыс-Қазақстан, Қызылорда, Маңғыстау және Оңтүстік Қазақстан облыстарында (барлығы 5 станцияда); желтоқсанда ауаның аяғына дейінгі максимум температурасы рекордты болып 34 станцияда асып түсті: Ақмола, Ақтөбе, Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан, Қостанай, Қызылорда,

Маңғыстау, Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарында. Республиканың солтүстігінде 2015 жылы ауа температурасының максималды тәуліктік температураларының мәні 33-40 °С-ді құрады, республиканың оңтүстігінде тәуліктік максимум 37,7 - 46,2 °С - ге жетті. 2015 жылы ең төмен тәуліктік ауа температуралары (минус 39-минус 35 °С) Солтүстік Қазақстан, Ақмола, Павлодар және Шығыс Қазақстан облыстарында байқалды. Барлық аумақтар бойынша тәуліктік минимумдар 1936 жылдан бастап жеткен мәннен анағұрлым жоғары болды (1.5.2-ші кесте) [дереккөз: Қазақстан климатының өзгеру мониторингін ісін қызыл сайынғы бюллетені: 2015 жыл, «Қазгидромет» РМК, Астана, 2016].

15.2-ші кесте. Ауа температурасы

№	Атауы	Бірлік өлшемі	2011	2012	2013	2014	2015
Мемлекетті тұтасалғанда							
1	1961 - 1990 жылдар аралығындағы орташа жылдық температурасы	°С	5,5				
2	Орташа жылдық температура	°С	5,5	5,9	8,0	6,4	7,1
3	1961-1990 орташа көпжылдық температурасына ауытқуы	°С	0	0,4	2,5	0,9	1,7
4	Ең жоғарғы орташа айлық температура	°С	23,2	24,2	22,6	29,4	23,5
5	Ең төмен орташа айлық температура	°С	-16	-16,5	-9,2	-22,5	-10,2
Астана: Астана							
6	1961 - 1990 жылдар аралығындағы орташа жылдық температурасы	°С	2,7				
7	Орташа жылдық температура	°С	3,4	3,7	4,9	3,3	4,8
8	1961-1990 орташа көпжылдық температурасына ауытқуы	°С	0,7	1	2,2	0,6	2,1
9	Ең жоғарғы орташа айлық температура	°С	20,4	24,3	19,2	21,7	21,4
10	Ең төмен орташа айлық температура	°С	-18,5	-20,8	-12,8	-18,9	-13,1
Екінші қала: Алматы							
11	1961 - 1990 жылдар аралығындағы орташа жылдық температурасы	°С	9,2				
12	Орташа жылдық температура	°С	10,1	10,1	11,4	9,8	11,7

1.5 БӨЛІМ. КЛИМАТ

13	1961-1990 орташа көпжылдық температурасынанауытқуы	°C	0,9	0,9	2,2	0,6	2,5
14	Еңжоғарғы орташа айлық температура	°C	24,3	25,4	24,4	24,9	27,3
15	Еңтөмен орташа айлық температура	°C	-8,8	-7,8	-3,6	-8,9	-2,7
1961 - 1990 жылдары еңжоғарғы мерзімді орташа температурадағы елді мекен (облыс немесе аудан): Оңтүстікөңір, Оңтүстік Қазақстан облысы, Шардарстанциясы (т.д. 271 мжғағы)							
16	1961 - 1990 жылдар аралығындағы орташа жылдық температурасы	°C	13,6				
17	Орташа жылдық температура	°C	14,3	14	15,2	13,3	15,2
18	1961-1990 орташа көпжылдық температурасынанауытқуы	°C	0,7	0,4	1,6	-0,3	1,6
19	Еңжоғарғы орташа айлық температура	°C	29	29,4	28,9	27,8	30,5
20	Еңтөмен орташа айлық температура	°C	-2,3	-3,4	1,4	-5,7	0,4
1961 - 1990 жылдары еңтөменгі мерзімді орташа температурадағы елді мекен (облыс немесе аудан): Оңтүстікөңір, Алматы облысы, Мыңжылқыстанциясы (т.д. 3017 мжғағы)							
21	1961 - 1990 жылдар аралығындағы орташа жылдық температурасы	°C	-1,8				
22	Орташа жылдық температура	°C	-1,1	-1,6	-0,4	-1,7	-0,5
23	1961-1990 орташа көпжылдық температурасынанауытқуы	°C	0,7	0,2	1,4	0,1	1,3
24	Еңжоғарғы орташа айлық температура	°C	8,7	9,2	10,1	8,1	11,5
25	Еңтөмен орташа айлық температура	°C	-12,9	-13,6	-8,3	-14,2	-10,0

1.5.2. Атмосфералық жауын-шашын

2015 жылы Қазақстанаумағы бойынша жауын - шашын мөлшері норманың 115% - ын құрады. Дегенмен, батыс аймақтарда жауын-шашынның тапшылығы байқалды, кей жерлерде 2015 жылы ең құрғақ жылдардың бірі болды. Ал солтүстік және орталық Қазақстанның кейбір аудандарында 2015 жыл еңылғалды жылдардың бірі болды. Булаев, Возвышенка, Петропавловск, Үлкен Нарын, Қарағанды станциялары орналасқан аумақтарда жауын-шашынның мөлшері экстремалды мәніне жетті (аспауықтimalдығы 96-100%). Осы аймақтар 2015 жылдың жауын-шашынның түсу мөлшері бойынша 1941 жылдан бастап 10%-ға экстремалды ылғалды жылдар қатарына кірді.

Айлық жауын-шашын мөлшері Қазақстанаумағы бойынша орташалағандан нормадан жоғары болды, тек сәуірайында жауын-шашын тапшылығы байқалып 0,7%-дық ұрады және жаз айларында елеулі тапшылық болыпмау сымда -18%, сәйкесінше шілдеде - 43%-ды құрады. Мамыр (47%-ға), қараша (66%-ға), желтоқсан (76%-ға) айларында жауын-шашын мөлшері нормадан біршама жоғары болды. 2015 жылдың мамыр және қараша айларындағы жауын-шашынның айлық максимумы 5 станцияда, желтоқсанда - 10 станцияда жоғары болып, бұрынғы максимум мәнінен асып түсті.

Жылдық сомада экстремалды тәуліктік жауын-шашынның үлесі Құлсары, ПешнойМС (40%), АралТеңізіМС (41%) және АтырауМС (50%) айтарлықтай жоғары болған. АтырауМС 2015

1.5 БӨЛІМ. КЛИМАТ

жылытәуліктік жауын-шашынның абсолюттық максимумы 57 мм құрап, 1932 жылғы максимумнан 6 мм-ге жоғары болды.

Ұзақтылығы жағынан жоғары жауынды кезең Петропавловск, Арқалық, Қарағанды, Новороссийск, Ембі және Екібастұз метеостанцияларында байқалып, 8-11 күнді құрады. Ұзақ жауын-

шашынсыз мерзім (3 айдан астам) 2015 жылы Ойыл, Қызылорда, Қазалы, Аралтеңізінде байқалды (1.5.3-ші кесте). [дереккөз:

Қазақстан климатының өзгеру мониторингісінің жыл сайынғы бюллетені: 2015 жыл, «Қазгидромет» РМҚ, Астана, 2016].

1.5.3-ші кесте. Атмосфералық жауын-шашын

№	Атауы	Өлшем бірлігі	2011	2012	2013	2014	2015
Елді тұтасалғанда							
1	1961 - 1990 жылдар аралығындағы жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері	мм.	326				
2	Жауған жауын-шашынның жылдық мөлшері	мм.	331	285	392	274	377
3	1961 - 1990 жылдары аралығындағы жауған жауын-шашынның орташа жылдық мәнiнa науытқуы	%	102	87	120	84	115
4	Жауған жауын-шашынның көпайлық мөлшері	мм.	50	40	57	192	48
5	Жауған жауын-шашынның азайлық мөлшері	мм.	9	11	18	3	19
Астана: Астана							
6	1961 - 1990 жылдар аралығындағы жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері	мм.	319				
7	Жауған жауын-шашынның жылдық мөлшері	мм.	319	294	489	344	396
8	1961 - 1990 жылдары аралығындағы жауған жауын-шашынның орташа жылдық мәнiнa науытқуы	%	100	92	153	108	124
9	Жауған жауын-шашынның көпайлық мөлшері	мм.	109	60	113	71	113
10	Жауған жауын-шашынның азайлық мөлшері	мм.	3	2	17	3	9
Аумағы бойынша екінші қала: Алматы							
11	1961 - 1990 жылдар аралығындағы жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері	мм.	662				
12	Жауған жауын-шашынның жылдық мөлшері	мм.	680	499	718	625	671

1.5 БӨЛІМ. КЛИМАТ

13	1961 - 1990 жылдары аралығындағы жауған жауын-шашынның орташа жылдық мөнінен аяуытқуы	%	103	75	108	94	101
14	Жауған жауын-шашынның ең көп айлық мөлшері	мм.	98	76	173	139	112
15	Жауған жауын-шашынның ең аз айлық мөлшері	мм.	10	0	14	0	6
1961 - 1990 жылдар аралығында түскен жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері ең көп болған елді мекен (облыс немесе аймақ): Оңтүстікөңір, Алматы облысы, Мыңжылқы станциясы (т.д. б. 3017 м)							
16	1961 - 1990 жылдар аралығындағы жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері	мм.	863				
17	Жауған жауын-шашынның жылдық мөлшері	мм.	933	668	810	711	908
18	1961 - 1990 жылдары аралығындағы жауған жауын-шашынның орташа жылдық мөнінен аяуытқуы	%	108	77	94	82	105
19	Жауған жауын-шашынның ең көп айлық мөлшері	мм.	224	157	212	127	190
20	Жауған жауын-шашынның ең аз айлық мөлшері	мм.	9	20	17	14	19
1961 - 1990 жылдар аралығында түскен жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері ең аз болған елді мекен (облыс немесе аймақ): Оңтүстікөңір, Қызылорда облысы, Шірік-Рабат станциясы (т.д. б. 88 м)							
21	1961 - 1990 жылдар аралығындағы жауын-шашынның орташа көп жылдық мөлшері	мм.	103				
22	Жауған жауын-шашынның жылдық мөлшері	мм.	52	59	61	100	137
23	1961 - 1990 жылдары аралығындағы жауған жауын-шашынның орташа жылдық мөнінен аяуытқуы	%	50	57	59	97	133
24	Жауған жауын-шашынның ең көп айлық мөлшері	мм.	14	19	23	26	29
25	Жауған жауын-шашынның ең аз айлық мөлшері	мм.	0	0	0	0	0

Бөлім 2.1 ЭНЕРГЕТИКА

Көлемішамамен 32 млрд.тоннамұнайэквивалентіндегі (т.м.э) жалпыдүниежүзілікдәлелденгенбастапқы энергия ресурстары қорларының 3,6%-ыҚазақстанныңүлесінекеледі.

Қазақстанбастапқыэнергияресурстарыныңішкіөнімдерініңтұтас көлемініңжартысынанкемтұтынатындықтан, энергия ресурстарын экспорттаушы болып табылады.

Еліміздің ЖІӨ20 % - нан астамы отын-энергетикалықкешенге, оныңішіндемұнайсаласынажатады.

Сонымен қатар, Қазақстанэкономикасыдүниежүзіндегіенергиясыйымды экономикалардыңбіріболыптабылады.

Экономиканыңэнергиясыйымдылығы-елдіңэнергияресурстарынтиімдіпайдаланатындығынғанаемес сонымен қатар, оныңэкономикасықандайтиптегіөнімдіөндіретіндігінкөрсететінмаңыздыиндикатор (2.1.1-ші кесте).

Қазақстандүниежүзіліккөрсеткіштерменсалыстырғандаэнергиясыйымдылықтыңжоғарыкөрсеткіштерінкөрсетіпөтыр.

ЖІӨалғандамилион АҚШдоллары (2014 жыл) т.м.э есебінен (нарықтықайырбаскурсыбойынша), Қазақстан 2014 жылыбірмилиондолларқұрауушін 314 т.м.э.

тұтынаотырыпэкономиканыңэнергиясыйымдылығыбойыншадүниежүзінде 28 -шіорынды алады [дереккөз: Ұлттықэнергетикалықбаяндама, Казэнерджи, 2015 ж.].

2.1.1 -ші кесте. Энергия сыйымдылығы

Санаты	Бірлігі	2011	2012	2013	2014	2015
ЖІӨэнергиясыйымдылығы	2000ж. бағадағымыңАҚШдолларғашаққандағымұнайэквивалентіндегі тонна	1,8	1,59	1,5	1,36	1,27

ЖоғарыэнергиясыйымдылығыеңбіріншіҚазақстанэкономикасыныңқұрылымыментүсіндіріледі: тау-кенөндірісіментүстіметаллургиясияқтыэнергиясыйымдылығысалалардықосалғандаЖІӨшамамен 30 %-ынөндіретінелдіңөндірістіксекторымен түсіндіріледі. ЖІӨбірлігінеесептегенде

Қазақстан климатыныңқысқимезгілдеқытымырсуықболуыжылытуғакететіншығындардыңүлесіжоғарлауынаал,аумағының кеңкөлемдеболуытранспорттықүлестің (мысалы, электржелілеріменөткізукезіндегіжоғалту) жоғарлауынақарастырады. Энергия тиімді

2.1 – БӨЛІМ. ЭНЕРГЕТИКА

технологияларды енгізу мен жабдықтардың тозуы жоғары энергия сыйымдылықтың басқа факторлары болып табылады [дереккөз: Ұлттық энергетикалық баяндама, Казэнерджи, 2015 ж.].

Қазақстанда бастапқы энергия ресурстарын тұтынудың 60 % - дан астамы бұрынғысынша көмірдің үлесіне келеді.

Бұл ретте, көмірдің тұтынудың абсолюттік мәнi шамамен 2025 жылға дейін сол деңгейде сақталады. Бұл көрсеткіш басқа елдермен салыстырғанда өтejoғары (33 % – АҚШ; 43 % – Үндістан; 47 % – Қытай, 49 % – Польша).

Барлық көздер бойынша дүниежүзілік масштабтағы көмірдің жағу үлесі 43 % көміртегі диоксидіне келеді; бұл ретте электр энергетикада көмірдің жағуы есебінен CO₂ шығарындыларының дүниежүзілік көлемі 28 % - мен қалыптасады. Қазақстанда көмірдің тұтыну және электр энергиясының генерациясы арасында байланыс бар, себебі елдің 75 %-дан астам электр станциялары көмір жағады (шамамен бекітілген қуаттың үштен екісі). Қазақстанның көптеген солтүстік аудандары

мен орталық бөлігінде көмір электр энергетикасының қажеттілігі үшін пайдаланатын жалғыз қолжетімді отын түрі болып табылады [дереккөз: Ұлттық энергетикалық баяндама, Казэнерджи, 2015 ж.].

Қазақстан энергияның бір бірлігін өндіру үшін шамамен 25%-30 % отынды басқа да мына елдермен салыстырғанда көп пайдаланады. Тозығы жеткен жабдықтар мен технологиялық үдерістердің тиімділігінің төменділігі оның негізгі себептері болып табылады.

Парниктік газдар шығарындыларының 80%-дан астамы электр энергетикалық сектордың үлесіне тиеді.

Қазақстан ұлттық экономиканың энергия сыйымдылығының төрттен бір бөлігін 2020 жылға дейін қысқартуға ниетті.

2015 жылы электр энергиясын өндіру сағатына 90,8 млрд. кВт (2014 жылға 96,7%) құрайды.

Электр энергиясын тұтынудың көлемі сағатына 90,85 млрд. кВт (2014 жылға 99,1%) құрады (2.1.2-ші кесте).

2.1.2-ші кесте. Энергияны тұтынудың жалпы көлемі

	Атауы	Бірлігі	2011	2012	2013	2014	2015
1	Энергия өндірісі	1000 н.э.т	162 829,4	163 983,7	168 228,3	165 455,9	163 930,3
2	Энергия импорты	1000 н.э.т	11 640,1	14 232,0	13 166,8	8 117,3	9 083,4
3	Энергия экспорты	1000 н.э.т	99 251,4	104 062,7	106 886,0	104 601,5	109 797,1
4	Бункерлік отын	1000 н.э.т	21,6	6,2	5,4	59,1	99,2
5	Қорлардың өзгеруі	1000 н.э.т	3 055,4	-1 528,7	-2 246,3	-472,9	908,7
6	Жалпы энергия тұтыну	1000 н.э.т	78 295,2	72 630,6	72 268,2	68 557,9	64 572,7

2.1.3-ші кесте. Түпкілікті энергия тұтыну

		Бірлік	2012	2013	2014	2015
1	Жалпы түпкілікті энергия тұтыну	1000 н.э.т	38 677,0	43 080,5	27 604,0	38 779,0
2	Өнеркәсіп	1000 н.э.т	6 286,90	8 199,1	8 313,00	8 017,7
3	Өнеркәсіп	%	16,3	19,0	30,1	20,7
4	Көлік және қоймалау	1000 н.э.т	47,2	69,2	233,2	76,9
5	Көлік және қоймалау	%	0,1	0,2	0,8	0,2
6	Қызмет көрсету саласы	1000 н.э.т	41,2	146,4	364,4	406,5
7	Қызмет көрсету саласы	%	0,1	0,3	1,3	1,0

2.1 - БӨЛІМ. ЭНЕРГЕТИКА

8	Ауыл, орман және балық шаруашылығы	1000 н.э.т	35	31,3	65,2	45,2
9	Ауыл, орман және балық шаруашылығы	%	0,1	0,1	0,2	0,1

«Облыстық бюджеттерге, Астана және Алматы қалаларының бюджеттеріне жылу-энергетикалық жүйені дамытуға мақсатты трансферттер» бюджеттік бағдарламасының аясында жыл сайын республикалық бюджеттен Қазақстан Республикасының қалаларының және облыстарының электрмен- және жылумен жабдықтауға қаражат бөлінеді.

2015 жылы Ақмола, Шығыс-Қазақстан, Маңғыстау, Павлодар облыстарында және Алматы және Астана қалаларында 25 жобаны жүзеге асыру үшін 46 959 114 мың теңгесі мада бюджеттік қаражат бөлінді және игерілді. 2015 жылы игеру 100% - ды құрады.

Жаңартылатын энергия көздері

Қазақстан жеткілікті көмірсутекті шикізат пен минералды ресурстары бар (мұнай, газ, көмір және т.б.) энергияға молекулалық, энергияның жаңартылатын көздерін (ЖЭК) энергиялық балансты тарту арқылы парниктік газдарды және басқа да ластағыш заттардың шығарындыларын төмендету үшін табиғи ресурстарды тұрақты пайдалануды қолдайтын технологиялар, таза энергетиканы дамытуға қажеттілігі байланысты өзекті мақсат болып табылады.

Жаңартылатын энергия, табиғи ресурстарды тұрақты пайдалануды перспективті басымдылық болып табылады, себебі парниктік газдардың шығарындылары қысқарады және климаттың өзгеруіне кері әсері төмендейді.

Қазақстан Республикасының табиғи жағдайлары жер, күн және су энергияларын пайдалану арқылы энергияны дамытуға мүмкіндік береді. ЖЭК электр энергиясын генерациялау бойынша

абірлескен әлеуеті сағатына 1885 млрд. Вт құрайды. Жел энергиясы базасында генерациясының аз әлеуеті кеіне болуда.

Қазақстан жаңартылатын энергия көздерін дамытумен біртіндеп айналысуда, ол үшін нормативтік-құқықтық база құрылды, белгіленген тарифтер бекітілді, әр түрлі жаңартылатын энергия көздерінің әлеуеті ерiне зерттеулер жүргізілді, ЖЭК желіге интеграциялау үшін желілік инфрақұрылымның әлеуеті мен дайындығы бағаланды.

ЖЭК дамуының нақты нысаналы индикаторларымен оларға қол жеткізу бойынша қадамдар қабылданды. 2013 жылдан бастап Қазақстанда «Жасыл экономикаға» өтуконцепциясы жүзеге асырылып жатыр, оған сәйкес 2020 жылы ЖЭК үлесі электр энергиясын жалпы өндіру көлемі бойынша 3%-ға ал, 2030 жылға қарай 10% - ға жететін болады.

Энергетика министрлігі өрток сан сайын ЖЭК пайдаланудың мониторингін жүргізіп отырады.

2016 жылдың 1 қаңтарына дейінгі жағдай бойынша ЖЭК пайдаланатын кәсіпорындардың саны 48 бірлікті құрады, олардың жалпы қуаты 251,55 МВт (ГЭС - 122,32; ЖЭС - 71,755; КЭС - 57,056; биогаз қондырғысы - 0,35).

Мониторинг нәтижелері бойынша Қазақстанда жаңартылатын энергия көздерімен өндірілетін электр энергиясының көлемі 2015 жылы сағатына 0,704 млрд. Вт құрады.

2.1.4-ші кесте. Электр энергиясын өндірудің жалпы көлемінде жаңартылатын энергия көздерінің үлесі

		Бірлігі	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Жаңартылатын көздердің негізінде энергия тұтыну	%	0,48	0,48	0,50	0,59	0,62	0,77

2015 жылы Алматы, Ақмола, Жамбыл, Қостанай, Қызылорда және Оңтүстік-Қазақстан облыстарында жалпы қуаты 119,9

МВт болатын ЖЭК 14 жобасы қосылды: олардың ішіндегі ең ірілері:

2.1 - БӨЛІМ. ЭНЕРГЕТИКА

-Жамбыл облысында 50 МВт болатын «Бурное» КЭС;

- Ақмола облысында 45 МВт Ерейментау ЖЭС;

- «Vista International» ЖШС ЖЭС 12 МВт (21 МВт дейін) кеңейтілген.

01.01.2016 ж. жағдай бойынша ЖЭК пайдаланатын кәсіпорын дардың саны 48 бірлікті құрады, олардың жалпы қуаты 251,55 МВт (01.01.2015 - 127,9 МВт).

2015 жылдың соңына ЖЭК пайдаланатын энергия өндіруші ұйымдардың тізіміне 52 компания қосылды, олардың 18-і қолданыста (2014 жылдың қортындысы бойынша - 28 болды, олардың 9 қолданыста). «ЖЭК бойынша ҚЕО» ЖШС ЖЭК объектілерімен 40 шарт (PPA контракттері) жасалды. «ЖЭК бойынша ҚЕО» ЖШС деректері бойынша 2015 жылы көлемі сағатына 203,6 млн. кВт энергия берілген.

Жаңартылатын энергия көздерін дамыту мақсатында «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» Заңды әрі қарай жүзеге асыру бойынша жұмыстар жүргізіліп жатыр.

2015 жылы ЖЭК пайдаланылуына мониторинг жүргізу қағидаларына, ЖЭК пайдалану объектілері өндірген электр энергиясын сатып алу қағидаларына және сату және электр энергиясын сатып алу шарттарының үлгі нысандарына, ЖЭК қолдауға арналған тарифті айқындау қағидаларына, ЖЭК қолдауға қаржы есепаырысу орталығын анықтауға, Жылу мен жабдықтау мақсаттары үшін жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерінің техникалық-экономикалық негіздемелері мен оларды салу және баларын келісу және бекіту қағидаларына, Электр немесе жылу желілеріне қосылатын ең жақын нүктені айқындау және ЖЭК пайдалану объектілерін қосу қағидаларына қатысты 7 бұйрық әзірленді және бекітілді.

Қазақстан Республикасының Үкіметі 2 қаулы қабылдады, оның ішінде Астана қаласында «EXPO-2017» халықаралық маңдан дырылған көрмесінен сандардың және инфрақұрылымның құрылысына инвестиция тарту мақсатында қуаты 100 МВт болатын «Астана EXPO-2017» ЖЭС үшін жеке бекітілген тарифті бекіту бойынша.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілерінде Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңының жобасын әзірлеу аясында «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» ҚР Заңына өзгертулер мен толықтырулар енгізу бойынша жұмыстар жүргізілді. Түзетулер, ЖЭК секторын жоспарлы дамытуды қамтамасыз етуге, оның ішінде ЖЭК түрлері бойынша, сатып алынған электр энергиясы үшін ЖЭС нысандарының алдында қаржы-есеп айырысу орталығының (ҚЕО) қаржылық міндеттерін жүзеге асыру мақсатында ҚЕО жанында резервті қорқуру, ҚР Бірыңғай электр энергиялық жүйе желілеріне қосылу механизмдерін жетілдіруге қатысты.

ҚР «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» Заңына сәйкес мемлекет қазақстанда жасалған 5 кВт артық емес қондырғылардың құнының 50%-ын жеке тұтынушыларға қайтарады.

Заңның осы нормасын жүзеге асыру үшін Энергетика министрілігімен 2015 жылға «Облыстық бюджеттерге, Астана және Алматы қалаларының бюджеттерін ежаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдауға берілетін ағымдағы нысаналы трансфертер» бюджеттік бағдарламасы бекітілді.

«Облыстық бюджеттерге, Астана және Алматы қалаларының бюджеттерінде жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдауға берілетін ағымдағы нысаналы трансфертер» 2015 жылға бюджеттік бағдарламасының аясында Алматы және Қызылорда облыстары үшін жалпы саны 10 дана ЖЭК пайдалану бойынша қондырғыларды алу үшін 22 150 мың теңге бөлу қарастырылған болатын. Алайда, жеке тұтынушылардың өтініштер түспегендіктен осы қаражат бюджетке қайтарылды.

Алайда, 2014 жылы осы бағдарлама бойынша Қарағанды және Қызылорда облыстарының жеке тұтынушылары ЖЭК 5 қондырғысын сатып алды.

Белсенді халықаралық ынтымақтастық ЖЭК секторының дамуының маңызды құралы болып табылады.

Халықаралық қаржы институттарымен, Еуропа Қайта жаңарту және Даму Банкімен ЖЭК саласындағы ынтымақтастық Қазақстан

2.1 – БӨЛІМ. ЭНЕРГЕТИКА

Республикасының Үкіметімен халықаралық қаржы ұйымдарының арасындағы ынтымақтастық туралы Негіздемелі куәғдаластықтар аясында жүзеге асырылады. Сөйтіп, Бірлескен экономикалық зерттеулер бағдарламасы аясында Дүниежүзілік банкпен бірлесіп, Қазақстанда жаңартылатын энергия нарығының дамуы үшін қолайлы жағдайлар құру бойынша жұмыс жүргізіп жатыр. Қазақстан Жаңартылатын энергия жөніндегі халықаралық агенттіктің (IRENA) толық құқылы мүшесі болып табылады. Жыл сайын Абу Даби қаласында (БАЭ) Жаңартылатын энергия жөніндегі халықаралық агенттіктің (IRENA) Ассамблеясының отырысы өтеді, мұнда Қазақстан 150-ден астам Дүниежүзінің елдермен қатар ЖЭҚ дамуы бойынша ақпарат ұсынады және неосы секторды әрі қарай табысты дамыту үшін тәжірибе алмасады.

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

теория бойынша бұл жағдайды біршама жоғары отын стандарттарының зиярқылы жылдам шешуге болады мысалға POSEIDON MED (Poseidon, 2015 г.) жобасында көрсетілгендей біршама жоғары сападағы отын көптеген артықшылықтар беретіндігіне қарамастан әзірге бұл бағытта әрекетіміз прогрес байқалмайды. (ЮНЕП, Ғаламдық экологиялық келешек - 6, 2015 ж.).

Сирек жағымды үлгіретінде 2009 жыл мен салыстырғанда 2013 жылы елде сол уақытқа көлік құралдарының өскендігін ескере отырып, көліктің атмосфералық ауаға ластағыш заттар шығарындыларының 20%-ға азайған Беларусь тәжірибесі нәтижелі болады. Шығарындылардың азаюы негізінен отын сапасына қатысты біршама қатаң стандарттардың енгізуі, отын сапасын жақсарту арқылы қолжеткізуге болады. Яғни қазір Беларусь дизель отындары үшін 10 мг/спайттың күрт құрамымен бензин сапасына сы стандартқа жеткізу жоспарланатын Еуро 5 стандарттарын қолданады.

Сонымен қатар, көлік секторында Беларусь тек қана жолдарда кептелісті болдырмау көзқарасымен емес және бұл мәнін анықтайтын орта мен халық денсаулығына автокөлік әсеріне зиян тудырмау үмкіндік беретін сонымен қатар, жолдарда қоғалысты оңтайландыруға үмкіндік беретін интеллектуалды көлік жүйесінің енгізуі бастады.

Республиканың көлік кешені темір жол, автомобиль, құбыр жүргізу, өзен, өзен көлігі түрлерімен, автомобильді және темір жолды жолдармен, кеме жүзетін су жолдарымен ұсынылған.

Республиканың жер үсті көлік магистралдарының ұзындығы 106 мың км. Оның 13,5 мың км-магистралды темір жолдар, 87,4 мың км-қатты жабындылар мен жалпы пайдаланудың автотемір жолдары, 4 мың км-өзен жолдары.

Елдің жалпы ішкі өнімінде Қазақстан көлік-коммуникациялық кешенінің үлесі 10-12%-ды құрайды.

Көліктің әрбір түрі тасымалданатын жүктің сипаттамасы мен тасымалдау арақашықтығының ұзақтығын тиімді қолданудың өз саласы бар.

Су көлігінің ішкі кеме жолдары

Қазақстан Республикасының су жолдарының ішкі кеме жолдары мемлекет меншігіне жатады.

Өзен көлігімен келесі Ертіс, Орал-Каспий және Іле-Балқаш бассейндерінің кеме жүретін учаскелері нде жалпы 4040,5 км ұзақтығын құрайтын әртүрлі көлік флотының 560 бірлігі бар кеме негізгі тасымалдау жеке кеме иелерімен жүзеге асырылады.

ЕРТІС БАССЕЙНІ - 1 719,5 км (ҚХР шекарасынан РФ шекарасына дейін) оның ішінде Шығыс-Қазақстан облысы бойынша 1116,5 км, Павлодар облысы бойынша 603 км.

Навигациялық уақыттың орташа ұзақтығы сәуірден бастап қарашаға дейін - 188 тәулік.

Бассейндегі негізгі порты тәулік бойы жұмыс тәртібімен ауысымға 13,2 мың тоннаға дейін қуаттылығымен Павлодар өзен порты болып табылады. Келесі дейі алақтар бар: Жұқайлағы 650 м, жолаушылар алағы 120 м.

Жүктердің негізгі номенклатурасы: құм-шиыршық тас қоспасы (ҚТҚ), шағылтас, қиыршықтас, құм, көмір, әлеуметтік жүктер, балық аулау.

2015 жылы бассейнде 1 184 мың тонна оның ішінде, РФ бағытына 760 мың тонна жүк, 20,5 мың тонна тасымалданды.

Кеме қатынасы қауіпсіздігімен бассейндер кеме қатынасын ұстауды қамтамасыз етуді «Ертіс су жолдары кәсіпорны» Республикалық мемлекеттік қазын ашылық кәсіпорнымен жүзеге асырады. 2015 жылы кәсіпорынмен 313 133 км/тәу. навигациялық белгілерді қою (алып тастау) және ұстау бойынша тәулігіне 2374 түбін терендетуге 2505 мың м³, түзетуге 55 мың м³, түбін тазалауға 5500 тонна, өзен арнасын іздеуге 455 км, кеме қатынасын шлюздерін техникалық флот және навигациялық белгілерді жөндеу және ұстау бойынша іс-шаралар жүзеге асырылды.

ОРАЛ-КАСПИЙ БАССЕЙНІ - 1 013 км оның ішінде Батыс-Қазақстан облысы бойынша (Рубеж кентінен бастап Орал-Каспий арнасының Қиғаш өзеніне дейін) - 634 км, Атырау облысы бойынша - 390 км.

Орал және Қиғаш өзендері бойынша навигациялық уақыттың орташа ұзақтығы (сәуірден бастап қарашаға дейін) - 187 тәулік, Орал-Каспий арнасы

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

бойынша (сәуірден бастап қарашаға дейін) – 235 тәулік.

Бассейннің негізгі порты Атырау өзен порты. Порттық инфрақұрылымдық алпынакелтіру 2010 жылы жүргізілген. Порттың уаттылығы жылына 550 мың тоннаға дейін, жұмыс тәртібі тәулік бойы. Порт Орал өзенінің сағасына орналасқан және кемешөгінділері 2,3 м. дейін қабылдауға қабілетті.

Жүктердің негізгі номенклатурасы: құм-шиыршықтас қоспасы (ҚТҚ), шағылтас, қиыршықтас, құм, көмір, әлеуметтік жүктер, балық аулау.

2015 жыл 2015 жылы бассейнде тасымалданды:

- жүктер – 69,5 мың тонна;
- жолаушылар – 18,0 мың адам.

Бассейндер кеме қатынасы қауіпсіздігі «Атырау су жолдары кәсіпорны» Республикалық мемлекеттік қазынашылық кәсіпорнымен жүзеге асырады.

2015 жылы кәсіпорынмен 194040 км/тәу. навигациялық белгілердің қою (алыптастау) және ұстау бойынша тәулігіне 1168 түбін терендетуге 240 тыс. м³, түбін тазалауға 5200 тонна, өзен арнасын іздеуге 120 км, 1 бірлік бағып кеткен объектілерді көтеріп шығаруға, техникалық флот және навигациялық белгілерді жөндеу және ұстау бойынша іс-шаралар жүзеге асырылды.

ІЛЕ-БАЛҚАШ БАССЕЙНІ – 1 308 км (Дубун кемежайынан, Қапшағай сусық, ышы және Балқаш көлінен Іле өзені бойынша), оның ішінде Алматы облысы бойынша 330 км, Қарағанды облысы бойынша 978 км.

Навигациялық уақыттың орташа ұзақтығы сәуірден бастап қарашаға дейін – 222 тәулік.

Жүктердің негізгі номенклатурасы: балық аулау.

2015 жылы бассейнде тасымалданды. жүктер – 12,2 мың тонна;

жолаушылар – 9,1 мың адам.

Кеме қатынасы қауіпсіздігі жүзеге асырады:

- Алматы облысы бойынша «Іле су жолдары кәсіпорны» Республикалық мемлекеттік қазынашылық кәсіпорнымен жүзеге асырады.

2015 жылы кәсіпорынмен 71890 км/тәу. навигациялық белгілердің қою (алыптастау) және ұстау бойынша тәулігіне 225 техникалық флот және навигациялық белгілерді жөндеу және ұстау бойынша іс-шаралар жүзеге асырылды.

- Қарағанды облысы бойынша «Балқаш су жолдары кәсіпорны» Республикалық мемлекеттік қазынашылық кәсіпорнымен жүзеге асырады.

2015 жылы кәсіпорынмен 209292 км/тәу. навигациялық белгілердің қою (алыптастау) және ұстау бойынша тәулігіне 45 техникалық флот және навигациялық белгілерді жөндеу және ұстау бойынша іс-шаралар жүзеге асырылды.

Автомобиль көлігімен жолаушыларды тасымалдау

Қазіргі таңда елді мекендерді жүйелі автобустық хабарламамен қамту 75%-ды құрайды. Яғни, 100 адамнан артық халқы бар 6 623 елді мекеннен 4938 елді мекен.

Жолаушыларды тасымалдау жүйелі автобус бағыттарында 609 тасымалдаушымен жүзеге асырылады (254 бағытта облыс аралық - 83 тасымалдаушымен, 137 бағытта халықаралық - 69 тасымалдаушымен және 2650 бағытта облыс ішілік/қалалық - тасымалдаушымен). 467

Қазақстан Республикасында 34 автовокзал (31 жеке, 4-уі талаптарға сәйкес емес) мен 138 автобекет (100% жеке, 72-сі талаптарға сәйкес емес) қызмет жасайды.

Қазақстан Республикасында Көлік жүйесінің инфрақұрылымында мыту және бір іктірудің мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде 2020 жылға дейін - 8 832 млн. теңгесомасына қосымша 8 автовокзал, - 5 335,8 млн. теңгесомасына 43 автобекет, - 501,5 млн. теңгесомасына 160 жолаушыларға қызмет көрсету орталығы және - 1676,35 млн. теңгесомасына 1048 такси тұрағының құрылысы салынады.

Жолаушылар айналымы

Жолаушылар айналымы қозғалыс күштерінің көрсеткіші. Ол әртүрлі көліктің түрлерін реттеу және дамыту үшін айналымы інасамаңызды. Әртүрлі көлік түрлері қатынасын орындайтын жолаушылар айналымы ықпалету шараларының тиімділігін бағалауға көмектеседі.

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

1990 жылдан бастап 2015 жылға дейінгі кезеңде Қазақстан Республикасында жолаушылар айналымы 2,8 есертты. Егер 1990 жылы жолаушылар айналымы 91241 млн. жкм құраса, 2015 жылы 251251 млн. жкм құрады.

Қазақстан Республикасында жолаушылар айналымының негізгі үлесін автомобиль және қалалық электр көлігі құрайды. 2015 жылы автомобиль және қалалық электр көлігінің үлесі 88,8% құрады (2.2.1-ші кесте).

2.2.1-ші кесте. Жолаушылар айналымы

	бірлігі	2012	2013	2014	2015	
<i>Теміржолда</i>						
1	Жолаушы айналымы	млн. жкм	19256	20625	18999	17012
<i>Автомобиль және қалалық электр көлігінде</i>						
2	жолаушы айналымы	млн. жкм	185156	205425	217372	223086
<i>Ішкі суда</i>						
3	жолаушы айналымы	млн. жкм	1,9	0,9	1,2	0,4
<i>Әуе көлігінде</i>						
4	жолаушы айналымы	млн. жкм	8623	9688	10586	11153
<i>Жалпы</i>						
5	Барлығы	млн. жкм	213036	235738	246959	251251
<i>солардың ішіндегі</i>						
6	Теміржолда	%	9,0	8,7	7,7	6,8
7	Автомобиль және қалалық электр көлігінде	%	86,9	87,1	88,0	88,8
8	Ішкі суда	%	0,0009	0,0004	0,0005	0,0002
9	Әуе көлігінде	%	4,05	4,11	4,29	4,44
<i>Халықтың жан басына шаққандағы жолаушы айналымы</i>						
10	Ел халқы	млн	16,9	17,1	17,3	17,5

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

11	Халықтың жанбасына шаққандағы жолаушы айналымы	км	12605,7	13785,8	14275,1	14357,2
----	--	----	---------	---------	---------	---------

Қазақстанда жолаушылар айналымының 86-85%-ының еңкөпүлесін автомобиль жолаушылар айналымы (жеке көлік құралдары есепке алынбаған ұсынылған автобустар) алады.

Әдетте, тасымалдау көлемінің өсуін барлық жерде экономикалық өсу мен сүйемелдейді.

Еуропалық Экономикалық Аймақтың елдерінде соңғы он жылдығында көлік секторы шығарындылары төмендеді, бұл ретте айтарлықтай SO_x (74%) және MEYOC (EEA-33 елдерінде 60 пайыз) көрсеткіштері бойынша қысқартуларға қол жеткізді. Сонымен қатар, ауа сапасы бойынша Еуропалық Одақ стандарттарына сәйкес болу үшін, NO_x шығарындылары жеткілікті дәрежеде азайған жоқ. Көлік шығарындыларының нормаларының ізгіне қарамастан, Еуропалық одақтың жеке автомобилизациясы өсті, жеке автокөлік бұрынғысынша ауаның ластану және қалалардың көпшілігінде парниктік газ шығарындыларының маңызды көзі болып табылады, кейбір жағдайларда өнеркәсіптік көздер шығарындылары ролі (Қоршаған Ортаның Еуропалық Агенттігі, 2015).

2.2.2-ші кесте. Жұқайналымы

2014с). (ЮНЕП, *Ғаламдық экологиялық перспектива-6, 2015 ж.*)

Жұқайналымы

Қоршаған ортаға әсер көз қарасы мен көлік түрлері бойынша тасымалдауды тарату Жолаушы айналымы сияқты әртүрлі көлік түрлері бірдей емес «экологиялық пен» шартталған. Жүк тасымалдау автокөлігі саласынан су, темір жол, құбыр желісі көлігіне көшу қоршаған ортаға кері ықпал етудің төмендеуіне мүмкіндік беретіндіктен маңызды болып табылады. Әртүрлі көлік түрлері мен орындалатын жұқайналымындағы байланыс қоршаған ортаға ықпал ету шараларының тиімділігін бағалауға көмек береді.

Қазақстан Республикасында жұқайналымы негізінен көлік секторының үш түрімен қамтамасыз етіледі: темір жол - 231,3 млрд шақ, автомобиль - 145,3 млрд ткм және құбыр желісі 116,0 млрд ткм, бұл тиісінше 2013 жылға 46,9%, 29,5% және 23,5%-ды құрайды. Қазақстанда жүк тасымалы серпінінің соңғы 3 жылда өсу тенденциясы бар (2.2.2-ші кесте).

	Бірлігі	2012	2013	2014	2015	
Темір жолда						
1	Жұқайналымы	млрд. ткм	235,9	231,3	280,7	267,4
Автомобильдік және қалалық электр көлігінде						
2	Жұқайналымы	млрд. ткм	132,3	145,3	155,7	161,8
Ішкі суда						
3	Жұқайналымы	млрд. ткм	0,06	0,03	0,03	0,03
Құбыр жолда						
4	Жұқайналымы	млрд. ткм	106,9	116,0	116,0	115,4
Әуе көлігінде						
5	Жұқайналымы	млрд. ткм	0,06	0,06	0,05	0,04
Барлығы						
6	Барлығы	млрд. ткм	475,22	492,69	552,48	544,67
соның ішінде						
7	Темір жолда	%	49,6%	46,9%	50,8%	49,1%

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

8	Автомобильдік және қалалық электр көлігінде	%	27,8%	29,5%	28,2%	29,7%
9	Ішкі суда	%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%
10	Құбыр жолда	%	22,5%	23,5%	21,0%	21,2%
11	Әуе көлігінде	%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%
ЖІӨ бірлігінешаққандағы жүк айналымы						
12	ЖІӨ 2011 жылғы тұрақты бағадағы СҚЖ-да	халықаралық млрд. долларда	383,3	405,6	422,2	427,2
13	ЖІӨ бірлігінешаққандағы жүк айналымы	1000 халықаралық доллардағы/ткм	1,24	1,21	1,31	1,27

2013 жылы автомобиль көлігінің үлесі барлық жүк тасымалының 85%-ына тура келді және Қазақстанда (тоннамен) тек 29%-ы жүк айналымы (т/км), әдетте, (атап айтқанда, темір жол көлігімен және су құбыр жүйелерімен салыстырғанда) аз қашықтықтарға жүктерді тасымалдау үшін автомобиль көлігін пайдалану

Қазақстанда жүк айналымының көп үлесін 32-44% (млрд тонна-км) темір жол және автомобиль көлігі алады.

Еуропа елдерінде халықаралық жүк тасымалы үлесіне, әсіресе жақсы зерттелген мекемелеріне қарағанда, 2010 жылы NOx шығарындыларының жалпы көлемінің 50% - ға дейін, SOx жалпы көлемінің 75% және жалпы көлемінің 15% - PM2.5 пайдалану себебінен ескірген қозғалыс технологиялары, шикі мұнай және көпкөлемді күйе шығарындылары және аэрозоль төтенше жоғары ластанған мұнай өнімдері (ЕАОС, 2015 ж.) жатады. Бұл ретте, 2015 жылдан бастап жақсы отынды пайдалануды талап ететін ереженің арқасында әуір жақсаруы мүмкін (0,1% күкірт) (ХМО, 2015 ж.) Қазіргі заманғы спутниктік технологиялардың талаптары бойынша өте жоғары ұқсатпен кез келген қажетті орындарды сонымен қатар,

бір қатар ұлттық технологияларды бақылау және басқару бойынша кеңірек қамтылуға мүмкіндік беретін мүмкіндік беретінін естесіздерге ұмытпаңыз.

(МБК, 2012 ж, НАСА, 2012) (ЮНЕП, Галамдық экологиялық перспектива – 6, 2015 ж.)

Жол механикалық көлік құралдарының паркінің құрамы мен жылы

Парктің құрамы қозғалыс кәсіпкерлерінің көрсеткіші, көлік секторын дамыту мен қызметкерлерге жанама отын тұтыну көрсеткішінің паттайтын үрдістер болып табылады.

Көрсеткіш жол механикалық көлік құралдарының паркінің құрамы пайдаланылатын отынның қалай өзгеретінін бағалауға көмектеседі, бұл, өз кезегінде, көліктің қоршаған ортаға тигізетін әсерінің бақыланып отырған үрдістерге ықпал етуді түсіндіруге мүмкіндік береді.

Көліктің қоршаған ортаға келеңсіз әсерін төмендету қамтамасыз ету үшін, бұл көлік құралдарының үрдістерінің үлесін ұлғайту үшін пайдаланатын экологиялық отын:

ең алдымен, "балама" отын мен жұмыс істейтін электромобильдер мен көлік құралдары.

Төмен және нөлдік құрамдық күкірт шығарындыларының пайдалану да көтермелеу аластың шарттардың жол көлік құралдарының қысқартуға мүмкіндік береді.

2.2.3-ші кесте. Пайдаланылатын отынның түрлері бойынша бөліністігі механикалық жол көлік құралдарының паркінің құрамы

	<i>Бірлігі</i>	2012	2013	2014	2015
--	----------------	-------------	-------------	-------------	-------------

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

Жеңілдетілген автомобильдер						
1	Барлығы	Бірлік	3642826	3678282	3941492	3788294
соның ішінде						
2	Бензин	Бірлік	3580756	3613651	3846116	3667017
3	Бензин	%	98,3%	98,2%	97,6%	96,8%
4	Дизель отыны	Бірлік	31277	32245	45945	49257
5	Дизель отыны	%	0,9%	0,9%	1,2%	1,3%
6	Газ баллондық	Бірлік	2753	2781	2868	3474
7	Газ баллондық	%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
8	Аралас	Бірлік	27908	29473	46429	67761
9	Аралас	%	0,7794%	0,8156%	1,2072%	1,8479%
10	Электрлік	Бірлік	132	132	134	785
11	Электрлік	%	0,004%	0,004%	0,003%	0,021%

2.2.3-ші кестеде көрсетілгендей, Қазақстанда электрлі автомобильдер 134 бірлік, аралас отын – 46 мыңнан астам, Германиямен салыстырғандашамамен 25,5 мың электрокарлар және 130 мың гибридал, 45 миллионнан астам бензинді және дизельді машиналар пайдаланылады.

Бүл ретте мемлекет сатып алушыларға электромобильдерді қуатталған гибридалді компенсациялайды, өкіметтік субсидия 3 мыңды құрайды. Сонымен қатар, 2030 жылға қарай Германия 6 миллион 2019 жылға 300 мың жүргізушіні плагин-гибридалді және толықтай электрлік

машиналарға қайта отырғызуға есептейтінін атап өту керек. Көлік құралдары паркін пайдалану мерзімінің өткізілген уақытына қарама-қарсы ортаға байланысты қолайсыз әсерінің артады. Жол механикалық көлік құралдары паркінің уақыты – оның жүру уақытына қатысты парктің техникалық жағдайын сипаттайтын қозғаушы күштердің көрсеткіші. Көліктің мемлекеттік саясатындамытудың басымдылығы ескі көлік құралдары паркінің құрамын біршама жаңа экологиялық транспорт құралдарына ауыстыру (біршама экологиялық) есебінен жақсарту болып табылады. 2.2.4-ші кесте.

2.2.4-ші кесте. Механикалық-жол көлік құралдары паркінің орташа жасы

	Бірлігі	2012	2013	2014	2015	
Жеңілдетілген автомобильдер						
1	Жалпы саны	1000 бірлік	3642,8	3678,3	4000,1	3856,5
соның ішінде						
2	<= 3 жылдан	1000 бірлік	97,4	110,2	326,1	624,4
3	<= 3 жылдан	%	2,7%	3,0%	8,2%	16,2%
4	3 <= 7 жылдан	1000 бірлік	364,9	367,3	280,7	372
5	3 <= 7 жылдан	%	10,0%	10,0%	7,0%	9,6%
6	7 <= 10 жылдан	1000 бірлік	264,4	266,9	268	306,6
7	7 <= 10 жылдан	%	7,3%	7,3%	6,7%	8,0%
8	> 10 жылдан	1000 бірлік	2895,3	2913,1	2900,6	2230,7
9	> 10 жылдан	%	79,5%	79,2%	72,5%	57,8%
10	өзгелер	1000 бірлік	20,7	20,8	224,7	268,8
11	өзгелер	%	0,57%	0,6%	5,6%	7,0%

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

Автобустар						
12	Жалпы саны	1000 бірлік	97,3	101,0	99,0	97,7
Троллейбустар						
13	Жалпы саны	1000 бірлік	0,2	0,3	0,2	0,2
Жүкавтомобильдері						
14	Жалпы саны	1000 бірлік	428,9	450,2	434,7	443,2

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасындағы көліктің энергия тиімділігін арттырудың бірнеше перспективалық бағыттары бар, оның ішінде:

- электр және гибриді автокөлікті мемлекеттік қолдау, сондай-ақ газды отын ретінде кеңінен пайдалануды ынталандыру;
- моторлы отынның сапасына мемлекеттік бақылауды күшейте отырып, моторлы отын сапасының (Еуро-5, Еуро-6) жаңа стандарттарына көшіру;
- жоғары жылдамдықты қоғамдық көлікті дамыту;
- логистиканы жетілдіру есебінен жүк автотасымалдау тиімділігін жоғарылату.

Көлікте мүмкін шаралардың бірі – ауыл шаруашылығының жүктасымалы саласында, қоғамдық және қалалық көлікте газ моторлы отынға көшуді белсенділендіру. Ірі қалаларда қоғамдық көлік жүйесін жетілдіруді және оларды жеке көліктің қолайлы баламасы етуді жалғастыру қажет, ол жолдарды босатуға және отынның шығынына зайтуға мүмкіндік береді. Соңында, моторотының сапасын мемлекеттік бақылау және қадағалау саясатын жалғастыру, сондай-ақ сапаның жаңа стандарттарына өту қажет (*Казнерджи, Ұлттық энергетикалық баяндамасы 2015*).

Қазіргі уақытта ҚР МӨЗ зауыттардың қалпына келтіру және жаңғырту жобалары жүзеге асырылуда.

Жаңғырту жобаларының негізгі мақсаты:

- ішкі нарықтың ашық түсімін ұнай қажеттілігін толығымен қамтамасыз ету;
- мұнайдың қайта өңдеу тереңдігін 90%-ға дейін жоғарлату;
- ескі, моралды тозығы жеткен жабдықтарды жаңа технологияларға алмастыру;
- Кеден одағының техникалық регламент талаптарына сәйкес, К5 экологиялық санаттағы моторотындарын өндіруді қамтамасыз ету;
- зауыт қуатын жоғарлату.

2016 жылдың желтоқсанында Атырау МӨЗ, ал 2017 жылы Павлодар және Шымкент МӨЗ қалпына келтіру және жаңғырту жобасының механикалық аяқтау жоспарланған.

Зауыттардың қалпына келтіру және жаңғырту жеке және қарыз қаражаты есебінен жүргізіліп жатыр.

К5 экологиялық санаттағы моторотының шығару елесі қондырғылардың есебінен жүзеге асырылатын болады:

Дизель отынын гидротазалау	құрамында күкірт аз болатын дизелдік отын өндіруге арналған
Изомерлеу қондырғысы	Шикізатты алдын-ала гидротазалау блогымен изомерлеу қондырғысы бензиннің жоғарғы октан компоненті-изомериті арналған
Каталитикалық крекинг бензинін гидротазалау қондырғысы	құрамында күкірт аз каталитикалық крекинг бензинін (FCC) өндіруге арналған

2.2. БӨЛІМ. КӨЛІК

Жаңғыртуды аяқтау, Евро 4,5 сәйкессапа стандартты мұнай өнімдерімен жана Р- жағармайдың ішкі нарықтың қажеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ішкі нарықты ашық түсті мұнай өнімдерімен қамтамасыз ету, дизель отынын және жоғарғы октанды бензинді өндіруді жоғарлату (қайтатөндеу тереңдігін жоғарлату) және қарамұнай өнімдерін (мазут) өндіруді қысқарту есебінен жүзеге асырылатын болады, мұнда қарамұнай өнімдері ішкі нарыққа жеттілігін қамтамасыз ететіндей мөлшерде өндірілетін болады.

Бөлім 2.3
ҚАЛДЫҚТАР

Қалдықтарды басқару саласындағы Қазақстанның саясаты қайталама шикізаттан өнім алумен қалдықтарды қайта өңдеу секторын дамытуға бағытталған. Аталған саясат Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылдың 30 мамырындағы Қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының «жасыл» экономикаға көшу концепциясында (бұдан әрі – Концепция) көрініс табады.

Концепциямен ҚТҚ-мен бар проблемаларды шешу үшін талаптарды жүзеге асыратын негізгі іс-шаралар анықталған атап айтқанда: қалдықтарды бөлек жинауды енгізу; ҚТҚ қайта өңдеу деңгейінің мониторингі және оның индикаторлары анықталған; инвестицияларды тарту механизмін әзірлеу; қалдықтарды жинау, қайта өңдеу және кәдеге жарату, қалдықтарды қайта өңдеу бойынша кәсіпорындарды ынталандыру шығындары бөлігін жабу мақсатында өндірушілердің (импортерлер) жауапкершіліктерін кеңейту принциптерін енгізу.

2.3.1. Қалдықтардың пайда болуы
Қазақстанда жинақталған өндірістік қалдықтардың жалпы көлемі 28 015,420 млн.

тоннадан астамды құрайды. 2015 жылғы деректер бойынша республика бойынша пайда болған өндірістік қалдықтар 982211,796 мың тонна, оның кәдеге жаратылғаны 227062,422 мың тонна яғни, 23,12 %-ды құрайды

Қазақстанды жинақталған ҚТҚ жалпы көлемі шамамен 100 млн тоннаны құрайды, бұл ретте жыл сайын шамамен 5-6 млн тонна ҚТҚ пайда болады. 2015 жылғы есептік деректер бойынша республикада 5467,254 мың тонна, оның ішінде кәдеге жаратылғаны 99,669 мың тонна яғни, 1,8%-ды құрайды қалған көлемі полигондарға орналастырылады. 2015 жылғы есептік деректер бойынша республикада 4049 астам полигон және ҚТҚ үйінділері есептелген. Оның ішінде заңдастырылғани полигондар мен үйінділер – 459.

Сонымен қатар, полигондарын көпшілігінің әрекет ету мерзімі аяқталған, оларды қалпына келтіру талап етіледі сондай-ақ қолданыстағы нормалар мен талаптарға сәйкес жаңа полигондар құрылысы талап етіледі.

2.3.1-ші кесте. Қалдықтардың пайда болуы

№	Наименование	Единица	Жылдар		
			2013	2014	2015
	Барлық қауіпті қалдықтар: олардың ішінде	мың т/жыл	382214,3	337414,7	251 565,7
1	Ауыл шаруашылығы, орман өсірушілік балық аулаушылық	мың т/жыл	1146,8	1049,5	1110,8

2.3 БӨЛІМ. ҚАЛДЫҚТАР

2	Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді қазу	мың т/жыл	128518,8	80867,0	40200,0
3	Өңдеу өнеркәсібі	мың т/жыл	19402,5	44918,2	16929,4
4	Электрмен жабдықтау, газ, бу беру	мың т/жыл	28832,8	18844,3	7942,8
5	Құрылыс	мың т/жыл	667,6	747,4	625,6
6	Экономикалық қызметтің басқа да түрлері	мың т/жыл	203645,8	190988,3	184756,9

Тарихи өнеркәсіптік қалдықтардың оның ішінде, техногендік минералдық түзілімдердің үлкен санының болуы.

Кеңестік индустриалдық бес жылдық кезеңінде ауыр өнеркәсіптің, аграрлық кешеннің және пайдалы қазбаларды әзірлеу қалдықтарының маңызды көлемі жинақталған. Сонымен қатар, бұл қалдықтардың маңызды бөлігі жоғары уытты және радиоактивті ластанудың деңгейі жоғары.

Өнеркәсіп кәсіпорындарының көпшілігінің қалдықтарды орналастыруға арналған меншік объектілері (полигондары, үйінді жинақтағыштары, күл үйінділері) бар. Қалдықтарды орналастыруға арналған меншік объектілері жоқ кәсіпорындар қалдықтарды қайта өңдеу және орналастыруды жүзеге асырушы арнайы ұйымдарға тапсырады. Бүгінгі таңда арнайы қалдықтардың жеке түрлерін жинайтын, қайта өңдейтін және орналастыратын 200-нан астам ұйым қызмет жасайды.

Сонымен қатар, Энергетика министрлігінің «Жасыл даму» АҚ ведомствоға қарасты ұйымымен 2014 жылы Қарағанды облысындағы «Теміртау электрометаллургия комбинаты» АҚ аумағында орналасқан құрамында сынабы бар иесіз қалдықтарды зерттеу бойынша жұмыстар жүргізілді. Жүргізілген жұмыстардың нәтижесі бойынша құрамында сынабы бар қалдықтар әрі қарай кәдеге жарату үшін «Меркур-Центр КЗ» ЖШС-ға сатылды. Осылайша «тарихи қалдықтар» деп танылған қауіптілігі жоғары көз жойылды.

2015 жылы Қарағанды облысының Теміртау қаласындағы «Теміртау электрометаллургия комбинаты» АҚ аумағында орналасқан химиялық қалдықтардың бағалық құны анықталды. Зерттеулер мен бағалау жүргізілді. Қалдықтар талап етілмеген деп саналады және қауіпсіз кәдеге жаратуға немесе көмуге жатады. Ақтөбе облысының Алға қаласындағы бұрынғы Киров атындағы

химия зауытының аумағында орналасқан иесіз қалдықтарға зерттеу жұмыстары жүргізілді. Қостанай облысының Тоғызқас кентіндегі «Шаруа» ЖШС қалдықтары көмуге полигон-мал қорымдарына шығарылып, жойылды сонымен қатар, ауыл шаруашылық химиясын қоймалау бұзылу нәтижесінде пайда болған иесіз қалдықтарды (улы химикаттар) көму бойынша жұмыстар жүргізілді.

2.3.2. Қауіпті қалдықтарды шекара аралық тасымалдау

Қауіпті қалдықтарды шекара аралық тасымалдау «Қауіпті қалдықтарды шекара аралық тасымалдауды және оларды аулаққа шығаруды бақылау туралы Базель конвенциясымен реттеледі. (Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 10 ақпандағы № 389-ІІ Заңы).

Конвенцияның негізгі ережесі: қауіпті қалдықтарды шығаруға және кіргізуге тыйым салу, қалдықтарды заңсыз саудалаудың алдын алу, үкіметтік ұйымдардың, өнеркәсіптік кәсіпорындардың, ғылыми мекемелердің және басқалардың қызметін үйлестіру, жазбаша ескертулер мен рұқсат беру жүйесі арқылы қалдықтарды шекара аралық тасымалдауды бақылау. Конвенция елдерге көму мақсаттары үшін қауіпті қалдықтар импортына тыйым салу немесе ұсыныстарды қабылдамау құқығын береді.

Сонымен қатар, Конвенция Тараптарға олардың шекарасы арқылы тасымалданған қалдықтардың санын азайтуды, оларды өндіру орындарына мүмкіндігінше жақын қалдықтарды қайта өңдеуді және жоюды сондай-ақ экологиялық негізделген аз қалдықты технологияларды енгізу жолымен олардың көзінен қалдықтардың пайда болуын алдын алуға немесе минимумға келтіруді, өнеркәсіптік қалдықтарды пайдаланудың біршама тиімді әдістерді құруды міндеттейді.

2.3 БӨЛІМ. ҚАЛДЫҚТАР

2.3.2-ші кесте. Қауіпті қалдықтарды шекара аралық тасымалдау.

№	Атауы	Бірлік	Жылдар		
			2013	2014	2015
1	Қауіпті қалдықтар импорты	тыс т/год	0,7	4,6	0,1
2	Қауіпті қалдықтар экспорты	тыс т/год	0,3	0	0

2.3.3. Қалдықтарды қайта өңдеу және қайталама пайдалану

Қазіргі таңда республикада негізінен шағын және орта бизнесте өнімнің 20-дан астам түрін шығаратын және жыл сайын 90 мың тоннадан астам қайталама шикізатты қайта өңдейтін 100 кәсіпорын жұмыс істейді: пластиктен, металдан, ағаштан, шыныдан, қағаздан,

резеңке ұнтағынан, резинотехникалық бұйымдардан, биогаздан, тыңайтқыштан.

Көрсетілген кәсіпорындар қызметі есебінен елдегі жыл сайын пайда болатын ҚТҚ көлемдерінен 2%-ға жуығы қайта өңделеді.

2.3.3-ші кесте. Қалдықтарды қайта өңдеу және қайталама пайдалану, мың тонна

Наименование	Бірлік	2014	2015
Барлық пайда болған қалдықтар: олардың ішінде	мың тонна		
Өндірістік қалдықтардың пайда болуы	мың тонна	979674,691	982211,796
Өндірістік қалдықтарды кәдеге жарату	мың тонна	225500,000	227062,422
Өндірістік қалдықтарды кәдеге жаратудың олардың пайда болуына шаққандағы үлесі	%	23,0	23,12
Тұрмыстық қатты қалдықтардың пайда болуы	мың тонна	5308,549	5467,254
Тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жарату	мың тонна	117,500	99,669
Тұрмыстық қатты қалдықтарды кәдеге жаратудың олардың пайда болуына шаққандағы үлесі	%	2,21	1,8
Қауіпті қалдықтардың пайда болуы	мың тонна	337414,794	251565,653
Қауіпті қалдықтарды кәдеге жарату	мың тонна	110138,370	74131,553
Қауіпті қалдықтарды кәдеге жаратудың олардың пайда болуына шаққандағы үлесі	%	32,6	29,5

ҚТҚ пайда болу көзінен кезеңмен бөлек жинау Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Батыс-Қазақстан, Қарағанды, Қостанай, Солтүстік-Қазақстан облыстарында, Астана және Алматы қалаларында енгізілуде. Сұрыптау желілері тек Қарағанды (Қарағанды қ., Теміртау қ.)

Маңғыстау облысында (Жаңаөзен қ.), Шығыс-Қазақстан (Семей қ.), Батыс -Қазақстан (Орал қ.), облыстарында, Астана қаласында құрылған.

Қоқысты қайта өңдейтін кешендер құрылысы бойынша жұмыстар жүргізілуде. Сонымен

2.3 БӨЛІМ. ҚАЛДЫҚТАР

Ақмола облысының Көкшетау қаласында қоқысты сұрыптайтын бекетімен ҚТҚ жаңа полигонының құрылысын салуға жобалық-сметалық құжат әзірленді. Құрылыстың болжамды бағасы 2,2 млрд. теңге.

2015 жылы Ақтөбе облысының әкімдігі мен «RenTeh B.V.» (Нидерланд) қаржылық холдингі арасында Ақтөбе қаласында қоқысты қайта өңдейтін зауыт құрылысы жобасын жүзеге асыру бойынша меморандумға қол қойылды. Жылына құрылыс материалдарын шығарумен Зауыттың болжамды жобалық қуаттылығы ҚТҚ 200 мыңнан астам тоннаны құрайды. Қайта өңдеу тереңдігі - 80%. Жобаны қаржыландырудың жеке капиталы 30%, қарыз қаражаты 70%. Еуропалық инвестициялық банк (Люксембург). Шамамен 63 млн евро.

Алматы облысында қатты және сұйық қалдықтарды қайта өңдеу бойынша «ЭкосервисАрман» ЖШС қазақстандық-түрік бірлескен кәсіпорыны салынды. Кәсіпорынның жобалық қуаттылығы тәулігіне - 50 мың тонна (резина, пластик, май қалдықтары, шиналар) қалдық. Кәсіпорында пайдалануға беру жұмыстары жүргізілуде.

ҚТҚ қайта өңдеу бойынша «ADAL DAMU CAPITAL» ЖШС жобасы әзірлену деңгейінде. Кәсіпорынның жобалық қуаттылығы тәулігіне жылына - 60 мың тонна. Жоба 3 кезеңнен тұрады: 1-ші кезеңде 2016 жылы ҚТҚ сұрыптауға арналған қоқысты қайта өңдейтін кешенді және қайталама шикізатты өндіруге арналған цехты пайдалануға беру жоспарлануда; 2-ші кезеңде - ҚТҚ органикалық фракцияны қайта өңдеу бойынша биогазды кешен құрылысы. Өндіріс қуаттылығы жылына 18 мың тонна газ; 3-ші кезеңде органикалық қалдықтардан биогумус өндіруге арналған вермифабрика құрылысы. Жобаның жүзеге асырылу мерзімі - 2016-2018 жылдар.

Алматы облысының Жамбыл, Еңбекші қазақ, Есіл аудандарында ҚТҚ сұрыптау, қайта өңдеу және жою бойынша 4 өнеркәсіп кешен құрылысы қарастырылады. Құрылыс кешенінің жобалық-сметалық құжаттарын әзірлеуге жергілікті бюджеттен 20 млн теңге бөлінді.

Атырау облысында жобалық-сметалық құжаттамасын әзірлеуге (ЖСҚ) қоқыс сұрыптау кешенінің құрылысына Атырау қаласының жергілікті бюджетінен 70 млн теңге бөлінген. Құрылыс кешенін қаржыландыру Дүниежүзілік банкпен 2018-2020 жылдары жүзеге асырылады.

Шығыс Қазақстан облысының ҚТҚ құрылыс полигонына және Өскемен қаласының қоқыс өңдейтін зауыты үшін жер учаскесі (30 га) бөлінді. Қазіргі уақытта мемлекеттік-жеке

меншік әріптестік шеңберінде бірлескен жобаларды іске асыру үшін инвесторлар іздестіру жүзеге асырылуда.

Батыс Қазақстан облысында 2015 жылы қоқысты сұрыптау және қоқысты қайта өңдеу кешендерімен ҚТҚ жаңа полигонының құрылысына техникалық-экономикалық негіздемесін әзірлеу басталды және жергілікті бюджеттен 20,2 млн теңге бөлінді. Сондай-ақ, Орал қаласының әкімдігімен Орал қаласының ҚТҚ полигонынан денеден биогаз алу инвестициялық жобасын жүзеге асыру бойынша «Doganova» фин компаниясының өкілдерімен келіссөздер жүргізілуде.

2014 жылы Маңғыстау облысының Жаңаөзен қаласында жылына 50,0 мың тонна/жыл қуаттылығымен ҚТҚ қайта өңдеу, кәдеге жарату бойынша комбинаты пайдалануға берілді. Жергілікті бюджет қаражатына 2017-2018 жылдарға 40,0 млн теңге сомасына Ақтау қаласында қоқысты қайта өңдейтін кешен құрылысының және облыстың 6 ірі елді мекендерінде (Қарақия ауданының Құрық және Жетібай ауылдары, Түпқараған ауданының Ақшұқыр ауылы және Форт-Шевченко қаласы, Маңғыстау ауданының Шетпе ауылы, Бейнеу ауданының Бейнеу ауылы) қоқысты сұрыптайтын бекеттердің жобалық құжаттарын (ТЭН, ЖСҚ) әзірлеу көзделген.

Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарында әлеуетті инвесторлармен қоқысты қайта өңдеу зауыты құрылысы мәселері пысықталуда. Сондай-ақ, Алматы қаласында биогазды және оны жылу және электр энергиямен қайта өңдеуді алу арқылы кәріздік тазалау құрылысының тұнба аудандарында қоқысты қайта өңдейтін зауыт құрылысы мәселелері пысықталуда. ТЭН жобасы әзірленді.

Астана қаласында қолданыстағы қоқыс өңдейтін зауытын модернизациялау бойынша жұмыстар жүргізуде. Сонымен қатар, қоқыс өңдейтін саланың инвестициялық тартымдылығын арттыру, қалдықтарды қайта өңдеу бойынша технологияны кезең кезеңмен енгізу және анықтау үшін, Астана қаласының әкімдігімен Астана қаласының қалдықтарын басқару жүйесін модернизациялау бойынша бағдарлама әзірленді. Бағдарлама қалдықтарды басқарудың интеграцияланған жүйесін ұлғайту құруды, қалдықтарды 50% - ға дейін қайта өңдеу тереңдігін ұлғайтуды қарастырады.

2.3.4. Қалдықтардың түпкілікті жойылуы

2015 жылы ПХД экологиялық қауіпсіз жұмыс істеу жүйесін құру шеңберінде «Қазақстанда

2.3 БӨЛІМ. ҚАЛДЫҚТАР

ПХД басқарудың кешенді жоспарын әзірлеу және орындау» БҰҰДБ жобасы аяқталды. Жоба ПХД қауіпсіз жұмыс істеу бойынша нормативті базасын әзірледі, оның шеңберінде 360 кәсіпорын ПХД жабдықтарын түгендеуге кірісті. Сондай-ақ, жоба шеңберінде республиканың алты кәсіпорнынан (2400 конденсатор) 80 тонна ПХД майы 33 трансформатор (Республиканың төрт кәсіпорны) және 150 тонна кәдеге жаратылды.

ҚР Президентінің 2012 жылғы 28 қыркүйектегі № 399 қаулысына сәйкес ТОЛ (тұрақты органикалық ластағыштар) жою проблемалары бойынша жобаларды жүзеге асыру үшін 2012 жылдың 22 қарашасынан бастап күшіне енген Қазақстан Республикасы аумағының орманды жерлерін көбейту жобасын дайындауға грант бөлу туралы Қазақстан Республикасы мен Қайта Құру және Халықаралық Даму Банкі арасында Келісімге қол қойылды.

Байланысты Грант шеңберінде Дүниежүзілік банктің «Тұрақты органикалық ластағыштар қалдықтарын жою және Қазақстанда олармен ластанған аумақтарды қалпына келтіру» жобасын жүзеге асыруға қатысты

министрліктің 155 бюджеттік бағдарламасы бойынша Шығыс Қазақстан облысының жаңа учаскесінде зауыт құрылысының техникалық-экономикалық негіздемесіне түзету және аяқтау бойынша жұмыстар жүргізілді.

Сондай-ақ, Қазақстанда «Ұлттық орындалу жоспарын жаңарту, Қазақстанда медициналық қалдықтарды ұлттық жоспарлау мен тиімді басқару үдерісіне тұрақты органикалық ластағыштарды басқаруды интеграциялау» БҰҰДБ/ҒЭҚ ҚОСРМ жобасы жүзеге асырылуда.

Іске асырылу мерзімі 2014-2017 жылдар, жобаның негізгі мақсаты: Қазақстанда медициналық қалдықтарды тиімді пайдалануды ілгерілету арқылы байқаусызда пайда болатын тұрақты органикалық ластағыштар мен қоршаған орта экологиясы үшін басқа барлық ластағыштарының шығарындыларын азайту сонымен қатар, Стокгольм Конвенциясы бойынша оның сәйкес міндеттерінің орындалуына елде жәрдем көрсету міндеттемелерін орындауда елде көмек көрсету.

2.3.4- ші кесте. Қалдықтардың түпкілікті жойылуы

№	Атауы	Бірлік	Жылдар		
			2013	2014	2015
1	Қауіпті қалдықтардың жыл басындағы саны	мың т	9 665 861,8	9 604 742,3	9 623 025,7
2	Жыл бойына пайда болатын қауіпті қалдықтар	мың т	382 214,3	337 414,8	251 565,6
3	Жыл бойына импортталатын қауіпті қалдықтар	мың т	0,7	4,6	0,1
4	Жыл бойына экспортталатын қауіпті қалдықтар	мың т	0,3	0	0
5	Импорт - экспорт	мыңт			
6	Жыл бойына өңделетін немесе жойылатын қауіпті қалдықтардың жиыны;	мың т	81 854,6	110224,9	74131,553
7	Қауіпті қалдықтардың жыл соңындағы саны	мың т	9 789 306,6	9 742 973,1	9 727 976,6

2.3.5.Өндірушілердің (импорттаушылардың) кеңейтілген міндеттемелері

Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 17 қарашадағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне индустриялық-инновациялық саясат мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» № 407-V заңымен, Қазақстанда қалдықтарды жинаудың, қайта өңдеудің және кәдеге жаратудың шығындар бөлігін жабу

мақсатында өндірушілердің (импорттаушылардың) (бұдан әрі - ӨКМ) кеңейтілген міндеттемелері енгізілді.

ӨКМ - бұл Қазақстан Республикасының аумағында өндіріспен айналысатын және (немесе) Қазақстан Республикасының аумағына ӨКМ-не қатысы бар, өнімдерді (тауарлардың) тұтынушылық қасиеттерін жоғалтқаннан кейін пайда болатын қалдықтарды жинау, тасымалдау, қайта өңдеу,

2.3 БӨЛІМ. ҚАЛДЫҚТАР

залалсыздандыру, пайдалану және кәдеге жаратуды қамтамасыз ету жөніндегі өнімдерді алып келуді іске асыратын жеке және заңды тұлғалардың міндеттемелері.

Қазақстан Республикасының аумағында өндіріспен айналысатын және (немесе) ӨКМ таратылатын өнімнің (тауарлардың) тұтынушылық қасиеттерін жоғалтқаннан кейін пайда болатын өнімдерді жинауды, тасымалдауды, қайта өңдеуді, залалсыздандыруды, пайдалануды және (немесе) қалдықтарды кәдеге жаратуды Қазақстан Республикасының аумағына кіргізуді жүзеге асырушы жеке және заңды тұлғалар **ӨКМ таратылатын өнімнің (тауарлардың) тізбесіне** сәйкес келесідей тәсілдердің бірімен қамтамасыз етуі тиіс:

1) қалдықтарды жинаудың, қайта өңдеудің және кәдеге жаратудың өзіндік жүйесін қолдану;

2) ӨКМ операторымен қалдықтарды жинау, тасымалдау, қайта өңдеу, залалсыздандыру, пайдалану және (немесе) қалдықтарды кәдеге жарату туралы шарт жасасу.

Қоғамдастықтың бизнес ұсыныстарын ескере отырып, ӨКМ принципін кезең-кезеңмен енгізу қарастырылған. Бірінші кезеңде ӨКМ-ды енгізу, тек **автокөлік құралдарының** қалдықтарын кәдеге жаратуды пайдалануға таратылады.

Қалдықтарды жинаудың, қайта өңдеудің және кәдеге жаратудың өзіндік жүйесін қолдану кезінде жеке және заңды тұлғалар экологиялық заңнама талаптарына сәйкес болуға және орындауға міндетті.

ӨКМ орындау өндірушілер (импорттаушылар) мен ӨКМ операторы арасында қалдықтарды жинаудың, қайта өңдеудің және (немесе) кәдеге жаратудың ұйымдастыру туралы шарт жасасу жолымен жүзеге асырылады.

Өндірушілердің, импорттаушылардың кеңейтілген міндеттемелерін орындауды растайтын құжаттар:

1) Қазақстан Республикасында өндірілген көлік құралдарының көлік құралы төлқұжатында кәдеге жаратудың төлемі туралы белгінің болуы;

2) әкелінген көлік құралдары үшін кәдеге жарату туралы төлем құжаты. Бұл ретте Қазақстан Республикасының аумағына әкелінген көлік құралдарына бастапқы көлік құралын тіркеуге дейін Қазақстан Республикасының жол жүру заңына сәйкес төлем төленеді.

Өз кезегінде ӨКМ операторы өндірушілердің, импортерлердің кеңейтілген міндеттерін

жүзеге асыру мақсатында мамандандырылған ұйымдармен шарт жасасады. Бұл ретте, мамандандырылған ұйымдар – бұл қалдықтарды жинау, тасымалдау, қайта өңдеу, залалсыздандыру, пайдалану кәдеге жарату бойынша бір немесе бірнеше қызметтерді жүзеге асыратын ұйым.

Көлік секторына ӨКМ-ды енгізу автомобиль өнеркәсібінің қалдықтарын жинаудың, кәдеге жаратудың және қайта өңдеудің атап айтқанда, өндірушінің (импортерлердің) есебінен автокөлік құралдары мен тозған автокөлік шиналарының шығындарын жабуға мүмкіндік береді. Өндірушілер мен импортерлер ыдыстары мен тауарларынан алынған қаражат орамалар мен тауарларды жинау бекеттерін құруға сонымен қатар, оларды қайта өңдеу немесе кәдеге жарату бойынша объектілерге жіберіледі.

2016 жылдың 1 қыркүйегіндегі жағдай бойынша ӨКМ операторының есеп айырысу шотына жалпы 12 млрд. теңге түсті.

Бұл ретте, пайдаланылған шиналарды жинау, тасымалдау, қайта өңдеу, залалсыздандыру, пайдалану және (немесе) кәдеге жаратуды ұйымдастыру мақсатында, ӨКМ Операторымен қалдықтарды жинау, тасымалдау, қайта өңдеу, залалсыздандыру, пайдалану және (немесе) кәдеге жарату бойынша қызмет көрсету/жұмыстарын орындауға 13 кәсіпорынмен шарт жасалды, құжаттарды тексеру және ақша аудару басталды (жиналған және кәдеге жаратылған пайдаланылған шиналардың кг үшін 30 теңге).

Пайдаланылған майлар мәселесі бойынша қазіргі таңда Республикада іс жүзінде қуаттылықпен қайта өңдейтін зауыт жоқ, 2017 жылдың наурызында Шымкент қаласында (Хилл Корпорейшн) пайдаланылған майларды регенерациялау бойынша бірінші зауыт ашу жоспарлануда.

Аккумулятор батареялары мәселесі бойынша (бұдан әрі –АКБ) пайдаланылған батареяларды кәдеге жарату бойынша жалғыз кәсіпорын «Қайнар-АКБ» ЖШС болып табылатынын атап өту қажет. Аталған кәсіпорынның кәдеге жарату қуаттылығы жылына пайдаланылған АКБ 15 мың тоннадан астамын кәдеге жаратуға мүмкіндік береді. Аталған кәсіпорынның 2016 жылы АКБ кәдеге жаратылатын болжамды көлемі 10 мың тоннаға жуықты құрайды.

2015 жылдың 01 қарашасындағы жағдай бойынша республиканың автомобиль паркі Істен Шыққан Көлік құралдарын (ІШКҚ) жинау және кәдеге жаратуды қамтамасыз ету мәселесі бойынша 5 042 420 бірлікті есептегенін атап өту қажет.

Қазақстан Республикасының автомобиль паркінің тозуы жоғары деңгейде

2.3 БӨЛІМ. ҚАЛДЫҚТАР

(республикадағы барлық автомобильдердің 66%-ының жылы 10 жылдан жоғары). Автопарктің өсу динамикасы мен жыл бойынша құрылымы 2011-2015 жылдар.

Көрсетілген Ережелер шеңберінде оператормен өндірушілердің (импортерлердің) кеңейтілген міндеттеріне Қазақстан Республикасында экологиялық таза автомобиль құралдары мен оның компоненттерін өндіруді ынталандыру ретінде отандық көлік өндірушілерге 1 448,8 млн. теңге жіберілді.

Қазақстанның автомобиль паркін жаңарту бойынша мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыру, ШШҚ қәдеге жаратуды қамтамасыз ету шеңберінде Оператормен ШШҚ Тапсыруды ынталандыру бойынша бағдарлама әзірленді, қазіргі таңда ол талқылау деңгейінде.

2016 жылдың қазанында электрлі және электронды жабдықтарды (тұрмыстық техникаға, люминесцентті және сынап шамдарға, токтың химиялық көздеріне) орауға қатысты қәдеге жарату жинағына ақы алынбайтын Қазақстанда ӨКМ принципін енгізу бойынша шешім қабылданды. Қәдеге жарату төлемі ставкасына 2016-2017 жылдарға «0» теңге қойылады.

Қазіргі таңда ӨКМ, орауға, электронды және электрлі жабдықтарды таратуға өнім тізбелеріне кіретін жұмыстар жүргізілуде.

Жүргізілген жұмыстар оның ішінде нормативті құқықтық актілерді жетілдіру, бөлек жинау жүйесін енгізу, қалдықтарды қайта өңдеу секторының инвестициялық тартымдылығын жақсарту, қалдықтарды қайта өңдеумен айналысатын кәсіпорынды ынталандыруға мүмкіндік береді деп күтіледі.

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

Бөлім 2.5 ПАРНИКТІК ГАЗДЫҢ ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

Қазақстандағы CO₂ шығарындыларының динамикасы елдегі бастапқы энергия ресурстарын тұтынудың құрылымын көрсетеді, ол өз кезегінде экономиканың жоғары энергия сыйымдылығының салдары болып табылады. Қазақстанда бастапқы энергия ресурстарын тұтытуда көмірдің үстем рөліне қарамастан, энергия ресурстарын пайдаланумен байланысты парниктік газдар шығарындыларының көлемі соңғы жиырма жылда кеңес заманының соңына қарағанда аса төмен. 2000-шы жылдардың ортасынан парниктік газдар шығарындыларының жылдық көрсеткіштерінің жоғарылауы (198 млн. тоннадан 252 млн. тоннаға дейін, бұл 2005 жыл мен 2014 жыл аралығындағы мерзімде 27%-ға өскендігіне сәйкес) осы мерзімге ЖІӨ өсу қарқыны көрсеткіштерінен аса төмен (2005 жылдан 2014 жылға дейін 69%). Бұл шамасы экономика құрылымының өзгеруі, энергияны тұтыну тиімділігінің жоғарылау үрдісінің бастамасы, сондай-ақ энергия ресурстарын пайдалану құрылымында бірте-бірте өзгеруі сияқты факторлардың бірлесіп әсер етуімен байланысты (мысалы, өндірістік және коммуналды-тұрмыстық секторда мазутты пайдаланудың қалдықтары) (дереккөзі: *Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.*).

ХЭА деректері бойынша 2,59 кг. CO₂/ мың АҚШ долл. тең ЖІӨ көміртек сыйымдылығы көрсеткіші бойынша Қазақстан аса үлкен көміртек сыйымдылығымен бес елдің қатарына енеді, бұл ретте орташа көрсеткіш әлем елдері бойынша – 0,58, ЭСДҰ елдері бойынша – 0,31, Қытай үшін 1,73.17.

Энергетика саласындағы ақпарат басқармасымен (АҚШ) жүргізілген зерттеудің нәтижесі бойынша 2010 жылы Қазақстан көмірқышқыл газының абсолютті шығарындылары бойынша әлемде 28-ші орынды алды. Бұл көрсеткішті елдің экономикасының көлемі мен өндірістік бағдарын ескеріп, нашар деп бағалауға болмайды; бұған қоса, бұл шығарындылардың қысқарғандығын куәландырады, себебі 1992 жылы Қазақстан әлемде 17-ші орында болған (дереккөзі: *Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.*).

БҰҰ КӨНК-ның 4 және 12 баптарына сәйкес және Тараптар конференциясының (ТК) шешімімен 1-қосымшадағы елдер Хатшылыққа Монреал хаттамасында реттелмейтін ПГ барлық сорғыштарын сіңіргіштер мен көздерден тұратын антропогендік шығарындылардың ұлттық кадастрын ұсынулары тиіс. Бұл кадастрлар БҰҰ КӨНК Хатшылығымен өткізілетін тұрақты техникалық образдың мәні болып табылады. Қазіргі уақытқа дейін Қазақстан 1990 ж. бастап 2008-2014 жж. деректері бар ПГ шығарындыларының жеті ұлттық кадастры ұсынылған, оларды БҰҰ КӨНК веб-сайтынан табуға болады.

http://unfccc.int/national_reports/annex_i_ghg_inventories/national_inventories_submissions/items/9492.ppt

1995 жылғы 2 маусымдағы № FCCC/CP/1995/7/Add.1 Климаттың өзгеруі жөніндегі Біріккен Ұлттар ұйымының негізгі Конвенциясының Тараптары Конференциясының шешіміне сәйкес,

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

парниктік газдардың шығарындылары бойынша деректер жыл сайын екі жылға артқа жылжып ұсынылады.

Парниктік газдар шығарындылары мен сіңірулерінің ұлттық жүйесі 2007 жылғы 9 қаңтардағы Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексінің 158-1 бабына сәйкес құрылады.

Ұлттық кадастрдың сапасын бағалау және сапасын бақылау Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде 2015 жылдың 20 мамырында №11090 тіркелген «Парниктік газдар шығарындылары мен сіңірулерін мемлекеттік түгендеудің толықтығын, айқындығын және анықтығын бақылауды жүргізу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Энергетика министрінің 2015 жылғы 18 наурыздағы №214 бұйрығымен реттеледі.

Қазақстанның парниктік газдарының ұлттық кадастрында тікелей парниктік әсерімен алты газ қарастырылады: көміртегі диоксиді (CO₂), метан (CH₄), азоттың шала тотығы (N₂O), гидрофтор көміртегі (ГФК), перфтор көміртегі (ПФК) және күкіртті гексафтор (SF₆). Сондай-ақ көздердің кейбір санаттары үшін

жанама ПГ туралы деректер ұсынылған – көміртегі тотығы (CO), азот тотығы (NO_x) және металды емес ұшатын органикалық қосылыстар (МЕҰОҚ), сондай-ақ күкірттің еселенген тотығы (SO₂) шығарындылары туралы деректер.

Қазақстанда парниктік газдардың үлестік шығарындылары халықтың жан басына шаққанда 1990 жылы адам басына шаққанда CO₂ баламасында 23,9 т (соның ішінде CO₂ баламасы/адам басына шаққанда 16,7 т) құрады. 2014 жылы бұл көрсеткіштер CO₂ баламасы/адам басына шаққанда 18,0 т. дейін және CO₂ баламасы/адам басына шаққанда 14,0 тоннаға төмендеді.

2014 жылы атмосфераға CO₂ – 243844,47 мың. т, CH₄ – 2026,81 мың. т, N₂O – 57,06 тың. т, ХФУ – 929,62 тың. т, ПФК – 1308,49 мың. т. шығарылды. SF₆ шығарындылар байқалмады.

2014 жылы тікелей парниктік әсермен әр газдың салымының пайыздық үлесі келесі деректерді құрайды: CO₂ - 77,7 %, метал және азоттың шала тотығы 16,1 % және 5,4 %, тиісінше. Фторлы газдардың салымы: ГФК - 0, 3 %, ПФК - 0,42 %, SF₆ - 0 %. 1990 жылы CO₂ салымы 70,5 %, CH₄ – 25 %, N₂O – 4,6 % құрады.

2.5.1-ші кесте. Парниктік газдар шығарындылары

Шығарындылардың абсолюттік мәндері						
№ р/с	Атауы	Өлшем бірлігі	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014
1	Көміртегі диоксиді (CO ₂)	млнт / жыл	223,634	229,443	234,877	243,844
2	Азоттың шала тотығы (N ₂ O)	млнт / жыл	11,442	13,361	13,324	17,002
3	Метан (CH ₄)	млнт / жыл	58,407	60,288	62,677	50,670
4	ГФК	1000 т / жыл	0,97	0,99	1,00	0,929
5	ПФК	1000 т / жыл	1,55	1,55	1,57	1,308
6	Күкірт гексафториді (SF ₆)	1000 т / жыл	NA,NO	NA,NO	0,0	0,0
7	Жиынтық шығарындылар (CO ₂ баламасында) ЖПОШӨ	млнт / жыл	305,394	317,718	330,727	338,452
8	Жерді пайдалануда ПГ сіңіру тренді және жер пайдаланудағы, орман шаруашылығындағы өзгеріс (ЖПОШӨ)	млнт / жыл	0,063	0,009	0,154	0,034
9	Жиынтық шығарындылардың сомасы минус ЖПОШӨ (CO ₂ баламасында)	млнт / жыл	297,954	303,655	312,238	313,755
Секторлар бойынша жиынтық шығарындылары (CO₂ баламасында)						
10	Энергетика (барлығы), оның ішінде:	млнт / жыл	246,002	251,697	258,934	257,759

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

Шығарындылардың абсолюттік мәндері						
№ р/с	Атауы	Өлшем бірлігі	2011 ж.	2012 ж.	2013 ж.	2014
11	1) тұрақты көздерде өртеу	млн т / жыл	186,792	190,308	197,605	209,127
12	2) мобильді көздерде өртеу	млн т / жыл	20,083	20,528	20,516	21,588
13	3) шығарындыларды өртеумен байланысты емесі	млн т / жыл	39,128	40,862	40,812	40,762
14	Өнеркәсіптік үдерістер және өнімдерді пайдалану	млн т / жыл	18,568	17,531	17,236	17,542
15	Ауыл шаруашылығы	млн т / жыл	27,988	28,937	30,462	32,739
16	Жерді пайдалану және орман шаруашылығы	млн т / жыл	7,439	14,053	18,489	24,696
17	Қалдықтар	млн т / жыл	5,397	5,500	5,604	5,716
Шығарындылардың үлес салмағы (минус ЖПОШӨ)						
18	Ел халқы	адам	16556601	16791427	17035275	17289226
19	Халықтың жан басына шаққандағы парниктік газдардың жиынтық шығарындылары	т СО2-балама/ халықтың жан басына шаққанда	17,99	18,08	18,33	18,15
20	Ел алаңы	1000 шақ²	2 724,9	2 724,9	2 724,9	2 724,9
21	Елдің алаңына шаққандағы парниктік газдардың жиынтық шығарындылары	1000 т СО2-балама/шақ²	109,345	111,437	114,587	115,144
22	2011 жылғы тұрақты бағалардағы ЖІӨ (СМП)	миллиард доллар	343,9	361,1	382,8	
23	ЖІӨ бірлігіне шаққандағы парниктік газдардың жиынтық шығарындылары	т СО2-балама/1000 доллар	0,8	0,9	0,8	

Деректер ҚР ҰЭМ Статистика бойынша комитетінің <http://www.stat.gov.kz/веб-сайтында> жарияланған

2016 жылы дайындалған 1990-2014 жж. ПГ түгендеу деректері бойынша Қазақстанда парниктік газдардың жалпы эмиссиясы ЖПОШӨ секторын есептегенде, СО₂-баламасында 313,775 млн. т құрады. Олар энергетикалық қызметтен - 257,759 млн. т, өндірістік үдерістерден - 17,542 млн. т, ауыл шаруашылығынан - 32,739 млн. т және қалдықтарды басқару - 5,716 млн. т құралған.

Базалық 1990 ж. СО₂ баламасында ЖПОШӨ секторын есептегенде ПГ жалпы эмиссиясы 389,575 мың. т. құрады. Олар энергетикалық қызметтен 319,517 млн. т., өндірістік үдерістерден 21,978 млн. т, ауыл шаруашылығынан 44,253 млн. т және СО₂ баламасында қалдықтардан 3,827 млн. т құралған. Базалық 1990 жылы ЖПОШӨ секторында ПГ сіңірулері байқалған, СО₂ - 16,264 млн. т. құралған, ал 2014 жылы

қызметтің осы түрлерінен СО₂ - баламасында 24,696 млн т. көлемінде эмиссия байқалады.

Парниктік газдардың таза эмиссиясы, 2014 жылы ЖПОШӨ секторының есебімен СО₂ баламасында 338,697 млн. т бағаланады, ал базалық 1990 жылы олар СО₂ баламасында 373,310 млн. т. құрады, бұл есептік жылмен салыстырғанда СО₂ баламасында 34,613 млн т. жоғары.

Осылайша, ПГ жалпы ұлттық эмиссиялары ЖПОШӨ секторында сіңірулердің есебінсіз 1990 жылғы эмиссия деңгейінен 2014 жылы 80,5 % құрады, күтілген 83 % орнына мұнай мен металлға бағаның төмендеуімен туындаған экономикалық өсімнің баяулауының есебінен болуы мүмкін.

Экономика секторлары бойынша парниктік газдардың үлестік шығарындылары 2.5.2.-

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

кестеде келтірілген және 2.5.1.-суретінде | көрсетілген.

2.5.2-ші кесте. 2012-2013 жылдар үшін негізгі секторлар бойынша Қазақстан Республикасының парниктік газдарының жалпы ұлттық эмиссияларының динамикасы, мың теңге CO2 баламасында

Жылдар	Энергетикалық қызмет	ӨҮӨП	Ауыл шаруашылығы	Қалдықтар	ЖПОШӨ	ЖПОШӨ жалпы эмиссиялар (таза эмиссиялар)	ЖПОШӨ-сіз жалпы эмиссиялар
2012	251697,47	17531,55	28936,66	5499,56	14053,143	317718,38	303665,24
2013	258934,96	17236,85	30461,97	5604,1	18489,339	330727,22	312237,88
2014	258004,76	17542,11	32738,6	5715,69	24696,049	338697,21	313775,40
2014ж. % 1990 ж-дан	80,7	79,8	74,0	1,49	-1,52	90,7	80,5
2014ж. % 2013 ж-дан	-0,4	1,8	7,5	2,0	34	2,4	0,5

ЖПОШӨ секторының есебімен жалпы ұлттық эмиссиялар 1990 жылғы деңгейден 90,7%-ды құрады.

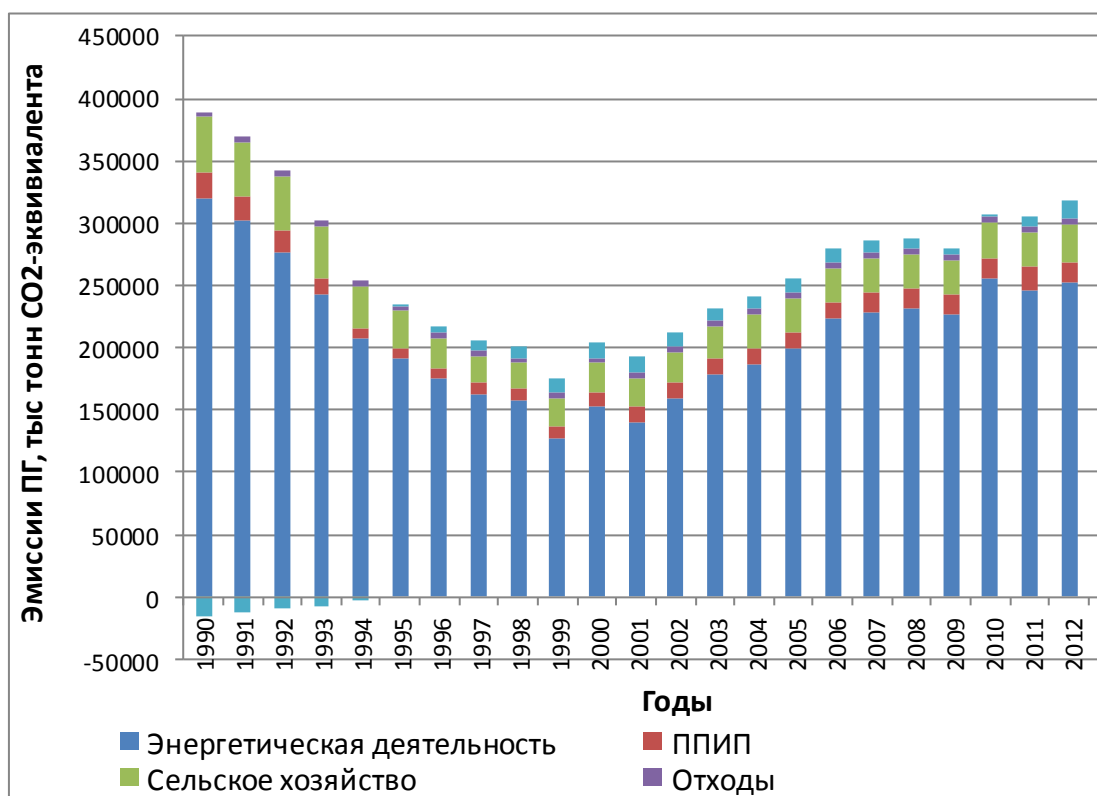
2014 жылы «Энергетикалық қызмет» секторында эмиссиялар 1990 жылғы деңгейден 80,7%, ӨҮӨП секторында – 79,8 %, ауыл шаруашылығында – 74% құрады.

Алдыңғы 2013 жылмен салыстырғанда энергетикалық секторда өсім байқалмаған, керісінше, 0,4 % эмиссияның төмендегені орын алып отыр. Өнеркәсіпте шамалы (1,8%)

өсім байқалады, ауыл шаруашылығында шығарындылар 7,5% ұлғайған, ал «Қалдықтар» секторында 2% өскен.

Қазақстанда парниктік газдардың үлестік шығарындылары халықтың жан басына шаққанда 1990 жылы адам басына шаққанда CO2 баламасында 23,9 т (соның ішінде CO2 баламасы/адам басына шаққанда 15,8 т) құрады. 2014 жылы бұл көрсеткіштер CO2 баламасы/адам басына шаққанда 18,1 т дейін және CO2 баламасы/адам басына шаққанда 15,4 т төмендеді.

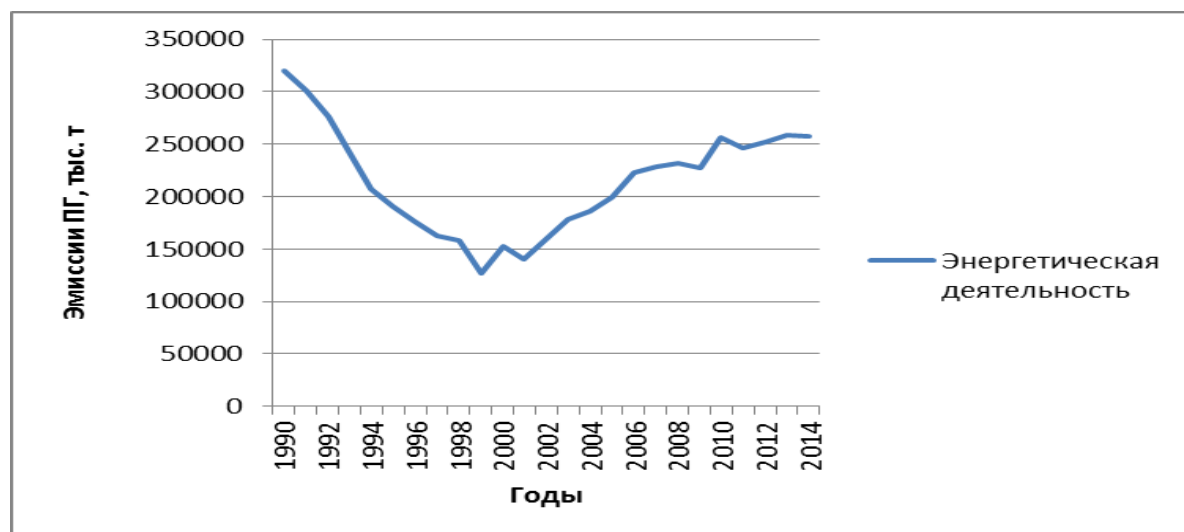
2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

2.5.1-ші сурет. Қазақстан Республикасында 1990-2014 жылдарға парниктік газдардың жалпы ұлттық эмиссияларының динамикасы.

CO₂ жалпы эмиссияларға ең үлкен үлесті 1990 жылы «Энергетика» санаты қосып отыр, оның үлесі базалық жылы ЖПОШӨ есебінсіз және есебімен 26,5 % және 25,4 % құрды, тиісінше. Осы санат 2014 жылы көздердің негізгі

санаттары (КНС) арасында бірінші орында тұр, оның үлесі ЖПОШӨ-сіз және ЖПОШӨ-бен деңгейі бойынша 27,9 % және 23,4 % құрайды, тиісінше.

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

2.5.2-ші сурет. «Энергетика» секторында парниктік газдардың, 1990-2014 жылдарға парниктік газдардың жалпы ұлттық эмиссияларының динамикасы, мың тонна CO₂ баламасында

Парниктік газдар шығарындыларының көлемін тұрақтандыру және шектеу бойынша Қазақстанның мемлекеттік саясаты

2010 жылдың қараша айында Қазақстан Республикасының қоршаған ортаны қорғау саласындағы кейбір заңнамалық актілеріне өзгертулер енгізу туралы заңы қабылданған болатын, ол нарық ұйымдары үшін шығарындылардың квоталарын сатуға мүмкіндік берді, шығарындылардың квоталарын сатудың жалпы ережелерін және белгіленген шектен тыс парниктік газдардың шығарындыларына (ұсынылған квоталарға сәйкес) кәсіпорындардың жауапкершіліктерін (CO₂ 20 мың т. асатын жылдық шығарындылар) анықтаған (дереккөзі: *Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.*).

2011 жылдың 3 желтоқсанында қолданыстағы Қазақстанның Республикасының Экологиялық кодексіне түзетулер енгізілген, олар шығарындыларды қысқартудың нарыздың тетігін анықтаған (квоталарды сату жүйесі); ішкі нарықта шығарындылардың есебінің жүйесін әзірлеуге жәрдемдесті. 2012 жылдың ішінде квоталарды сатудың ішкі жүйесінің жұмыс істеу ережелері әзірленді. соның нәтижесінде парниктік газдардың шығарындыларын реттеу бойынша бөлім қосылған Экологиялық кодекс Азия мен ТМД елдерінде шығарындыларды сату және шектеудің бірінші мемлекеттік жүйесі болды. Осы жүйенің көптеген негіз болатын элементтері (соның ішінде, бөлу және есебі, есептілік және бақылау) Еуроодақта шығарындыларды сату жүйесінің жұмысын реттейтін ережелерге сәйкес модельденген (дереккөзі: *Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.*).

2012 жылдың 26 қарашасында Доха қ. (Катар) БҰҰ КӨНК Тараптарының 18-ші конференциясында Қазақстан В қосымшадағы ел ретінде КХ екінші мерзімінде қатысуға өзінің ниеті туралы өтініш білдірді және базалық 1990 ж. деңгейге қатысты ПГ шығарындыларын 5% көлемінде төмендету (немесе армандарды кеңейткен жағдай 7%) туралы міндеттерді өзіне алуға ұсыныс жасады. 2015 жылдың желтоқсан айында Париж қаласында өткен климаттық самитте Қазақстанның ұстанымы негізгі мәселелер бойынша өзгеріссіз қалды. Париж конференциясына дейін Қазақстан, басқа да көптеген елдер сияқты, өздерінің анықтаушы үлестерін ұлттық деңгейде ұсынды (Intended national determined contributions - INDC), және

парниктік газдардың шығарындыларын жалпы экономика көлемінде 1990 жылмен салыстырғанда 2030 жылға 15-25% қысқарту (15% - сөзсіз мақсат, 25% - шартты мақсат) міндетін өзіне алды.

Сондай-ақ елде Қазақстан Республикасының 2013-2020 жылдарға «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы қабылданды, онда энергия тиімділігін жетілдіру бойынша, жаңартылған энергия көздерін дамыту бойынша, ауаның ластануын төмендету бойынша шаралар және басқа да шаралар қарастырылған.

Ұлттық деңгейде 2013 жылдан бастап қазақстандық көміртек нарығы іске қосылды.

2013 жылдың ішінде пилоттық жобасы іске асырылған болатын (ұзақтығы бір жыл еліктеу тәртібінде), онда электр энергетикасы, мұнай-газ, химия және тау-кен өндіру өнеркәсібінің (металлургия) 178 ірі кәсіпорындары қатысты. Сомада осы кәсіпорындардың үлесіне 2010 жылы Қазақстандағы көмірқышқыл газының 77% және парниктік газдар шығарындыларының 55% жатады. Мемлекеттік квоталарды бөлу бағдарламасына сәйкес барлық 178 кәсіпорын үшін 2010 жылы парниктік газдар шығарындыларынан 147 млн. т. көмірқышқыл газына байланысты шығарындыларын (квоталар) бойынша максималды шек белгіленген болатын. 20,6 млн. т. көлеміндегі квоталардың резерві 2013 жылға осындай кәсіпорындардың жаңа қуаттылығы үшін белгіленген. Жалпы алғанда әзірленген тәсілге сәйкес шығарынды азайта алмаған кәсіпорындар (2010 жылғы деңгейге дейін) басқа кәсіпорындардан пайдаланылмаған квоталарды алуға немесе коммерциялық қызметті жүргізуге рұқсаттардың күшін жоюға дейін үлкен айыппұлдар төлеуге (шамамен 100 АҚШ долл. дейін/CO₂ т.) мәжбүр болады. Мемлекеттік ПГ шығарындыларын реттеудің әрекеттік жүйесінің еліктеу тәртібінде кәсіпорындардан айыппұлдар алынған жоқ. Бірінші кезеңдегі техникалық және ұйымдастыру жөніндегі мәселелерге қарамастан ПГ шығарындыларын реттеу жүйесі 2014 жылы айыппұл санкцияларын және берілген лимиттен асқан жағдайда квоталарды сатып алуды қарастыратын жұмыс тәртібінде іске қосылды. Квоталар 2013 жылға шығарындылар көлемінің деректеріне байланысты 2014 жылы шығарындылардың осы деңгейін ұстап тұру және 2015 жылы 1,5% қысқарту бойынша міндеттемен

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

166 компанияға бөлінді (дереккөзі: Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.).

Нарықтық реттеудің сенімді жүйесінің жоқтығының салдары ретінде квоталардың бағасының төмендеуі Еуропа сауда схемасының құлауының басты себебі болды (дереккөзі: Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.).

Шығарындылардың квоталарын шектеу және сатудың (capand-trade) қазақстандық жүйесі шамамен 153 млн. тонна CO₂ баламасында эмиссиямен 166 компанияларды біріктіреді (дереккөзі: Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.).

2.5.3-ші кесте. Квоталарды ішкі сатудың көлемі

наименование	2014	2015
Сатылымдар көлемі, м. CO ₂	1 271 289	1 246 229
Орташа баға, теңге / м. CO ₂	301	765

Мұнай-газ компаниялары ұсынған квоталардан асып кетудің және бағасының көлемі жөніндегі деректердің талдауы, мұнай-газ компаниялары үшін квоталардың бағасы 2014 жылы 1150 теңге/м CO₂ екендігін көрсетті; бұл ретте жоғарыда көрсетілген мерзімде квоталардың орташа бағасы 301 теңге/м CO₂ болды (2.5.3-ші кесте). (дереккөзі: Ұлттық энергетикалық баяндама, Қазэнерджи, 2015 ж.)

2016-2020 жылдарға арналған парниктік газдардың шығарындыларына квоталарды бөлудің ұлттық жоспарымен экономиканың мұнай-газ, энергетика, тау-кен-металлургия және химия салаларының қызметтерін іске асыратын табиғатты пайдаланушылар үшін 746513884,25 бірлік санында квоталардың көлемі қарастырылған (2.5.4-ші кесте).

2.5.4-ші кесте. Экономиканың салалары бойынша квоталардың көлемінің бірлігі.

Экономиканың саласы	Саладағы кәсіпорындардың саны	2016-2020 жылдарға квоталар бірлігінің көлемі, тонна көмірқышқыл газы
Энергетика	53	472627619,5
Мұнай-газ	44	83355877,25
Тау-кен-металлургия және химия	43	190530387,5
Барлығы	140	746513884,25

Парниктік газдарды түгендеудің мониторингі мен бақылау мақсатында парниктік газдардың шығарындыларын қарастыратын құрылғылары бар табиғатты пайдаланушылар жыл сайын парниктік газдарды түгендеу туралы есепті және қоршаған ортаны қорғаудың өкілетті органына осы есеп бойынша тәуелсіз аккредителген ұйымның қорытындысын ұсынады.

Бүгінгі таңда 18 ұйым парниктік газдар бойынша деректерді верификациялауды және валидациялауды өткізуге аккредитация алды.

2016 жылдың 8 сәуірінде Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексіне терминдер қатарын нақтылау, парниктік газдарға шығарындыларына квоталарды орнату, тапсыру және өзгертудің аспектілері

2.5. БӨЛІМ. ПАРНИКТІК ГАЗДАР ШЫҒ АРЫНДЫЛАРЫ

бойынша қайшылықтарды жою бөлігінде өзгертулер мен толықтырулар енгізілді.

Бұған қоса, Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы» кодексінің 329 және 330-баптарына Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексінің материалдық нормаларын туындайтын, өзгертулер мен толықтырулар енгізілген болатын.

Квота сату жүйесін жандандыру, сондай-ақ кәсіпорындарға квоталарды бөлудің әділетті үрдісін қамтамасыз ететін түзетулерді қабылдау (квоталарды бөлудің тарихи әдісін

қайта қарау) бойынша жұмыстарды жалғастыру қажет болғандықтан, 2018 жылдың 1 қаңтарына дейін Экологиялық кодексінің 9-1 бөлімінің келесі баптары тоқтатылды: 94-2 (6-тармақта басқа),), 94-3, 94-4, 94-7, 94-9.

Бұл түзетулер парниктік газдардың шығарындылары бойынша есептілік, мониторинг және верификация жүйесін жақсартуға, сондай-ақ квота беру жүйесінің жұмыс істеу және тиімді әдіспен парниктік газдардың шығарындыларына квоталардың ішкі саудасының соңғы мақсатын анықтауға мүмкіндік береді.

2.7-БӨЛІМ. ТАБИҒ И ЖӘНЕ ТЕХНОГЕНДІ СИПАТТАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒ ДАЙЛАР

Бөлім 2.7 ТАБИҒ И ЖӘНЕ ТЕХНОГЕНДІК СИПАТТАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒ ДАЙЛАР

Оперативті деректер бойынша 2014 жылы Қазақстан Республикасының аумағында 17779 төтенше жағдай ментабиғи және техногенді сипаттағы жағдайлар (2013 жылмен салыстырғанда 7,5 %-ға артық) тіркелді. 4251 адам зардап шекті (2013 жылмен салыстырғанда 0,3 %-ға кем), олардың ішінде 1202 адам қаза болды (2013 жылмен салыстырғанда 9,8 %-ға кем). Материалдық зардап 3749,8 млн. теңгені құрады, бүлкөрсеткіш 2013 жылмен салыстырғанда 61,7 % - ғатөмендеген (2013 жылы - 9787,2 млн. теңге).

2015 жылы Қазақстан Республикасының аумағында 17678 төтенше жағдай ментабиғи және техногенді сипаттағы жағдайлар тіркелді (2014 жылмен салыстырғанда 0,6 %-ғатөмен). 4105 адам зардап шеккен (2014 жылмен салыстырғанда 3,5 %-ғатөмен), олардың ішінде 1237 адам қаза болған (2014 жылмен салыстырғанда 2,9 %-ға артық). Материалдық зардап 4126,7 млн. теңгені құрады, бүлкөрсеткіш 2014 жылмен салыстырғанда 10% - ға жоғарылаған (2014 жылы - 3749,8 млн. теңге).

Табиғи төтенше жағдайлар

2014 жылы табиғи сипаттағы ТЖ саны 2789 жағдайды құрады (бұл барлық ТЖ 15,7%). 2013 жылмен салыстырғанда табиғи ТЖ саны 441 жағдайғанемесе 18,8 %-ға жоғарылаған.

Зардап шеккендердің саны 2446 адамды құрады (2013 жылдан 8,9 %-ға артық), олардың ішінде 494 адам қаза болған (2013 жылдан 11 %-ға артық).

2015 жылы табиғи сипаттағы ТЖ саны 2665 жағдайды құрады (бұл барлық ТЖ 15%). 2014 жылмен салыстырғанда табиғи ТЖ саны 129 жағдайғанемесе 4,6 %-ғатөмендеген.

Зардап шеккендердің саны 2329 адамды құрады (2014 жылдан 5 %-ға кем), олардың ішінде 553 адам қаза болған (өткен жылдың сол кезеңінен 11,6 %-ға артық).

Гидрометеорологиялық және геологиялық қауіпті құбылыстар

2014 жылы 43 ТЖ болды, онда 19 адам зардап шекті, олардың ішінде 9 адам қаза болды. 2013 жылы 36 ТЖ болған, онда 12 адам зардап шеккен, олардың ішінде 3-еуі қаза болған.

Шығыс-Қазақстан облысында шауын-шашынның мол жаууының, жиі боран болудың және ауа райының өзгеруінің нәтижесінде, әрқайсысының көлемі 10 - 6000 м болатын қар көшкіні байқалды.

Температура фонының жоғарылау нәтижесінде Іле-Алатауында жаппай қар көшкіні, Жетісу-Алатауында қардың қозғалуы тіркелді, сондай-ақ Шығыс-Қазақстан облысының кейбір аудандарында ауа температурасының жоғарылауының нәтижесінде төмен аудандарда сұтасқыны байқалды.

2015 жылы 75 ТЖ болды, онда 8 адам зардап шеккен, қаза болған адамдар тіркелген жоқ.

2015 жылы республика аумағында ауқымды көшкінінің өзі деген түсі және болашақ ұқсастықтары болды.

2.7-БӨЛІМ. ТАБИҒ И ЖӘНЕ ТЕХНОГЕНДІ СИПАТТАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒ ДАЙЛАР

Олар республиканыңшығысындамұзқұралупр
оцестерінің белсенділенуі, жауын-
шашынның болуы,
күрт жылыну және жел себептерінен болды.

Солтүстік-Қазақстан,
Қостанай және Павлодар облыстарында жаңбыр
түріндегі жауын-
шашынның мол және ауа температурасының төм
ен болуына автожолдардың кейбір бөлім-
дерінде мұз пайда болды, Ақмола, Шығыс-
Қазақстан облыстарында ірі бұршақ жауу жағдай
лары тіркелді.

Көшкіндер мен селдер

2014 жылы Алматы және Шығыс-
Қазақстан облыстарында қар көшкіндерінің кері
әсерінен халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ету ү
шін «Қазселден қорғау» ММ мамандары 19
профилактикалық түсіру орындалды,
альпһып тасталған қардың жалпы көлемі 94
мың м³ құрады.
Қар көшкініне қауіпті алаңдардың мо-
ниторингі үшін 40 бекетпен 24
қарөлшеу бағдары ске қосылды және 2500
қар көшкінінен қорғау қалқандары орнатылды.

2015 жыл бойы Батыс Алтай
өзендерінің тәртібінде мұз құбылыстарына байл
анысты, су деңгейінің тұрақсыздығы байқалды.
Су деңгейінің көтерілуіне байланысты Алматық
аласындағы морендікөлдердің көлемі 40
мың куб метр селдік тасқындар болды,
нәтижесінде микро аудандардың ішіне ра су
шайып кетті (Қарғалышат қалында 5
морендікөлдер, бос шұңқыр және 8
мұздақтар бар).

Борандар, бұрқасындар және қатты қар жауулар

2014 жылдың қысайлары елаумағында ТЖ се-
бепкері болып табылатын көп қармен,
төмен температура мен, борандармен,
бұрқасындар мен сипатталды.

Ауарайы жағдайының нашарлауына байла-
нысты көптеген республикалық маңызды ав-
тожолдар жабылды.
Оперативті топтар мен қар басқан жолдары учас-
келерінде құтқару іс-шараларын жүргізді,
Ақмола, Ақтөбе, Алматы, Қарағанды,
Қостанай, Қызылорда,
Павлодар және Солтүстік Қазақстан облыстарын
да жолаушылар және жеке көліктер сынған кезде
көмек көрсетілді.
Кәсіпқой апаттан құтқару қызметімен басқан қар
дан 6154 адам эвакуацияланды, 58
рейстік автобус, 203 микроавтобус, 1058
жеңіл және 802
жүктасығыш көліктер босатылды.

2015
жылы қар басқан жолдары учаскелерінде құтқар
у іс-шараларын жүргізді, Ақмола, Ақтөбе,
Алматы, Шығыс-Қазақстан, Жамбыл,
Қарағанды, Қостанай, Қызылорда,
Павлодар және Солтүстік-
Қазақстан облыстарында жолаушылар және жеке
көліктер сынған жағдайда көмек көрсетілді.
Қар басудан 10083
адам құтқарылды және эвакуацияланды, 108
рейстік автобус, 2650 жеңіл және 426 жүктас-
сығыш көліктер босатылды.

Су тасқыны, субасу, көшкін, дауылды жел

2014 жылы Алматы, Атырау, Шығыс-
Қазақстан, Солтүстік-Қазақстан және Оңтүстік-
Қазақстан облыстарында қатты желдер мен дауы
лдардың нәтижесінде төтенше жағдайлар пайда
болды.

Еріген судың кенеттен түсуі, өзендердің суы-
ның деңгейінің жоғарылауының нәтижесінде Ақ
мола және Қарағанды облыстарының елді мекен
дерін сушайды.
Таулы аймақта жаңбырдың құйып жаууының ар
қасында Ал-
маты облысында жаңбыр суының тасқыны өтті.

2015 жылы өзендердің
шайылуының нәтижесінде жерасты суларының
көтерілуінен,
жаңбыр түріндегі мол жауыннан кейін келесі об-
лыстарды су басты: Ақмола, Атырау, Шығыс-
Қазақстан, Қарағанды, Павлодар.

Табиғи өрттер:

2014 жылы Қазақстан Республикасында 649
табиғи өрттің тіркелді. 2013
жыл мен салыстырғанда өрттің саны 2,1
есе артқан, нәтижесінде материалдық залал
112,7 млн. теңгені құрады (2013 жылы - 20,5 млн.
теңге).

Мемлекеттік орман қорының аумағында 578
өрттің тіркелді. Орман өрті мен орманға наумақ 3003
га-дық құрады, материалдық жоғалту - 76,8
млн. теңге. 2013
жыл мен салыстырғанда ормандағы өрт 2,6
есе артқан.

Республиканың дала массивтерінде 71
өрт болған, олардың жалпы көлемі 129529
га және материалдық залал 35,9 млн. теңге.

2015 жылы республика аумағында 613
табиғи өрттің тіркелген, 2014 жыл мен
салыстырғанда өрттің саны 5,5% - ға, немесе 36
жағдайға төмендеген, онда 11
адам зардап шегіп, олардың ішінде 4
адам қаза болған және материалдық зардап 129,5
млн. теңге.

2.7-БӨЛІМ. ТАБИҒ И ЖӘНЕ ТЕХНОГЕНДІ СИПАТТАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР

Мемлекеттік орман қорының аумағында 466 өрттің келді, орман өртіне орман аумағы 9609 га-ды құрады, материалдық шығын - 118,8 млн. теңге. 2014 жылмен салыстырғанда ормандардағы өртаумағы 3,2 есертқан.

Ақтөбе, Алматы, Атырау, Жамбыл, Батыс-Қазақстан, Қостанай, Қызылорда облыстарында орман өртінің жоғарлауы байқалуда.

Дала массивтерінен өрттің орманға өтуі, адамдардың отпен байсыз пайдалануы, сондай-ақ қасақана өртеу орман өрттерінің пайда болуының негізгі себептері болып табылады.

Республиканың дала массивтерінде жалпы ауданы 263814 га және материалдық залалы 10,7 млн. теңге 147 өрт болды.

Ақмола, Қарағанды, Шығыс-Қазақстан, Солтүстік-Қазақстан, Жамбыл, Қостанай, Алматы облыстарында дала өрттерінің жоғары өсімі байқалуда.

Дала өртінің негізгі пайда болу себептері: адамдардың отпен байсыз пайдалануы, ауыл шаруашылығындағы кепкен шөптер сондай-ақ қасақана өртеу.

Қазақстан Республикасының аумағында табиғи өрттердің алдын алу бойынша бақылауды күшейту мақсатында облыс, Астана және Алматы қалаларының әкімдіктері - өртқауіпті мезгіл басталардан бұрын, мамырайында орман және дала аумақтарында жеңіл өртке қарсы қорғаныс деңгейін қамтамасыз ету үшін, сондай-ақ оларды жою қызметтерінің дайындық деңгейін жоғарлату бойынша іс-шараларды әзірлеу бойынша төтенше жағдайлар бойынша оперативті комиссиялардың отырысы өтеді, өртқауіпті мезгілде орман және дала өрттерінің алдын алу және жою бойынша жұмыс тоқтатылады.

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

Ақмола облысы Қазақстанның солтүстік бөлігінде орналасқан және Қостанай, Солтүстік-Қазақстан, Павлодар және Қарағанды облыстарымен шектеседі. Аумақ халықтың орташа шоғырлануы - 5 адамға 1 км², 146,2 мың шаршы метр еседі. Облыста облыстық маңызы бар 2 қала - Көкшетау және Степногорск, 17 селолық аудан, аудандық бағыныстағы 8 қала, 5 кент және 253 селолық округ бар. Аумақтың басым бөлігін ашар бөлшектеген далалар, ұсақ шоқылықтар, жазықтықтар және өзенді алаңдар, таулар, ормандар қамтып жатыр.

Топырағы ауыр техникалық құрамымен ерекшеленетін, топырағы құрамын арий іментүзді, сусіңіргіштігі төмен кәдімгі қаратопырақты және жирентопырақты.

Климаты шұғыл құрлықты және аса құрғақ. Жазы - қысқа, жылы, қысы - ұзақ, аязды, қатты желді және боранды.

Өсімдігі алуан шөпті, тау баурайлары қарағайлы-қайыңды ормандармен, алуан шөпті қылқан селеулі өсімдіктермен көмкерілген. Жануарлар дүниесі 55 сүтқоректі түрлерімен, 180 құс және 30 балық түрінен құралған.

Облыстың аумағы бойынша бірнеше өзен ағып өтеді, оның ең ірілері: Есіл, Нұра, Қалқұтан, Сілеті, Жабай, Шалғынды және Қылшықты. Тұщы және тұздық көлдер көп. Оның ішінде: Қорғалжын, Қожакөл, Итемген, Майбалық, Теңіз, Қыпшақ, Керей, Қияқты, Шортанды, Үлкен Шабакты, Бурабай, Зеренді, Сұлукөл, Қарасу, Сұлтанкелді, Қопа және т.б.

Облыста бар 13 су қоймасының ішінен кепілдендірілгені сүмек қам

тамасызету үшін Есіл, Сілеті, Шағалалы өзендерінің ағындары үшін су қоймасы мен реттелген: Астаналық, Сілетілік және Шағалалық.

Облыстың аумағында «Көкшетау» МҰТП, сонымен қатар, барлық Еуро-Азия ттық континенттің ең бірегей орындарының бірі болып табылатын халықаралық маңыздағы Қорғалжын қорығы орналасқан.

Аймақ экономикасының негізгі бағыттары - ауыл шаруашылығымен өнеркәсіпті өндірісі. Облыстың аумағында алтын, күміс, уран, молибден, техникалық алмаздар, каолин және мусковит, сонымен қатар, темір рудасының, таскөмірінің, доломиттің, жалпы таралған пайдалы қазбалардың, минералды сулардың және шипалы балшықтың қоры шоғырланған.

4.1.1. Атмосфералық ауа

Ақмола облысының атмосфералық ауасының жалпы жағдайы тұрақты және қалыптып деп бағаланып отыр, атмосфералық ауағаластағыш заттардың шамамен жіберілген концентраттарының асып түсуі анықталған жоқ.

Ақмола облысының аумағындағы экологиялық спектрі оңтайлы болып көрсетілген. Шұңқыр-Бурабай және Зеренді курортты аймақтарында, Қорғалжын қорығында және басқа да көптеген табиғи қорықтар бар.

Ақмола облысындағы ауа бассейнінің ластануының негізгі көздері жылу энергетика, тау кендіру мекемелері және автокөлік құралдары болып отыр.

Облыс көлемінде 44 514 бірлік атмосфералық ауағаластағыш

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

заттардың стационарлышығарынды көздері бар .

Жүргізілген талдауларда атмосфералық ауаға аз миссия лимитінің артуы байқалған, бірақ нақтылығы арндылары төмендеуде.

2015 жылы лимиттелген көлем - 168,318 мың тоннаны құрайды;

2014 жылы - 155,748 мың тонна;

2013 жылы - 150,557 мың тонна.

Өнеркәсіптің жалпы шығарындыларының нақтылығы көлемі 2014 жыл мен салыстырғанда біршамаға азайған:

2015 жылы - 94,3 мың тонна;

2014 жылы - 95,8 мың тонна.

Атмосфералық ауаға қатты қалдықтар бөлігінің шығарындылары 2015 жылы 56,8 мың тонна, 2014 ж. - 57,86 мың тоннаны құрады.

Күкірт ангидрид: 2015 жылы - 16,54 мың тонна, 2014 ж. - 16,84 мың тонна.

Диоксид азоты: 2015 жылы - 3,76 мың тонна, 2014 ж. - 3,83 мың тонна.

Улы газ: 2015 жылы - 16,9 мың тонна, 2014 ж. - 17,24 мың тонна.

Статистикалық мәліметтерге сүйенетін болсақ Ақмола облысында 312 496 бірлік автокөлік құралдары саналған.

Елді мекендердегі атмосфералық ауаның сапасы.

Аталған бақылаулар бойынша барлық тастағыш заттардың концентрациялары шамамен жіберілген нормалар шамасында болды.

Щучье-Бурабай курортты аймағындағы (ЩБКА) аумақтың атмосфералық ауаның ластануы жағдайы

ЩБКА аумақтың атмосфералық ауа жағдайын бақылау 4 стационарлы бекетте бақылады.

«Бурабай» КАМС мемлекеттік ұлттық табиғи паркімен *Щучье-Бурабай курортты аймағындағы* (ЩБКА) аумағындағы атмосфералық ауаны бақылаудың стационарлы желілері деректері бойынша ластанудың төмендеуі мен сипатталды.

ЩБКА деректері бойынша 1 ЖШК м.р. артық қатты заттар бойынша - 31, РМ-2,5 өлшенген бөлшектер бойынша - 437, РМ -10 өлшенген бөлшектер бойынша - 181, көміртегі оксиді бойынша - 3, азот диоксиді бойынша - 28, озон бойынша - 376, күкіртті сутек бойынша - 10, азот оксиді бойынша -1 жағдай сонымен қатар, 5 ШЖК м.р. РМ-2,5 өлшенген бөлшектер бойынша - 5, РМ-10 өлшенген бөлшектер бойынша - 3, күкіртті сутек бойынша - 2 жағдай, РМ-2,5 өлшенген бөлшектер бойынша - 3 рет 10 ШЖК м.р. артуы байқалды.

Ақмола облысының атмосфералық ауасының ластануы туралы толық ақпаратты «Казгидромет» РМК (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015) сайтынан алуға болады.

4.1.2. Су ресурстары

Ақмола облысының аумағында өзендер мен уақытша су ағыстарының 2200, көлдердің 530, 40 су қоймасы, 6 қазаншұңқыр, 11 қазынды, 134 су тоғаны, 57 тоған саналады.

Экожүйенің табиғи сулары фаунаның тұщы суынан фаунаның теңіз суларына дейін биологиялық өнімділігі барлуан түрлі болып келеді.

Облыста биоценоз көлдері басым болып отыр, оның ішінде 140 көлірі болып табылады, ал қалғандарының суайнасы 100 га-дан аз, 86% көлдер тұщы, ихтиофаунасы бар (мөңке балық, алабұға, шабақ, қарабалық, сазан, рипус, шортан, пеледа, табан, тұқы, көксерке, торта, лақа, аққайран), 10 %-ы тұзды. Көлдің 1/3 бөлігі су пайдаланушыларға бекітіліп берілген.

Басқа дәрікөлдер қатарына Теңізкөлі жатады. Суайнасының көлемі 92 400 га құрайды бұдан басқа, ірі көл болып Қорғалжын көлі жатады, ауайнасының көлемі - 33 000 га құрайды, көлдің суы - тұздылау көлдің тереңдігі он шатеренемес. Оның орташа тереңдігі 1 - 1,5 м. аспайды.

Ақмола облысының аумағында ірі өзендер қатарына Есілөз., Колутонөз., Жабайөз., Сілетіөз., Нұраөз., Шағалалыөз., Қыпшықтыөз., Терісаққанөзені жатады.

Негізгі су көзі болып Есілөзені табылады, оның жанынан ірі ағыс Көкшетаудың жоғарғы жағынан солтүстікке қарай, оңтүстігінде Ұлытау тауының тегімен ағады. Ішкі ағысы бар Есілбассейні Ақмола облысының көптеген бөлігін алып жатыр. Облыстың солтүстік бөлігінде Шағалалы өзені бар, олобыс

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

орталығы Көкшетау қаласына ауыз сумен қамтамасыз ететін негізгі су көзі болып табылады. Өзеннің ұзындығы облыста мағы бойынша 144 км құрайды, ағысының орташа жылдық көлемі 40770 мың м³ құрайды.
Қалған өзендердің ұзындығы үлкен емес, олардың біршама бөлігі ыстық жаз мезгілінде құрғап қалады.

Облыста кепілдендірілген ауыз сумен қамтамасыз ететін 40 су қоймасы бар, Есіл өзені, Сілеті, Шағалалы өзендерінің ағыстары су қоймасымен реттелген: Астана су қоймасы (бұрынғы Вячеславское): толық көлемі 410 млн.

м³, Астана қ. сумен қамтамасыз етуге және ауыл шаруашылық жерлерін суаруға арналған, сондай-ақ Есіл өзенінің жағалауын санитарлық сауықтыруға арналған. Сілеті су қоймасы: 1966 жылдан бастап қызмет жасап келеді, су қоймасының толық көлемі 230 млн. м³, су алуы Степногорск қ. мен Заводской қ. тұрмыстық және бюджеттік мекемелерін, халықты сумен қамтамасыз ету үшін қамтылған. Шағалалы су қоймасы: су қоймасының толық көлемі 28 млн. м³ құрайды. Пайдалану мақсаты - Көкшетау орталықтандырылған шаруашылық сумен қамтамасыз ету, Қопакөлін суландыру.

4.1.1-ші кесте. Су объектілерінің жағдайларына талдаулар жасау

№	Республикалық астана, қалалық маңызы бар объектілерінің атаулары	Бақылау нүктелері бойынша фонды жағдайлары (4 жыл ішінде)	Тазартқыш имараттар, табиғатты қорғау ішараларын орындау
1.	Бурабай к.	2012ж-2,04 (орташа ластанған) 3 класс 2013ж-2,11 2011 жылмен салыстырғанда су сапасы өзгермеген, 3 класс «орташа ластанған» 2014ж- 2,65 2012 жылмен салыстырғанда су сапасы нашарлады, 4 класс «ластанған» 2015ж -3,21 (жоғары ластанған)	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
2.	Шортанды к.	2012ж.- 2,27 (орташа ластанған) 3 класс 2013ж.- 1,82 (орташа ластанған) класс-3 2014ж-1,83 2012 жылмен салыстырғанда су сапасы нашарлады, 3 класс «орташа ластанған». 2015ж- (ластанған)-2,961 класс-4 Су қоймасының жағдайы нашарлауға қарай берілген бақылау нүктелері қалды.	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
3.	Үлкен Шабұқты к.	2012ж-3,24 (ластанған) 4 класс 2013ж-3,24 2011 жылмен салыстырғанда су сапасы өзгерген, 4 класс «ластанған». 2014ж-4,21 2012 жылмен салыстырғанда нашарлаған 5 класс «лас» 2015ж-(жоғары ластанған)	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
4.	Қатаркөл к.	2015ж-6,14 жоғары ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
5.	Кіші Шабұқты к.	2015ж-6,75 жоғары ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
6.	Қарасу к.	2015ж-1,96 (орташа ластанған)	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
7.	Қопа к., Көкшетау қ.	2015ж-2,74 орташа ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
8.	Ақмола облысы Зеренді к.	2015ж-2,44 орташа ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
9.	Ақмола облысы Сұлтанкелді к.	2015ж-2,30 орташа ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
10.	Ақмола облысы Нұраөз.	2015ж-3,14 жоғары ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
11.	Ақмола облысы Есілөз.	2015ж-2,83 орташа ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
12.	Ақмола облысы Канал Нұра-Есіл	2015ж-2,30 орташа ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ
13.	Ақмола облысы Жабайөз.	2015ж-4,18 жоғары ластанған	Аталған су қоймаға ағызулар жоқ

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

14.	АқмолаоблысыВя-чеславское су қоймасы,	2015ж-2,82 орташа ластанған	Аталғансуқой-мағаағызуларжоқ
<p>Ауыз су жәнеиригациялықмақсаттарүшінтұщысуыжетіспеуіне байланысты тұщысулыжасанды су жүйелерісалынды (тоғандар, суқоймалары, қазаншұңқырлар, қазулар, сутоғандары).</p> <p>Өзектімәселеболыпөтырғанолкөлдердіңтайыздануыжәнеластануы, «Бурабай»МҰТПрекреациялықжүктемелерініңтозуыболыпөтыр.</p> <p>Көлдерменөзендержағалауындаорналасқанелдімекендерменсауықтыруорындарындағыкәрізжүйелеріменжауынсуағыстарыныңорталықтаңдырылғанжүйесініңболмауы, жиісуресурстарынқосаалғанда, сарқындысуларды (сызығынадейін) олардыңтолыпжәнеластану қаупін төндіреді, қоршағанортаның, соныңішіндесуресурстарыныңластануынажәне тозуынаәкепсөғады.</p>		<p><i>Щучье-Бурабай курортты аймағындагидрохимиялықкөрсеткіштербойынша жербетіндегісусапасы</i></p> <p>ШЖКА аумағындағысуобъектілерініңсусапасыбіржыл ғамынадайболыпөтыр:Бурабай,ҮлкенШабақты, Щучье, Кіші Шабақты, Сұлукөл көлдері-суы «ластанудыңжоғарғыдеңгейінде»; Қарасу көлініңсуы«орташа деңгейделастанған»(4.1.2 -ші кесте.).</p> <p>2014 жылмен салыстырғандаБурабай, ҮлкенШабақты, КішіШабақты, Қарасу көлдерініңсусапасыжылсайынбірқалыпты-өзгермеген, Сұлукөлкөлі-нашарлаған.</p> <p>Кіші Шабақтыкөлінде жоғарыластанулардың ЖЛ 24 жағдайыорыналды, ҮлкенШабақтыкөліндеЖЛ 9 жағдайыболды.</p>	

4.1.2-ші кесте. Гидрохимиялықкөрсеткіштербойынша беткі сулардыңсапажағдайы

Суобъектісініңатауы	Судыңластанудағыкешендіиндексі жәнесусапасыныңқласы (СЛКИ)		2015 жылғыластағыш заттардыңқұрамы, ШЖК асып түсуі		
	2014 ж.	2015 ж.	Ингредиенттер	Орташакоэффицициясы, мг/дм³	ШЖК асып түсу көрсеткіші
Бурабай көлі (Ақмола обл.)		9,09 (нормативті-таза)	Ерітілгеноттегі	9,09	
		1,48 (нормативті-таза)	ОБТ ₅	1,48	
	2,65(4 кл) ластанған	3,21 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	Биогенді заттар		
			Фторидтер	2,7	3,5
			ауыр металдар		
			Мыс	0,0031	3,1
		Мырыш	0,0199	2,0	
		Марганец	0,036	3,6	
Үлкен Шабақты (Ақмола обл.)		9,55 (нормативті-таза)	Ерітілгеноттегі	9,55	
		1,32 (нормативті-таза)	ОБТ ₅	1,32	
	4,21(5 кл) лас	6,53 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	басты иондар		
			Сульфаттар	294,4	2,9
			Магний	89,4	2,2
			Биогенді заттар		
			Фторидтер	11,2	14,9
			ауыр металдар		
			Мыс	0,0028	2,8
			Мырыш	0,0195	1,9
		Марганец	0,016	1,6	
Щучье к. (Ақмола обл.)		9,42 (нормативті-таза)	Ерітілгеноттегі	9,42	
		1,39 (нормативті-таза)	ОБТ ₅	1,39	
	3,64(4 кл) ластанған	4,75 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	Биогенді заттар		
			Фторидтер	5,2	6,9
			ауыр металдар		
			Мыс	0,0029	2,9

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

			Мырыш	0,024	2,4
			Марганец	0,025	2,5
Кіші Шабалты к. (Ақмола обл.)		9,49 (нормативті-таза)	Ерітілгеноттегі	9,49	
		1,68 (нормативті-таза)	ОБТ ₅	1,68	
	6,76 (6 кл) Өтелас	6,75 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	басты иондар		
			Сульфаттар	1144,6	11,4
			Хлоридтер	1736,6	5,8
			Магний	337,5	8,4
			Биогенді заттар		
			Фторидтер	9,5	12,7
			Тұзды аммоний	1,08	2,2
			ауыр металдар		
Мыс			0,0027	2,7	
Мырыш			0,022	2,2	
Марганец	0,079	7,9			
Қарасук. (Ақмола обл.)		8,15 (нормативті-таза)	Ерітілгеноттегі	8,15	
		1,73 (нормативті-таза)	ОБТ ₅	1,73	
	1,41(3 кл) бірыңғай-ластанған	1,92 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	Биогенді заттар		
			Жалпы темір	0,22	2,1
			Фторидтер	1,4	1,9
			Тұздыаммоний	0,639	1,3
			ауыр металдар		
			Мырыш	0,014	1,4
Мыс	0,0027	2,7			
Сұлукөл к. (Ақмола обл.)		6,36 (нормативтітаза)	Ерітілгеноттегі	6,36	
		2,03 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	ОТБ ₅	2,03	
	2,05 (3 кл) бірыңғай-ластанған	3,07 (ластанудыңжоғарыдеңгейі)	Биогенді заттар		
			Жалпы темір	0,25	2,5
			Фториды	3,4	4,5
			Тұздыаммоний	1,325	2,6
			ауыр металдар		
			Мыс	0,0035	3,5
Мырыш	0,023	2,3			

Өнеркәсіптік, шаруашылық-тұрмыстық ағызулар былтырғы жылмен салыстырғанда жер бетіндегі су қоймалары сол қалпында өзгермеген.

2015 жылдың екінші жарты жылдығында су қорғау аймағында және Қылшықты өзенінің белдеуінде орналасқан 14 мекемеге «Есіл бассейнді инспекция» РММ бірігіп екі бірлескен тексеру жұмыстары жүргізілді.

2015 жылдың қазанынан қараша айына дейінгі аралықта Ақмола облысының аумағында орналасқан 62 гидротехникалық қимаратқа (бұдан әрі - ГТИ) тексерулер жүргізілді.

Тексерілген 62 ГТИ: 2 - 2 - (Астрахан ауданының Лысая тоғаны; Атбасар ауданының Сепе-1 тоғаны) апатты жағдайда, 13-і қанағаттанарлықсыз жағдайда, 47-сі қанағаттанарлық жағдайда.

4.1.3-ші кесте. Ағызулардың нақты көлемі туралы ақпарат

		2015 ж.	2014 ж.
Өнеркәсіп ағызулары	Су бұру көлемі м ³	7 878,0	7 924,0
	Ластағыш заттардың көлемі		

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

	мыңтонна	12	12,1
Шаруашылық- тұрмыстықағындысулар	Су бұрукөлемімыңм ³	9 170,0	9 206,3
	Ластағыш заттардыңкөлемі мыңтонна	28,6	28,8
Апатты жәнерұқсатетілмегенағызулар	Су бұрукөлемімыңм ³	-	-
	Ластағыш заттардыңкөлемі мыңтонна	-	-
Жер бетіндегі су қоймаларынаағызулар	Су бұрукөлемімыңм ³	8299,4	8478,25
	Ластағыш заттардыңкөлемі мыңтонна	8,95	9,024

2015 жылғыЩучье- Бурабайкурорттыаймағындағыкөлдердіңла йлытұнбаларжағдайлары

2015 жылы Щучье-Бурабай курортты аймағыаумағында 28 бақылаунүктесіндегі 10 көлден көлтүбіндегілайлы тұнбалардансынамаларалынды.

Лайлы тұнбалардағыауырметалдардыңмөлшерінетал даулар жасалды (мыс, хром, кадмий, қорғасын, күшәла (мышьяк), никель жәнемарганец). Сынамасаны (1500 гр.), сынама алу әдістемесіМемСТсәйкесрегламенттелген. Талдаулардыңнәтижелерітөмендегікестедекөрсетілген. 4.1.4-ші кесте

4.1.4-ші кесте. Щучье-Бурабай курортты аймағындағы көлдерде лайлы тұнбаларды талдау нәтижелері

№	Сынама алу орны	Металдардыңқышқылдаеритин түрлерінің концентрациясы, мг/кг						
		Cd	Ni	Pb	Cu	Cr	Mn	As
1	Қатаркөл.1/1 О	1,03	31,70	15,10	13,74	19,48	90,17	1,21
2	Қатаркөл к. 1/2 ОБ	1,38	38,19	23,53	16,95	18,06	53,96	1,29
3	Шортан к. 2/1 С	0,79	44,63	27,38	24,13	26,14	114,52	3,74
4	Шортан к. 2/2 О	0,49	31,67	18,23	13,99	16,77	162,30	2,77
5	Шортан к.2/3 О	0,62	50,51	20,07	31,55	33,77	84,79	2,39
6	Шортан к.2/4 Ш	1,07	55,96	11,55	22,89	29,09	130,97	2,75
7	Кіші Шабақты к. 3/1 СБ	0,49	60,53	18,76	31,93	43,72	50,50	2,16
8	Кіші Шабақтык.3/2 Ш	0,47	74,94	44,37	68,21	32,52	68,88	2,29
9	Кіші Шабақтык.3/3 Б	1,05	31,78	13,77	16,06	27,43	63,30	1,73
10	Кіші Шабақтык.3/4 О	0,84	28,41	20,12	67,11	22,83	119,44	1,95
11	Майбалық к.4/1 ОБ	1,23	43,44	14,33	81,85	34,39	49,79	3,12
12	Майбалық к.4/2 ОШ	0,63	29,05	13,45	28,99	32,09	63,17	2,10
13	Текекөл к.5/1 СБ	0,40	42,30	6,49	19,28	18,75	98,02	4,51
14	Текекөл к.5/2 Б	1,35	32,80	20,75	35,52	28,96	50,44	1,93

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

15	ҮлкенШабактык.6/1 Б	0,99	20,60	5,84	27,45	12,35	47,07	2,08
16	Үлкен Шабактык.6/2 ОШ	6,42	66,63	26,72	15,80	17,44	69,01	1,64
17	ҮлкенШабактык.6/3 СБ	0,56	33,22	12,39	20,67	15,88	128,06	2,19
18	ҮлкенШабактык.6/4 СШ	3,32	45,38	16,06	8,22	20,20	103,43	2,37
19	Сұлукөл к.7/1 Сол.бөлігі	1,82	44,09	24,95	24,90	29,48	46,57	2,29
20	Сұлукөл к.7/2 В	2,77	47,03	27,65	18,67	25,88	29,29	1,84
21	Қарасук.8/1 СВ	2,44	28,01	19,10	23,74	21,76	26,38	1,05
22	Қарасук.8/2 В	1,87	20,19	22,84	10,04	9,68	14,22	1,53
23	Қарасук.8/3 ВЮВ	1,22	19,87	18,79	21,05	15,30	30,59	1,27
24	Бурабай к.9/1 С	1,67	33,83	28,06	19,61	20,73	37,93	1,09
25	Бурабай к.9/2 С	1,40	28,02	32,50	19,78	13,98	33,22	1,60
26	Бурабай к.9/3 С	1,11	41,09	19,13	19,69	23,14	32,80	1,35
27	Бурабай к.9/4 С	1,30	41,60	29,58	20,29	17,37	49,32	1,92
28	Лебяжье к.10/1 З	1,34	20,33	15,81	10,87	12,04	21,61	2,16

Жерасты сулары

Облыстағы жер асты суларын негізгі ластағыш көздер: Астана қ. ағынды сулар жинауы (Талдықөл к.), Макинск қ., Алексеевка қ. Жөндеу механикалық зауыты (ЖМЗ) және құрылыс материалдары мен конструкциялар комбинаты (ҚМКК), Вишневка а. темір бетон бұйымдар зауыты (ТББЗ), Новочеркасское а. (май-ірімшік зауыты); Астана Атбасар, Макинск, Ерейментау, Алексеевка, қалаларындағы Қорғалжын к., Бал кашинок., Мариновка а. тұрмыстық қатты қалдықтар үйінділерісізу алаңы (Атбасар қ. ет комбинаты, Пригородный к. әуе жасағы, Ерейментау қ. ТББЗ, Астана ет комбинаты, Қорғалжын); шошқа кешені; Астана қ. ЖЭО-1, 2 – күл үйінділері мен үйінді сақтағыштар, Ақсу, Бестөбе, Ақбейіт, Жолымбет кендігі; Нұра өз. транзитті суы.

Осы ластағыш заттардың негізгі болып табылатындар: ЖЭО-1 (1300 мың. м³) күл үйіндісі, ЖЭО-2 (4870 мың. м³); Шортанды ҚТК (450 мың. м³) тұрмыстық қалдықтар орны; Атбасар қ. (160 мың. м³); Атбасар қ. ет комбинатының (600 мың. м³) сүзжүйесі; Пригородный к. (180 мың. м³); Талдықөл көл. ағынды сулар жинауы (Астана қ., 62,5 мың. м³). Төтенше жағдайда қауіпті ластану орны ретінде Астана қ. ЖЭО-2 іргелес

орналасқан аумақ болып табылады, бұл жердегі жерасты суларында 11 ШЖК кадмия анықталды.

Елді мекен жерлерінде (Преображенка ауылы, Старый Колотун, Первомайка, Ұзынкөл, Гусарка, Новоселовка, Отрадное, Садовое, Мәншүк, Фарфоровый кенттерінде) ауыз суларының құрамындағы ШЖК 1.4- 10.6 есеге асып түсіп, табиғи ластанулары байқалды.

Жерасты суларын ластағыш негізгі компоненттері Кадмий, барий, марганец, бром, фенол, бор, май болып табылады.

4.1.3. Жер ресурстары

2015 жылдың 1-қарашасында мынадай санитар бойынша жерлерді бөлудің ма:

ауыл шаруашылығында - 10564,9

өнеркәсіп, көлік, байланыс және басқа да а/ш еместері - 142,7

ерекше қорғалатын табиғи аумақтар - 472,2

орман қоры - 573,4

су қоры - 199,4

қор - 1346,9

барлық жерлер - 14620,7

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

2015 жылдың 1 қарашасында эрозияға ұшыраған ауыл шаруашылық алқаптарының ауданы 571,6 мың га, соның ішінде:

шайылғандар - 562,0

дефлирленгені - 9,6

су және жел эрозиясына ұшыраған бірлескен жерлер - 0

эрозияға ұшыраған барлық егістіктер 352,2 мың га, соның ішінде:

шайылғандар - 351,3

дефлирленгені - 0,9

су және жел эрозиясына ұшыраған бірлескен жерлер - 0

Егістіктердің эрозияға ұшыру деңгейі: нашар - 317,9, орташа және күшті - 34,3.

«Кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасы» ММ деректеріне сәйкес есеп беру кезінде «ДенаКЗ» ЖШС және «НПО ЮНА» ЖШС 53,3 га бүліген жерлерді жою және қалыпқа келтіру жолымен жер қойнауын пайдалану учаскелеріне құрандыру жұмыстары жүргізілді.

Топырақтың ауыр металдармен ластану жағдайы

Көктем мезгілінде, «Бурабай» КАМС алынған топырақ сынамаларының құрамында кадмий, қорғасын, мырыш, мыс және хром 0,1-0,5 ШЖК шамасында болды және ШЖК аспады.

Күз мезгілінде «Бурабай» КАМС алынған топырақ сынамаларының құрамында кадмий, қорғасын, мырыш, мыс және хром 0,1-0,7 ШЖК шамасында болды және ШЖК аспады.

Көктем мезгілінде «Бурабай» к. әртүрлі аудандарында алынған топырақсына маларының құрамында кадмий 0,2-0,5 ШЖК, мыс - 0,07-0,1 ШЖК, қорғасын - 0,36-0,4 ШЖК, хром - 0,3-0,4 ШЖК және мырыш - 0,2-1,2 ШЖК шегінде болды.

МҰТП кеңесінің ауданында (Кенесары көшесі, 45) мырыш концентрациясы 1,2 ШЖК құрады.

Күз мезгілінде «Бурабай» к. әртүрлі аудандарында алынған топырақсына маларының құрамында кадмий 0,1-0,9 ШЖК, мыс - 0,1-0,9 ШЖК, мырыш - 0,3-0,6 ШЖК қорғасын - 0,3-0,4 ШЖК, хром - 0,2-0,6 ШЖК шегінде болды және ШЖК аспады.

Көктем мезгілінде «Щучье» қ. әртүрлі аудандарында алынған топырақсына маларының құрамында кадмий 0,1-0,3 ШЖК, мыс - 0,1-0,7 ШЖК, қорғасын - 0,2-0,7 ШЖК, мырыш - 0,2-0,5 ШЖК, хром - 0,3-0,6 ШЖК шегінде болды.

Күз мезгілінде «Щучье» қ. әртүрлі аудандарында алынған топырақсына маларының құрамында кадмий 0,1-0,3 ШЖК, мыс - 0,1-0,9 ШЖК, қорғасын - 0,3-0,6 ШЖК, мырыш - 0,3-0,4 ШЖК, хром - 0,2-0,6 ШЖК шегінде болды және ШЖК аспады.

Ауыр металдардың концентрациясы көбінде күз мезгілінде ШЖК жоғары болды: Шыны зауыты ауданында кадмий концентрациясы 1,3 ШЖК құрады. Басқан үктердегі топырақсына маларындаан ықаталатына ауыр металдардың мөлшері норма шегінде болды.

4.1.4. Жер қойнауы

Ақмола облысында жер қойнауын пайдалануға жасалған келісімшарттар:

- ✓ Қатты (кен) пайдалы қазбаларға - 29
- ✓ Кеңтаралған пайдалы қазбаларға - 179;

Есеп беру кезінде Ақмола облысының өнеркәсіп және кәсіпкерлік басқармасымен 20 келісімшарттар бұзылған: олар ішінде 12 келісімшарт бойынша мерзімдері өткен; қосымша келісімдер бойынша - 6; құзырлы органдардың шешімімен - 2 (уақытынан бұрын).

Кеңтаралған пайдалы қазбаларға 30 келісімшарт жасалды.

4.1.5. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар

Ақмола облысы аумағында ерекше қорғалатын табиғи аумақтар санатына жататын (бұдан әрі - ЕҚТА) 16 нысан орналасқан, оның ішінде:

«Бурабай» және «Көкшетау» 3 мемлекеттік қүлттық табиғи саябағы (бұдан әрі - МҰТС); Қорғалжын мемлекеттік табиғат қорығы;

заңды тұлғамәртебесі жоқ 4 мемлекеттік табиғат қорықшасы (зоологиялық);

8 мемлекеттік табиғат ескерткіштері, оның ішінде:

Еңбекшілдер ауданында орналасқан «Дулыға» өткір төбешігі» аумағы 2 га., «Реликті

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

екпелері бар тоған» аумағы 1га., «Шауқарғатөбешігі» аумағы 2га.;

Зеренді ауданында орналасқан «Жасыл мүйіс» аумағы 2га., «Смольныйтөбешігі» аумағы 1га., «Стрекач төбешігі» аумағы 1,3га., «Таңқураймүйісі» аумағы 0,5га., «Өрттөбешігі» аумағы 1га., мемлекеттік табиғатескерткіштердіқамтитынжалпыаумағы 10 гектардықұрайды, осыаталғантабиғат аумақтарыҚазақстанРеспубликасыауылшаруашылығыминистрлігініңорманжәнеаңшаруашылығыКомитетіқарамағынакіреді.

Сондай-ақ, облысаумағындаорманжәнеаңшаруашылығы натікелейбағынатын 3 орманмемлекеттікмекемесіорналасқан- «Көкшетауорманселекциялықорталығы»Республикалықмемлекеттікқазыналықкәсіпорны (РМҚК), «Жасылаймақ»Республикалықмемлекеттіккәсіпорны (РМК), «Сандықтауөндірістік-оқуорманшаруашылығы»мемлекеттікмекемесі (ММ).

Ақмолаоблысыәкімшілігіқарамағына 13 орманшаруашылығыныңмемлекеттікмекемесі қарайды.

Орман ресурстарыныңмемлекеттікорманқорыучаскелерінде мәдени-сауықтырурекреациялық, туристікжәнеспорттықмақсаттарғаүшін 54 орман пайдаланушы субъектілеріне жалпы ауданы 4296,1 га құрайтынжерлерұзақмерзімге берілді сонымен қатар, 16 шаруашылықсубъектіге 176712 га ағаш дайындау үшінберілді.

Орман шаруашылығымемлекеттікмекемелераумағындағы315,8 мыңгабекітілген ауданда 23 аңшылықшаруашылықжұмысстейді.

Орман шаруашылығымемлекеттік мекемесілерінде 10 тәлімбақбар, оныңжалпы ауданы 195 га құрайды.

«Қорғалжынмемлекеттіктабиғиқорығы»мемлекеттікмекемесі

«Қорғалжын мемлекеттік табиғиқорық»ММ табиғатты қорғаужәнеғылыммекемемәртебесі бар ерекше қорғалатынтабиғиаумақ. Қорғалжынмемлекеттік табиғиқорығыныңжалпыкөлемі- 281046 гаалыпжатыр.

Қорғалжынқорығындаштаттықкестегесәйкесүзетқызметінің35 мемлекеттік инспекторы бар,

оныңішінде3 мемлекеттік инспектор қорықтықорғауғаберілгенАтбасар мемлекеттік зоологиялықтабиғиқорықшасы аумағындақорғауменайналысады.

Мемлекеттік қорықаумағындасуқоймаларыныңдеңгейініңтөмендеуіорыналуда. 2005 жылданбастапсуағыныКүлшымжәнеТабияқбөгеттерінбұзыпкетусалдарынанбүлбөгеткеқұятынНұра, ҚұланөтпесөзендеріТеңгізащитүздісу көлінеқұйылуда.Осы жылдарда тұщысуқоймаларыныңдеңгейі 80-100см. төмендеді.

Тіреулі бөгеттерҚРАШМСуресурстаржөніндегіКомитетібөлімшесініңАқмолаоблысындағы«АстанаСу»ҚазақстанРеспубликасыныңАШМСуресурстарыбойыншаКомитетінде мемлекеттіккәсіпорныныңбалансындатіркелген.

Осы уақытқадейінбұзылғанбөгеттержөнделгенжоқ, бұлосыаумақтатабиғаттыңтабиғипроцестерініңжүру, әдеттегіжәнебірегейжүйесініңбарысынбұзды. Соныңсалдарыбалықтардыңіндетінежәнежануарлар, өсімдіктер әлемінысандарыныңбұзылуынаәкепсоқты.

«БУРАБАЙ» мемлекеттік ұлттықтабиғипаркімемлекеттікмекемесі

Мемлекеттік мекеменіңжалпы ауданы 129 532 га., оныңішіндеормандыалқап 79047 га.

Мемлекеттік орман қорынан, тендерлікнегізде, ұзақмерзімдіорманпайдалануғабелгіленгенмөлшердежертелімітынығужәнетуристікмақсатта, мәдени-сауықтырушараларын, демалысүйлерінбалалардыңсауықтыруалаңдарыныңжүзегеасыруүшін 314 субъектігежалпыкөлемі2325,4108 гааударылды.

«Көкшетау»мемлекеттікұлттықтабиғипаркі(МҰТТ) мемлекеттікмекемесі.

Ақмолаоблысыбойынша«Көкшетау»МҰТСМ Мекі облыстыңарасындаорналасқан: АқмолажәнеСолтүстікҚазақстаноблыстары. Жалпыауданы101 136 га.құрайды.

«Көкшетау»ұлттықпаркіне 3демалыс базасы, оныңішінде 2-еуі СолтүстікҚазақстаноблысынажәне 1-еуі Ақмолаоблысына тиесілі.

«КөкшетауМҰТТММтабиғаттыпайдаланушылар аумағында 30 туристік жәнерекреациялықшаруашылықсубъектілеріқ

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

ызметжасайды (саяжайлар, профилакториялар, демалыс үйлері, туристік және спорттық базалар, балалар сауықтыру орталықтары, қонақүйлер), Солтүстік Қазақстан облысының Айыртау көлінде («Салтанат» балалар сауықтыру орталығы) бір мекемесі республикалық болып табылады және спорттағы дарынды балаларға арналған Республикалық мектеп-интернатына жатады.

Ақмола облысы аумағын «Көкшетау» МҰТП ММ ұзақ мерзімге, оларды туристік және рекреациялық мақсаттар үшін пайдалануға жалпы көлемі 5464, 855 га туристік және рекреациялық шаруашылық субъектілері ызмет жасайтын 7 жер телімін жалға берді. Оның ішінде:

Жалпы көлемі 1,1 га ғана уақытша телім бақбар, оның өнімділік бөлігі 1,1 га құрайды.

4.1.6. Радиациялық жағдай

Қазіргі уақытта Ақмола облысында иесіз қалғани ондалған сәулелер көздері 15 метрологиялық станцияда (Астана, Аршалы, Ақкөл, Атбасар, Балкашино, «Бурабай» КАМС, Егіндікөл, Ерейментау, Көкшетау, Қорғалжын, Степногорск, Жалтыр, Бурабай, Щучье, Шортанды) және 1 автоматтандырылған бекет Көкшетау қаласының (№2) атмосфералық ауасының жағдайын бақылайды.

Атмосфералық жер қабатының орташа радиациялық гамма-фоны 0,006-0,27 мкЗв/сағ. шегінде болды. Облыс бойынша орташа радиациялық гамма-фоны 0,13 мкЗв/сағ. құрайды және жол берілетін шегінде болды.

Ақмола облысы аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті ластануын бақылау көлденең планшет термен аусына масыніріктеу жолымен 5 метеостанцияда (Атбасар, Көкшетау, Степногорск, Астана, «Бурабай» КАМС) жүргізілді. Барлық станцияларда бестәуліктікіріктеу сынамаларымен жүргізіледі.

Облыс аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті уорташатығыздығы 0,6-4,2 Бк / м² шегінде ауытқыды. Облыс бойынша түсудің орташатығыздығы 1,2 Бк / м² құрайды және шекті жол берілетін деңгейден аспайды.

Ақмола облысының аумағындағы радиациялық жағдай тұрақты деңгейде. Кеңестік кезіндегі уран өндіретін кәсіпорындардың барлығы қазіргі уақытта жұмыс істемейді және жабылған.

Ақмола облысында уран өндіретін жалғыз ғана мекеме «Семізбай-У» ЖШС болып табылады. «Семізбай-У» ЖШС Семізбай кен орнында уран кенін өндірумен айналысады. 2015 жылы радиоактивті емес қалдықтар қалыптастырылды және орналастыруға берілді. «Семізбай-У» ЖШС радиоактивті емес қалдықтары келісімшарт бойынша «СТХК» ЖШС шығарылады.

Уран өндіріс кәсіпорындарын консервациялау мемлекеттік бағдарламаға сәйкес және 2001-2010 жылдарға арналған уран кеніштерінің игеру ардаптарының жою «Уранликвидрудник» РМК мекемесімен Ақмола облысының 11 урандық кен орны жабылды.

Таратылуын нысандардың кейін кәсіпорынның функциялары және қоршаған ортаны қорғау, СЭС және сәулеленудеңгейін бағалай отырып, жергілікті атқарушы органдарының аумағындағы уәкілетті мемлекеттік органның өкілдерімен ұйымдастырылған аумағында техникалық жай-күйін жүйелі түрде тексеру енгізілген.

2010 жылы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 25.07.2001 жылғы №1006 қаулысының мерзімдік әрекеті аяқталды және «Уранликвидрудник» РМК таратылды.

Объектілер қалпына келтірілгеннен кейін мониторинг жүргізуге жауапкершілік жергілікті атқарушы органдарға беріледі деп болжанғана алайда, бұл объектілер әкімдіктердің қарамағына берілмеді.

Ақмола облысының аумағында жұмыс істемейтін қалпына келтірілген уран кеніштері бар:

- №1 РУ-4 кеніші: Есіл кен орны (Есіл ауданы); Кубасадырское кен орны және Приречное кен орны (Жарқайың ауданы);

- №8 РУ-3 кеніші: Заозерное кен орны (Еңбекшілдер ауданы);

- №9 РУ-3 кеніші: Тастыкөлкен орны (Еңбекшілдер ауданы);

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

- №14 РУ-3 кеніші және РУ-1 кені: Глубинное кен орны, Шатское кен орны, Көксор кен орны, Ағаш кен орны (Еңбекшілдер ауданы); Балқашинск кен орны және Ольгинское кен орны (Сандықтау ауданы).

«Степногортау кен-химиялық комбинаты» ЖШС 2013 жылдан бастап Шаңтөбекентіндегі «Звездное» және «Восток» кен орындарындағы құрамында ураны бар кендерді өндірумен айналыспайды.

1.1.7. Қалдықтар

2015 жылғы өндірістік сала бойынша жинақталған қалдықтар көлемі 48 982,504 мың тоннаны құрады. Сала бойынша жинақталған тұрмыстық қалдықтардың аржөнінде ақпараттарын 4.1.5-ші кестеде ұсынамыз.

4.1.5-ші кесте

Өндірістік сала	Қалдық түрлері	Жинақталған қалдықтардың көлемі (есеп беру кезеңінің оқса есептегенде), мың тонна			
		барлығы	оның ішінде:		
			ТМҚ	Радиоактивтік қалдықтар	Өндірістік қалдықтардың барлығы (ТМҚ және радиациялық қалдықтардан басқа қалдықтар)
1	2	3	4	5	6
Тау кен өндіру	Жердің беткі қабаты, баланстағы кен	379 996,27	379 996,27	-	-
	Байыту қалдықтар	120 215,625	69 845,477	50370,148	-
	Радиоактивті цианидтер ыдыстар қалдықтары	2,116	-	2,116	-
	Техникалық жабдықтарды пайдаланудағы қалдықтар	0,71	-	-	0,71
	Техникалық жабдықтарды пайдаланудағы қалдықтар	0,496	-	-	0,496
Жылу энергетика	Күл	3 849,403	-	-	3 849,403
	Тазатқыш имараттарының тұнбасы	-	-	-	-
Ауыл шаруашылық	Ульхимикаттары	-	-	-	-
	Құс қалдықтары	-	-	-	-
	Автокөлік және техникалық жабдықтарды пайдаланудағы қалдықтар	-	-	-	-
Өңделетін	Токар жұмысынан соң пайдаланбаған қалдықтар, подшипник жұмысынан, тұрмыстық ағындыларды тазарту пайдаланбаған қалдықтар	88,012	-	-	88,012
Өңір бойынша барлығы		504 152,632	449 841,747	50 372,264	3 938,621

4.1.6-ші кестеде көрсетілген өндірістік сала бойынша ұсынылған қалдықтарды орналастыру және қай 4.1.6-ші кесте

та өңделген, қалыптасқан көлемдер бойынша ақпарат:

Өндірістік сала	Қалдық түрлері	қалыптасқан, мың тонна	пайдаланылды	Қайта өңделді, жойылды	Полигондарға орналастырылды
...			мың тонна	мың тонна	мың тонна
Тау кен өндіру	Жердің беткі қабаты, баланстағы кен	39 012,466		9 394,516	29 617,949

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

	Байыту қалдықтар	9 414,84	-	-	9 414,84
	Радиоактивті	2,116	-	-	2,116
	цианидтер ыдыстарының қалдықтары	0,309	-	0,309	-
	Техникалық жабдықтарды пайдаланудағы қалдықтар	0,404	-	0,404	-
Жылу энергетикасы	күл	550,38	-	42,524	507,856
	Тазатқыш имараттарының тұнбасы	0,03	-	-	0,03
Ауыл шаруашылық	Улы химикаттар ыдыстары	-	-	-	-
	Құс қалдықтары	-	-	-	-
	Автокөлік және техникалық жабдықтарды пайдаланудағы қалдықтар	1,9593	-	-	1,9593
Өңір бойынша барлығы		48 982,504	-	9 437,753	39 544,75

Өнеркәсіп қалдықтары.

Жүргізілген талдаулар 2014 жылмен салыстырғанда 2015 жылы пайда болған өндірістік қалдықтардың жалпы көлемінің 6575, 733 мың тоннаға (15,5 %) ұлғайғандығын көрсетті.

Облыстағы ірі тау кен өндіру кәсіпорындарында қазып алынатын арнайы тау жыныстарының өсуіне себеп болуда.

Өндірістік қалдықтар көлемі көбіне өндірістік кемелердің жұмыс ауыртпалығына байланысты болады және өздерінің өндірістік жүктемелеріне де байланысты. Осыған орай өндірістік қалдықтардың қалыптасу көлемінің сунемесе зааюбы жағына қарай ауысып тұрады.

Ақмола облысының кәсіпорындары бойынша жинақталған өндірістік қалдықтардың жалпы көлемі 9437,753 мың тонна немесе 19,3 %-дық ұрайды.

Көкшетау қаласындағы «Эко Арша» ЖШС улы химикаттар

ыдыстарын кәдеге жарату мен айналысатын арнайы мамандандырылған кәсіпорын. 2015 жылы аталған қалдықтардың 9,804 тоннасы кәдеге жаратылды.

Облыс көлемінде қауіпті қалдықтарды кәдеге жарату мен айналысатын арнайы мамандандырылған кәсіпорындар: «Жасыл Жер СТ» ЖШС, «Абсолют М» ЖШС, «Металлостройбаза» ЖШС, «Эко-Гарант» ЖШС.

ТҚҚ полигоны

Қазіргі таңда ҚР Экологиялық заңнаматалаптарына сәйкес құжаттары бар 34 ТҚҚ полигоны жұмыс істейді (4.1.7-ші кесте). Қалдықтарды орналастырудың қолданылатын нәдісі үйінді қалдықтарын жылжыту және бортт ау. 2015 жыл кезеңі бойынша полигонды рәсімдеген 1 кәсіпорының мемлекеттік экологиялық сараптама алды: Астрахан ауданының Жалтырауылы, К.С. Салов ЖК.

4.1.7-ші кесте

№	Иесі	Қайуақыттан бастап алынып асқан	Полигон қуаттылығы	Қалыптасқан уақыт аралығындағы жинақталған қалдықтардың жалпы көлемі	2015 жылдағы қалыптасқан қалдықтардың көлемі
1.	«Тазалық» ШЖҚММК Көкшетау қ.	1960	1 200 000 тонна	1 111 800 тонна	67 500 тонна
2.	«Тазалық» ШЖҚММК Красный Яр а.	2014 ж.	500 000 тонна	17 000 тонна	9 000 тонна
3.	«Степногорск-Тазалық» ЖШС Степногорск қ.	1998	275 470	251 126	16 793 тонна
4.	«Орехова С.Ю.» ЖК Валиханово а. Жарқайың ауданы	2011	15 060 тонна / жыл	32 840,4 тонна	6 761,4 тонна

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

			ына		
5.	«ТКШ, ЖК жәнеАЖБөлімі»ММ «Коммунсервис» Державинскқ.Жарқайыңауданы.	2005	520 000 тонна	250 800 тонна	3 688 тонна
6.	«Астық Коймалары»өкілдігі«№5 ЖШСөкілеттігіЖарқайыңауданы	2013	22 736	11 700 тонна	3 200 тонна
7.	«Интернационал-Астана» ЖШС Жарқайыңауданы	2013	450 тонна / жылына	1113,777 тонна	332,37 тонна
8.	Атбасар аудандықәкімдіктіңжанындағы«Атбасар - су» ШЖҚММК Атбасарқ	2005	472 666	351 053,96	19 308,4
9.	«АқанҚұрманов» ЖШС Атбасар ауданы	2012	182 286 тонна	3 980,1 тонна	361 тонна
10.	«Аграрное» ЖШС Атбасар ауданы	1970	27 954 тонна	22 522 тонна	560 тонна
11.	«Жақсы Су Арнасы» ШЖҚММК Жақсық.	2014	5336 тонна / жылына	3 470,76	2 257,76
12.	«Шұңқыркөл» ЖШС, Чапаев а., Чапаев а/о, Жақсы ауданы	2010	114 006,5 тонна	4 815,31 тонна	647,28 тонна
13.	«Белағаш» ЖШС, Белағаш а., Белағаша/о, Жақсы ауданы	2010	72 636,5 м ³	69 364,99 тонна	16 735,925 тонна
14.	«Труд» ЖШС, Киевское а., Киевскийа/о, Жақсы ауданы	2010	56 816 м ³	13 484,12 тонна	1 620,8 тонна
15.	«Новокиенка» ЖШС, Новокиенка а., Новокиенска/о, Жақсы ауданы	2010	116 969 м ³	40 196 тонна	7 432 тонна
16.	«Жаңа-Жол» ЖШС, Қима а., Жаңа-қимаа/о, Жақсы ауданы	2010	3 753 тонна / жыл ына	4 845,931	452 тонна
17.	«Қаражон» ЖШС, Кировское а., Қызылсаяа/о, Жақсы ауданы	2010	2121 тонна / жылына	4 702,63 тонна	158 тонна
18.	«Подгорное-1» ЖШС, Подгорное а., Подгорновскийа/о, Жақсы ауданы	2010	93 589,4 м ³	70 713,902 тонна	16 928,023тонна
19.	«Запорожье» ЖШС Жақсы ауданы	2012	-	-	-
20.	«Жасыбай XXI» ЖШС, Жасыбай а., Есіл ауданы	2007	16 427 м ³	12 084 тонна	1 551 тонна
21.	«Заречный» ЖШС Есіл ауданы	2012	79256 м ³	20 920 тонна	4 130 тонна
22.	«Алтын Дән» АҚ Есіл ауданы	2012	81 425	18 604 тонна	4 444 тонна
23.		2008	101	75 559	1 506

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

	«Есилқалалық коммуналдық шаруашылығы» ШЖҚ МКК Есіл ауданы		659		
24	ШЖҚ «Жылусервис» МКК, Ерейментау қ., Ерейментау ауданы	2011	254 373	38 102 тонна	7 283 тонна
25	«Семізбай У» ЖШС, Еңбекшілдер ауданы	2011	3 289,6 3 тонна	325,9 тонна	56,54 тонна
26	«Бауманское-07» ЖШС Егіндікөл ауданы	2008	101 659	75 559	1 506
27	КСК «Горняк», Сандықтау ауданы	2014	28 660	2 866	1433
28	«Сандықтау Су» ШЖҚ МКК Сандықтау ауданы	2006	38 934. 535	6 627,875 тонна	494,974 тонна
29	«Свободное» ЖШС Сандықтау ауданы	2011	9 850	26 700 тонна	4 650 тонна
30	«Мәдениет» ЖШС Сандықтау ауданы	2014	18 880	1 416	472
31	«Заречный» ЖШС Есіл ауданы	2013	454 тонна жылы на	1 022 тонна	454 тонна
32	«Байдалы» ЖШС Сандықтау ауданы	2014	21 820	86	48
33	«Шортанды су» ШЖҚ МКК Шортанды ауданы	2013	20 000	11 450,58	6 154,62
34	«Қосшы коммуналдық қызметі» ШЖҚ МКК Целиноград ауданы	2012	92 000	20 770	7 800

Жалпы жиналған қалдықтар жиынтығы ТҚҚ 2015 жылы 283,931 мың тоннаны құрады, оның 214,213 мың тоннасы заңдастырылған ТҚҚ полигонына орналастырылды. 2014 жылмен салыстырғанда 2015 жылдың есеп берік есеңінде ТҚҚ пайдалу көлемі мін салыстыра көлемінде пайдалу көлемі 289,553 мың тонна болса, көлемнің 5,622 мың тоннаға немесе 1,9 %-ға азайғанын байқауға болады.

Көкшетау қаласында орналасқан «Жинау-Тазалық-Сервис» ЖШС 2009 жылдан бастап жұмыс істеп келеді. Осы мекеменің негізгі қызмет түрі: ТҚҚ бөліп жинау және шығару, евроконтейнерлерді сату және оларды жалға беру.

2015 жылы Көкшетау қаласы бойынша мекемелер мен ұйымдар мен және жеке кәсіпкерлерімен 4193470 жәнетұрғындармен 3470 шарт жасалды.

Қоқыс жинау үшін 480 контейнерлер қойылған. Есеп беру кезінде осы кәсіпорынмен 32457 м³ тонна тұрмыстық қалдықтар жиналды және жіберілді, осыдан екінші қайталама шикізат пайдаланды: 98 тонна картон қалдықтар қалалық ТҚҚ полигонына орналастырылды.

Ұқсас кәсіпорын Бурабай ауданының Бурабай кентінде бар - «Эко-Сервис Бурабай» ЖШС. Кәсіпорын 2015 жылы 130 шарт жасады. Қоқыс тар жинау үшін 280 контейнер қойылды, осыдан қайталама шикізат пайдаланды: Жиналған ТҚҚ көлемінің барлығы 10 302 м³ тонна оның ішінде 86,44 тонна қайталама шикізат пайдаланды: картон 74 тонна, пластик 5,72 тонна, целофан 5,7 тонна, қақпақ 1,02 тонна. Қайталама шикізаттыңыздалып мүдделі түрде рға жіберілді. (4.1.8-ші кесте).

4.1.8-ші кесте

№ р	Мекеме атауы	Қызмет түрі	Қайта өңделген қалдық	Шығарылған өнім	Кәсіпорын туралы қысқаша мәлімет
-----	--------------	-------------	-----------------------	-----------------	----------------------------------

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

/с			ар (қалдықтүрлері)		
1	«Жинау-Тазалық-Сервис» ЖШС	ТҚҚшығару және бөлек жинаулар ар, евроконтейнерлер сату, евроконтейнерлерді жалға беруді тапсыру Көкшетау қаласы, Әуезов көшесі 270/15 Тел/факс: 8(7162) 323150	Қатты тұрмыстық қалдықтар	Қайталама шикізат: макулатура, петшөлмек, метал. шөлмек, полиэтилен	«Жинау-Тазалық-Сервис» ЖШС 2009 жылдан бастап ТҚҚшығару және бөліп жинау науды жүзеге асырады. Аралас қайталама шикізат (орама) пен қалдық биологиялық шірін тін қоқыс үшін бөліп жинаудың екі контейнерлік жүйесі бойынша жұмыс істейді және «SSI Schafer» неміс фирмасының евроконтейнерлерін орнатады
2	«ЭкоСервис Бурабай» ЖШС	ТҚҚшығару және бөліп жинау, евроконтейнерлер сату, евроконтейнерлерді жалға беруді тапсыру Щучье қаласы, Морозов көшесі, 2 Тел/факс: (871636) 33064	Тұрмыстық ағты қалдықтар	Бес фракция бойынша қайталама шикізат: жұмсақ пластик, қатты пластик, картон-қағаз, целлофан, темір бұйымдар. Сұрыпталған шикізат әрі қарай қолдану үшін фракция ланыптығызда лады	«ЭкоСервис Бурабай» ЖШС 2009 жылдан бастап жұмыс жасайды. ТҚҚ бөліп жинау және шығару бойынша қызмет көрсетеді, орама қалдықтар мен қалдық қоқыс үшін контейнердің кітуі орнатады

Ақмола облысында құрамында сынабы бар қалдықтар мен мынадай кәсіпорындар айналысады:

Көкшетау қаласында орналасқан «Металлострой база» ЖШС құрамында сынабы бар шамдарды жинаумен және сақтаумен айналысады және әрі қарай демеркуризациялау үшін қосалқы өлшемдігерлік шарт бойынша мамандандырылған нұйымға тапсырады. 2015 жылы кәсіпорын 35 шарт жасады, 1680 дана құрамында сынабы бар шамдар қабылданды.

«Абсолют М» ЖШС Степногорск қаласында орналасқан, құрамында сынабы бар шамдарды жинаумен және сақтаумен айналысады және әрі қарай демеркуризациялау үшін қосалқы өлшемдігерлік шарт бойынша мамандандырылған

нұйымға тапсырады. 2015 жылы кәсіпорын 2 шарт жасады, 16200 дана құрамында сынабы бар шамдар қабылданды.

«Жасыл Жер СТ» ЖШС Степногорск қаласында орналасқан, шарт бойынша құрамында сынабы бар шамдарды жинаумен және кәдеге жаратумен айналысады. 2015 жылы 5 шарт жасалды. құрамында сынабы бар 3503 істен шыққан шамдар қабылданды және демеркуризацияланды.

Қалған қалдықтар Қостанай облысының кәсіпорындарына беріледі.

Ақмола облысы бойынша СЭҚМД деректері бойынша 6 кәсіпорынның аумағында 108 дана иондалған сәулелік бар. (4.1.9-ші кесте).

4.1.9-ші кесте

№ р/с	Кәсіпорынның атауы, орналасқан жері	Иондалған сәулеліктердің саны
1	Көкшетау қаласы Ақмола облысының экологиялық диспансері,	3
2	РГКП АО ЦСЭЭ, Көкшетау	2
3	«Степногорский горно-хим. комбинат» ЖШС	87
4	«Бұландытас карьері» ЖШС, Бұланды ауданы Макинск қ	12
5	«Семізбай У» ЖШС	3
6	Бараев атындағы астық шаруашылығы ҮЕҰ», ЖШС Шортанды қ, Шортанды ауданы	1
барлығы	6 кәсіпорын	108 дана

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

Медициналық қалдықтардың жинаумен, сақтау және кәдеге жаратумен келесі кәсіпорында айналысады:

«Металлостройбаза» ЖШС
Көкшетау қаласында орналасқан, медициналық қалдықтарды жинаумен, сақтау және оларды әрі қарай пеште өртеу арқылы кәдеге жаратумен айналысады. 2015 жылы кәсіпорынмен 37 шарт жасалды, 18,64 тонна медициналық қалдықтар қабылданған және кәдеге жаратылған.

«Жасыл Жер СТ» ЖШС Степногорск қаласында орналасқан, медициналық қалдықтарды жинаумен, сақтау және оларды әрі қарай пеште өртеу арқылы кәдеге жаратумен айналысады. 2015 жылы кәсіпорынмен 2 шарт жасалды, 0,995 тонна медициналық қалдықтар қабылданған және кәдеге жаратылған.

«Облыстық қан орталығы» КММ
Көкшетау қаласында орналасқан, өздерінің медициналық қалдықтарына нағыз қондырғыда өртеу арқылы кәдеге жаратумен айналысады. 2015 жылы кәсіпорынмен 6,5 тонна медициналық қалдық кәдеге жаратылады.

«Эко Арша» ЖШС
Көкшетау қаласында орналасқан, медициналық қалдықтарды жинаумен, сақтау және оларды әрі қарай пештерінде өртеу арқылы кәдеге жаратумен айналысады. 2015 жылы кәсіпорынмен 11 шарт жасалды, 7,96 тонна медициналық қалдықтар қабылданған және кәдеге жаратылған.

Ақмола облысының 2 ауданында иесіз қауіпті қалдықтар қалып қойған, олар Атбасар қаласындағы бұрынғы «Сельхозхимия» кәсіпорының ыңауағында 2 жартылай қираған қойма бар, онда топырақ пен араласқан минералданған қоспамен қалдықтардың 5000 тоннасы орын алды (қарапайым суперфосфат, аммофос, фосфогипс және т.б.). Жарқайың ауданының Державинск қаласындағы өскери бөлімінің бұрынғы мазут қоймасында мазут қалдықтары қалған. 2015 жылдың қараша айында Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексінің 284-бабына сәйкес Ақмола облысының әкімдігімен аталған алдық түрлері иесіз және қалдықтарды әрі қарай кәдеге жарату мақсатында республикалық меншікке өткізуге рұқсат берілді.

Химияландыру құралдары.

Ақмола облысының негізгі экономикалық жағдайы түрлі өсімдіктерден сақтатын химиялық құрамдар қолданылатын ауыл шаруашылық саласы болып табылады.

Ақмола облысының ыңауағында 2015 жылдың 1-қаңтарындағы жағдай бойынша ауыл химия қатты заттардың 224, оның ішінде 8 типтік (624,346 тонна сыйымдылығы) және 216 жабдықталған қоймасы бар.

2015 жылы «Өсімдіктердің қорғау мақсатында ауыл шаруашылық өнімдерін өңдеуге арналған биопрепараттар мен биоагенттер (этномофаговтар) гербицидтердің қунауы ауыл шаруашылық тауарларын өндірушілермен (бұдан әрі – АШТӨ) арзандауы» субсидиялау бағдарламасы бойынша облыстың АШТӨ 4,7 млн. литротандық және шетелдік өнімді субсидияланған гербицидтер сатып алынды.

Пестицидтерді сатумен айналысатын фирмалардың тасымалдаушылардың тізімі: «Астана-Нан» ЖШС, «Агрохимия» ЖШС, «Бай Жер» ЖШС, «Сингента Казахстан» ЖШС, «Корпорация Рамут» ЖШС, «Агриматко» ЖШС, «Кокше-Диал» ЖШС, «Август-Казахстан» ЖШС, «ДГ Технолоджи» ЖШС, «Шеково-Агрохим» ЖШС.

«Тыңайтқыштың қунын субсидиялау (органикалық тасымалдаушылардың)» субсидиялау бағдарламасы бойынша облыстың АШТӨ 43,5 мың тонна субсидияланған тыңайтқыштар сатып алынды.

Минералды тыңайтқыштарды сатумен айналысатын тасымалдаушылардың фирмалардың тізімдері немыналар енеді: «Казфосфат» ЖШС, «Казазот» ЖШС.

Ақмола облысының ыңауағында 2015 жылы өсімдік қорғау заттарының 4,7 млн. л және 37,9 мың тонна минералды тыңайтқыштар пайдаланылды.

2015 жылдың наурыз айында Ақмола облысының ауыл шаруашылық басқармасымен өсімдіктердің қорғау заттарының босыдыстарына кәдеге жаратуға Мемлекеттік сатып алу ережесі мен заңға сәйкес тендерлер жүргізілді. Оның барысында жоғарыда көрсетілген босыдыстарды кәдеге жаратумен айналысатын кәсіпорын анықталды: ол «Эко мед лаборатория» ЖШС. Уыл химия қатты заттардың босыдыстарының 21313

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

данасы кәдегежаратылды. Жинақталған босыдыстарды кәдегежаратуға жергілікті бюджеттен 4,4 млн. теңге қаражат бөлінді, оның 2,1 теңгесі пестецидтердің (ульхимикаттардың) босыдыстарын залалсыздандыруға, 2,3 млн. теңгесі пестецидтердің (ульхимикаттардың) босыдыстарын орналастырылған жерден кәдеге жарататын жерге тасымалдауға жұмсалды.

Ақмола облысы аумағында пестецидтердің (ульхимикаттардың) босыдыстарын кәдегежаратумен айналысатын «Эко Арша» ЖШС кәсіпорны бар, 2015 жылы аталған қалдықтардың 9,804 тоннасы кәдегежаратылды. Пестецидтердің (ульхимикаттардың) босыдыстарын мамандандырылған полигонға кәдегежаратумен «Эко-Гарант» ЖШС айналысады. 2015 жылы 80,512 мың тоннасы көмілді.

Ақмола облысының аумағында 2015 жылы барлығы 21 мың тонна сыйымдылығы бар пестецидтердің (ульхимикаттардың) 224 қоймасы орналастырылды.

4.1.8. Жаңартылатын энергия көздері

Ақмола облысы әкімдігінің деректері бойынша 2015 жылдың 3-тоқсанында Ақмола облысының аумағында Ерейментау қ. жанында қуаттылығы 45 МВт жел электростанциясы (бұдан әрі – ЖЭС) қолданысқа енгізілген. Өндіріген энергия көздерінің саны 2015 жылы 78,9 млн. кВт сағ. құраған.

«Шеврон Мұнай Газ инк.» Корпорациясының 50 МВт ЖЭС жобасы Ерейментау ауданының аумағында бүгінгі күні резервке қойылған.

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

4.1.9. Экологиялық проблемалар мен олардың шешу жолдары

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

4.1.9. Экологиялық проблемалар реестрі

№ Р / с	Экологиялық проблемалар	Ағымдағы жағдайы, қабылданатын шаралар
1	<p>Щучье-Бурабай курортты аймағындағы көлдердің қалыптасуы (Щучье, Бурабай, Қарасу, Қатаркөл, Жөкейкөлдері)</p>	<p>1-2016 дарғаарналған Ақмола облысының ШБКА дамытудың жоспарын а сәйкес:</p> <p>1) Щучье-Бурабай курортты аймағындағы (Щучье, Бурабай, Қарасу көлдер) су қоймаларына тазалау және жақсартуға жобалық-сметалық құжаттама (бұдан әрі – ЖСҚ) әзірлеу». Орындалу мерзімі 2014 жыл – РБ 33,6 млн. теңге. ЭМақпаратына сәйкес Щучье-Бурабай курортты аймағындағы (Щучье, Бурабай, Қарасу көлдер) су қоймаларына тазалау және жақсартуға жобалық-сметалық құжаттама әзірлеу аяқталды, мемлекеттік экологиялық сараптама ның 2014 жылғы 17 наурыздағы №01-0118/14 оң қорытындысына қарағанда, 2014 жылы 58,2 млн. теңге көлеміндегі қаражат толық көлемде игерілді.</p> <p>2) Су қоймаларына тазарту (Щучье, Бурабай, Қарасу көлдері) орындалу мерзімі - 2014-2016 жылдары - 5966,4 млн. теңге РБ бөлінді, 2014 жылы - 1966,4 млн. теңге; 2015 жылы - 2000,0 млн. теңге;</p> <p>Щучье-Бурабай курортты аймағының су қоймаларына тазалау және жақсартуға жұмыс жобасын әзірлеудің техникалық тапсырмасына сәйкес жобаның негізгі мақсаты лайлану жылдамдығын төмендету мен ластану қауіпін алдыну үшін су тоғандарына тазалау болып табылады.</p> <p>Жоба мен орташа қалыңдығы 1,94 метр көл түбіндегі шөгінділердің жыныс жабындыларына дейін тазалау. Қарасу көлі түбінің барлық ауданына санитарлық тазалау жүргізілуі тиіс. Ихтиологтардың ұсыныстары бойынша қалыңдығы 10 см дейін лайлы тұнбалардың біршама қабатын сонымен қатар жағалау алаңындағы су қоймасына акваториясының 5%-ға жуығын алатын қатты өсімдіктер алаңынуы ылдырық қашуға қалдыруға жет.</p> <p>Мынадай жұмыстар атқарылды:</p> <p>2016 жылдың 05 мамырынан 1 маусым аралығында 18000 тонна + лайлы тұнбалардың қалдықтары шығарылды.</p> <p>Оған КАМА Завто көліктерінің 8 данасы жұмылдырылды.</p> <p>2015 жылы су ресурстарын қорғау саласында 19 тексеру жүргізілді. Жоспарлы түрде 6 тексеру жүзеге асырылды.</p> <p>Зерханалық бақылау нәтижелері бойынша 18 бұзушылық анықталды. Жалпы сомасы 178 380 теңгесомасына 5 айыппұл салынды, ШЖА нормативтерінің артуына 1 451 336 теңге жалпы сомасында экономикалық шығынның орнын толытыру бойынша 5 талап ұсынылды.</p> <p>273 сынама ның химиялық талдаулары іріктелді және 6 159 анықтама орындалды.</p> <p>Кіші Шабақты, Қопа көлдері - 2016 жылдың бірінші жарты жылдығында МЛСИ жүргізудің әзірленген кестесіне сәйкес «Ақмола облысы бойынша Қазгидромет» РМК филиалымен бірлесіп Қопа көлінен су сынамалары алынды және мынадай компоненттерінен анықталымдар жүргізілді: кальций, магний, жалпы керметтік, хлоридтер, өлшенген заттар және хром (VI).</p> <p>Зертхана аралық салыстыру нәтижелері қанағатанарлық.</p> <p>Жанасу-Қопа, Қосдаулет көлдері - «Бурабай-Тазалық» ШЖҚМҚК тексерулеріне қосымша аретінде 2015 жылдың сәуірайында Бурабай ауданының «Бурабай» МҰТПауағында орн аласқан, Жаңасу-Қопа және Қосдаулет көлдерінің суларынан су сынамалары алынды. Саяжай кенті аумағындағы Жаңасу-Қопа көлінің су сынама сынамада ШЖҚ біршама артқан байқалады, әрі қарай саға бойынша өзеннің химиялық құрамының нашарлауы байқалмайды, Қосдаулет көлінің суы өтетүзді, өте кермет, темір, азот, аммоний, марганецтің жоғары екені байқалады.</p> <p>Балықтасу жинағышы - «Бурабай Су Арнасы» ШЖҚМҚК жоспарлы тексеріс жүргізу барысында биологиялық тазартқыш станциясынан судан және тазартылудан өткен судан сынама алынды, және Балықтасу көлінен,</p>

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

		<p>бөгеттің тазартылған жеріндегі сужинауларынан сусына малары алынды. Жүргізілген тексеру нәтижелері бойынша мыналар анықталды: СБОғимараты механикалық тазарту режимінде жұмыс істейді, биологиялық тазартулар ШЖА нормативтеріне сәйкес келмейді. Балықты сужинағышының құрамының сапасына ағызулары қалатеді, аммоний азот бойынша жоғары көрсеткіштері анықталды, құрғақ қалдықтар бойынша тұздықұрам ШЖА артқан. Нитриттер, нитраттар, фосфат пен аммонийлі азот, ОХТ бойынша ШЖА нормативтерінің артылғаны байқалады. Тексеру нәтижелері бойынша 19 820 теңгесомасына кәсіпорынның лауазымды тұлғасына айып шұласалынды. Министрліктің жоспарының ақауында және тиімді түрде орындау мақсатында 2014 жылдың үшінші тоқсанында мемлекеттік сатып алу процедурасына сәйкес «Аймақ и К» ЖШС 5 009 809 мың теңгесомасында «Щучье-Бурабай курортты аймақтағы Қарасукөлінің тазарту және су қоймасын тазалау» бойынша мемлекеттік сатып алу туралы шарт (6.08.2014ж. № 83) жасалды. Жобаның аяқталу мерзімі 2016 жыл. Бүгінгі күні Мердігермен құрылыс-жөндеу жұмыстары аяқталды ғни, автокөлік жолдары мен технологиялық алаңдарға 12,5 млн. теңге игерілді. Сәйкесінше 2015 және 2016 жылдары 1,6 млрд. және 1,1 млрд. теңге қарастырылды. Жетпеген 2,3 млрд. теңгесомаса бюджеттік өтінім берілді. Бурабай және Щучьекөлдерін тазарту бойынша жұмыстарды бюджет бекітілгеннен кейін және мемлекеттік сатып алу үрдістері жүргізілгеннен кейін жоспарланатын болады.</p>
<p>2</p>	<p>Көкшетау қаласындағы Қопакөлінің тазарту жұмыстарының нәтижесі және аумақтың жағдайы. Қалатабиғи су қоймасы Қопакөлінің жағалауында орналасқан, ол көп жылдар бойы қалатүрғындарының емалы сорнына және суға шомылатын жеріне айналған. Бірақ оның тайыздануына және ластануына байланысты өзінің рекреациялық қасиетін жоғалтты.</p>	<p>Қопа көлі тазарту жөніндегі іс-шараларға бюджеттен қаражат бөлінді. 1). Қопа көлі – 2015 жылдың маусымайында Көкшетау қ. тұрғындарының өтініші бойынша Қопакөлінің су қоймасының бойынан сусына малары алынды. Қопакөлінің сусына маларында ОХТ -1,5 – 2,6 ШЖК, Береговая көпесінің бойынша және ескі әуежай жалпы ауданында темір бойынша 1,2-1,3 ШЖК, ОБТ5 – 1,75 ШЖК байқалады қалған көрсеткіштер нормашегінде. Тұрғындардың арыз бойынша су қоймалаының ластану фактісі анықталмады. Ақпарат арызданушыға берілді. 2) Көкшетау қ. Қылшықтыөз. – өзеннің ластануы туралы БАҚ телеарна жарияланым бойынша 2015 жылдың шілдесінде Көкшетау қ. маңынан 6 сусына малары алынды. Қылшықтыөзенінің сусына маларына талдау жүргізу нәтижесінде ОБТ5, ОХТ, жалпы темір, аммоний азоты, марганец бойынша ШЖК ^{млн. түр.} артуы байқалды. Әсіресе, көпір маңындағы Привокзальный аялдамасы аумағындағы нашар көрсеткіштер – оттегінің төмен мөлшері, 3 балды құрайтын істік көрсеткіші, өлшенген заттар. Привокзальный аялдамасы маңындағы өзен арнасы бойынан балдырлар мен амшөптер байқалады. Олардың істену көрсеткіші 3 балды құрайды. Өзен арнасын тазарту қажет. Облыстық бюджет қаражаты есебінен 2011 жылы ЖСҚ әзірлеуге 90,6 млн. теңге бөлінді. 05.10.2012 жылы ЖСҚ жұмысы 90 пайызға орындалды. 2014 жылғы көлтүбіндегі лайлы тұнбалардың 6,0-ден 7,5 – кедейін көлемінің артуына байланысты ЖСҚ-ға түзетулеренгізілді. 2014 жылдың сәуірайында Департаментке Қопакөлінің лайлы тұнбалардан тазарту бойынша ТЭН ҚОӘБ алды түзетілердің жобасы келісіп түсті. Қазіргі кезде қаражаттап шылығына байланысты жоба тоқтатылды.</p>
<p>3</p>	<p>Ақмола облысында бекітілген заңнаматәртібімен рәсімделмеген қалдық полигондарының болуы (руқсат берілмеген үйінділер). кші зауыттардың және оларды қайта өңдейтін технологиялардың болмауы олардың көлемінің үнемі өсуіне алып келеді. Бүгінгі күндегі нобыстың аумағында 400 тұрмыстық қалдықтар қалған орын</p>	<p>Бүгінгі күндегі нобыстың аумағында 400 тұрмыстық қалдықтар қалған орындары есептелді, оның ішінде тек 34 полигонның ғана рұқсат ету құжаты бар. Полигондарды рәсімдеу бойынша үздік көрсеткіштер көрсеткен аудандар Жақсы – 9, Сандықтау – 5, Есілмен Жарқайың – 4, Атбасарда – 3 полигон заңдастырылды. Аумақтарында заңдастырылған полигондары жоқ аудандардағы кәсіпкерлік субъектілері, сонымен қатар әртүрлі бюджеттік ұйымдар енесекөлемде (қалдықтарды орналастыру) эмиссияға салық төлем жүргізуге мәжбүрлі. Қазақстан Республикасы Президентінің 30.05.2013 жылғы «Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшу Тұжырымдамасын бекіту туралы» № 577</p>

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

<p>дарыесептелді, оның ішінде тек 34 полигонның ғана рұқсат ету құжаты бар. Облыста 7 аудан бар, олардың біреуінде де заңдастырылған полигон жоқ: Ақкөл, Аршалы, Бұланды, Зеренді, Қорғалжын, Бурабай. Полигондарды рәсімдеу бойынша үздік көрсеткіштер көрсеткен аудандар Жақсы – 9, Сандықтау – 5, Есіл мен Жарқайың – 4, Атбасарда – 3 полигон заңдастырылды.</p>	<p>Жарлығын орындау барысында коммуналдық қалдықтарды тиімді басқаруды арттыруға ерекше көңіл бөлінуде, нақтырақ айтар болсақ, халықтың ТҚҚ тасымалдау қызметтерін қамтуды арттыру болды. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 31 шілдедегі № 750 қаулысымен бекітілген 2013-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» ауысуы жөніндегі Тұжырымдаманы іске асыру бойынша Іс-шара жоспарының 72 т. жүзеге асыру мақсатында қалдықтарды басқарудың жүйесін жетілдіру бойынша шаралар қолданылуда.</p> <p>Дегенмен де, Қазақстан Республикасы Қауіпсіздік кеңесінің 04.08.2015 жылғы шешімінің іске асыру шеңберінде іске қалған қалдықтарды анықтау жөніндегі жұмыстар жанданды. 2015 жылдың өткен кезеңіне тағайындалған 567 учаскелер тазартылды, 195,5 мың м³/куб қалдықтар шығарылды. 2015 жылдың өткен уақыт аралығында ТҚҚ 1 полигоны ғана заңдастырылды («Есіл Горкомхоз» ШЖҚ МКК). Шешімін таппай отырған мәселе ол Көкшетау қаласының жаңа полигонына баттандыру мәселесі.</p> <p>Ерекше алаңдатуудыратын жағдай Астана қаласының маңындағы іске қалған қоқыстардың қорындары.</p> <p>Қосшы ауылдық округінде 23.09.2015 жылғы сот шешімімен ТҚҚ полигонының қызметі экологиялық талаптарға сәйкес болмауына байланысты тоқтатылды, сотпен 24 млн. теңгесомасы шығын салынды (төлеу жүргізілмеді). Жаңа учаскеге экологиялық құжаттары жоқ. Қараөткел/оқандайда бір ТҚҚ полигоны жоқ, ел тұрғындары қоқыстарды ретсіз жерлерге орналастыруда, олау мақтыластап қана қоймай, тұрғындарға эпидемиялогиялық аурудың туындауына қауіп төндіруде.</p> <p>Ақмола аудан орталығының өзінде ТҚҚ полигоны заңдастырылмаған (экологиялық рұқсаттарымен сараптама алмаған). Осындай жағдай Аршалы және Шортанды аудандарында да орындалуда.</p> <p>«Астана ЭХРО 2017» халықаралық мамандандырылған көрме қарсаңында Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 16 қаңтардағы № 71 Қаулысымен енгізілген Астана қаласының маңындағы орналасқан аудандардың аумақтарының экологиялық және санитарлық жағдайларына ерекше көңіл бөлінуде.</p> <p>Сонымен қатар, қоқыстарына баттандыру және рәсімдеуді тиісті түрде облысымыздың Бурабай және Зеренді курортты аудандарында жүргізу қажет, оларда ешбір заңдастырылған полигон жоқ.</p> <p>Көкшетау қ. ТҚҚ полигоны 1960 жылы ашылған, табиғатты қорғау заңнамасының талаптарына сәйкес келмейді, оның қоршалуы, маңына жасыл желектер отырғызылуы, кіреберіс жолдарына жөндеу жүргізу керек. 2009 жылдан бастап полигонды ауыстыру, жабу және ескі сін қалпына келтіру туралы мәселелер көтерілуде.</p> <p>Қаланың жаңа полигонына баттандыру үшін жер телімі Зеренді ауданының Қонысбай ауылдық округі маңынан бөлінген.</p> <p>Бірақ жетті инженерлік инфрақұрылымның болмауына байланысты әлік үнгейін ТҚҚ қалдықтары Көкшетау қаласының бұрынғы әуежайы маңындағы ескі полигонға шығарылуда.</p> <p>Прокуратураның ұсыныстары бойынша Экология департаменті ауылдық округ әкімдеріне қатысты әкімшілік шаралар қолдануға мәжбүр болып отыр.</p> <p>Сондай-ақ, 2015 жылы полигондар бойынша 34 а/о әкімдері әкімшілік жауапкершілікке тартылды.</p> <p>Экологиялық рұқсатты рәсімдеу және мемлекеттік экологиялық сараптамадан аяғы мәселелерінің негізгі проблемалары жобалық-сметалық құжаттаманың қымбат болуы проблемалық болып отыр (ТЭН, жұмыс жобасы жәнет.б.), ең төменгі құны 5 000 000 - 8 000 000 теңгені құрайды.</p> <p>Коммуналдық қалдықтардың қазіргі проблемаларын шешу үшін Экология департаменті келесідей іс-шараларды ұсынып отыр: ТҚҚ полигондары үшін жобалық құжаттамалардың құнына рәздату мақсатында ауылдық қоқыстары үшін типтік жоба әзірлеу.</p> <p>Қолданыстағы ТҚҚ полигондары үшін міндетті түрде ведомстводан тыс</p>
--	--

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

		<p>міндетті мемлекеттік құрылыс сараптамадан өтуді оқтатутуралық ұсыныстар енгізу қажеттілігі. Аудан әкімдеріне апатты үйінділерді жою бойынша жұмыстарды жалғастыру.</p> <p>Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 31 шілдедегі № 750 қаулысымен бекітілген 2013 - 2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшуге қатысты Тұжырымдаманың іске асыру бойынша мемлекеттік жеке әріптестік механизмі арқылы ТҚҚ рәсімдеу және аба тандыру бойынша мұқабалық кіндіктерді меңгеру. Жергілікті бюджеттен 2013 жылы Ерейментау қ. ТҚҚ полигондарының құрылысына және күл үйінділеріне 87160,3 мың теңге бөлінді, сонымен қатар жергілікті бюджет қаржы есебінен сол жылы Степногорск қаласында ТҚҚ қоқыстарын жинауға арналған контейнерлер сатып алуға 5250,0 мың теңге бөлінді.</p>
4	<p>Ақмола облысының елді мекендерінде субұр оубъекті жүйелерінің тозуы.</p> <p>Біршама уақытаралығында аудан орталықтарын дағы кәріздік коллекторларға жөндеу жұмыстары жүргізілген жоқ. Кәріздік коллекторлардың тозуына байланысты жиі жарылады және олар елді мекен жерлерін ластайды.</p>	<p>Бүгінгі күндегі Ақмола облысының аудан орталықтарында кәріздік коллекторлары мен тазартқыш ғимараттарына күрделі жөндеулер жүргізілді. Әкімшісі - Табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы.</p> <p>ШЖА, ШЖК нормативтеріне сәйкес келуіне сынақтарына мына кәсіпорындар даталдау жүргізілді.</p> <p>1) «Бурабай Су Арнасы» ЖШҚ МКК - 2015 жылдың қаңтарында кәсіпорынның сұрауы бойынша жоспардан тыс тексерістер жүргізілді. КТҒ кірер және шығар жерінен сынақтар алынды.</p> <p>Биологиялық тазалауға арналған ғимараттар СБО ғимараты механикалық тазарту режимінде жұмыс істейтіндігі анықталған, биологиялық тазартулар ШЖА нормативтеріне сәйкес келмейді. Тазалау нәтижесінде өлшенген заттар бойынша 90 %, ОБТ бойынша 85 %, аммоний азоты, фосфат, ОХТ бойынша - 50 %, төмендегені анықталған. Хлорид, құрғақ қалдық бойынша тұз құрамы ШЖА-дан жоғары. Нитриттер бойынша ШЖА нормаларынан жоғары. ШЖА нормативтерін қайта қарау және жаңа КТҒ жөндеу жұмыстарын аяқтау ұсынылды.</p> <p>2) 2015 жылдың шілдесінде кәсіпорынға жоспарлы тексеріс жүргізілді. Тазалау сапасы жоғарлату туралы ұйғарым шығарылды. «Бурабай Су Арнасы» ЖШҚ МКК балансында жаңа КТҒ жоқ, себебі обьектіні мемлекеттік қабылдау және тапсыру болған жоқ.</p> <p>3) 2015 жылдың қаңтарындағы апатты ағызулар туралы Щучье қаласы, Родниковая көшесі, 1 үй «Бурабай» МҰТПауданының тұрғындарының арызы бойынша сусынама лары алынды.</p> <p>Шаруашылық фекалды сипатты ісі бар шаруашылық фекалды титрісу, ағындыларда көптеген көрсеткіштер ШЖК нормативтерінен асыды. Осы деректер Аудан әкімдігі мен прокуратураға әрі қарай шаралар қолдану үшін жіберілді.</p> <p>4) «Целиноград Су Арнасы» ШЖҚ МКК - кәсіпорынға жоспарлы тексеріс жүргізілді, 2015 жылдың наурыз айында ТҒ кіріс және шығыс бөлігіндегі судан және су жинаудың ағысынан сынама алынды.</p> <p>Биологиялық тазалауға арналған ғимараттар СБО ғимараты механикалық тазарту режимінде жұмыс істейтіндігі анықталған, биологиялық тазартулар ШЖА нормативтеріне сәйкес келмейді. Тұздық ұр амы хлоридтер, сульфаттар, құрғақ қалдықтар бойынша ШЖА-дан артық. Нитриттер мен фосфаттар бойынша ШЖА нормаларынан артық. Төгінділердің нормалардан жоғары болу нәтижесі бойынша 19820 теңге көлемінде ҚР ҰҚК 328 бабы бойынша айыппұл салынды. 231 589 теңге көлемде талап берілді, барлығы толығымен төленді.</p> <p>5) «Бурабай-Тазалық» ШЖҚ МКК-ға 2015 жылы сәуірайының басында су жинау төгінділерінен (мониторинг тәртібінде жоспардан тыс шығу кезінде) тексеріс жүргізілді. Талдау нәтижесі бойынша көптеген көрсеткіштердің асып түсулері орнына алынды.</p> <p>6) «Бурабай-Тазалық» ШЖҚ МКК-ға 2015 жылы сәуірайының соңында «Бурабай-Тазалық» ШЖҚ МКК-қызметіне тексеріс</p>

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

	<p>жүргізілді және №4 сужинауда су жинаудың төгуорнынан су сынамасы алынды.</p> <p>Жүргізілген тексеру нәтижелері бойынша көпкөрсеткіштердің азығудың артық болғаны байқалады. Есеп беру нәтижелері бойынша шығын мөлшері 465 350 теңгені құрайды. Материалдар берілген тәртіпті АПБ берілді.</p> <p>7) «Атбасар Су» ЖШҚ МКК-2015 жылдың маусымайында кәсіпорынға жоспарлы тексеріс жүргізу барысында Шабақты сужинауынан, суларынан су сынамалары алынды. Талдау нәтижесі азотаммоний мен нитраттар бойынша ағындыларда артуы байқалады. Есеп беру нәтижесі бойынша келтірілген зиян 262030 теңгені құрады, 99100 теңгекөлемінде айыппұл салынды. Материалдар АПБ жіберілді.</p> <p>8) Харсиев ЖК (май зауыты), Шортанды ауданының Шортанды к. – 2015 жылдың маусымайында тұрғындардың шағымы бойынша кәсіпорынның қызметіне және Южный және Пушкин көшелерінің маңындағы апатты ағыстарға тексерулер жүргізілді. Алынған су сынамаларынан көптеген көрсеткіштер бойынша ШЖК нормативтерінің артуы байқалды. Ерекше қышқыл сүтті іс болды, ол 5 балды құрады. ШЖК нормативтерінің артуы бойынша 19820 теңгесомасында айыппұл салынды және 40347 теңгесомасында талап берілді.</p> <p>9) «Шортанды Су» ШЖҚ МКК-ға жоспарлы тексеру жүргізу кезінде «Шортанды Су» ШЖҚ МКК 2015 ж. департаментпен Дамса кентіндегі су жинау төгінділеріне тексеріс жүргізілді, сондай-ақ Дамса өз. су жағдайы талданды, су ағыстарының жоғарғы және төменгі жақтарынан, Научный к. ағызулар жинақтағыштан сынамалар алынды. Шортанды к. су жинауда ауыр заттар, жалпы темір, мұнай өнімдері бойынша көптеген ШЖК нормативтерінің асып түсулері байқалды. Тексеру нәтижелері бойынша 19820 теңгекөлемінде айыппұл салынды, 452020 теңгеталап берілді, олар АПБ жіберілді.</p> <p>10) «Бұрабай Су Арнасы» ШЖҚ МКК- 2015 жылдың маусымайында кеме жоспарлы тексеріс жүргізілді, кіріс, шығыс және Балықты сужинағышынан сынама алынды. Көптеген көрсеткіштер бойынша асып түсулер орындалды. Биологиялық тазалауға арналған ғимараттар СБО ғимараты механикалық азарту режимінде жұмыс істейтіндігі анықталған, биологиялық азартулар ШЖА нормативтеріне сәйкес келмейді. Қазіргі таңда кәсіпорын балансына жаңа тазалау ғимараттарын беру аяқталуға жақын. ШЖА нормативтерінің арту фактісі бойынша 19820 теңгесомасына айыппұл салынды.</p> <p>11) «Европейская подшипниковая компания» АҚ- 2015 жылдың шілде айында кәсіпорынға жоспарлы тексеру жүргізілді. Қоқыс жинау орнына жақын жердегі қазан шұңқыр суынан сынама алынды. Талдау нәтижесі ШЖК салыстырғанда мұнай өнімдерінің артуы байқалды.</p> <p>12) «Ақмола-Феникс» АҚ- 2015 жылдың тамыз айында кәсіпорынға жоспарлы тексеру жүргізілді. Тексеру барысында кәсіпорынның жалпы кәріз ағызуларының нормативтерге сәйкестігіне талдау жүргізілді. Алынған ағынды сулардың сынамаларынан ШЖА нормативтері байқалмады, ол ҚР Үкіметінің 28.05.2009 жылғы №788 қаулысымен бекітілген.</p> <p>2013 жылғы облыстық бюджеттен бөлінген қаржы: Атбасар ауданы - 36 млн. теңге, Степняк қ. - 30 млн. теңге, Ерейментау ауданы - 58 млн. теңге, Зеренді а. ЖСҚ әзірлеуге - 8 млн. теңге. 2014 жылғы: Ақкөл қ. - 111 млн. теңге, Макинск қ. - 78 млн. теңге, Есіл қ. - 24,5 млн. теңге, Атбасар қ. - 64,8 млн. теңге. 2014 жылғы: Ақкөл қ. - 105616,05 мың теңге, Макинск қ. - 74046,35 мың теңге, Есіл қ. - 22947,7 мың теңге, Атбасар қ. - 60704,0 мың теңге. Шортанды ауданының Дамса және Научный к. КСҒ мен кәріздік жүйелерінің құрылысына ЖСҚ әзірлеуге 16205,7 мың теңгесомасында қаржы бөлінді, сондай-ақ Атбасар қ. жауын сулар кәріздік күрделі жөндеуіне ЖСҚ әзірлеуге 3693,7 мың теңгесомасында қаржы бөлінді. Дамса а. жүйелермен КСҒ тұрақты қалыптасуына және үздіксіз жұмыс істеуі бойынша мәселені шешу үшін қазіргі уақытта 1-ші кезектегі Ақмола облысының Шортанды ауданы Дамса және Научный к. КСҒ пен кәріздік жүйелерінің құрылысы» жобасы әзірленді және қаржы бөлінді.</p>
--	--

4.1. АҚМОЛА ОБЛЫСЫ

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Ақтөбе облысы Қазақстанның солтүстік-батыс бөлігінде орналасқан. Республиканың алты облысымен (Қостанай, Қарағанды, Қызылорда, Атырау, Маңғыстау және Батыс Қазақстан облыстары) сонымен қатар, солтүстігінде Ресей Федерациясының Орынбор облысымен және оңтүстігінде Өзбекстан Республикасының Қарақалпақ автономды облысымен шекараласады. Жергілікті жердің бедері – жазықты, аумақтың көп бөлігі – адырлы-бөктерлі жазықтар.

Солтүстігінде Орал тауларының оңтүстік тасуіле мдері бар. Орталық бөлігінде Мұғалжар тауларымен созылып жатыр (657 м). Батыс бөлігі Каспий маңы шоқысына ұласқан Ораласты бөлігі бар. Оңтүстік-шығысында дөңді құм массивтері: Арал маңы құмы, Үлкен Қарақұм және Кіші Борсық. Солтүстік-батысында Торғай шоқысы. Аумақ бойынша ең ірі аудан – Шалқар – 61,9 мың км².

Облыста 5 ауылдық аудан, 8 қала, 142 ауылдық әкімшілік және 410 ауылдық елді мекен бар.

Облыс Қазақстанның индустриалды дамыған аймағы бопыштабылады. Аймақ экономикасының негізгі бағыты – өнеркәсіптік және ауыл шаруашылық өндірісі.

Климаты континенталды, қуаң. Ақтөбе облысының жер қойнауында алтын, күміс, кобальт, калий тұзы, ізбес, каолин, шыны және түсті-түстітас шикізаты, табиғи қаптауыш заттар, мұнай тауашайырлы түрлері және жәнетағыда басқа пайдалы қазбалардың үлкен қорлары бар. Ақтөбе облысының қазіргі

заманғы фаунасы сүтқоректілердің 62 түрі (оның ішінде – 35 аңшылық-кәсіпшілік), құстардың 214 түрі (оның ішінде – 80 аңшылық-кәсіпшілік). Қазақстанның Қызыл Кітабына жануарлардың 10 түрі және құстардың 35 түрі енген. Облыстың аумағында республикада негізгі екі ареал үстірт және бетпақдала киіктері популяциясы тіршілік етеді.

4.2.1. Атмосфералық ауа

Ауа бассейнінің ластануының деңгейі облыста көбінесе 7 ірі кәсіпорын менаның қалады – «СНПС-Ақтөбе мұнайгаз» АҚ, «Қазақойл Ақтөбе» ЖШС, «Каспий Мұнай ТМБ» ЖШС, Ақтөбе ферроқорытпа зауыты және Донтау-кен өңдеу комбинаты – «Қазхром ТҰК» АҚ филиалдары, «Ақтөбе», «Ақтөбе ЖЭО» АҚ, «Интергаз Орталық Азия» АҚ, «Ақтөбе» ГҚМБ.

Ластағыш заттардың жалпы шығарындыларының 168,05 мың тонна жалпы көлемінен 7 табиғат пайдаланушылар үлесіне атмосфера шығарындыларының жалпы көлемінен 59,1 мың тонна немесе 49%-ды құрайды.

Стационарлық көздерден шығарындылар көлемі 2014 жылға қарағанда (169,5 тыс. тонна) 2015 жылы 0,8 %-ға кем (4.2.1-ші кесте). Аталған атмосфераға шығарындылардың азаю көрсеткіші құрылыс материалдарын шығару саласындағы және мұнай кәсіпорындарына сервистік қызметтер көрсететін (бұрғылау, ұңғымаларды ағымдық және күрделі жөндеу) кәсіпорындардың шығарылатын өнім мөлшерінің азаюымен байланысты. Шығарындылардың стационарлық көздерінен 6235 бірлікті құрайды, оның ішінде тазалауғимараттарымен жабдықталғаны – 895.

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

4.2.1-ші кесте. Жылдар бойынша стационарлы көздерінің шығарындылары

Ластағыш туралы ақпарат	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.
Атмосфералық ауаға жалпы өнеркәсіп шығарындыларының көлемі, мың тонна	182,5	178,3	169,5	168,05
Күкіртангидрид шығарындыларының көлемі, мың тонна	38,2	35,4	31,2	28,35
Атмосфералық ауаға азот диоксиді шығарындыларының көлемі, мың тонна	14,6	13,5	12,98	14,24
Атмосфералық ауаға қатты бөлшектер шығарындыларының көлемі, мың тонна	13,5	12,2	11,96	9,964
Атмосфералық ауаға тұншықтырғыш газ шығарындыларының көлемі, мың тонна	68,1	64,4	60,45	61,67
Басқа азаттар шығарындыларының көлемі	51,1	52,8	52,91	53,826

Мұнай газ өндіруші кәсіпорындар мен ілеспелі газ көлемі азайту мен кәдеге жарату көлемін арттыру есебінен, облыс бойынша қоршаған ортаға ластағыш заттардың шығарындыларының жалпы көлемін іңазаюы байқалуда, сондай-ақ кейбір шығарындылардың азаюы тау-кен қазу және құрылыс өнеркәсібі кәсіпорындары мен жүргізілді.

2012 жылдан 2014 жыл аралығында алаулық қондырғыларда ілеспелі газын жағу көлемінің мұнай газын кәдеге жарату есебінен жыл сайына азаюы байқалуда.

2013 жылы ілеспелі мұнай газын кәдеге жарату көлемі 3623,38 млн. м³ құрады, бұл 2012 жылмен (3191,098 млн. м³) салыстырғанда 432,282 млн. м³ көп. Жағылған газ көлемі 2013 жылы 474,137 млн. м³ құрайды, бұл 505,826 мың м³ жағылған 2012 жылдың ұқсас мерзімімен салыстырғанда 31,691 млн. м³ аз.

2014 жылы ілеспелі мұнай газын өндіру көлемі 4020,335 млн. м³ құрады, бұл 2013 жылға (4126,292 млн. м³) қарағанда 105,957 млн. м³ аз, есептік мерзімдегі жағылған газ көлемі 319,138 млн. м³ құрайды, бұл 2013 жылдың ұқсас мерзімімен салыстырғанда 156,843 млн. м³ аз.

2015 жылға ілеспелі мұнай газын өндіру көлемі 5961,548 млн. м³ құрады, бұл 2014 жылмен (4378,829 млн. куб. м) салыстырғанда 1582,719 млн. м³ көп, бұл ретте 2014 жылы 4033,714 млн. м³ салыстырғанда кәдеге жаратылғаны 5572,588 млн. м³, есептік мерзімдегі жағылған газ көлемі 388,504 млн. м³ құрайды, бұл 2014 жылмен салыстырғанда 43,39 млн. м³ көп.

Стационарлық көздерден атмосфераға ластағыш заттардың шығарындыларының (168,05 мың тонна) жалпы көлемінен алауларда ілеспелі газды жағу үлесіне 35,12 мың тонна немесе 20,8% келеді.

Алаулық қондырғылардан ластағыш заттар шығарындыларының барлық 99,1%-ы 4 мұнай газ өндіруші және өңдеуші кәсіпорындарына - «СНПС-Ақтөбе мұнай газ» АҚ, «Қазақойл Ақтөбе» ЖШС, «Аман Мұнай» ЖШС және «Каспий Мұнай ТМБ» ЖШС келеді.

ЛЗ жалпы көлемнен автокөлік шығарындыларының үлесінің көбін (орта есеппен 37-42%) (4.2.2-ші кесте) құрайды. Автокөліктен шығарылатын ластағыш заттардан негізгі жүктемені Ақтөбе қаласының облыс орталығы көруде.

4.2.2-ші кесте. Автокөліктен ластағыш заттардың шығарындылары

Атауы	2012	2013	2014	2015
Автокөлік саны (бірлік)	166524	173383	174296	175369
Ластағыш заттардың шығарындылары (мың тонна)	98,04	92,5	91,4	92,3
2012 жылдан бастап 2014 жыл аралығында ұйымдастырушылық-техникалық шараларды өткізу есебінен ластағыш заттар шығарындыларының азаюы байқалады: шығарындыларды, әкелінетін ЖЖМ сапасына	бақылауды күшейту, автокөлікті газотынына ауыстыру, аяқталған «Солтүстік айналым» автожолдарының құрылысы сонымен қатар, қарбалас ақытта шағынауданындағы-			

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Бөгембайкөшесіндеаспалыкөпірқұрылысықал аныңнегізгідаңғылдарында көлікағынын азайтумүмкіндікбереотырып, Еуро-4 жоғарыэкологиялықталаптарға сәйкесжаңаавтокөлік құралдарыныңүлесінарттыру.

«Қазгидромет»РМКдеректерінің Ақтөбеқаласы бойынша атмосфералықауажағдайынбақылау 6 стационарлықбекетте жүргізіледі.

2015 жылғабақылаустационарлықжелісініңмәліметі бойыншаАқтөбеқаласыныңатмосфералықауа ытөмендеңгейдегіластану болып сипатталады.

Бақылауавтоматтыбекеттерініңдеректеріне сәйкесАқтөбеқаласыбойыншажоғары ластанудың (ЖЛ) 64 жағдайжәнеэкстремалдыжоғарыластанудың (ЭЖЛ) 24 жағдайтіркелгенболатын. Ақтөбеоблысыныңатмосфералықауаластануы ныңсипаттамасыбойыншатолығырақақпарат«Қазгидромет»РМКсайтында(http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015) орналасқан.

Қаланыңатмосфералықауасыныңкүкірттісутегіменжоғарыжәнеэкстремалдыжоғарыластануының негізгі себебі, аналитикалықбақылауменсонымен қатар, АқтөбеоблысыбойыншаТұтынушылардыңқұқықтарынқорғаудепартаментіменбірлескентексеру кезінде анықталғандай «Ақбұлақ»Ақкәрізқұбырқұдықтарышығарындыларыболыптабылады, .

Қоршаған орта жағдайынжақсартумақсатында, жасалғанжұмыснәтижесінде 2015-2017 жылдары Ақтөбеоблысыныңэкологиялықжағдайынжақсартуғабағытталғаніс-шараларжоспарыөзірленіп, Ақтөбеоблысыәкіміменбекітілді. Аталғанжоспардакелесііс-шаралардыорындаужәнеіскеасыруқарастырылған:

- Ақтөбеқ. кәрізжелісінқайтақұрунемесежаңақұрылысы үшінТЭНөзірлеу;

- Ақтөбеқ. кәсіпорындарыменөндірістікағындысулардыжекедаратазартужүйесінорнатубойыншашараларқолдану;

- ілеспе мұнай газын көдегепаратуды 97-98%-ғадейінжеткізубойыншашараларқолдану;

- облыстағыавтокөліктердіңжалпысанынанотыретіндесұйылтылғангаздыпайдаланатынавтокөліктердіңжалпысанын 20 %-ғадейінжеткізу;

- автокөлікқұралдарынанпайдаланылғангаздардыңтүгіндігіменгаздылығынбақылаубойыншатурақтынегіздеШДоргандарыменбірлесеотырып, Ақтөбеқ. меноблысаумағындарейдтіктексерулерұйымдастыру;

- Ақтөбеқ. менелдімекендермақтарындакөгалдандыру жұмыстаркөлемінкөбейту. Ақтөбеқ. аумағында«Жасылөңір»жобасыніскеасыру.

- қалдық жинағыштарынжою;

- көлікағысынбасқаружүйесін жетілдіру.

Су ресурстары өзендержәнекөлдерменберілген, олардыңбірбөлігіжазмерзіміндеқұрғапкетеді. Облысаумағынанжалпыұзындығы 6976 кмболатын 65 үлкенжәнекішіөзенәғыпөтеді, жалпыауданы 49,6 мыңгаболатын 45 ірі көлбар. Ұсақтоғандарментартылыпқалатынкөлдербар. Суқоймаларыныңтолуынегізіненкөктемгімерзімдеқардыңеруіесебіненжәнеболмашыкөлемдежазғы-күзгімезгілдерде жауын-шашын түсуіесебіненжүзегеасырылады.

Экология департаментімен құмдыалқапшегінде мұнайөндірудіжүзегеасыратын кәсіпорындардыңсанитарлыққорғауаймақтарышегіндеЕмбі, Темірөзендерініңжерүстісуларыныңжағдайын аналитикалықбақылаужүргізіледі. 130 сусынамасыалынып, 1494 анықтауорындалды. Оныңішінде 596 анықтама Темір өзені, 714 анықтама Ембі өзенібойыншажәне 184 анықтамаАтжақсыөзенібойыншанәтижесінде, ластағыш заттардыңжоғарыболуының 210 фактісі анықталды.

«Қазгидромет»РМКАқтөбеоблысыаумағындағыжерүстісуларының ластануын бақылауды 12 су объектісінде жүргізді: Елекөз., Орөз., Ембіөз., Темірөз., Қарғалыөз., Қосестекөз., Ырғызөз., ҚараҚобдаөз., ҮлкенҚобдаөз., Ойылөз., АқтастыөзеніжәнеШалқаркөлі.

Елек жәнеОрөзендері-Жайықөзенініңкөпсулысолжақсалалары. ЕмбіөзеніМұғалжар тауынан бастау алады жәнетенізағасындағытұздышалшықтардатөк тапқаладыал, су мол жылдары Каспий теңізінедейінағады.

4.2.2. Су ресурстары

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Су сапасы келесідей бағаланады: суы «орташа ластанған» - Қосестек, Ақтастыөзендері; суы «ластанудың жоғары деңгейі» - Елек, Ойыл, Үлкен Қобда, Қара Қобда, Қарғалы, Ор, Темір, Ембі, Бірғыз, Шалқаркөлі.

2014 жылмен салыстырғанда Елек, Қарғалы, Ойыл, Қара Қобда, Бірғыз, Ақтасты, Ембі, Ор, Темір өзендеріндегі, Шалқаркөліндегі су сапасы айтарлықтай өзгермеген, Қосестек өзенінде су жағдайы жақсарды, Үлкен Қобда өзенінде - нашарлады.

Облыс аумағында Елек өзені бойынша жоғары ластанудың 45 жағдайы анықталды.

Гидрохимиялық көрсеткіштер бойынша жер үсті суларының сапасын бақылау нәтижелері бойын

ша толығырақ ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015) орналастырылған.

Су ресурстарының ластануы және ағынды сулармен ластағыш заттардың ағызулары

Лаस्ताғыш заттар мен тазартылмағанағынды суларды, мұнай және мұнай өнімдерін Ақтөбе облысы аумағындағы ашық су қоймаларына рұқсатсыз тұрағызу фактілері соңғы үш жылда анықталмады. Су ағызудың нақты көлемдері туралы ақпарат 4.2.3-ші кестеде ұсынылған.

4.2.3-ші кесте. Су ағызудың нақты көлемдері туралы ақпарат

Су ағызудың нақты көлемдері туралы ақпарат		2015ж.	2014ж.
Өнеркәсіпті қағындылар	Су тарту көлемі, мыңм ³	64 105,0	66 701,2
	Лаस्ताғыш заттардың көлемі, мыңтонна	14,97	15,9
Шаруашылық-тұрмысты қағынды сулар	Су тарту көлемі, мыңм ³	19	22
	Лаस्ताғыш заттардың көлемі, мыңтонна	937,0	937,0
Апатты және рұқсат етілмеген ағындылар	Су тарту көлемі, мыңм ³	-	-
	Лаस्ताғыш заттардың көлемі, мыңтонна	-	-
Барлығы (барлық жоғары дәтізбектелмеген ағындылар)	Су тарту көлемі, мыңм ³	84 042,0	89 638,2
	Лаस्ताғыш заттардың көлемі, мыңтонна	21,75	23,02

Жүргізілген зерттеулергесәйкес облыстағы кәріздік тазарту ғимараттарының (КТҒ) бөлек объектілерінің техникалық жағдайы экологиялық талаптарғасәйкес келмейді. Тазарту ғимараттарындағы жабдықтардың табиғитозуына сәйкес қазіргі таңда ағынды суларды қабылдау бойынша объектілері жоқ Ақтөбе облысының ірі елді мекендерінде (Алғақ., Қандыағашқ., Жемқ., Хромтауқ., Бадамшаа., Шұбарқұдықтқ, Қарауылкелді а., Кеңқияқа., Шалқарқ., Мәртөка., Ембіқ.) КТҒ қалпына келтіру және аудан орталықтарында (Қобдаа., Комсомольска., Мәртөка., Бірғыз., Темірқ.) жаңа тазарту ғимараттарының құрылысы бойынша бағдарламаны әзірлеу қажет.

Сонымен қатар, Ақтөбе қаласының кәріз желісін дөңгелектендіретін және өнеркәсіп ағындарын қабылдау мәселесі бар, оның нәтижесінде желілер тозады және Ақтөбе қаласының экологиялық жағдайына кері әсерін тигізеді. Бұдан басқа, Ақтөбе қаласының КТҒ өнеркәсіптік емес, шаруашылық-тұрмысты қағынды суларды қабылдауға арналған. Сондай-ақ, реттеу іс-шараларының сыйымдылықтың түйінінен (РСТ) өндірістік-тұрмыстық қажеттіліктерге тазартылмағанағынды

суларды қайта пайдалану мәселесі шешілмей отыр.

Облыстағы су қоймаларының экологиялық жағдайын жақсарту мақсатында 2015 жылғы жергілікті бюджеттен келесі табиғатты қорғау іс-шаралары қаржыландырылды:

- Д-1 500 мм өздігіне ағытын коллекторын «Алатау» ОСК бастап Ақтөбе қаласының КСС-11-ға дейін бұрынғы қалпына келтіру, сомасы - 176,118 млн. теңге;

- «Ақтөбе қаласының аумағында Елек өзенінің лас тануын тоқтату үшін селаның бағытын өзгерту» объектісі бойынша жер телімін сәйкестендіру жұмысын әзірлеу, сомасы - 651,0 мың теңге;

- «Ақтөбе қаласының аумағында Елек өзенінің лас тануын тоқтату үшін селаның бағытын өзгерту» жобасы бойынша жобалық-сметалық құжаттама дайындау, сомасы - 14,902 млн. теңге.

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Сондай-ақ, Экология департаменті сүзуаландарыбартабиғатпайдаланушыларды бақылапотырады: бақылау, кәсіпорындардыңсүзуаландарықарталарына те хнологиялыққызметкөрсету (*тазалау жәнежырту*) сызбаларын әзірлегенін, ағынсулардықабылдауобъектілерініңорналасу ықанағаттанарлықтехникалықжағдайдаекенін , жасандысуқоймаларының (биотоғандар, сүзуаландары, жинақтапбулатқышжәнет.б.) ағынсуларыментолудеңгейіжобалықбелгілеул ердентөменекенін бақылайды.

Жер асты сулары

Жер асты суларыныңластануыныңбастышошқартарыкелесі өнеркәсіптікобъектілерменбайланысты: Ақтөбеферроқорытпазауыты (АФЗ), Ақтөбехромқосындыларызауыты (бұданәрі - АХҚЗ), «АқтөбеЖЭО» АҚ, С.М. КироватындағыбұрынғыАлғажимиялықзауыт ыныңөнеркәсіптікалаң, Дон ТКБК, Мұғалжар, ТеміржәнеБайғанинаудандарындағымұнай-газкенорындары.

АқтөбеқаласындағыЕлекөзенініңжәнесолжа ғалауларындаалтываленттіхромменластанған жер асты суларыныңтарихиластануаймағыбар, бұл 1957 жылыАқтөбехромқосындыларызауытын (АХҚЗ) іскеқосуменбайланысты. 2012-2013 жылдардағымерзімдеҚРҚоршағанортажәнесу ресурстары министрлігініңтарапынанреспубликалықбюджетқаражатыесебінен«Елек өзеніндежалғасатынаймақтахромменалтывале нттіластанудан№3 тәжірибелік-өндірістікучаскесініңжерастысуларынтазалау» жобасыніскеасыружүргізілді. Жобаныңмердігері«Геотермөндірістіккомпан иясы»ЖШСқысқамерзімінде№3 сынақучаскесінделастануды жойды. 2014-2015 жылдары жеткен нәтижелердібақылауүшінжерастысуларынамо ниторинг жүргізілді.

Елек өзенініңборменластануы 1941 жылыАлғақ Ақтөбехромқоспалары зауытынан басталды. Борқышқылөндірісініңағындылары 1980 ж. дейінтазартусызЕлек

өзенініңалқабынаағызылды. Бұлжерастысуларыныңборменластанукөзіне, кейінжерүстісуларыныңдаластануыныңкөзібо лды.

Облыс әкімдігініңтапсырысыбойыншабұрынғыАлғақ имиялықзауытыныңөнеркәсіптікалаңында зерттеу жұмыстарыжүргізілді. Жұмысбарысындазауытауданындағықалдықт ардыңкөлеміменқұрамыанықталды. Сотшешіміменанықталғанқалдықтарисезіжән ереспубликалықменшіккекеліптүскендептабы лды. ҚазіргітаңдаЭнергетика министрлігіменқалдықтардыңоператоры ретінде«Жасыл даму» АҚ-ныанықтады.

4.2.3. Топырақтыңластануыжағдайы

КөктемгіжәнекүзгімерзімдердеАқтөбек, түрлаудандарынан«Қазгидромет»РМК-мен алынғантопырақсынамаларының бәріндеанықталатынауырмаметалдаршекті жол беру шегінде.

Жер үстісуларысапасынбақылаунәтижелерібойын шатолығыраққапарат«Қазгидромет»РМКсайт ында (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015) орналастырылған.

4.2.4. Жер қойнауы

Облыста 121 жер қойнауынпайдаланушыларесептелуде (4.2.4-кесте), оныңішінде:

27 кәсіпорынныңкөмірсутекшикізатын (КСШ) барлауменөндірудіжүзегеасыруғақұқықтарыб ар;

21 кәсіпорынның-қаттыпайдалықазбаларды (ҚПК) өндіруге;

62 кәсіпорынның-кеңтаралғанпайдалықазбаларды (КПК) игеруге;

9 кәсіпорынның-жерастысуларынөндіруге;

2 - барлаумен байланысты емес операция (ББО).

4.2.4-ші кесте. Жер қойнауынпайдаланудыңнегізгікөрсеткіштері

Атауы	2015 жыл	2014 жыл
Жер қойнауынпайдаланушылардыңсаны	119	106
өндірілгенминералдықшикізат, мыңтонна	3332,233	62506,5
Аршылған жыныстар көлемі, мыңтекшеметр	373,91	29322,7

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Минералдықшикізаттықайтаөңдеу, мыңтоннанемесе мың текше метр	-	-
Өндірілгенжерастысулары, мыңтонна	-	-
Жер қойнауынаорналастырылғанқалдықтар, мыңтонна	11,507	-
Жер қойнауынажүктелгенкөлем, мыңтекшеметр		
Қабаттықсулар	2832,66	1689,6
Газдар	43567,32	38082,1

Ірі кәсіпорындарменгаздыөндіру, кәдегежаратужәнежағу көлемі 4.2.5-ші кестеде келтірілген.

4.2.5-ші кесте. Газды өндіру, кәдегежарату және жағу көлемдері

Кәсіпорында р	2014 жыл			2015 жыл		
	Газды өндіру көлемдері, млн. текше метр	Кәдегежаратылған, млн. текше метр	Жағылған газ көлемдері, млн. текше метр	Газды өндіру көлемдері, млн. текше метр	Кәдеге жаратылған, млн. текше метр	Жағылған газ көлемдері, млн. текше метр
«СНПС-Ақтөбемұнай газ» АҚ	2 538,93	2 438,325	9 9,942	5274,462	5139,642	134,82
«Қазақойл Ақтөбе» ЖШС	3 51,999	2 94,498	5 7,6	615,639	402,787	212,849
«Каспий мұнай ТМЕ» АҚ	0,25	0,25	-	21,358	0,92,356	19,002
«Қазақтүрік мұнай» ЖШС	7,7709	6,64791	1,1229	8,863	7,379	1,484
«Сайғақ» ЖШС (бұрынғы «Маерск Ойл Қазақстан ГмбХ» компаниясы)	1,108	1,064	0,042	2,424	2,304	0,12
«Алтиес Петролеум Интернешнл Б.В.» компаниясы	0,866	0,83	0,034	2,241	2,241	-
«КМКМұнай» («Lancaster Petroleum») АҚ	0,434	0,434	-	0,734	0,604	-
«Аман Мұнайгаз» («Қазақмыс Петролеум») ЖШС	20,628	1,404	19,224	19,773	1,314	18,459
«СП FIAL» ЖШС	-	-	-	-	-	-
«Арал Петролеум Капитал» ЖШС	1,09	0,014	1,076	-	-	-
«Өзтүрік Мұнай» ЖШС	-	-	-	-	-	-
«Тетис Арал Газ» ЖШС	6,47115	0,996	5,472	1,604	0,003	1,601
«Фирма Ада Ойл» ЖШС	3,06	2,998	0,062	8,126	8,09	0,036
«Сағыз Петролеум Компаниясы» ЖШС	2,308	2,308	-	5,868	5,868	-

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Барлығы, млн текше метр	2937,25	2752,0	185,25	5961,092	55572,588	388,504
-------------------------------	---------	--------	--------	----------	-----------	---------

4.2.5. Биоәртүрлілік

Облыс аумағындасүтқоректілердің 62 түрі жәнеқұстардың 214 түрікездеседі оныңішінде,сүтқоректілердің35 түріжәнеқұстардың 80 түріаңшылық-кәсіпшілік болып табылады. ҚазақстанныңҚызылКітабынажануарлардың 10 түріжәнеқұстардың 35 түріенген. Жабайы жануарлардыңкөптегентүрініңқазіргіжағдайы тұрақты жәнеқауіптудырмайды. Қазіргітаңдааңшылық-кәсіпшілікжүргізілмейді.

2015 жылы АқтөбеоблысыныңЫрғыз, Әйтекебиаудандарындаақбөкендердіңжаппай қырылуыорыналды (10 мыңбастанартық).

Аталғанфактібойыншажоспардан тыс экологиялықтексерубелгіленіп, аталғанаудан учаскелері бойынша департамент зертханасымен ауа сынамасы іріктелді. АлынғанмәліметтербойыншаатмосфералықауадағыШЖКнормасыныңқұралдыөлшеудіңарт унәтижелері бойынша 25 сынама іріктелді және 25анықтамаорындалды.

Өткенжылдардағыкәсіпшіліктіңнегізгітүріақбөкендербасыныңшұғылазаюынабайланыстыола рды аулауғатыйымсалынғанал, экономикалықсипаттағыәртүрлісөбепптергебай ланыстысаны жағынанкөпкездесетін түлкі, қарсақ, ақбөкен, суыр, тараққұйрық, ондатрсияқты аңдарсоңғыонбесжылішіндеауланбайды.

Бүгінгітаңдааңшаруашылығынжүргізудіңбаст ыбағытсуда жүретін жабайы құстарға, қояндарменеліктерге жәнеқабандарғаазкөлемдеәуесқойлықаулауұй ымдастырылады.

Балықшаруашылығыбойыншаақпарат

Ақтөбеоблысыөкімінің 2008 жылғы 12 мамырдағы«Жергілікті жерлерде балықшаруашылығысуқоймаларыныңтізбесін бекіттуралы»№167 қаулысынасәйкесоблыста 100 балықшаруашылыққоймасыоныңішінде, 13 ағысөзендері, 48 көл, 8 сусақтағышыжәне 31 тоған есептелген.

Балықшаруашылығықорыныңекіірісубассейн деріне Тобыл-ТорғайжәнеОрал-Каспийсубассейндеріжатады.

Негізгі балықкәсіпшілігініңаймақтарыболыптабылад

ы: Ырғыз-Торғайөзен-көлдіжүйесініңсуқоймасысоныменқатар, іріАқтөбе, ҚарғалыМұғалжарсусақтағыштарыжатады.

«Қазақбалықшаруашылығығылыми-зерттеуинституты»ЖШС Батыс-ҚазақстандықфилиалыменАуылшаруашылық министрініңбұйрығыменжүргізілгенғылымибиологиялықзерттеулернегізіндеАқтөбеоблысы ныңсуқоймаларына 2015 жылға 114,4 тоннакөлеміндегібалықаулаудыңлимитібекіті лді.

Пайдаланушыларғабалықаулауғарұқсатберуб екітілгенлимиткесәйкесоблыстыңтабиғиресур старынтабиғаттыпайдаланудыреттеубасқар масыменжүргізіледі.

Қазіргітаңда, балықшаруашылығынжүргізуүшіноблыстың 19 объектісінеөзенучаскелерімен 38 суқоймасыбекітілген.

Балықшаруашылығынжүргізудепайдаланушы лардыңнегізгіміндеттері жыл сайынғыбалықаулау, ғылыми-зерттеулер, материалды-техникалықжабдықтаумен су қоймаларынабекітілгенкүзетүшінқорықшықы зметінұстау болып табылады.

Даму жоспарын дамыту мақсатындаөзқаражатыесөбінен балықшаруашылығықоймаларының пайдаланушылары 2015 жылы облыс су қоймаларына5563 мыңтеңгесомасыменбекітілген 237 мыңданадағыбекіре балықтарды (тұқы, дөңмаңдай, ақ амур)өсіріп, тоғандарғажібереді.

2015 жылдыңқұрғақжазынанбастап - күзгікезеңдеШалқарауданындағы «Шалқар»суқоймасының су деңгейініңтөмендеуісуқоймасындақұрғақтыққ аалыпкелді. Нәтижесінде, көлсуыныңқатып, көлтүбінде балдырлар жиналуынан балықтарғасужетіспей, олардыңқырылуынасебеппболуда.

Орман қорыныңжағдайытуралыақпарат

АқтөбеоблысыҚазақстанРеспубликасыныңөңо рманыазоблыстарыныңбіріболыптабылады. ОблыстыңорманресурстарыЕлек, Қарғалы, Қобда, Темірсияқтыбіршамаіріөзендеріменолардыңса лаларыменбойыменалқапты ормандар мен

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

қайыңды-көктеректоғайларбар.
Соныменқатар,
теміржолжәнеавтокөлікжолдарында
көшеттержайғасқан.

Ақтөбеоблысыныңмемлекеттікорманқоры
982,3 мыңга. оныңішінде, ормандыжерлер –
95,4 мың га, орманды аудандар 51,6
мыңгақұралғаняғни,
аңшылықалқаптардыңжалпыауданы 1%-
даназ.

Ақтөбеқаласыныңайналасындағы санитарлық-
қорғаужасылаймағынжаңартужоспарыжүзегеа
сырылуда. Ағымдағыжылыжалпыауданы 193,9
га. құрайтынөліменмәніжоқағаштарды
реконструктивті кесу жұмыстарыжүргізілді.

Ерекше
қорғалатынтабиғи аумақтар жағдайы туралы
ақпарат

Облыста ерекше
қорғалатынтабиғи аумақтардан 2007 жылы
763,5 мың га салынғанЫрғыз-
Торғаймемлекеттіктабиғирезерватымен 296,0
мыңгаТорғаймемлекеттікқорықшасыбар.

Қорықшааумағыесебіменкүзетілетінаумақауда
ны 1060 мыңгектардықұрайды.

Резерват
табиғаттықорғаужәнеғылымимемемәртебесі
менэкологиялықжүйеніңжерүсті
жәнежерастықорғауға, сақтауға,
қалпынакелтіругеенетін
жәнетабигикешендердіңбиологиялықөртүрлілігін
қолдайтын
жәнеоларғабайланыстытабиғижәнетарихи-
мәдениет объектілерді белгілеген ерекше
қорғалатынтабиғи аумақболыптабылады.

Флора мен фауна түрлерініңболуы:
өсімдікәлемі– 390, сүтқоректілер– 42
(оныңішіндеҚРҚызылкітабынаенгізілгені- 2),
құстар– 250 (ҚРҚызылкітабынаенгізілгені- 32),
қосмекенділер – 4
жәнебауырменжорғалаушылардың– 14 түрі.

Ақтөбеоблысыәкімдігінің 19.02.2010 ж. №51
қаулысыменАқтөбеоблысыныңҚарғалыаудан
ыаумағында 83 770
гаауданыменжергіліктімаңыздағы«Эбита»таб
иғиқорықшасықұрылды.

Ақтөбеоблысыныңәкімдігінің 12.12.2012 ж.
№451
қаулысыменАқтөбеоблысыаумағында33 395 га
ауданымен жергілікті
маңыздағы«Өркеш»табиғиқорықшасықұрылды.
ы.

Көкжидеқұмы.

Ақтөбеоблысыәкімдігінің23.01.2013 ж. №7
қаулысыменАқтөбеоблысыныңМұғалжарауда
ныаумағында13 977 га ауданымен жергілікті
маңыздағы«Көкжиде - Құмжарған»
мемлекеттік
табиғикешендіқорықшасықұрылды.
ОсықаулыменКөкжиде - Құмжарған» кешенді
қорықшасы«Теміртасорманшаруашылығы»ме
млекеттікмекемесінежүргізуүшінберілді.

2008 жылдан бастап бүгінгікүнге дейін
Ақтөбеоблысыәкімдігініңтапсырысыбойынша
Көкжидеқұмдымассивіндемұнайөнімдеріменж
ерастысуларыныңқұрамындаШЖКартуынрас
тайтын деректерді
қолданбалыэкологиялықзерттеулержүргізілуд
е.

Жүргізілгензерттеулернәтижелеріжердіпайда
ланушылармен құмныңнашар игерілуіне
қатыстызерттеулерәзіргеэкожүйелердіңқайты
мсызбұзылуынаальпкелмейтінкүәландырад
ы. Алайда, апатты
жағдайларданемесеқарқындыигеруезіндеауы
зсуғапайдаланылатынтұщысуларқорынан
айырылатын болады.

4.2.6. Радиациялық жағдай

Жердіңсәулеленугаммасыдеңгейінкүнделіктіб
ақылау 7 метеорологиялықстанцияда
(Ақтөбеқаласы, Қарауылкелді,
Новоалексеевка, Родниковка, Ойылауылдары,
Шарқарқаласы, Жағабұлақауылдары)
жәнеАқтөбеқаласыныңатмосфералықауаны
ластануының 2 автоматтыбекетіндежүргізілді.

Атмосфералық жер
қабатыныңорташарадиациялықгамма-фоны
0,004-0,28 мкЗв/сағ. шегінде болды. Облыс
бойынша орташа радиациялықгамма-фоны
0,12 мкЗв/сағ.
құрайдыжәнежолберілетіншегіндеболды.

Ақтөбе облысы
аумағындағыатмосфералықжерқабатыныңрад
иоактивті ластануын
бақылауқөлденеңпланшеттерменауасынамасы
ніріктеужолымен 3 метеостанцияда (Ақтөбе,
Қарауылкелді, Шалқар) жүргізілді.
Барлықстанциялардабестәуліктікіріктеусынам
аларымен жүргізіледі.

Облыс
аумағындағыатмосфералықжерқабатыныңрад
иоактивті түсуорташатығыздығы 0,6-3,4 Бк /
м2 шегінде ауытқыды. Облыс бойынша
түсудіңорташатығыздығы1,3 Бк/м²
құрайдыяғни,
шектіжолберілетіндеңгейденаспайды.

Экологиялықбақылаумениондаушы
сәулешығаруөздерінпайдаланатын 196

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

объекті қамтылғанының ішінде, сәулелі терапияның (диагностика) 169 кабинеті және өнеркәсіптің 25 объектісі.

Облыста иондаушы сәулелі терапияның 557 бірлік көзі оның ішінде, ампулалы радионуклидті көздердің 215 бірлігі, 22 нейтронды сәулелермен рентген сәулелерін келтіретін 325 аппарат есептеледі. Облыста техногенді радионуклидті көздер ашық түрде пайдаланылмайды, көмуге жататын радиоактивті қалдықтар жоқ.

Облыстың кен орындары радиацияға қатысты қолайлы болып саналмайды. Есеп беру

кезеңінде сәулелену гаммасы мен радонның ағуының эквивалентті мөлшері қуаттылығының (бұдан әрі - ЭМҚ) белгіленген деңгейден аруы анықталмады.

Есеп беру кезеңінде ауыз суға - 616, тамақ өнімдеріне - 75, тозаң грунтқа - 5, су қоймасына - 603, құрылыс материалдарына - 28 сынама іріктелді. Радиация деңгейінің аруы анықталмады.

4.2.7. Қалдықтар

Пайда болған өнеркәсіп қалдықтарының жалпы саны - 2015 жылы **105476,8** мың тонна, 2014 жылы **40280,874** мың тонна құрайды (4.2.6-шы кесте).

4.2.6-шы кесте. Пайда болған қалдықтардың жалпы саны

Өнеркәсіп салалары бойынша	2015 жыл					2014 жыл					салыстырмалы
	Пайда болғаны	Қайта өңделгені	%	Пайдаланғаны	%	Пайда болғаны	Қайта өңделгені	%	Пайдаланғаны	%	
барлығы	105476,8	11599,75	10,99	222,502	0,21	40280,874	12069,91	30,0	559,7	1,4	
Олардың ішінде:											
Тау-кен өндіру	104970,2	11499,92	10,99	-	-	39716,37	11953,41	30,1	264,54	0,7	+65253,83
Химиялық	375,756			222,502	59,21	421,4			295,2	70,1	-45,64
Мұнайлы	130,88	99,83	76,26			143,1	116,5	81,4		0,0	-12,22

Тәжірибе бойынша барлық тау-кен өндіру кәсіпорындарында өндіріс қалдықтары несекерту және қалдықтардың пайдаланылуына зайту, есеп және бақылау, жинақтау, жинау, қайта өңдеу, көдеге жарату, тасымалдау, сақтау және жою сияқты қалдықтардың технологиялық барлық циклындағы қалдықтарды басқару жүйесі әрекет етеді.

Тау-кен өндіру салаларында пайда болған қалдықтардың көбеюі өндіріс көлемінің

ұлғаюуына тікелей байланысты. Алайда, қалдықтар көлемінің максималды (кендерді аршу) ұлғаюы «Газгеоруд» ЖШС тау-кен өндіру салаларындағы жаңа кәсіпорынның пайдаланылуына байланысты туындады. Аталған кәсіпорында пайда болған қалдықтардың көлемі 51 мың тонна құрайды (4.2.7-ші кесте). Кәсіпорын деректері бойынша қалдықтар жоқ.

4.2.7-ші кесте. Өнеркәсіп салалары бойынша Ақтөбе облысының жинақталған өнеркәсіп қалдықтарының көлемі

Өнеркәсіп саласы	Қалдық түрі	Жинақталған қалдықтар көлемі (2015 жылды қосалғанда), мың тонна	
		барлығы	Оның ішінде: техногенді, минералды пайдаланулар (бұдан әрі - ТМП)
1	2	3	4

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Тау-кен өндірушісала			
«Қазхром» ТҰК» АҚ Дон ТКБК ...	Аршылған және қорғалған жыныстар	839 322,265	839 322,265
	Байытудың шлам қалдықтары (шламдар)	11171,648	11171,648
	Байытудың кесек қалдықтары	19264,7	19264,7
«ТНК Қазхром» АҚАФЗ филиалы	шлактар	1418,802	
	газдан тазалау шаңы	346,069	
	ШАҚ	15,668	
«Коппер технолоджи» ЖШС «октябрдің 50 жылдығы» кенорыны	аршылған жыныстар	15668,6	15668,6
	қиыршықтасты жыныстар өндіру үшін жарамд ы емес	30415,7	30415,7
	қиыршықтасты жыныстар өндіру үшін жарамд ы емес	144214,97 3	144214,973
	Жанас жыныстар	93,0	93,0
«Приорское» кен орыны	улы емес қиыршықтасты жыныстар	51840,541	51840,541
	кен маңы қиыршықтасты жыныстар	1215,6	1215,6
	борпылдық жыныстар	19054,4	19054,4
«АМК» ЖШС	байыту қалдықтары	29827,09	29827,09
«КазКупер» ЖШС	аршылған жыныстар	7 697,3	7 697,3
«ТМО «Батыс» ЖШС	аршылған жыныстар	1 596,00	1 596,00
«Казгеоруд» ЖШС	аршылған жыныстар	51368,951	51368,951
«Восход Хром» ЖШС	байыту қалдықтары	1371	1371
«Восход Ориел» ЖШС	аршылған жыныстар	862,284	862,284
Химиялық өнеркәсіп			
«АЗХС» АҚ	монохромды шлам	8543,7	
	күкіртті натрий шламы	1161,9	
	натрий сульфаты шламы	680,6	
Энергетикалық өнеркәсіп			
«Ақтөбе ЖЭО» АҚ	күлүінділері	2 257,74	
Мұнай газ өндірушісала			
«СНПС АМГ» АҚ	кесек күкірт		
«Қазақ Ойл Ақтөбе» ЖШС	ҚТҚ		
«Реал Ракурс» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	138,2	-
«Таза Дала Ком» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ, ҚТҚ	3,6	
«Ақтөбе Эко Центр» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚСӨҚ*	21,631	
«Баймар Групп» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	-	
«Экологиялық технологиялар» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ, ҚТҚ	10,359	
«ХимПромСервис-Ақтөбе» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	153,08	
«Ақжар Ойл АС» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	-	
«НК Сервис» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	289	
«Жан Эко Сервис» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	77,893	
«Kuzuyou Eco Profile» ЖШС	Бұрғыланған шлам, ӨҚҚ	14,155	

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

«Кучум» ЖШС	Бұрғыланғаншлам, ӨҚҚ	2	
«Ақтобе НГС» ЖШС	Бұрғыланғаншлам, ӨҚҚ	-	
«Экотехник» ЖШС	Бұрғыланғаншлам, ӨҚҚ		
«Таза Табиғат АН» ЖШС	СӨҚ	11,8	
Облыс бойынша барлығы		1 232 432,95	1 217 286,75

ӨҚҚ*- өнеркәсіптік қатты қалдықтар; СӨҚ- сұйық-өнеркәсіптік қалдықтар.

2.8.4-ші кестеде көрсетілген әрекет етуші тұрмыстық қатты қалдықтар (бұдан әрі - ТҚҚ) полигондары туралы ақпараттың морфологиялық құрамы (шыны,

пластик, қағаз, металл, тамақ қалдықтары, қағаз, құрылыс қалдықтары және т.б.) мен орналастыру әдісі (картадағы үй мелі ашықтәсілі) барлық полигондар үшін бірдей екендігін ескеру қажет.

4.2.8-ші кесте. Әрекет етуші ТҚҚ полигондар туралы ақпарат

№	Полигон иесі	қай кезеңнен бастап	Полигонның қуаттылығы	Жинақталған қалдықтардың көлемі, мың тонна
1	«Ақтобе Таза Қала» ЖШС	2007г	60,2 га	1760,9
2	«Алға Тазалық» ЖШС	2010г	2,0 га	80,3
3	«Экологиялық технологиялар» ЖШС	2009г	1,115 м ²	17,48
4	«ЖЕС» ЖШС	2006г	1 га	45,54
5	«Реал Ракурс» ЖШС	2003г	21,1 га	55
6	«СНПС АМГ» АҚ	2004г	3,0 га	105,3
7	«Қазақ Ойл Ақтобе» ЖШС	2005г	2,0	3,9
8	«Ақтобе НГС» ЖШС	2010г	1,0	0,9
9	«Кеңқияқ» СК КМК	2003г	2,0 га	151,1
10	«Таза Дала Ком» ЖШС	2009г	1,8	3,6
11	«Шалқар ТКШ» ММ	2010г	2,0 га	86,1
12	«Темір-Тазалық» ЖШС	2014	2,25 га	0,2

2015 жылғы Ақтобе облысы бойынша ТҚҚ-ның көлемі 641,5 мың тонна құрайды. Облыста ТҚҚ орналастыру бойынша 12 полигон: Ақтобеқ., Қандыағашқ., Ембіқ.,

Кеңқияқкенті, Жаңажолкенті, Алғақ., Шалқаркенті, Байғанинкенті, Шұбарқұдықкенті, т. б. 2014 жылы 641 мың тонна ТҚҚ құрылды.

Өңірде бір қатар ТҚҚ өңдеуші кәсіпорындары жұмыс істеуде («Тенуса» ЖШС,

«Ақтобе НГС» ЖШС, «Экологиялық технологиялар» ЖШС, «Импортмастер» ЖШС, «Поливест» ЖШС және т. б.). Есепті кезеңде 641,5 мың тонна ТҚҚ пайда болды, 0,26% құрайтын, 1695 тонна кәдеге жаратылды.

Қалдықтардың пайда болу көлемі, қайта өңделуі және орналастырылуы бойынша ақпарат 4.2.9-ші кестеде келтірілген.

4.2.9-ші кесте. Өнеркәсіп салалары бойынша пайда болған, пайдаланылған, қайта өңделген және орналастырылған қалдықтардың көлемі

Өнеркәсіп саласы	Қалдық түрі	Пайда болды	Пайдаланылды	Қайта өңделіп	Полигондарға орналастыры	Ұйымға берілді
------------------	-------------	-------------	--------------	---------------	--------------------------	----------------

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

		ы			кәдегежаратылды		лды			
		мың тонна	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)
Тау-кен өндіру өнеркәсібі										
«ТҰК «Казхром» АҚ	Аршылған жыныстар	9855			9855	100				
	Жанасжыныстар	503,5			503,5	100				
	Кесек қалдықтар	879,204			803,076	92	70,986	8		
	Шлам	632,724					632,724	100		
	Аспирациялық шаң	5,317			5,317	100				
ТҰК «Казхром» АҚ	Шлактар	571,322			333,025	58,29	193,692	33,90	44,004	7,7
"Коппер Технолоджи" ЖШС	Аршылған жыныстар	36186,81					36186,81	100		
«Каз Купер» ЖШС	Аршылған жыныстар									
«АМК» ЖШС	Кен сақтағыш	4789,49					4789,49	100		
«Восход Хром» ЖШС	Кен сақтағыш	177,853					177,853	100		
«Казгеоруд» ЖШС	Аршылған жыныстар	51368,951					51368,951	100		
<i>Тау-кен өндіру өнеркәсібі бойынша барлығы</i>		104970,2			11499,92	10,96	93420,51	89	44,004	0,04
Химия өнеркәсібі										
«АХҚЗ» АҚ	Шлам	375,756	222,502	59,21			153,254	40,78		
Мұнайгаз өндіруші өнеркәсібі										
<i>барлығы мұнай өндіру саласы бойынша</i>	Өндірістік қалдықтар	130,88								
«Реал Ракурс» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				-					
«Таза Дала Ком» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				5,5	100				
«Ақтөбе НГС» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				12,78	100				
«Ақтөбе Эко Центр» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				6,141	100				
«Ақжар Ойл АС» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				2,348	100				
«Экотехникс» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				13,52					
«ХимПромСервис Ақтобе» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				-					
«Баймар Групп» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				50,136		0,98			
«L.Scarti» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				8,0885		0,0304			
«Экологиялық технологиялар» ЖШС	Өндірістік қалдықтар				1,318	99,6				
«Жан Эко Сервис-С» ЖШС	Өндірістік қалдықтар						11,945	100		
«Kuzuloy Eco Profile» ЖШС	Өндірістік қалдықтар						5,21	100		
«НК Сервис» ЖШС	қалдықтар						9	100		

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

«Таза Табиғат-АН» ЖШС	Өндірістік қалдықтар						3,872	100		
Барлығы мұнай өндіру саласы бойынша					99,83		31,037			
Барлығы облыс бойынша		105476,8	222,502	0,21	11599,75	10,99	93604,8	88,74	44,004	0,04

Облыс бойынша 888,1 га ауданда 1090 иесіз қоқысанықталды, оның 4 830,8 мың тонна қалдығы орналастырылды. Оның ішінде, 347 мыңт. ТҚҚ апатты қалдықтар бар, 381,4 га ауданға, 688763,5 м³ қалдық орналастырылды. Ақтөбе облысының аумағында қоқысты қайта өңдейтін зауыттар болмаған,

көңді орналастыруға арналған типтік полигонда ржоқ. Өлген жануарлардың өлекесін көму проблемалары бар. Ауылдық округтер мен осы бағыттағы атқарылған жұмыстары жеткіліксіз. Ауылдық округтерде жануарлардың өлекеселерін орналастыруға арналған 39 мал қорымы бар (4.2.10-ші кесте).

4.2.10-ші кесте. Ақтөбе облысындағы мал қорымдары туралы ақпарат

№	Атауы	Мал қорымдарының саны		Барлығы
		Типтік	Қарапайым	
1	Ақтөбе қаласы	1	1	2
2	Әйтеке-би ауданы	3	14	17
3	Алға ауданы	3	8	11
4	Байғанина ауданы	2	9	11
5	Біргыза ауданы	2	12	14
6	Қарғалы ауданы	0	5	5
7	Қобда ауданы	2	16	18
8	Мәртөк ауданы	3	12	15
9	Мұғалжара ауданы	7	9	16
10	Темір ауданы	3	7	10
11	Ойыла ауданы	6	8	14
12	Хромтау ауданы	3	14	17
13	Шалқара ауданы	4	10	14
	ЖИЫНЫ	39	125	164

«БКК и К» ЖШС, «Экосфера+» ЖШС люминесценттік шамдар мен құрамындасынабы бар құралдарды жинау мен айналысады

2015 жылы құрамындасынабы бар шамдардың (бұдан әрі - ҚСШ) - 21120 данасы, 2014 жылы 20850 данасы қабылданды. Арнайы орынжайларына жинақтау шаралары бойынша Қостанай облысының Тисаковск қаласына ҚСШ-ға демеркуризациялауға жіберіледі.

Ақтөбе қаласында тозған автошиналарды жинау «Ақтөбе Защита» ЖШС, «Машат» ЖШС және «Бережная Ж.И.» ЖК жүзеге асырады.

2011 ж. «Тенуса» ЖШС полимерлі-композиттік материалдар негізінде құрылыс заттарын өндіреді. Өндіру технологиясы Ақтөбе қаласының кәсіпорындары мен ұйымдарынан жиналған пластикалық қалдықтарды қайта өңдеуге негізделеді (канистрлер, бөшкелер, сыйымдылықтар, үлбірлер, а/к бамперлері және т. б.).

2014 жылы Ембі қаласының Мұғалжара ауданы аумағында «Болат» ЖШС сұрыптау цехі жұмыс істейді. Аталған ЖШС-мен ТҚҚ-ны қолмен сұрыптау жүргізіледі және пластикалық спырғыштар мен шет қалар, қағаз бұйымдарынан жылытқыштар мен экоматтар, сонымен қатар шыны қалдықтардан шыны ұнтағы жасалады.

2010 жылдан бастап Ақтөбе қаласы аумағының М. Оспанов атындағы Батыс Қазақстан университетінің Медициналық орталық аумағында «Миоллер СР-50» маркалы «Медициналық қалдықтарды кәдеге жаратуға арналған инсинераторы» іске қосылды.

Қоршаған орта әмиссиясына рұқсаты бар АЕАМ-мен (МКҚК) мамандандырылған кәсіпорын қондырғыларға қызмет көрсетуді жүзеге асырады. Бұдан басқа, Ақтөбе қаласы «Нұр-Стом» ЖШС медициналық қалдықтарды кәдеге жарату бойынша қызмет көрсетеді.

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Қазіргі уақытта жергілікті атқарушы органдаросы қалдықтардың "иесіз" мәртебесін беру туралы жұмыс жүргізуде.

15.10.2009 жылғы Алға аудандық сотының № 2-711/2009 ж шешімімен Алға қаласындағы көлем бұрынғы Киров атындағы зауытының 413 га шөгінді жинақтағыш «иесіз» қалдықтар деп танылып, Республикалық меншікке беріледі.

26.07.2012 жылғы ҚРҰкіметінің қаулысына сәйкес «иесіз» қалдықтарды мемлекет меншікке алу және қабылданған қалдықтарды басқару «Жасыл Даму» АҚ-мен жүзеге асырылады.

ҚРЭК 154-бабы, 1-тармағы, 4-тармақшасының талаптарына сәйкес, табиғат пайдаланушылар Бірыңғай кадастрлар жүйесін құру үшін қалдықтарды орналастыру объектісі бойынша кадастр ісін ұсынады.

Бүгінгі таңда бұл норма жұмыс істемейді, себебі кадастр істерін жүргізу механизмі жүзеге аспаған.

Сонымен қатар, тарату қорының полигон меншік иелері үшін топырақ құнарлығын қалпына келтіру және полигон жабылғаннан кейін қоршаған ортаға мониторинг әсері жөніндегі іс-шаралар өткізу шешілмеген мәселе болып қалады. Қазіргі уақытта полигонның меншік иелері болып пнегізінен, жергілікті атқарушы органдар табылады, қала өмірінің стратегиялық объектілерін қалдықтарды қабылдау және көму бойынша полигондарды тарату қорынсыз пайдалану жалғасуда. ҚРЭК 300 бабының 11-тармағының талаптарына сәйкес тарату қоры жоқ полигонды пайдалануға тыйым салынды.

Қазіргі уақытта мұнай-газ өндіру саласында қауіпті қалдықтарды кәдеге жарату, қайта өңдеу, залалсыздандыру полигондарын салуға жер телімдерін бөлу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Облыс бойынша қалада 15 полигон бар, 2004-жылдың бастап 30-дан астам жер учаскелері полигондар бөлінді.

Химияландыру құралдары

24.02.2012 жылғы ҚР Қоршаған орта министрінің «Жойылуы қиын органикалық ластанғыштар мен және олар құрамында бар қалдықтар мен жұмыс істеу қағидаларын бекіту» № 40-т бұйрығына сәйкес құрамында ПХД

(полихлордифенил) жабдықтар мен қалдықтар меншік иесі нысан бойынша жабдықта ПХД бар болуына түгендеу жүргізу бойынша жоспарын әзірлейді.

Бүгінгі күні облыста мына кәсіпорындарға жоспарлар әзірленді және бекітілді: ДТКБК «КазхромТҰК» АҚ филиалы, «КазхромТҰК» АЗФ филиалы, «Энергосистема» ЖШС, «Қазақтүрік мұнай» ЖШС, «KEGOC» «Ақтөбелік жүйе аралық электр троптары» АҚ филиалы, «УМГ Ақтобе» АҚ филиалы, «Интергаз Центральная Азия» АҚ, «Sinooil» ЖШС, «КМК Мұнай» АҚ және т.б. Аталған кәсіпорындар жабдықтың құрамында ПХД бартізілімді тіркеледі және өз кезегінде қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органға жеткізіледі.

Облыс аумағында тыйым салынған немесе жарамсыз болып қалған пестицидтерді көмуге арналған арнайы қоймалар (қорымдар) жоқ.

Облыста пестицидтер мен улы химикаттарды уақытша сақтау үшін, көлемі 0,8 тонна аса қауіпті зиянкестер мен күресу үшін бейімделген үлгідегі 37 қойма бар.

Облыс аумағында ескі қорымдар таратулық химикаттар жоқ. Облыс аумағында аулық химикаттарды сақтау, тек жерді өңдеу кезегінде маусымдық сипаттағы атқарады. 2015 жылы ауыл шаруашылығы саласындағы кәсіпорындар 127,1 мыңга ауданда жерді гербицидтермен химиялық өңдеу бойынша жұмыстар жүргізді, оның ішінде:

- Әйтекеби ауданында 5 кәсіпорынмен 43,1 мыңга ауданда жерді өңдеу жүргізілді;

- Қобда ауданында 1 кәсіпорынмен 4,6 мыңга ауданда жерді химиялық өңдеу жүргізілді;

- Қарғалы ауданында 15 кәсіпорынмен 28,2 мыңга ауданда ауыл шаруашылығы химияландыру жүргізілді;

- Мөртөке ауданында 5 ауыл шаруашылық кәсіпорынымен 22,2 мыңга ауданда жерді өңдеу жүргізілді;

- Хромтау ауданының ауыл шаруашылығы кәсіпорындарымен 29,0 мыңга ауданда жерлерді химиялық өңдеу жұмыстар жүргізілді.

Барлық жерлерді химиялық өңдеу үшін 104,4 мың литр гербицид пайдаланылған.

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Сондай-ақ, 2015 жылы 15 кәсіпорын мөнауыл шаруашылығы аумағында 5 облыс ауданы бойынша жалпы 8,89 мыңға ауданда тыңайтқыштарды енгізу жұмыстары жүргізілді. Барлығы 734,6 тонна тыңайтқыш пайдаланылған.

Минералдық тыңайтқыштарды және гербицидтерді жеткізу Ақтөбе облысының ауыл шаруашылығы басқармасы кәсіпорындарының өтінімдері бойынша орталықтандырылып жүзеге асырылады.

Химиялық препараттан ыдысты кәдеге жарату орталықтандырылып өткізілді және Ақтау қаласында орналасқан «Add Jump Company» ЖШС-ға кәдеге жаратуға тапсырылды.

Осыған байланысты, облыс аумағында көмуге арналған арнайы қоймалар (қорымдар) жоқ, көмуге арналған немесе жарамсыз болып қалған химиялық реагенттерді, жарамсыз дәрі-дәрмектер және химиялық заттыдыстары, басқа облыстардағы мамандандырылған кәсіпорындарға таратылады.

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

Ақтөбе облысының экологиялық проблемалары

Атаулары	Проблемалық мәселе	Бұрынқабылданған шаралар, шешім	Шешу жолдары
Траншекаралық Елек өзенінің бассейнінің алты валентті хроммен ластануы	Ақтөбе қаласында Елек өзенінің оң және сол жақ жағалауында, жерасты суларының алты валентті хроммен тарихи ластануы 1957 жылы Ақтөбе хром қоспалары зауытының (АХҚЗ) қосылуына байланысты. Хроммен ластану жерасты суларының төменгі ағысы арқылы тарай отырып, Елек өзеніне әрі қарай Орал өзеніне түсе отырып трансшекаралық аумақтағы экологиялық салдарын әкеп соғады.	2012-2013 жылдардағы мерзімде ҚР Қоршаған орта және ресурстары министрлігінің тарапынан республикалық бюджет қаражаты есебінен «Елек өзенінде жалғасатын аймақта хром мен алты валентті ластанудан №3 тәжірибелік-өндірістік учаскесінің жерасты суларын тазалау» жобасын іске асыру жүргізілді. Жобаның мердігері «Геотерм өндірістік компаниясы» ЖШС қысқа мерзімішінде №3 сынақ учаскесінде ластануды жойды. 2014-2015 жылдары жеткен нәтижелерді бақылау үшін жерасты суларын мониторинг жүргізілді.	Траншекаралық Елек өзенінің бассейнінің химиялық ластануын жоюдың маңыздылығын ескере отырып Қазақстан Республикасы Энергетика министрілігі желісі бойынша су қоймасының жерасты суларының алты валентті хроммен ластанудан болашақта әрі қарай тазартуға көмек көрсету қажет.
Шекаралық Елек өзені бассейнінің бормен ластануы	Елек өзенінің бормен ластануы 1941 жылы Алғақ Ақтөбе хром қоспалары зауытынан басталды. Бор қышқылы өндірісінің ағындары 1980 ж. дейін тазартусыз Елек өзенінің алабына ағызылды. Бұл жерасты суларының бормен ластану көзіне, кейін жер үсті суларының ластануының көзі болды. Бор қосындларының су-миграциялық қасиеті жоғары болғандықтан азақ шайық қатар ағатын, бағалауларға сәйкес ластану аумағы 13,5 км ² құрайды. Ластану 40 ШЖК-ге дейін жетеді.	Облыс әкімдігінің тапсырысы бойынша бұрынғы Алғажимиялық зауытының өнеркәсіптік алаңында зерттеу жұмыстары жүргізілді. Жұмыс барысында зауыт ауданындағы қалдықтардың көлемі мен құрамы анықталды. Сот шешімімен анықталған қалдықтар иесіз және республикалық меншікке келіп түскен деп табылды. Қазіргі таңда Энергетика министрілігімен қалдықтардың операторы ретінде «Жасылдаму» АҚ-ны анықтады. «Жасыл даму» АҚ Ақтөбе облысындағы қауіпті қалдықтарды тегін негізде өткізу бойынша бірнеше рет тендер жариялаған болатын алайда, тендер өтпеген деп танылды. Үстіміздегі жылы осы қалдықтарды «Жасыл даму» АҚ бағыты бойынша кәдеге жарату жобасын әзірлеуге конкурстар жарияланды.	1. Химия зауыты өнеркәсіптік алаңдарының қалдықтарын жою бойынша шаралар қабылдау қажет 2. Бормен ластанған Елек өзенінің жерасты суларын тазалау жұмыстарын барлық алаң бойынша жүргізу. 3. Республикалық бюджеттен жобаның одан әрі қаржыландыруға ықпал ету.
Ақтөбе облысы Шалқараудан Шалқаркөл түбіннің лайлануы	Арал теңізінің экологиялық дағдарысының нәтижесінде зардап шеккен Шалқаркөл аймаққа қолайлы климаттық сәттерін бірегей табиғи ісу болып табылады. Көлдің су қоймасы ретінде толық айрылуының шынайы қаупі бар. Көлдің түбінде қалыңдығы 1,2 м. лай қабаты жиналған. Көлдің 30%-	2007 жылы облыс әкімдігі «Ақтөбе облысы Шалқарауданындағы Шалқаркөл түбін тазалау» жобасына ТЭН дайындады. Жобаға республикалық бюджеттен қаржыландыруға көмек көрсету үшін салалық министрлікке (ҚР ҚР Қоршаған орта министрі, ҚР ҚОМСР, ЭМ) бірнеше рет енгізілген болатын. Алайда, жобаны қаржыландыру мәселесі шешілген жоқ.	«Ақтөбе облысы Шалқарауданындағы Шалқаркөл түбін тазарту» жобасының ТЭН-ін түзету қажет. Осыған орай, құжаттамаларды әзірлеуден бастап іске асырылғанға дейінгі барлық сатыларда ҚРЭМТЭН жобасын қолдауы тиіс.

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

	<p>дан астам ауданын су өсімдіктері алып жатыр. Өткен жылдары 20 шаруа қожалығы көлдіңсуын суару үшін пайдаланған, қазіргітаңда тек 6 су пайдалану қалды.Көлдегісу қоры 25 млн. м³құрады, 2006 жылы су 19 млн м3 дейін қысқарды, қазіргіуақытгтасуқойм асында 6-7 млн. м³ артықемес. Көлдіңтереңдігі 13-15 метрге жетті, қазіргітаңда 5 метргедейіназайған.</p>		
<p>Көкжиде кен орнында ағытұш ысудыс ақтау</p>	<p>Қазіргі уақытта 7 мұнайкомпаниясымен «КМК Мұнай» АҚ, «УрихтауOperating» ЖШС, «СНПС-АМГ» АҚ, «Қазақойлақтөбе» ЖШС, «МГК» ЖШС, «СП Фиал» ЖШС, «Фирма Ада Ойл» ЖШС</p> <p>Көкжиде көмірсутекті шикізат кенорнының шегінде жерасты суларын барлау, сынау және өндіру жұмыстары жүргізілуде.</p> <p>Жер асты суларына бақылау жасау үшін 2008 жылдан бастап 2010 жыл аралығында құмдымас сивтерін көп бөлігін қамтитын Көкжиде жер асты суларының жағдайына мониторинг жасау үшін құм шекарасында бақылау ұңғымаларыс ке қосылған және толығымен жұмыс істеп тұр.</p> <p>Жер асты суларының ластануы 3 бақылау ұңғымада (№№ 13М, 14М, 17Н) анықталды.</p> <p>Мұнай өнімдерінің ШЖК-ның асуы ШЖК-ның 1,1 - 41,8 дейін үлесін құрайды.</p> <p>Мониторингтік зерттеу нәтижелері жер қойнауын пайдаланушылардың құмды нашар игеретіндігін</p>	<p>2016 жылғы 8 маусымда мәселелерді шешуге көмек көрсету туралы Энергетика министрлігіне хат жолданды.</p> <p>2016 жылғы 29 маусымдағы РБК №15 шешімімен - Ақтөбе облысы бойынша 979,3 млн. теңге (оның ішінде 2017 жылы - 357,5 млн. теңге, 2018 ж. - 469,8 млн. теңге, 2019 ж. - 151,9 млн. тт.) қолдау көрсетілді.</p> <p>ИДМ-ұстанымы - облыстың бекітілген лимиті шегінде қаражатты қайта бөлу арқылы жобаны орындауды ұсынады. 2017 жылы</p> <p>Көкжиде/оқорының контурына нықтау және қорды бағалау үшін ЖСҚ әзірленеді ал, 2018-2019 жылдары к/о қорын қайта бағалау бойынша жұмыстар жүргізілетін болады.</p>	<p>1) ШЖК-нің нормативтерінің топырақта және суда зиянды заттардың жоғары болған жағдайда жер қойнауын пайдаланушыларға барлау және өнеркәсіптік пайдалануды игеруге тиім салу;</p> <p>2) Көлбеу-бағытталған ұңғымалардың жобалау кезінде олардың кенорнындағы жер асты суларымен өзара әрекеттесуіне жол бермеу;</p> <p>3) Көлденең ұңғымаларды пайдалануға тыйым салу;</p> <p>4) «Көкжиде» геологиялық құрылымды жер асты суларының, сондай-ақ септеу қорлардың шекараларын анықтау;</p> <p>5) «Көкжиде» жер асты сулары пайдаланушылардың әрекет дәрежесі бойынша мониторингтік зерттеулер жүргізу;</p> <p>6) «Көкжиде» құмының мемлекеттік табиғи-қорық қорының объектілерінің жағдайына мониторинг жүргізу үшін бірыңғай операторды анықтау.</p>

4.2. АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

	көрсетгіялайда, жер асты суларыныңүздіксізластануыбайқалады, бұлжерқойнауыныңқұндыбөлігін сақтауғақауіптөндіру де.		
--	--	--	--

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Алматы облысы Қазақстанның оңтүстік-шығысында, Солтүстік Тянь-Шанның оңтүстік жотасымен солтүстік-батысында – Балқаш көлімен және солтүстік-шығысында Іле өзенімен, Шығысында ҚХР шектеседі. Барлық оңтүстік бөлігін құрғақ арналармен – бақанастармен, тізбектелген және борпылдақ құм (Сарыішік Атырау, Тауқұм) массивтерімен қиылысатын оңтүстік Жетісудің және Балқаш маңының (биіктігі 300-500 м) солтүстікке қарай аз құламалы жазықтары алып жатыр. Оңтүстік бөлігінде 5000 м дейін биіктіктегі сілемдер бар: Кетпен, Іле Алатауымен солтүстік Күнгей-Алатау. Солтүстіктен тау бөктерімен және кеңесте тау бөктерілі жазықтармен көмкерілген. Барлық оңтүстік бөлігі – жоғары сейсмикалық аудан.

Облыста 16 аудан, 10 қала (3 облыстық және 7 аудандық бағынысты), 734 ауылдық елді мекен бар. Халықтың тығыздығы орта есеппен 1 км² 8,6 адамды құрайды, халықтың 77%-ы ауылдық жерлерде тұрады. Халық өндірістік қуаттылықпен көліктік жүйені орналастырудың орнына ауылға байланысты тең оныстанған баған.

Алматы облысының табиғат жағдайы 5 климаттық аймақты қамтиды – шөлден мөңгі қарға дейін. Облыстың солтүстік жазығының климаты шұғыл континентті. Тау бөктері алқабының климаты жұмсағырақ. Тауларда вертикалды белдіканық байқалады.

Облыс өзендері Балқаш-Алакөл ішкі ағынсыз бассейніне жатады. Ең ірі өзен – Іле ол ҚХР-нан бастау алады,

облыс аумағында тау басынан бастау алатын Күрті, Қаскелең, Түрген, Талғар, Есік, Шелек, Шарын сол жақ ағыстарынан және Қорғас, Өсекоңағыстарынан қосымша қорек алады. Облыс аймағында маңызды көлемдегі көлдер (100 көл, және жасанды су қоймалары, 3 ірі су сақтағыш және 800 өзен) бар. Оның ішіндегі ең ірісі: жартылай тұщы сулы Балқаш (шығыс бөлігі тұздылау), Алакөл көлдері, оған үлкен төрт көл (Алакөл, Қошқаркөл, Сасықкөл және Жалаңашкөл) кіреді. Алматы облысында түсті металдар болып табылатын – қорғасын, мырыш, мыс; сирек кездесетін – вольфрам, олово, молибден, бериллий, асыл металдар – алтын және күміс сияқты табиғат ресурстарының барлық дерлік түрлері бар. Энергетикалық көмір бұрғылау ірі кен орындары анықталды.

Облыс минералды сулар бойынша біршама перспективалық болып табылады, әртүрлі химиялық құрамадағы және температура дағы минералды сулардың 34-тен астам көріністері анықталды. Жылы сулардың ең көзі, екі артезиан бассейні бар: Алматы және Жаркентте термалды сулар су сақтағыш кешендерімен қуатты қалыңдықпен мезозейт шөгінділерімен құрылған (отсыз, борлы, юрлық және триастық). Алматы облысы елдің экономикалық және әлеуметтік-мәдени ең істігі аймағына кіруге мүмкіндік беретін көліктің тармақты жүйесіне. Алматы облысы бойынша жалпы ұзақтығы – 1434,7 км құрайтын темір жол магистралы өтеді. Облыстаға автокөлік жолдарының жалпы ұзақтығы – 9 316,8 км құрайды, олардың ішінде республикалық маңындағы – 2529 км. Облыс

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

аймағы бойынша «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» көліктік дәліздерушаскесіөтеді.

Облыс аймағында «Алтын-Емел», «Ле-Алатау», «Шарын», Көлсайкөлі» ұлттық саябақтары, «Алматы» және «Алакөл» қорықтары, 4 зоологиялық және 3 кешендік қорықша, 3 табиғат ескерткіші, ботаникалық бақ, тарихтың, мәдениеттің, бірегей спорттық нысандардың көптеген ескерткіштері бар. Табиғи қорықтарының барлық объектілерінде экологиялық, рекреациялық туризмді дамыту бойынша жұмыс белсенділендірілген. Табиғи ландшафттардың әртүрлілігіне байланысты Алматы облысы Қазақстандағы туристік мүмкіндіктері бойынша бірден бір бай өңір болып табылады.

Тау баурайлары аудандарындағы өсімдікті жазықтармен сипат алып, тауға ұласқан

жапырақты ормандар алпі көгалдарына ауысқан қылқанды ормандарға жалғасады. Фауна көптеген биологиялық түрлермен ұсынылған: сүтқоректілердің 24 түрі, құстардың 35 түрі, бауырмен жорғалаушылармен балықтардың 4 түрі ерекше қорғауға жатады және Қазақстанның Қызыл Кітабына енгізілген. Облыс аграрлық бағыта аймағына жатады. Қазақстанның мәдени және қаржылық орталығы Алматы қаласына жақын орналасқандығы маңызды болып табылады.

Облыстың мемлекеттік орман қоры жерінің жалпы ауданы 4 137 914 га, сонымен қатар, орманды ауданы – 1 666 762 га., оның ішінде негізгі орман құрамдас түрлері (қылқанды) – 1 613 237 га құрайды.

4.3.1. Атмосфералық ауа

Облыстың атмосфералық ауасының ластануына негізгі серететін жылу энергетикасы мен автомобиль көліктері болып табылады.

Жалпы алғанда Алматы облысы бойынша ластағыш заттардың 97,3% шығарындысы жылу және энергетика өнеркәсібінің кәсіпорындарының, 2,7% – өндірістік базалармен құрылыстың шығарындыларының үлесіне келеді.

Облыста 14074 бірлік ластағыш заттар шығарындыларының стационарлы

көздері орналасқан, оның ішінде тазартушы құралдармен жабдықталғаны – 530.

Атмосфералық ауа тазартушы құралдармен өндіріс тік шығарындылардың көлемі 2015 жылы 29,2 мың тоннаны құраса, 2014 жылы 31,3 мың тоннаны құрады.

Облыста қала маңындағы Алматы аудандарының газификациясы аяқталып келеді және Шілі бастау – Талдықорған газ құбырының құрылыс жұмыстары белсенді жүргізілуде, олоблыстың 8 қаласымен 180 елді мекенінің көгілдіротын мен қамтамасыз етеді.

Ірі табиғи ресурстарды пайдаланушы лартуралық нарат

«Қайнар АҚБ» ЖШС зауыты сыйымдылығы 50А-дан 215А-ге дейін жарайтын автомобиль жәнетрактор техникасына арналған стартерліккумуляторлы батареяларды шығаруға маманданған.

«Қайнар - АҚБ» ЖШС Талдықорған қаласының оңтүстік өндірістік аймағында орналасқан. «Қайнар - АҚБ» ЖШС өндірістік аумағында өткізілген түгендеуге сәйкес 226 ластағыш заттар шығару көзі анықталған, олар 79 атмосфералық ауа ластану көздеріне біріктірілген, яғни 62 ұйымдастырылған және 15 ұйымдастырылмаған атмосфера газиянды заттар шығару көзі.

2015 жылы «Қайнар - АҚБ» ЖШС-ның атмосфераға ластағыш заттар шығарындысы 0,0625 мың тоннаны құрады, бұл 2014 жылға қарағанда 0,05 мың тоннаға аз. Шығарындылық көлемінің азаюына кәсіпорынның жарты жылдай тоқтап тұруы себеп болды.

2015 жылы кәсіпорын табиғаттық қорғау шараларына 10 147,2 мың теңге жұмсады.

«Талдықорған жылу сервис» МКК Алматы облысы, Талдықорған қаласының оңтүстік өндірістік аймағында орналасқан.

«Баскуат» қазандығында өткізілген түгендеуге сәйкес 13 атмосфера газиянды заттар шығару көзі табылған, оның ішінде 5 ұйымдастырылған және 8 ұйымдастырылмаған атмосфера газиянды заттар шығару көзі анықталды.

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

2015 жылы кәсіпорын бойыншаластағыш заттар шығарындысы- 4,8 мыңтоннаны құрады. Күлқалдықтары 0,0234 мыңтоннаны құрады.

Табиғат қорғау шараларына «Талдықорған жылу сервис» МКК 9 957,0 мың теңге жоспарлады, 12 802,8 мың теңге игерілді, ол жоспардың 128,6%-ін құрайды.

«АлЭС» АҚ ЖЭО-3 Алматы қаласының орталығынан 16,5 км қашықтықта, Алматы облысының Іле ауданында орналасқан. Қызметінің негізгі түрі өтеген Батыр кентінің және оған іргелес орналасқан өндірістік және ауыл шаруашылық кәсіпорындарының жылу мен жабдықтау және деңгей энергиясын беруге арналған.

Кәсіпорынға өткізілген түгендеуге сәйкес 23 атмосфералық зиянды заттар шығару көзі табылған, оның ішінде 14 ұйымдастырылған және 7 ұйымдастырылмаған атмосфера зиянды заттар шығару көзі анықталды.

ЖЭО-3-ке электр қуаты 173 Мвт және жылу қуаты 335 Гкал/сағ БКЗ-160 -1006 қазандығы және деңгей Т-41-90-3 үш турбинасы, К-50-90 бір турбинасы орнатылған.

ЖЭО-3-те отынның негізгі түрі болып қатты отын - көмір, алтамыздық отын болып мазут табылады. Түгін мұржалары атмосфера ныластаудың негізгі ілеу етті көздері болып табылады. ЖЭО-3 қазандықтарының түгін газдары атмосфераға шығарылмастан бұрын батареялық Эмульгаторлар қылы газарту дәнегеді, олардың күлүстаудеңгейі 99,2%-ды құрайды. Ст. №1- бқазандықтарында екінші ұрпақ Эмульгаторлар бйорнатылған.

ЖЭО түгін газдары атмосфераға шығарылмастан бұрын күлден Панариннің қаулығы бойынша күлүстаудеңгейі 99,2% ылғалдық күлүстағыш-эмульгаторлар қылы газарту етеді.

Атмосфераға 2015 жылыластағыш заттардың шығарындысы 11,51 мыңтоннаны құрады, ол 2014 жылдан 0,777 мыңтоннаға көп, 361909 мыңтонна өндіріс қалдықтары қалыптасқан және орналасқан, ол 2014 жылдан 29,327 мыңтоннаға көп.

«АлЭС» ЖЭО-3» АҚ шығарынды мен қалдықтар көлемінің ұлғаюы 2014 жылдың аналогтық кезеңімен салыстырғанда қысқартылған және деңгей энергиясын шығарудың өсуіне себеп болды.

2015 жылы кәсіпорын 92 278,1 мың теңгеге 14 табиғатты қорғау іс-шарасын өткізді. Оның ішінде ауа бассейні 81 176,1 мың теңге игерілді.

«АлЭС» АҚ ЖЭО-3 қоршаған ортаны қорғау, табиғи ортаға жағымсыз әсерді азайту мақсатында техникалық регламентпен бекітілген эмиссия деңгейін қолдауға арналған жұмыстар жүргізуді жоспарлады, осыған байланысты азот тотығы 9,0 тоннаға, көміртегі 60 тоннаға және органикалық емес шаң 30,0 тоннаға азайды.

«К-Дорстрой» ЖШС кәсіпорының қызметінің негізгі түрі болып автожолдар құрылысы табылады. Негізгі жұмыс маусымды түрде жүргізіледі (автожолдардың жөндеу-құрылыстық жұмыстары кезеңінде).

Талдықорған қаласында орналасқан АБЗ кәсіпорында 16 атмосфера зиянды заттар шығару көздері анықталды, оның ішінде 12 ұйымдастырылмаған және 4 ұйымдастырылған. Асфальт-бетонды қоспаны дайындау «Аmmann GI 160» құрылымында іске асырылады. Жүйе құрамына шаң ұстағыш агрегат, жеңдісүзгі АFA 38р кіреді.

Жеңдісүзгінің алдында ірі шаң-тозаңды сейілетін алдын-ала қашықтатқыш бар. Берілген шаң маетникті сыр және түсіруші ағзаар қылы шаң жинағышқа беріледі, ал шығатын газдардан шаңды соғыр ет бөлу үшін некі камералы жең пайдаланылады (396 бірлік.). Тазартылған газ атмосфераға түгін мұржасы арқылы 99,992% тазарту тиімділігімен шығарылады.

Атмосфералық ауа сапасы

«Қазгидромет» РМК деректері бойынша шоғырлануды өлшеу келесі лаптағыш заттар бойынша жүргізіледі: күкірт диоксиді, көміртегі оксиді, азот оксиді, азот диоксиді, фенол және формальдегид. Алматы облысының атмосфералық ауасының ластануыс ипаттамалары бойынша нақтырақ ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Атап айтқанда, Талдықорған қаласы, Абайкөшесі, 337/339 «СКАТ» автоматты тұрағында атмосфералық ауада күкіртсутегінің шекті рұқсатты шоғырлануы (ШРШ) нормасына сәйкес 2015 жылдың наурыз, маусым, қазан, қараша айларында күкіртсутегі бойынша ШЖК нормаларына сәйкес 10,8 -17,3 есе болғаны тіркелді.

Нормадан арту мәселесінің шешімі үшін 2015 жылы 17 қарашада Алматы облысы экология департаментінің бастамасымен «Талдықорған аласындағы атмосфералық ауаның күкіртсутегі мен ластануы. Шешім проблемасы мен жолдары» тақырыбында «дөңгелек үстел» өткізілді.

«Дөңгелек үстелде» Денсаулық сақтау басқармасының, төтенше жағдайлар департаментінің, Табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасының, Тұтынушылар құқығын қорғау департаментінің, «Қазгидромет» РМҚ Алматы облыстық филиалының, «Сараптама және сертификация ұлттық орталығының» Талдықорғандық филиалының өкілдері, I. Жансүгіров атындағы ЖМУ ғалымдары, Экологиялық жобалау мекемелердің басшылары қатысты.

Сондай-ақ, «дөңгелек үстелде» «СКАТ» автоматты тұрағының иелігінде орналасқандықтан АҚ «Кайнар-АКБ» және ЖШС «АПП Энергострой» кәсіпорының басшылары мен БАҚ өкілдері қатысты.

«Дөңгелек үстелдің» хаттамалық шешімімен жоғарыда аталған ұйымдар мен кәсіпорындар өкілдерінен комиссия құрылды. Комиссияға атмосфералық ауаның күкіртсутегі мен ластануының негізгі көзін анықтау үшін жақын орналасқан кәсіпорындарға тексеру жүргізу тапсырылды.

4.3.2. Су ресурстары

Алматы облысында беткі сулардың су ресурстары көп:

- 800 өзен және су ағындары (оның ішінде 18 өзен мен су ағыны шекара аралық дәрежесіне ие, су қоймаларының бір бөлігі республикалық маңызыға ие);
- көлдер - Балқаш, Алакөл тобы (Алакөл, Сасықкөл, Жалаңашкөл), Көлсай, Үлкен Алматы;

- су қоймалары - Қапшағай, Бартағой, Күртежәнет б.

Және де облыс аумағында көптеген минералдық айналар орналасқан.

Жоғарғы сулар желісі спорттың судағы түрлерін, балық аулау, таза ауада шомылу, желкендер астындағы саяхат және қайықпен жүзуді дамытуға әсер етеді, тағы да ландшафтты өдемірек көрсетуге ықпал етеді.

Табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасымен облыста әңірісу объектілерінде (өзен, көл және су қоймалары) суды қорғау аумақтары мен алқаптары орнату жұмыстары жүргізілуде.

2006 мен 2015 жылдар аралығында суды қорғау аумақтары мен алқаптарының облыстың 191 су объектісінде (өзен, көл және су қоймалары) орнату жұмыс жобаларына сәйкес су қорғау белгілерін орнату мен бірге жасалынды.

Суды қорғау аумақтары мен алқаптарын орнату жұмыстарын жүргізу ортақ экологиялық жағдайдың жақсаруына әсер етеді, су ресурстарын тиімді қолдануға және қорғауға алып келеді.

Балқаш көлінің экологиялық жағдайын және суландыруға су беруді жақсарту мақсатында арналарды механикалық азалау, Іле және Қаратал өзендерін кеңейту және тереңдету жұмыстары облыстың табиғатты қорғау іс-шараларының жоспары бойынша жүргізілді.

Іле өзеніндегі судың деңгейінің азаюына байланысты және күршінегістіктерін суландыруға су беруді жақсарту мақсатында Бақанас және Тасмұрын магістралды арналарын механикалық тазалау жұмыстары жүргізілді.

2015 жылы жобалық-сметалық құжаттамасына сәйкес Балқаш ауданы Іле өзеніндегі тағасына механикалық тазарту жүргізілді. Жасалған жұмыстар көлемі: «Топар-2» ағысы бойынша - 9255 м³, «Топар-1» ағысы бойынша - 7815 м³, «Кертөбел» ағысы бойынша - 17731 м³, «Балатопар» ағысы бойынша - 266424 м³, «Мықтыбай» ағысы бойынша - 9313 м³.

Берілген іс-шараларды іске асыру нәтижесінде Іле және Қаратал өзендерінің Балқаш көліне өткізу қабілеті ұлғайды, ауыл шаруашылығын суландыру үшін су мен қа

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

мтамасызету жақсарды, балықтардың орына уыстыру шарттары жақсарды, дельталық өсімдіктер мен жануарлардың өсетін денциясы байқалды.

Қараталөзенінің механикалық тазалау жұмыстары жүргізілді. Орындалған жұмыс көлемі: Қараталөзенінің (бірінші бөлім) жағалауды бекіту жұмыстары бойынша - 475,2 м³, Қараталөзенінің дамбасының (екінші бөлім) жағалауды бекіту мен орналасуы бойынша - 723,6 м³.

Берілген іс-шараға облыстық бюджеттен барлығы 174,7 млн. теңге бөлінді, 100% игерілді.

Облыстағы су объектілерінің ластану көздері ағынды су мен коллекторлы-дренажды суларды тікелей су объектілеріне және десузу алаңдары мен жинағыштарына ағызуды іске асыратын ұйымдар мен кәсіпорындар болып табылады.

Ағызудың нақты көлемі жайлы деректер 4.3.1-ші кестеде көрсетілген.

4.3.1-ші кесте. Ағызудың нақты көлемі жайлы ақпарат

		2015 ж.	2014 ж.
Өнеркәсіп ағызулары	Су бұру көлемі мың м ³	65830,8	68094,0
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	30,03	39,4
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Су бұру көлемі мың м ³	154938,4	158985,1
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	178,3	169,8
Апатты және рұқсат етілмеген ағызулар	Су бұру көлемі мың м ³	0	0
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	0	0
Барлығы (жоғарыда аталған ағызулар)	Су бұру көлемі мың м ³	220769,2	227079,1
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	208,3	209,2

Су объектілеріне суды бұру көлемінің үлкен бөлігі облыстың келесі кәсіпорындарының меншігіне келеді: «Холдинг Алматы Су» МККК «Тоспа су» ЕМКК (ДГКП), «Балхаш ирригация» РЕМКК (РДГКП), «Каратал ирригация» КРЕМК (КРДГП), «Казцинк» ТЭК АҚ, ЖШС ТГПК, Қапшағай СЭС, «Жетісу Су құбыры» МКК, Талдықорған қ. және Текелі қ. «Текелі Су құбыры» ЕМКК.

Алматы облысындағы ластағыш заттардың 95% ағызулары коммуналдық қызмет кәсіпорындарынан, 3,3% тау кен өнеркәсіп кәсіпорынына, 1,5% азық-түлік саласына және 0,2% қалған кәсіпорындардан болып келеді.

Өткен жылғы уақытпен салыстырғанда ағызулардың жалпы көлемінің азаюы өнімдер шығару көлемінің азаюы, құрылғылардың жұмыс режимінің төмендеуі, кәсіпорының тоқырауы, ЖСҚ (ПСД) жобаларының түзетілуіне себеп болды.

Алайда, шаруашылық тұрмыстық қалдықтардың ластағыш заттардың көлемі 8,5 мың тоннаға өсуі Алматы қаласының тез дамуы, үлкен қала халқының және Алматы облысына жақын жатқан елді мекендердің санының өсуіне себеп болды. Ағынды суларды жинаушылармен қабылдаушылардың күйінің сараптама 4.3.2-ші кестеде көрсетілген.

4.3.2-ші кесте. Ақпаулардың жинаушылармен қабылдаушылар күйінің сараптама ы

№	Жинақтағы шатауы	Қазіргі күйі	Табиғатты қорғау шараларының нәтижесі
1.	«Тоспа Су» МКК («Сорбұлақ» жинақтағышы, ПСК, ПФ)	Станцияда Алматы және Талғара және Қаскелең қалаларында су жинақтағыштарының механикалық және биологиялық тазартуы жүргізіледі. Жоба қуаты 640 мың м ³ /тәул.	2015 жылы жер ресурстарының аэрациясы мен шламдар салымын тазартуға бағытталған табиғатты қорғау шаралары мемлекеттік сатып алумен

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

	Іле ауданы, Жапек батыр ауылы.	ақпасуларды тазарту технологиясына тартылған құралдармен құрылғылардың жұмыс тиімділігін анықтау үшін зертханалық техникалық бақылау ұйымдастырылды. Ағызулар эмиссиясының лимиті - 202,397 мың тонна. Нақтысы -116,9 мың тонна.	курсының өткізілмегендігіне байланысты орындалмады.
2.	«Орталық Азия қант корпорациясы» «Ескелді қант зауыты» ЖШС (сүзу алаңы) Ескелді ауданы, Қарабұлақ кенті.	Ағызуларға механикалық тазарту жүргізіледі. Ақпасуларды тазарту технологиясына тартылған құралдармен құрылғылардың жұмыс тиімділігін анықтау үшін зертханалық техникалық бақылау ұйымдастырылды. Ағызулар эмиссиясының лимиті - 2,5 мың тонна. Нақтысы кәсіпорынның тоқтап тұруына байланысты болмады.	2015 жылы жер ресурстарының аэрациясы мен су жинағыштардалайтунбаларды тазартуға бағытталған табиғатты қорғау шаралары кәсіпорынның тоқтап тұруына байланысты орындалмады.
3.	Талдықорған қаласы «Жетісу су арнасы» МКК	Талдықорған қаласындағы барлық ағызуларды механикалық және биологиялық тазарту жүргізіледі, жоба қуаты 36,0 мың м ³ /тәул. Ақпасуларды тазарту технологиясына тартылған құралдармен құрылғылардың жұмыс тиімділігін анықтау үшін зертханалық техникалық бақылау ұйымдастырылды. Ағызулар эмиссиясының лимиті - 0,9 мың тонна. Нақтысы -0,534 мың тонна.	2015 жылы жер ресурстарының аэрациясы мен су жинағыштардалайтунбаларды тазартуға бағытталған табиғатты қорғау шаралары орындалмады.

Су бұрмалары

Алматы облысы, Іле өзені

- №1 су бұрмасы. «АлЭС» АҚ Қапшағай СЭС-і. «Сток» модульді құрылымы пайдаланылады, ол шаруашылық-тұрмыстық және құрамы бойынша оған жақынағынды суларды терең биологиялық тазартуға арналған. «Сток» құрылымы екі параллельді сызықтан (бір жұмыстық, бір резервті) тұрады, өнімділігі 15 м³/тәул. (әрқайсысы) (нақтысы 5,5 мың м³/жыл) және құрамында биологиялық тазарту блогы, ағынды суларды алдын ала тазарту сүзгісі және зарарсыздандыру құрылымы бар. Су ресурстарын қорғау және тиімді пайдалануға 4558,9 мың теңге игерілді.

- №1 су бұрмасы. «Балхаш ирригация» СШ МКК. Күрішегістерінен Іле өзеніне ағынды сулардың шығарылуы 3 шығару арнасымен іске асады: басты коллектор, біріктіруші коллектор, К34 коллекторы. Тазартушы құралдар қарастырылмаған. Су ресурстарын қорғау және тиімді пайдалануға 18239,4 мың теңге игерілді.

Алматы облысы, Қаратал өзені

- №1 су бұрмасы. «Текелі энергия кешені» ЖШС. Тазартушы құралдар қарастырылмаған, өйткені су объектісіне өндірістік құралдарды сал қындату даншартты-тазасулардың ағызулары жүзеге асырылады. Су

ресурстарын қорғау және тиімді пайдалануға 559,5 мың теңге игерілді.

- №2 су бұрмасы. «ТТӨК» (Текелі тау-кен өндіру кешені) ЖШС. Байытушы фабриканың үйінді сақтағышы мен биотоғаны ерекше тазартушы құралдар болып табылады, онда ластанған өндірістік ақпасулар жыл сайын ШЖА нормасының миллион кубометрлеріне жеңілді. Сонымен қатар, ол минералды шикізат өндірісінің қатты қалдықтарының жинақтаушы сыбылпкеледі. Үйінді сақтағышында ағынды суларды ұшсатылы тазарту жүргізіледі: 1-кезең-үйінді сақтағышының тұндыру тоғанында өлшенген бөлшектерді механикалық тұндыру (механикалық тазалаудың тиімділігі 99,9%-дық ұрайды); 2-кезең-алтысекциялы биотоғанда биологиялық қосымша тазалау; 3-кезең-экзосуэдісі мен ауыр металл иондарын химиялық тұндыру (мұнда биотоғанның бесінші секциясына график бойынша әрдайым белсенді әкентізіледі, олауыр металлдардың тұну үрдісін күшейтетін сулы-әкті сүзгі түзеді). ШЖА нормасына дейін тазартылған ағынды сулар Қаратал өзеніне ағызылады.

Кәсіпорынның тоқтап тұруына байланысты үйінді сақтағыштан ағызулар 2010 жылдан бері іске аспайды.

- №3 су бұрмасы. «Жетісу су арнасы» МКК ШЖҚ. Ағынды суларды тазалау өнімділігі 13140,0 мың м³/жыл (нақтысы - 5091,5 мың м³/жыл)

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

болып келетін механикалық және толық биологиялық тазалаушысы бар кәріздік тазартушы құрылғыларда жасалынады. Су ресурстарын қорғау және тиімді пайдалануға 31599,17 мың теңге игерілді.

- №4 су бұрмасы. «Текелі су құбыры» МККШЖҚ. Ақпсуларды тазалау өнімділігі 4015,0 мың м³/жыл (нақтысы – 434,9 мың м³/жыл)

болып келетін механикалық және толық биологиялық тазалаушысы бар тазартушы құрылғыларда жасалынады.

Су ресурстарын қорғау және рационалды пайдалануға 1780,0 мың теңге игерілді.

- №5 су бұрмасы. «Каратал ирригация» МКК. Күрішегістерінен Каратал өзеніне ағынды сулардың шығарылуы 2 шығару арнасымен іске асады: К1 коллектор; К4 коллектор. Тазартушы құралдар қарастырылмаған. Есеп беретін кезең аралығында су ресурстарын қорғау және тиімді пайдалануға іс-шаралар қарастырылмаған.

Негізгі су қолданушылар туралы ақпарат

«Тоспа су» МККШЖҚ «Алматы қаласының энергетика және коммуналдық қызмет басқармасы» Алматы қаласы және оған іргелес қалалар мен кенттер бөлігінде суды бұру, тазарту, кәдеге жаратудық амалдармен қамтамасыз етеді. Аэрация станциясы Жәпекбатыр кентінен батысқа қарай, Үлкен Алматы өзенінің жағасында орналасқан. Механикалық тазалауғимараттары оң жағалаудан аал, биологиялық тазалауғимараттары сол жағалаудан асу қорғау аймағы жағасынан тасорналасқан.

Станцияда ағынды сулардың механикалық және толық жасанды биологиялық тазалау іске асырылады, олар арнайы «субөлгіш» құрылымы көмегімен «Сорбұлақ» жинақтағышынан немесе Сорбұлақ арнасының оң жағалауындағы (CAO) су қоймасы жинақтағышының жүйесіне ағызылады, мұнда ағынды сулар табиғи жағдайда қосымша тазаланады себебі, заттар мен қайталанатын шикізат жер арнасының тұнбашөпінділерімен шайылады. CAO жинақтағыштарынан биотоғанда қосымша тазаланған су хлормен зарарсыздандырылғаннан кейін апатты ағызу арнасымен Іле өзеніне бұрылады. Тазарту құрылымының жобалық өнімділігі тәулігіне 640 мың м³ тең.

2015 жылғы ластанған заттардың ағызулардың

рмативі 215,658 мың тоннаны құрайды, ағынды сулардың жинақтағыштарға және жер рельефіне ағызу көлемі - 87,075 мың тонна, оның ішінде өнеркәсіптің ағынды сулар 27,812 мың тонна, шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар - 59,263 мың тоннаны құрайды.

Су ресурстарын қорғау және тиімді пайдалану мақсатында кәсіпорына автоматты түрде жүйенің зометрлері және «Сорбұлақ» гидроствор жинақтағышының бақылаушы ұңғымасында мониторинг ілеу жүйесін және CAO-ны 781,9 мың теңгесомасына енгізді. Берілген іс-шараның мақсаты жер асты суларына кететін ағынды суларды сүзгілеуісін бақылауды ұлғайту болып табылады. Сонымен қатар, жағалаудағы және судағы экожүйеге әсер етуден қорғау үшін кәсіпорын өте көп жауын-шашын даркөзінде пайдаланып отырған өңгі бөліктерде орналасқан су бұру арналарын бермалар мен шетін мықтылау және нығыздау, оларды CAO және қиыршықтаспен нығыздап себу жүргізіледі. Берілген іс-шара үшін кәсіпорын 3374,0 мың теңге жоспарлады, ал 3389,9 мың теңге игерілді.

Барлық су тазалау және су бұрудың барлық жүйесі бойынша өндірістік мониторинг ағынды суларды бұру цехының және инженерлік техникалық персоналмен Аэрация станциясының құрамында төрт бөлімі бар химиялық, бактериологиялық, гидробиологиялық және физико-химиялық бар аналитикалық зертханасымен жүзеге асырылады.

«Балхаш ирригация» СШ МКК - шаруашылық қызметінің негізгі бағыты Іле өзенінен ауыл шаруашылық өндірушілерге, Балқаш ауданының халқына орталықтандырылған тазасудың тартылуы және берілуі сонымен қатар, қалыптасқан коллекторлы-дренажды сулардың жинақталуын және оларды біріккен басты коллекторлармен Іле өзеніне, «Шет-Бақанас» ескі арнасына бұру болып табылады.

Алматы облысы, Балқаш ауданының өңірі шаруашылық объектісі Ақдаласуландыру массиві болып келеді, оның пайдалану ауданы 2011 жылы 29 249 га-ны құрады, оның ішінде ауыл шаруашылыққа қылегістігі 28 638 га (98%) пайдаланылды.

Су сыйымдылығы жоғары Ақдала массивінің жүйелі қақтылы күріш болып келеді, оның суландыру нормасы 22 9000 м³/га-болғанда $K_y = 0.15$ -ті құрайды.

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Күріштенбасқамассивте бидай, арпа, біржылдықжәнекөпжылдықшөптер, бақшаөнімдері.

«Балхаширригация» СШ МКК - ныңсуменқамтамасызетүкөзі Іле өзеніболып табылады, одан су тарту Тасмұрынмагистралдыарнасымен (ТМА) іскеасырылады, олАқдала (АМА) жәнеБақанас (БМА) арналарынаауысады. СудыберуІлеөзенінетұрғызылғанплатинатипі ндегісутартуқұрылымымыменіскеасырылады.

Суды жүйелерменқұрылымдарғасуландыруға пайдаланатын ауылшаруашылықөндірушілер«қайталама су пайдаланушылар» жәнеағынды сулардыңбірсанатынқалыптастырады, ол - коллекторлы-дренаждысуларжәнеІлеөзені-осыколлекторлы-дренаждысулардыңсоңғықабылдағышыболып табылады.

04.02.2013 жылдың№ 00000120 қоршағанортағаэмиссиясынаберілген рұқсатына сәйкесластағышзаттардыңлимиттелгенағызук өлемі101,5 мыңтоннанықұрады, есепберукезеңіндегеағызудыңнақтыкөлемі 22 млн.метр³құрады.

«Балхаширригация» СШ МКК табиғаттықорғаушарттарынынорындаумақсатын дажер асты суыныңдеңгейінтөмендетуүшін2015 жылдыңнаурызайындаТасмұрынмагистралды арнасын 22,35 мыңкуб.мкөлемінде, 3958,58 мыңтеңгесомасына механикалықтазалау жүргізді. Сондай-ақ, мамыр айында су жоғалтудыазайту үшін 28,9 мыңметркубкөлемінде, 5117,8 мыңтеңгесомасындаТМАх/ч, АМК, Рх-3 арналарбөгетіне жөндеужүргізді. 2015 жылыкәсіпорындабарлығы 8 табиғаттықорғаушарасы орындалды, барлығышпараларға 13095,7 мыңтеңгесоспарланды, 18328,8 мыңтеңгеигерілді, ол 140%-ды құрайды.

«Жетысу-Водоканал»ММККТалдықорғанқаласындаорналасқан.Кәсіпорынныңнегізгіқызметтүріөнер кәсіптіккәсіпорындарментұрғынсекторғасубе ружәнеағындысуларды тазарту болып келеді. Кәсіпорынқұрамына№ 1-өндірістікбаза, № 2 – басты су тарту, № 3 кәрізді-тазарту құрылымы, № 4 коллекторлы-сорап станциясы (КНС-21), № 5 – «Көктал»сутартуы, № 6 – «Южный»сутартуы, №7 - «Еңбек», № 8 -КСС-22 өндірістікаудандары кіреді. Өндірістікаудандарда ағынды суларды қайтатартужәнезарарсыздандыружүргізіледі.

№ 3 КССөндірістікауданында Қараталөзенінеағынды сулардыңқабылдануды, тазалануды, зарасыздандыруды жәнеағызыуды жүргізеді. Ағынды суларды тазарту тиімділігі 97%-ды құрайды.

2015 жылы ЛЗАғызуларына белгіленген лимит нақтыэмиссияның 0,50966 мыңтоннаның 0,99492 мыңтоннасын құрады.

Атмосфералықауаныңжағдайын жақсарту үшін, ауызуудытиімді пайдалану, ағызынды суларды тазалау сапасын жақсарту, жерластануыныңалдыналу, экологиялықтептеңдікті сақтау үшінкәсіпорынтабиғаттықорғаушараларын 113880,57 мыңтеңгесомасынажоспарлады, оныңшінде 113830,57 мыңтеңгеигерілді (99,95%).

Қараталөзені.Қараталөзенініңтежежоғарғыжағы ғанатабиғижағдайда, төменгісі- шаруашылыққызметпенөзгертілген, өзенніңағыныегін егу уақытыаралығындасуландыруғақолданылады . Су сапасының 2 класына жатады – таза сулар, жарамдылықиндексі 1,5-тен 1,7-гедейін.

Текелі энергия кешенінің нормативті таза суларының, «Жетісу Су арнасы» МКК және«ТекеліСуҚұбыры»ЕМКК тазартылғанағынды суларының ағызуларызертханалық талдау нәтижелерібойынша су қоймасына маңыздықыпалетпейді.

Алматы облысы аумағындағыжерүстісуларыныңсапасы

«Қазгидромет» РМК Алматы облысы аумағында жер үстісуларының ластануын бақылау 19 суобъектісінде жүргізілді(Ілеөзені, Текес, Қорғас, Кіші Алматы, Есентай, Үлкен Алматы, Шілік, Шарын, Баянкөл, Қаскелең, Қарқара, Есік, Түрген, Талғар, Темірлік, Күртісу қоймасы, Бартоғай, Қапшағай, Үлкен Алматы көлі).

Іле өзеніөзініңбастауынҚытайаумағындағыТянь-ШаньтаулыаймақтарынаналадыжәнеҚазақстанныңшекарааралық еңіріөзендерініңбіріболыптабылады. Алматы облысыныңаумағынан Балқашөзенініңбатысжағынабарыпқұяды. Текес, Шарын, Шілік, Түрген, Есік, Баянкөл, Қаскелең, ҮлкенАлматы, КішіАлматыөзендеріІлеөзенініңсолжағалауын ыңағындарыболыпкеледі. ЕсентайөзеніКішіАлматыөзенініңсаласы. ҚарқараменТемірлікөзендері – Шарын өзенініңағындары. Іле

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

өзенінің оң жағалау саласы Қорғас өзені болып табылады. Талғар өзені Қапшағай су қоймасына құйылады.

Зерттелген су объектілерінің жалпы санының барлығынан жер үсті сулары сапасы келесідей бағаланады: суы «орташаластану деңгейі» - Үлкен Алматы, Кіші Алматы, Есентай, Іле, Баянкөл, Текес, Қарқара, Шілік, Талғар, Түрген, Шарын, Темірлік, Үлкен Алматы көлі, Қапшағай су қоймасы, Күрті, Қорғас, Қаскелең өзендері; суы «нормативті таза» - Есік өзенімен Бартоғай су қоймасы.

2014 жылдың мәліметтерімен салыстырғанда Кіші Алматы, Есентай, Үлкен Алматы, Іле, Баянкөл, Текес, Талғар, Қорғас, Қаскелең, Қарқара, Шілік, Түрген, Шарын, Темірлік өзендері, Үлкен Алматы көлі, Қапшағай, Күрті су қоймаларының, суының сапасы өзгермеген, Есік өзенімен Бартоғай су қоймасында жақсарған.

Жер үсті суларының сапасының гидрохимиялық көрсеткіштері бойынша толық апарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

Жер асты сулары

Жер асты суларының ластану ошақтарымен көздерінегізінен ірі қалалар және өнеркәсіп орталықтарымен, тау-кен кәсіпорындарымен, мал өсіру кешендері және суландырылатын жер массивтерімен шектелген. Геологиялық ортаға әңгезе техногенді әсер ететін Алматы облысындағы ең ірі өнеркәсіпті қаудан, Қазақстанның ең ірі қаласы - Алматы, өлкөптеген өнеркәсіптік кәсіпорындарымен, тұрмыстық және өнеркәсіптік қалдықтардың қалдағы қоқыс үйінділерімен, күл қоқыстармен, ағынды су жинақтағыштарымен, сүзгі алаңдарымен және басқалармен ортаға әсер етеді. Ластану көздерінің біраз бөлігі қаланың солтүстік-батыс жағында шоғырланған.

Жер асты суларының ластану ошақтары басқа қалаларда Абар-Талдықорған, Жаркент, Үштөбе, Талғар, Қаскелең, Қапшағай, облыстың аудан орталықтарында, басқа елді мекендерде, тау-кен өнеркәсіп орталықтары - Текелі, Көксу, Тұйық, Арқарлы және т.б. Оларға көптеген мал өсіру кешендері, құс фабрикалары, фермалар, бөлімшелер және басқа ауыл шаруашылық объектілері жатады. Суландырылатын жер

массивтерінде қолданылатын тыңайтқыштар мен пестицидтер әсерінен ластанудың тұрақты қаупі бар.

Жер асты суларының негізгі ластағыш компоненттері мұнай өнімдерімен марганец болып табылады.

4.3.3. Топырақтың ластану жағдайы

Балқаш көлі бассейніндегі топырақтың ауыр металдармен ластануы

2015 жылы «Қазгидромет» РМК экспедициялық зерттеулер барысында Балқаш көлі бассейні және Алакөл-Сасықкөл көл жүйелерінің 18 бақылау нүктесінің су қорғау аймақтарының жағалауындағы топырақ сынама алынды. Топырақ сынамаларында ауыр металл иондарының (күшала (мышьяк), қорғасын, кадмий, марганец) қышқылда еру (валдық) және қозғалмалы (мыс, никель, хром) формаларын анықталды.

Топырақ сынамаларында кадмий, қорғасын, мыс, хром, никель, мышьяк, марганецтің мөлшері анықталды.

Балқаш көлі бассейні және Алакөл-Сасықкөл көл жүйелерінің 18 бекет маңының 16-да 0,07-2,65 ШЖК шегінде мышьяқтың, 0,04-0,39 ШЖК шегінде мыстың көп мөлшері анықталды. Қаратөзені топырағында, Екпіндікентінде 2,0 ШЖК марганец бойынша артуы байқалған. Дәл солай Қатынсу өзені жағасындағы автокөпір топырағынан 1,1 ШЖК марганец бойынша асып түсу байқалған. Лепсіөзен топырағы Төлебаев кентінде мыс бойынша 1,95 ШЖК асып түсу анықталды.

Және де «Қазгидромет» РМК көктем және күз кездерінде Талдықорған қаласында ауыр металдардың анықтауға топырақ сынама асынтаңдау жүргізілді. Топырақ сынамаларында мыс, цинк және хромның құрамы нормашегінде болды.

Жер үсті суларының сапасының гидрохимиялық көрсеткіштері бойынша нақтырақ бақылаулар нәтижесі «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

4.3.4. Жер қойнауы

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Алматы облысы кәсіпкерлік және инновациялық даму басқармасының деректері бойынша облыста 362 келісім бар, оның ішінде игеруге - 228, барлауға - 7 және барлау арқылы игеруге 127 келісім

тіркелген (4.3.3-ші кесте). Жер қойнауын пайдалану балшық, құрылыстары, қаптамалар, ізбес, тұз және т.б. түрлерінде жүргізіледі.

4.3.3-ші кесте. Жер қойнауын пайдалану негізгі көрсеткіштері

Атауы	2015 жыл	2014 жыл
Жер қойнауын пайдаланушылар саны	362	471
Минералды шикізат табылды, мың. тонна	-	37,915
Аршылған жыныстардың көлемі, мың. м ³	802,14	638,111
Минералды шикізатты қайта өндіру, мың. тонна немесе, мың. м ³	-	189,446
Су асты сулары игерілді, мың. тонна	15900,45	38819,1332
Жер қойнауында орналастырылған қалдықтар, мың. тонна	-	-
Жер қойнауына жүктелген деркөлемі мың. м ³	-	-
Тік сулар	-	-
Газдар	-	-

4.3.5. Радиация жағдайы

Есеп беретін уақыт аралығында 2015 жылы қоршаған ортаға радиоактивті және төмен радиоактивті қалдықтар түскен жоқ.

«Қазгидромет» РМК ақпарат бойынша облыстағы радиация күйі тұрақты болып қала береді.

Гамма сәулеленудің деңгейін бақылау күнделікті 8 метеорологиялық станцияда іске асты (Алматы, Бақанас, Қашпағай, Нарынқол, Жаркент, Лепсі, Талдықорған, Сарыөзек) және бір автоматты бекетте іске асты - ол Талдықорған қаласының атмосфералық ауа аластануын бақылады.

Аумақтағы елді мекендер бойынша атмосфераның жер үсті қабатының радиациялық гамма-фонының орта мәні 0,13 - 0,18 мкЗв /сағшегіне болып, табиғи фоннан асқан жоқ.

Алматы облысы аумағындағы елді мекендер бойынша атмосфераның жер бетіндегі қабатының радиоактивті аластануын бақылау 5 метеорологиялық станцияда (Алматы, Нарынқол, Жаркент, Лепсі, Талдықорған) ауаны көлденең планшеттермен сынама алынды. Барлық станцияларда 5 тәуліктік сынама алынды.

Облыс аумағындағы атмосфераның жер бетіндегі қабатының радиоактивті түсуінің орташа тығыздығы 0,7-4,2 Бк/м² құрады. Облыс бойынша

түсу тығыздығының орташа мәні 1,2 Бк/м², ол шекті жол берілетін деңгейден аспайды.

Панфилов ауданы аумағында жоғары гамма сәулеленуі бар бұрынғы «Волков геология» геологиялық партиясына қараған уран кенінің қалдықтары бар.

Кен орнындағы геологиялық бақылау жұмыстары 1962 жылы аяқталған, анықталған уран объектілері консервіленген, бірақ қалпына келтету жұмыстары жүргізілмеген. 2000 жылы Алматы облысы қоршаған ортаны қорғау басқармасының тапсырмасы бойынша «Волков геология» ААҚ Алматы облысының радиологиялық жағдайына бағалау жүргізді. Жұмыстар жүргізу барысында Панфилова ауданындағы үйінділер көлемінің радиоактивті әсері жоғары екені анықталды.

Берілген мәселені шешу үшін 2006-2007 жылдары облыстық бюджет қаржысы есебінен негізгі ұңғымаға жерді қайта қалпына келтіру жүргізілді, 20,78 млн. теңге игерілді. Мұнымен қатар арнайы зертхананың радиологиялық зерттеулері көрсеткендей уран кенінің теріс әсері ақталуда.

Бақылаушы уран ұңғымаларының нашар радиациялық әсерін жою бойынша сәйкес шаралар қолдану жайлы мәселе Алматы облысының 2016-2020 жылдардағы экологиялық мәселелерді шешу бойынша іс-шаралар жоспарына енгізілді.

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Облыс аумағында 5 объектіде иондаушы сәулелену көзімен жұмыс жүргізілуде. Тағы да 5 объектіде иондаушы сәулелену көзі (уақыты өтіп кеткен) арнайы жабдықталған қоймаларда уақыт шасақталуда. Аталған ИСК-ны арнайы радиоактивті қалдықтар көметін жерге апаруда қаржылай қиындықтар туып отыр, өйткені облыс аумағында радиация кенініз ірлейтін радиоактивті заттар мен жұмысты іске асыратын объектілер мен радиоактивті қалдықтарды көметін орындар жоқ.

4.3.6. Қалдықтар

Алматы облысындағы жинақталған тұрмыстық қатты қалдықтардың жалпы көлемі 8,0 млн. тонна дана сады.

Жыл сайын Алматы облысы аумағында 550 мың тонна тұрмыстық қатты қалдықтар қалыптасады, оның ішінде 450 мың тонна ТҚҚ Алматы қаласы аумағында пайдаланылады, қалған ТҚҚ саны (шамамен 100 мың тонна) облыс елді мекендерінен шығады.

2015 жылы барлығы 414,0 мың тонна өнеркәсіптік қалдықтары қалыптасқан (2014 жылы – 388,3 мың тонна). Өнеркәсіптік қалдықтардың 25,7 мың тоннаға (6,2%) ұлғаюы «АлЭС» АҚ ЖЭО-3 электр энергия өндіруін көбейткеніне байланысты.

Облыс аумағында негізгі өнеркәсіптік қалдықтар болып күлүйінділері мен байыту қалдықтары болып табылады. Күлүйінділері «АлЭС» ЖЭО-3 АҚ, Текелі қаласының «Текелі энергия кешені» ЖШС, Талдықорған қаласының «Талдықорған жылу сервис» МКК, аудандық эксплуатация бөлім кәсіпорны сияқты кәсіпорындардан шығады.

Байыту қалдықтары Текелі қаласының «ТКӨК» ЖШС-нен шығады, алайда өндірісті қызметті «қайта қаруландыру мен» байланысты қалдықтар бірнеше жылдар бойы шығып жатқан жоқ.

Есеп беруші жылда облыстың ірі кәсіпорындары қалдықтардың пайдаланылуына зият уағайталған табиғатты қорғау іс-шараларына ақшалай қаржы бөлінбеді.

Тұрмыстық қатты қалдықтар полигондары

Бүгінгі күні Алматы облысында 12 ірі ТҚҚ полигонының тек 8-і Қазақстан Республикасының экологиялық талаптарына сәйкес, олар:

1. «Kaz Waste Conversion» ЖШС, Карасай ауданы;
2. «Іскер-Т» ЖШС, Қапшағай қаласы;
3. «Достық» МКК, Алакөл ауданы, ст. Достық;
4. «Іле су құбыры» МКК (бұрынғы «TS Алматы» ЖШС), Іле ауданы;
5. «Көркем Талдықорған» МКК, Талдықорған қаласы;
6. Көксу ауданындағы Балпық бикентінің ТҚҚ полигоны;
7. Балқаш ауданындағы Бақанас ауылының ТҚҚ полигоны;
8. Қаратала ауданындағы Үштөбе қаласының ТҚҚ полигоны.

ҚОӘБ жасалынбаған, мемлекеттік экологиялық сараптама ның оң қорытындысы жоқ және қоршаған ортаға әміс сияға рұқсат рәсімделмеген полиондар:

1. Ескелді ауданындағы Қарабұлақ кентінің ТҚҚ полигоны;
2. Еңбекші қазақ ауданындағы Есік қаласының ТҚҚ полигоны;
3. Жамбыл ауданындағы Ұзынағаш кентінің ТҚҚ полигоны;
4. Кербұлақ ауданындағы Сарыөзек кентінің ТҚҚ полигоны.

Тұрмыстық қатты қалдықтардың орташа морфологиялық құрамы: тамақ қалдықтары 40%, қағаз, картон 33%, ағаш 2%, қараметалл 3%, түсті металл 1%, текстиль 4%, сүйек 1%, шыны 2%, былғары, резеңке 0,5%, пластмасса 4%, және басқалары 2%.

Қазіргі кезде облыстың энергетика және ТҮКШ басқармасы деректері бойынша облыс 315 арнайы техника бірлігімен жабдықталған, 27 кәсіпорын жинаумен, шығару менайналысады.

Облыс аумағында қайталама шикізатты (макулатура, пластика, сынған шынылар, медициналық қалдықтар, пайдаланылған автошина, май және аккумуляторлар) жинап, шығарып, қайта өңдеумен 5 кәсіпорын айналысады. Қарасай ауданындағы «Kagazy Recycling» ЖШС макулатураны; Қапшағай қаласындағы «МВАрна» ЖШС медициналық қалдықтарды;

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Іле ауданындағы «САФ» АҚСынғаншынының; Талдықорған қаласындағы «Қайнар АҚБ» ЖШС пайдаланылған аккумуляторлардың; Еңбекшіқазақ ауданындағы «Утиль Экосервис» ЖШС пайдаланылған шиналар мен майдың қайта өңдеу менайналысады.

Еңбекшіқазақ ауданындағы «Утиль Экосервис» ЖШС пайдаланылған автошиналарды жинап, қайта өңдеу менайналысады. Есеп беретін уақытаралығында 150 тонна ескірген автошиналар қайта өңделді.

Талдықорған қаласындағы «Қайнар АҚБ» ЖШС ескірген аккумуляторларды қайта өңдеу менайналысады, онда бір жыл ішінде 800 000 тонна аккумуляторлар сынықтары қайта өңделді.

Іле ауданындағы «САФ» АҚСынғаншынының қайта өңдеу менайналысады. Есеп беретін жылда қайта өңдеуге 5031,2 тонна сынықталды қалдықтары қабылданды.

«Kagazy Recycling» ЖШС-ке макулатураның түсу және қайта өңделу көлемі – 4 089 тоннаны құрайды.

Облыс аумағында шамамен 1000 гектар ауданда 370 жер телімдерінде ТҚҚ-ның қоқыс үйінділері анықталған.

Облыс бойынша 351 мал қорымдары бар, оның ішінде 34-і типтік және 360-ы бейімделген.

Алматы облысы бойынша құрамында сынабы бар қалдықтарды жинап, қайта өңдейтін кәсіпорын жоқ. Алматы қаласында кәсіпорындар шарт бойынша Алматы қаласындағы «Сынап плюс» ЖШС-ға құрамында сынабы бар шамдар мен құралдарды тапсырады. 2015 жылы кәсіпорын 303 899 дана құрамында сынабы бар қалдықтарды кәдеге жаратуға қабылдады, оның ішінде сынабы бар шамдар люминисценттік шамдар - 299928 дана, құрамында сынабы бар термометрлер - 3887 дана, ингертоидты шамдар - 49 дана, гигрометрлер - 35 дана.

Алматы қаласында ион көздерін (радиоактивті қалдықтар) көму мен «Ядролық физика институты» ЕМҚ-ын алысады.

2015 жылдың 30 қазанында Алматы облысының әкімдігі «Локоинженеринг» (Словения) компаниясы арасында Талдықорған қаласында ТҚҚ қайта өңдеуші зауыт құрылысына қатысты инвестициялық жобаны іске асыру жайында меморандумға қол қойды.

2015 жылдың 15 қарашасында Қарасай ауданы әкімдігі мен Панамалық «Dunex Energy Corp» компаниясы арасында Қарасай ауданы, Айтей ауылды округіндегі әкімшілік аумақта орналасқан ТҚҚ полигонның қайта өңдеу негізінде объектіге электр энергиясын шығару құрылысын және оның әрі қарай пайдалану туралы бірлестікпен келісім жасалды. Зауыт құрылысын 2016 жылы бастау жоспарланып отыр.

ТҚҚ-ны сұрыптап, қайта өңдеу жұмыстарын іске асыру үшін Алматы облысының әкімдігі мен «Сонг хо Техникал Сольюшин Казахстан Алматы» (Оңтүстік Корея) компаниясы және басқа жеке меншік инвесторлар арасында келіссөздер жүргізілуде.

Химиялау құралдары

2015 жылы ауыл шаруашылығына енгізілген минералды тыңайтқыштардың көлемі 24,5 мың гектарға 45,3 мың тоннаны құрады. Оның ішінде азотты тыңайтқышы 14,02 мың гектарға 20,5 мың тонна, калий тыңайтқыштары 0,24 мың гектарға 0,4 мың тонна, фосфор тыңайтқыштары 10,24 мың гектарға 24,4 мың тонна болды.

2015 жылдың басынан Алматы облысы бойынша 245,6 мың литр пестицидтер сатып алынып, 430,0 мың гектарға пайдаланылды. Оның ішінде 51,06 мың литр республикалық және облыстық бюджеттен сатып алынды, және пестицидтер ыдысын «Ақши Агросервис» ЖШС-ға кәдеге жарату үшін тапсырылды. Қалған 194,54 мың литр шаруашылық субъектілер қаржысына сатып алынып, солармен қолданылды. Бірақ көптеген шаруашылық субъектілері пестицидтер ыдыстарын кәдеге жаратуға өткізуді керектігін білетұра, оны жасамайды.

Облыста пестицидті сақтауға арналған 5 типтік қойма орындайы бар, олардың барлығы тіркеуден өткен, санитарлық уәліктері бар. Бұл Текелі қаласында орналасқан ауданы 295,2 шаршы метр болатын «Грин Хауз» ЖШС-імен ауданы 126 шаршы метр болатын «Суфле Казахстан» АҚ-ы, Талғар ауданы, Қайнара ауылдық округіндегі сыйымдылығы 1000 шаршы метр «Агрохимия» ЖШС-і, Іле ауданындағы ауданы 200 шаршы метр «Қаскелең» АҚ-ы және Өтеген батыр кентіндегі ауданы 460 шаршы метр «АДЗ» ЖШС-і.

Ұлы қалдықтар полигоны

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Алматы облысы аумағындаулыхимикатыдыстарынкөмугеарналғанекіполигон (Іле жәнеКөксуаудандары) жұмысестейді. Полигондардың иесі «Ақшиагросервис» ЖШС болып табылады. СеріктестіктіңқорымдарыІле ауданы аумағында 5,3 га, Көксуауданыаумағында 2,9 гажерде орналасқан.

Берілген полигондар жарамсыз улы химикат ыдыстарын оқшаулаужәнезалалсыздандыруғаарналғанарнайықұрылымменжабдықталған.

Іле ауданындағыжарамсызулыхимикаттардыкөмугеарналғанполигонІлеауданы, Ақшикентіненсолтүстік-шығысында5,7 км, Алматы қаласынан солтүстіккеқарай 100 км орналасқан. Полигонқуаты 2,5 т/жылдықұрайды. Полигонныңнегізгіқалдықтарыпес тицидтарданбосағанжарамсызпластмассаыдыстарыболыптабылады.

Полигонныңжалпы ауданы 5,3 га-ны құрайды.

ЕңжақынсуқүрежолыКүртеөзеніполигоннан 3 км батысқақарайорналасқан. Полигонның орналасқанорны мен оныңайналасындағытопыраққалыңбалшыққа батты. Жерастысуларыныңдеңгейітөменорналасқан (15-20 м).

2015 жылы қалдықтардыкөмүкөлеміулыхимикаттарменпестидтер ыдысының (сыйымдылық) 10 657 данасынқұрады. Полигондағыкөмулерқалдықтардысаркофагта жинауәдісіменіскеасады.

4.3.7. Жаңартылатынэнергиякөздері

Алматы облысыныңжаңартылатынэнергиякөздеріәлеуеті бекітілген қуаты 753,8 МВт 18 қазіргікездеқолданыстағы СЭС арқылыкөрсетілген. Бұл 2 ірі-Қапшағай (364 МВт) жәнеМойнақ (300 МВт) СЭС-тері, 16

кішіСЭС (87,8 МВт) және 1 СЭС(2 МВт). Бір 2МВт-ты күнэлектростанциясыбар.

ЖЭК объектілерімен электр энергиясын жасап шығару 2012 жылы 1,5 млрд. кВт.сағ., 2013 жылы – 1,9 млрд. кВт.сағ., 2014 жылы– 1,6 млрд. кВт.сағ., 2015 жылы– 2,1 млрд. кВт.сағқұрады.

2012 жылы қолданылатын электр энергияның 44 пайызыоблысқасолтүстікоблыстардан, ЖамбылМАЭСжәнеҚырғызстанэнергияөндіріштерінен жеткізілді.

МойнақСЭС-тыңқосылуыменсыртқыэнергиякөздеріненэлектр энергиясын қолдану 2012 жылы44%-дан 2015 жылы 34%-ғақысқарды.

Жасыл электр энергиясыныңүлесіқолданудыңжалпыкөлемінде 2012 жылдың 16,6% -нан 2015 жылы 27,1%-ғаөсті.

2015 жылы Сарқанд ауданында жоба құны 1,5 млрд. теңге, бекітілгенқуаты 4,2 МВтЖоғарғы-БасқанСЭС-1 іскеқосылды.

2012 және2015 жылдар аралығындаЖЭКобъектілерінежобалық-іздестіружұмыстарыменқұрылысынжүргізуші инвесторларға 14,9 мыңгектаржерберілді.

Кіші су электр станциялары – Алматы облысында жаңартылатынэнергиякөздерін (ЖЭК) қолдануғаеңбелсендідамышкележатқанбағыт. (4.3.1-ші сурет).

Мұндай шағынөзендердетежеуіштібөгетсізжұмысестейтінсу электр станцияларын құруҚазақстанэкономикасындағыэнергиятиімділігінарттырудың маңыздыбағыттарының бірі болып табылады.

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

4.3.1-ші сурет. ЕсікСЭС-2

2020 жылы Алматы облысында барлығы 11 СЭС салу жоспарлануда. Олардың ең ірісі, қуаты 60,8 мегаватт СЭС Шелекөзенінде пайдаланады.

2013 жылы Қапшағай қаласында 2 МВт күн электр станциясы пайдалануға берілді (4.3.2-ші сурет). «Самрук-Грин Энерджи» ЖШС Қапшағайдың айналасында жалпы құны 1700 млн. теңге инвестициясын күн электр станциясын құру және инновациялық пилоттық жобасын орналастырды.

Күн электр станциясының барлық кешені ашық аспан астындағы күн батареяларының бірнеше қатары болып табылады, олар

төселген тротуар тақтайшалары бар жаяу жүргінші жолағының оң және сол жағында орналасқан. Мұнда барлығы 5616 тұрақты және 60 күнбағыс сияқты күн соңынан қозғалатын күн батареялары орнатылған.

Мұндай табиғи тәсілмен күн энергиясын өзгеріп, кішігірім трансформаторда жинақталып, еліміздің бірыңғай энергия жүйесіне түседі. Станцияның қуаты көп емес, барлығы 2 мВт. Бірақ «Самрук-Грин Энерджи» компаниясы жаңартылатын энергия көздерін дамыту аясында 10 жобаны жүзеге асырады.

4.3.2-ші сурет. Қапшағай қаласының күн батареялары

Жаңа станция арзан электр энергиясымен 600 үйді қамтамасыз ете алады, ал оны жаңа компьютерлік технологиялардың көмегімен тек 5 оператор басқарады.

Бір кішігірім станцияның кеңесінде басқару, күзет, видеобақылау қызметі және қызметкерлердің тұрмыстық бөлмесі бар.

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

Қазіргі кезде бағдарлама аясында жалпы қуаты 270,1 МВт қуаны 98,3 млрд. теңге болатын (14 - СЭС, 1 - ЖЭС және 1 - биостанция) 2016-2019 жылдары жүзеге асыру жоспарланған (4.3.3-ші сурет), ЖЭК-тің алғашқы кезектегі 16 объектісінің тізімі жасалды (жер телімдері бар, ТЭН және ЖСҚ әзірленген, қаржылау сұрақтары шешілуде, ҚМЖ басталды).

Оның ішінде 2016 жылы жалпы қуаты 16,05 МВт қуаны 6,5 млрд. теңге болатын жаңа 1 СЭС және 1 биоэлектр станциясын іске қосу күтілуде. (Еңбекші қазақ ауданында биостанция (0,05 МВт) «Энергия Әлемі» ЖШС және Сарқанауданында Лепсі СЭС 2 (16 МВт) «АСПМК-519» ЖШС).

2020 жылға дейін Сарқанауданында жалпы қуаты 24,55 МВт болатын тағы да 5 Жоғарғы және Төменгі Басқан СЭС-ті, Ескелді ауданы, Қараөзенінде қуаты 22 МВт 2 СЭС-ін жүзеге асыру жоспарлануда.

Жобалар қатарының қатарына облыс әкімдігі менынтымақтастық туралы қол қойылған меморандум аясында «Самұрқ Энерго» АҚ қатысумен іске асыру көзделген. Оның қатарында Еңбекші қазақ ауданында «НК «СПК «Жетісу» АҚ-мен бірлесіп 60-тан 300 МВт-ге дейін Шелек ЖЭС-ін, Шелек өзенімен Үлкен Алматы арнасында 7 СЭС (108 МВт), Кербұлақ контрреттеуші СЭС-ін (33 МВт) және Қапшағай қаласында күн электр станциясын (100 МВт) салу жоспарлануда.

ЖЭК-тің алғашқы кезектегі объектілерінен басқа 74 перспективалық жоба бар, олар бойынша

зерттеу жұмыстарын жүргізуге рұқсат алынған, ТЭН құрастыру, оларды қаржыландыру мәселелері шешілуде (бұл - 59 СЭС (1108 МВт), 9 ЖЭС (404,5 МВт) және 6 СЭС (215 МВт).

Тағы да ЖЭК объектілерін салуға қатысу туралы 35 ұсыныс қарастырылуда.

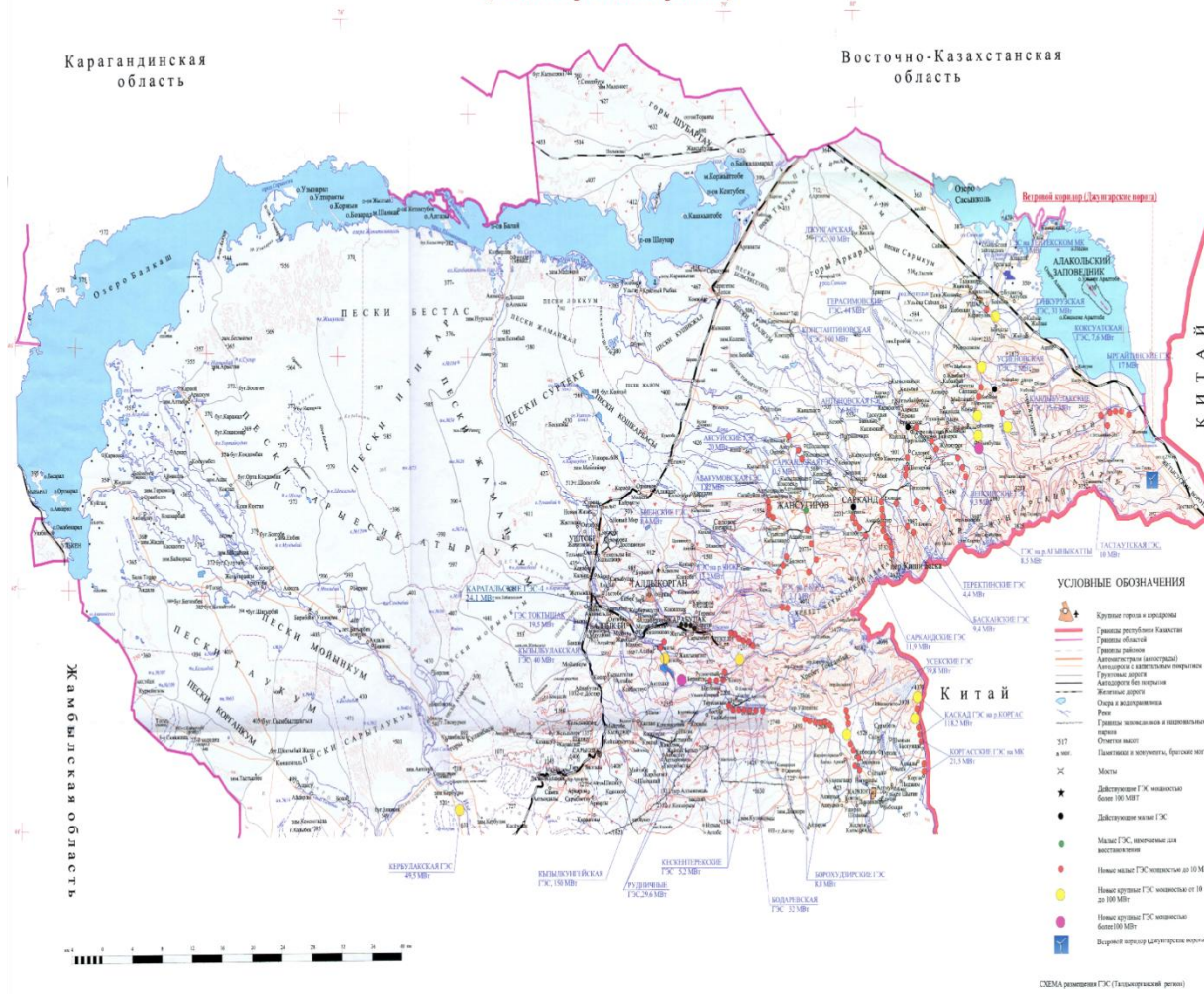
Қазақстан Республикасының Үкіметінің 2013 жылғы 25 қаңтардағы № 43 Қаулысымен бекітілген Қазақстанда баламалы және жаңартылатын энергетиканы дамыту жөніндегі 2013 - 2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарына сәйкес, инвесторлармен 2015 жылға дейін жаңартылатын энергетиканың 12 жобасын іске асыру жоспарланған болатын, оның ішінде 2-і күн электр станциясы, 8 су электр станциясы және 2 жел электр станциясы. Жоспарланған мерзімде Сарқанауданында Жоғарғы-Басқан СЭС-і пайдалануға берілді.

Жаңа ақша-несиесаясатына байланысты Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 12 маусымдағы № 645 қаулысымен бұрын бекітілген ЖЭК объектілерінен электр энергиясын сатып алуға тіркелген тарифтер өздерін ің инвестициялық тартымдылығын жоғалтты. Қазіргі уақытта берілген тұрақты тарифтардың көтеружайында ұсыныс қарастырылуда.

Инвесторлар тариф мәселесін ескерекеле, 11 объектіні іске қосу уақытына уыстырды.

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

СХЕМА размещения ГЭС и ВЭС на территории Алматинской области (Талдыкорганский регион)

4.3.3-ші сурет. Алматы облысы аумағында (Талдықорған аймағы) СЭС және ЖЭС орналасуы сызбасы

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

4.3.8. Экологиялық мәселелер

2015 жылы Экология департаменттің бастамасымен, Алматы облысы әкімінің төрағалығымен «Алматы облысындағы экологиялық проблемалар және оларды шешу жолдары» тақырыбында жиын өтті. Алматы облысы әкімдігінде барлық мүдделі уәкілетті және құқық қорғау органдарының, бұқаралық ақпарат құралдарының, жоғарғы оқу орындары өкілдерінің қатысуымен өтті.

Ресми ақпарат телеарна арқылы республикалық, облыстық және аудандық БАҚ-та жарияланды.

Баяндамада шұғыл шешімін табуды талап ететін көкейкесті экологиялық проблемалар көрініс тапты, мысалы: тұрмыстық қатты қалдықтар полигонының жағдайы, апатты үйінділерді жою, қоқыс сұрыптайтын және қоқысты қайта өңдейтін зауыттардың жоқтығы, қауіпті және биологиялық қалдықтарды көму, Текелі қалдық қоймасындағы жерді қалпына келтіру, Қапшағай қаласындағы Зарчное ауылының, Кербұлақ ауданы Сарыөзек кентінің көріз желілері мен тазарту құрылымдарының апатты жағдайы және басқалар. Барлық мәселелер Экологиялық мәселелер тізіліміне енгізілді (4.3.4-ші кесте).

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

4.3.4. кесте. Алматы облысындағы Экологиялық проблемалар тізімі

№ р / с	Экологиялық мәселе	Қазіргі жағдай, шешу жолдары	Қолданылатын шаралар
1	<p>Елді мекендерде ТҚҚ кәдеге жаратумәселесі, облыс аумағында қоқыс сұрыптау және қоқысты қайта өңдейтін зауыттардың болмауы</p>	<p>Алматы облысында 19 әкімшілік бірлік бар, оның ішінде 741 елді мекенге орналасқан облыс қабағынысты 16 аудан және 3 қала бар. ТҚҚ-мен жұмыс істеуге байланысты негізгі мәселелер:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Қолданыстағы полигондар мен ТҚҚ үйінділерінің нормативті талаптарға сәйкесіздігі; • Полигондар мен үйінділерді санитарлық, экологиялық құрылыс нормалары мен талаптарына сәйкес орналастыру құралдарының жоқтығы және рұқсат етілмеген үйінділердің едәуір санының болуы; • Қоқысты қайта өңдеу, сұрыптау зауыттардың жоқтығы. <p>Мәселелердің соңғы тармағы бойынша, қоқысты бастапқы сұрыптау, сондай-ақ макулатура, ағаш, мата материалдары, жұқа қабатты металл, резеңке техникалық және полимерлізат тарт. б. сияқты ең көп тараған қалдық компоненттерін қаламақ қайта өңдеу мәселелері шешілмеген.</p> <p>Облыста барлығы 12 типтік полигон бар және оның ішінде 8 ғана ҚР санитарлы-эпидемиологиялық талаптарға сәйкес. Қоқыс сұрыптайтын және қайта өңдейтін зауыттардың құрылысы мәселесін шешу үшін, Алматы облысы әкімдігі және жергілікті атқарушы органдар инвестицияларды тарту жұмысын жүргізуде.</p> <p>Қазіргі уақытта облыс әкімдігі мен ТҚҚ басқару бойынша концепция жобасын әзірледі, қазіргі кезде ол сәйкес мекемелер мен келісім кезеңінде. Сонымен қатар, Алматы облысы аумағында қоқыс сұрыптайтын және қоқысты қайта өңдейтін зауыттардың құрылысы бойынша «Жол картасының» жобасы әзірленді және Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің Қалдықтарды басқару департаментімен келісілді.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Облыстың ірі елді мекендерінде қоқыс сұрыптайтын және қоқысты қайта өңдейтін зауыттардың құрылысы 2. Бұрынғы полигондарда жерді қайта құнарландыру және ТҚҚ сақтау үшін жаңа полигондар құру, ол ТҚҚ-ны қабылдау, сұрыптау, қайта өңдеу және өмудің күрделі инфрақұрылымының қазіргі заманғы санитарлы талаптар ережесіне сай келуі керек. 3. ТҚҚ жинау және тасымалдау жүйесін жаңарту. 4. Қалдықтарды пайдалану көзінен бөліп жинауды енгізу. Шараларды іске асыру мерзімі Алматы облысы ТҚҚ басқару Концепциясы бекітілген оңанықталады.
2	<p>Сорбұлақ көлінің кері әсері мен экологиялық қауіпті төмендеуі (Алматы қаласының ағынды су жинақтағышы)</p>	<p>ҚР Қоршаған ортаны қорғау министрлігімен (бұдан әрі қарай - Министрлік) 2008 жылы 28 ақпанда Алматы қаласында «Сорбұлақ жинақтағышы мәселесі және оның шешу жолдары» тақырыбында өңгеле күстелөткізілді, онда ҚОҚ Министрі, «Табиғат» қоғамдық бірлестіктері, мемлекеттік органдар жетекшілері мен ғалымдар қатысты және жинақтағышы мәселелері талқыланып, осы мәселелерді шешу бойынша ұсыныстар берілді.</p> <p>Мемлекет Басшысының 2010 жылы 9 ақпанда берген № 01-25.27 жеке тапсырмасын орындауда Министрлікпен «Сорбұлақ» ағынды су жинақтағышының қазіргі жағдайының бұзылу қаупін төмендету және қалыптасқан нашар экологиялық жағдайды түзуді қамтамасыз ету мақсатында</p>	<p>Министрлік ұсынысын еске ала отырып, сәйкес шаралар өткізу бойынша жоспар жасау керек, нақтырақ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Алматы қаласының су бұру жүйесін қайта қарау, «Сорбұлақ» жинақтағышына ағынды сулардың бұруды толық жою және оның болашақта бұзылу қаупін алдын алу үшін жою; 2. Су бұрудың қолданыстағы жүйесін жаңарту жолымен Іле-Балқаш бассейнінің су тегеңдігін сақтаудың маңызды деңгейіне мүмкіндік беретін Алматы қаласының

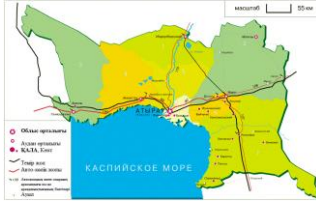
4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

		<p>гиялық жағдайда бағалау мақсаты мен кешенді зерттеу тақырыбындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізді.</p> <p>Материалдарды зерттей келе Министрлік «Сорбұлақ» жинақтағыш мәселесін шешудің алдын алудың кешенді шаралар қабылдау қажеттілігіне негізделді.</p> <p>Сонымен қатар, Министрлік арнайы мамандар пікірлерін ескере отырып, «Сорбұлақ» жинақтағышының мәселесін шешуде келесі ұсыныстарды берді:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Алматы қаласының су бұру жүйесін қайта қарау, «Сорбұлақ» жинақтағышына ағынды сулардың бұруды толық жою және оның болашақта бұзылу қаупіналындын алу үшін жою; 2. Су бұрудың қолданыстағы жүйесін жаңарту жолымен Іле өзеніне бағыттау, Іле-Балқаш бассейнінің сутептендігін сақтаудың маңызды деңгейіне мүмкіндік беретін Алматы қаласының ағындасуларының нормативтік көрсеткіштерінен ейін тазарту, алайда жоғарыда аталған мәселе «ашық» қалып отыр. <p>«2016-2020 жылдарға арналған Алматы облысының Экологиялық мәселелері» тізіліміне енгізілген және құзыретті мекемелерге тапсырмалар берілген.</p>	<p>ағындасуларының нормативтік көрсеткіштерінен дейін тазарту.</p> <p>Іс-шараларды іске асыру мерзімі – 2016-2017 жылдар.</p>
3	<p>Панфилов уран кенін орнындағы радиоактивті үйінділерді жою</p>	<p>2014 жылы 31 шілдеде Алматы облысы прокуратурасының бастамасымен, облыстық СЭС және аудан өкілдері қатысуымен уран ұғымаларын зерттеу актісі құрылды. Радиациялық фонды дозиметрлікөлшеумен 7 ұңғыманың кен орны зерттелді. Ұңғымалардың радиоактивті қоқыстары 2006-2007 жылдары бетонмен жабылып, адамдардың еркін келуіне қолайсыз болды, бұл жабындының үстіндегі імді дозаның ең үлкен құрамы 0,45 мкЗв/сағ., сондықтан адамға және қоршаған ортаға ешқандай радиация әсері жоқ.</p> <p>Биылғы жылдың мамырында Басқарма Алматы облысы Экономика және бюджетті жоспарлау басқармасына Алматы облысындағы Панфилов уран кен орнының уран ұңғымалары орындарын радиациялық зерттеу жүргізуге байланысты грант тарту туралы өтінім берді.</p>	<p>2017-2018 жылдары Алматы облысы Панфилов кен орны уран ұңғымаларының кері радиация әсерін зерттеу бюджет қаржысының бөлінуіне байланысты жүргізіледі.</p>
4	<p>Қапшағай қаласындағы Заречное ауылының, Кербұлақ ауданы Сарыөзек кентінің, Ескелді ауданы Қарабұлақ кентінің кәріз желілері мен тазарту құрылымдарының апатты жағдайы</p>	<p>Бүгінгі күнде Қапшағай қаласындағы Заречное ауылының, Кербұлақ ауданы Сарыөзек кентінің, Ескелді ауданы Қарабұлақ кентінің кәріз желілері апатты жағдайда болып келеді.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Кербұлақ ауданы Сарыөзек кентінің кәріз желілерін құрылысы мен қайта қалпына келтіру бойынша жобалық-сметалық құжаттама әзірленді, жалпы құны 1,1 млрд. теңге. 2. «Қапшағай қаласының кәріз-тазарту ғимаратын қайта қалпына келтіру мен құрылысы» жобасына ТЭН жасалынды, құны 5,7 млрд. теңге. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Берілген жоба 2017-2019 жылдарға арналған жүзеге асыру үшін ҚР ЭМ ҚІЖК және ТҮКШ - деусынылған бюджет-инвестициялық жобалар тізбесіне енгізілген. 2. Қазіргі кезде Қапшағай қаласының кәріз-тазарту ғимаратын қайта қалпына келтіру мен құрылысы жобалық-

4.3. АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ

		3. «Ескелді ауданы Қарабұлақкентініңкәріз жүйесінқайтақалпынакелтіру жәнеқұрылысы»объектісі бойынша ЖСҚәзірленуде.	металлыққұжаттарын әзірлеу бойынша мемлекеттік сатып алу жұмыстарынаконкурсөткізілуде.Жобаны жүзеге асыру 2017-2019 жылдарғажоспарланған. 3. « Ескелді ауданы Қарабұлақкентініңкәріз жүйесінқайтақалпынакелтіру жәнеқұрылысы»жобасыніскеасыруу шінмемлекеттіксараптаманың оңқорытындысыналынғаннанкейінс оңоблыстықмәслихатсессиясынақар жыбөлутуралыбюджеттікөтініменгізіледі.
5	Райымбек ауданы Ой-қарағайкөміркен орныныңқоршаған орта мен халықденсаулығынакері әсері	Райымбек ауданы Ой-қарағайкөміркен орныныңқоршағанортаменхалықденсаулығын әкеріәсерінбағалаужүргізілмеген. 2016-2020 жылдарғаарналғанАлматыоблысыныңЭкологиялықмәселелерін шешу бойынша іс-шаралар жоспарына, жауапты тұлғалар мен іс-шара өткізу мерзімін көрсетеотырыпенгізілген.	Райымбек ауданы Ой-қарағайкөміркенорныныңқоршаған ортаменхалықденсаулығынакеріәсерінбағалаужүргізуқажет. Іс-шараларды жүзеге асыру мерзімі – 2016-2017 жылдар.
6	Алматы облысындағыЕңбекшіқазақжәнеПанфиловаудандарында орналасқангидрогеологиялықөздігіненқұйылатынұңғымалардыжоюжәнеконсервациялау	Алматы облысындағыЕңбекшіқазақжәнеПанфиловаудандарында орналасқангидрогеологиялықөздігіненқұйылатын 100 ұңғымабар. Ұңғымалардыңбасымбөлігізаңдастырылмағанжәне иесіз болып келеді, сондықтанжер қойнауынпайдаланушыобъектілердіжоюжәнеконсервациялаубалансұстаушы (жерқойнауынпайдаланушы) жәнеқұқықбелгілеушіқұжаттардыңжоқтығысебепіненережелергесәйкестендірумүмкін емес. 2016-2020 жылдарғаарналған Алматы облысыныңЭкологиялықмәселелеріншешубойыншаіс-шараларжоспарына, жауаптытұлғаларменіс-шараөткізу мерзімінкөрсетеотырыпенгізілген.	Гидрогеологиялықөздігіненқұйылатынұңғымалардыжоюжәнеконсервациялаубойыншасәйкесшараларқолдануқажет. Іс-шараларды жүзеге асыру мерзімі – 2016-2017 жылдар.

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

2015 жылға жалпы көрсеткіштер					
Субъектінің S, мың км²	118,6	Халқы мың адам	594 576	ЖӨӨ, млн. теңге	4 216 773,5
2012 жылдан бастап 2015 жыл аралығындағы негізгі экологиялық көрсеткіштер					
Көрсеткіш	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	
ҚОҚ жұмсалған шығындар, мың теңге	35 606,5	60 535,7	73 531,2	58 631 810	
Турақты көздерден атмосфераға ластанғыш заттардың шығарындылары, мың тонна	133,1	138,4	109,1	110,7	
Пайда болған қалдықтардың жалпы саны, тонна	22 448	21 785	20 754	26 141	

Облыс әлемдік мұхиттан төмендеу деңгейде орналасқанау мағының басым бөлігінегізінен Каспий маңы ойпатының кеңсегінде жатыр. Қазақстанның батысында жартылай шөлейтті және шөлейтті аймақтарда орналасқан ойпатты немесе біршама көтеріңкі жазықтар бар. Шекарасының ұзындығы солтүстіктен оңтүстікке қарай 350 км, батыстан шығысқа қарай 600 км.

Атырау қаласы Атырау облысының облыс орталығы болып табылады. Халық саны 263,9 мың адамдықұрайды және (облыстың барлық халқы 45,4%) «әлемдік мұхит» деңгейінен -25 - 26 метр төмен тұр.

Батысында Ресей Федерациясының Астрахань облысымен шектеседі, солтүстігінде Батыс Қазақстан, шығысында Ақтөбе облысымен оңтүстік-шығысында Маңғыстау облысының Үстірт платосының солтүстік бөлігіне дейін және Каспий теңізі суларымен ұласады. Облыста барлығы 204 елді мекен, оның ішінде: 2 қала, 13 кент, 178 село мен ауыл, 11 темір жол разъезді мен станциялары бар. Облыс бойынша қала елді мекеннің үлесі - 49,1%, селолық - 50,9%-дықұрайды. Облыс бойынша орташа алғанда 1 км² аумақта халықтың тығыздығы 4,9 адамдықұрайды.

Аумақтың рельефі - Каспий теңізі жағалауларынан елеусіз көтерілетін төлқынды жазық болып келеді. Каспий маңының маңызды алқап бөлігі тізбекті және шағыл құмдардан (Нарын, Тайсойған,

Қарақұм), басым бөлігі сортопырақтардан тұрады. Облыстың солтүстік-шығысын Ораласты борлышат қалтау сілемдері алып жатыр.

Климаты континенталды, қуаң. Жазық ұрпақ, ұзақ, ыстық, қысы аз қарлы, суық. Жауын-шашынның жылдық мөлшері 100-200 мм. Атырау облысының аумағындағы Жайық - Каспий бассейні бойынша ірі 4 өзен бар, олардың жалпы ұзындығы - 1002 км және ұзындығы - 348 км құрайтын 14 кіші өзен бар.

Атырау облысында жалпы су айдыны 60,31 км² 98 көл бар, сонымен қатар ұзындығы 740 км құрайтын Каспий теңізінің Солтүстік-Шығыс жағалауы. Өзеннің төменгі сағасында салалар, тармақтары, айрықтары, батпақты жерлер мен көптеген көлдер пайда болды, теректі тоғайлар кездеседі, оның көпшілігі тұзды. Олар жазда кебу нәтижесінде сортаңданады. Өзен жағалайымен және талды тоғайлар кездеседі. Облыстың өңірі көлі - Индер (110,5 км²).

Атырау облысының аумағында сонымен қатар, ірі төрт топтық су құбырлары бар, олардың ішіндегі «Астрахань - Маңғышлақ» топтық су құбыры бассейнаралық маңызға ие. Су құбырының қуаттылығы тәулігіне 55 мың текше метрді құрайды, жалпы ұзындығы - 1041 км, құбырларының диаметрі 1220 мм. Су құбырының суын пайдаланудағы негізгі мақсат мұнай кенорындарына техникалық су жіберу, сонымен қатар Атырау және Маңғыстау облыста

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

рыныңшалғайорналасқанелдімекендерінсуме
нқамтамасызету.

Аумақтыпрақжамылғысыменөсімдіксипатыб
ойынша 4 аймақабөлінеді: теңізмаңы,
өзенмаңыалқабы, жартылайшөлейтті-
далалыжәнеқұмдыаймақтар.

Облысбойыншаөтопыраққұрамыбойыншақұм
жәнедамымағанқұмдышөлтөпырағысоныменқ
атарсортаңжәнесортжерлерге ие.

Өзен
жағасыбойындағысужайылмасыныңтопырағы
ндағыорманөсімдіктерітиістіқолдауменкүтілге
нжағдайдамолаяды.

Аллювиалдытүнбаларесебінен пайда
болғанжәнетабиғидренажмүмкіндігібарсужай
ылмасытопырақтарынанбасқа, облыс
аумағындакең тарағанөзінің физикалық,
физико-химиялық(су ауа өткізужәнет.б.),
қышқылды-
сілтілібалансыбарсортаңжәнесортөпырақғу
сынтиістімелиоративтішараларжүргізбейөсім
діктердіңөсуінежарамсызболады.

Атырау облысыныңаумағында 3
ерекшеқорғалатынтабиғи аумақбар:
Каспийтеңізініңсолтүстікбөлігімемлекеттікқор
ғауаймағы 700 мыңга.,
ҚұрманғазыауданыаумағындағыКаспийтеңізі
ніңжағалауаймағындаорналасқанНовинскийм
емлекеттік табиғи (зоологиялық) қорықшасы,
жалпы ауданы 45 мыңга.,
Ақжайықмемлекеттік табиғирезерваты,
АтырауқаласыжәнеМахамбетауданыаумағынд
аорналасқан, жалпыауданы 111,5 мыңга.

Жалпы
көрсетілгенаумақтардыңауданыоблыскөлеміні
ң 7,2%-ынқұрайды.
Облысбойыншааудандардыңосаалғандабарлы
қбекітілгенаңшылықалқаптар 2430,2
мыңгақұрайды,
оларАтырауоблыстықаңшыларменбалықаула
ушыларқоғамынабекітілген.
Аңшылықалқабықұрамына кірген резервтік
қор 3569,6 мыңга
(біргеалынғанбарлықаудандар) құрайды.
Жайық-Каспий
аймағыныңэкологиялықжүйесібірегейбаланст
андырылғантабиғикешеннентұрады.
Каспийтеңізіндебекіретұқымдастаржәнебасқа
даұсақбалықтүрлері, итбалықтар,
теңізмысығыжәнетағыбасқаларытіршілікетеді.

Жайықөзенініңсағасындажәнетеңізжағалауын
да 300-денастамқұстүрітіршілікетсе,
оныңішінде 100-
денастамысолжердеғұрақтытіршілікетіпұясал
ады, 76 түріқыстайды, 26
түріҚызылкітапқаенгізілген.Осы жерде
біздіңпланетадағынегізгіқанаттылардыңкөшу
жолдарыныңбіріболыптабылатынсбір-
шығысафрикалықмаршрутыжатыр.

Сүтқоректілердіңотызсегізтүрібар,
біршамасықабан, жанаттәріздеситтер, қасқыр,
түлкі, орқоян, ондатр. Сүтқоректілердіңтөрт
түріҚызылкітапқаенгізілген. Мұнда400-ден
астам өсімдіктүрібар, олардың жиырмадан
астамы сирек кездесетін өсімдіктер.

Облыс бойынша мемлекеттік орман қоры- 52
449 га, яғниоблыстыңбарлықаумағының 0,4%-
ынқұрайды. Ормандықорғаумен,
сақтауменжәнеорманөсірумен Атырау, Индер
жәнеҚұрманғазыорманжәнежануарлардүниесі
н қорғауемлекеттік мекемесі айналысады.
Жыл сайын орман мекемелермен 215 га
алаңдарғаормандықалпынакелтіругұмыстары
жүргізіледі. Оныңішінде 60 гаотырғызжәне
150
гаормандытабиғижаңартуғақөмеккөрсетеді.

4.4.1. Атмосфералық ауа

Атмосферағаластағышзаттар
шығарындыларының көлемі 2015 жылы122,42
мың/тоннақұрады, оныңішіндестационарлы
ластағыш көздерден 109,82 мың/тонна,
жылжымалыкөздерден12,6 мың/тонна.

- атмосфералық ауаға өнеркәсіп шығарындыларының көлемі-122,42 мың/тонна;
 - атмосфералық ауаға күкірт ангидридін шығарындыларының көлемі-21,426 мың/тонна;
 - атмосфералық ауаға азот диоксиді шығарындыларының көлемі-15,612 мың/тонна;
 - атмосфералық ауаға қатты қалдықтар шығарындыларының көлемі - 5,064 мың/тонна;
 - атмосфералық ауаға тұншықтырғыш газ шығарындыларының көлемі-32,024 мың/тонна.
- Бүгінгі күнде атмосфераның ластануы негізінен мұнай-газ өндіруші және олардың өңдеуімен айналысатын өнеркәсіп орындардың қызметтеріне байланысты болып отыр. Өнеркәсіп орындарының атомосфералық ауаға шығарындыларының жылына 100 мыңнастам тоннаны құрайды,

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

оның ішінде 80-85%-ы мұнай-газ секторына келеді.

Кейбір мекемелердің өндіріс қуаттылығының артуына байланысты 2015 жылы стационарлы көздерден шығатын жалпыластағыш заттар 3,159 мың тоннаға ұлғайды.

Мәселен, Атырау мұнай өңдеу зауытында жаңадан ластанатын заттардың шығарындылар көздерінің қосылуын абайланыстыластағыш заттар шығарындыларының көлемі ұлғайды.

Үстіміздегі жылы «Хош иістендіргішті қайта өңдеу кешені» іске қосылды. Сондай-ақ, «Caspian

Ecology» ЖШС де «Қалдық тармен жұмыс істеу кешенінің» іске қосылу салдарынан шығарындылар көлемінің ұлғаюы байқалып отыр және «Алтиес Петролеум Интернешнл Б.В.» ЖШ

С А Ф ла ста у шы за ттар шығарындыларының ұлғаюы мұнай және ілеспе газ өндірісінің артуымен түсіндіріледі.

Мұнайдың ілеспе газын жағу мәселесі түйін таппай отырған мәселелердің бірі болып табылады. Мәліметтерге сүйенсек 2015 жылы мұнай газ секторындағы 12 мекеме 15 млрд. 137 млн. м³ өндірілген ілеспе газдан 14 759 062,7 м³ ілеспе газ кәдеге жаратылған.

Қазіргі таңда 12 мұнай өндіретін мекемелердің 4-уі оның ішінде «Теңізшевройл» ЖШС, «Самек Интернешнл» ЖШС, «Ембі мұнай газ» АҚ алауларда ілеспе газдарды жағып қана қоймай, оны өз қажеттіліктеріне пайдаланып отыр. Мекемелердің мәліметінесәйкес 2015 жылдың ішінде алау 372 млн. м³ ілеспе газ жағылған (4.4.1-ші кесте).

Кәсіпорындар бойынша газ жағу көлемдері 4.4.1-ші кесте

Кәсіпорына тауы	2014 жыл			2015 жыл		
	Ілеспе газды өндіру көлемі мың/м ³	Кәдеге жаратылған ілеспе газдың көлемі мың/м ³	Алауларда жағылған ілеспе газдың көлемі мың/м ³	Ілеспе газды өндіру көлемі мың/м ³	Кәдеге жаратылған ілеспе газдың көлемі мың/м ³	Алауларда жағылған ілеспе газдың көлемі мың/м ³
«НКО К» Б.В. компаниясы	-	-	22617,57454	-	-	1,375*
«Теңізшевройл» ЖШС	14 544 095,0476	14 378 176,9646	165 918,083	14888232,67	14607886,82	280345,85
«КоЖан» ЖШС	4467	4456,802	-	4545	4545	-
«Таңдай Петролеум» ЖШС	0,00891	0,00891	-	-	-	-
«Самек Интернешнл» ЖШС	11869,371	6184,003	5685,369	11100,361	4452,137	6648,224
Алтиес Петролеум Интернешнл Б.В.	782,991713	782,991713	-	883	883	-
«Светланд Ойл» ЖШС	238,4	238,4	-	-	-	-
«Сағыз Петро-	1145,66	1145,66	-	-	-	-

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

леум» ЖШС						
«Мате н Петро- леум» АҚ	8316,923	8135,736	181,187	6711,2	6711,2	-
«Поте нциал Ойл» ЖШС	4208,89	4208,89	-	5018	5018	-
«Каспи й Нефть » АҚ	20090,77 6	20090,776	-	26788,49 9	26788,4 99	-
«АНА КО» ЖШС	2250	2250	-	2100,5	2100,5	-
«Сазан құрақ» ЖШС	712	712	-	662,3	662,3	-
АО «Емба мұнайг аз»	188 249,550	103262,37	84 987,18	187916,3 6	96944,21	85043,344
«Прик аспиан Петро леум» ЖШС	-	-	-	1402,336 5	1402,3365	-
«Поте нциал Ойл» ЖШС	-	-	-	5018	5018	-
«Самек Интер- нешнл » ЖШС	-	-	-	11100,36 1	4452,137	6648,224

Ескертпе: * соның ішінде 2014 ж. НКОКБ.В. 22617,57454 мың/ м³ Мақаттабиғи газын жағу және «Қожан» ЖШС 810,198 мың/ м³ газдың технологиялық қауы. ** соның ішінде 2015 ж. НКОКБ.В. Мақаттабиғи газының 1,375 мың/ м³ жағуы.

Атмосфералық ауаның сапасы

Атырау қаласының атмосфералық ауа жағдайын бақылау жұмыстары «Қазгидромет» РМК-мен 5 тұрақты бекеттен жүргізілді. 2015 жылы Атырау қаласының атмосфералық ауа лас тануы төмен бағаланды. Сонымен қатар, «Қазгидромет» РМК атмосфералық ауаның жағдайын бақылау үшін 5 кенорынға 3 бақылау нүктесін іске қосты: Жанбай, Забурын, Доссор, Мақат, Қосшағыл. Құрамында: өлшенген заттар, күкірттің диоксиді, көміртек тотығы, азот диоксиді, аммиак және күкіртсутек элементтерінің бары анықталды.

«Ембі мұнай газ» АҚ «Шығыс Мақат» және «Балғы мбаев» ГӨҚ тең 5928,806 мың м³ көлемінде «Қаз Транс Газ Аймақ» АҚ-ға газ жеткізді.

Атырау облысының атмосфералық ауа лас тануының сипаттамасы туралы толық ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналастырылған

(http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

Парниктік газ шығарындылары туралы ақпарат

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 13 желтоқсандағы «2014-2016 жылдарға парниктік газ шығарындыларына квотаны бөлісуге ұлттық жоспарына» Қаулысымен бекітілген Атырау облысы бойынша 9 кәсіпорын кіреді.

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

«Ембімұнайгаз»АҚ, «КазТрансОйл»АҚБФ, «НортКаспианОперейтингКомпани»Компани ясы, «Теңішөвройл»ЖШС, «КазМунайГаз-Бұрғылау»СБК», «Атырау»МГБ«ИнтергазОрталықАзия»АҚ, «Атыраумұнайөңдеу зауыты»ЖШС, «Атыраужылуэлектрорталығы»АҚ, «Каспий тұрбақұбыры консорциумы-К»АҚ сияқты кәсіпорындар 2014-2016 жылдарға парниктік газ шығарындыларына сертификатталды.

4.4.2. Су ресурстары

Атырау облысы аумағында жалпы көлемі 60,31 км² құрайтын 98 көл, сонымен қатар Каспий теңізінің солтүстік шығыс жағалауы 740 шақырым.

Атырау облысы аумағындағы барлық өзендер Ресей Федерациясымен Ақтөбе облысынан транзитті қағып өтеді. Жайық өзенінің транзитті қағысы негізінен Каспий теңізіне құяды, ал Жем, Ойл, Сағыз өзендерінің қағыны шөлейт және құмдарға сипіп кетеді.

Жайық өзенінің су жинау аумағы - 220 мың текше метр. Өзеннің жалпы ұзындығы 2428 км құраса, оның Қазақстан бөлігінде ұзындығы 1080 шақырымды,

4.4.2-шікесте. Су ресурстарының ластануы және ағынды сулар мен зиянды заттардың шығарындылары

Шығарындылардың нақты көлемі жөніндегі ақпарат		2015 жыл	2014 жыл
Өнеркәсіптік шығарындылар	Су бұру көлемі мыңм ³	5760,524	4973,613
	Ластағыш заттардың көлемі мыңтонна	3392,176	3096,327
Шаруашылық-тұрмыстық ағын сулар	Су бұру көлемі мыңм ³	13213,53	12264,15
	Ластағыш заттардың көлемі мыңтонна	9,740206	9,526420
Апаттық және рұқсат етілмеген шығарындылар	Су бұру көлемі мыңм ³	-	-
	Ластағыш заттардың көлемі мыңтонна	-	-
Беткі су қоймаларына ағызулар	Су бұру көлемі мыңм ³	26940,04	25244,36
	Ластағыш заттардың көлемі мыңтонна	0,760952	1,54146
Барлығы (барлық жоғарыда көрсетілген шығарындылар)	Су бұру көлемі мыңм ³	45914,094	42482,123
	Ластағыш заттардың көлемі мыңтонна	3402,677	3107,394

Атырау қаласын шаруашылық және өндірістік сумен қамтамасыз етуші көзі Жайық (Урал) өзені болып табылады. Суалужерүстікөздерінен жүзеге асырылады.

ал Атырау облысына құяр бөлігі 323 км құрайды. Өзеннің атырабы 600 км², сонымен бірге Жайық өзенінің атырабы қорғау аумағы болып табылады.

Жайық өзеніне Батыс Қазақстан облысы шегінде Шаған, Деркүл, Утға, Барбастау өзендерінің сағалары құяды. Ақтөбе облысы аумағында өзен ағысын құрайтын Ор, Илек, Қос-Істек (Жайық өзенінің солтүстік жағалауы) секілді Жайық өзенінің басқа да маңызды сағаларынайтуға болады.

Өзен суының негізгі бөлігі яғни 70%-ы көктемгі ағыспен келеді. Жайық өзенінің ағысын реттеу Орынбор облысының Орск қаласынан 75 км жоғары орналасқан Ирикласу қоймасы мен жүзеге асырылады. Ирикласу қоймасынан 15м³/сек көлемді құрайтын су шығарылады.

Атырау облысы аумағындағы кіші өзендер: Перетаска, Зарослый, Бухарка, Залотенок, Кап Узек, Митрофан Узек, Тасөзек жалпы ұзындығы 48 км болып табылатын Жайық өзенінің құяр жеріндегі сағалары.

Зиянды заттардың нақты шығарындылары және су бұру бойынша деректер 4.4.2 кестеде ұсынылған.

Атырау қаласының өндірістік мекемелерінің өндірістік қажеттіліктерге суалу үшін жекесу жинау құрылыстары бар.

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

Атырау қаласының кәріздік жүйесінің қазіргі жағдайына қарағанда, аумағының барлығы 45% шамасындағы және Балықшы поселкесінде 30% шамасындағы жүйесін қамтиды.

Сол жақ жағалаудың ағынды суларын шарт бойынша Атырау мұнай өндіру зауытының (АМӨЗ) тазарту құрылысын атөгіледі. Мұнда, толығымен тазаланып, шартты - таза сулар АМӨЗ-мен пайдаланылып отырған буландыру алаңдарына ағызылды.

Қазіргі уақытта өндірісі 70 000 м³/тәулік құрайтын жаңа тазартуғимаратының құрылысы жүргізілуде. Алайда, құрылыс қаржыландырудың жетіспеушілігінен тоқтап тұр. Ағындар тазартусыз буландыру алаңына түсуде.

Кәріздік тазартуғимараттарының болмауы өңірдің экологиялық жағдайына кері әсерін тигізеді.

Буландыру алаңдары жердамбасы тәрізді топырақпен үйіп, екітілген жергілікті рельефтың табиғи төмендеуінде орналасқан.

Булану алаңдарының жалпы көлемі 15600 м³ болатын жалпы ауданы 520,13 гектарды құрайды. Құрылымның тереңдігі 3 метр.

Булану алаңдарының жерасты суларына әсерін бақылау үшін 3 ұңғыма орналасқан. Тоғанның дамбаларының ішкі беткейлерінде тежір бетонды плиталар төселген.

Вакумды машиналар төгу үшін үш төгетін шұңқыр бар, дамбалардың бұзылмауы үшін төгетін шұңқырлар диаметрі Д600 полиэтиленді құбырлардан жасалған.

Беткі суларының сапасы

«Қазгидромет» РМК-мен Атырау облысы аумағының 5 су объектісінде беттік және теңіз су объектілерінің ластануына бақылау жүргізілді: Жайық, Шаронова, Қиғаш, Жемөзендері Каспий теңізі.

Теңіз суларының сынамалары өлшенген салмағына, рН, ерітілген оттегі, негізгі иондар, биогенді заттар, органикалық ластануыштар (мұнай өнімдері, фенолдар), жеңіл қышқылданатын органикалық заттар (БПК5 бойынша), ауыр металдар құрамына талдау жасалды.

Беткі суларының ластану деңгейі су сапасының өзгеру динамикасын салыстыру және анықтау үшін қолданылатын судың ластануының қешенді индексінің (СЛКИ) өлшемі бойынша бағаланады.

2015 жылы Жайық, Шаронова, Қиғаш, Жемөзендері Каспий теңізі суының сапасы «нормативті-таза» деп бағаланды.

2014 жылмен салыстырғанда Жайық, Шаронова, Қиғаш, Жемөзендерінің сапасы - өзгермеген, Каспий теңізі - жақсарды. Беткі сулардың сапасына бақылау нәтижелері бойынша нақты мәліметтер «Қазгидромет» РМК сайтында

(http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_belu_ten_archiv2015) орналастырылған.

Пайдаланыстағы терең ұғымаларды барлау және бұрғылау жұмыстары кезінде ауқымды қалды қтар жиналды (бұрғылау ерітінділері, бұрғылау кезінде ағын сулар).

Олардың құрамы минералды және органикалық заттардың кең спектрінен тұрады. Мұнай-газ шығару құрылымдарын әзірлеу, көп жылдар бойғы өнеркәсіпті қағындармен ластануы топырақ қабатының мұнайдақтарымен су артериясының, жерасты суларының ластануы, жер массивтерінің тозуына алып келеді.

Ірі ластағыш көздеріне мұнай газ құбырлары (Теңіз-Құлсары-Орск, Теңіз-Құлсары-Атырау, Маңғыстау-Атырау-Самара, Ақсарай-Атырау) және газ құбырлары (Теңіз-Құлсары-Орталық Азия-Орталық).

Қазіргі уақытта көптеген мұнай және мұнай газ кендерінің өндірісіне мұнайды шығару, тасымалдау, сақтау және қайта өңдеу оның көптеп жоғалуына алып келеді.

Мұнайды қайта өңдеу және мұнайды сақтау мен айналысатын мекемелерге мұнай айдау станциялары, мұнай айдау зауыттары, бірнеше АТС-тар, Атырау мұнай базасы, Атырау мұнай өңдеу зауытының өндірісті қағындарды жинақтаушы алаңдары,

ағын суларды ағызу үшін бірнеше көлдер қатары, мұнай құбырлары және мұнай газ құбырлары жат ады. Бұл қоршаған ортаның барлық ластағыш көздері жерасты су сапасына әдеуір әсер етеді - үстіңгі бедеріндегі жер асты суларына жақын орналасқан барлық жерлері делестанған.

Үстіңгі су бедерінен анықталған жерасты сулары нластағыш көздері Атырау мұнай айдау зауытының булану алаңы, Атырау қаласының булану алаңы, мұнай шығару станциялары болып табылады.

Жер асты суларында күкіртсутегінің үлкен көлемделестану аумағы Те

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

ңізден солтүстік-шығысқа Құлсары қаласына (жүздік ШЖК) дейінгі аумақты алып отыр. Тереңөзек және Қаратон мұнай кешендеріндегі кіртсутегінің құрамындағы ШЖК.

Жер асты суларының негізгі ластанушы компоненттері мұнай өнімдері, аммиак, фенол болып табылады.

4.4.3. Топырақтың ластануы

Атырау қаласының әртүрлі аумақтарында көктем мерзімінде алынған сынама-ларда, ауыр металдар 0,1-18,5 мг/кг құрап, нормашегінде.

Атырау қаласының әртүрлі аумақтарында күз мезгілінде алынған сынама-ларда, ауыр металдар 0,03-0,8 мг/кг құрап, нормашегінде.

№ 19 орта мектебі, демалыс саябағы, Атырау-Орал автомагистралі аумағында, Атырау мұнай өңдеу зауытының АЭА 500 м және 2 км-детопырақ құрамындағы кадмий, қорғасын, мыс, хром және мырыш шекті нормадан асқан жоқ.

Топырақ жағдайын зерттеу, Солтүстік Каспийдегі Жанбай, Забурын, Доссор, Мақат, Қоспағыл 5 кен орындарындағы нүктелер бойынша жүргізілді. Топырақ сынама-ларында мұнай өнімдері, кадмий, қорғасын, мыс, хром және мырыш анықталды.

Көктем мезгілінде топырақ сынама-ларындағы хром 0,1-0,5 ШРК, мыс - 0,1-1,0 ШРК, цинк - 0,1-0,6 ШРК, кадмий - 0,1-0,6 ШРК, қорғасын - 0,03-0,6 ШРК-де болып, шекті нормадан асқан жоқ. Барлық кен орындарында мұнай өнімдері 0,003-4,32 мг/кг шегінде анықталып отыр.

Күз мезгілінде топырақ сынама-ларындағы хром 0,1-0,8 ШРК, мыс - 0,2-1,0 ШРК, мырыш - 0,1-0,7 ШРК, кадмий - 0,1-0,6 ШРК, қорғасын - 0,04-0,6 ШРК-де болып, шекті нормадан асқан жоқ. Барлық кен орындарында мұнай өнімдері 0,003-2,79 мг/кг шегінде анықталып отыр.

4.4.4. Биоәртүрлілік

Облыстың экожүйесі өзіндік биологиялық әртүрлілігімен ерекшеленеді.

Өңірдің Жайық-Каспий экологиялық жүйесі өзіндік ерекшелігіне байланысты.

Каспий теңізінде бекіретұқымдастар және басқа да ұсақ

алық түрлері, итбалықтар, теңіз мысығы және т.б. тіршілік етеді.

Жайық өзенінің сағасында және теңіз жағалауында 300-ден астам құстар тіршілік етсе, оның ішінде 100-ден астамы сол жерде тұрақты тіршілік етіп ұя салады, 76 түрі қыстайды, 26 түрі қызыл кітапқа енгізілген.

Осы жерде Сібір - Шығыс Африкалық деп аталатын маршрут орналасқан, ол біздің ғаламшардағы негізгі қанатты құстардың миграциялық жолы.

Сүтқоректілердің 38 түрі тіршілік етеді.

Олардың ішінде көп таралғаны қабан, жанат тәрізді иттер, қасқыр, түлкі, қоян, ондатрағы басқалар. Сүтқоректілердің 4 түрі қызыл кітапқа енгізілген. Өсімдіктердің 400 астам түрі тіршілік етеді. Оның ішінде 20-дан астамы сирек кездесетіндер.

Қазіргі уақытта облысымыздағы ең бір маңызды мәселелердің бірі шөлейтену болып табылады. Облыс бюджеті есебінен Атырау облысы елді мекендерінің құм басу қауіпін азайтуға жұмсалатын қаржылардың жетіспеуіне байланысты, олардың кері әсеріне азайту бойынша құм басу кешендерінің жүйелерін зерттеу жұмысы әзірленіп келісілді.

Жоғарыда айтылған жүйенің негізінде Исатай ауданының Зинеден, Исатай селоларында құм көшкінін тоқтату жұмыстары жүргізілуде.

2015 жылы бұл жұмыс Атырау облысы Жылыой ауданының Майкөмген селосында 5 га аумағында басталды. 2016 жылы құм басу жұмыстары Қызылқоға ауданының Ми ялы және Жасқайрат селоларында жүргізу жоспарлануда.

Атырау облысының аумағында 3 ерекше қорғалатын табиғи аумақ бар:

- Каспий теңізінің солтүстік бөлігі мемлекеттік қорғау аймағы 700 мың га;

- Құрманғазы ауданы аумағындағы Каспий теңізінің жағалау аймағында орналасқан Новинский мемлекеттік табиғи (зоологиялық) қорығы, жалпы ауданы 45 мың га;

- Ақжайық мемлекеттік табиғи резерваты, Атырау

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

қаласы және Махамбет ауданы аумағында орналасқан, жалпы ауданы 111,5 мыңга.

Жалпы көрсетілген аумақтардың ауданы облыс көлемінің 7,2%-ды құрайды (облыс бойынша).

Облыс бойынша аудандарды қоса алғанда барлық бекітілген аңшылық алқаптар 2430,2 мың га құрайды, олар Атырау облыстық аңшылар мен балық аулаушылар қоғамына бекітілген.

Орман өсіру және ормандарды молықтыру

Облыс бойына мемлекеттік орман қоры - 52446 га, орманмен қамтылғаны 15 мыңга.

Ормандарды қорғау және ормандар өсіру жұмыстарымен Атырау, Индер және Құрманғазы орман және жануарлар дүниесінің қорғау жөніндегі мемлекеттік мекемелері айналысады.

2014-2015 жж. орман шаруашылықтары мекемелері мен ормандарды қалпына келтіру жұмыстарына 215 га аумақта жүргізілді, ол 2013 жылдың (210 га) көрсеткішімен салыстырғанда 5 га артық. Осыған байланысты 2014-2015 жылдары ағаш отырғызу аумағы 60-тан 65 га өсті (4.4.3. кесте).

Ормандарды қалпына келтіру жұмыстарындағы аумақтың өсуі жағынан өзгерістер тек осы кезеңде болды. Соңғы үш жылдың ішінде қалған көрсеткіштер бойынша (егу, ормандарды табиғи қалпына келтіруге) аумақта жүргізілген жұмыстар өзгеріссіз қала берді.

4.4.3-ші кесте. 2013-2015 жылдар аралығындағы ормандарды қалпына келтіру жұмыстары

№	Жұмыстары	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.
1	Мемлекеттік орман қоры	52 449 га	52 446 га	52 446 га
2	Орманмен қамтылғаны	14,8 мың га	14,9 мыңга	15,0 мың Га
3	Ормандарды қалпына келтіру жұмыстары	210 га	215 га	215 га
4	оның ішінде, егу	60 га	65 га	65 га
5	Орманның табиғи жаңаруына ықпал ету	150 га	150 га	150 га

4.4.5. Радиациялық жағдай

Жергілікті жерде гамма сәулеленудің деңгейін бақылау «Қазгидромет» РМК күн сайын 3 метеорологиялық станцияларда (Атырауқ., Пешной, Құлсарық.) және Құлсары қаласының атмосфералық ауаның ластануын бақылау 1 автоматты бекетінде (№7) жүргізіледі.

Елді мекендердегі атмосфераның төменгі қабатындағы радиациялық гамма-фонның орташа көрсеткіші 0,06-0,18 мкЗв/сағ құрап, табиғи фоннан аспады.

Сонымен қатар Атырау облысында атмосфераның төменгі қабатындағы радиоактивті кластануды бақылау 1-ші метеорологиялық бақылау станциясында (Атырауқ.) көлденең планшет

арқылы аудансына маалужолымен жүргізілді. Станцияда 5 тәуліктік сынама алынды.

Аумақта атмосфераның төменгі қабатындағы радиоактивті түсімдердің орташа тәуліктік тығыздығы 1,4 Бк/м² шекті жол берілген деңгейден аспайды.

Сонымен қатар, Атырау облысы бойынша Тұтынушылар құқықтарын қорғау департаментінің деректеріне сәйкес облыста 26 өндірістік кәсіпорында 443 бірлік жабық типті иондық сәулелену көзі бар.

Тұрғындар және малдың «Азғыр» полигонының технологиялық алаңдарына кіруін шектеу мақсатында 2015 жылы 13 млн. теңгесомасына алаңын қоршау жұмыстары аяқталды.

Ағымдағы жылы «Азғыр» полигонының А1, А2, А3, А5 және А10 алаңдарын қоршау жұмыстары басталып отыр.

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

4.4.6. Қалдықтар

Атырау облысында 2015 жылы 4298,475 (2014 жылы - 631,771) мыңтонна қалдық жиналған. Оның ішінде кесек күкірт 9,983 (2014 жылы - 260,276) мыңтонна, өндіріс қалдықтары 1330,922 (2014 жылы 371,495) мыңтонна және тұрмыстық қатты қалдықтар 2 957,570 (2014 жылы 2 875,870) мыңтонна құрады.

2015

жылдың соңына қарай түзілген қалдықтардың көлемі 400,9695 (2014 жылы - 292,083) мыңтонна құрады.

Оның ішінде өнеркәсіптік қалдықтар - 319,2695 (2014 жылы - 227,286) мыңтонна және тұрмыстық қатты қалдықтар - 81,700 (2014 жылы - 64,797) мыңтонна, сонымен қатар «Теңізшевройл» ЖШС-нің қызметін әтжесінде 9,983 (2014 жылы - 75,793) мыңтонна кесек күкірт пайда болды.

Негізінен өндіріс қалдықтары мұнай және газ кен орындарында өңдеу, көмірсутекті шикізатты сақтау, тасымалдау және құрылыс жұмыстарының нәтижесінде пайда болды.

2014 жылмен салыстырғанда 2015 жылы пайда болған қалдықтар көлемінің артуы ластанған күкірт көлемінің және қатты минералды қалдықтар, №5 күкірт картасының жоспарланған тазалауында және ТФС қондырғысының бұрғылау шламьыңқа йта өңдеу кезіндегі («Теңізшевройл» ЖШС) артуымен түсіндіріледі.

Сонымен қатар, тұрмыстық қатты қалдықтардың көлемі артқан. Бұл үрдіс халықтың тұтынуының өсуімен және елді мекендердегі қоқыс тазалау табиғат қорғау шараларын өткізумен және т.б. байланысты болып отыр.

Облыс

аумағындағы өнеркәсіптік қалдықтарды кәдеге жарату қалдықтарды кәдеге жарату бойынша мамандандырылған кәсіпорындар айналысады.

Қалдықтарды залалсыздандыру және қайта өңдеу физика-химиялық, микробиологиялық, термиялық әдістермен жүзеге асырылады.

Кейбір ірі кәсіпорындардың қалдықтарды басқару мәселесі жағдайының қысқаша сипаттамасы:

2015 жылы «Теңізшевройл» ЖШС-де 1330,922 мыңтонна өндірістік қалдықтар пайда болды. 76,419 мыңтонна өндірістік қалдықтар (15,5% кәдеге жаратылды) қайта өңдеу және тараптық ұйымдарға беру жолымен кәдеге жаратылды, қалғандары өз полигондарында орналастырылды.

2015 жылы «Ембі мұнай газ» АҚ-да 13,231 мыңтонна өндірістік қалдықтар пайда болды, оның ішінде 3,236 мыңтонна мазутпен ластанған топырақ пен мұнай шламьы (немесе 33,2% кәдеге жаратылды) қайта өңделді және 6,523 мыңтонна өндірістік қалдықтар кәсіпорынның өз полигондарында орналастырылды. 2015 жылы табиғат қорғау шаралары жоспарына сәйкес, KASC-30M қондырғысында мазутпен ластанған топырақты қайта өңдеу жүргізілді. Күтілетін экологиялық тиімділік: өндірістік қалдықтарды қайта өңдеу және кәдеге жарату. 3,236 мыңтонна мазутпен ластанған топырақ және мұнай шламьы қайта өңделді.

2015 жылы «Атырау мұнай өңдеу зауыты» ЖШС-де 79,689 мыңтонна өндірістік қалдықтар пайда болды, оның ішінде 0,0831 мыңтонна кәсіпорынның өз полигонында орналастырылды, ал қалған қалдықтар келісімшарт негізінде кәдеге жарату үшін тараптық ұйымдарға берілді.

2015 жылы Норт Каспиан Оперейтинг Компани Б.В.-де 7,082 мыңтонна өндірістік қалдықтар пайда болды. Барлық қалдықтар кәдеге жарату үшін тараптық ұйымдарға берілді.

Уытты қалдықтар полигонь туралы:

Облыстағы 15 кәсіпорында уытты қалдықтарды орналастыру үшін 28 полигон бар, бұл 4.4-ші кестеде көрсетілген.

4.4.4-ші кесте. Уытты қалдықтарды орналастыруға арналған полигондар

№ р/с	Иесі	Қай жылдан бері қызмет еті, жыл	Полигонды пайдаланғаннан бастап жинақталған қалдықтардың көлемі мен морфологиясы (тонна)	Қалдықтарды орналастырудағы қолданылатын әдіс (сұрыптау, бөлектеп қоймалау және үйіп тиеу)
1.	«Теңізшевройл» ЖШС	2006	124 771,876 тонна химикаттар мен немесе	Сұрыптау және бөлектеп қоймалау

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

			көмірсутектер, ластанған күкірт, тұрақталған шлам, белсенді көмір және т.б. ластанған.	
2.	«Атырау мұнай өңдеу зауыты» ЖШС	2008	181,55 тонна биологиялық шлам; 126,56 тонна белсенді көмір және 4,6 тонна керамикалық шарлар	Үйіп тиеу
3.	«ҚазТрансОйл» АҚБФ 1) Атырау МКБ 2) Кұлсары МКБ	2001 2001	Мұнайшламы: 6806,13 тонна 1675,16 тонна	Үйіп тиеу
4.	«Матен Петролеум» АҚ	2008	-	-
5.	«АНАКО» ЖШС	2005	1000	-
6.	«Ембі мұнайгаз» АҚ		Мазутпен ластанған топырақ және мұнай шламы	Үйіп тиеу
	«Жайық мұнайгаз»: МГӨБ «Ровное» кен орны «Гран» кен орны «Забурунье» кен орны	2003 2002 2009	2696,635 тонна 1530,824 тонна 869 тонна	-
	«Жылыой мұнайгаз» МГӨБ: «Қаратон» кен орны «Қаратон» кен орны «Қаратон» кен орны «Ақтөбе» кен орны «Ақинген» кен орны	2003 2005 2005 2003 2009	1383,11 тонна 1543,055 тонна	-
	«Кайнар мұнайгаз» МГӨБ: «Солтүстік Қотырта с» кен орны «Шығыс Молдабек» кен орны	2001 2005	970,194 тонна 4092,032 тонна	-
	«Доссор мұнайгаз» МГӨБ: «Қарсақ» кен орны «Алтыкөл» кен орны «Шығыс Макат» кен орны	2002 2002 2003	1383,305 тонна 653,81 тонна 2582,2074 тонна	-
7.	«Самек Интернешнл» ЖШС	2008	-	Бөлектеп қоймалау
8.	«Адай Петролеум Компани» ЖШС	2005	-	-
9.	«Атырауск ЖЭО» АҚ	1980	-	-
10.	«Алтиес Петролеум Интернешнл Б.В.» АФК	2007	-	Үйіп тиеу, бөлектеп
11.	«Көлжан Ойл»	2005	-	-

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

	ЖШС АФ			
12.	«Интермед-Орал» ЖШС	2013	-	Үйіп тиеу
13.	«Сазанқурақ» ЖШС	1997	-	Бөлектеп қоймалау
14.	«Потенциал Ойл» ЖШС	2011	605 тонна Бұрғылаушлары	Қоймалау және жоспарлау
15. 1	«ЖылыойБолашақ»	2012	-	Жалпы қоймалау

Облыс

аумағында уытты қалдықтарды кәдеге жарату мен «ВестДала» ЖШС, «Экотехник» ЖШС, «ЖылыойБолашақ» ЖШС, «Промэкология» ЖШС, «Nasar Solutions» ЖШС және «Интермед-Орал» ЖШС айналысады.

Алынғандеректерге сәйкес 2015 жылы бүлкәсіпорындармен 181,2542 мыңтонна уытты қалдықтар қайта өңделді, оның ішінде, «ВестДала» ЖШС - 49,086 мыңтонна, «Эко-Техник» ЖШС - 88,776 мыңтонна, «ЖылыойБолашақ» ЖШС - 8,449 мыңтонна, «Промэкология» ЖШС - 26,427 мыңтонна, «Nasar Solutions» ЖШС - 2,648 мыңтонна, «Интермед-Орал» ЖШС - 2,353 мыңтонна, «Caspian Ecology» ЖШС - 9,3 мыңтонна.

ТҚҚ полигондар жағдайы

Атырау облысында ТҚҚ орналастырумен айналысатын 10 кәсіпорын бар (4.4.5-ші кесте).

Атырау

облысының қалдықтарды басқару бағдарламасы аясында аудан орталықтарында және шағыл аймақтарда орналасқан елді-мекендердің 10 ТҚҚ-ны кәдеге жарату полигондары құрылысының жобалау-сметалық құжаттамалары әзірленіп, мемлекеттік сараптамадан өтуде.

Қаланың көпшілік аумағында ТҚҚ-ны жинау және тасымалдаумен мамандандырылған кәсіп орын «Арнаулы автобаза» ЖШС болып табылады. Қала полигоны 1977 жылдан бері пайдаланылып келеді және санитарлы-эпидемиологиялық және экологиялық талаптарға сәйкес келмейді.

Қазіргі

уақытта жергілікті атқарушы орган мен ТҚҚ полигонға орналастыру және қайта өңдеу кешені құрылысы үшін жер учаскесі бөлінді. Қоршаған ортаға әсерді алдынала бағалау мен ТЭ Нәзірленіп, келісілді. Бұл бағытта жұмыстар жалғасуда.

4.4.5-ші кесте. Тұрмыстық қашты қалдықтар полигондары

№ р/с	Иесі	Қай жылдан бері пайдаланылады, жыл	Көлемі	Қалдықтарды орналастыруда қолданылатын тәсіл	Полигон қуаттылығы, м³
1.	«Арнаулы автобаза» КМК	1977	1 960 243 тонна	Қоймалау және үйіп тиеу	27,185
2.	«Жылыойтазалық» ЖШС	2003	100 315 тонна	Үйіп тиеу	450,0
3.	«ИндерКелбет» ЖШС	2002	33 302 тонна	Үйіп тиеу	80,2
4.	«Тазалық Көгал» ЖШС	2012	10 855 тонна	Үйіп тиеу	9,176
5.	«Исатай-газстрой-сервис» ЖШС	2005	20 367 тонна	Үйіп тиеу	29,277
6.	«Аслим» ЖШС	2013	1 943 тонна	Үйіп тиеу	5,395
7.	«Таяшев» ЖК	2001	3 062 тонна	Үйіп тиеу	3,0
8.	«Индер Тек» ЖШС	2014	1 274 тонна	Үйіп тиеу	-

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

9.	«Вест Дала» ЖШС	2008	19,727тоннатурмыстыққалдықтар	Алдын ала сұрыптауданкейінорналастыру	27,5
			15 996,13 тонна құрылысқалдықтары,	Алдын ала сұрыптауданкейінорналастыру	
			679,05 тоннақауіптіқалдықтар (күл, қирағанәйнекжәнет.б.)	Үйіп тиеу	
10.	«Теңізшевройл» ЖШС	2004	806 482 тонна ТҚҚ, пайдаланылған катализаторлар жәнебетонқалдықтары	СұрыптаужәнебөлектепҚой малау	1753110 м³

Атырау облысы аумағында 72 селолықокругтің 11-детиптікүлгідегімалқорымысалынған. Қалған 61 селолықокругте типтік үлгідегімалқорымын салу жұмыстарыжүргізілуде.

Қалдықтардықайтаөңдеу жәнекадегежарату.

«Вест Дала» ЖШС-дақалдықтардызалалсыздандыруүшінәртүрлік ондырғыларкешенібар:

- Өндірістікжәнетурмыстыққалдықтардызалалсыздандыружәнеөртеуге арналғанИН-50.5М инсинераторы;

- МедициналыққалдықтардыжоғарытемпературадалалсыздандыруғаарналғанИН-50.02 инсинераторы;

- ДРЛ типті жоғарықымдықұрамындасынап бар шамдар шілтерілерін жәнебарлықтиптілюминесцентгішамдардыте рмиялықдемеркуризациялауүшінтермодемер куризациялықУРЛ-2Мқондырғысы;

- Органикалыққалдықтарды қайтаөңдеу«Альфа-9У-1»қондырғысы;

- Қышқылды-сілтілінейтралданғанэлектролиттердіқайтаөң деу«Альфа-9У-2»қондырғысы;

- Индустриалды, моторлы, трансформаторлы майларды қайтаөңдеуге арналған (регенерация) «Альфа-9У-3» қондырғысы;

- Электрхемосорбция әдісіменағынды суларды тазалауға арналған «Альфа-7-НП» қондырғысы;

- Дизель отыны жәнебензиндіалуменгазоконденсатты (газөндірістініңқалдығы) кәдегежарату«Альфа-9У-400 ГК»қондырғысы;

- мазутпен ластанғантопырақтыкәдегежарату«УЗГ-1Мм», «УЗГ-1М» қондырғысы.

Сонымен қатар«ВестДала»ЖШСұзындығы600 мм, 1200 мм, 1500 ммболатын тік төртбұрыштыметалдыгерметикалықжәнецилиндрлікөнтайнерлердесынабыбарқалдықтарды жинауменайналысады.

Аулағыштақайтаерітуденкейінжинақтағышқа келетін, сынап буыныңконденсациясыжүретінбетте, тереңвауымдыаулағыштасұйықазотпенсынап уыңқатыруарқылы 300°СтемпературадаУРЛ-2Мтермодемеркуризациялыққондырғысында демеркуризацияәдісіменсынабыбарқалдықтар дызалалсыздандыру.

ЛБ ИЛД шамыныңбарлық түріУРЛ-2Мқондырғысындакәдегежаратылады. Белгілібіркөлемдежинақталып, демеркуризацияданкейінтүзілгенсынғанәйнек қалдықтардыорналастыружәнеқайтаөңдеупол игонькешенініңқауіптіқалдықтарүшінжасақт алғанұяшығынаорналастырылады.

Медициналыққалдықтардыжинауүшінәртүрлікөлемдегіпластикті контейнерлер жәнеполиэтилендіпакеттерқолданылады. Медициналыққалдықтардызалалсыздандыру ИН50.02Ққондырғысында 900°Стемпературадажүргізіледі. Медициналыққалдықтардыкәдегежаратуғаде

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

йінуақытша сақтау үшін тоңазытқыш бөлмесі қарастырылған.

Медициналық қалдықтарды өртеу ден кейін түзілген күлөзінің қешенді қалдықтарды орналастыру полигонына сақтау үшін беріледі.

Сонымен қатар медициналық қалдықтарды кәдеге жарату мен медициналық қалдықтарды өртеу пештері бар «Данат» ЖК және «Дивлат-М» ЖК айналысады.

Одан басқа облыстың медициналық мемлекеттік мекемелері мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен медициналық қалдықтар өртелетін муфельді пештерді сатып алуда, бүлөкзегінде медициналық қалдықтардың заиуына әкеледі.

2015 жылы 8,55 тонна құрамында сынабы бар және 27,3425 тонна медициналық қалдықтар кәдеге жаратылды.

2015 жылы «Экотехникс» ЖШС индустриализация картасы бойынша мұнайды қайта өңдеу қалдығынан пайдалы өнім дердіалу үшін үш фазалы декантерді алды (WS Energy, Германия).

Химизация құралдары

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрілігі Агроөнеркәсіптік кешендегі мемлекеттік инспекциясы комитетінің Атырау облыстық аумақтық инспекциясының балансында Атырау қаласы, Исатай 1 даңғылында орналасқан пестицидтерді сақтау қоймасы бар, мұнда пестицидтер 1 ай сақталады.

Аймаққа химизация құралдарын тасу мен келесі кәсіпорындары айналысады:

1. «Каздизельастық» ЖШС.

Республикалық бюджеттен қаржыландырылатын пестицидтер:

2. «Увалиева» ЖК;

3. «Панова» ЖК.

2015 жылы пестицидтермен 75,6 гектар жер өңделді, шегірткелерге қарсы күрес жұмыстарына 412,5 литр жұмсалды. Оның ішінде:

- Дессенлин, 48% с.к. – 574,875 литр;

- Даклоприд, 20% в.к. – 2 400 литр;

- Комбат, 550% к.э. – 412,5 литр.

Карантинді арам шөптерге қарсы:

- БИ-58, 40% к.т. – 37,8 литр;

- Ланс, с.е. 40% к.т. – 22,11 литр;

- Смерч, с.е. – 12,0 литр пайдаланылды.

167 гектар жер өңделді.

4.4.7. Жаңартылатын энергия көздері

Атырау облысында жаңартылатын энергия көздерінен ізумақсатында жалпы қуаты 222 МВт-ты құрайтын 5 ірі жоба қарастырылуда. Оның ішінде: 3 жел энергиясын қолданумен 1 күн энергиясын қолдану және 1 күн гибриді электр станциясын пайдалана отырып жылыжай жобалары.

Оның ішінде:

Жел электр станциясы

«Greenfortis» GmbH ЖШС қуатылығы 50 МВт жел паркін салуға Қарабатан кентінде жер тілімі бөлінген, техникалық-экономикалық негіздеме әзірленіп, жұмыс жобасы дайындалуда.

Сондай-ақ «Antares Group» ЖШС-мен Қарабатан кентінде қуатылығы 30 МВт болатын жел электр станциясының құрылысы жоспарланған. Жер тілімі бөлінген, техникалық-экономикалық негіздеме әзірленуде.

«ВетроЭнергоТехнологии» ЖШС Исатай ауданы Забурын кентінде қуатылығы 52 МВт жел электр станциясын салуға жер тілімі бөлінген, техникалық-экономикалық негіздеме сiмен жұмыс жобасы әзірленуде.

Күн электр станциясы

«ЭкоПротектКульсары» ЖШС-і қуатылығы 10

МВт күн паркін салуға Жылыой ауданы Құлсары қаласында жер тілімі бөлініп, техникалық-экономикалық негіздеме сi әзірленуде.

Гибридтік күн пайдаланатын

жәнесаяжай шаруашылығы

«SOLTECH Казахстан» ЖШС – мен үлестік қатынас «Атырау» ӘКК-ның Ұлттық компаниясы» АҚ-мы арқылы қуатылығы 80

МВт гибриді күн және саяжай шаруашылығының пайдаланатын электр станциясын салуға Индерауданы Елтай селосында жер тілімі дері бөлініп, технико-экономикалық негіздеме лері әзірленуде.

Сонымен қатар, 2014 жылы «Жұмыспен қамту 2020» Исатай, Индер, Құрманғазы, Мақат және Қызылқоға аудандарының шаруа қожалықтарының электр энергиясымен қамтамасыз

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

тугеуаты 2-5 кВт 7 жел және 16 күн-жел | генераторлары орнатылды.

4.4.8. Экологиялық мәселелер

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

№	Экологиялық мәселе	Ағымдағы күйі және қабылданатын шаралар
---	--------------------	---

4.4. АТЫРАУ ОБЛЫСЫ

1	Қатты тұрмыстық қалдықтарды жинау, тасымалдау, сұрыптау, кәдеге жарату және көму бойынша Атырау қаласының қатты тұрмыстық қалдықтар полигонын салу	Бүгінгі күні жинақталған тұрмыстық қатты қалдықтар Атырау қаласында 1977 жылдан бері пайдаланып келе жатқан полигонда көміліп келеді. Бұл полигонның тозығы жеткен, экологиялық, санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сай келмейді. Құны 12 млрд. теңге болатын тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару жүйесін модернизациялау жобасының инвестициялық негіздемесінің ТЭН жобасы жасақталды. Әзіргенген жоба негізінде Махамбет ауданының Алмалы ауылдық округі аумағынан жаңа полигон құрылысы үшін 50 га жер учаскесі бөлінді. Бүгінгі күні жобаны Халықаралық Қайта Құру және Даму Банкі арқылық аржыландыру мәселесі бойынша жұмыстар атқарылуда.
2	Атырау облысы Жылыой ауданының Құрсай өзенінің лайлануын болдырмау және санитарлық жағдайын, қалыпты гидрологиялық режимді сақтау мәселесі.	Құрсай өзені ластанған, гидрологиялық режимі төмен, санитарлық жағдайға сай келмейді. Жылыой ауданының Құрсай өзенінің лайлануын болдырмау және санитарлық жағдайын, қалыпты гидрологиялық режимін сақтау жобасы бойынша ТЭН мен ЖСҚ әзірленді. Мемлекеттік сараптаманың қорытындысы алынды. Аталған объектінің құрылысын салу үшін республикалық бюджет есебінен қаржыландыру қажет. Жоба құны - 995,437 млн. теңгені құрайды.
3	Жайық-Каспий бассейнінде суға батқан кемелерден тазарту мәселесі	Жайық-Каспий бассейнінде суға батқан кемелер судың гидрологиялық режиміне бұзып, санитарлық жағдайынан ұқсан келтіріп және қала көркін бұзып отыр. ҚРҮ кіметінің 2013 жылғы 27 мамырдағы қаулысымен бекітілген Жайық-Каспий бассейнінде суға батқан кемелерден тазарту жөніндегі іс-шаралар жоспарының тармақтары норында уақыттың өтуіне байланысты, иесіз деп танылған Жайық өзенінде суға батқан «Сарынский рыбак» кемесін көтеруге республикалық бюджеттен 403 млн. теңге бөлінді. Кемекөтеріліп, жойылған болатын. Қазіргі уақытта 14 суға батқан кеме қалып отыр. Қазіргі уақыттағы өлемдегі қаржылық дағдарысқа байланысты ҚР Инвестициялар және даму министрлігімен осы бағыттағы жұмыстар уақыпшатоқтатылды.
4	Атырау қаласының сол жағалау бөлігінде кәріздік тазартуғимараты құрылысының аяқталуы	Нысан құрылысы 2010-2012 жылдары басталды. Жобаның ЖСҚ-нәтижесі жүргізілуде. Құрылыс жұмыстарына 10,6 млрд. теңге қаражат бөлу қажет.
5	Атырау қаласының оң жағалау бөлігінде кәріздік тазартуғимараты құрылысын қайта қалпына келтіру	ТЭН және ЖСҚ жобаларын әзірлеу қажет.

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

Жамбыл облысы Қазақстанның оңтүстік-шығысында орналасқан және батысы мен шығысында Оңтүстік Қазақстан және Алматы облыстарымен, солтүстігінде Қарағанды облысымен, оңтүстігінде – Қырғызстан Республикасымен шектеседі.

Жамбыл облысының аумағы 144,2 мың км² немесе Республика аумағының 5,3%-ын құрайды.

Әкімшілік орталығы болып - Тараз қаласы табылады. Облыста 10 аудан, облыстық аудан мәніндегі Қаратау, Жаңатас, Шу сияқты үш қала, 153 селолық округтер, 379 ауыл мен село бар.

Аумағының басым көпшілігі жазық жер болғанына қарамастан, Жамбыл облысы табиғатының әртүрлілігімен ерекшеленеді. Шу өзенінің солтүстік бөлігі - сазды немесе тасты Бетбақдала шөлі. Шу өзенінің оңтүстігіне қарай айдар-айдар, жон-жон болған құмдары бар Мойынқұм құмы жатыр. Облыстың оңтүстік-батысында Қаратау сілемдері (биіктігі 1600 м. дейін) бар. Шығысы мен оңтүстік-шығысында Іле Алатауына барып бітегін Кіндіктас тауы (биіктігі 1503 м. дейін) орналасқан.

Облыстың климаты континенталды, бұл температураның барынша құбылмалылығына және жауын-шашын көлемінің аздығына алып келеді. Қаңтардағы орташа температура жазық жерлерде - 15°C, таулы жерлерде -6 -8°C; шілдеде тиісінше +16°C және +24 °C, +25°C. Өңірде су объектілері өте көп: Негізінен көрші Қырғыз аумағында қалыптасатын Балқаш көлі, Көккөл көлі, өзендер, сарқырамалар, Тасөткел және Теріс Ащыбұлақ су қоймалары. Су жинау көлемі 4106 млн м³ астам км құрайды, оның

3139 млн м³ Қырғызстан аумағында, ал қалған 967 млн. м³ облыс аумағында қалыптасады.

Облыстың инвестициялық тартымдылығын минералдық-шикізат ресурстары көлемінің көптігі мен жағымды табиғи-климаттық жағдайларының болуын белгілейді, бұл өнеркәсіп дамуының дәстүрлі бағыттарымен бірге жана өндіріс орындарын ашуға да жағдай жасайды.

Жамбыл облысында пайдалы қазбалардың бай қоры бар: олар – фосфориттер, плавиктік - шпаттық шикізат, алтын, Амангелді кен орнындағы газ. Облыс аумағынан ТРАСЕКА көлік дәлізі өтеді.

Аймақта 4 қорықша қызмет етеді: «Берікқара шатқалы» МТҚ (кешенді) 17,5 мың га. ауданын алып отыр, «Қарақоңыз шатқалы» (ботаникалық) жалпы ауданы 3,07 мың га, Андасай МТЗ (зоологиялық) жалпы ауданы 1000 мың га, «Үмбет» табиғи қорықшасы, жалпы ауданы 298,4 мың га.

Облыстың жануарлар дүниесі өте алуан-түрлі, мұнда омыртқасыздардың 5000-нан астам түрі кіреді. Олардың арасында сүтқоректілердің 50 түрі, құстардың 150 түрі, 20-дан астам балық түрлері. Жамбыл облысының мемлекеттік орман қорының жалпы ауданы 2015 жылғы 01 қаңтардағы жағдай бойынша 4434,2 мың га, оның ішінде орман мен орман басқан жерлер – 2 229,6 мың га құрайды

4.6.1. Атмосфералық ауа

Химиялық сектордағы кәсіпорынның стационарлы көздерінен ластағыш заттар көздерінің шығарындылар үлесі 42%-ды құрайды. Жылу энергетика саласындағы кәсіпорындар шығарындылары 18,3%-ды, тау-кен өндірушілер -14,1%-ды, газдық – 14%-ды,

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

коммуналдық – 10,4 %-ды, металлургиялық – 2,3%-ды құрайды. 4.6.1-ші кестеде

атмосфералық ауаға шығарындылардың негізгі көрсеткіштері ұсынылған.

4.6.1-ші кесте. 2015 жылға атмосфералық ауа шығарындылары

Облыстың кәсіпорындары	барлық	Рұқсат етілген тоннасы/жылына	көлем	Нақты көлем тоннасы/жылына
	2434		97032,000	39985,000

2015 жылы Жамбыл облысы бойынша тұтастай атмосфераға эмиссияның түсуі 8,07 %-ға немесе 3,227мың тоннаға ұлғаюы «Жамбыл ГРЭС»2701 тоннаға, «Жамбыл цемент өндіру компаниясы» 45 тоннаға, «ЕвроХимУдобрения» ЖШС - 219 тоннаға, «ЖасылЕл-Тараз»ЖШС 267 тоннаға, «Алтыналмас»АҚ307 тоннаға кәсіпорындарда өнімдер шығаруды ұлғайтумен байланысты байқалады.

Атмосфералық ауаның сапасы

Атмосфералық ауаның мониторингі күн сайын жұмыс күндері жүргізіледі. «Қазгидромет» РМК-ның деректері бойынша Жамбыл облысы бойынша АЛИ ластану деңгейі:

- 2014 жылғы 7,65 көрсеткішке қарағанда Тараз қаласы бойынша 5,24
- Қаратау қаласы бойынша 4,75
- Шу қаласы бойынша 3,72
- Жаңатас қаласы бойынша 4,4

- Қордай кенті бойынша 3,70

Тараз қаласы бойынша атмосфералық ауаның жағдайын бақылау 5 стационарлы бекетте жүргізілді. 2015 жылы қаланың атмосфералық ауасы толықтайластану деңгейі жоғары деп сипатталады. АЛИ 5,5-ті құрайды. Қала көміртек оксидімен ластанған.

Жамбыл облысының атмосфералық ауасының ластану сипаттамасы бойынша біршама толықақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_belu_ten_archiv2015) орналасқан.

4.6.2. Су ресурстары

2015 жылы ластағыш заттар ағызуларының талдауы облыс бойынша толық ластағыш заттар ағызулары 4,6737 мың тоннаға немесе 74,6%-ға азайғандығын көрсетеді (4.6.2-ші кесте). Ағынды сулар мен ластағыш заттар ағызуларының азаю себебі өнеркәсіптік және басқа да кәсіпорындардың өнімділігінің төмендеуі болып табылады.

4.6.2-ші кесте. Ағызулардың нақты көлемі туралы ақпарат

Ағызулардың нақты көлемдері		2015 жыл	2014 жыл
Өнеркәсіптік ағызулар	Суды бұру көлемі мыңм ³	1070,863	1380,831
	Ластағыш заттар көлемі мыңтонна	1,7903	0,6817
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Суды бұру көлемі мыңм ³	2240,123	16190,833
	Ластағыш заттар көлемі мыңтонна	8,6884	17,2634
Апатты және рұқсат етілген ағызулар	Суды бұру көлемі мыңм ³	8,7355	6,126
	Ластағыш заттар көлемі мыңтонна	2,8787	0,08601
Барлығы (барлық жоғарыда көрсетілген ағызулар)	Суды бұру көлемі мыңм ³	3319,722	17577,79
	Ластағыш заттар көлемі мыңтонна	13,3574	18,0311

Суды бұру көлемі 3319,722 мыңм³ құрады ал, 2014 жылы ағызу көлемі 17577,79 мыңм³ құрады, ағынды сулардың ағызу көлемінің 14258,068 мың³ азайғаны байқалады. Тараз қаласы бойынша суды тұтыну көлемінің кәсіпорындар мен ұйымдарда 99%-ға, халықта 100%-ға азаюы

су есептеуіш құралдарын орнатуға байланысты болып отыр. Сәйкесінше, шаруашылық-тұрмыстық ағындыларға ластағыш заттарды ағызу 5,78245 мың тоннаға азайды.

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

Талас өзенінің су объектісіне шартты-таза ағындыларды ағызу Батуров атындағы Жамбыл ГРЭС-імен жүзеге асырылады. Бакылау кестесіне сәйкес ай сайын Талас өзені мен тазалау жабдықтары ағынды суына талдау жүргізіледі және экология департаментіне ұсынылады. ШЖК нормативтері мен температурасының артуы тіркелмеген.

Қалалық ағынды суларды қабылдауды сүзгілеу аудандары апатты жағдайда, карталар балдырланған. Қабылдау аудандарының жеткіліксіздігінен соңғы жылдары тұндырғыштар мен сүзгілеу аудандары гидравликалық жүктемемен жұмыс жасайды. 2015 жылы қаланың шаруашылық-тұрмыстық және өнеркәсіптік ағындары тәулігіне 102 мың м³ көлемде қандай да бір тазалаусыз сүзгілеу

аудандарына шығарылады. «Тараз су» ШЖК МКК-да 92 сүзгілеу аудан карталарынан 22 карта 96%-ға толтырылған, 22 карта 85%-ға толтырылған. Құрлықта 17 карта, 7 карта резервте.

Сонымен қатар, Сарысу ауданындағы «Жанатас-Су-Жылу» КМК, Талас ауданындағы «Игілік» ШК КМК коммуналдық кәсіпорындарының тазалау жабдықтары модернизациялауды қажет етеді.

Жамбыл облысының ағынды суларды жинақтағыштары мен қабылдағыштарының жағдайына талдау 4.6.3-ші кестеде ұсынылған.

4.6.3-ші кесте. Жамбыл облысының ағынды суларды жинақтағыштары мен қабылдағыштарының жағдайына талдау

№	Жинақтағыш атауы	Ағымдағы жағдайы, жобалық және нақты тиімділігі	Табиғатты қорғаудың іс-шараларын орындау
1.	Тараз қаласындағы «Тараз су» ШЖК МКК тазалау жабдықтары тұндырғышпен сүзу алаңдары, 1963 ж.	120 мыңм ³ /тәул. 100 мың м ³ /тәул. Тұндырғыш пенсүзу алаңдарытиісті деңгейде жұмыс жасамайды.	Бөгетті қалпына келтіру, жөндеу және толтыру, сүзу алаңдарындағы дренажды арналарды тазалауға 2015-2019 жылдарға 3500,0 мың теңге сомасына. Бөгеттерді толтыру 97%-ға жүргізілді. Дренажды арналарды тазалау 40%-ға жүргізілді. 2015 жылы 7221,6 мыңтеңге игерілді.
2.	Талас ауданындағы «Игілік» ШК КМК жинақтағыш тоған	8,5 мың м ³ /тәул. 2,410 мың м ³ /тәул. Тазалау жабдықтарытиісті деңгейде жұмыс жасамайды.	Тазалау жабдықтарын жөндеу және модернизациялау. Орындалу мерзімі 2018 жылдың 4-ші тоқсаны. 4000,0 мың теңге игерілді. Ағынды сулар жағдайына мониторинг жүргізу.
3.	Жамбыл облысы Жанатасқаласындағы сүзу алаңдары, жинақтағыштар, 1981 ж.	20 мың м ³ /тәул. 12 мың м ³ /тәул.	Ағынды суларды есептегіш құралдары мен сорғы станциялары құбырларын ауыстыру. Сметалыққұны 300 мың теңге. «Вентер» су есептегіш құралдары сатып алынды.
4.	«Тараз кант зауыты» «ЦАСК» ЖШС Тараз қаласы буландырғыш тоғандар мен сүзу алаңдары	900 м ³ /тәул. 700 м ³ /тәул.	Шаруашылық-тұрмыстық ағынды жабдықтарының 1-ші технологиялық жіптерін жаңарту. Сметалыққұны 12000 мың теңге. Тазалау жабдықтарында дренажды арнаны тазалау. Іс-шараныңқұны 2000 мың теңге.
5.	Мойынқұм ауданы, Ақбакай кенті, «Алтыналмас АК» АҚ буландырғыш тоған	100 мың м ³ /тәул. 9,582 мың м ³	Фабриканы (ағызулардан басқа карьерлік және және шахталықсуларды толық пайдалану) сумен жабдықтаудың айналым жүйесін қолдау. Сметалыққұны жыл сайын 500 мың теңге. Ағып кетуді жою үшін сумен жабдықтау жүйесін зерттеу және жөндеу - тоқсанына 1 рет. Қаржыландыру жоспары 80 мың теңге.

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

6.	Жамбыл ауданындағы «Жамбыл ГРЭС» АҚ тазалау жабдықтары 1956 жылдан бастап жұмыс жасайды	1400 м ³ /тәул. 517,6 м ³ /тәул. Тазалау деңгейі – 80%-ды құрайды.	Талас-Ала арнасындағы ағын сулар ағызуларын жою және тазалау жабдықтарын модернизациялау бойынша мәселелер қарастырылуда. «Биологиялық тазалаудан кейін грунттық және ағынды суларды бұру» жобасы әзірленді, жағымды экологиялық қорытынды алынды. Тазалау жабдықтардың электрорлизді қондырғыларының резервтік бактары мен жұмыс, жинақтаушы жұмыстарына жөндеу жүргізілді.
7.	«Қазфосфат» ЖШС ЖФЖЖФЗ Жамбыл ауданы.	4100 м ³ /тәул. 960 м ³ /тәул. Тазалау деңгейі – 80%-85%-ды құрайды.	Ағынды суларды мембраналық концентрациясы бойынша азротенктер алдындағы зерттеуге арналған жұмыстар аяқталды. Шаруашылық-тұрмыстық ағын жинақтағышы (V-960 мыңм ³) толық тазаланды, жинақтағыш түбіндегі гидроизоляция бойынша жұмыстар жүргізілді. Жөндеу жұмыстары жүргізілді. Биологиялық тазалау станцияларының тазалау жабдықтарын модернизациялау құны 2000, 000 мың теңге. Н-2 нөсерлі кәріз құбырларын және шаруашылық-ауыз су өртке қарсы су құбырлар желісін ішінара ауыстыру. Сметалық құны – 3000,00 мың теңге.
8.	Тараз қаласындағы «Кожобувь» АҚ сүзгілеу аудандары Байзақ ауданында орналасқан	2200000 м ³ /тәул. 12000 м ³ /тәул. Сүзгілеу аудандары ескірген.	«Ет комбинаты» АҚ, «Кожкомбинат» АҚ, «ПОШ» АҚ үшін тазалау жабдықтары салынды – кәсіпорын іс жүзінде жұмыс жасаймайды. Сүзу алаңдарындағы 146 картаның 6 картасы ғана жұмыс жасайды. Тараз қаласындағы қалалық тазалау жабдықтары құрылысынан кейін сүзу алаңдары қалпына келтіруге жатады.
9.	Шу қаласындағы «Темір жол су-Шу» ЖШС сүзу алаңдары	3,26 мың м ³ /тәул. 1,161 мың м ³ /тәул.	«Жол картасы» инвестициялық бағыттарды қаржыландыру тізбесіне 839,1 млн. теңге жалпы сомасымен «Шу қаласындағы тазалау жабдықтары мен кәріз құбырларын қайта қалпына келтіру» іс-шарасы енгізілді.
10.	«Қазфосфат» ЖШС Қаратау қаласындағы Қаратау МКК «Шолақтау» филиалында механикалық тазалау жабдықтары, шлам жинақтағышы	122,5 мың м ³ 41,7 мың м ³ 80-85%-дық тиімділікпен механикалық тазалау	1684,05 мың теңге сомаға екі бақылау ұңғымаларын бұрғылау. Ағынды сулар жағдайына мониторинг жүргізу
11.	МГЖӨБ «Оңтүстік ОА» АҚ, Жамбыл ауданының БТС «Сток-100» №1 ауданы, сүзу алаңы. Ақыр-төбе ПХГ №2 ауданының Рысқұлов ауданы	44,689 мың м ³ /жыл. 24,704 мың м ³ /жыл. КС-5 ауданындағы «Сток-100» тазалау жабдықтары 60-70%-дық тиімділікпен жұмыс жасайды.	Ақыр-төбе №2 ауданында су қорғау іс-шараларына сәйкес 2014-2017 жылдарға «Сток-50» типіндегі жаңа тазалау жабдықтарының құрылысы жоспарлануда. Суды радиологиялық зерттеудің орындалу мерзімі 31.12.2016 ж. дейін. «Ақыр-төбе» ПХГ өнеркәсіп ауданында су жинаудың №2 ұңғымасына жөндеу.
12.	Талас ауданы «Амангелді газ» ЖШС, буландырғыш тоғандар, «Эйкос» тазалау жабдықтары және буландырғыш тоғандар	40 м ³ /тәул 22,6 м ³ /тәул «Эйкос» тазалау жабдықтары 80-90%-дық тиімділікпен жұмыс жасайды. Буландырғыш тоғандар жобаға сәйкес	Іс-шара қарастырылмаған

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

13.	«ШКБ» ЖШС, Мойынқұм ауданының механикалық тазалау жабдықтары, 2008 жылғы жинақтағыш бөгеттер	14,513 мың м ³ /жыл. 7,257 мың м ³ /жыл. Механикалық тазалау жабдықтары 82%-дық тиімділікпен жұмыс жасайды.	Барит өндірісінің жаңа ауданға көшірілуіне байланысты сузу алаңы «Барит» вахталық поселкесіне салынды. Өндірістік ағындыларды тазалау жабдықтары кенді жуу үшін айналмалы циклде ықпал етілген. Ағынды сулар ағызуларын механикалық тазалау қондырғысымен буландырғыш тоғанды қайта қалпына келтіру.
14.	«Жамбыл цемент өндіру зауыты» ЖШС, «Эйкос» тазалау жабдығы және буландырғыш тоған	40 м ³ /тәул. 22,6 м ³ /тәул. «Эйкос» тазалау жабдықтары 55-дық тиімділікпен жұмыс жасайды, жобалық деректерге жетпейді. Буландырғыш тоған карталар жобаға сәйкес емес	Тазалаудың нормалық жобалары деңгейінде тазалау жабдықтары жұмыстарының тиімділігін қолдау Орындалу мерзімі 2014-2018 жылдар. Сметалыққұны 100,0 мың теңге. Жіберілген ағынды су сапасына мониторинг жүргізу. Сметалыққұны 600,0 мың теңге.

Беткі сулардың сапасы

Билікөл көлінің ластануы тарихи болып табылады, 1987 жылы екілі фосфор зауытының бұрынғы «Химпром» ҚДҚ бақылау тоғандарымен шартты-таза ағындарға Талас-Аса арнасына бұдан әрі Билікөл көліне апатты ағызу (ҚР ЭМ МКЭРБМИК) Мұнай-газ кешеніндегі экологиялық реттеу, бақылау және мемлекеттік инспекция комитетінің деректері бойынша жүргізілді

«Су шаруашылығының Қазақғылыми-зерттеу институты» ЖШС-мен жүзеге асырылатын Билікөл көлінің түбін тазалау көлемі мен ластану ореалын, түрін, деңгейін анықтау бойынша ғылыми-техникалық іс-шараларды әзірлеу бойынша облыстық бюджеттен 11 112, 000 мың теңге көлемінде қаржы қаражаты бөлінді.

Жамбыл облысының аумағында беткі сулардың ластануын бақылау «Қазгидромет» РМК-мен 10 су объектісінде жүргізілді (Талас, Асса, Берікқара, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ, Сарықау, өзендері, Билікөл көлі мен Тасөткел су сақтағышы).

Шу, Талас және Асса өзен бассейндерінің ағындары толықтай іс жүзінде Қырғыз Республикасының аумағында қалыптасады. Ақсу, Қарабалта, Тоқташ өзендері Шу өзендерінің сағалары болып табылады.

Жамбыл облысының аумағындағы су объектілерінің сапасы келесідей үлгіде бағаланады: «орташа деңгейде ластанған» - Талас, Асса, Берікқара, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ, Сарықау өзендері, Билікөл көлі мен Тасөткел су сақтағышы.

2014 жылмен салыстырғанда Талас, Асса, Берікқара, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ,

Сарықау өзендерінің Тасөткел су сақтағышының су сапасы айтарлықтай өзгермеген. Билікөл көлінің сапасы оттекті биохимиялық тұтыну бойынша 5 тәулік ішінде «төтенше жоғары деңгейде ластанған» ретінде, басқа бақылған параметрлер бойынша «орташа деңгейде ластанған» болып жіктеледі.

Жыл бойына облыс аумағындағы Билікөл көлінде ЖЛ-дың 12 жағдайы тіркелген.

Талас, Асса, Берікқара, Билікөл, Шу, Ақсу, Қарабалта, Тоқташ, Сарықау өзендері мен Тасөткел су сақтағышының су сапасы сипаттамасы бойынша біршама толық ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015) орналасқан.

Жер асты сулары

Облыстың қоршаған ортасына және, соның ішінде жер асты суларына Тараз-Жаңатас-Қаратау ерекше негізгі техногенді және аз деңгейде маңызды аудандарды қамтитын өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығын дамытумен Шу-Новотроицкий өнеркәсіптік аудандары әсер етеді

Облыс аумағында ірі фосфорит бассейні бар (Қаратау таулары).

Фосфор кендерін қайта өңдеу Тараз қаласының аймағында жүзеге асырылады, мұнда Жаңажамбыл фосфор зауытында, Жамбыл «Химпром» ӨБ және «Жамбыл суперфосфат зауыты бар. Бұл кәсіпорындарда жоғары құрамды фтор мен фосфоры бар өндірістік ағындар қалыптасады. Көрсетілген объектілерден басқа қала және облыс аумақтарында бірқатар құрылыс материалдарын, трактордың қосымша

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

бөліктерін өндіретін зауыттар, ірі ГРЭС, жеңіл және тамақөнеркәсібін өндіретін бірқатар кәсіпорындар жұмыс жасайды.

Аймақ негізінен беткі сулар мен жер асты сулар құрамында фтордың жоғары деңгейде болуымен «табиғи жағдайда» сипатталады.

Өнеркәсіптік кәсіпорындар шегінде құрамында жоғары фторы, кәдімгі фосфор, полифосфаттар мен басқа компоненттері бар өнеркәсіп шығаратын 2 млн. м³/жыл астам ағызатын 8 шлам жинағыш, 9 бақылау және 6 буландырғыш тоған, 5 жинақтағыш жұмыс жасайды. Бұнда кәсіпорынға жақын жерде жер асты суларының ластану көздері болып табылатын «Горводоканал» басқармасының сүзу алаңы орналасқан. Бақылау деректері бойынша фосфор өнеркәсібі ауданындағы жер асты суларының ластану ағыны 30x15 км. құрағаны байқалады.

Талас өзенінің орташа ағысы аңғарында Тараз қаласының тұрғын-үй-коммуналдық шаруашылықтың ағынды суларын ағызлатын солтүстік-шығыс өндірістік аймағында «Қожобувь» АҚ сүзу алаңы орналасқан. Тазалау жабдықтарының болмауына байланысты негізінен қаланың барлық кәсіпорындары тазаланбаған ағындыларды ағызуда. Жер асты суларының ластануы 30-дан бастап 100 м. дейін тереңдіктегі ұңғымалармен анықталады.

Облыста жоғарыда көрсетілген ірі кәсіпорындардан басқа 20-дан астам жер асты ластану көздері тіркелген. Бұл Тараз қаласының мұнай базасының өнеркәсіп ағыстарының, Шу қант зауытының, май зауытының сүзу алаңдары, Мерке кентіндегі сыра және мау зауытының, Георгиевский тері

комбинатының, мал өсіру кешендерінің (Мерке, Луговое, Ровное және басқа кенттер) сүзу алаңдары, Қаратау қаласындағы кен байту фабрикасының үйінді сақтағыштары, Жаңатас қаласындағы жинақтағыш тоғаны. Мұнда негізгі ластағыш компоненттеріне фенолдар, ОБТ, СББЗ, майлар, мұнай өнімдері жатады. Бұл компоненттер жер асты суларында қолданылады.

Жамбыл облысының жер асты суларының біршама ластанған болып сезілуі негізгі өнеркәсіп кәсіпорындары шоғырланған Талас-Асса өзен арасы аумағында байқалады.

Жер асты суларын ластаушы негізгі компоненттер мұнай өнімдері, марганец, фтор.

4.6.3. Топырақтың ластануы

2015 жылы «Қазгидромет» РМК көктемгі және күзгі кезеңдерде Тараз, Қаратау, Жаңатас, Шу қалалары мен Қордай кентінде ауыр металдарды анықтау үшін топыраққа талдау және сынамаларға іріктеу жасады.

Беткі сулардың сапасын бақылау нәтижелері бойынша біршама толық ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015) орналасқан.

4.6.4 Жер қойнаулары

Жамбыл аймақтық геология және қойнауларды пайдалану инспекциясының деректері бойынша 140 пайдаланушы тіркелді (4.6.4-ші және 4.6.5-ші кестелер).

4.6.4-ші кесте. Жер қойнауларын пайдаланудың негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2015 жыл	2014 жыл
Жер қойнауларын пайдаланушылардың саны	140	138
Өндірілген минералды шикізаттар, мың тонна	1547,000	1766,000
Аршылған жыныстар көлемі, мың тонна	24467,105	18514,968
Минералды шикізатты қайта өңдеу, мың тонна	1993,200	1760,935
Өндірілген жер асты сулары, мың м ³	1838,9	43660,3
Жер қойнауларына орналастырылған қалдықтар, мың тонна	-	-
Жер қойнауларына жүктелген көлемі, мың м ³ :		
Қабат сулары	15,609	7 768,194
Газдар	138 372	131 595

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

4.6.5-ші кесте. Газды жағу көлемі

Кәсіпорын	Газ өндіру көлемі	Кәдеге жаратылғаны	Жағылған газ көлемі
«Амангелді Газ» ЖШС (мыңм ³)	300639,075	4586,866	438,518

Жамбыл облысында жер қойнауларын байыту бойынша жұмыстарды аяқтауда жер қойнауларын пайдалану объектілерін жою жұмыстары бойынша комиссия құрылды.

Облыста жер қойнауларын пайдаланудың 19 объектісі қалпына келтірілді және жойылды: «К-Дорстрой» АҚ - 3 объекті;

«Қазақжолқұрылысы» ЖШС ЖФ - 2 объекті;

«Қазақжолқұрылысы-Нуundai бірлескен кәсіпорны» ЖШС - 1 объекті;

«KCC Engineering & Construction Co. Ltd» АҚ - 7 объекті;

«KCC E & C/ Zhambyl zhol kurylys» ЖШС - 5 объекті;

«СБ-Жолдары» ЖШС - 1 объекті.

4.6.5.Биоәртүрлілік

Жамбыл облысы аумағында төрт мемлекеттік қорықша бар:

- 1 млн. га аудандағы Андасай мемлекеттік қорықшасы Мойынқұм ауданында орналасқан. Қорықша аумағының 25%-ы орман қорының жерінде орналасқан.
- «Берікқара» мемлекеттік қорықшасы жердің 17 500 га камтиды және орман қоры түгелдей кіреді. Қорықша Жуалы ауданында орналасқан және Орман қорғау және жануарлар дүниесі бойынша Жуалы ММ-не бекітілген.
- 3 072 га аудандағы «Қордай ауданында орналасқан «Қарақоңыз» мемлекеттік қорықшасы толықтай орман қорына кіреді.
- 2 757 500 га аудандағы «Жусандала» мемлекеттік қорықшасы Алматы облысының Балқаш, Іле, Жамбыл аудандары мен Жамбыл облысының Қордай, Шу, Мойынқұм аудандары аумағын камтиды.

Қаулыға сәйкес ерекше қорғалатын табиғи аумақтар республикалық маңыздағы объектілер болып табылады және Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігінің Орман және аңшылық шаруашылығы комитетінде жүргізуге жатады, өздік заңды тұлғасыз Жамбыл

облысының Мемлекеттік орман қоры құрамында есепте болады.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жай-күйі қанағаттанарлық. ЕҚТА аумағында өрттер, орманның заңсыз кесілулер мен орман заңнамасының бұзушылығы жоқ.

Мемлекеттік орман қоры алқаптарында жануарлар мен құстардың 25 түрі бар.

2015 жылы облыс әкімінің қаулысымен жергілікті маңыздағы балық шаруашылығы су қоймаларына 108 балық шаруашылығы қосылған оның 93-і табиғатты пайдаланушыларға бекітілген.

Су қоймаларындағы балық санын көбейту және қорғау мақсатында жергілікті су қоймаларына биолого-экономикалық талдаудың іс-шаралары жүргізілді.

Облыстық мемлекеттік орман қорының ауданы 4435,0 мың га оның ішінде, 2213,0 мың га орман массиві жерін құрайды. Орман қоры жері облыстың жер аумағының 30,8 %-ын камтиды. Облыстық мемлекеттік орман қорының 4264,0 мың га немесе 96,2%-ы Мойынқұм ауданының қуаң аумақтарында орналасқан.

Қуаң аудандардың 51,7%-ы сексеуіл бұталы ормандар, қалған 48,3%-ы жүзген, бұта және өсімдіктердің басқа түрлерінен тұратын 2155,0 мың га ауданы орман қопаларын құрайды.

Таулы аумақтардағы орман қоры 172 мың га ауданды және 3,8%-ы мемлекеттік орман қоры жерін камтиды.

Тұқымды аудандарда орман екпелерін өсіру және оларға күтім жасау бойынша жұмыстар жүргізілді. Көктем мерзімінде 3400 га ауданға орман көшеттерін отырғызу жүргізілді. 2015 жылы орман екпелерін отырғызу үшін механикалық тәсілмен 900 га жер өңделді.

Орман қорын өрттен қорғау үшін облыстық бюджеттен 32,3 млн. тенге бөлінді. Өрт қауіпсіздігі жоғары орман қоры учаскелерінде 42 өртке қарсы топтың кезекшілігі, автокөліктер және тракторлар ұйымдастырылды.

4.6.6. Радиациялық жағдай

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

Жердің сәулелену гаммасы деңгейін күнделікті бақылау 3 метеорологиялық станцияда жүзеге асырылды.

Облыстың елді мекендері бойынша атмосфералық жер қабатының орташа радиациялық гамма-фоны 0,10-0,20 мкЗв/сағ. шегінде болды. Облыс бойынша орташа радиациялық гамма-фоны 0,16 мкЗв/сағ. құрайды және жол берілетін шегінде болды.

Жамбыл облысы аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті ластануын бақылау көлденең планшеттермен ауа сынамасын іріктеу жолымен 3 метеостанцияда (Тараз, Төле би, Шығанақ) жүргізілді. Барлық станцияларда бес тәуліктік іріктеу сынамалары жүргізіледі.

Облыс аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті түсу орташа тығыздығы 0,7-3,0 Бк / м² шегінен ауытқыды. Облыс бойынша түсудің орташа тығыздығы 1,2 Бк/м² құрайды яғни, шекті жол берілетін деңгейден аспайды.

Жамбыл облысының аумағында радиоактивті қалдықтарды шығаратын кәсіпорындар жоқ. Алайда, металл қалдықтарын жинайтын және қайта өңдейтін кәсіпорындар; көмір, мыс өндіретін қойнауларды пайдаланушылар; радиоактивті элементтерді барбақылау приборлары қолданатын кәсіпорындар бар.

Жамбыл облысы аумағында жағдайы НРБ-99 талаптарына сәйкес келетін және «Қазфосфат»

ЖШС ЖЖФЗ аумағында орналасқан иондалған сәулеленудің ампулалық көздерін ұзақ уақытқа сақтайтын бір уақытша сақтағыш қызмет жасайды, олардың жағдайы НРБ 99 талаптарына сәйкес келеді. Қазіргі таңда сусымалы радиоактивті қалдықтарды сақтайтын бекеттерде 3416 ампулалық көздер мен 481 сусымалы кобальтты көздер бар. Иондалған сәулеленудің ампулалық көздердің жалпы саны 61269,557149 Гбк жалпы белсенділікпен 3897 бірлікті құрайды.

4.6.7. Қалдықтар

2015 жылы тұтастай облыс бойынша пайда болған қалдықтардың көлемі 2014 жылмен салыстырғанда 5 073,851 мың тоннаға өсті (4.6.6-шы кесте).

2015 жылы пайда болған өнеркәсіп қалдықтары 26 226,16 мың тоннаны құрайды оның 6 435,893 мың тоннасы яғни, 24,6%-ы кәдеге жаратылды. 535,084 мың тонна түйіршіктелген шлак «Қазфосфат» ЖШС-мен цемент өндірісі үшін «Кнауф Гипс Тараз» ЖШС-ға тиелді (өткізілді), 927,032 мың тонна аршылған жыныстар өз қажеттілігі үшін қолданылды.

2015 жылдың соңына өнеркәсіп салалары бойынша жинақталған өнеркәсіп қалдықтарының көлемі 4.6.7-ші кестеде көрсетілген.

4.6.6-ші кесте. Өнеркәсіп салалары бойынша пайда болған, пайдаланылған, қайта өңделген және орналастырылған қалдықтардың көлемі

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі, барлығы/оның ішінде	Пайда болғаны, мың тонна	Пайдаланылғаны, мың тонна	Қайта өңделгені, кәдеге жаратылғаны, мың тонна	Полигондарға орналастырылғаны, мың тонна	Тараптық ұйымдарға берілгені, мың тонна	Лимит, мың тонна
Химия саласы	Түйіршіктелген шлак	787,388	-	-	252,303	535,084	700,0
	Фосфогипс	387,816	-	-	386,246	1,57	818,15
	Феррофосфор	10,713	-	-	3,221	7,492	14,0
	Күшәла сульфидтері мен қорғасынның суда ерімейтін жиынтығы	0,003	-	0,003	-	-	0,0196
	Коттрельді шаң	18,317	-	18,317	-	-	22,1
	Өнеркәсіп қалдықтары	0,151	-	-	0,151	-	1,10
	ТҚҚ	1,585	-	-	1,585	-	1,93
	Құрылыс қалдықтары	0,543	-	-	0,543	-	3,30

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

	Металл сынықтары	0,544	-	-	0,001	0,571	3,724
	Автошиналар	0,013	-	-	0,008	0,004	0,027
	Тұзды шлам	0,0109	-	-	0,0109	-	0,018
	Әк-содалы шлам	-	-	1,872	-	-	-
	Шаруашылық-тұрмыстық ағын шөгінділері	0,0022	-	-	0,0022	-	0,328
	Құм елеуіштердің тұнбасы	0,001	-	-	0,001	-	0,105
	Әктің ылғалданбаған дәні	0,507	0,248	-	0,258	-	1,565
Металлургия саласы	Ферросиликома рганец өндіріс шлагы	12,9	-	0,6	9,2	3,1	130,46
	Электр сүзгіштер мен қап сүзгілердің шаңы	1,1	-	-	0,5	0,6	8,3
	Құрылыс қалдықтары	-	-	-	-	-	3,1
	ТҚҚ және өндірістік қалдықтар	0,092	-	-	0,092	-	0,43
Тау кен игеру саласы	Аршылғаны	24467,105	5787,934	-	18821,471	-	40621,189
	Металл сынықтары	0,074	-	-	-	0,074	0,035
	Тозған автошиналар	0,1	-	-	0,018	0,082	0,132
	Балансталғанкен	22,188	-	13,85	8,338	-	-
	Орама ыдыс	0,039	0,037	-	0,002	-	0,01
	Шлам (байыту қалдықтары)	505,495	-	55,68	449,815	-	1276,604
	Цианидтерден босаған қаптар	0,001	-	-	0,001	-	0,006
	Өңделген майлар	0,067	0,01	-	0,0015	0,0553	0,0019
	Тозған аккумуляторлар	0,0006	-	-	-	0,0006	0,002
	ТҚҚ	0,051	-	-	-	0,051	0,014
	Майлы шүберек	0,0003	0,0002	-	-	0,0001	0,0007
	Шлақуындісі	0,05	-	-	0,05	-	0,13
	Майлы сүзгілер	0,0004	-	-	0,0001	0,0003	0,0011
Басқалар	ТҚҚ	0,109	-	-	0,093	0,016	0,079
	Металл сынықтары	0,045	-	-	0,035	0,010	0,021
	Недопал	0,864	0,648	-	0,314	-	20,058
	Сүзгіленген тұнба	2,423	2,278	-	0,047	-	5,287
	Ылғалданған әк	5,856	5,132	-	0,155	0,569	0,788
	Өңделген майлар	0,005	0,005	-	-	-	0,003
	Тозған автошиналар	0,0008	0,0004	-	0,0004	-	0,0018
Аймақ бойынша барлығы	26226,160	5796,292	90,322	19934,463	549,279	43633,020	

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

4.6.7-ші кесте. Өнеркәсіптің салалары бойынша жинақталған өнеркәсіп қалдықтарының көлемі

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі, барлығы/оның ішінде**	Жинақталған қалдықтар көлемі (есеп беру кезеңімен коса), мың тонна*			
		Барлығы	Техногенді минералды пайда болулар (ТМП)	Радиоактивті қалдықтар	Өнеркәсіп қалдықтары (ТМП және радиоактивті қалдықтардан басқа), барлығы
1	2	3	4		5
Металлургия саласы	Ферросиликомарганец өндіріс шлагы	149,0	-	-	149,0
	Электр сүзгіштер мен қап сүзгілердің шаны	11,1	-	-	11,1
	Құрылыс қалдықтары	7,4	-	-	7,4
	ТҚҚ және өнеркәсіп қалдықтары	833,992	-	-	833,992
Тау кен игеру саласы	Тозған аккумуляторлар	0,00088	-	-	0,00088
	Орама ыдыс	0,003	-	-	0,003
	Өңделген автошиналар	0,156	-	-	0,156
	Байытуқалдықтары	863,010	863,010	-	-
	Аршылғаны	121778,016	39700,869	-	82077,147
	Цианидтерден босаған қаптар	0,002	-	-	0,002
	Кремнилі-барит кені	256,915	256,915	-	-
	Балансталған кен	531,992	531,992	-	-
	Елеу	146,614	146,614	-	-
	Өңделген майлар	0,005	-	-	0,005
	Шлакүйіндісі	0,366	-	-	0,366
	Химия саласы	Фосфогипс	9890,435	-	-
ТҚҚ		213,61	-	-	213,61
Тұзды шлам		0,138	-	-	0,138
Құрылыс материалдары		17,42	-	-	17,42
Металл сынықтары		5,035	-	-	5,035
Түйіршіктелген шлак		7018,196	-	-	7018,196
Коттрельді шаң		371,606	-	-	371,606
Өнеркәсіп қалдықтар		0,795	-	-	0,795
Күшәла сульфидтері мен корғасынның суда ерімейтін жиынтығы		0,011	-	-	0,011
Феррофосфор		83,792	-	-	83,792
Тозған автошиналар		0,074	-	-	0,074
Недопал		0,535	-	-	0,535
Өңделген майлар		0,0005	-	-	0,0005
Күм елеуіштер тұнбасы		0,0095	-	-	0,0095
Әк-содалы шлам		123,614	-	-	123,614
Мұнай шламы		0,0012	-	-	0,0012
Шаруашылық тұрмыстық ағындылар шөгіндісі	0,009	-	-	0,009	
Басқалар	ТҚҚ	0,027	-	-	0,027
	Металл сынықтары	0,251	-	-	0,251
	Недопал	0,946	-	-	0,946

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

	Ылғалданған әк	0,301	-	-	0,301
	Сүзгіленген тұнба	1,774	-	-	1,774
	Өңделген майлар	0,01	-	-	0,01
	Тозған аккумуляторлар	0,00005	-	-	0,00005
	Тозған автошиналар	0,0004	-	-	0,0004
Аймақ бойынша барлығы		142307,1625	41499,4	0	100807,76

Ресурсты үнемдеуші және экологиялық таза технологияларды енгізу туралы

«Қазфосфат» ЖШС-мен тікелей фосфор пештерінде шламды кәдеге жарату технологиясын енгізу шеңберінде «2023 жылға дейін өндіріс және тұтыну қалдықтарын басқару бағдарламасы» әзірленді. Қазіргі таңда пештерде қайтадан пайда болған шламның барлығы кәдеге жаратылады (орташа есеппен жылына 12,0-13,0 мың тонна). «Қазфосфат» ЖШС-мен тарихи жинақталған қатты және қойыртпақалдықтарды кәдеге жарату бойынша жоба әзірленді. 2015 жылы тарихи фосфламның 1872 тоннасы алынған және қайта өңделген және қосымша 220 тонна сары фосфор алынған.

«Қазфосфат» ЖШС коттрелді сүтті тыңайтқышқа қайта өңдеу бойынша жұмыстар жүргізді. 2015 жылы 18317 тонна фосфоритті тыңайтқышты байыту ретінде ағымдағы жылы коттрельді шанды (қайта өңделді) кәдеге жаратты.

Технологиялық шешімге сәйкес жылына 23,5 тонна көлемінде руда балқыту пештерінде жағу жольмен тазаланған фосфор қышқылын кәдеге жарату жобасы әзірленді. Аталған жоба ТФҚөндіруден қайтадан пайда болған қалдықтарды толықтай (100%) кәдеге жаратуға мүмкіндік берді. 2015 жылдың есеп беру кезеңінде күшәла сульфидтері мен қорғасынның суда ерімейтін жиынтығының (ТФҚөндіріс қалдықтары) 3,973 тоннасы кәдеге жаратылды. Сүзілген қатты қалдықтар қаптарға салынады. Қалдықтар салынған қаптар пеш ваннасына салынады кейін, шихтаның балқуына қарай қалдықтарды кәдеге жарату жүзеге асырылады.

«Қазфосфат» ЖШС 2015 жылы тарихи минералды пайда болған үйінділерден 96,470 мың тонна фосфоритті ұсақ-түйектерді қайта өңдеді.

Тұрмыстық қатты қалдықтар

Облыс аумағында 2015 жылы пайда болған 79,903 мың тонна қалдықтардың 2 678,417 мыңтонна тұрмыстық қалдықтар орналастырылды.

Тараз қаласы бойынша 2015 жылы 60,00 мың тонна қалдық пайда болды оның ішінде, макулатура, пластик және шыны түріндегі 375,5 тонна яғни, 0,47% қалдық қайта өңделді.

2012 жылы ТҚҚ басқару жүйесін модернизациялау жобасына инвестицияларға негіздеме әзірлемесі басталды. Құрылыс жобасы әзірлемесі үшін инвестицияларды тарту бойынша жұмыстар жүргізілді.

Облыста ТҚҚ-ның 168 полигоны жұмыс жасайды оның ішінде, 7-еуі жеке және 161-і коммуналдық.

ТҚҚ-ны шығарумен айналысушы кәсіпорынның жағдайы қанағаттанарлық, арнайы автокөлік бірліктері жеткіліксіз, аудан орталықтарында іс жүзінде қалдықтарды шығару бойынша арнайы автокөліктер жоқ.

Апатты қоқыстар туралы

2015 жылы 621 апатты қоқыс жойылды. Қалалық және ауылдық полигондарға шығарылған ТҚҚ-ның пайда болған қалдықтары мен қоқыс үйінділері 535,22 тонна оның ішінде, Т.Рысқұлов ауданы бойынша қалдықтарды шығару 19,23 тоннаны сонымен қатар, Мойынқұм ауданы бойынша қалдықтарды шығару 68,5 тоннаны, Қордай ауданы бойынша 23,1 тоннаны, Талас ауданы бойынша 72,21 тоннаны құрайды.

Жануарлар қалдықтарын көму орындары туралы (мал қорымдарында)

Биотермиялық шұңқырлар құрылысының 48 жобасы әзірленді және мемлекеттік

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

экологиялық сараптаманың оңқорытындысы алынды: Тараз қаласы – 1, Байзақ ауданы – 5, Жамбыл ауданы – 9, Т.Рысқұлов ауданы – 4, Мерке ауданы – 4, Шу ауданы – 2, Қордай ауданы – 4, Мойынқұм ауданы – 6, Жуалы ауданы – 4, Талас ауданы – 5, Сарысу ауданы – 4.

Қалдықтарды қайта өңдеу бойынша

2011 жылдан бастап Жамбыл облысы аумағында құрамында сынабы бар өңделген приборларды сынаптан арылтумен айналысатын «Энерджи Тараз» ЖШС (Тараз қ.) жұмыс жасайды. 2014 жылдың қаңтарынан бастап аталған кәсіпорын пайдасыздыққа байланысты құрамында сынабы бар өңделген приборларды кәдеге жаратуға шарт жасаспай отыр. 2015 жылғы жағдай бойынша облыс кәсіпорындарынан құрамында сынабы бар өңделген приборлардың 40,791 мың данасы (2,5 тонна) қабылданды және қоймаланды.

Медициналық қалдықтармен жұмыс жасау саласының шаруашылық қызметімен «Санит-МиБ» ЖК, «Тараз ТеплоСтрой» ЖШС айналысады. 2015 жылы «Тараз ТеплоСтрой» ЖШС 68,1 мың кг медициналық қалдықтарды және 1,168 мың кг биоқалдықтарды кәдеге жаратты.

«Қазфосфат» ЖШС ЖФ ЖЖФЗ Жамбыл облысындағы иондалған көздерді қабылдаумен және ұзақ сақтаумен айналысатын жалғыз кәсіпорын. Қоймаланғандар саны 3897 дананы оның ішінде, 481 дана сусымалы және 3416 ампулалық ұрайды.

2015 жылы Хастал-оглы Жеке кәсіпкерімен ұйымдардан 72 тонна қабылданды және сыртқы қаптаманы әзірлеу үшін қайталама шикізат (пластик терезелер қалдықтары мен кесінділері түрінде) ретінде 57,5 тонна қалдық қайта өңделді. Сонымен қатар, 2015 жылы «Долина» және «Шахристан» жеке кәсіпкерлерімен дәретхана қағаздарын шығаруға қайталама шикізат ретінде 120 тонна көлемде макуллатура қалдықтары қайта өңделді.

2015 жылы қалалық қоқыстардан 198 тонна көлемінде шыны және пластик ыдыстар жиналып, кәдеге жаратуға жіберілді. Жамбыл облысы аумағында тарихи ластанулар, иесіз қалдықтар мен ластану учаскелері жоқ.

Аймақ бойынша қалдықтармен жұмыс жасаудағы проблемалық мәселелер.

Жамбыл облысы аумағында жарамсыз пестицидтердің улы қалдықтары мен олардың

ыдыстарын көму полигондарының болмауы сонымен қатар, облыстың қалалары мен селоларындағы коммуналдық қалдықтардың көп жиналу проблемаларының жалғасуы негізгі экологиялық проблема болып табылады. Тараз қаласында тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау және орау бойынша цех құрылысы жобасын әзірлеу қаржы құралдарының болмауына байланысты бүгінгі күнге дейін орындалмай отыр.

Химияландыру құралдары

АШМ АӨК Мемлекеттік инспекция комитетінің Жамбыл облыстық аумақтық инспекциясының деректері бойынша Жамбыл облысының аумағында қазіргі таңда пайдаланылмайтын 13 химиялық қойма тіркелген.

Ерекше-қауіпті зиянды организмдерге қарсы қорғау бойынша 104,840 мың га өсімдіктер өңделген ал, карантин бойынша карантинді зиянды организмдерге қарсы 59200,3 мың га өсімдіктер өңделген. 2015 жылы химиялау құралдары қолданылды:

- пестицидтер (улы химикаттар) - 184,649695 тонна;

- минералды тыңайтқыштар -12,10335 мың тонна.

Улы химикаттардың ыдыстары кәдеге жаратылу үшін басқа облыстарға шығарылады.

4.6.8. Жаңартылатын энергия көздері

Жамбыл облысының табиғи-климаттық жағдайын, сонымен қатар жаңартылатын энергия көздерін (ЖЭК) пайдалану үшін, энергетикалық қәулетін ескере отырып, соңғы үш жылда аймақта күн электр станцияларының, жел құрылғыларының және кіші су электр станцияларының құрылыстары бойынша жұмыстар белсенді түрде жүргізілуде.

2010 жылға дейін барлық ЖЭК нысандарының орнатылған қуаттылығы 1,5-2 МВт құраған. Соңғы 6 жыл ішінде 9 жаңартылатын энергия көздері нысаны пайдалануға беріліп, жалпы орнатылған қуаты 114,05 МВт құрады.

2017-2020 жылдар арлығында жалпы қуаты 247,0 МВт құрайтын бірқатар жаңа жобаларды іске асыру туралы бастама көтерілуде:

- Мерке ауданында қуаты 18 МВт болатын Мерке каскады су электр станциясы («Taraz Green Power Jenko» ЖШС);

4.6 ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ

- Тасөткел су электр станциясы (қуаты 5 МВт «А&Т Энерго-А» ЖШС);
- Т. Рысқұлов ауданында қуаты 24 МВт күн электр станциясы («Aquila Solar» ЖШС);
- Т. Рысқұлов ауданында қуаты 100 МВт күн электр станциясы («А&Т Энерго-А» ЖШС);
- «Жамбыл облысының Жуалы ауданындағы қуаты 50 МВт құрайтын «Бурное солар-2» күн электр станциясы жобасының 2-ші кезеңінің құрылысы» («Samruk Kazyna-United Green» ЖШС);
- Шу ауданында қуаты 50 МВт күн энергостанциясы («Sun Solutions Kazakhstan» ЖШС);

2015 жылдың қорытындысы бойынша облыста ЖЭК нысандарымен өндірілген электр энергиясының көлемі 135,1 млн. кВт сағ. құраған, немесе облыс бойынша жоспарланған 3%-дың орнына 4,2% энергия өндірілген.

4.6.9. Экологиялық жағдайлар

Облыстың экологиялық проблемалары:

- Тараз қаласындағы ағынды суларды тазарту кешенінің жоқтығы;

Бұл мәселені шешу үшін «Жамбыл облысы, Тараз қаласының ағынды суларын толық биологиялық тазарту кешені. Түзету» жөніндегі техника-экономикалық негіздемесінің мемлекеттік сараптаманың қолдану мерзімі аяқталғанына байланысты, мердігер «GMI&DESIGN» ЖШС жобаның негізгі техникалық-экономикалық көрсеткіштеріне өзгерту мен толықтырулар енгізуде.

Әрі қарай ТЭН жобасы кешенді ведомстводан тыс сараптамаға жолданады.

- қоқыс өңдейтін зауыттың жоқтығы. Тұрмыстық қатты қалдықтардың жыл сайын шоғырлану көлемі ұлғайып, орналастыру орны санитарлы-гигиеналық норматив талаптарына сай келмегендіктен, қоршаған орта жағдайын ластауға өз әсерін тигізуде.

Тараз қаласындағы коммуналдық қалдықтарының жинақталу проблемасын шешу үшін Тараз қаласындағы индустриялық аймақтан бөлінген 10,545 га жер көлеміне тұрмыстық қатты қалдықтарды өңдейтін зауыт құрылысы жоспарлануда. Қазіргі таңда, аталған жобаның инвесторы

«Recowaste» ЖШС-мен Қазақстан Республикасының Инвестициялар және даму министрлігі меморандумға жасалып, объектінің құрылысын 2017 жылы аяқтау кезделуде.

Өндіріс көлемі жылына 100 мың тонна тұрмыстық қатты қалдық, 5 МВт электр энергия және 6 МВт жылу, құны 7280 млн теңгені (30% жеке қаржылары және 70% несие қаржылары) құрайды.

Бұдан басқа, облыста қалдықтарды өңдейтін мәселе бойынша инвестициялық жобалар қарастырылуда сондай-ақ, ТҚК полигондарын заңдастыру және құрылысы бойынша шаралар қолданылуда.

Үкімет бағдарламасы бойынша Қордай және Мойынқұм аудандарының қалпына келтірілген аумақтарда радиациялық қауіпсіздік бақылау жасайтын мемлекеттік мониторингтің жоқтығы;

«Восточный», «Западный», «Қордай» және бұрынғы геологиялық нысандар қызметінде қалпына келтіру аяқталғаннан кейін (қалпына келтірілген алаңға 558 га жерге көлемі 9,624 млн. м³ балансталған кендер және радиоактивті қалдықтар (РАҚ) көмілгендіктен нысандардың радиациялық және техникалық жағдайы бақылаусыз қалуда.

Қалпына келтірілген объектінің жағдайын бақылау және техникалық қызмет көрсету мәселесін мемлекеттік бағдарлама бойынша Республикалық зертханалық бақылау орнату арқылы шешу қажет.

Ағымдағы жылдың қыркүйек айында Мойынқұм ауданындағы «Восточный», «Западный» және Қордай ауданындағы «Қурдай» уран кеніштеріндегі қалпына келтірілгеннен уран кен орындарына радиологиялық зерттеулер мен тексеру жұмыстары жүргізілді.

Дефектілік актіге сәйкес барлық қоршау бұзылған, радиациялық қауіп-қатер туралы ескерту белгілері жоқ. 2017 жылы осы жұмыстарды жүргізу үшін бюджеттік ұсыныс берілді.

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

2015 жылға жалпы көрсеткіштер					
Субъектінің 5, мың км ²	428,0	Халқы мың адам	1 385 037	ЖӨӨ, млн.тенге	3 107 085,6
2012-2015 жылдар аралығындағы мерзімге негізгі экологиялық көрсеткіштер					
Көрсеткіштер	2012 Ж.	2013 Ж.	2014 Ж.	2015 Ж.	
ҚОҚ жұмсалған шығындар, мың тенге	27,0	30,3	27,5	35 816 738	
Стационарлық көздерден атмосфераға шығатын ластағыш заттардың шығарындары, мың тонна	641,4	572,6	603,6	596,4	
Пайда болған қалдықтардың жалпы саны, мың тонна	283 528	318 237	316 070	339 504	

Облыс республиканың орталық бөлігінде орналасқан және оның аумағының ауданы 428 мыңкм²-ге тең. Облыстың орталығы Қарағанды қаласы болып табылады. Халқының тығыздығы облыс бойынша орта есеппен 1 км² аумақта - 3,2 адам.

Облыста 9 селолық аудан мен 11 қала, 10 кент, 192 ауылдықәкімдіктер құрамында 421 селолық елді мекен бар.

Облыс Сарыарканың оңтүстік жақ бөлігінде орналасқан. Қиыр батысында Торғай қолаты және солтүстік-шығысында Тұран ойпаты, оңтүстігінде Бетпақдала сазды шөлі мен Балқаш көлі. Облыс бедері - төмен таулы, ұсақ шоқылы, адырлы және бөктерлі жазықтық. Облыстың батыс бөлігін Ұлытау (1133 м), шығыс бөлігінде Қарқаралы (Жиренсақал тауы, 1 403 м), Кент тауы (1 469 м), Қу (1356 м), Қызылтас (1 283 м), Қызыларай (Ақсоран тауы, 1 565 м, Сарыарканың ең жоғарғы нүктесі), Кешубай (1 559 м) және басқалар; облыстың оңтүстік-батысы мен оңтүстігінде Арал маңы Қарақұмы, екі Мойынқұм, Жетіқоңыр және тағы басқа да құм массивтері жайғасқан.

Облыс минералды-шикізат ресурстарына бай. Көмір, мыс, корғасын, мырыш, марганец, темір, молибден, вольфрам ірі кен орындары бар; күшәла, кобальт, никель және басқа кендердің пайда болғаны белгілі. Сонымен қатар, облыста құрылыс тастары, цемент шикізаты, саз, құм және басқа шикізаттар кен емес шикізаттардың орасан қорлары бар.

Климаты қатты континенталды. Ірі өзендер: Балқаш (18,2 мыңкм²), Қарасор (154 км²), Қыпшақ (64,7 км²), Керей (62,8 км²), Қарақойын (72,5 км²), Қияқты (51,6 км²), Шошқакөл (32 км²), Балықтыкөл (25,8 км²).

4.7.1. Атмосфералық ауа

Облыстыңәуебассейнін ластану деңгейі негізінен15 ірі кәсіпорын бойынша анықталады. Стационарлық көздерден шығарындылар көлемі 2015жыл ішінде – 590,0 мыңтонна құраса,2014жыл ішіндешығарындылардың нақты көлемі– 603,0мың тонна құрап, шығарындылардың жалпы көлемі 13 мың тоннаға азайды.

2015 жылы стационарлық көздер шығарындыларыныңкөлемі:

- атмосфералық ауаға жалпы өнеркәсіп шығарындыларының көлемі, 590 мың тонна;
- атмосфералық ауаға күкіртті ангидридшығарындыларының көлемі, 206,4 мың тонна;
- атмосфералық ауаға азот диоксидішығарындыларының көлемі, 35,2 мың тонна;
- атмосфералық ауағақатты бөлшектер шығарындыларының көлемі, 153,2 мың тонна;
- атмосфералық ауағатұншықтырғыш газдар шығарындыларының көлемі, 182,6 мың тонна;
- басқалары, 12,6 мың тонна.

Облыс бойыншашығарындылар көлемініңазаю динамикасы келесідейшартталған:

- өнімнің негізгі түрлері өндірісінің азаюымен және и экологиялық жобаларды іске асырумен –«Арселор Миттал Теміртау» БД қаптысүзгіні орната отырып №3 ДПбункерлік эстакадасы менқю ауласының сыртында шаңгазтазалауқондырғысын (бұдан әрі – ШГТҚ) реконструкциялаумен, №2 және Зконвертерлерініңсыртындагазтазалауқондырғысын салумен, өндірісте азкүкіртті кенді пайдаланумен;

- «Қарағанды Энергоорталығы» ЖШС-ның ЖЭО-1 ПТВ-100 қазандық агрегаттарында күлтүткіш қондырғыны қалпына келтіруді

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

жүргізумен шығарындылардың 7,3 % азаюымен –Вентури құбырымен бірге скрубберлерді 2 буындағы эмульгаторларға ауыстырумен, сондай-ақ 11 %-ға көмірді және 30 %-ға мазутты шығындауды азайтумен;

- «Қарағанды Энергоорталығы» ЖШС-ның ЖЭО-3 БКЗ – 420 ст. №3 қазандық агрегатында күлтүткіш кондырғыны қалпына келтіруді жүргізумен шығарындылардың 9,6 %-ға азаюымен – Вентури құбырымен бірге скрубберлерді 2 буындағы эмульгаторларға ауыстырумен, сондай-ақ 2,6 %-ға көмірді және 2,7 %-ға мазутты шығындауды азайтумен;

- «CentralAsiaCement» АҚ технологиялық жабдықтарға жүктеме төмендегеннен кейін шығарындылар 88,5 %-ға азайды;

- «Өркен Атасу» ЖШС-да өндірісті тоқтатқаннан кейін шығарындылар 39,7 %-ға азайды;

- «Қазақмыс Энерджи» ЖШС №10 ЖЖЭО қазандығында батареялық эмульгаторларды орнатумен;

- «Қазақмыс Энерджи» ЖШС №14,16 ГРЭС қазандықтарында батареялық эмульгаторларды орнатумен;

- «Қазақмыс Смэлтинг» ЖШС ЖМЗ шихта дайындау бөлімшесінде шаң фильтрін орнатумен;

- «Қазақмыс Смэлтинг» ЖШС БМЗ №2,4 СУДҚС скрубберлерді ауыстырумен.

Атмосфералық ауаның сапасы

«Қазгидромет» РМК стационарлық қадағалауларының деректері бойынша 2015 жыл ішінде Қарағанды к., Жезказған к., Теміртау к. атмосфералық ауасының ластану деңгейі жоғары деп бағаланады.

Шахтинск қаласының атмосфералық ауасының ластануына қадағалау 2 нүктеде жүргізілді (№1 нүкте – Шахтинск ЖЭО Парк көшесі Хусаинов көшесін қиып өтеді, №2 нүкте – Қазақстан шахтасы, 3-ші Құрылыс тұйық көшесі Гагарин көшесін қиып өтеді). Өлшенген заттардың, күкірт диоксидінің, көміртегі оксидінің, азот диоксидінің, азот оксидінің, күкіртті сутегінің, фенолдың, көмірлі сутегінің, аммиак пен формальдегидтің шоғырлануы өлшенді.

Күкіртті сутегінің барынша шоғырлануы №1 нүктеде 1,3 ШЖК және №2 нүктеде 1,1 ШЖК құрады.

Көміртегі оксидінің барынша шоғырлануы №2 нүктеде 1,4 ШЖК құрады.

Қадағалау деректері бойынша қалған заттардың шоғырлануы шекті жол берілетін норма шектерінде болды.

Стационарлық желі деректері бойынша 2015 жыл ішінде Балқаш қаласының атмосфералық ауасын ластау деңгейі жоғары деп бағаланды. Қала ауасы бәрінен бұрын күкіртті сутегімен ласталған.

Қадағалаудың стационарлық желісінің деректері бойынша Саранқаласының атмосфералық ауасының ластану деңгейі төмен деп бағаланды.

Қарағанды облысының атмосфералық ауасын ластаудың сипаттамалары бойынша толық ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

4.7.2. Су ресурстары

Қарағанды облысының аумағындағы беткі суларының ластануын қадағалау 2015 жыл ішінде 7 су объектісінде (Нұра, Шерубайнұра, Қаракенгір өзендері; Самарқан, Кеңгір су сақтағыштары; Ертіс-Қарағанды арнасы; Балқаш көлі).

Нұра өзені Керегетас тауынан басталады және үлкен Теңіз көлімен қосылатын Қорғалжын көл жүйелеріне құйылады. Өзен Қарағанды облысының аумағынан бастау алады және Ақмола облысы арқылы ағып өтеді. Нұра өзенде Самарқанд су сақтағышы орналасқан. Шерубайнұра өзені Нұра өзенінің оңтүстік жағалау сағасы. Шерубайнұра өзеніне Соқыр өзені келіп құяды. Қара Кеңгір өзені Сарысу өзенінің оң сағасы. Кеңгір су сақтағышы Кеңгір өзенінде орналасқан.

Ертіс-Қарағанды арнасы Ақсу қаласынан жоғары жағындағы Ақөзенінің Ертіс сағасынан бастау алады. Арна Нұра өзенін дюкер бойынша қиып өтеді. Арна ірі тұтынушы болып табылатын Қарағанды қаласының сорғы станциясында аяқталады.

Арна Павлодар облысы мен Қарағанды облысының аумақтарынан өтеді.

Қарағанды облысының аумағындағы су объектілері суының сапасы келесідей үлгіде

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

бағаланады: «ластанудың орташа деңгейі» – Кенгір су сақтағышы, Қарағанды –Ертіс арнасы; «жоғары ластанған деңгейі» Нұра, Шерубайнұра, Қаракенгір, Самарқандөзендері, Балхаш көлі.

Шерубайнұра, Қаракенгірөзендері, Кенгір су сақтағышы, Ертіс-Қарағанды арнасының суы 2014 жылмен салыстырғанда – жақсарды, Нұра өзені, Самарқанд су сақтағышы – өзгермеген, Балқаш көлі – нашарлаған.

Облыс аумағында келесідей ЭЖЛ және ЖЛ жағдайлары анықталды: Нұра өзені ЖЛ – 88 жағдай, Қаракенгірөзені ЭЖЛ – 1 және ЖЛ – 44 жағдай, Шерубайнұра өзені ЖЛ – 31 жағдай, Самарқанд су сақтағышы – ЖЛ-8 жағдай, Кенгір су сақтағышы ЖЛ – 4 жағдай.

Беткі сулардың сапасын гидрохимиялық көрсеткіштер бойынша бақылау сипаттамалары туралы толық ақпарат «Қазгидромет» РМҚ сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

Жерасты сулары

Облыстың қоршаған ортасына, атап айтқанда жерасты суларына елеулі аумақты қамтитын Қарағанды-Теміртау, Шерубай-Нұра өнеркәсіптік аудандары басты техногендік әсер етеді.

Қарағанды-Теміртау кешенінің ағынды суларын «ТЭМК» АҚ, ҚарГРЭС-1, «Миттал Стил» АҚ, ҚарГРЭС-2 бірнеше он жылдар бойы (алпысыншы жылдарынан бастап) Самарқанд су қоймасына және Нұраөзеніне ағызып келе жатқанын ерекше атап өту керек. Нұра өзені сынаппен, селенмен, марганецпен, броммен, қорғасынмен, литиймен ластанады. Қазіргі уақытта Нұра өзенінің алқабында Теміртау қаласының өнеркәсіп кәсіпорындарынан келіп түсуімен байланысты техногенді тұнбаларының жаңа арна шөгінділері түзіледі.

Техногендік шөгінділер сынаптың концентрация деңгейі фондық шоғырланудан ондаған және жүздеген есе артық. Топырақта және өзен түбіндегі шөгінділерде сынаптан басқа қорғасынның, мырыштың, мыстың, стронцийдің жоғары мөлшері анықталды. Нұра өзенінің суларында көп мөлшерде қорғасынның, марганецтің, литийдің бар екендігі мәлім болды. Нұра өзені ластануының жоғары деңгейі биогеохимиялық деректермен де расталады. Өзеннің балдырларындағы сынап мөлшері

фондық деңгейлерден жүздеген есе асып кетеді. Өзен ресурстарын әрі қарай пайдалану мүмкін болмай бара жатыр. Сонымен, ластау көздерінің жалпы тізбесіне Нұра өзені қосылады, ол жерасты суларын ластаудың қайталама көзіне айналып келеді.

Шерубай-Нұра өзен аралық көрінісінің жерасты суларын ластаудың негізгі көздері өздерінің ағынды суларын атырыптың бедері бойынша тастайтын Шерубайнұра, Абай, Калининатындағы, Дон, Долинка, Шахтинск, Молодежная, Степная, Шахан шахталары болып табылады.

Сондай-ақ елеулі техногендік шиеленістің тағы да екі учаскесі – Жезқазған мен Балқаш қалалары аудандарының болуы байқалауда.

Жерасты суларын ластайтын негізгі құрамдас бөліктер: бериллий, литий, барий, марганец, нитраттар, темір және басқалар болып табылады.

4.7.3. Жер ресурстары

Қарағанды облысының Жер қатынастары басқармасы ұсынған деректерге сәйкес Қарағанды облысының жалпы жер қоры 2016 жылдың 20 қаңтарындағы жағдай бойынша 42798,2 мың га құрады. Бүлінген жерлердің ауданы облыста 44,8 мың га құрайды, соның ішінде пайдаланылғаны – 10,6 мыңга, ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің ауданы – 13337,3 мың га, елді мекендер аумағы – 3894,1 мың га, қорға сақталған жерлер – 17380,5 мың га және басқалар.

Қазіргі таңда облыстың негізгі экологиялық проблемаларының бірі бұрынғысынша бір қатар көмір өндіруші кәсіпорындарды жекешелендіру, жабу және жою процесінің нәтижесінде иесіз қалып бүлінген жерлерінің қалпына келтіру проблемасы болып қалып отыр, ол негізінен 1996 жылдың 1 шілдесіне дейін облыстың бүлінген және пайдаланылған жерлерінің жартысына жуығы бұрынғы «Қарағанды көмір» ӨБ кәсіпорындарына тіркелді. Жоғарыда аталған жерлердің топырағын қалпына келтіру мақсатында, Республикалық мемлекеттік мамандандырылған кәсіпорыны «Қарағанды калквидшахт» РММК құрды.

«Қарағанды калквидшахт» РММК күштімен 2015 жыл ішінде 0,151 мыңга жердің топырағы

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

қалпына келтірілді (2014 – 0,114 мыңга). Есепті кезең ішінде мемлекет балансына берілген жерлердің алаңы 0,039 мыңгақұрайды.

Бүлінген жерлердің негізгі ауданы «АрселорМиттал Теміртау» АҚ Көмір және Болат департаменттерінің, «Қазақмыс Корпорациясы» ЖШС кәсіпорындарының жылу энергетикасы кәсіпорындарының балансында тұр.

№1, №2 Жезқазған байыту фабрикасының үйінді сақтағышын қалпына келтіру бойынша жұмыстар «Қазақмыс» Корпорациясы» ЖШС табиғат қорғау іс-шаралары жоспарына енгізілген.

Сондай-ақ, «АрселорМиттал Теміртау» АҚ ҚД «Саран» және Т. Күзембаеватындағы шахталарында пайдаланылған карьерлерді қайта қалпына келтіру және пайдаланылған кеністіктерді бітеу жөніндегі жұмыстар жалғастырылуда.

Қалпына келтіру жұмыстары облыстың басқа да кәсіпорындарында жүргізілуде. Мәселен, «Транскөмір» ЖШС-де 2015 жылы 0,024 мыңга жер қалпына келтірілді (2014ж.- 0,024 мыңга). Сондай-ақ «Қазхром» ТҮК АҚ күшімен алаңы 0,089 мыңга (0,417 мыңга) бүлінген жер учакесінің рекультивациялық жұмыстары жүргізілді. «Нова Цинк» ЖШС 0,088 мыңга (0,015 тыс.га) жерді қалпына келтірді.

Топырақтың ластануы

Балқаш қаласында көктемгі кезеңде топырақ қойнауларында мырыш 3,4 – 11,2 ШЖК, хром 0,6 – 12,2 ШЖК, кадмий – 2,0 – 26,0 ШЖК, қорғасын 3,4–28,2 ШЖК, мыс – 21,5–77,8 ШЖК.

Көктемгі кезеңде Балқаш кен-металлургия комбинаты (БКМК) ауданындағы топырақ барынша ластанды, онда мыс – 77,8 ШЖК; қорғасын – 28,2 ШЖК; кадмий – 26,0 ШЖК; мырыш – 10,7 ШЖК және хром – 1,5 ШЖК құрады.

Балқаш қаласының аудандарында металдардың ШЖК-ден асып түсетін барынша шоғырлануы көктемде былайша құралды:

- ЖЭО ауданында мыс – 77,6 ШЖК, қорғасын – 24,9 ШЖК, кадмий – 13,0 ШЖК, мырыш – 10,4 ШЖК, және хром – 2,3 ШЖК;

- БКМК емханасы ауданында мыс – 77,5 ШЖК, қорғасын – 18,4 ШЖК, кадмий – 11,0 ШЖК, мырыш – 10,7 ШЖК;

- Ленин және Әлімжанов көшелерінің қиылысындағы ауданда мыс – 26,6 ШЖК, қорғасын – 26,1 ШЖК, кадмий – 21,0 ШЖК, хром – 12,2 ШЖК және мырыш – 11,2 ШЖК;

- парк аймағы ауданында мыс – 21,5 ШЖК, қорғасын – 3,4 ШЖК, мырыш – 3,4 ШЖК, кадмий – 2,7 ШЖК.

Күзгі кезеңде Балқаш кен-металлургия комбинаты (БКМК) ауданындағы топырақ барынша ластанған, мұнда мыс – 96,3 ШЖК, кадмий – 29,9 ШЖК, мырыш – 27,7 ШЖК, қорғасын – 27,6 ШЖК және хром 3,2 ШЖК шоғырланды.

Балқаш қаласының аудандарында металдардың ШЖК-ден асып түсетін барынша шоғырлануы күзде былайша құралды:

- ЖЭО ауданында мыс – 60,7 ШЖК, қорғасын – 24,2 ШЖК, кадмий – 23,9 ШЖК, мырыш – 15,9 ШЖК;

- БКМК емханасы ауданында мыс – 57,5 ШЖК, кадмий – 23,0 ШЖК, мырыш – 13,6 ШЖК, қорғасын – 9,7 ШЖК және хром – 1,8 ШЖК;

- Ленин және Әлімжанов көшелерінің қиылысындағы ауданда мыс – 27,9 ШЖК, кадмий – 10,1 ШЖК, мырыш – 8,6 ШЖК және қорғасын – 2,8 ШЖК;

- парк аймағы ауданында мыс – 61,3 ШЖК, мырыш – 13,0 ШЖК, кадмий – 11,9 ШЖК, қорғасын – 9,8 ШЖК және хром – 1,1 ШЖК.

Жезқазған қаласында көктемгі кезеңі ішінде қаланың әр түрлі аудандарынан жинап алынған барлық топырақ сынамаларында хром 0,06–0,1 ШЖК; кадмий – 0,9–2,7 ШЖК; мырыш – 2,5–3,8 ШЖК; қорғасын – 1,4–6,9 ШЖК; мыс – 7,3–10,5 ШЖК шектерінде болды.

Қаланың әр түрлі аудандарында металдардың ШЖК-ден асып түсетін барынша шоғырлануы былайша құралды:

- №3 мектеп аумағында шоғырланған мыс – 8,9 ШЖК, мырыш – 3,6 ШЖК, қорғасын – 3,0 ШЖК, кадмий – 2,7 ШЖК;

- Кеңгірсу қоймасы ауданында шоғырланған мыс – 7,6 ШЖК, мырыш – 3,1 ШЖК, қорғасын – 1,4 ШЖК;

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

- ЖЭО-дан 1 км санитарлық-қорғау аймағының шекарасында шоғырланған мыс-10,5 ШЖК, қорғасын-6,9 ШЖК, кадмий-4,6 ШЖК, мырыш- 3,8 ШЖК;

- "Жезқазғанмыс балқыту зауыты" санитарлық-қорғау аймағының шекарасында шоғырланған мыс-7,3 ШЖК, мырыш- 2,5 ШЖК және қорғасын-1,4 ШЖК;

- автомагистраль ауданында шоғырланған мыс-8,2 ШЖК, қорғасын-2,8 ШЖК, мырыш-2,7 ШЖК және кадмий- 1,2 ШЖК.

Күзгі кезең ішінде қаланың әр түрлі аудандарынан жинап алынған барлық топырақ сынақтарында хром 0,1-0,2 ШЖК, кадмий- 0,7-3,3 ШЖК, мырыш-2,6-8,8 ШЖК, қорғасын-0,9-6,0 ШЖК, мыс- 3,8-28,3 ШЖК шектерінде болды.

Қаланың әр түрлі аудандарында металдардың ШЖК -дан асып түсетін барынша шоғырлануы былайша құралды:

- №3 мектеп аумағында шоғырланған мыс-3,8 ШЖК және мырыш-2,6 ШЖК;

- Кеңгірсу қоймасы ауданында шоғырланған мыс-11,0 ШЖК, мырыш- 5,5 ШЖК, қорғасын-1,5 ШЖК және кадмий- 1,4 ШЖК;

- ЖЭО-дан 1 км санитарлық-қорғау аймағының шекарасында шоғырланған мыс-28,3 ШЖК, мырыш-8,6 ШЖК, қорғасын-6,0 ШЖК және кадмий-3,3 ШЖК;

- "Жезқазған мыс балқыту зауыты" санитарлық-қорғау аймағының шекарасында шоғырланған мыс-20,0 ШЖК, мырыш-4,9 ШЖК, қорғасын-1,8 ШЖК және кадмий-1,7 ШЖК;

- автомагистраль ауданында шоғырланған мыс-25,5 ШЖК, мырыш-8,8 ШЖК, қорғасын-3,0 ШЖК және кадмий-2,2 ШЖК.

Қарағанды қаласында көктемгі кезең ішінде топырақ сынақтарында мыс 0,01-0,4 ШЖК, хром- 0,01-0,04 ШЖК, мырыш-0,1-0,6 ШЖК, қорғасын-0,4-1,7 ШЖК, кадмий-0,3-3,6 ШЖК шектерінде болды.

ЖЭО-3 ауданында (Октябрь ауданы) шоғырланған кадмий 3,6 ШЖК және қорғасын-1,7 ШЖК құрады.

"Гүлдер" шағын ауданындағы №101 мектеп «Сабырхан» Орталық байыту фабрикасы» аумағында, «Қазақмыс» Корпорациясы» ЖШС құю зауытының және Қарағанды - Теміртау

автомобиль трассасы ауданындағы топырақ сынақтарында ауыр металдардың ШЖК -дан асып түсетін шоғырлануы байқалған жоқ.

Күзгі кезең ішінде топырақ сынақтарында мыс 0,4-1,2 ШЖК, хром- 0,02-0,2 ШЖК, мырыш-0,9-1,9 ШЖК, қорғасын-0,3-2,0 ШЖК, кадмий-0,2-0,3 ШЖК шектерінде болды.

"Гүлдер" шағын ауданындағы №101 мектеп ауданында шоғырланған қорғасын 2,0 ШЖК, мыс- 1,2 ШЖК және мырыш 1,1 ШЖК құрады.

"Сабырхан" Орталық байыту фабрикасы» аумағында шоғырланған мырыш 1,9 ШЖК және мыс- 1,2 ШЖК құрады.

ЖЭО-3 ауданында (Октябрь ауданы) шоғырланған қорғасын 1,7 ШЖК құрады.

«Қазақмыс» Корпорациясы» ЖШС құю зауытының және Қарағанды - Теміртау автомобиль трассасы ауданында топырақ сынақтарында шоғырланған мыс 1,2 ШЖК құрады.

Теміртау қаласында көктемгі кезең ішінде топырақ сынақтарында хром 0,1-0,3 ШЖК, мыс- 0,003-0,4 ШЖК, мырыш- 0,4-0,5 ШЖК, кадмий 0,3-1,1 ШЖК, және қорғасын 0,2-1,2 ШЖК шектерінде болды.

Автомагистраль ауданында кадмий мен қорғасынның шоғырлануы тиісінше 1,1 және 1,2 ШЖК құрады.

ЖЭО-2 ауданында қорғасынның шоғырлануы 1,2 ШЖК шегінде болды.

Ескі қаладағы нан зауыты, автостанция және №11 мектеп аумағында барлық анықталған ауыр металдар шекті жол берілген нормадан асқан жоқ.

Күзгі кезең ішінде топырақ сынақтарында хром 0,01-0,1 ШЖК, мыс- 0,1-1,2 ШЖК, мырыш- 0,5-1,6 ШЖК, кадмий 0,3-0,6 ШЖК, және қорғасын 0,3-1,7 ШЖК шектерінде болды.

Ескі қаладағы автостанция аумағында шоғырланған қорғасын 1,7 ШЖК құрады.

Нан зауытының аумағында ("Миттал Стіл Теміртау" АҚ-дан 3 км) шоғырланған мыс 1,2 ШЖК және мырыш- 1,6 ШЖК құрады.

ЖЭО-2, автомагистраль және №11 мектеп аудандарында барлық анықталған ауыр металдар шекті жол берілген нормадан асқан жоқ.

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

4.7.4. Жер қойнауы

Қарағанды облысында жер қойнауын пайдалану (пайдалы қазбаларды барлау, өндіру) жөніндегі операцияларды 146 объектідегі (кен орындарындағы, учаскелеріндегі, алаңдарындағы) 115 жер қойнауын пайдаланушы жүзеге асырады. Соның ішінде пайдалы қатты қазбалар бойынша барлау мен өндіруді жүзеге асыратын жер қойнауын пайдаланушы – 68 (96 объектіде) және жалпы тараған пайдалы қазбалар бойынша жер қойнауын пайдаланушы – 47 (50 объектіде).

4.7.5. Биоәртүрлілік

Облыстар республикалық маңызы бар 12 және жергілікті маңызы бар 5 ерекше қорғалатын табиғи аумақтар (ЕҚТА) бар.

Жергілікті маңызы бар табиғат ескерткіштері: «Сібір балқарағайы» - 0,5 га; «Сібіршыршасы» - 0,5 га; «Шайтанкөл көлі» - 0,4 га; «Бассейн көлі» - 0,14 га; «Үңгір» шатыры - 0,1 га; «Алғашқы адам үңгірі» - 1 га «Қарқаралы ұлттық мемлекеттік табиғи паркі» РММ құрамында есепке алынады.

«Қарқаралы ұлттық мемлекеттік табиғи паркі» РММ аумағында 2015 ж. (2014 ж.) ішінде келесі іс-шаралар орындалды:

- орман отырғызу (га) - 15 (10);
- тәлімбақтарға өсімдік қарағай тұқымдары себілді (га) - 0,2 (0,3);
- минералдандырылған белдеулерге күтім жасау (км) - 1957 (1948);
- өзге де ағаштарды кесі, оның ішінде:
 - өтімді қоқысты жинау га/текше м: - (134,3/475);
 - минералдандырылған белдеулерді құру (км) - 9 (9);
 - орман дақылдарына күтім жасау (га) - 120
 - аншлағтар орнату (дана) - 30

Жезқазған ботаникалық бағының аумағында 2015 ж. (2014 ж.) ішінде іс-шаралар жүргізілді:

- карантиндік арамшөптерге қарсы топырақ өңделді; зиянкестерге, ауруларға және арамшөптерге қарсы фитосанитарлық іс-шаралар жүргізілді;
- жоспарлы агротехникалық іс-шаралар жүзеге асырылды: әзірленген жоспарға сәйкес шөптеу, тыңайтқыштар енгізу, суару, тұқымдық материалды жинау, өсімдіктер коллекциясын толықтыру жүргізілді.

2015 жылғы мәдени өсімдіктердің жабайы тұқымдастарының (МӨЖТ) бар-жоғын анықтау үшін келесі флористикалық аудандар: Ұлытау, Қарқаралы, Тобыл-Есіл, Ертіс, Көкшетау, Торғай, Батыс ұсақ

шоқылары, Шығыс, Қарқаралы Бетпақдала ұсақ шоқылары зерттелді.

2015 ж. (2014 ж.) Қарағанды облысының аумағында «Бұйратау» МҰТП-да жұмыстар жүргізілді:

- орманнан тыс қоқыстарды жинау (га.) - 12,3 (23,3);

- алаңдарда өсімдіктер дүниесіне мониторингтік бақылаулар (дана) - 4 (4);

- өртке қарсы минералдандырылған белдеулерге күтім жасалады (км) - 900 (900);

- әзірленген жоспар бойынша орман-техникалық іс-шаралар жүргізіледі.

Қарағанды облыстық аумақтық орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі инспекциясының деректері бойынша мемлекеттік орман қорының жерлерінде (бұдан әрі – МОҚ) 2015 жылы 20 өрт жағдайы болды, өрт шарпып өткен жалпы алаң – 103,82 га, 2014 жылы МОҚ жерлерінде 30 өрт жағдайы болды, өрт шарпып өткен МОҚ жерлерінің алаңы – 66,83 га.

Өрт шарпыған алаңдардың ұлғаюы облыстың ауа райы жағдайларымен (ауаның жоғары температурасы, желдің күшеюі, өрт қауіпті кезеңде жауын-шашынның азаюы) байланысты болды.

2014 жылы аңшылық алқаптардың жалпы алаңы – 34346,89 мың га құрады, 2015 жылы аңшылық алқаптардың жалпы алаңы өзгерген жоқ.

Балық шаруашылығы ұйымдары 2014 жылы балық қорын молайту жөнінде іс-шаралар жүргізді:

- 51 млн. 410 мың дана тұқының балаң құрты;
- 1 млн. 601 мың 787 дана тұқының дернәсілі;
- 167 мың 70 дана ақ амур мен дөңмаңдайдың дернәсілі;
- 2 млн. дана ақ амур мен дөңмаңдайдың балаң құрты;
- 8 млн. дана ақсақ балықтардың балаң құрты;
- 28 мың 714 дана бір жасартуқы;
- 12 мың дана екі жасартуқы.

Балық шаруашылығы ұйымдары 2015 жылы балық қорын молайту жөнінде іс-шаралар жүргізді:

балықтанған бір жасар ақ амурсаны – 23 мың 600 дана;

ақ амурдың балаң құрты – 1 млн. дана;

ақ амурдың дернәсілі – 105 мың 321 дана;

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

тұқының балаңқурты - 57 млн. 370 мың дана;

2 жасартқы - 3 мың 664 дана;

аксақ балықтардың балаңқурты - 4 млн. 100 мың дана;

тұқының дернәсілі - 2 млн. 559 мың 270 дана;

бір жасартқы - 204 мың 500 дана;

дөңмаңдайдың дернәсілі - 1 млн. дана;

дөңмаңдайдың балаңқурты - 102 мың 856 дана;

бір жасармөңке - 4 мың дана;

мөңкенің дернәсілі - 2 мың 500 дана.

4.7.6. Радиациялық жағдай

Төңіректегі гамма сәулеленудің деңгейін қадағалау күн сайын 5 метеорологиялық станцияларда (Балқаш, Жезқазған, Қарағанды, Корнеевка, Родниковский) Уақытша сақтау қоймасы (УСК) және Автоматтандырылған бекетте Қарағанды қ. (№5), Теміртау қ. атмосфералық ауасының ластануын қадағалау жүзеге асырылды.

Облыстың елді мекендері бойынша атмосфераның жерге жақын қабатындағы радиациялық гамма-фонның орташа мәндері 0,02-0,28 мкЗ/сағ. шегінде болды. Облыс бойынша орташа радиациялық гамма-фон 0,16 мкЗ/сағ. құрап, шекті жол берілген нормада болды.

Қарағанды облысы аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті ластануын бақылау көлденең планшеттермен ауа сынамасын іріктеу жолымен 3 метеостанцияда (Балқаш, Жезқазған, Қарағанды) жүргізілді. Барлық станцияларда бес тәуліктік іріктеу сынамалары жүргізіледі.

Облыс аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті түсу орташа тығыздығы 0,7-3,4 Бк / м² шегінен ауытқыды.

Облыс бойынша түсудің орташа тығыздығы 1,2 Бк/м² құрайды яғни, шекті жол берілетін деңгейден аспайды.

4.7.7. Қалдықтар

Қарағанды облысы кәсіпорындарының өнеркәсіп қызметінің процесінде өнеркәсіп қалдықтарының елеулі көлемі құралады. Негізгі бөлігінде бұлар пайдалы қазбалардың кен орындарын игеру және оларды қайта ұқсату процестерінің қалдықтары, сондай-ақ техногендік минералдық түзінділер (ТМТ) болып табылатын күл-шлак қалдықтары.

2015 жылдың қорытындысы бойынша жинақталған өнеркәсіп қалдықтары - 6 874 099,885 мың тонна, оның ішінде: ТМТ - 6 770 478,974 мың тонна, ТМТ-ға жатпайтын өнеркәсіп қалдықтары - 103 620,906 мың тонна.

2015 жылы пайда болған өнеркәсіп қалдықтары 215 709,828 - мың тонна, оның ішінде ТМТ - 211 189,163 мың тонна, ТМТ-ға жатпайтын өнеркәсіп қалдықтары - 4520,665 мың тонна.

Қалдықтарды жинақтаушыларға 1 212 505,537 мың тонна орналастырылды, соның ішінде ТМТ - 1 167 778,807 мың тонна, ТМТ-ға жатпайтын өнеркәсіп қалдықтары - 447 1730 мың тонна.

Пайдаланғаны, кәдеге жаратылғаны, қайта өңделгені, мамандандырылған ұйымдарға тапсырылғаны - 946 752,252 мың тонна, бұл құралған қалдықтардың жалпы санының 43,8 %-ын құрайды.

Соның ішінде ТМТ - 934 444,557 мың тонна (пайда болған ТМТ жалпы санының 44,2 %-ын құрайды), ТМТ-ға жатпайтын өнеркәсіп қалдықтары - 1 230,650 мың тонна (пайда болған қалдықтардың жалпы санының 27 %-ы).

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

4.7.1-ші кесте. 2015 ж. жинақталған өнеркәсіп қалдықтарының өнеркәсіп салалары бойынша көлемі

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі. Барлығы/с.і.	Жинақталған өнеркәсіп қалдықтары (2015 ж.қосқанда), мың тонна		
		барлығы	Оның ішінде:	
			ТМТ	барлығы өнеркәсіп қалдықтары (ТМТ-дан басқа)
1	2	3	4	6
Кен өндіру, соның ішінде:	Барлығы, с.і.	1372621,947	1371590,196	1031,751
	Аршылған жыныстар	1328855,769	1328855,769	-
	Сыйғызатын жыныстар	237,319	237,319	-
	Байыту қалдықтары	39740,41	39740,41	-
	Шламдар	2756,698	2756,698	-
	Күл шлак	124,868	-	124,868
	Өзгелер	906,883	-	906,883
Түсті металлургия, соның ішінде:	Барлығы, с.і.	2924420,405	2922444,256	1976,149
	Байыту қалдықтары	869524,846	869524,846	-
	Аршу және сыйғызу жыныстары	2025647,708	2025647,708	-
	Металлургиялық шлактар	27271,702	27271,702	-
	Шламдар	188,161	-	188,161
	Күл шлак қалдықтары	1226,871	-	1226,871
	ӨТҚ	561,117	-	561,117
Қара металлургия, соның ішінде:	Барлығы, с.і.	188932,55	188204,61	727,935
	Судан айыру қалдықтары	44478,024	44478,024	-
	Металлургиялық шлактар	73369,828	73369,828	-
	Шламдар	7155,642	7155,642	-
	Коксохимия өндірісінің хим. қалдықтары	91,933	91,933	-
	ЖЭО-ның күл шлак қалдықтары	63109,183	63109,183	-
	Қатты ӨТҚ	727,935	-	727,935
Көмір өндіру, соның ішінде:	Барлығы, с.і.	2286222,915	2285075,152	1147,763
	Сыйғызатын шахталық жыныстар	112576,646	112576,646	-
	Аршитын жыныстар	2165705,562	2165705,562	-
	Үйінділер	6792,944	6792,944	-
	Күл шлак қалдықтары	1142,293	-	1142,293
	Өзгелер	5,47	-	5,47
Қайта өңдеу, соның ішінде:	Барлығы, с.і.	3172,338	3164,76	7,578
	Байыту қалдықтары	2897,189	2897,189	-
	Шламдар	53,913	53,913	-
	Күл шлак	4,31	-	4,31
	Шлактар	213,658	213,658	-
	Өзгелер	3,268	-	3,268
Жылу энергетикасы, соның ішінде:	Барлығы	98656,482	-	98656,482
	Күл және күл шлактар	98656,482	-	98656,482
Ауыл шаруашылығы өндірісі, соның ішінде:	Барлығы	73,248	-	73,248
	Көң, саңғырық	73,248	-	73,248
Барлығы аймақ бойынша		6874099,885	6770478,974	103620,906

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

4.7.2-шікесте. Өнеркәсіп салалары бойынша пайда болған, пайдаланылған, қайта өңделген және орналастырылған қалдықтар

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі, барлығы/с.і.	Пайда болған ы, мың тонна	Пайдаланылғаны		Қайта ұқсатылғаны, кәдеге жаратылғаны		Полигондарда орналастырылғаны		Тараптық ұйымдарға тапсырылғаны		Лимит, мың тонна
			мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	
...	-	-	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	мың тонна	(%)	-
Кен өндіру	Барлығы	48664,964	4039,935	8,3	-	-	44624,984	91,7	0,045	-	92572,2
	Аршу және сыйғызу жыныстары	45813,545	3147,946	6,9	-	-	42665,599	93,1	-	-	87062,841
	Байыту қалдықтары	2587,258	830,409	32	-	-	1756,849	68	-	-	4776,148
	Шламдар	253,512	61,39	24,2	-	-	192,122	75,8	-	-	694,72
	Күл шлак	4,417	0,19	4,3	-	-	4,182	94,7	0,045	1	9,125
	Өзгелер	6,232			-	-	6,232	100	-	-	29,366
Көмір өндіру	Барлығы	119897,581	84362,268	70,4	-	-	35516,331	29,62	18,982	-	124683,355
	Аршитынжыныстар	115340,258	84034,868	72,9	-	-	31305,390	27,1	-	0,01	117899,591
	Сыйғызатынжыныстар	4213,698	302,798	7,2	-	-	3910,9	92,8	-	-	6274,900
	Байыту қалдықтары	267,854	-	-	-	-	267,854	100,0	-	-	379,800
	Күл шлак	64,874	19,665	30,3	-	-	28,262	43,6	16,947	26,1	125,064
	Өзгелер	10,897	4,937	45,3	-	-	3,925	36	2,035	18,7	4
Түсті металлургия	Барлығы	37735,855	3885,967	10,3	1015,71	2,7	32901,358	87,2	-	-	577898,577
	Аршитынжыныстар	3168,662	0,735	0,1	-	-	3167,927	99,9	-	-	536297,356
	Сыйғызатынжыныстар	3792	3792	100	-	-	-	-	-	-	621,983
	Байыту қалдықтары	29506,341	-	-	-	-	29506,341	100	-	-	38881,797
	Шламдар	23,434	-	-	-	-	23,434	100,0	-	-	35,04
	Металлургиялық шлактар	948,53	-	-	1015,71	107	-	-	-	-	812,043
	Күл шлак	292,158	93,22	31,9	-	-	198,938	68,1	-	-	1235,084
	Өзгелер	4,730	0,012	0,3	-	-	4,718	99,7	-	-	15,274
Қара металлургия	Барлығы	4377,978	-	-	760,116	93,8	3370,916	76,9	395,706	9	5807,017
	Металлургиялық шлактар	2375,511	-	-	49,324	-	1935,935	81,5	390,252	16,4	3118,200
	Байыту қалдықтары	64,096	-	-	208,152	-	-	-	-	-	180,0
	Коксохим өндірісінің қалдықтары	1,565	-	-	0,815	-	-	-	5,454	348,5	-
	Шламдар	94,558	-	-	1,696	-	92,862	98,2	-	-	190,246
	ЖЭО-ның күл шлақ қалдықтары	1309,119	-	-	-	-	1309,119	100	-	-	2194,473

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

	Өнеркәсіптік-тұрмыстық көзгелер	533,129	-	-	500,129	93,8	33	6,2	-	-	124,098
Қайта өңдеу	Барлығы	534,644	69,902	13,1	-	-	380,093	71,1	84,67	15,8	893,941
	Байыту қалдықтары	495,829	60,000	12,1	-	-	361,929	73	73,9	14,9	749,784
	Шламдар	0			-	-	0	-	-	-	26,425
	Шлактар	20,845	5,937	28,5	-	-	14,908	71,5	-	-	93,393
	Күл шлак	1,073			-	-	0,003	0,3	1,070	99,7	3,759
	Өзгелер	16,897	3,965	23,5	-	-	3,253	19,2	9,7	57,4	20,580
Жылу энергетикасы	Барлығы	4433,731	-	-	-	-	4433,731	100	-	-	5031,533
	Күл және күл шлактар	4433,731	-	-	-	-	4433,731	100	-	-	5031,533
Ауыл шаруа өндірісі	Барлығы	65,075	3,73	5,7	-	-	23,124	35,5	38,221	58,7	76,675
	Кен, саңғырық	65,075	3,73	5,7	-	-	23,124	35,5	38,221	58,7	76,675
Барлығы аймақ бойынша		215709,828	92361,802	42,8	1775,826	0,8	121250,537	56,2	537,624	0,2	806963,3

2015 және 2014 жылдар ішіндегі қалдықтар санын салыстырған кезде қалдықтар көлемінің ұлғаюы байқалады: пайда болуы – 10218,458 мың тоннаға, осы фактіге қарамастан орналастыру көлемі 10652,556 мың тоннаға азайды, қалдықтарды пайдалану көлемі 21068,918 мың тоннаға ұлғайды (2015 жылы – 43,8 %, 2014 жылы – 35,8 %).

2015 жылы қалдықтар санының ұлғаюы «Шұбаркөл көмір» АҚ жыныстарды аршып көмір өндіруден, «Қазақмыс» Корпорациясы» ЖШС Бөрілі ҚД, аз мөлшерде «Өркен Кентөбе» кәсіпорындарында байқалады.

Өндіріс қалдықтарын пайдалану көрсеткіштерінің ұлғаюы, атап айтқанда жыныстарды аршу және сыйдыру кезінде 2015 жылы бүлінген жерлер

Аландарыңалпына келтіру және игерілген кеңістіктерді бітеу жөніндегі жұмыстардың ұлғаюына байланысты болды.

Тау-кен және шахталық жыныстар, байыту қалдықтарын, күл шлақ сияқты өнеркәсіп қалдықтар, игерілген жерлерді рекультивациялаудың техникалық кезеңін жүргізу мақсатында, карьер жолдарын, қорғаныш дамбаларын, үйінділерді тегістеу үшін пайдаланады.

Мәселен, «Шұбаркөл көмір» АҚ кәсіпорындарында пайда болған аршылған жыныстар ішкі үйінділерге орналастырылады. 2015 жыл ішінде құралған 58547,02 мың тонна-

жыныстардан 45172,29 мың тонна аршылған жыныс пайдаланылды, бұл 77 %-дық ұрайды.

«Қазақмыс» Корпорациясы» ЖШС Бөрілі ҚД Қушоқы разрезінің аршылған жыныстары жоғарыда аталған тәсіл сияқты ішкі үйінділерге орналастырылады. Пайда болған 7482,215 мың тонна аршылған жыныстардың 7482,215 мың тоннасы разрездің ішкі үйінділеріне орналастырылды, бұл 100% пайдалануды құрайды.

«SatKomir» ЖШС-де есепті кезеңде 1591,3 мың тонна мөлшерде пайда болған аршылған жыныстар толықтай ішкі үйінділерге орналастырылды, 2014 жылы – 1113,8 мың тонна немесе 100%.

«Қазхром» ТҰК» АҚ «Қазмарганец» КБ аршылған жыныстардың ішкі үйінділерге орналастырып, кәсіпорын мұқтаждықтарына пайдаланады. Есепті кезең ішінде 7248,876 мың тонна пайда болып, оның 2288,876 мың тоннасы (31,6%) пайдаланылды.

«АрселорМиттал Теміртау» АҚ БД 2015 жылы 5406,669 мың тонна қалдықтар пайда болды, 2399,083 мың тоннасы кәдеге жаратылды және қайта өңделді, сондай-ақ мамандандырылған ұйымдарға тапсырылды, бұл 44,4%-дық ұрайды. Домна шлактары түйірленген шлаққа және қиыршық тасқа қайта өңделеді, бұдан кейін 2013 жылдың 10 желтоқсан айындағы № ҚК 1303 шартқа сәйкес «Бұқтарма цемент компаниясы» АҚ-да тапсырылады, байыту қалдықтарын ЖЭО-2 отын ретінде

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

пайдаланады, коксохимия өндірісінің химиялық қалдықтары (қышқыл желімбас) келісімшарт бойынша «Шайыр-Тау» ЖШС-ге қайта өңдеу беріледі. Фустарларды кәдеге жаратуға арналған қондырғыда қайта өңделеді. 2015 жылы құралған 0,815 мың тонна қалдықтардың 3,19 мың тоннасы қайта өңделді, кәдеге жаратылды және тапсырылды, тапсыру бұрын жинақталғандарды есепке ала отырып жүзеге асырылады.

«Kazakhmys Smelting» ЖШС, «Қазақмыс» Корпорациясы ЖШС металлургиялық шлактары байыту фабрикаларына беріле отырып қайталап қайта өңделеді. Есепті кезең ішінде құралған 828,53 мың тонна шлактардан 895,71 мың тонна (108%) қайта өңделді. 2014 жылы құралған 881,86 мың тонна шлактардан 573,618 мың тонна қайта өңделді, бұл 65 %-ды құрайды.

Улы қалдықтар полигондары туралы:

Қарағанды облысының аумағында улы қалдықтарды көмуге және залалсыздандыруға арналған полигон жоқ.

«АрселорМиттал Теміртау» АҚ балансында қауіпті қалдықтарды орналастыруға арналған полигон бар – бұл құрамында хромы баршламдардың улы қалдықтарын орналастыруға арналған полигон («янтарь» деңгейі) және бұрын химиялық алау және

ректификация цехтарының коксохимия өндірісі (қышқыл желімбаспен фустар) қалдықтары орналастырылған химиялық қалдықтар үйіндісі («қызыл» деңгейі).

Улы қалдықтар полигонының жобалық сыйымдылығы 60 мың куб м (48,60 мың тонна), алаңы 20 га, химиялық қалдықтар үйіндісінің жобалық көлемі – 386,0 мың тонна, алаңы – 9,2 га құрайды.

Химиялық қалдықтар үйіндісінде 2013 жылдың аяғынан бері коксохим өндірісінің қалдықтарын орналастыру жүзеге асырылмайды. 04.05.2014 ж. № 1901 келісімшартқа сәйкес қышқыл желімбас «Шайыр-Тау» ЖШС-іне беріледі.

2015 жыл ішінде 0,704 мың тонна қышқыл шайыр пайда болып, үйіндіде бұрын жинақталған қалдықтарды есепке ала отырып 3,079 мың тоннасы тапсырылды, 2014 жыл ішінде 0,759 мың тонна пайда болып, 1,744 мың тонна тапсырылды.

Фустар кәсіпорында қайта өңделеді, сондай-ақ «Шайыр-Тау» ЖШС-іне тапсырылады. 2015 жылы 0,815 мың тонна қалдық пайда болды және қайта өңделді, бұрын жинақталғандарды есепке ала отырып 2,375 мың тоннасы тапсырылды, 2014 жылы пайда болып, қайталап қайта өңделгені – 0,816 мың тонна, тапсырылғаны 0,885 мың тонна.

4.7.3-ші кесте. «АрселорМиттал Теміртау» АҚ улы қалдықтарының полигондары

Улы қалдықтар полигоны иесінің атауы	Қай кезеңнен бастап	Жинақталған қалдықтар көлемі, мың тонна	Қолданылатын орналастыру әдісі	Соңғы инспекциялық тексеру күні
Улы қалдықтар полигоны - «Арселор Миттал Теміртау» АҚ	1986	6,726	Ақтара тиеу	қараша-желтоқсан 2014 ж.
Химиялық қалдықтар үйіндісі - «Арселор Миттал Теміртау» АҚ	1990	91,933	2013 жылдан бері қалдықтар орналастырылмайды	қараша-желтоқсан 2014 ж.

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

Улы қалдықтарды кәдеге жарату, кәдеге жаратылған қалдықтар саны

2015 жылы қауіпті қалдықтарды кәдеге жаратумен келесі кәсіпорындар айналысты:

- «Чистый дом» ЖШС Қарағанды қ. орналасқан, арнаулы аспапта қалдықтарды сынаптан арылтқыштармен араластыру жолымен сынап құрамды қалдықтарды қайта өңдеу жөніндегі қызметті жүзеге асырады. 2015 ж. ішінде 16,44 тонна, 2014 жылы – 42 тонна кәдеге жаратылды;

- «Инновация» ЖШС Қарағанды қ. орналасқан, сынап құрамды қалдықтарды қайта өңдеу жөніндегі қызметті жүзеге асырады. 2015 ж. ішінде 4 тонна, 2014 жылы – 23 тонна кәдеге жаратылды;

- «Трек» ЖШС Теміртау қ. орналасқан, негізгі қызмет түрі майшлам қалдықтарды кәдеге жарату болып табылады. Қолданылатын технологияның сипаттамалары: тұндыру, центрифугалау, сепарациялау, жанармайды айдау, ыдырату және бейтараптандыру. Алынған отын технологиялық буды алу үшін қазандықтарда жағу жолымен кәдеге жаратылады. 2015 ж. ішінде кәдеге жаратылған майшлам – 2 787

тонна, май – 1014 тонна; 2014 жылы – 3 200 тонна;

- «Баджранг» ЖШС, Қарағанды қ. орналасқан, мамандандырылған алаңшада биологиялық технология бойынша қатты және паста тәрізді мұнайшламдарын кәдеге жарату үшін, кәсіпорынның деректері бойынша 2015 ж. ішінде 1148 тонна, 2014 жылы – 420 тонна кәдеге жаратылды;

- «Промотход Казахстан» ЖШС, Қарағанды қ. орналасқан, пластмасса қалдықтарын, резеңке құрамды, сынап құрамды қалдықтарды, жеке қорғану құралдарын, арнаулы киім және тоқыма қалдықтарын, мазутпен былғанған топырақты, мұнайшламдарын (биологиялық тазартуды қоса отырып), электронды батареяларды, оргтехниканы, электротехниканы және тұрмыстық техниканы, ЖҚОЛ құрамды қалдықтарды жинау, тасымалдау, сақтау, қайта ұқсату және олармен айналысудың басқа да түрлерін жүзеге асырады. Кәсіпорынның алдын ала деректері бойынша 2015 ж. ішінде 184,7 тонна, 2014 жылы – 175,12 тонна кәдеге жаратылды.

Ресурс үнемдеуші және экологиялық таза технологияларды енгізу.

Есепті кезең ішінде «Лира» фирмасы ЖШС «АрселорМиттал Теміртау» АҚ-ға тиесілі 51 224 тонна көлемдегі болат балқытатын шлақты қайта өңдеді.

«АрселорМиттал Теміртау» АҚ-ның болат балқытатын шлақтарының қалдықтарын қайта өңдеу жөніндегі қызметтерді «Мицар 73» ЖШС көрсетіп келеді, 2015 жыл ішінде 180271,4 тонна қайта өңделді.

Облыс аумағында бұрын жинақталған қалдықтарды қайта өңдеуді жүзеге асыратын кәсіпорындар бар. Мәселен, «Сары Қазына» ЖШС жер қойнауын пайдалануға, одан әрі катодты мысты алуға жасалған келісімшарт негізінде Қоңырат кенішінің техногендік минералдық түзілімдерін жетілдіруді жүргізеді.

Теміртау қаласында болат балқытатын шлақты қайта өңдейтін кәсіпорындар жұмыс істейді, есепті кезең ішінде «Лира» фирмасы ЖШС «АрселорМиттал Теміртау» АҚ-ға тиесілі 11,136 мың тонна көлемдегі қалдықтарды қайта өңдеді.

«АрселорМиттал Теміртау» АҚКД № 2 көмір фабрикасында суда айырылған қалдықтарды құрғату және өндірісте көмірді байыту қалдықтарын қайталама пайдалану бөлімшесі енгізілді. «ПромТехнология» ГДК ЖШС-мен келісімшарт жасалды. Қоймадағы қалдықтардан көмір шламдарын алу және оны «АрселорМиттал Теміртау» АҚЖЭО-2 және ЖЭО-ПВС жылу орталықтарына қайтару жөніндегі жұмыстар жүргізілуде.

ТҚҚ полигондары

Қалалар мен аудандар әкімдіктерінің ұсынған деректері бойынша Қарағанды облысының аумағында барлығы 202 ТҚҚ полигоны орналасқан. 2015 жылға 45 ТҚҚ полигонның қажетті құжаттамасы бар.

Елді мекендердің полигондары мен үйінділерінде жалпы жинақталған ТҚҚ – 8 320,841 мың тонна.

2015 жылғы есепті кезең ішінде облыс бойынша құралған ТҚҚ – 546,821 мың тонна, соның ТҚҚ полигондары мен үйінділерінде орналасқаны – 535,207 мың тонна, кәдеге жарату пайызы 2,1 құрайды. Өткен жылдың сәйкес кезеңі ішінде құралғаны 548,89 мың

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

тонна және орналасқаны 538,89 мың тонна, кәдеге жаратылғаны – 10 мың тонна.

2015 жылы облыс бойынша заңдастырылған ТҚҚ полигондарының саны ұлғайды, 2015 жылдың қорытындылары бойынша заңдастырылған полигондардың саны 25 бірлікке ұлғайған.

2015 жылға қоршаған ортаға эмиссияға рұқсаттар 45 ТҚҚ полигонына алынды.

Қолданыстағы ТҚҚ полигондарының саны және жай-күйі туралы қысқаша ақпарат 4.7.4-ші кестеде ұсынылған.

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

4.7.4-ші кесте. Қолданыстағы ТҚК полигондарының саны және жай-күйі туралы қысқаша ақпарат

р. с.	Қалалар мен аудандар атауы	Полигонның иесі		Жұмыс істеу кезеңі	Жобалық қуаты, мың т	ТҚК полигонында орналастырылғандар көлемі						Кәдеге жаратылғаны		Жою қорының және жинақталған қаржылар сомасының болуы
		жеке меншік	коммуналдық меншік			жалпы	Рұқсат бойынша		Рұқсатсыз		мыңтонна	%		
							Есепті кезең ішінде	Өткен жылдың сәйкес кезеңі ішінде	Есепті кезең ішінде	Өткен жылдың сәйкес кезеңі ішінде				
1	2	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
1.	Қарағанды қ.	«Қарағанды қаласының «Гор-Ком-Транс» ЖШС	-	1993-2015 жж.	2395,765 мың тонна	2321,656	76,949	83,33	-	-	11,4	9,6	185000,0	
		«Қарағанды-Ресайклинг» ЖШС		2010-2018 жж.	жылына 216,075 мың тонна	57,5	9,3	6,7	-	-	0,214	2,3	600,0	
2.	Саранк.	-	«Абаттандыру» ЖШС	2003-2032 жж.	584,844 мың тонна	117,13	8,30	10,61	-	-	-	-	199,360	
3.	Шахтинскк.	-	«Горкомхоз» КМК	«Горкомхоз» ЖШС 1995 жылдан бері	жылына 135 мың тонна	292,3	32,9	34,2	-	-	-	-	400,0	
4.	Қаражал қ.	-									-	-	50,0	
5.	Приозерскк.	-	«УЖКР» КМК	2008-2023 жж.	210,303 мың тонна	208,15	3,75	4,94	-	1,38	-	-	-	
6.	Балқашк.	-	«Горкомхоз-2012» ЖШС	2005-2019 жж.	750,0 мың тонна	500	50	50	-	-	-	-	480,0	
7.	Теміртаук. Ақтау кенті	«Гордор-сервис-Т» ЖШС	-	2006-2054 жж.	8222,8 мың тонна	590,94	37,1	43,07	-	-	-	-	128,0	
		«Аль-Матин» ЖШС		2008-2018 жж.	12,641 тыс. тонна		0,002							
		«GIS COM» ЖШС		2015-2029 жж.	30000 мың тонна									
8.	Сәтбаевк		«Сәт-Сәулет»	2005	1500,	890,5	36,5	36,5	-	-	-	-	250,	

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

			ЖШС	ж. бері	0 мыңт онна								0
9.	Жезказганқ.	-	ТҚШ, ЖКж АЖбөлімінің «Жезказганқ. әкімдігінің полигоны» ЖШС	2012ж. маусым ынан, 2013ж. шілдесін ен бері пайдала нылады	жыл ына 57,6 мыңт онна	53,115	20,905	16,56	-	-	-	-	10,0
10.	Абай ауданы	-	«Абайқ. әкімінің аппараты» ММ	2001-2017 жж.	453,55 мыңт онна	94,93	13,8	12,0	-	-	-	-	-
11.	Осакаров ауданы	-	«Осакаров ауданы әкімінің аппараты» ММ	2013 жылдан бері	291,948 мыңт онна	950,46	20,5	23,0	25,0	50,0	-	-	-
12.	Ақтоғай ауданы	-	«Ақтоғай селосы әкімінің аппараты» ММ	2015 ж. мамыр ынан - 2033 ж. аралығы нда	353,600 мыңт онна	146,599	0,040	-	19,65	19,68	-	-	-
			«Шабанбайби с/әкімінің аппараты» ММ	2015 ж. сәуіріне н - 2033 ж. аралығы нда	20,000 мыңт онна								
13.	Шет ауданы	-	«Ақсу-Аюлыәкімінің аппараты» ММ	2014ж. бері	13,560 мыңт онна	295,45	4,6	-	27,75	30,0	-	-	-
			«Ақжал п. әкімінің аппараты» ММ			90,67	5,5	5,80					
14.	Ұлытау ауданы	-	-	-	-	88,8	-	-	8,1	8,2	-	-	-
15.	Бұқар жырау ауданы	2 «Зи-киров» ЖК	-	2014 ж. бері	382,6 мыңт онна	370,301	0,5	0,5	12	10,4	-	-	-
16.	Жаңаарқа ауданы	-	«Жаңаарқа-Жылу» КМК, Атасу пос.	-	-	307,7	4,0	4,32	22,3	10,0	-	-	-
17.	Қарқаралы ауданы	1	24 Селолық округтер әкімдерінің аппараттары ММ	2009-2019 жж.	240,000 мыңт онна	465,44	5	-	23,3	22,7	-	-	-
			Даутов Т.Ж. ЖК	2015 ж. бері	57,000 мыңт онна								
18.	Нұра ауданы	-	-			479,2	-	-	65,20	55,0	-	-	-
Барлығы		8	37	-	-	8 320,841	331,907	331,530	207,360	207,360	11,614	2,1	2302,360

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

Коммуналдық ТҚК кәдеге жарату және қайта өңдеу проблемасы облыстың экологиялық проблемаларының тізіліміне енген. Бүгінгі күнге Қарағандық және бес қанаттас қалалар үшін ТҚК-ны бөлектеп жинау жүйесі негізінде Қарағандық қаласында өнімділігі жылына 200 мың тонна қоқыс сұрыптау кешенін салу мәселесі шешілуде.

Жезқазған қ. Кеңгір кентінде Биоэлектростанция құрылысы жоспарлануда.

«Kaz Green Energy» компаниясының өз қаржылары есебінен «Биоэлектростанция құрылысы» жобасына ТЭН әзірленді. Қазіргі уақытта жобалық-сметалық құжаттама әзірленіп жатыр. Объектіні іске қосу 2016 жылдың соңына жоспарланған. Қайта өңделетін қалдықтардың жоспарланған көлемі 180-280 тонна/тәулік құрайды.

Тарихи ластағыштар.

Бүгінгі күнге «Дарьял-У» радиолокациялық станциясы (РЛС) тарихи ластағыш болып қалып отыр, оның аумағында жойылуы қиын органикалық ластаушылар (ЖҚОЛ) құйылған конденсаторлары бар контейнерлер сақталуда.

Барлығы 5946 конденсаторларымен 183 контейнер және құрамында ПХД қалдықтары (ескі-құсқы нәрселер, пайдаланылған арнаулы киімдер, адсорбент қалдықтары) бар 3 контейнер «Дарьял-У» РЛС-1 дайын өнімдер қоймасында тұр, ол пломбаланып, Мамандандырылған қызмет басқармасының қарулы күзетіне алынған.

Қарағанды облысы Ақтоғай ауданының № 2 аудандық сотының 2014 жылғы 18 ақпандағы № 2-32/2014 шешімімен қауіпті қалдықтар иесіз деп танылған және 2014 жылғы 16 сәуірдегі актімен конденсаторлары бар контейнерлер республикалық берілді.

«ТЭМК» АҚ аумағында сақталып жатқан иесіз сынап және басқа да қауіпті химиялық заттарда тарихи ластану болып қалып отыр.

Теміртау қаласы сотының 24.02.2014ж. № 2-707 шешімімен аталмыш қалдықтары иесіз деп және республикалық меншікке берілген деп танылған. Бүгінгі күнге аталмыш қалдықтар «ТЭМК» АҚ аумағында сақталуда.

Химияландыру құралдары

Улы химикаттарды сақтауға арналған қоймаларды есепке алу жөнінде жүргізілген түгендеуге сәйкес Қарағанды облысы бойынша пестицидтерді сақтауға арналған 9

қойма, соның ішінде: Абай ауданында 5, Бұқар жырау ауданында – 2, Қарағанды қ. – 1, Жезқазған қ. – 1 қойма есепке алынды.

Қарағанды облысында Бұқар жырау, Абай және Жаңаарқа аудандарында улы химикаттардың ескі, қолданыста жоқ зқорымы бар.

Облысқа пестицид әкелумен: «Астана-Нан» ЖШС, «Корпорация Рамут» ЖШС, «Бай жер» ЖШС, «Август - Казахстан» ЖШС, «Ер Ес Ай» ЖШС, «Сингента Казахстан» ЖШС айналысады.

2015 жылы облыс аумағында арамшөптерге, ауыл шаруашылығы дақылдарының зиянкестері мен ауруларына қарсы 314,3 мың тонна пестицидтер, 4,218 тонна минералдық тыңайтқыштар, 2014 жылы 368,7 мың тонна пестицидтер және 2,423 тонна минералдық тыңайтқыштар қолданылды.

Пестицидтерден босаған ыдыстарды жергілікті бюджет пенауыл шаруашылығы өндірушілерінің қаржылары есебінен химиялық қондығыннен кейін шарттарға сәйкес жеткізіп беруші фирмалар алады.

Бүгінгі күнге аудандарда жергілікті бюджет есебінен сатып алынған пестицидтерден босаған 2926 дана ыдыс сақталуда.

Облыста республикалық бюджет бойынша облысқа келіп түскен пестицидтерден босағандыстарды жою мәселесі орын алғаны аян, өйткені бұған қалдықтардың осындай түрін қабылдауға қабілетті улы қалдықтар полигондарының жоқтығы себеп болып отыр.

4.7.8. Жаңартылатын энергия көздері

Қарағанды облысында жаңартылатын энергия көздерімен (ЖЭК) өндірілген электр энергиясының көлемі келесі көрсеткіштерді құрады:

2013 жыл – 32,5 мың кВт.сағ., оның ішінде: 28,3 мың кВт.сағ. (87,1%) – күн электр станцияларымен және 4,2 мың кВт.сағ. (12,9%) – жел электр станцияларымен;

2014 жыл – 19,5 мың кВт.сағ., оның ішінде: 18,6 мың кВт.сағ. (95,4%) – күн электр станцияларымен және 0,9 мың кВт.сағ. (4,6%) – жел электр станцияларымен.

2015 жыл – 1 123,7 мың кВт.сағ., оның ішінде: 1 106,4 мың кВт.сағ. (98,5%) – шағын су электр станцияларымен және 17,3 мың кВт.сағ. (1,5%) – жел электр станцияларымен.

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

ЖЭК-мен өндірілген электр энергиясының жалпы өндірілген электр энергиясының көлеміндегі үлесі 2014 жылы 0,0002 % құрады.

Бүгінгі күні ЭКСПО-2017 Халықаралық мамандандырылған көрмесіне дайындық аясында «Қазақстан» ұлттық павильонының интерактивті картасына орналастыру үшін жаңартылатын және баламалы энергия көздерін дамыту саласында 10 көрмелік жоба анықталып отыр, соның ішінде: 4 жүзеге асырылған және 6 жаңа жоба.

4 көрмелік жоба 2011 жылдан 2015 жылға дейінгі уақыт аралығында жүзеге асырылды:

осылайша, 2011-2012 жылдары «Шұбаркөл Көмір» АҚ-да қуаты 2 МВт газпоршеньді қондырғы құрылысының 1-кезегі жүзеге асырылды;

2015 жылы Бұхар-Жырау ауданында «АПК Вольнский» ЖШС-де электр және жылу энергиясын, органикалық тыңайтқыштар алу мақсатында органикалық қалдықтарды қайта өңдеуге бағытталған биогаз қондырғысы іске асырылған;

сондай-ақ 2015 жылдан бастап «АрселорМиттал Теміртау» АҚ-ның Ленин атындағы шахтасында қуаты 1,4 МВт газпоршеньді қондырғысы жұмыс жасауда;

Бұхар-Жырау ауданында «ҚазСуШар» ШБҚ РМК-ның Ынтымақ суқоймасында 2015 жылы шағын су электр станциясы іске қосылды.

Жобалар 1,2 млрд. теңге сомасында жеке инвестициялар есебінен жүзеге асырылған. Нысандардың жалпы электрлік қуаты 4,2 МВт құрайды.

2017 жылға қарай ЖЭК дамыту саласында 6 жаңа жобаны іске қосу жоспарда:

1) «Қарағанды облысы Ақтоғай ауданы Гүлшат кентінде қуаты 40 МВт күн электр станциясының (КЭС) құрылысы»;

2) «Қарағанды облысы Саран қаласында қуаты 100 МВт күн электр станциясының (КЭС) құрылысы»;

3) «Қарағанды облысы Шет ауданы Ағадыр кентінде қуаты 50 МВт күн электр станциясының (КЭС) құрылысы»;

4) «Қарағанды облысы Қарқаралы ауданы Қарқаралы қаласында қуаты 60 МВт жел электр станциясының (ЖЭС) құрылысы»;

5) «Қарағанды облысы Осакаровка ауданы Осакаровка кентінде қуаты 10 МВт жел электр станциясының (ЖЭС) құрылысы»;

6) «Қарағанды облысы Абай ауданы Құрма кентінде «Агрофирма Курма» ЖШС-де биогаз қондырғысы».

Жобалар 2015 жылдан бері 161,5 млрд. теңге көлеміндегі жеке инвестиция есебінен жүзеге асырылуда.

Құрылыс аяқталғаннан кейінгі қондырғылардың жалпы электрлік қуаты 261 МВт құрайтын болады.

Жобалар Саран, Қарқаралы қалаларын және Абай, Ақтоғай, Осакаровка және Шет аудандарын қамтиды.

Сонымен қатар орталық электрмен жабдықтаумен қамтылмаған елді мекендерді электрлендіру үшін ЖЭК қондырғыларын орнатуға жеке тұтынушыларға мекен-жайлық жәрдем көрсету бойынша жұмыстар жалғасуда.

Осылайша, 2014 жылы Қарағанды облысының әкімдігі тарапынан Ақтоғай ауданының «Нұр» (1 КЭС) және «Нұрсәт» (3 КЭС) шаруа қожалықтарында әрқайсысының электр қуаты 4 МВт-тан 4 күн электр станциясын орнату жобалары жүзеге асырылды.

Күн электр станцияларын орнатқаннан кейін шаруа қожалықтарына 4 қондырғыға 8 860 мың теңге көлемінде мекен-жайлық жәрдем ақы төленді.

Алдағы жоспарлық кезең – 2017-2019 жылдары берілген бағдарлама бойынша 38,1 млн. теңге сомасында (әр жыл сайын 12,7 млн. теңгеден) қаражат бөлу жоспарлануда. Қаражат 12 бірлік (әр жыл сайын 4 қондырғыдан) ЖЭК қондырғысын сатып алуға жұмсалмақ.

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

4.7.9. Қоғамдық көлік

4.7.5-ші кесте. Облыс ішілік қатынастарда жүрген Қарағанды облысы автокөлігінің саны мен жылы

КҚ типі	Барлығы	Жылы			
		>15 жыл	10-15 жыл	5-10 жыл	<5 жыл
Автобустар	544	141	52	183	168
Шағын автобустар	345	178	4	1	162
	889	319	56	184	330

4.7. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ

4.7.10. Экологиялық мәселелер

№	Экологиялық мәселе	Ағымдағы ахуал. Қабылданып жатқан шаралар
1	«Дарьял-У» радиолокациялық станциясы аумағындағы құрамында полихлоридфенил бар конденсаторлар контейнерлерін ақету және кәдеге жарату проблемасы	Қарағанды облысының Ақтоғай ауданы сотының 2014 жылғы 18 ақпандағы шешімімен қауіпті қалдықтар республикалық меншікке «Жасыл Даму» АҚ балансына берілген. Дайын өнімдер және орамдар қоймасын күзетуді «Қарағанды облысының мамандандырылған күзет қызметі» ММ (Күзет) жүзеге асырады.
2	ҚТҚ кәдеге жарату проблемасы	Мемлекеттік-жеке серіптестік тетігі бойынша инвестор-концессионерді іздеу жөніндегі жұмыс жүргізілуде. Қоқыстарды бөлектеп жинаумен айналысатын кәсіпорындар бар («ГорКомТранс» ЖШС, «ТТК» ЖШС, «Промотход Казахстан» ЖШС). Қарағанды, Теміртау қалаларында пластик, шыны және сынап құрамды аспаптарды жинау үшін контейнерлер орнатылған «Қарағанды қаласында Абай, Теміртау, Саран, Шахтинск қала-спутниктермен қатты тұрмыстық қалдықтарды басқару жүйесін қайта жаңғырту» инвестициясына негіздеме әзірленді. Тұрмыстық ТҚҚ-ны бөліп жинау, сұрыптау, кәдеге жарату және қайта өңдеуді енгізу бойынша 2020 жылға дейін облыстық Жол картасын әзірлеу жүргізілуде.
3	Нұра өзенінің түбіндегі шөгінділерді және Теміртау к. бұрынғы «Карбид» АҚ өнеркәсіп алаңының сынаппен қайта ластануы	«ТЭМК» АҚ өз қаржылары есебінен ЖСҚ әзірледі, «Теміртау электрметаллургиялық комбинаты» АҚ Теміртау к. химия-металлургия зауытының өнімділігі 10000 м ³ /тәул. бейтараптандыру және өндірістік ағынды суларды тазалау торабын қайта қалпына келтіру» жобасына 2015 жылғы 13 қазандағы №10-0325/15 оң мемлекеттік сараптама алынды. «ТЭМК» АҚ есептеулеріне сәйкес тазалау имараттарының құрылысына 900,0 млн. теңге сомасында қаржы-қаражат бөлуші жоспарланып отыр. Жергілікті бюджетте қажетті қаржылар жоқ, осыған байланысты «ТЭМК» АҚ-ға жобаны өз қаржылары есебінен қаржыландыру мүмкіндігін қарау туралы хат жолданды.
4	Шахтинск к., Саран к. тазалау имараттары мен кәріз жүйелерінің апатты жағдайы	Шахтинск қаласындағы тазалау имараттары апатты жағдайда. Аэротендтердің, бірінші және қайталама тұндырғыштардың темір бетон конструкциялары тозған. Лай қырғыш металл конструкциялар коррозияға ұшыраған. Сорап қондырғылары мен ілмекті арматура құбыр өткізгіштер тозған. Саран к. тазалау имараттары қанағаттандырылмайтын жағдайда.
5	Балқаш және Приозерск қалаларында қалалық кәріз жүйелерінің толық тозуы	Облыстық бюджеттен ЖСҚ әзірлеуге қаржы бөлінді. Бас мердігер ANTARES PLATINUM. «Ақбұлақ» бағдарламасы шеңберінде «Приозерск к. тазалау имараттарын қайта қалпына келтіру» жобасын іске асыруға қаржы бөлінді. Бас жобалаушы – «Құрылыс-экспертпроект» ЖШС, бас мердігер – «Каздорстройтех» ЖШС. Авторлық қадағалау – «Құрылыс-экспертпроект» ЖШС. Техқадағалау – «Аlem Construction Group» ЖШС. Объекті 2017 жылы аяқталады. Приозёрск к. тазалау имараттарын қайта қалпына келтіру жөніндегі темірбетон имараттарды бөлшектеу бойынша жұмыстар орындалды, жер дайындау және іргетасты құю бойынша жұмыстар аяқталды (қосалқы блок, БӨП, әкімшілік ғимараттар, механикалық тазалау ғимараты, ауа үрлеу станциясы). Қабырғаларды, аралықтарды орнату жөніндегі жұмыстар орындалды. Электрмен жабдықтау желілерінің құрылысы бойынша бөлшектеу (ЭЖЖ – 10 кВт), сумен жабдықтаудың алаңшалардан тыс қары желілерінің құрылысы бойынша (қашықтығы 4 200 метр, Д-160 мм құбырларды төсеу) жұмыстары орындалды.

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

2015 жылға жалпы көрсеткіштер					
Субъектінің S, мың км ²	196,0	Халқы мың адам	883 658	ЖӨӨ, млн.теңге	1 378 258,4
2012-2015 жылдар аралығындағы мерзімге негізгі экологиялық көрсеткіштер					
Көрсеткіш	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	
ҚОҚ жұмсалған шығындар, мың теңге	14 885,6	14 730,4	19 223	5 287 966	
Стационарлық көздерден атмосфераға шығатын ластағыш заттардың шығарындылары, мың тонна	100,5	115,4	103,8	91,6	
Пайда болған қалдықтардың жалпы саны, мың тонна	330 513	327 312	264 999	274 936	

Облыс Республиканың солтүстігінде, әкімшілік орталығы Қостанай қаласы болып табылады. Облыс бойынша (аумақтың 1 км²) халқының тығыздығы орта есеппен 4,5 адамды құрайды.

Облыста 16 селолық аудан мен 5 қала, 3 қалалық елді мекендегі кент, 5 селолық елді мекендегі поселке, 250 селолық және ауылдық округ бар.

Облыс аумағы жазықты рельефпен сипатталады. Оның солтүстік бөлігін Батыс-Сібір ойпатының оңтүстік-шығыс шеткері аймағы алып жатыр, ал оңтүстікте Торғай үстірті; облыстың батыс бөлігін Орал үстіртінің толқынды жазығы алса, оңтүстік-батыста – Сарыарқа. Облыс аумағы солтүстіктен оңтүстікке дейін Торғай қолатысымен қиылысады. Торғай үстіртінің орталық бөлігінен батысынан шығысына Сыпсыңағаш қолаты өтеді. Облыстың батысында Жетіқара тауы орналасқан, Торғай қолатысында – Қарғалы, Жыланды, Қызбел және Теке таулары, шығыста Қызбел-Қыземшекшоқы, оңтүстік шығысында Жыланшықтүрме үстірті және қайыңды шоқы тауы орналасқан. Темір, мырыш және алтынды кен, бокситтер, қоңыр көмір, талшық тас, отқа төзімді және кірпіш саз, қосынды және цемент әктас, шыны құм, құрылыс тастары мен басқа бай кен орындары бар.

Климаты шұғыл континенталды. Тобыл өзенінде Жоғары Тобыл (ауданы 87,4 км², ұзындығы 47 км) және Қаратомар (ауданы 94 км², ұзындығы 38 км) су қоймалары салынды. Облыс орталығы Қостанай қаласында орналасқан.

Инвестициялауға ең тартымды сала кен өндіруші өнеркәсіп пен кен шығарылатын

жерді әзірлеу болып табылады (жалпы инвестиция көлемінен негізгі капиталы 33,5%).

4.8.1. Атмосфералық ауа

Облыстың ауа бассейнінің ластануы тау-кен, жылу энергетикалық, автокөлік өндірісіндегі ластағыш - кәсіпорындарға байланысты.

Жалпы шығарындылар көлемі 316,1 мың тонна құраса, олардың ішінен өнеркәсіп шығарындыларының көлемі шамамен 17%-ды құрайды, автокөлік отынын жағудағы шығарындылар үлесі 83%-ды құрайды (224,45 мың тонна).

Облыс орталығында (Қостанай қ.) «Жол қозғалысының реттеу желісін қайта қалпына келтіру» жобасын жүзеге асыру бойынша жұмыстар жалғасын табуда, «жасыл толқын» қағидасы бойынша қаланың даңғыл жолымен автокөліктерді сандық бағдаршамдар арқылы реттеудің оңтайлы қозғалысы экологиялық тиімді және бұл автокөліктен ЛЗ шығарындыларын қысқартуға мүмкіндік береді.

Облыстағы тау-кен өнеркәсібі темір кенін игеру және темір кені жентегін өндіруді «ССКБӨБ» АҚ Рудный қ. және «Өркен» ЖШС (Лисаков ТӨБК) ірі кәсіпорындармен жүзеге асырылады. Түсті металлургия кәсіпорындарына «Қазақстан алюминийі» АҚ Краснооктябрь мен Торғай бокситті кен басқармалары, Қамысты ауданының «Шаймерден» ЖШС (мырыш, никель), «Орион Минералс» ЖШС Жетіқара қ., Таран ауданының «Варваринское» ЖШС (алтын, мыс) және басқалары жатады.

Атмосфералық ауаның ластану көлемдері бойынша ақпарат табиғат пайдаланушылар – кәсіпорындарымен ұсынылған деректер бойынша әзірленген:

Стационарлық көздерден жалпы

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

шығарындылар көлемі 91,6 мың тоннаны құрайды, оның ішінде, күкіртті ангидрит шығарындылардың көлемі 11,754 мың тонна, азот диоксид шығарындылардың көлемі 2,027

мың тонна, қатты бөлшектер шығарындылардың көлемі 22,912 мың тонна, көміртек оксидінің шығарындылар көлемі 4,82 мың тонна (4.8.1-ші кесте).

4.8.1-ші кесте. Ірі өнеркәсіп кәсіпорындарының атмосфераға шығарындылары

Кәсіпорындар	Рұқсат етілген көлемі мың тонна/жылына		Нақты көлемі, мың тонна/жылына		Нормадан тыс көлемі мың тонна/жылына
	2015	2014	2015	2014	2015
«Варваринское» АҚ	2314,6489	2998,459	2148	2181	
«КЖЭК» МКК	12125,72	12125,7	1978	1982	-
«Арқалық ЖЭК» МКК	1073,4	1073,4	393	393	
«Қостанай минералдары» АҚ	7467,312	8584,663	1500	1496	3,96
«Рудный су арнасы» ЖШС	17,95851	0,9335	0,9340035	0,93349	
«КРК РазрезПриозерный» ЖШС	219,567	227,088	0,0095	16,1527	
«Шәймерден» АҚ	38,9804	226,6108	26,4	21	
«Жетикаракомунэнерго» МКК	430,2848	430,2848	313,4	345,35	-
«Қостанай Су» МКК	33,4224	51,305592	27,3121	22,088	
«Орион Минералс» ЖШС	742,918	931	368	368	0,361
«Газалық 2012» ЖШС	3681,356	1799	1765	227	
«Өркен ЛФ» ЖШС	3066,1246	3374,342	696	1088	
КБКБ Ф АҚ	5469,5	2890,9	1374	1331	-
ТБКБ Ф АҚ	801,169	789,113	709	512	-
«ССКБӨБ» АҚ	105 391,98	104659	32704	51801	0,086
Лисаковскгоркомунэнерго ӨШБ МКК	242,1435	242,1435	167	168	-
Троицк ГРЭС	-	-	-	-	
БАРЛЫҒЫ	143 116,4851	140 403,943	44170,055	61952,524	4,407

Қостанай облысының ең ірі тау-кен кәсіпорны «ССКБӨБ» АҚ үлесіне облыс кәсіпорындары өнеркәсіп шығарындысы жалпы көлемінің шамамен 74%-ға келеді.

Өндіріс көлемін арттыруға байланысты табиғат пайдаланушылардың сұраған лимиті өткен жылмен салыстырғанда көбейтілген: «Газалық 2012» ЖШС - 7 есе, ТБКБ ФАҚ - 138%-ға, «Шәймерден» АҚ - 125%-ға, Қостанай Су МКК - 123%-ға.

Сонымен қатар облысымызда өндіріс көлемін төмендететін, соның салдарынан өткен жылмен салыстырғанда қоршаған ортаға эмиссия көлемін жылына аз сұрайтын кәсіпорындар бар: «Разрез Приозерный» КРК ЖШС - 99,9 %, «ССКБӨБ» АҚ - 58,3%, Өркен ЖШС ЛФ - 3 %.

Қостанай облысының барлық ірі қазандықтары отын ретінде табиғи газды пайдалану себебінен облыстағы атмосфералық ауаның қолайлы жай-күйіне мүмкіндік береді. Көмірді пайдаланатын «ССКБӨБ» АҚ ЖЭО және мазут пайдаланатын Арқалық ЖЭО бұл қатарға жатпайды.

Қостанай, Рудный, Арқалық, Жетіқара, Лисаковск қалаларының және Қарабалық к. атмосфералық ауасының сапасы ластанудың *төмен* деңгейімен бағаланды.

Қостанай облысының атмосфералық ауасының ластану сипаттамалары бойынша толық ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

4.8.2. Су ресурстары

Қостанай облысының беткі су айдындары Тобыл-Торғай су бассейніне жатады. Тобыл және Торғай өзендерінің ұзындығы 500 км, ұзындығы 100 км-ден астам өзендер – 21, ұзындығы 10 км-ден астам ағын сулар 310-ға жуық, олардың жартысынан көбін уақытша су ағыстары құрайды.

Облыс шегінде 5000-ға жуық көл бар, олардың жиынтық ауданы облыс аумағының жалпы ауданының 2-ын пайызын құрайды, 20%-ға жуық көлдер облыстың солтүстік жағында орналасқан; 60%-ы оңтүстік жағында. Көлдердің сексен пайызы 1 км² аз жер көлемін алып жатыр. Ең ірі көлдер Құсмұрын, Сарыкопа, Ақсуат және Сарымоын болып табылады.

Тобыл өзені үлкен ағын суларға жатады және шекаралық болып табылады, Қазақстан Республикасы және Ресей Федерациясы - 2 мемлекет аумағы бойынша ағады. Тобыл өзені бассейнінің Ресей – Қазақстан шекаралық аумағы Қостанай, Челябин және Қорған облысында орналасқан бассейн бөлігі болып табылады. Тобыл өзенінің ірі ағын сулары: Сынтасты-Желқуар, Әйет, Үй, Обаған, Тоғызак. Қостанай облысының аумағындағы осы өзендердің жалпы су жинау ауданы 167 520 км² құрайды.

Шаруашылық қызметтің нәтижесінде Тобыл өзені және оның ағын сулары көптеген тоғандармен және су қоймаларымен реттелген.

Қостанай облысында өнеркәсіптік мақсатында қолдану үшін және саябақ қоғамы, шаруа қожалығы, қалаларға шаруашылық ауыз су қажеттілігін қанағаттандыру үшін 10 су қоймасы пайдаланылады. Тобыл өзені бойынша су қоймалардың жобалық көлемі 1461,68 млн³ құрайды.

Облыстың ірі су қоймалары су көлемі онша көбеймеген, олардың толтыруы соңғы су тапшы жылдарда жобалық өлшемдердің 60-70%-ын құрайды:

Жоғарғы-Тобыл су-қоймасы: жобалық көлемі - 816,6 млн. м³, нақты көлемі - 552,87 млн.м³, өткен жылдың көлемі - 593,37 млн.м³ - көлемнің азаюы 40,5 млн.м³ (7%).

Қаратомар су қоймасы - жобалық көлемі - 586,0 млн. м³, нақты көлемі - 415,2 млн.м³, өткен жылдың көлемі - 409,46 млн.м³ - көлемнің азаюы 5,74 млн.м³ (1%).

Облыс бойынша 2015 жылғы жалпы ағызу көлемі 74 621,737 мың м³ құрады, өткен

жылдың есептік кезеңіне қарағанда 1%-ға төмен. (2014 жылғы 74 716,898 мың м³ құрады) (4.8.2-ші кесте).

Қостанай облысында кәсіпорындардан жер үсті су қоймаларына 4 рұқсат етілген ағызулар жүргізіледі:

- «Қазақстан алюминий» ҚБҚБ АҚ филиалы, Қарамса - Кеңдерлі көлдер жүйесіне кеніш суларының ағызулары. Кеніштің ағынды сулары тұндырғыш түрінде жергілікті тазалау ғимараттарында алдын ала тазалағаннан кейін ағызылады;

- «Қостанай-Су» МКК, суды дайындаудың сүзгілеу станциясының шайынды суы Тобыл өзеніне тазартусыз ағызылады;

- «Разрез Приозерный» КРК ЖШС, кеніш суларын Құсмұрын көліне тазартусыз ағызылады;

- «Жоғарғы-Тобыл балық тәлімбағы» МКК, Тобыл өзеніне тазартусыз ағызу.

Қоршаған ортаға ластану заттарының нақты ағызулар серпіні: 2015 ж - 113,744 мың тонна, бұл өткен жылдың ұқсас кезеңіне қарағанда 43%-ға төмен. (2014 жылғы - 198,471 мың тонна құрайды).

Қоршаған ортаға ЛЗ жалпы төгінділерінің жалпы төмендеуі 1 269,234769 мың тоннаны құрайды.

ЛЗ төгінділері азаюының ең жоғарғы көрсеткіштері «ССКБӨБ» АҚ байқалады - 1 269,228169 мың тонна. ЛЗ төгінділерінің белгіленген төмендеуі табиғатты қорғау іс-шараларын орындау есебінен жеткізілген:

- сорғытылған сулардың Тобыл өзеніне түсуін болдырмау үшін оларды үйінді сақтағыштарда ұстап қалу (Рудный және Кашар өнеркәсіптік алаңдар). Жерасты суларының ластануын 5,363409 мың тоннаға төмендету;

- сорғытылған суларды Тобыл өзенінің Сарыбай жинақтағышына түсуін болдырмау үшін оларды ұстап қалу (Рудный және Кашар өнеркәсіптік алаңдар). Жерасты суларының ластануын 3,7816272 мың тоннаға төмендету.

Сонымен қатар, ағынды сулардың ағызулар көлемін азайту суды айналмалы тұтынуды жоғарылату және келесі кәсіпорындардың кеніштерінің жер асты суларын тартуды азайту арқылы қол жеткізілді:

«Орион минералс» ЖШС өткен жылдың ұқсас кезеңіне қарағанда ағынды суларды ағызу

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

көлемі 3%-ға төмен (2015 жылғы ағызу көлемі 547,406 мың м³, 2014 жылғы ағызу көлемі 564,544 мың м³ құрайды).

«Қостанай минералдары» АҚ өткен жылдың ұқсас кезеңіне карағанда ағынды сулардың ағызу көлемі 42,8%-ға төмен (2015 жылғы ағызу көлемі 413,049 мың м³, 2014 жылғы ағызу көлемі 722,629 мың м³ құрайды).

Суды тиімді пайдалану және ағызу көлемін қысқарту мақсатында тау-кен кәсіпорындары («ССКБӨБ» АҚ, «Қазақстан алюминийі» АҚ филиалдары, ТБКБ, «Орион Минералс» ЖШС, «Қостанай минералдары» АҚ) жұмыс алаңдарында және үйінділерінде суару және шаңды басу үшін кеніш суларын пайдаланады.

Сонымен бірге, кондырылған есептегіш құрылғылар бойынша суды үнемдеуден кәсіпорындар мен тұрғындардың су пайдалануды азайту салдарынан коммуналдық кәсіпорындардан («Қостанай-Су» МКК, «Рудный су арнасы» ЖШС,

«Арқалық ЖЭК» МКК) ағызулар көлемінің қысқартылғанын атап өтеміз.

Су ресурстардың үнемделген ең үлкен көлемі «ССКБӨБ» АҚ - 7,077 мың м³ байқалады. Өзен суын үнемдеу бойынша ең тиімді іс-шаралар:

- ТЭО құл-қоқыс қалдықтарын тасымалдау үшін өзен суларының орнына технологиялық суды қайтадан пайдалану 6 227,965 мың м³.

- ұңғымыларды бұрғылау кезінде және аспирациялық кондырғыларда шаңды басу үшін айналмалы сумен жабдықтаудың техникалық суларын пайдалану 0,629968 мың м³.

Сонымен бірге, үнемделген су ресурстарының жоғарғы көлемі «Варваринское» АҚ-да байқалады (үйінді сақтағыштардан айналмалы суды қайтадан пайдалану) - 4380 мың м³.

Өзен суларын және су ресурстарын жалпы жылдық үнемі 16 ірі кәсіпорын бойынша 11682,361 мың м³ құрайды.

4.8.2-ші кесте. Ағызулардың нақты көлемі

Атауы		2015ж.	2014ж.
Өнеркәсіптік ағызулар (оның ішінде беткі су айдындарына төгінділер)	Су бұру көлемі мың м ³	46947	47035
	Ластағыш заттардың көлемі, мың тонна	90,544	164,312
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Су бұру көлемі мың м ³	18988	28166
	Ластағыш заттардың көлемі, мың тонна	11,985	16,054
Апаттық және рұқсат етілмеген ағызулар	Су бұру көлемі мың м ³	0,00	0,00
	Ластағыш заттардың көлемі, мың тонна	0,00	0,00
Беткі су айдындарына төгінділер	Су бұру көлемі мың м ³	8687	12059
	Ластағыш заттардың көлемі, мың тонна	11,215	15,337

Ағынды сулар көлемінің ұлғаюы келесі кәсіпорындарда орын алған:

«Қазақстан алюминийі» КБКБ АҚФ кеніштерді әзірлеу (тереңдетулерді) кезінде жерасты су ағысын арттыру есебінен, ағынды сулардың ағызу көлемі: 2015ж - 19357,9 мың м³; 2014ж - 14992,1 мың м³ құрайды, бұл 29%-дан артық.

«Варваринское» АҚ Солтүстік-шығыс-1, Оңтүстік, Солтүстік-батыс кеніштерінің жұмыс істеу есебінен, борттардың тозу есебінен, ағынды сулардың ағызу көлемі: 2015ж - 2269,22 мың м³; 2014ж - 2135,24 мың м³ құрайды, бұл 6%-ға артық.

«Варваринское» АҚ сарқынды сулардың ағызу көлемінің көбеюіне байланысты ластағыш заттардың төгінділері көлемінің артуына әкеліп соқты. Қоршаған ортаға ластағыш заттар төгінділерінің көлемі: 2015 ж. - 5,2164 мың тонна; в 2014 ж. - 4,73032 мың тонна құрады, бұл 10%-ға артық.

Тазалау имараттары

Кәріздік тазалау имараттары облыс орталығы Қостанай қаласынан басқа барлық қалаларда (Рудный, Лисаковск, Жетіқара, Қашар к.т.к.) бар (4.8.3-ші кесте). 2015 жылы Денисовка к.

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

кәріз жүйелерін және ағын суларын жинағышты қайта қалпына келтіру және салу жұмыстары жүргізілді, жалпы сомасы 408,7 млн. теңге.

Негізгі проблема – Қостанай к. ағынды суларын биологиялық тазарту станциясының болмауы, Республиканың экологиялық мәселелер тізіліміне енгізілді.

4.8.3-ші кесте. Тазалау имараттарының жағдайы

Жинақтағыш атауы	Тазалау имараттарының ағымдағы жағдайы	Табиғатты қорғау іс-шараларын орындау
1. «Қостанай-Су» МКК ағынды суларының жинақтағыш-буландырғышы, Қостанай к.	Жер тұндырғыштар 1966 жылдан бастап пайдаланады. Жобалық өнімділігі – тәулігіне/ 76,7 тс.м3. Нақты жүктемесі – тәулігіне/ 50 мың м3 Ағымдағы жағдайы қанағаттанарлық. «Қостанай Су» МКК (Қостанай к.) электр сорғыш агрегатын ауыстыру арқылы № 5 кәріз сорғыш станциясына (КСС) ағымдық жөндеу жүргізілуде. Жұмыстарды ағымдағы жылдың желтоқсан айында аяқтау жоспарланып отыр, (жоспарланған шығындар 4 500,0 мың теңге).	Жинақтағыштарда жер ресурстарын аэрациялау және лай тұнбасын тазарту жүргізілмеген.
2. «Рудный су арнасы» ЖШС ағынды суларының жинақтағыш-буландырғышы, Рудный к.	Биологиялық тазарту станциясы Жобалық өнімділігі – тәулігіне/ 54 мың м3 Нақты жүктемесі – тәулігіне/күніне 35 мың м3 Ағымдағы жағдайы қанағаттанарлық. Жаңарту жүргізілмеген. Екінші тұндырғыштарды жөндеу, ғимараттағы торларды ауыстыру, тұнба картасындағы сорғыту жүйесін қалпына келтіру, аэротенкадағы сүзгі құбырларын полимерлі жүйеге ауыстыру. №1,3,4 аэротенк секциясына жөндеу жүргізілгеннен кейін (сүзгі пластиналарын «ЭТЭК» фирмасының аэраторына ауыстыру арқылы) ОХТ 20%-ға, ОБТ 5 20%-ға, аммоний азоты 50%-60%-ға төмендетуге қол жеткізілді. Белсенді тұнбаның сапалық сипаты толығымен өзгерді, лай индексі 400-600 ден бастап 110-180-ге дейін төмендеді.	КОС ағымдағы жөндеу жүргізілуде.
3. «Лисаковскгоркоммунэнерго» ШЖҚ МКК ағынды суларының жинақтағыш-буландырғышы, Лисаковск к.	Биологиялық тазарту станциясы Жобалық өнімділігі – тәулігіне/ 16 мың м3 Нақты жүктемесі – тәулігіне/күніне 6,5 мың м3 Ағымдағы жағдайы қанағаттанарлық. Жаңарту жүргізілмеген. Құм әкету жүйесінің және құм аулайтын гидрозлеваторларына ағызуларды ашатын жүйеге күрделі жөндеу, қайта қалпына келтіру жүргізілмеген. Өз қаражаты есебінен тұндырғыштарға ағымдағы жөндеу, аэротенктердің сүзгі құбырларына ішінара ауыстыру жүргізілуде.	КОС ағымдағы жөндеу жүргізілуде.
4. «Жетіқаракоммунэнерго» МКК, Жетіқара к.	Биологиялық тазарту станциясы Жобалық өнімділігі – тәулігіне/ 20 мың м3 Нақты жүктемесі – тәулігіне/күніне 8 мың м3 Ағымдағы жағдайы қанағаттанарлық. Күрделі жөндеу және жаңарту жүргізілмеген. Өз қаражаты есебінен радиалды тұндырғыштарға ағымдағы жөндеу, сүзгі құбырларын ішінара ауыстыру (25%), аэротенктер қабырғаларын нығайту, ауа құбырларын ауыстыру, ТВ-175-1,6, ауа үрлеу станциясында электр козғалтқышын ауыстыру, 2-радиалды қайталама тұндырғышта тұнба сорғыштарды ауыстыру, құм ұстағыштарда құм ағынды тазарту элеваторлары ауыстырылады.	КОС ағымдағы жөндеу жүргізілуде.

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

<p>5. «Арқалық ЖЭК» МКК ағынды суларының жинағыш-буландырғышы, Арқалық қ.</p>	<p>Механикалық тазарту Жобалық өнімділігі – тәулігіне/ 26 мың м3 Нақты жүктемесі – тәулігіне/күніне 6 мың м3 Ағымдағы жағдайы қанағаттанарлық. Күрделі жөндеу, қайта қалпына келтіру жүргізілмеген. Өз қаражаты есебінен қабылдағыш құдықтарға, астауларға және ілмекті арматуралар ағымдағы жөндеулер жүргізілуде.</p>	<p>КОС ағымдағы жөндеуі жүргізілуде.</p>
---	---	--

Беткі сулардың сапасы

Қостанай облысы аумағында беткі суларының ластануын бақылауды «Қазгидромет» РМК 8 су объектіде жүргізді: Тобыл, Айет, Тоғызак, Үй, Обаған өзендері, Жоғарғы Тобыл, Амангелді, Қаратомар су қоймалары.

Қостанай облысы аумағындағы су объектілері суының сапасы былай бағаланады: «ластанудың жоғарғы деңгейіндегі» су - Тобыл, Айет, Тоғызак, Үй, Обаған өзендері, Қаратомар су қоймасы; «ластанудың орташа деңгейіндегі» су - Амангелді, Қаратомар су қоймалары.

2014 жылмен салыстырғанда су сапасы Тоғызак, Үй өзендерінде, Амангелді, Қаратомар, Жоғарғы Тобыл су қоймаларында онша өзгермеген, Тобыл, Айет, Обаған өзендерінде – нашарланған.

Қостанай облысы аумағында жоғары ластану келесі су объектілерде тіркелген: Тобыл өзені – ЖЛ 13 жағдай, Айет өзені – ЖЛ 4 жағдай, Тоғызак – ЖЛ 4 жағдай, Амангелді су қоймасы – ЖЛ 2 жағдай, Үй өзені– ЖЛ 4 жағдай, Обаған өзені – ЖЛ 2 жағдай, Қаратомар су қоймасы – ЖЛ 1 жағдай.

Беткі сулардың сапасын гидрохимиялық көрсеткіштер бойынша бақылау сипаттамалары туралы толық ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

Тобыл, Обаған өзендері мен Қаратомар су сақтағышының беткі сулар бассейндерінде ауыр металдардың көп болу себебі табиғи-климаттық факторлар болып табылады: арна аймағында қысқы кезеңде өзендердің қамтуы негізінен қоңыр темір кендерінен түсетін марганецтің тым жоғары мөлшері бар жерасты сулары есебінен жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде өзен суында ауыр металдың шоғырлануын көбейтеді.

Жерасты сулары

Геологиялық ортаға негізгі техногендік әсерді қалалар (Қостанай, Рудный, Жетіқара, Лисаковск), елді мекендер, өнеркәсіптік кәсіпорындары (электр станциялары, темір және алюминий кендерін игеретін және байытатын тау-кен кәсіпорындары, машина шығару және металл өңдеу зауыттары, мұнай химиялық және ағаш өңдеу комбинаттары, қабырға материалдары зауыттары, жеңіл және тамақ өнеркәсібінің түрлі кәсіпорындары) береді.

Облыс аумағында ірі Соколов-Сарыбай тау-кен байыту комбинаты, Қашар ТБК, Қоржынкөл және Жетіқара кеніштері құрылып, Лисаковск кен орнында қоңыр темір тастарды, бокситті, қоңыр көмірді өндіру жүргізілуде.

Облыста жерасты суларын ластайтын 70 тіркелген әлеуетті көз бар. Бұлар тау-кен кәсіпорындарының үйінділері, үйінді сақтағыштар, қалалардың, ірі өнеркәсіптік аудандардың жинақтағыштары мен сүзу алаңдары, зауыттар, мұнай базалары, құс фабрикалары, мал өсіру кешендері, кокқыс үйінділері және т.б.

Қалалар мен елді мекендердің тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерін пайдалану, түрлі өнеркәсіптік кәсіпорындарды, ауыл шаруашылық объектілерін салу және пайдалану кезінде табиғи ахуалдың бұзылуына алып келеді. Түрлі антропогендік қызметтің ағындары мен қалдықтарынан геологиялық ортаның көптеген компоненттері, оның ішінде жерасты сулары ластанады.

Жерасты суларын ластайтын негізгі компоненттер нитриттер, марганец, мұнай өнімдері болып табылады.

4.8.3. Жер ресурстарының ластануы

«Қостанай облысы әкімдігінің жердің пайдаланылуы мен қорғалуын бақылау басқармасы» ММ ақпараты бойынша жерлерді тоздан қорғауды қамтамасыз ету бөлігінде ауыл шаруашылық мақсатындағы жер телімдерін қолайсыз пайдалану салдарынан

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

2015 жылғы кезеңде облыс бойынша тозған 100, 722 мың га жер телімдері анықталған.

Қостанай облысы жер ресурстарының жай-күйіне тау-кен өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы, жылу энергетикасы кәсіпорындары едәуір әсер етеді.

Техногендік бұзылған және ластанған жерлер қалалардың өнеркәсіптік аймақтарында, пайдалы қазбаларды өндіру және қайта қалпына келтіру жерлерінде таралған. Ашық өндіру тәсілі кезінде ауқымды аумақтарда ауыл шаруашылығы емес мақсаттар үшін: кеніштерге, үйінділерде, үйінді сақтағыштарда, кен және шаруашылық-тұрмыстық су жинағыштарда жерлерді иеліктен шығару орын алады.

Бүгінгі күні облыс аумағында жерлердің көптеген бөлігін бұзатын 9 ірі кәсіпорын жұмыс істейді: «Қазақстан алюминийі» АҚ - КБКБ, «Қазақстан алюминийі» АҚ - ТБКБ, ПАО «ОГК-2» -Троицкая ГРЭС филиалы, «Қостанай минералдары» АҚ, «Варваринское» АҚ, «ССТӨБ» АҚ, «Орион Минералс» ЖШС, «Шәймерден» АҚ, «Өркен» ЖШС - Лисаковск филиалы.

Тау-кен жұмыстарын аяқтағаннан кейін кәсіпорындар тозған жерлерді қайта қалпына келтіру жұмыстарын жүргізеді.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша статистикалық деректерге сүйенсек, облыста қайта қалпына келтіруді қажет ететін 4700 га бұзылған жерлер бар.

Облыс бойынша тозған жерлердің негізгі саны: «Қазақстан алюминийі»- ТБКБ АҚ- 1013 га, «Қазақстан алюминийі» - КБКБ АҚ - 2928 га, «КГК-2»-Троицкая ГРЭС РАҚ филиалында- 660,8 га, «Қостанай минералдары» АҚ 79 га, «Орион минералс» ЖШС- 55 га, «ССКБӨБ» АҚ, «Өркен» ЖШС Лисаковск филиалында, «Варваринское» ЖШС- тозған жерлер жоқ.

2015 жылы облыс кәсіпорындары бұзылған жерлерінің 730 га алаңында қайта қалпына келтіруді жүргізген, олардың ішінде: «Қазақстан алюминийі» АҚ - 404 га, «КГК-2»-Троицкая ГРЭС РАҚ - 297,7 га, «Орион Минералс» ЖШС- 22 га, «Қостанай минералдары» ЖШС- 3 га.

Салыстыратын болсақ, 2012 жылдан 2015 жылға дейінгі кезеңде облыс кәсіпорындары бұзылған жерлерді қалпына келтіру жұмыстарын жүргізіп, ауыл шаруашылығы

өндірісіне: 2012ж. - 108 га, 2013ж.- 250 га, 2014ж.- 965,9 га, 2015ж. -730 га жерлерін қайтарған.

Троицк ГРЭС-те Қарабалық ауданы аумағындағы Шұбаркөл көлінің күл үйіндісінің 1-ші және 2-ші секцияларында күл үйіндісін орналастыру жұмыстары аяқталған. Троицк ГРЭС кәсіпорны «Шұбаркөл көлінде орналасқан күл үйіндісін жою» жұмыс жобасын әзірлеп бекітті, жерлерді толығымен қалпына келтіру мерзімі 2018 жылдың 31 желтоқсанына дейін белгіленген.

Экология департаменті қалпына келтіру жұмыстарының санын және сапасын анықтау мониторингін жүргізуде. Жұмыстарды жүргізу серпіні: 2010 ж.- 90,85 га, 2011 ж.-64 га, 2012 ж.- 157,6 га, 2013 ж.-250 га, 2014 ж.- 426,1 га, 2015 ж.- 297,7 га. Күл үйіндісінің тозған 1-ші секциясының қалпына келтіру жұмыстары аяқталған- алаңы 556 га, 2-ші секциясының техникалық қалпына келтіру жұмыстары жүргізілуде. Көпжылдық шөптерді егу жүргізілген.

Жетіқара ауданының «Орион Минералс» ЖШС кәсіпорнында 55 га тозған жерлер тіркелген болатын. Кәсіпорындар келесі алаңдарда қайта қалпына келтіру жұмыстарын жүргізген: 2014 жылы-11,3 га, 2015 жылы-22 га.

Қостанай к., Арқалық к., Лисаковск к., Рудный к., Варваринка к., Жетіқара к. топырақтың ауыр металдармен ластану туралы ақпаратты «Қазгидромет» РМК (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_belu_ten_archiv2015) сайтында алуға болады.

4.8.4. Жер қойнауы

2015 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша Қостанай облысында 75 жер қойнауын пайдаланушы тіркелген, жер қойнауын пайдалануға 89 келісімшарт бар (4.8.4-ші кесте), оның ішінде:

- жалпы таралған пайдалы қазбаларға (ЖПК) 43 келісімшарт;
- қатты пайдалы қазбаларға (ҚПК) 39 келісімшарт;
- жерасты суларына 6 келісі-шарт;
- барлау мен өндіруге байланысты емес, жерасты құрылыстарын салуға және пайдалануға 1 келісімшарт («Шаруа» ЖШС ұытты қалдықтар полигонына).

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

4.8.4. кесте. Жер қойнауын пайдалану

Атауы	2015ж.	2014ж.
Жер қойнауын пайдаланушылардың саны	75	75
Игерілген минералды шикізат, мың тонна;	43 609 177	53 967 519
Аршылған жыныстар көлемі, мың м3;	138 009 760	130 119 644
Минералды шикізатын өңдеу, мың тонна немесе мың м3	40 588 529	51 003 786
Игерілген жерасты сулары, мың тонна;	21 473 083	16 287 876
Жер қойнауында орналасқан қалдықтар, мың тонна.	37 083 589	18 041 242

4.8.5. Биоәртүрлік

Облыстың мемлекеттік орман қорының жалпы ауданы 681,15 мың гектар құрайды, оның ішінде ағаш егілген – 234,9 гектар.

Қостанай облысының аумағында орман және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі 11 мемлекеттік мекеме бар, сондай-ақ 15 ерекше қорғалатын табиғи аумақ бар (ЕҚТА), оның ішінде:

- 1 мемлекеттік табиғи қорығы (Наурызым), ауданы 191381 га құрайды,

- 1 «Алтын дала» мемлекеттік табиғи резерват, жалпы ауданы 489766 га,

- 3 республикалық маңызы бар мемлекеттік табиғи (зоологиялық) қорықшасы (Михайловский, Жарсор-Ұрқаш, Тауынсор), жалпы ауданы 141100 га,

- 10 жергілікті маңызы бар табиғи ескерткіш, ауданы 35,5 га.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мемлекеттік орман қорының аумағында ауданы 1607,8 га орман алқаптарында, оның ішінде ағаш егілген 1020 га жерінде 45 өрт оқиғасы тіркелген.

2015 жылы орман қорғау мекемелері орман өртімен күресу бойынша келесі алдын алу іс-шараларын жүргізген: 884 км орман екпе ағаштары шекарасы бойынша минералды белдеулер жасалды, 48073 км минералды белдеу күтілді; өртке қарсы тақырыбында 690 аншлаг орнатылды, ауыл шаруашылығын пайдаланушыларға орман қоры жерлерінде және шекаралас аумақтарда шөптерді өртеуге тыйым салу туралы 752 ұйғарым берілді, ұйымдарда және оқу орындарында 185 дәріс оқылды; бұқаралық ақпарат құралдарында 37 мақала жарияланды.

Мемлекеттік орман қорының учаскелерінде негізгі орманды құрайтын ағаштар (қарағай мен қайың) дақылдарын отырғызу жұмыстары жүргізілді. Қостанай облысы бойынша орман

дақылдарын отырғызу 1332 га ауданында жүргізілді. Сонымен қатар, орман мекемелері жалпы ауданы 579 га орман дақылдарын қосымша отырғызды. 169 га ауданның іртенген жерлері тазартылды.

Облыстың елді мекендерін көгалдандыру үшін орман мекемелері берген көшеттердің жалпы саны 90 мың данадан асты.

Орман шаруашылығы мекемелері орман қорғау бойынша жоспарлы іс-шараларды өткізді: орман ағаштарын орман патологиялық зерттеу, құмырсқа ұясын қорғау, құс ұяларын орнату. Орман зиянкестері мен аурулары ошақтарының ауданы жылдың аяғында 3006 га құрады.

Қостанай облысы бойынша экология департаменті Қостанай облысының Амангелді және Жангелді аудандарының аумағында киіктердің қырылу оқиғасын тергеуге байланысты топырақтан, беткі су айдындары суынан және атмосфералық ауадан зерттеуге сынамалар алды. Ластану фактілері анықталмаған. Қоршаған орта объектілеріне дозиметриялық бақылау жүргізілді. Радиациялық фон бойынша арту анықталмаған.

Киіктердің қырылу себебі пастереллез болып анықталды. Қостанай облысы бойынша көмілген киіктер саны 113309 басқа жетті, оның ішінде Амангелді ауданында – 65 508 бас, Жангелді ауданында – 47 801 бас.

4.8.6. Радиациялық жағдай

Қостанай облысы аумағында уран өндіруші және өңдеуші кәсіпорындар жоқ.

Аумақтағы гамма сәулелену деңгейін бақылау күн сайын 6 метеорологиялық станцияда (Жетіқара, Қараменді, Қарасу, Қарабалық, Қостанай, Сарыкөл) және Қостанай (№2, №4), Рудный (№5) қалаларының атмосфералық ауасының ластануын бақылайтын 3 автоматты бекетте жүзеге асырылады.

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

Қазгидромет ШЖҚ РМК Қостанай облысы филиалының мәліметтері бойынша облыстың елді мекендерінде атмосфераның жерге жақын қабатының радиациялық гамма-сәулеленудің орташа деңгейі 0,4-0,19 мкЗв/сағ шамасында. Облыс бойынша орташа есеппен алғанда радиациялық гамма-фоны 0,12 мкЗв/сағ құрайды және рұқсат етілген шегінде.

Қостанай облысы аумағында атмосфераның жерге жақын қабатының радиациялық ластануын бақылау 2 метеорологиялық станциясында ауа сынамаларын көлденең тақтайшаларымен іріктеу арқылы жүзеге асырылады (Жетіқара, Қостанай). Станцияда сынамалардың бес тәулік талдау жүргізілуде.

Облыс аумағындағы атмосфераның жерге жақын қабатының радиациялық түсімдерінің орташа тәуліктік тығыздығы 0,7-3,1 Бк/м² шамасында. Облыс бойынша түсімдері тығыздығының орта көлемі 1,2 Бк/м² құрап, ол шекті жол берілген деңгейден аспайды.

4.8.7. Қалдықтар

Облыс бойынша жалпы алғанда 2014 жылмен салыстырғанда өнеркәсіптік қалдықтардың

пайда болу және орналастыру көлемінің қысқаруы орын алды. Мәселен, 2015 жылы 269,5 млн. тн. пайда болды, бұл 2014 жылға қарағанда 16,5%-ға төмен (322,9 млн. тн.). 2015 жылы 206,3 млн.тн. орналасқан, яғни 2014 жылмен салыстырғанда 23,4%-ға төмен (269,3 млн.тн). Деректерді салыстыру талдауы көрсеткендей, кәсіпорындарындағы қалдықтардың пайда болу көлемі 53,4 млн. тоннаға азаюына, шахта құйғышын көму үшін тасты аршылған жыныстарының пайдалануы, фракциялық қиыршықтасты шығаруымен тасты аршылған жыныстарының өңдеуі, кен шығарылатын орынның істен шыққан кеңістігін аршылған жыныстарымен толтыру бойынша іс-шаралар себеп болды.

Барлық тау-кен кәсіпорындарында қалдықтарды басқару жүйесі жұмыс істеп, оған қалдықтардың пайда болуын алдын алу және азайту, есепке алу және бақылау, жинақтау сонымен бірге, өндіріс қалдықтарын жинау, өңдеу, кәдеге жарату, тасымалдау, сақтау және жою сияқты технологиялық кезеңіне қалдықтарының барлық сатылары кіреді.

Облыс бойынша жинақталған өнеркәсіптік қалдықтардың көлемі 11851063,098 мың тоннаны құрайды. 4.8.5-ші кесте.

4.8.5-ші кесте. Өнеркәсіп салалары бойынша жинақталған өнеркәсіптік қалдықтар көлемі.

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі	Жинақталған қалдықтардың көлемі (есеп кезеңін қоса алғанда), мың тонна		
		Барлығы	ТМО	Барлығы өнеркәсіптік қалдықтар (радиоактивті қалдықтардан және ТМО басқа)
1	2	3	4	5
Тау-кен өндіретін	Аршылған жыныстар	10 908 685,303	1 150 666,793	9 758 018,510
	Байыту қалдықтары	855 517,2	827 320,5	28 196,7
	Күл шлактары	12 594,396	-	12 594,396
	Құрылыс қалдықтары	165,769	-	165,769
	Автомобиль жуу шламдары және қалдықтар, мазутты топырақ	16,217	-	16,217
	ТҚҚ	1,463	-	1,463
	Қолданылған автошиналар	0,000	-	-
	Сынабы бар шамдарды сынаптан арылту қалдықтары	0,001	-	0,001
Жылу энергетикалық	Күл шлактары	69069,759		69069,759
Коммуналдық	ТҚҚ	5013	-	5013
Ауылшаруашылық	Ауыл шаруашылық қалдықтары	-	-	-

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

Барлығы		11 851 063,098	1 977 987,312	9 873 075,786
---------	--	----------------	---------------	---------------

Қостанай облысының аумағындағы ірі көлемде өндіріс қалдықтары пайда болатын негізгі кәсіпорындар «ССКБӨБ» АҚ,

«Варваринское» АҚ, «Қазақстан алюминийі» КБКБ мен ТБКБ» АҚ филиалдары.

4.8.6-ші кесте. 2015 жылы өнеркәсіп салалары бойынша пайда болған, пайдаланылған, өңделген және орналастырылған қалдықтар көлемі

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрлері	Пайда болған, мың тонна	Пайдаланылған, мың тонна	Өңделген, кәдеге жаратылған, мың тонна	Полигонға орналастырылған, мың тонна	Басқа ұйымдарға берілген, мың тонна
Тау-кен өндіретін	Аршылған жыныстар	247091,826	62599,832	511	183980,994	-
	Байыту қалдықтары	20697,3013	52,354	-	20468,5193	176,428
	Істен шыққан ҚСШ	-	-	-	-	-
	Пайдаланылған майлар	0,187028	0,179078	-	-	0,00795
	Ұсталған автошина мен резеңке қалдықтары	0,114765	-	-	-	0,114765
	ТҚҚ	2,662989	-	0,03	-	2,63
	Қара металл қалдықтары	1,949101	0,013801	-	-	1,9353
	Құрылыс қоқыстары	13,98100412	0,00226432	0,006	13,705	0,2575398
	Автокөліктерді жуғаннан кейінгі қалдықтар, мазутты топырақ	0,22936	-	-	0,219	0,00016
Жылу энергетикалық	Күл шлактары	1286,227525	0,000525	-	1285,208	0,724
Коммуналдық	ТҚҚ	450	-	-	450	-
	Барлығы	269544,481	62652,3817	511,036	206198,6453	182,1026756

Мәселен, 2015 жылғы «ССКБӨБ» АҚ пайда болған өндіріс қалдықтарының барлық мөлшерінен: (143,550 млн.тн –облыс бойынша өндіріс қалдықтарының жалпы көлемінен 59%) «Соколов» шахтасының алаңын көмуге қолданылған аршылған жыныстары - 4547,924 мың тн., көлік коммуникациялар салу үшін, карьерде қауіпсіздік белдік себуге, өнеркәсіптік алаңдарға және үйінділерге – 1777,4 мың тн., құрылыс жұмыстары үшін қиыршық тастарды алу арқылы тас ұсақтау

учаскесінде Соколов кенішінің қайта өндірілген аршылған жыныстары – 1813,328 мың тн. Демек, өндірістің пайда болған қалдықтарынан – 143550 мың тн. өз қажеттілігіне жұмсалған және қиыршық тасқа өндірілген – 23057,452 мың тн. Кәдеге жарату пайызы 16 % құрады.

«Варваринское» АҚ 2015 жылдың 12 ай ішінде 2014 жылдың 12 айымен салыстырғанда өнеркәсіптік қалдықтардың

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

пайда болу көлемдері азайған. Аршылған жыныстар көлемі азайып, 28176,518 мың тн. құрады (облыс бойынша өндіріс қалдықтарының жалпы көлемінен 13,4 %), олардың ішінен 27219,9 мың тн. үйінділерге орналастырылған, ал 956,5 мың тн. кәсіпорын қажеттілігіне пайдаланған - үйінді сақтағышты қоршау бөгеттерін және өндіріс алаңдарын салуға. Байыту қалдықтарының пайда болу көлемі де азайған және 2015 жылдың 12 айы ішінде 3,663 млн. тн. құраған, салыстыратын болсақ 2014 жылы 3,701 млн. тн. Өнеркәсіптік қалдықтарының пайда болу көлемдерінің азаюын талдау кеніш жұмыстарының және кенді өңдеу кестесін түзетуге байланысты аршылған жыныстарының және байыту қалдықтарының пайда болу көлемінің азаюын көрсетеді.

«Қазақстан алюминийі» АҚ КБКБ және ТБКБ (облыс бойынша пайда болған қалдықтардың жалпы көлемінен 18,8 %) пайда болатын қалдықтардың қоршаған ортаға кері әсерін төмендету және олардың жиналуын азайту үшін, кәсіпорындар аршылған жыныстарды кеніштің пайдаланылған кеңістігіне орналастырады. Мәселен, 2015 жылы кеніштің пайдаланылған ішкі үйінді кеңістігіне КБКБ - 26 047,2 мың тонна, ТБКБ - 7 270,8 мың тонна орналастырылды. Кәдеге жарату пайызы шамамен 44 % құрады.

Осы кәсіпорын бұзылған жерлерді қалпына келтірудің техникалық кезеңін жүргізіп, қалдықтар көлемін 33,318 млн. тоннаға қысқартты.

Демек, 2015 жылы өңірдегі өнеркәсіптік қалдықтарды пайдаланудың және кәдеге жаратудың жалпы көлемі шамамен 24 % құрады.

Алайда, 2015 жылы пайда болған қалдықтар көлемінің жалпы азаюымен қатар, өндіріс көлемдерінің ұлғаюымен бірге қалдықтардың пайда болу көлемдерінің ішінара ұлғаюы келесі кәсіпорындарда көрініс тапқан: «Оркен» ЖШС - 830 мың тонна (2014 ж. ұқсас кезеңі - 533 мың тонна, 35 % немесе 297 мың тоннаға ұлғайған).

Улы қалдықтардың полигондары

Облыстың Наурызым ауданында «Шаруа» ЖШС қызмет көрсететін улы қалдықтар полигоны орналасқан. Кәсіпорын қажетті техникамен және улы қалдықтармен айналасытан мамандармен қамтамасыз етілген (4.8.7-ші кесте), улы химикаттарды уақытша сақтауға арналған ыдыстардың типті қоймасы бар.

2015 жылдың ішінде улы қалдықтарды қабылдау жүргізіледі. Қалдықтарды орналастыру 2015 жылдың қазан - қараша айларында жүргізілген. Есеп мәліметтеріне сүйенсек, 2015 жылы орналастырылғаны: хим.реактивтер мен құрамында сынабы бар қалдықтар -1,29 т, улы химикаттар, ескі пестицидтер - 561,4 т, дәрі - дәрмектер- 1,1 т, пестицидтерге арналған ыдыс -73,6 т.

4.8.7-ші кесте. 2005-2015 жылдары «Шаруа» ЖШС (Наурызым ауданы) улы қалдықтардың полигонында қауіпті қалдықтарды орналастыру туралы ақпарат

Орналасыру жылдары	Өлш. бірл.	Барлығы улы қалдықтар орналастырылды	Оның ішінде			
			Хим. реактивтер және сынабы бар қалдықтар	Улы химикаттар, ескі пестицидтер	Дәрі-дәрмектер	Пестицидтерге арналған ыдыс
2005	тонна	487,057	0	487,057	0	0
2006	тонна	167	0,937	35	0	131,07
2007	тонна	108,76	9,9	0,6	0,01	98,25
2008	т/жыл	184,7	1,3	66,3	0,757	116,4
2009	т/жыл	244,113	23,13471	3,947	2,580926	214,457
2010	т/жыл	148,095898	13,37078	7,9773	1,549173	125,198645
2011	т/жыл	331,8	34,691894	143,641825	0,532875	152,933406
2012	т/жыл	333,5	5,4	141,5	1,06	158,2

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

2013	т/жыл	156,143	2,322	3,2	1,921	148,7
2014	т/жыл	106,4	9	10,6	1,1	85,7
2015	т/жыл	637,4	1,29	561,4	1,1	73,6
Барлығы	т/жыл	2089,526	88,53438	812,5231	7,229974	1041,3091

2015 жылы жалпы ауданы 23 га 17 апатты үйінді анықталып жойылды. Полигонға шығарылған қалдықтардың көлемі шамамен 4 мың тоннаны құрады.

«Қостанай облыстық наркологиялық диспансер» медициналық және биологиялық қалдықтарының жоюымен айналысады. Ұсынылған мәліметтерге сәйкес 2015 жылы кәсіпорын 30 172,326 кг медициналық қалдықтарды және 2 300,569 кг биологиялық қалдықтарды жойған. Осындай қызметпен «Рудный қалалық балалар ауруханасы» КМК айналысады. Есептік кезеңде эпидемиологиялық қауіпті медициналық қалдықтар кәдеге жаратылған: Класс Б – 0,4 тонна, класс В – 0,26 тонна. Барлығы 0,66 тоннаны құрады.

«Иволга-Холдинг» ЖШС холдингі құрамындағы «ГЭСПОЛ» ЖШС базасында өндіріс және тұтыну қалдықтарын термиялық жою бойынша облысымызда алғашқы инсинераторлық қондырғы өз жұмысын жалғастыруда. Облыстың емдеу ұйымдармен медициналық қалдықтарды жағуға және шаруашылық субъектілермен мазутты топырақты жағуға шарттар жасалған. 2015 жылы өндіріс пен тұтыну қалдықтардың 59 924 кг жойылған.

«Экосфера» ЖШС мен «Салем КЗ» ЖК құрамында сынабы бар шамдар мен аспаптарды жинақтау мен сынаптан арылтуды жүзеге асырады. 2015 жылы «Экосфера» ЖШС – 118 583 дана ҚСШ жинады. Олардың ішінде бюджеттік мекемелерден – 8 829 дана. Сынаптан арылған – 98 009 дана, әрі қарай сынаптан арылту үшін қоймаларда сақтаулы – 20 574 дана. Темір

сынабының жиналғаны және сақталғаны 20858 грамм және 215 миллиграмм. «Салем КЗ» ЖШС 84 118 дана шам мен құралдар жинаған. Сынаптан арылтуға «Экосфера» ЖШС-ға 54 713 дана берілген. Қоймада 0 дана сақтаулы.

2015 жылы Қостанай облысы бойынша Экология департаменті Қостанай қалалық сотының 2015 жылғы 8 мамырдағы № 2-3447 шешімімен «Экосфера + К» ЖШС- да уақытша сақталынған жалпы көлемі 24 258, 215 грамм иесіз металл сынабын республикалық меншікке қабылдады.

2015 жылы Қостанай облыс әкімдігінің және Экология департаментінің жұмысы 6 экологиялық мәселеге шоғырланған.

Көлемі 554, 27 тонна қауіпті химиялық қалдықтары бар улы химикаттардың қираған қоймалары орналасқан аумақтардың мәселесі шешімін тапты. Көлемі 554, 27 тонна қауіпті химиялық қалдықтары бар Қарабалық ауданының Тоғызақ ауылындағы қираған қоймалардағы улы химикаттарды кәдеге жарату үшін 2015 жылы республикалық бюджеттен 50,8 млн.теңге және жергілікті бюджеттен 2,241 млн.теңге бөлінді (ластануды жою жобасын әзірлеу). Қауіпті қалдықтар Қостанай облысы Наурызым ауданының «Қызбел» шатқалында орналасқан «Шаруа» ЖШС мамандандырылған полигон-қорымда 554, 27 тонна көлемінде көмілген (оның ішінде мазутты топырақ – 323,72 тонна және агрохимиялық қалдықтар – 230,55 тонна). Жер учаскесінде техникалық және биологиялық қалпына келтіру жүргізілген.

Иесіз қалдықтар бойынша нақты ақпарат 4.8.8-ші кестеде көрсетілген.

4.8.8-ші кесте Иесіз қалдықтар бойынша ақпарат

№ р/с	Ауданның атауы, алаңы (га), жер иесі/алаңы (га)	Қалдықтар саны (тонна)	Өткізілген шаралар Қол жеткізілген нәтижелер
1	Жетіқара ауд.,	3 тонна – улы химикаттары бар	Қалдықтарды иесіз тану туралы сотқа талап арызы берілген болатын

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

	Тургеневка а.	сыйымдылық	Қостанай қ. №2-7427 2012 жылдың 22-ші тамыздағы сот шешімімен иесіз деп танылған. ҚР Үкіметінің 2007жылдың 08-ші қазанындағы № 919 қаулысына сәйкес қалдықтар республикалық меншікке 2013жылдың 10-шы қазанында берілген.
2	Қарабалық ауд., Ауылдық округтердің жерлері	554,27 тонна қараусыз қалған улы химикаттардың ыдыстары қоймасы	2011 жылдың 18-ші тамызындағы № 2-7892 сот шешімімен Республикалық меншікке берілді. Жер телімінде техникалық және биологиялық қалпына келтіру жүргізілген, қауіпті қалдықтардың тарихи ластануы жойылған.
Барлығы	21	557,27 тн.	

Химияландыру құралдары

Экологиялық инспекциясы ауыл шаруашылық құрылымдарды тексеру кезінде ауылшаруашылық дақылдарды химиялық уландыру жүргізгенде, пестицидтерді сақтау кезінде табиғатты қорғау талаптарының бұзылуына негізінен назар аударады.

Арам шөптерге, індеттер мен зиянкестерге қарсы ауылшаруашылық дақылдарды химиялық өңдеу бойынша жұмыстар жүргізілген. Барлығы **5298,134** мың га алаңында химиялық өңдеу жүргізілген, оның ішінде зиянкестерге қарсы -1547,735 мың га, арам шөптерге қарсы - 3555,877 мың га, індеттерге қарсы- 394,522 мың га. Жұмсалған: гербицидтер- 2336093 л, фунгицидтер - 85759 л, инсектицидтер - 95438 л. Дақылдарды уландыруға 51790 литр тонна уландырғыштар жұмсалған, 164720 тонна дақылдар уландырылған.

Облыстың ауылшаруашылық өндірушілері 2015 жылы 10 мың тонна минералды тыңайтқыштар сатып алып, топыраққа енгізген. 2015 жылы тыңайтылған алаңы - 276 мың га құраған.

Қостанай облысында пестицидтерді сақтау үшін 1,200 мың тонна пестицидтер (улы химикаттар) орналасқан **9 қолданыстағы** типтік қойма бар. Бұдан басқа, ауылшаруашылық кәсіпорындарда пестицидтерді қысқа кезеңге сақтауға жабдықталған уақытша қоймалар бар (олардың тасымалдауы дақылдарды уландыру, арам шөптерге, індеттерге және ауылшаруашылық зиянкестерге қарсы химиялық өңдеулер кезеңіне жүргізіледі). Уақытша жабдықталған қосылған қоймалар мамыр - шілде айларында іске қосылады.

Қостанай облысына химияландыру құралдарын тасымалдауымен ҚР индустриалдық даму және өнеркәсіптік қауіпсіздігі комитетінен Қазақстан Республикасына әкелуіне лицензиялары бар кәсіпорындар айналысады: «Пестицидтер» ЖШС, «БАСФ Орталық Азия» ЖШС, «Август Қазақстан» ЖШС, «Иволга-Холдинг» ЖШС және «Дюпон Қазақстан» ЖШС.

Пестицидтерді әкелетін кәсіпорындар келесі кәсіпорындардың үлгілік қоймаларын келісімдер бойынша пайдаланады: «Шаруа» ЖШС, «Иволга-Холдинг» ЖШС және «Агрохимсервис» ЖШС.

Облысымызда Қостанай қ. «Шаруа» ЖШС кәсіпорны - заңды тұлғаға бекітіліп берілген улы қалдықтар - уытты химикаттардың полигон-қорымдары бар. Алдын ала ыдыс «Шаруа» ЖШС Қостанай қаласындағы типтік химиялық қоймада тоғыз ай ішінде жиналып сақталынады, содан кейін күзде Наурызым ауданындағы «Қызбел» полигонында көміледі. 2015 жылы полигонда 637,4 тонн жарамсыз химиялық құралдар - қалдықтар орналастырылып көмілген.

4.8.8. Жаңартылатын энергия көздері

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 25 қаңтардағы қаулысымен бекітілген Қазақстанда баламалы және жаңартылатын энергетиканы дамыту жөніндегі 2013-2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарының 7-тармағы негізінде Қостанай облысы бойынша баламалы және жаңартылатын энергетиканы дамыту жөніндегі 2015-2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары әзірленді (бұдан әрі - Жоспар).

Мәслихат шешімімен Жоспарды бекіту үшін Қостанай облысының 2015 жылғы 2 сәуірдегі «Қостанай облысы бойынша баламалы және

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

жаңартылатын энергетиканы дамыту жөніндегі 2015-2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарын облыстық мәслихаттың сессиясына бекітуге енгізу туралы» №132 қаулысы әзірленген.

Қостанай облысында жел электр станцияларын салу бойынша 2 жоба іске асырылуда:

- «Арқалық қаласы ауданында белгіленген қуаты 48 МВт Жел паркін салу», «KazWindEnergy» ЖШС

Қостанай облысы әкімдігінің 2012 жылғы 21 маусымдағы №284 қаулысымен Жоба Өңірлік индустриаландыру картасына енгізілді.

Жобаның ағымдағы жай-күйі:

1. Құрылыстың техникалық-экономикалық негіздемесі әзірленген.

2. Габариттен тыс және жоғары тоннажды жүкті өткізу бойынша жол-көліктік инфрақұрылымның ерекше талаптарға сәйкестігіне негізгі жабдықты жеткізу бағытын зерттеу жүргізілді. Көлік компанияларымен келіссөздер жүргізілуде, маусым ерекшеліктерін ескере отырып, жеткізудің болжамды кестесі жасалуда.

3. Жел турбиналарының салыстырма талдауы жүргізіліп, жабдықтың әлеуетті жеткізушілерінің түпкілікті тізімі белгіленді, жеткізу көлемін және техникалық қызмет көрсетуге келісімшартты бекіту жүргізілуде.

4. Жобаны қаржыландыру үшін Еуропалық қайта құру және даму банкімен жұмыс жүргізілуде.

5. 110 кВ ЭБЖ, кабель желілері және көліктік инфрақұрылым құрылысына жалпы ауданы 298,15 га 3 жер учаскесі ресімделіп, жер учаскелеріне актілер алынды.

6. Жобаны іске асырудың басынан сомасы 65,0 млн. теңгеге акционерлердің жеке қаражаты игерілді, оның ішінде техникалық-экономикалық негіздемені әзірлеу үшін 20 млн. теңге жұмсалды, қуаттылық сұлбасын әзірлеу үшін 12 млн.теңге, желді өлшеу туралы есепке 7,2 млн.теңге жұмсалды.

7. Сонымен бірге, 2015 жылы 20,5 млн.теңге жұмсалды (ай сайын операциялық шығыстарға шамамен 2 млн.теңге).

8. General Electric (Дженерал Электрик) компаниясы негізгі капиталға кіру және ЖСК әзірлеуге қаржы бөлу үшін 2015 жылдың

аяғына дейін жобаның техникалық және заңгерлік аудитін жүргізді.

«Қостанай облысы Меңдіқара ауданының аумағында қуаты 30 МВт жел энергетикалық станциясын салу және пайдалану, «EcoWind Ltd.» ЖШС.

Қостанай облысы Меңдіқара ауданының әкімдігі және «EcoWind Ltd» ЖШС арасында жел энергетикасы саласында өзара ынтымақтастық туралы меморандум жасалды.

Қазіргі таңда, алдын ала техникалық-экономикалық негіздеме әзірленуде, алаң зерттеулері және бастапқы техникалық бағалаулар жүргізілді. Есептеулер жүргізу үшін аудандағы жел әлеуетін өлшеу мақсатында «Lidar» жабдығын жеткізушімен келіссөздер жүргізілуде.

Сонымен бірге, «Қостанай облысы Сарыкөл ауданының «Крыловка» ПС 35/10 кВ ауданында 1,5 МВт ЖЭС салу» жобасын іске асыру жоспарланып отыр, «Алатау ЭнергоТрейд Лимитед» ЖШС.

Осы жобаны іске асыру үшін Сарыкөл ауданының әкімдігі алаңы 3 га жер учаскесін бөлді (уақытша өтеулі (ұзақ мерзімді, қысқа мерзімді) жер пайдалану (жалдау) құқығына акт). Құрылыстың техникалық-экономикалық негіздемесі және жел электр станциясын беру сұлбасы мемлекеттік сараптамадан өтті. Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің шешімімен кәсіпорын жаңартылатын энергия көздерін пайдаланатын энергия өндіретін ұйымдар тізбесіне енгізілді. Бұл шешім станцияны пайдалануға енгізгеннен кейін Қазақстан Республикасы Үкіметімен белгіленген тарифтер бойынша есептесу-қаржылық орталығымен электр энергияны сату үшін шарт жасауға мүмкіндік береді. Электр станциясын жеткізу және монтажы бойынша келісімшартты жасасу жұмыстары жүргізілуде. Мәселе банктермен пысықталып, инвесторларды іздестіру жүргізіліп жатыр.

Бүгінгі күні кәсіпорын шамамен 5,022 млн.теңге жұмсады, оның ішінде техникалық-экономикалық негіздемені әзірлеуге және жел электр станциясының қуаттылығын беру сұлбасына 3,361 млн.теңге жұмсалды.

Жоғарыда аталған жобаларды қаржыландыру акционерлердің өз қаражаты және инвесторлардың қарыз қаражаты есебінен жүзеге асырылуда.

Қалалардан, ауылдардан және шаруа қожалықтарынан алыс орналасқан фермерлер мен тұрғындарға арналған Қостанай облысы

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

бойынша аз қуатты жаңартылатын энергия көздерінің (кіші ГЭС, жел генераторлары, күн

панелдері, гелиоколлекторлар және т.б.) болу туралы ақпарат 4.8.9-ші кестеде көрсетілген.

4.8.9-ші кесте. Қостанай облысы бойынша аз қуатты жаңартылатын энергия көздері

№	Қаланың, ауданның атауы	Аз қуатты жаңартылатын энергия көздерінің болу туралы ақпарат	Қуаты	Жылдық шығарылуы
1	Лисаковск к.	Стеланы жарықтандыру үшін күн панелінің болуы. «ЭКСПО 2017» халықаралық көрмеге арналған стеланың периметрі бойынша қараңғы түскенде автоматты түрде қосылатын және таң атқанда автоматты түрде өшетін қуаты 2 Вт күн батареясы бар 20 тірек шамдары орналасқан. Күндізгі уақытта бұлтты кезде де қуаттандырылады. 10 сағаттан 12 сағатқа дейін үздіксіз жұмысты қамтамасыз етеді.	40 Вт	175,2 кВт*ч
2	Арқалық к.	Көктау ауылында ҚХР өндірісінің қуаты 2кВт күн-жел электр станциясы орнатылған.	2 кВт	8,76 МВт*ч
3	Қарабалық	Бөрлі ауылдық округінің аумағында «Север-АгроН» ЖШС-да жалпы қуаты 11 кВт 5 дана күн батареясы бар (3 панель 2 кВт, 2 панель 1 кВт).	11 кВт	48,18 МВт*ч
4	Наурызым	Буревестник ауылдық округінде шаруа қожалықтарының мұқтаждары үшін («Жито» ЖШС, «Громов» ШҚ, «Бұға» ШҚ) Наурызым қорығының аумағында қуаты 3 кВт 3 кіші жел генераторы, қуаты 2,5 кВт 2 күн-жел генераторы орнатылған.	14 кВт	61,32 МВт*ч
4	Жангелді	Қызбел ауылдық округінің аумағында «Шымболат» және «Алмас» шаруа қожалықтарында қуаты 3 кВт әрқайсысында бір бірден күн панелі (жалпы саны – 2 дана) бар.	6 кВт	26,28 МВт*ч
6	Қарасу	Аудан аумағында биогаз қондырғысы бар.	164 кВт	720 МВт*ч
	Барлығы:		197,04 кВт	864,7 МВт*ч

*Облыста ЕДО (есептеу-диспетчерлік орталығы) деректері бойынша 2015 жылдағы жалпы шығарылуы 1511,97 млн. кВт*с = 1,512 млн. МВт*с

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

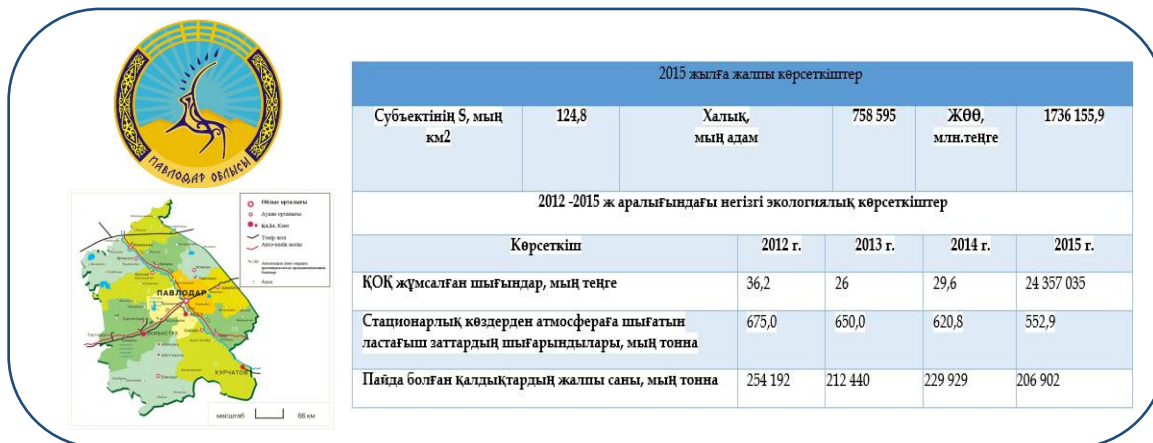
4.8.10. Экологиялық мәселелер

№ р/с	Экологиялық мәселелер	Ағымдағы жағдай. Қабылданған шаралар.
1	2	3
1	Қостанай қаласында тұрмыстық қатты қалдықтарды өңдеу кешенінің жоқтығы	<p>2013 жылы республикалық бюджет есебінен Қостанай қаласында тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару жүйесін жаңғырту жобаларына инвестиция салу бойынша техникалық-экономикалық негіздеме жобасы әзірленді (бұдан әрі - ТЭН). Жоба мемлекеттік сараптамадан өтті. Жобаны іске асыру құны 8,595,1 млрд. теңгені құрайды.</p> <p>Жоғарыда көрсетілген ТЭН жөніндегі құжаттама ҚР Үкіметінің 2015 жылғы 04 қарашадағы № 233 қаулысымен республикалық меншігіндегі ҚР Энергетика министрлігінің балансынан Қостанай облысының коммуналдық меншігіне берілді.</p> <p>1. Қоқысты сұрыптау кешенінің құрылысы бар ТЭН іске асыру жобасын Дүниежүзілік банкпен бірге қаржыландыру мүмкіндігі туралы мәселе пысықталуда.</p> <p>2. «Қостанай облысы бойынша ТҚК бөлек жинау, сұрыптау, кәдеге жарату және өңдеу жөніндегі, жергілікті атқарушы органдарының қалдықтармен айналасу саласындағы мамандандырылған кәсіпорындарымен өзара әрекет ету жөніндегі 2020 жылға дейінгі жол картасының» жобасы әзірленді.</p> <p>Мәселені шешу үшін:</p> <p>1. Тиісті қорытындыларды ала отырып, Қостанай қаласында қоқысты сұрыптау желісін (қолмен сұрыптау) салу бойынша ТЭН, ЖСҚ әзірлеу (түзету), (мерзімі - 2016 жылдың желтоқсан айы - 2017 жыл).</p> <p>2. Қостанай қаласында қоқысты сұрыптау желісін (қолмен сұрыптау) орнату және пайдалануға беру қажет (мерзімі - 2017 жылдың желтоқсан айы - 2019 жыл).</p>
2	Қостанай қ. облыс орталығында биологиялық тазарту станциясының (БТС) жоқтығы	<p>2014 жылы республикалық бюджет есебінен «Қостанай қаласын сумен жабдықтау және су тарту жүйесіне инвестиция салу негіздемесі» жобалық құжаттама әзірленіп, онда болжамды құны 36,8 млрд. теңге тұратын, жобалық өнімділігі 90 мың м³/тәулігіне, сүзгіштегі терең қосымша тазалаумен бірге механикалық және биологиялық тазалау бойынша кәріздік тазартқыш құрылыстарының жүйесін салу қарастырылған. Жоба мемлекеттік сараптамадан өтті. Осы жобаны іске асыру үшін ТЭН және ЖСҚ әзірлеу қажет.</p> <p>Осы жобаны қаржыландыру мүмкіндігі жөніндегі мәселе пысықталуда.</p> <p>Мәселені шешу үшін биологиялық тазарту станциясын салуға қаржы бөлінгеннен кейін ТЭН және ЖСҚ әзірлеу қажет.</p>
3	Облыстың елді мекендерінде ТҚК орналастыру проблемасы (ТҚК тиімсіз басқару)	<p>Қостанай облысының аумағында тұрмыстық қатты қалдықтардың (ТҚК) 310 полигоны бар, олар жер пайдалану құқығын ресімдеумен нақты заңды тұлғаларға бекітілген. ТҚК полигондарының негізгі бөлігі санитарлық-экологиялық талаптарға сай келмейді.</p> <p>Қалдықтарды кәдеге жаратудың пайызы төмен (0,1%).</p> <p>1. ТҚК полигондарын жақын орналасқан ауылдар арасында біріктіру арқылы олардың оңтайландырылуы жүргізілген (полигондардың саны 629-дан 310-ға дейін қысқартылған).</p> <p>2. Барлық ТҚК полигондары жер пайдалану құқығын ресімдеумен нақты заңды тұлғаларға бекітілген.</p> <p>3. «Қостанай облысы бойынша ТҚК бөлек жинау, сұрыптау, кәдеге жарату және өңдеу жөніндегі жергілікті атқарушы органдарының қалдықтармен айналасу саласындағы мамандандырылған кәсіпорындарымен өзара әрекет ету жөніндегі 2020 жылға дейінгі жол картасының» жобасы әзірленді.</p> <p>4. Қостанай облысы әкімдігінің 2015 жылғы 3 мамырдағы № 205 қаулысымен Қостанай облысының экологиялық проблемаларын шешу жөніндегі іс-шаралар жоспары бекітілді.</p> <p>5. Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігі мен Корея Республикасының Қоршаған ортаны қорғау министрлігі арасындағы қалдықтарды басқару саласында 2015 жылы қол қойылған Меморандум аясында Қостанай қаласында қалдықтарды басқаруды жақсарту жөніндегі шебер-жоспарды және «Алматы қ., Көкшетау қ., Бұрабай қ., Щучинск қ. және Қостанай қ. қалдықтарды басқаруды жақсарту жөніндегі шебер-жоспар» құру туралы Келісімді әзірлеу. Шебер-жоспар ТҚК басқару саласындағы халықаралық тәжірибені ескере отырып жасалған.</p> <p>6. Қостанай қ., Рудный қ. пластик қалдықтарын бөлек жинау жүйесі қолға алынған.</p> <p>7. Жергілікті бюджет есебінен мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс аясында қалдықтарды бөлек жинау бойынша насихат жүргізілуде.</p> <p>Проблеманы шешу үшін:</p> <p>8. Тиісті қорытындыларды ала отырып, Қостанай қаласында ТҚК полигонының құрылысы жобасының ЖСҚ әзірлеу, (мерзімі - 2018 жылдың желтоқсан айы).</p> <p>9. Қостанай қаласында ТҚК полигонын салу қажет (мерзімі - 2019 жылдың желтоқсан айы).</p>

4.8. ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ

4	<p>Қостанай қаласында бұрынғы мыс-аммиакты жасанды штапель талшығын өндіретін зауытының өнеркәсіптік ағын су жинағышы - «тарихи ластануды» (иесіз) жою</p>	<p>Жинағыш Тобыл өзенінің су қорғау аймағында орналасқан. Мыс-аммиак өндірісінің зауыты өз қызметін 80-ші жылдары тоқтатқан. Экология департаментінің деректеріне сәйкес жинақтағыштың тұрған жерінде мыс бойынша ШЖК артуы тіркелген. Тобыл өзенінің ластану қаупі бар.</p> <p>«Қоршаған ортаны қорғау іс-шаралары» 254008 бюджеттік бағдарламасы аясында жергілікті бюджет қаражаты есебінен (2,6 млн.теңге) өнеркәсіптік ағын су жинағышы - бұрынғы химиялық талшық зауыты объектісінде экологиялық мониторинг жүргізілуде. Жүргізу мерзімі 2015 - 2016 жылдар. Мониторинг нәтижелері бойынша ластануды жою шаралары әзірленетін болады.</p> <p>Проблеманы шешу үшін мониторинг нәтижелері бойынша қоршаған орта компоненттеріне теріс әсер анықталған жағдайда «тарихи ластануды» жою іс-шараларын жүргізу қажет (мерзімі - 2017 - 2018 жылдар).</p>
5	<p>Қолда бар кәріздік тазалау құрылыстарының (КТҒ) тиімсіз жұмысы.</p>	<p>КТҒ өткен ғасырдың 70-ші жылдары салынған және оларды жөндеуге және жаңғыртуға жеткілікті қаражаты жоқ мемлекеттік коммуналдық кәсіпорындардың балансында тұр. Тозу салдарынан жыл сайын КТҒ жұмысының тиімділігі төмендеуде.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. КТҒ жұмысының тиімділігін қолдау үшін кәсіпорындардың өз қаражаты есебінен ағымдағы жөндеу жүргізіледі. 2. 2014 жылы Қарабалық ауданының аудан орталығында (Қарабалық к.) ағын суларды биологиялық тазарту станциясы пайдалануға берілді. 3. Октябрьский к. кәріздік тазалау құрылыстарын қайта құруға ЖСК әзірлеу (Лисаковск к.), мерзімі - 2016 ж. 4. Октябрьский к. кәріздік тазалау құрылыстарын қайта құру, мерзімі - 2018 ж. 5. Денисов ауданының Денисовка ауылында құрамында биологиялық тазартудың КТҒ бар кәріз желісін салу, (мерзімі - 2016 жылдың желтоқсан айы).

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Облыс Қазақстан Республикасының шөл облысымен (Ақмола Қостанай, Павлодар) және Ресей Федерациясының шөл облысымен шек аралас, облыстың орталығы болып Петропавловск қаласы табылады.

Облыста 5 қала, 13 аудан, 689 ауыл бар. Облыс елдің басты аграрлық өңірлерінің бірі болып табылады. Өнеркәсіптің негізгі салалары өңдеуші өнеркәсіп және өндіріс бойынша салалар және электр энергиясы, газ және сутарату болып табылады.

Қара, сирек және асыл металдар, таскөмір, тау кеншікізат қорлары (отқатөзімді доломит, флюстит, әктас, қалыпты құм), құрылыс материалдары, каолин, минералды сулар және емдік батпақтар бар. Климаты континенталды, қысы ұзақ, суық; жазы - қысқа, орташа ыстық. Ауаның орташа температурасы қаңтар айында -16, -19°C, шілдеде +18, +20°C. Жауын-шашынның орташа мөлшері 300-350 мм.

Өзендері Обь өзені бассейніне тиесілі. Өзен ұзындықтары: Есіл (Ишим) (облыс шегінде 690 км), Аққанбұрлық (176 км), Иманбұрлық (177 км). Көлдердің көбінегізінен тұщы. Олардың ішінен өңірлері: Шағалалы теңіз (267,4 км²), Теке (256,6 км²), Сілеті теңізі (750,3 км²), Үлкен Қараой (305,5 км²), Кіші Қараой (100,8 км²), Айдабол (15,5 км²) және т.б. Есіл өзенінде Сергеевқа су қоймасы салынған (ауданы 117 км², сыйымдылығы 695 млн. км³).

Солтүстік Қазақстан облысының су ресурстары Есіл өзенінің Аққанбұрлық және Иманбұрлық салаларымен Селеті, Шалғынды, Қамысақты, Ащысу,

Қарасу өзендері және басқа да су объектілерінен құралады.

Өңірдің негізгі су көзі - Есіл өзені, облыс аумағындағы ұзындығы 690 км құрайды. Көп жылдар бойы өзеннің жылдық орташа ағысы 2,23 км³ құрайды. Облыс аумағында ауданы 10 гектардан астам 2328 көл орналасқан, оның ішінде 473-і тұзды. Көлдердің су айналысының жалпы ауданы 275 мың га-ға жетеді, су көлемі - 4,5 млрд. м³. Көлдердің басым тереңдіктері 1,5-3,0 метрді құрайды.

Солтүстік Қазақстан облысының аумағында 26 жұмыс істеп тұрған су шаруашылығы объектілері және гидротехникалық құрылыстар бар, оның ішінде 22-сі мемлекет меншігінде және 4-еуі - жеке меншікте. 3 ірі суторабы (Сергеевка, Петропавл, Шарық) «Қазушар» меншігінде және тағы бірі Есіл суторабы «Есілсу» РМК меншігінде.

Сергеевқа және Петропавл сутораптары Қазақстан Республикасының Солтүстік Қазақстан облысын, ішінара Ақмола, Қостанай облыстарын сумен жабдықтауды қамтамасыз ететін бірыңғай су шаруашылығы кешені құрайды және Ресей Федерациясының Төмен облысына кепілдіретелігін су жіберуді жүзеге асырады.

Екі су қоймасының жалпы толық сыйымдылығы жобалар бойынша 712,2 млн. м³ құрайды, нәтижесінде Сергеевқа - 693 млн. м³, Петропавлск - 19,2 млн. м³. Солтүстік Қазақстан облысы орманды-дала және дала аймақтарының шегінде орналасқан.

4.13.1. Атмосфералық ауа

Солтүстік Қазақстан облысында атмосфералық ауаға ластағыш заттар түсімінің негізгі көзі энергетика объектілері,

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

өнеркәсіптіккәсіпорындарменавтокөліктерболыптабылады.

Облыс орталығы–Петропавлқаласы–СҚОәуебассейнінластауғаеңкөпүлесқосады. Мұндаоблыстыңстационарлы көздерденжалпыластағыш заттар шығарындыларының 46%-ғажуығынберетінкәсіпорын–«СевКазЭнерго»АҚ (ЖЭО-2) орналасқан.

2015 жылы атмосферағастационарлы көздер шығарындылары 74,359 мыңтоннанықұрады.

2014 жылмен салыстырғанда (72,901 мыңтонна) атмосфералықауағаластағыш заттар эмиссияларыныңәуебассейніннегізгіластағыш «СевКазЭнерго» АҚ-ныңотынды (көмір) жалпытұтынуынарттыруесебінен 0,977 мыңтоннағажәнежақакәсіпорындардың ашылуы есебінен 0,481 мыңтоннағартқанын атап өтугеболады.

Ластағыш заттардыңжалпышығарындылары жалпы көлемінің 45,9%-ы «СевКазЭнерго» АҚ-ға (ПЖЭО-2) тиесілі.

«СевКазЭнерго» АҚ-ныңстационарлы көздерденластағыш заттар шығарындыларыныңжалпы көлемі 2015 жылы 2014 жылмен салыстырғанда 0,977 мыңтоннағартты. Бұлұлауаотындыжалпытұтынудың 2014 жылменсалыстырғандаартуыментүсіндіріледі: 18484 тонна көмір, 344 тоннамазутжағылды. Станцияныңбарлық 11 қазандықгрегаты эмульгаторлармен жабдықталды.

Ауаныңсапасы

Петропавл қаласындаатмосфералықауаныңжағдайынбақ ылаустационарлы 4 бекеттежүргізілді. 2015 жылішіндестационарлы бақылаужелісініңдеректері бойынша атмосфералықауаластануыныңдеңгейітөмендеп бағалануда. Бәріненбұрынқаланыңауасыкүкірттісутекпен ластанған.

PM-2,5 өлшенгенбөлшектер бойынша - 12, PM-10 өлшенгенбөлшектер бойынша - 96, көміртекоксидібойынша- 10, азотдиоксидібойынша- 3, аммиакбойынша- 1, күкірттісутекбойынша- 460 жағдайдаШЖК 1-ден артықжәнекүкірттісутекбойынша32 жағдайда 5 ШЖК артығаны тіркелді.

СолтүстікҚазақстаноблысындаауаныңластануынбақылауТайынша, СаумалкөлБулаев кенттерінде, Бескөлауылындажүргізілді. Бақылаудеректерібойыншаөлшенгензаттар,

күкіртдиоксиді, көміртекоксиді, азотдиоксидінің шоғырлануыжолберілетін норма шегінде болды.

Толықақпарат«Қазгидромет»РМКсайтындаорналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

4.13.2. Су ресурстары

СолтүстікҚазақстаноблысыныңсуресурстарыЕсілөзенініңарналарыменқоса (Аққанбұрлықөз., Иманбұрлықөз.), Сілеті, Шағалалы, Қамысақты, Ащысу, Қарасуөзендерініңжәнеуақытшаағысыбарбасқ адаағындысуларданқұралады.

Облыстағыкөлдердіңжалпысаны- 2328, жиынтықаумағы4600 км². Аумақтықкөлділігішамамен 3,5%-ды құрайды, Қазақстанныңсолтүстікоблыстарыныңарасында аеңжоғары. Санжағынанаумағы 1 км² жуықкөлдерменкөпшұңқырларыбасым, еңірікөлдерге (суайдыныныңаумағынақарай) мыналаржатады: Сілеті-Теңіз, Шағлытеңіз, Теке, Кіші Қарой. Еңтереңкөлдер: Шалқар, Жақсы-Жаңғыстау, алайдатерендігі 1,5-2,5 мкөлдербасым.

Беткі суларыныңсапасы

СолтүстікҚазақстаноблысыныңаумағындабеткі сулардыңластануынбақылауЕсілөзеніндежәне Сергеевқасуқоймасындажүргізілді.

Есіл өзеніндеШЖК артуы ауыр металдар тобыныңкөрсеткішімен тіркелді (мыс - 3,5 ШЖК), бас иондар (сульфаттар - 1,1 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір - 1,6 ШЖК).

Сергеевка су қоймасында ауыр металдар тобындағызаттардыңарттығаны тіркелді (мыс - 3,8 ШЖК, мырыш - 1,2 ШЖК), биогенді заттар (жалпы темір - 1,9 ШЖК).

Есіл өзеніменСергеевқасуқоймасысуыныңсапасы«ластанудыңорташадеңгейіне»сай келеді. 2014 жылмен салыстырғандаЕсіл өзеніменСергеевқасуқоймасысуыныңсапасыайтарлықтайөзгергенжоқ.

Толықақпарат«Қазгидромет»РМКсайтындаорналасқан (http://www.kazhydromet.kz/ru/monitor_beluten_archiv2015).

Су ресурстарына ағызулардыңнақты көлемітуралыақпаратжәнеағындысужинақтағыштарыныңжағдайына талдау 4.13.1-ші және 4.13.2-шікестелерде келтірілді.

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

4.13.1-ші кесте. Су ресурстарының ластануы және ағынды сулармен ластағыш заттардың ағызылуы

Ағызулардың көлемі туралы нақты ақпарат		2015 жыл	2014 жыл
Өнеркәсіпті қағызулар	Суды бұру көлемі, мың м ³	9531,403*	13721,563*
	Ластағыш заттар көлемі, мың тонна	10,484*	15,129*
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Суды бұру көлемі, мың м ³	954,542	946
	Ластағыш заттар көлемі, мың тонна	1,5	1,3
Барлығы (жоғарыда көрсетілген барлық ағызулар)	Суды бұру көлемі, мың м ³	10485,945	14667,563
	Ластағыш заттар көлемі, мың тонна	11,984	16,429

4.13.2-ші кесте. Су объектілері жағдайына талдау

Жинақтағыштың атауы	Тазарту құрылыстары, ағымдағы жағдайы	Табиғат қорғау іс-шараларының орындалуы
«Биопруд» жинақтағышы, «Қызылжарсу» ЖШС (бұрынғы «Петропавлсу» АҚ), Петропавл қаласы	2014 жылы жинақтағыш дамбаларына күрделі жөндеу жобасы әзірленді, жұмыстарды жүргізу үшін республикалық бюджеттен «Биопруд» жинақтағышына 262 985 мың теңге бөлінді. 2015 жылы қаражат бөлінбеді.	Аталған жоба «Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бағдарламасы бойынша іске асыру жоспарлануда.
«Қызылжарсу» ЖШС, Горькое көлі жинақтағышы, Қызылжар ауданы	Жинақтағыш дамбалардың жағдайы қанағаттанғысыз, дамбалар 2007 жылы 4,47 млн. теңгеге ішінара бекітілді, 20 жылдан астам күрделі жөндеу жүргізілмеген. 2016 жылға арналған дамбаны күрделі жөндеу жобасы әзірленуде. 2015 жылы қаражат бөлінбеген.	«СҚО Петропавл қаласындағы «Горькое көлі» ағынды суларды жинақтағыш тоғанды дамысын күрделі жөндеу» жобасы түзетілді. 2016 жылғы 20 мамырдағы № 12-0144/16 мемлекеттік экологиялық сараптама нысанының қорытындысы алынды. Ағымдағы жылы жоба «Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бағдарламасы шеңберінде 2017-2019 жылдары іске асырылатын жобалар тізбесіне енгізу үшін СҚО қаржы басқармасына және СҚО жұмыспен қамту дирекциясына жолданды.
Омутки көлі жинақтағышы, Қызылжар ауданы	2014 жылы жоба әзірленді, жинақтағыш дамбаларға күрделі жөндеу жүргізілуде, жұмыс жасауға РБ-дан 70 524 мың теңге бөлінді. 2015 жылы қаражат бөлінбеді.	-
«Каменка» ескі арна жинақтағышы, «Қызылжарсу» ЖШС	Жағдайы қанағаттанғысыз, қайта қалпына келтірумен жөндеу жүргізілмеген. 2015 жылы қаражат бөлінбеді.	-

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Республикалық маңызы бар табиғат ескерткіштері: Жаңажол, Күмісқарағай орманы, Қарағай орманы 181,1 гектар аумақта орналасқан.

Солтүстік Қазақстан облысының көгалдандыру бағдарламасын орындау мақсатында мемлекеттік орман мекемесі 2015 жылы жоспар бойынша 965 га болса, 1994 га-ға жуық ауданда орманды қалпына келтіру және орман өсіру жұмыстарын жүргізді. 3500 мың дана ағаш-бұта тұқымдастар екпе көшеті отырғызылды. Екпе көшеттерінің тұрақтылығын сақтау және арттыру, олардың өнімділігін ұлғайту, ауруларының инфекциялық фоннасыз тұмақ атында бір қатар қажетті санитарлық-сауықтыру іс-шаралары жүргізілуде. 2015 жылы 816 га ауданда іріктеме санитарлық ағаш кесу жүргізілді, зиянкестер мен инфекциялық аурулардан тұрақтылығы бұзылған көшеттерде он орман мекемесі бойынша 31,474 мың гектарға жуық дербес жұптан тазаланды (2015 жылғы мамыр-маусым).

Солтүстік Қазақстан облысының әкімі жариялаған санитарлық тазалау және бабтандыру ұшайлы ғыясында елді мекендерде көгалдандыру жұмыстары жүргізілді, шамамен 27000 көшет отырғызылды.

2015 жылы мемлекеттік аңшылық қорын қорғау және ұтымды пайдалану бойынша қабылданған шаралар нәтижесінде аңшылық алқаптарда аулауға болатын жануарлар түрлерінің саны тұрақты деңгейде қалуда. Облыста сирек кездесетін және Қызыл кітапқа енгізілген жануарлардан тұрақты мекендейтін і орман сусары, саны шамамен 700 дара. Бірнеше жыл бойы америкалық қаракүзен, сілеусін, қасқыр, ал Есіл өзенімен – құнды зоблыса аумағына кіреді және аз санымен кездесуде.

Қызыл кітапқа енген қанаттылардан облыста безгелдек, ақбастырна, сұртырна, сұңқылдақ құуя салады.

Суда жүзетін құстардың көктемгі және күзгі ұшып өтуі кезінде облыстардың аңшылық алқаптарында Қазақстан Республикасының Қызыл кітабына енген сирек кездесетін әрі жойылып кету қаупі бар құстарының түрлері кездеседі, оның ішінде қызыл жемсаулық қарашақаз, шиқылдаққаз, аққұйрық субүркіт, бүркіт, аққұтан, турпан, қара дегелек, қоқиқаз, ақтырна, балықшы, бұйра бірқазан. Бұйра бірқазан мен аққұлардың,

ақбастырна мен безгелдектің саны артқаны байқалады.

4.13.5. Радиациялық жағдай

Ағымдағы жылы кеден және шекара қызметінің радиациялық бақылауы барысында облыс аумағында транзитпен өткен жүктің радиациялық фон ыртқан жағдайларының қалмады.

2014-2015 жылдар кезеңінде жер қойнауынан құрамында радионуклидтер бар кен жыныстары мен қалдықтар игерілмеді.

СҚО аумағында 5 тоқтатылған және жойылған уран кен орны орналасқан: Ғ. Мүсірепов атындағы ауданда – Шоқпақ, Аққанбұрлық; Айыртау ауданында – Грачев, Қосашы, Дергачев.

2015 жылғы 24-26 тамызда СҚО бойынша экология департаментінің мамандары радиологиялық бақылау жүргізді, тоқтатылған және жойылған уран кен орындарының аумағында ДРС-РМ1401 іздеу дозиметрімен гамма сәулеленудің баламалы мөлшерінің қуатын өлшеді.

Тексеру нәтижесінде мыналараның қалды:

1. № 5 кен басқармасының № 12 кеніші Грачев кен орны (тоқтатылған) Саумалкөлауылынан 10 км қашықтықта орналасқан: өнеркәсіптің аумағының қоршауы ішінара бұзылған, аумақтағығимараттар қираған, аумақ құрылыстық қоқыспен және оңтүстік-шығыс жағынан құлқожымен қоқысталған, қирағанғимараттарда ашық шахталар табылды, радиациялық қауіп белгілері жоқ.

Кеніш аумағындағы рейдер жолдың оңтүстік жағында гамма сәулеленудің баламалы мөлшері қуатының мәні 0,39-0,41 мкЗв/сағ құрады (1,2 есе асып тұр).

Кеніштің оңтүстік-батыс жағынан шахта ұңғысынан 100 метрде аумағы шамамен 0,2 м² тас табылған, оның гамма сәулеленуінің баламалы мөлшерінің мәні 1,8 мкЗв/сағ құрады (5,45 есе асқан).

Гамма сәулеленудің баламалы мөлшері қуатының орташа мәні норма бойынша 0,33 мкЗв/сағ болса, 0,4 мкЗв/сағ құрады.

2. Қосашы кен орны (тоқтатылған), Күтузовқа ауылынан 7 км қашықтықта орналасқан: өнеркәсіптің алаңның қоршауы жоқ, аумақтағығимараттар қираған, бетонмен жабылған және ашық шахталар табылды,

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

аумаққұрылыстыққоқыспенқоқысталған, радиациялыққауіпбелгілеріжоқ. Гаммасәулелену баламалы мөлшеріқуатыныңорташамәнінормабойынша 0,33 мкЗв/сағболса, 0,092 мкЗв/сағқұрады.

3. Дергачев кен орны (жойылды), Сары Төбеқауылынан 3 кмқашықтықтаорналасқан: өнеркәсіптіккалаңаумағықайтақалпынакелтірілген жәнешөпбасқан, ішінаратікенектісымменқоршалғантөбе.Қоршаубағаналарындарадиациялыққауіпбелгілерібар. Гаммасәулеленудіңбаламалымөлшеріқуатыныңорташамәнінормабойынша 0,33 мкЗв/сағ0,086 мкЗв/сағқұрады.

4. № 4 кен басқармасының№ 3 кеніші Шоқпақкенорны (тоқтатылған) Шоқпақауылынан 2 кмқашықтықтаорналасқан: өнеркәсіп алаңыныңқоршауыжоқ, аумақтыңсолтүстікжағыүймеленген, аумақтыңбатысжағыныңбойындаүймелербар, аумақтағығимараттарішінарақираған, қирағанғимараттардаашықшахталар табылған, аумаққұрылысқоқысыменқоқысталған, радиациялыққауіпбелгілеріжоқ. Гаммасәулеленудіңбаламалымөлшеріқуатыныңорташамәнінормабойынша 0,33 мкЗв/сағболса, 0,166 мкЗв/сағқұрады.

5. Аққанбұрлықкенорны (жойылған), Чистополье ауылынан 3 км қашықтықтаорналасқан: аумаққакірержолдыайналаорқазылған, өнеркәсіпалаңыныңқоршауыжоқ, аумақтағығимараттарқираған, аумақтаашықшахтатабылған, аумаққұрылысқоқысыменқоқысталған, радиациялыққауіпбелгілеріжоқ. Гамма сәулеленудіңбаламалымөлшеріқуатыныңорташамәнінормабойынша 0,33 мкЗв/сағболса, 0,11 мкЗв/сағқұрады.

Аталғанфактібойынша 2015 жылғы 5-6 қарашадаСҚОтабиғатқорғаупрокуратурасыныңбастамасыменуранкенорындарынабірлескен тексеру ұйымдастырылды.

Грачев кен орнын өлшеунәтижесіндекенішаумағыныңбойында

рналасқангрейдерліжолдагаммасәулеленудіңаламалымөлшеріқуатыныңмәнінормабойынша 0,34 болғанымен, 0,49 мкЗв/сағқұрады(1,4 есе асқан), грейдер жолындағыоқшаунүктелерде 0,62 және 1,47 мкЗв/сағ(2,3 есе асқан) норма бойынша 0,64 мкЗв/сағболғанымен. Шахтаүстіндегіғимараттамәнінормабойынша 0,64 мкЗв/сағболғанымен 0,28мкЗв/сағ, ағаштілгішаумағында 0,27 мкЗв/сағ, шахтаныңмаңында 0,26 мкЗв/сағқұрады.

Шоқпақкенорнындагаммасәулеленудіңбаламалымөлшеріқуатыныңмәнінормабойынша 0,62 мкЗв/сағболғаныменшахтаүстіндегіғимаратта 1,38 мкЗв/сағ(2,2 есе асқан), шахтаныңмаңында 0,21 мкЗв/сағ, аумаққакірержердегіқирағанғимаратта 0,19 мкЗв/сағқұрады.

Елді мекендердіңгамма сәулеленудеңгейін бақылауқунсайын 3 метеорологиялықстанциядажүзегеасырылады (Булаев, Петропавл, Сергеевка). Облыстыңелдімекендеріндеатмосфераныңбеткіқабатыныңрадиациялықгамма-фоныныңмәні 0,08-0,16 мкЗв-сағшегіндеболды. Орташаесеппеноблыста радиациялықгамма-фон 0,11 мкЗв/сағқұрадыжәне рұқсатетілгеншегінде.

СолтүстікҚазақстаноблысы аумағындаатмосфераныңжергежақынқабатыныңрадиациялықластануындабақылау 2 метеорологиялықстанциясындаауасынамаларынкөденентақтайшаларыменіріктеу (Петропавл, Сергеевка). Станцияда сынамалардыңбестәулікталдауы жүргізілді.

Облыс аумағындағыатмосфераныңжергежақынқабатыныңрадиациялықтүсімдерінің орташа тәуліктіктығыздығы 0,6-3,2 Бк/м2 шамасында. Облыс бойынша түсімдерітығыздығыныңортакөлемі 1,2 Бк/м2 құрап, олшектіжолберілгендеңгейденаспайды.

4.13.6. Қалдықтар

Түзілгенөнеркәсіпқалдықтарыныңжалпыкөлемі1779,796 мыңтоннанықұрайды, 4.13.3-кесте.

4.13.3-кесте. Өнеркәсіпсалалары бойынша түзілгенөнеркәсіпқалдықтарының көлемі

Өнеркәсіпсалалары	Қалдықтүрі, барлығы	Түзілгенқалдықтаркөлемі, мыңтонна		
		барлығы	олардан:	
		ТМТ	Радиоактивті қалдықтар	Өнеркәсіпқалдықтары (ТМТ мен радиоактивті қалдықтардықоспағ

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

					анда) барлығы
1	2	3	4	5	6
Электр энергиясын, газ бен суды өндіру және бөлу	Күлшлактар	1040,78			1040,78
Машина мен жабдық өндірісі	Гальваниламдар	1,014			1,014
Тау-кен игеру өнеркәсібі, отын-энергетикалық пайдалы қазбалар өндіру денбасқа	Аршынды жыныстар	635,337			635,337
Мұнай өнімдерін қабылдау, сақтау, шығару	Мұнайшламдары, мұнай өнімдерінің ген топ ырақ	0,0650			0,0650
өзге	Өндіріс қоқысы	102,6			102,6
Барлығы аймақ бойынша		1779,796			1779,796

Облыс аумағындаулы қалдықтарды көмуге арналған полигондар жоқ. «Севказэнерго» АҚ күлшлактарды орналастыру үшін күлүйінділері жұмыс істеп тұр. Күлүйінділерінде жиналған қалдық көлемі 33360918 тоннаны құрады.

Аумағы 120 га №1 күлүйіндісі қайта қалпына келтірілді.

Аумағы 151 га № 1 секцияның № 2 қайта қалпына келтірілді.

Аумағы 161 га № 2 секцияның № 2 күлүйіндісі (жұмыс істемейді, 20 га қайта қалпына келтірілуде).

Аумағы 161 га № 3 секцияның № 2 күлүйіндісі.

Аумағы 152 га № 3 күлүйіндісі (күлүйіндісі толды, қайта қалпына келтіруге дайындық жүргізілуде).

ТҚҚ полигондары

Облыс полигондарында орналастырылған тұрмыстық қатты қалдықтардың жалпы көлемі 3884,68 мың тоннаны құрады. ТҚҚ полигондары туралы қысқаша ақпарат 4.13.4-ші кестеде келтірілді.

4.13.4-ші кесте. 2015 жылғы жағдай бойынша жұмыс істеп тұрған ТҚҚ полигондарының саны мен жағдайы туралы қысқаша ақпарат

P/c №	Аудандар мен қалалардың атауы	Елді мекендер саны, дана	ТҚҚ полигондарының саны			Полигон иесі		Полигонда орналастырылған ТҚҚ-ның жалпы көлемі, мың тонна, 2015 жылғы 20 желтоқсандағы жағдай
			барлығы	зандастырылғаны	зандастырылмағаны	жеке меншік	коммуналдық меншік	
1	2	3	4	5	6	7	8	11
1	Айыртау	88	59	0	59			411
2	Ақжар	25	23	0	23			97,5
3	Аққайың	32	29	0	29			248,51
4	Есіл	58	46	0	46			191,7
5	Жамбыл	60	53	0	53			67,2

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

6	М. Жұмабаев	69	60	4	56	4		211,46
7	Қызылжар	72	66	0	66			193,84
8	Мамлют	42	33	1	32		1	225,9
9	Ғ. Мүсірепов	68	62	1	61	1		453,64
10	Тайынша	89	78	0	78			401,2
11	Тимирязев	25	16	0	16			135,4
12	Уәлиханов	27	27	1	26		1	137,33
13	Шал ақын	43	25	0	25			269,7
14	Петропавл қаласы	6	2	2	0	1	1	840,3
	Барлығы:	704	579	9	570	6	3	3884,68

СолтүстікҚазақстаноблысыныңаумағында 579 қалдықтардыорналастыруобъектісібар, олардың 198-нің жер учаскесі ресімделді, 9 қоқысүйіндісіменТҚҚполигоныныңрұқсатқұжаттарыбар.

Мәселен, 2011-2015 жылдараралығындағыкезеңдеЭкология департаменті 1 санаттағыТҚҚполигондарыныңменшікиелері не 15 рұқсатберген («Үлгілі»ЖШС, «Дорожник»ЖШС, «Чистовский»ЖШС, «Мөлдiрсу»ШЖҚММК, «Коммунхоз»ММК, «Коммунсервис»ШЖҚММК, «ЖасылЕсіл»ЖШС).

Қоқысүйінділерінерұқсатқұжаттарынресімдеу бойыншаіс-шараларауылдықелдімекендердідамытужоспарларынаенгізілді.

2015 жылғы 23 қаңтардабарлықмүдделітараптардыңқатысуы ментозғанавтомобиль шиналары қоқысүйінділерініңболмауыжәнекәдегежарату мәселесіжөніндекеңесөткізілді.

Іс-шараны өткізубарысындаСолтүстікҚазақстаноблысын ыңаумағындағықалдықтарменжұмыс істеу саласындағықазіргіпроблемаларменолардыше шужолдарықарастырылды.

Жергілікті атқарушыоргандарөндірісжәнетұтынуқалдық тарыменжұмысiстеусаласындағыпроблемалар дышешумақсатындаСолтүстікҚазақстаноблыс ыныңтұрмыстыққаттықалдықтардыбасқаружұ йесінжаңғыртудың 2015-2030 жылдарғаарналғанбағдарламасынәзірледі (2015 жылғы 28 мамырдағы№ 181 қаулыменбекітілді).

4.13.5-ші кесте. Жұмысiстептұрған (рұқсатетілген) ТҚҚполигондарыныңсаньтуралықысқашаақпарат

Иесі	Пайдаланы ла бастауы, алып жатқанжер і	Жобалық қуаты	Түзілгенқалдық таркөлемі (мыңтонна)
1	2	3	4
Петропавл қаласыәкімдігінің«Коммунхоз» ММК (ТҚҚполигоны)	1996 жыл, 25,9 га.	1 488,671 мыңтонна	912898,666
«Дорожник» ЖШС (ТҚҚүйіндісі)	2007 жылғы 1 қаңтардан, 4 га	134,4 мыңтонна	52,320
«Чистовское» ЖШС, М. Жұмабаевауданы	Чистовское ауылы, 1998 жылдан бері	22,0 мыңтонна	6,739
	Украинка ауылы, 2009 жылдан бері	9,0 мыңтонна	
	Урожайное ауылы, 1993 жылдан	9,0 мыңтонна	

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

	бері		
«Үлгілі» ЖШС, М. Жұмбаевауданы	1980 жылдан бері	ТҚҚ 15,0 мыңтонна	1,685
«СҚО Мамлотауданы әкімдігінің Мамлотауданы әкімі аппаратының жанындағы «Коммунсервис» ШЖҚММК (ТҚҚ үйіндісі)	2014 жыл 6,8 га	578 513	13120
«Жасыл Есіл» ЖШС Ғ. Мүсіреповатындағы аудан	2014 жылғы 5 мамырдан бері Жер учаскесінің аумағы 5 га	300 мыңтонна	11769,34
«Мөлдірсу» ШЖҚММК	2009 жыл 35 га	136,9	88,936

Кездейсоқ қоқыс үйінділері проблемасы жүйелі түрдегі санитарлық тазалауға қарамастан облыстағы өзекті проблемалардың бірі болып отыр.

Ауылдық округтарда жергілікті атқарушы орган дараумақтарды бағтандыру үшін сенбіліктер өткізу кезінде қоқыс үйінділерін жоюды ұйымдастырды. Ұйымдастырылған қоқыс үйінділеріне 202,3 мың м³ қоқыс шығарылды, Ғ. Мүсіреповатындағы ауданда жалпы көлемнен 45 мың метр³ қалдық шығарылды.

Барлығы облыста 547 малқорымыбар, олардың 267-сінің жер пайдалануға мемлекеттік актілері бар, 48 көңқоймасының 5-еуінің жерді пайдалануға мемлекеттік актілері бар. Малқорымдарына эмиссияға рұқсаттар Петропавл қаласында, М. Жұмбаев ауданындағы Үлгілі ауылында және Есілауданындағы «Заградовское» ЖШС-ында бар.

Есепті кезеңішінде «Салем.kz» ЖШС облыс кәсіпорындарымен ұйымдарынан 0,893 пайдаланылған шлам қабылдады.

«Жасыл жер СТ» ЖШС 3412 дана пайдаланылған шлам, 14 дана қызу өлшегіш қабылдаған.

2015 жылы «СКО Фармация Экомед.kz» ЖШС-ының облыспен қаланың медициналық мекемелерінен жинаған және қайта өңдеген биоорганикалық және медициналық қалдықтарының көлемі 110,98 тоннаны құрады, «ҚРДСМСҚӨ Әкімдігінің 3-ші қалалық ауруханасы» 28 тонна, «Экомед лаборатория» ЖШС - 15,527 тонна, «Салем.kz» ЖШС 0,893 тонна (барлығы 155,4 тонна).

ЖК Жуков С.И. кәдеге жарату үшін 171 тонна полиэтилен жинап, жаңа өнім шығарды (полиэтилен пакеттер, термошогу пленкасы, балшықтан қорғайтын жабын).

Кәдеге жарату үшін қалдықтар қабылдайтын кәсіпорындар туралы мәлімет 3-ші кестеде келтірілді.

4.13.6-шыкесте. Қалдықтарды кәдеге жарататын кәсіпорындар

№	Ұйымның атауы	Қабылданатын қалдықтардың атауы	Қабылданды, тонна	Кәдеге жаратылды, тонна
1	«СКО Фармация Экомед.» ЖШС	мед. қалдықтар	110,98	110,98
2	«3-ші қалалық аурухана» КМК	мед. қалдықтар	28	28
3	«Салем» ЖШС	құрамындасынабы бар шамдар	0,893	
4	«Экомед лаборатория» ЖШС	мед. қалдықтар	28,722	28,722
		пестицидтардың қалдықтары	15,527	15,5
5	«Эко Гарант» ЖШС	өсімдіктердің қорғау құралдарының қалдықтары	14,3	14,3
6	«Elean.kz» ЖШС	өндіріс және тұтыну қалдықтары	16	10
		медициналық қалдықтар	5,9425	5,9425
		құрамындасынабы бар шамдар	0,36	0,36
		құрамындасынабы бар шамдар аспаптар	0,24	0,24
7	«Радуга» ЖШС	полимерлер	1056	1050
8	«Жасыл жер» ЖШС	құрамындасынабы бар шамдар	0,853	0,853
		қызу өлшегіштер	0,0004	0,0004

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

		Өндірісжәнетұтынуқалдықтары	10	10
		мед. қалдықтар	0,008	0,008
9	ЖК «Айсін»	макулатура	10	10
10	ЖК Жуков	полиэтилен	171	171
11	«Soltustik Rubber Recycling» ЖШС	автошиналар	38,4	30,8
12	ЖК«Ахмутдинов С.О.»	ағашқалдықтары	17	17
	Жиыны		1524,2259	1510,9059

Петропавл қаласыныңаумағындаПЭТ-ыдыс, алюминийқұтылар, макулатура, орауышполиэтиленқалдықтарын, сынғаншыны, әртүрліпластмассажинауғаарналған 472 контейнерорнатылды. Облыста 4 кәсіпорынқалдықтардыбөлекжинауменайналысады, төменжәнежоғарықысымды полиэтилен, ПЭТ-ыдыс қалдықтарынанполиэтиленпенкаларменпакеттер, балшықтанқорғайтынжабын, шаруашылықтатұтынатынтауарларөндірісіжолғақойылды.

Қайталамашикізатқабылдайтынбекеттер салынды.

Қоқысөңдейтінзауытсалумәселесіәлеуеттінвесторлармен пысықталуда.

Химияландыру құралдары

«СҚОауылшаруашылығыбасқармасы»ММмәліметібойыншаСолтүстікҚазақстаноблысыныңаумағындапестицидтердікөметінқорымдарда, пестицидтердісақтауғаарналғанқирағанқоймалардажоқ.

Облыс аумағындапестицидсақтайтын 5 қоймабар.

ҮшқоймаПетропавлқаласындаорналасқан, біреуі«ЕсілХимАгро»ЖШС-ына, екіншісі«Агрохимия»ЖШС-ына, үшіншісіЖК «ЖақсылықоваА.К.»тиесілі, төртіншіқоймаҒ. Мүсірепов атындағыауданныңНовоширмауылында орналасқанжәне«Қазагрохим» ЖШС-ына тиесілі, ал бесіншісі Есіл ауданыныңЯвленкаауылында, «Агрохимснаб»ЖШС-ына тиесілі.

СҚОаумағында 41 фирмапестицидсатуменжәнеқолдануменайналысады. 2015 жылыөңделген жер көлемімынадай: пестицидтермен (улы химикаттармен) – 4,6 млн. га; минералды тыңайтқыштармен– 674,5 мыңга.

Барлығы 50,1 мыңтоннахимияландыруқұралыпайдаланылды, олардан:

- Пестицидтер (улы химикаттар) 4,5 мыңтонна

- Минералды тыңайтқыштар 45,6 мыңтонна.

Пестицидтер (улы химикаттар) ыдысын кәдегежаратуды полигоны Ақмолаоблысы, Зерендіауданы, Озерное ауылыныңмаңындаорналасқан «Эко Гарант» ЖШС-ы, Қостанайоблысы, Наурызымауданындаорналасқанжекеқорым-полигонында«Шаруа» ЖШС сондай-ақ қалдықтардыөртейтінпеш СолтүстікҚазақстаноблысы, Тайынша ауданы, Розовка ауылыныңмаңындаорналасқан«Экомедалабортория»ЖШС-нда жүргізеді.

4.13.7. Жаңартылатын энергия көздері

Баламалы көзденСолтүстікҚазақстаноблысындақуаты 2,26 МВтСергеевкаСЭС-ы бар. «Қазақтелеком»АҚөндірістікобъектілердірезервтіэлектрменжабдықтауоблыстыңАқжаржәне Уәлихановаудандарында –жиынтыққуаты 9,4 кВтүшжел-күнэнергоекешеніорнатты. 2012 жылы«ЗенченкожәнеК»командиттіксеріктестігі Новоникольск ауылында өзқаражаты есебінен жалпы қуаты 1,5 МВт (2x750кВт) екіжелэлектрстанциясын орнатты сонымен қатар, ағымдағыжылдың 1-шітоқсанындақуаты1 МВт «NEG MICON» герман фирмасыныңекіжелэнергиялыққондырғысыіске қосылды.

2014 жылғы 28 қарашада«KYZYLZHAR INVEST 2014» халықаралықфорумаясындақолқойылған меморандумғасәйкес«БиоТЭС»ЖШС (Астанақаласы) Санкт-ПетербургқаласынанкелгенинвесторларменбірілесіпҚызылжарауданындақүсөсіруқалдықтар ыменжұмысестейтінқуаты 1 МВтбиогазқондырғысынсалужобасыніске асыруда. Қазіргітаңдақұрылыс-монтаждажұмыстарыатқарылууда.

Барлығы 2015 жылыжаңартылатынэнергия көздерінпайдаланатынобъектілер 19,4 млнкВт/сағастаэнергияөндірді, бұл 2013 жылменсалыстырғанда 4,8%-ғаартық (18,5 млнкВтсағ). 2015 жылы

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

СолтүстікҚазақстаноблысыныңжалпытұтыну көлеміндегібаламалыэнергиякөздерінпайдалану үлесі 1,6%-ды құрады, 2013 жылы-1,8%, 2015 жылы өндірілген көлемі- 0,6%, 2013 жылы - 0,7%.

Электр энергиясын өндірукөлеміндегібаламалыэнергиякөздерінпайдалану үлесінің кемуі Петропавл ЖЭО-2-де электр энергиясын оза өндірудіңартуыментүсіндіріледі, бұлқуаттарғаауқымдықайтақұружүргізілуімен , алтұтыну көлеміндежаңақуаттаренгізілуімен шартталған.

4.13. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

4.13.7-ші кесте. Солтүстік Қазақстан облысында 2012-2015 жылдары жаңартылатын энергия көздерінің электр энергиясын өндіруі

Атауы	Электр энергиясын өндіру, млн. кВт/сағ			
	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл	2015 жыл
ҚРАШМСРК «Қазсушар» РМКСҚФ	15,9	16,5	16,21	16,4
«Қазақтелеком» ТДСҚБ	0,09	0,054	0,053	0,0067
«Зенченко және К» КС	-	1,94	1,47	3
Жиыны	15,99	18,5	17,73	19,4

4.13.8. Экологиялық мәселелер

Экологиялық мәселе	Ағымдағы жағдай	Шешу жолдары
1 Кәріз желілері мен тазарту имараттарының тозуы	Есіл өзенінің алқабындағы Новошиим, Явленка, Бескөлауылдарындағы кәріз желілері мен тазарту имараттарының тозғандығы, Мамлютка, Булаев, Сергеевка, Тайынша шағын қалаларында кәріз жүйелерінің болмауы. Облыс аудандарында заңдастырылған, барлық стандарттарға сәйкелетін ағынды су жинақтағыштарының болмауы	Мына жобаларға ТЭН мен ЖСҚ дайындалды: 1. Новошиим а. кәріз желілері мен кәрізді тазарту имараттарын қайта қалпына келтіру, 1151690 мың теңге. 2. Есіл ауданындағы Явленка а. кәріз желілері мен кәрізді тазарту имараттарын қайта қалпына келтіру, 535526 мың теңге. 3. Қызылжара ауданындағы Бескөла. кәріз жүйесінің қайта қалпына келтіру, 551192 мың теңге. 4. Мамлютка қ. кәріз жүйесінің құрылысы. ТЭН мен жұмыс жобасын әзірлеу, 66200 мың теңге. 5. Булаев қ. кәріз жүйесінің құрылысы. ТЭН мен жұмыс жобасын әзірлеу, 66000 мың теңге. Тайынша ауданындағы Тайынша қ. кәріз жүйесінің құрылысы, 850000 мың теңге
2 Петропавл қаласындағы ТҚҚ полигонында пайдалану мерзімінің шектеулілігі. ТҚҚ-ны бөлек жинау, сұрыптау және өңдеу проблемасы	Петропавл қаласындағы ТҚҚ полигонында пайдалану мерзімінің шектеулілігі	Қоқыс өңдейтін зауыт құрылысы. Арнайы контейнерлерді пайдалану арқылы қалдықтарды бөлек жинау жүйесін ұйымдастыру. Халықаралық сапа стандартына сәйкелетін техника мен қалдықтарды кәдеге жарататын жерге уақытты шығару. Аталған іс-шараларды іске асыру үшін республикалық және облыстық бюджеттен қаражат бөлу керек.
3 Облыс аудандарында ресімделген, заңдастырылған ТҚҚ полигондарының болмауы, кездейсоқ қоқыс үйінділерін іңтүзілуі	Қазіргі таңда СҚО-да орналастырылған 578 ТҚҚ полигонының 208-іне ғана жер учаскелері ресімделген. Аудандық бюджеттер 2016 жылға 64 қоқыс үйіндісіне 19,6 млн. теңге қаражат бөлу іздесті.	Жерге орналастыру жобасының құны полигонның 1 гектарына 200 мың теңгені құрайды. ТҚҚ полигонына жер учаскелерін ресімдеуге аудандық бюджеттен қаражат бөлу жобалардың құны жоғары болғандықтан баяу өтуде.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

2015 жылға жалпы көрсеткіштер					
Субъектінің 5, мың км ²	283,3	Халқы мың адам	1 396 086	ЖӨӨ, млн.теңге	2 311 366,2
2012 жылдан 2015 жылға жейінгі кезеңдерге негізгі экологиялық көрсеткіштер					
Көрсеткіш	2012 ж.	2013 ж.	2014 ж.	2015 ж.	
ЖӨӨ бірл. шығарындылардың қарқындылығы, тн/млрд.теңге	14 991,6	15193,7	17 830,7	22 491 163	
Атмосфераға ластағыш заттар шығарындылары, мың тонна.	140,1	124,9	129,6	127,1	
Пайда болған қалдықтардың жалпы саны, тонна	106 522	95 089	122 764	126 664	

Облыс аумағы Қазақстан Республикасының солтүстік-шығысында орналасқан және онда 19 әкімдік-аумақтық бірлік, оның ішінде 15 аудан, 10 қала, 764 кент пен село, 246 ауылдық және кенттік округ орналасқан. Халқының саны – 1394,9 мың адам.

Облыс аумағында сүтқоректілердің 109 түрі, құстардың 375 түрі мекен етеді (олардың ішінде сүтқоректілердің 12 түрі мен құстардың 38 түрі ҚР Қызыл кітабына енгізілген).

Пайдалы қазбалардың бай орындарының бары облыс экономикасының өсуіне жағдай жасауда. Экономиканың базалық саласы облыстың өндірістік әлеуетінің 60% үлесіне келетін түсті металлургия болып табылады.

Облыста былтырғы жылмен салыстырғанда мыс кенін 7,3%, мыс концентратын игеру 57%-ға жоғарылаған, тазартылған алтынды өндіру 98,4%-ға, өңделмеген қорғасынды өндіру 3,1%-ға артқан.

Жалпы республикалық көлемде облыста өндірілген қорғасынның салыстырмалы салмағы - 98,4%, мырыш - 96,6%, тазартылған алтын - 56,1%, тазартылған күміс - 15,7%, титан, магний, тантал, бериллий және атом электр станциясы отыны - 100%-ды құрайды.

Облыс аумағы су қорларына бай, мұнда жалпы ұзындығы 10 мың км асатын 800-ден астам өзен ағып өтеді. Басты су арнасы таулы Үлбі, Оба, Қарақаба, Қалжыр, Күршім, Нарын, Бұқтырма және басқа да өзендер құйылатын Ертіс өзені болып саналады (ұзындығы 4248 км, облыс шегінде - 1311 км). Облыста ірі Зайсан, Марқакөл, Алакөл, Сасықкөл көлдері бар. Бұған қоса ұсақ өзендер, су қоймалары көп, олардың ішінде ең үлкені Бұқтырма.

4.14.1. Атмосфералық ауа

Шығыс Қазақстан облысының атмосфералық ауасының ластануы кәсіпорындардың кен өндіру өнеркәсібінің, жылу энергетикасының,

энергетика, машина жасау зауытының, құрылыс индустриясы және басқа да салалармен байланысты түсті металлургияның шығарындылары себепші болады.

Ірі кәсіпорындардың атмосфералық ауаға өнеркәсіптік шығарындылардың жалпы көлемі 2015 жылы 101,91361585 мың тоннаны құрады, бұл 2014 жылғы шығарындылар көлемімен салыстырғанда 17,40076515 мың тоннаға (2,02%-ға) төмен.

- күкіртті ангидрид шығарындыларының көлемі - 56,723435 мың тонна;

- азот диоксиді шығарындыларының көлемі - 21,123432 мың тонна;

- қатты бөлшектер шығарындыларының көлемі - 13,1357098962 мың тонна;

- тұншықтырғыш газ шығарындыларының көлемі - 10,9310389545 мың тонна.

Шығарындылар көлемінің азаюы 2014 жылмен салыстыру бойынша лимиттердің азайғанынан сондай-ақ, төмендегі ірі кәсіпорындардан шығатын шығарындылар көлемінің азаюынан байқалып отыр:

- «Казцинк» ЖШС ЗКБК (Зырян кен байыту кешені) - атмосфералық ауаға ластану заттар шығарындыларының азаюы әктас зауыты пештерінің жұмыс уақыттарының азаюына байланысты;

- «Казцинк» ЖШС ӨМК - былтырғы жылмен салыстырғанда ластану заттар шығарындылары 15%-ға азайған, бұл қорғасын зауытының агломерацияның орнына Isesmelt жаңа технологиясын кезең-кезеңмен игерумен негізделген.

- «Востокмашзауыты» АҚ - шығаратын өнімдер көлемінің азаюы;

- «Үлбі-фтор кешені» ЖШС - өңделетін кен көлемінің азаюы, аршыланып және игерілетін жұмыстардың жоқтығы;

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

- «Артель старателей Горняк» ЖШС - тау жұмыстарының тоқтауына байланысты;

- «Силикат» ЖШС - өндірілетін өнімдердің аз көлемін іске асыру;

- «Семей Сплав» ЖШС - шикізаттың жоқтығы.

Бірнеше кәсіпорындар: «Бари-Б және К» ЖШС, «Автожолсервис фирмасы» ЖШС, «Баст» АҚ, «Самар Астық» ЖШС, «Kvarta» ЖШС, «Мұрагер ӨКФ» ЖШС, «Прибрежный-1» ЖШС, «Теплокомунэнерго» МКК өндірістік қызметпен айналыспайды.

Атмосфералық ауаның ластануына байланысты апаттық оқиғалар 2015 жылы болған жоқ.

Ақпан айында ШҚО бойынша Экология департаменті және ІД ЖПБ арасында қала көшелеріндегі автокөлік құралдарын апта сайын тексеру туралы бірлескен жоспар құрылды. Тексеру барысында 761 тексерілген автомобильдердің ішінен ҚР СТ -1433 бекітілген шекті жоол берілетін нормаларынан шығарылатын газдағы ластағыш заттардың сәйкес болмауы 308 автокөлікте анықталды, ІД ЖПБ қызметкерлері кінәлі тұлғаларды әкімшілік жауапкершілікке тартты.

Қоршаған табиғи ортаға автокөліктердің жағымсыз әсер етуінің басты себептері пайдаланылатын жылжымалы құрамның техникалық деңгейінің төмендігі, шығарылатын газдарды бейтараптандыру жүйесінің жоқтығы және бензин сапасының төмендігі себеп болады.

Өскемен қаласының атмосфералық ауа жағдайын 7 стационарлық бекетте «Қазгидромет» РМК-мен бақыланады.

«Қазгидромет» РМК стационарлы бақылау желілерінің деректері бойынша Өскемен қаласы ластанудың жоғары деңгейімен сипатталады. Жалпы қала бойынша мыналар орташа концентрацияны құрайды: күкірт диоксиді - 1,6 ШЖК_{о.т.}, азот диоксиді - 1,2 ШЖК_{о.т.}, озон 1,8 ШЖК_{о.т.}, басқа ластағыш заттар - ШЖК-дан аспады. Өлшенген бөлшектер бойынша - 37, күкірт диоксиді бойынша - 790, көміртек оксиді бойынша -78, азот диоксиді бойынша -312, азот оксиді бойынша -12, озон бойынша - 4, күкірт сутегі бойынша 5849, фенол бойынша 80 жағдай - 1 ШЖК_{м.р.} шамамен орташа, формальдегид бойынша 1 жағдай сонымен қатар, өлшенген заттар мен күкірт сутегінің 1 рет орташа ластанған жағдайы байқалады.

2015 жылға арналған атмосфералық ауаны бақылаудың стационарлы желілерінің

деректері бойынша Риддер қаласы ластанудың жоғары деңгейімен сипатталады: Жалпы қала бойынша мыналар орташа концентрацияны құрайды: озон 1,9 ШЖК_{о.т.}, күшәла - 1,6 ШЖК_{о.т.}, күкірт диоксиді - 1,2 ШЖК_{о.т.}, басқа ластағыш заттар - ШЖК-дан аспады. Күкірт диоксиді бойынша - 64, азот диоксиді бойынша - 32, азот оксиді - 72, күкірт сутегі - 6894, аммиак бойынша -47, фенол бойынша 1 ШЖК_{м.р.}, артқан жағдай сонымен қатар, азот оксиді бойынша - 32, аммиак бойынша 13 рет шамамен 5 ШЖК_{м.р.}, артуы тіркелген.

2015 жылы стационарлы бақылау желілерінің деректері бойынша Семей қаласының атмосфералық ауасы ластанудың жоғары деңгейімен сипатталады. Жалпы қала бойынша мыналар орташа концентрацияны құрады: озон - 1,3 ШЖК_{о.т.}, фенол - 1,9 ШЖК_{о.т.}, басқа ластағыш заттар ШЖК-дан аспады. Өлшенген бөлшектер бойынша - 1, өлшенген бөлшектер бойынша РМ 2,5 - 275, өлшенген бөлшектер бойынша РМ -10 - 173, көміртегі оксиді бойынша - 14, азот диоксиді бойынша - 339, азот оксиді бойынша - 10, озон бойынша - 32 және күкірт сутегі бойынша - 2238, аммиак бойынша -12 жағдай шамамен 1 ШЖК_{м.р.} асқандығы, өлшенген бөлшектер бойынша РМ - 2,5 - 3 және өлшенген бөлшектер бойынша РМ -10 - 2 жағдай шамамен 5 ШЖК_{м.р.} асқандығы анықталды.

2015 жылы стационарлы бақылау желілерінің деректері бойынша Глубокое кентінің атмосфералық ауасы ластанудың орташа деңгейімен сипатталады. Жалпы кент бойынша озонның концентрациясы - 4,4 ШЖК_{о.т.}, құрады басқа ластағыш заттар ШЖК-дан аспады. Өлшенген бөлшектер бойынша РМ 2,5 - 71, өлшенген бөлшектер бойынша РМ -10 - 32, көміртегі оксиді бойынша - 1, азот диоксиді бойынша - 97, озон бойынша - 4927, күкірт сутегі бойынша - 283, фенол бойынша - 14 және аммиак бойынша-4 жағдай шамамен 1 ШЖК_{м.р.} асқандығы анықталды.

Шығыс Қазақстан облысының атмосфералық ауасының ластану сипаттамасы жөніндегі нақты ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан

http://www.kazhydromet.kz/ru/mouitor_archiv2015.

4.12.2. Су ресурстары

Ерекше мемлекеттік маңызды су объектісі болып табылатын Ертіс трансшекаралық өзені Шығыс-Қазақстан және Павлодар облыстарының гидрографиялық желісінде басты орынға ие. Ертіс өзені 2500 м. биіктікте Моңғол Алтайының баурайынан, батыс

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

бөлігінде Қытай Синцзянь ауданынан бастау алады. ҚХР аумағы бойынша Ертіс өзенінің ұзындығы 618 км. Ертіс өзені 300м³/сек шамасымен орташа жылдық шығысымен Қазақстанның кеме жүзетін өзенінің шегіне жатады.

Ертіс өзенінің су ресурстары және оның ағымдары өнеркәсіпте, тұрғын-үй коммуналдық шаруашылықта, балық шаруашылығында, ауыл шаруашылығында қолданылады - лимандар мен шабындық жерлерді, ауыл шаруашылықты сумен қамтамасыз ету, жайылым жерлерді үнемі суландыру. Бұдан басқа, су ресурстары гидроэлектроэнергиясын өңдеу және кеме қатынастарының қажеттіліктері үшін қолданылады. Жыл сайын, Шұлбі су қоймасынан, табиғи тасқындарға жақын жағдайларына Ертіс өзенінің орташа ағынын, биологиялық өнімділікті сақтау, флоралар және фауналардың экологиялық ортасын қолдау мақсатында табиғат қорғау іс-шаралары өткізіледі.

Ертіс өзенінің су ресурстарын пайдалану су нысандарының трансшекарасын күзету және оны бірге пайдалану туралы Қазақстан-Ресей Үкіметаралық 2010 жылғы 07 қыркүйектегі қол қойылған келісімдер мен трансшекаралық өзендерді күзету және оны пайдалану саласындағы ынтымақтастық туралы Қазақстан Республикасының Үкіметі және Қытай Халық Республикасы арасында 2001 жылғы 12 қыркүйектегі келісімдер арқылы реттеледі.

Ертіс өзенінің жалпы ұзындығы 4280 км, оның ішінде Қазақстан шегінде 1698 км. Қазақстан мен Ресей шекарасындағы өзеннің су жинау бассейндерінің ауданы 544000 км² құрайды.

Қардың басымдылығымен өзеннің қоректенуі әртүрлі. Жер астындағы қоректенуі аз мөлшерлі рөлге ие. Жаңбырлы қоректенуі 15-20%-дан аспайды.

Өзеннің суағары - Ертіс су қоймаларының каскадымен реттелген - Бұқтырма (жобалық көлемі 49,6 км³), Өскемен (0,66 км³) және Шульбинское (2,39 км³).

Семиарка су бекеті тұсында Ертіс өзенінің орташа көпжылдық су шығыны 853 м³/сек. құрайды.

Ертіс өзенінің суы қаланың жоғары және төменгі жағында ұқсас, ШЖК-дан бір жолғы жоғарлауы анықталғанына қарамастан негізінен су қоймалары ШЖК-дан аспайды.

Ағынды аумақ бойынша бөлу үлкен қайшылықты күрделі сипатқа ие. Батыс Алтай

негізгі су тасушы болып табылады, мұнда Малая Ульба, Громотуха, Тұрғысын өзендерінің бастауындағы кең аумақта ағын модулі 50л/сек. жетеді. Өте қатты ағын Бұқтырма өзенінің бастауында - 60-80 л/сек. Қатты ағынның үшінші саласы Күршім өзенінің бастауы - Оңтүстік Алтайға тиесілі. Ертіс бассейнінде 200 км астам ұзындықтағы 13 өзен есептеледі, қалған 775-і кіші өзендер санатына жатады. Олардың жалпы ұзындығы 17,7 мың км. құрайды.

Ертістің ірі ағындысы **Бұқтырма** өзені болып келеді, ол бастауды Орталық Алтай мұздықтарынан алады. Оның ұзындығы 405 км, ағынның орта жылдық көлемі - 6,53 км³, су жинау ауданы - 15485 км², оның бассейнінде жалпы ұзындығы 2919 км 124 өзен есептелген.

Ертістің екінші ағыны - **Оба** өзені. Өзеннің ұзындығы 286 км, ағынның орта жылдық көлемі - 5,79 км³, су жинау ауданы - 9952 км². Оба өзенінің бассейнінде жалпы ұзындығы 1998 км 92 өзен есептелген.

Орташа өзендерге **Күршім** өзені жатады, ұзындығы 218 км, ағынның орта жылдық көлемі - 1,90 км³, су жинау ауданы - 5856 км². Күршім өзенінің бассейнінде жалпы ұзындығы 1321 км 56 өзен есептелген.

Үлбі өзені де орташа өзенге жатады. Өзеннің ұзындығы 98 км, ағынның орта жылдық көлемі - 3,21 км³, су жинау ауданы - 509 км². Үлбі өзенінің бассейнінде жалпы ұзындығы 1014 км 44 өзен есептелген, оның ішінде **Кіші Үлбі** өзені, ұзындығы 111 км және шығыны 52 м³/сек.

Оңтүстік Алтай өзендерінде сулар аз. Недәуір ірі өзендер - **Қаба, Алқабек, Қалжыр, Нарым**. Бұдан да аз мөлшерлі сулар Ертістің сол жақ жағалауының өзендері ерекшеленеді, әсіресе Зайсан шұңқырлары - **Кендерлік, Үйдене, Қандысу, Үлкен Бүкен, Шар, Көкпекті**.

Ертіс бассейнінің орта жылдық сулы өзендері жылына 33,66 км³ құрайды. Барлығы аймақта шамамен 27 кіші өзен және уақытша су ағыны есептелген.

Ертіс өзені мен Зайсан көлі ерекше мемлекеттік мағынадағы су нысандары болып келеді.

Семей аймағының аумағында ірі үш **Шұлбі, Шар, Егінсүй** су сақтағыштары бар, жалпы көлемі 265 мың га.

Шұлбі СЭС, су электр станцияның құрылысы 1976 жылы басталған, Ертіс өзенінің орташа ағынында орналасқан, Семей қаласынан 70 км жоғары.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Шүлбі СЭС су сақтағышы электр энергияны өңдеу, жайылма шабындықтарды көктемгі су басудан, қалалар мен ауылдарды сумен қамтамасыз ету үшін пайдалану мақсатында Ертіс өзенінің ағындарын реттеу, Үлбі және Оба өзендерінің ағындарын шоғырландыру үшін арналған. Шүлбі СЭС-нің қысымды бағыт жағдайы тасқынды кезеңде деңгейдің қысқаша уақытша көтерілуі 241,5 м белгіге дейін, нөсерлі жауын-шашын кезіндегі көктемгі-жаздық және қысқы кезеңдерде электр энергияны өңдеуді 240,5 м белгіге дейін көбейту үшін көтеріледі.

Беткі сулардың сапасы

Беткі сулардың сапасы келесі үлгіде бағаланады: Марқакөл көлі «нормативті таза», Қара Ертіс, Ертіс, Бұқтырма, Оба, Емел, Аягөз өзендерінің, Бұқтырма, Өскемен су сақтағыштарының суы - «ластанудың орташа деңгейімен»; Брекса, Тихая, Үлбі, Глубочанка өзендерінің суы «ластанудың жоғары деңгейімен»; Красноярка өзені «ластанудың төтенше ластану деңгейімен» бағаланады.

2014 жылмен салыстырғанда Қара Ертіс, Ертіс, Бұқтырма, Тихая, Үлбі, Оба, Емел, Аягөз көлдерінің, Марқакөл көлінің, Бұқтырма, Өскемен су сақтағыштары суының сапасы айтарлықтай өзгермеген, Брекса, Глубочанка, Красноярка өзендері - нашарлаған.

ШҚО аумағында экстремалды жоғары және жоғары ластану келесі су объектілерінде тіркелген: Үлбі өзені - 27 ЖЛ, Глубочанка өзені - 14 ЖЛ, Красноярка өзені - 14 ЖЛ, Брекса көлі - 13 ЖЛ және 1 ЭЖЛ, Тихая өзені - 16 ЖЛ жағдайы.

2015 жылдың сәуірінен бастап қазанына дейінгі ашық су кезеңінде Жоғары Ертіс су ағысы бассейнінің беткі суларының сапасы гидробиологиялық көрсеткіштер бойынша біркелкі емес. Перифитон дамуының көрсеткіштері бойынша таза сулардың санатына Брекса өзені (аясы тұсында) және Бұқтырма өзенін жатқызуға болады. Индекстің едәуір жоғары мағынасы Брекса (ағындардан төмен), Глубочанка және Красноярск өзендерінен байқалады. Қалған зерттелетін ағындылар қалыпты ластанумен сипатталады.

2015 жылдың сәуір-қазан айларында макрозообентос көрсеткіштері бойынша «таза» санатқа жататын өзендер: Бұқтырма, Қара Ертіс, Брекса, Тихая (фоны маңында), Үлбі (Тишинский кенті ауданында) және Үлбі (фоны маңында), Глубочанка өз. (фоны маңында) және Оба өз. (фоны маңында), Глубочанка өз. (фоны маңында) және Оба өз. (фоны маңында). Жағымсыз жағдай екі

нүктеде байқалды: Ертіс өз. «Өскемен СЭС бөгетінен төмен 0,8 км» және Красноярск өз. «Березовка өз. ойпатынан; автокөлік көпірінен төмен 1 км», бұл өзендер «ластанған сулар» - IV класты сапасымен сипатталады. Қалған ағынды сулар «тұрақты ластанған сулар» - III класты сапасымен бағаланды.

Гидрохимиялық көрсеткіштер бойынша су үсті сапасын бақылау нәтижелері жөніндегі нақты ақпарат «Қазгидромет» РМК сайтында орналасқан

(http://www.kazhydromet.kz/ru/mouitor_arch_iv2015).

Зерттеу кезеңінде Бұқтырма және Өскемен су сақтағыштарының беткі сулары аса улағыш заттар анықталған жоқ, алайда сынақ-нысандарының жойылуының аз пайызы байқалды. Өскемен су қоймасында сынақ-нысандарының жойылуының пайызы 3,3%-дан 26,6%-ға дейін өзгереді, Бұқтырма су қоймасында дафнийдің жойылуы 3,3%-дан 43,3%-ға дейін өзгерді.

Талдау нәтижелері бойынша 2015 жылы Жоғарғы Ертіс бассейнінің су ағындарына іріктелген су сынақтарының улануы 12 айда төмендегідей болды: Қара Ертіс, Емел, Ертіс, Бұқтырма, Оба, Үлбі (Өскемен қ.), Глубочанка (фоны маңында), Красноярка (фоны маңында), тірі организмдерді аса уландырғыш әсері болған жоқ.

Жағымсыз жағдай Үлбі өз. (Тишинский кенті) байқалды. «Тишинский кентінің шахта суын жіберуден жоғары 100 м; Громатуха өз. және Тихая өз. төмен жағындағы құйылыс 1,25 км» тұсында аса уландыру жағдайлары ақпан, мамыр, маусым, тамыз, қыркүйек және қараша айларында тіркелген. Сынақ-нысандарының жойылуы 63,3%-дан 100%-ға дейін өзгереді. «Тишинский кентінің шахта суларын жіберуден төмен 4,8 км» екінші маңында аса уландыру жағдайлары тек наурыз айында ғана байқалған жоқ, қалған кезеңде дафнийдің жойылуы 50%-дан 100%-ды құрады.

Тихая өз., «қала ішінде; Безымянный сағасы ойпатынан жоғары 0,1 км» тұсында аса уландыру жағдайлары желтоқсан айын қоспағанда, екінші, үшінші және төртінші тоқсанда тіркелді. Сынақ-нысандарының жойылуы 50%-дан 100%-ды құрайды. Екінші тұсында аса уландыру жағдайлары бір ғана оқиғасы мамыр айында тіркелді, дафнийдің жойылуы 100% құрады.

Брекса өз., «қала ішінде; Брекса өз. сағасынан жоғары 0,6 км» тұсында аса уландыру жағдайлары наурыз, сәуір, қазан және желтоқсан айларын қоспағанда, зерттеудің

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

барлық кезеңінде байқалды. Сынақ-нысандарының жойылуы 80%-дан 100%-ға дейін өзгерді. «Фоны маңында» маусым айында маңында аса уландырудың бір жағдайы тіркеліп, сынақ-нысандарының жойылуы 57%-ды құрады.

Глубочанка өз., «Белоусовка шаруашылық-алаулы су тазалағыш құрылғысынан; автокөлік көпірінен төмен 0,5 км» маңында зерттеу кезеңінде аса уландыру жағдайы тіркелді: мамыр, маусым және тамыз айларында; сынақ-нысандарының жойылуы 70%-дан 90%-ға дейін өзгерді. «Қорытынды маңда» сынақ-нысандарының жойылуының бір жағдайы мамыр айында байқалды, дафнийдің жойылуы 66,7%-ды құрады.

Красноярка өз., «Березовка өз. ойпатынан, автокөлік көпірінен төмен 1 км» маңында аса улану ақпан, сәуір, мамыр және желтоқсан айларында ғана байқалған жоқ, қалған кезеңдерде сынақ-нысандарының жойылуы 50%-дан 100%-ға дейін өзгерді.

Ағызулардың нақты көлемі туралы ақпарат 4.14.1-ші кестеде ұсынылған.

ШҚО су нысандарына ағынды сулармен ағызылған мұнай өнімдерінің көлемі жылына 0,65132067 мың тоннаны құрады.

4.14.1-ші кесте. Су ресурстарының ластануы және ағынды сулармен ластағыш заттардың ағызылуы

Ағызулардың нақты көлемі жөніндегі ақпарат		2015 жыл	2014 жыл
Өнеркәсіп ағызулары	Су бұру көлемі мың м ³	54790,776	46059,0172
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	41,5	103,25
Шаруашылық-тұрмыстық ағынды сулар	Су бұру көлемі мың м ³	63667,837	67888,8972
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	111,828	49,27022
Апаттық және рұқсат етілмеген ағызулар	Су бұру көлемі мың м ³	512,2427	25,204
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	0,105875	0,0064158
Барлығы (барлық жоғарыда көрсетілген шығарындар)	Су бұру көлемі мың м ³	118970,8557	113973,1184
	Ластағыш заттардың көлемі мың тонна	153,433	152,526

Жерасты сулары

Облыстың табиғи жағдайына басты техногендік, соның ішінде жерасты суларының әсер етулері кенді Алтайдың кен өндіру, энергетикалық және металлургиялық өнеркәсібінде және, негізінен, ауыл шаруашылық өндірісінде (мал шаруашылығы мен астық шаруашылығы, ауыл шаруашылығының өнімдерін шығаратын кәсіпорындар), өнеркәсіпте және Ертіс өз. алабындағы жеке тау-кен кәсіпорындарында және оның тармақтарында, Қазақстанның Шығыс бөліктерінде және Сауыр-Тарбағатайдың тауаралық ойпаттарында көрсетіледі.

Жерасты суларының ластануының негізгі көздері болып табылатындар:

- шахта сулары мен кеніштер үйінділері (Шемонайха, Камышинка, Николаевка, Ертіс,

Белоусовка, Снегирихинск, Чекмарск, Риддер-Сокольск, Тишинск, Малеевка, Зырян, Греховка, Огневка, Белогорлық, Кендірлі, Ақжал ТБК, Жезкент кеніші);

- байыту фабрикалары (Николаевка, Березовка, Белоусовка, Лениногорск, Зырян, Огневка);

- металлургиялық жылыту-энергетикалық кәсіпорындар (Ертіс мыс зауыты, Ертіс химия-металлургиялық зауыты, қорғасын-мырыш комбинаты, титан-магний комбинаты, Өскемен және Согра ЖЭО, Лениногорск қорғасын-мырыш зауыты);

- әуежай, ет комбинаты, киіз басу-киіз комбинаты, Семей қаласындағы басқа да өнеркәсіп кәсіпорындары (тері бірлестігі, газды аппаратура зауыты, Жаңа Шұлбі май зауыты, локомативті депо, Аягөз қаласындағы

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

ет комбинаты мен сүт цехы, Сергиополь сыра зауыты);

- мал шаруашылық кәсіпорындары (Волчанка, Шемонайха, Малеевка шошқа кешені, Торхановка, Лениногорск, Соловьевка, Среднегорск, Первороссийск, Юбилейный, Камышинка ірі қара мал кешендері, Черемшанка, Өскемен және Комсомольск ҚФ, Семей ҚФ, Бородулиха, Новобаженовка, Семеновка, Дмитриевка, Поднебесный, Кривинка, Түркісіб, Березовка, Шұғылбай, Мирный, Ивановка, Үржар ІРМ кешендері);

- қалалар мен басқа ірі елді мекендерді сүзу алаңдары;

- Семей ядролық полигонының әсер ету аймағы.

Көрсетілген кәсіпорындардың ластағыш компоненттері мыс, мырыш, қорғасын, селен, марганец, кадмий, аммиак, фенолдар, ал мал шаруашылық кешендерінде нитраттар мен аммиак болып табылады.

Семей аумағында, жерасты суларында мұнай өнімдерінің бар болуы байқалды, бұл ластанудың төтенше қауіпті дәрежесіне әкеледі, әсіресе, егер – жерасты сулары Ертіс өз. жергілікті жеңілдету базисімен тығыз байланыста болса. Өзенге жерасты суларының мұнай өнімдерімен қатты ластануы немесе мұндағы ірі суалғылардың орналасуы апаттық жағдайларға әкелуі мүмкін.

Жалпы облыс бойынша ауыз суларға арналған жерасты суларының ластануы бойынша қиын жағдай туындап отыр. Ластану жиектері, олардың аймақтарында суалғылардың 72-ден 17-ге дейін жоғарлады.

«Үлбі металлургиялық зауыты» АҚ, «Өскемен титан-магний комбинаты» АҚ, «Казцинк» ӨМПП ластану ошақтарында ластанған ағынның алдын алу үшін пайдаланатын ұңғымаларды тиімді орналастыруды таңдау үшін жұмыстар жүргізілді.

Қазіргі уақытта «Үлбі металлургиялық зауыты» АҚ қалдықтар шаруашылығының аумағында 2005 жылдан бастап «Өскемен титан-магний комбинаты» АҚ ластану ошақтарынан ластанған ағынның алдын алу бойынша жұмыстар жүргізіледі. «Казцинк» ӨМПП кәсіпорынының өнеркәсіптік алаңы мен үйінді шаруашылығының аумағында ластанған ағынның алдын алу бойынша жұмыстар жүргізілмейді. Дренажды су бөгетін қайта қалпына келтіру туралы 1997 жылы берілген ұсыныс орындалған жоқ.

Жерасты суларының ластану дәрежесін төмендету үшін қажетті:

- техникалық мақсаттар үшін ауыз судың пайдалануын төмендету жолдарымен ластанған ағынның алдын алу кезінде дренажды суларды жіберу немесе негізді пайдалану үшін кәсіпорынның су тұтыну және су қайтару теңгерімінің талдауы, су айналымының дамуы, қалалық канализацияға ластанған металдардың, жергілікті тазалаусыз өнеркәсіптік ағындардың мұнайлы өнімдерінің таза және интенсивті жіберілуін тоқтату;

- су қорғау шараларын жүргізуге жыл сайын бағалау және талдау қажет болған жағдайда, оларды жетілдіру бойынша ұсыныстарға негізделеді.

- айналмалы су жабдықтарының су тасымалдаушы коммуникацияларының қорғау гидроизоляцияларына және ластану ореалдар учаскелерінде технологиялық түйіндерге мұқият тексеру жүргізу;

- көму полигондарынан ластану компоненттерінің және олардың қайта қалпына келтіру жолымен өнеркәсіптік үйінділерінің шығарылуын азайту есебімен ластанған жерасты суларының аллювиальды шөгінділерін төмендету. Жеңіл ерітілетін қалдықтардың шектеусіз мөлшері кезінде ластанған компоненттерді шығару қарқыны атмосфералық жауын-шашынмен қарқынды инфильтративті қоректену арқылы анықталады. Атмосфералық қоректенуді болдырмау қалдықтарды «тұмшалауға» мүмкіндік береді.

- ластанған жерасты суларының тәжірибелі-өнеркәсіптік және оларды шекті жол берілетін ағызуларға дейін шайқауды ұйымдастырып, тазалау арқылы ластанған ореолдың тұйықталған маңындағы мықты барьерлердің құрылысы.

Тишинский кенішінің (Риддер қ.) және Зырян үйінді сақтағышы ластану ошақтарында ластану дәрежесін төмендету үшін дренажды бөгеттер мен ағындарды кәдеге жарату бойынша қосымша жұмыстар қажет.

Жерасты суларын ластаушы негізгі компоненттер: кадмий, талий, мұнай өнімдері, марганец, цианидтер, селен, темір, аммиак, қорғасын.

4.14.3. Жер ресурстары

Шығыс Қазақстан облысының жер ресурстарының жағдайына ауыл

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

шаруашылық кәсіпорындары, кен өндіру өнеркәсіптері, жылу энергетикасы әсер етеді.

Табиғат пайдаланушылардың, «ШҚО бойынша Экология департаментіне» ММ ұсынған деректері бойынша ластану учаскелерін тіркеу және есепке алу жұмыстары жүргізіледі. Қазіргі таңда жалпы Шығыс Қазақстан облысы бойынша 282 ластану учаскелері тіркелген.

2015 жылы жер қорының құрылымында маңызды өзгерістер болған жоқ.

Жердің бұзылуы, негізінен, аймақтағы кен өндіруші кеніштермен ұсынылған.

Бұзылған жерді қайта қалпына келтіру жобасы көптеген ірі кәсіпорындарда бар. Жер қойнауын пайдаланушылармен бұзылған жерлерді қайта қалпына келтіру – пайдалы кен орындарын толығымен игергеннен кейін жүргізіледі деп болжанады.

Жер ресурстарының жоғары ластанған факторлары 2015 жылғы есептік кезеңде тіркелген жоқ.

Топырақтың ластануы

Өскемен қаласында көктем кезінде ауыр металдардың шоғырлануы ШЖК-дан артуы қаланың келесі аудандарында тіркелді:

- Тракторный көшесімен Абай даңғылының қиылысында («Казцинк» ААҚ-ның өнеркәсіптік алаңынан ОШ-на 1 км) кадмий 9,0 ШЖК, қорғасын – 5,1 ШЖК, мыс – 1,8 ШЖК, мырыш – 1,9 ШЖК;

- Рабочий және Бажов көшелерінің қиылысы («Казцинк» ААҚ-дан 1 км) кадмийдің шоғырлануы – 31,4 ШЖК, мыс – 21,2 ШЖК, қорғасын – 14,0 ШЖК, мырыш – 13,3 ШЖК;

- Ленин даңғылындағы автомагистраль ауданында (МАИ ауданында, «Казцинк» ААҚ-дан ОБ 3 км) кадмийдің шоғырлануы – 11,2 ШЖК, қорғасын – 4,6 ШЖК, мырыш – 1,2 ШЖК;

- «Голубые озера» бағының ауданында («Казцинк» ААҚ-дан 3 км) мыстың шоғырлануы – 2,2 ШЖК, мырыш – 1,6 ШЖК, кадмий – 1,2 ШЖК;

- №34-ші мектептің аймағында («Казцинк» ААҚ-дан 3 км) қорғасынның шоғырлануы – 2,2 ШЖК, кадмий – 3,2 ШЖК.

Топырақтың сынамасындағы хромның мөлшері норма шегінде болды.

Өскемен қаласында күз кезінде металдар шоғырлануының ШЖК жоғарылауы қаланың келесі аудандарында тіркелді:

- Тракторный көшесі мен Абай даңғылының қиылысында («Казцинк» БҚА өнеркәсіп алаңынан оңтүстік-шығысқа 1 км) кадмийдің шоғырлануы – 10,2 ШЖК, қорғасын – 2,5 ШЖК, мырыш – 2,1 ШЖК, мыс – 1,5 ШЖК;

- Рабочий және Бажов көшелерінің қиылысы («Казцинк» ААҚ-дан 1 км) кадмийдің шоғырлануы – 14,2 ШЖК, мырыш – 9,6 ШЖК, қорғасын – 7,1 ШЖК, мыс – 16,2 ШЖК.

- Ленин даңғыл автомагистралы ауданында (МАИ ауданы («Казцинк» ААҚ-дан оңтүстік батысқа 3 км) кадмийдің шоғырлануы 5,3 ШЖК, қорғасын 4,3 ШЖК, мырыш 1,8 ШЖК, мыс 1,5 ШЖК;

- «Голубые озера» бағының ауданында («Казцинк» ААҚ-дан 3 км) кадмийдің шоғырлануы – 2,6 ШЖК, қорғасын 1,9 ШЖК, мырыш – 1,1 ШЖК;

- №34-ші мектептің аймағында («Казцинк» ААҚ-дан 3 км) кадмийдің шоғырлануы – 6,4 ШЖК, қорғасын – 4,2 ШЖК.

Топырақтың сынамасындағы хромның мөлшері норма шегінде болды.

Риддер қаласында көктем кезінде ауыр металдардың шоғырлануы ШЖК-дан артуы қаланың келесі аудандарында тіркелді:

- саябақ аймағы ауданында кадмийдің шоғырлануы – 12,6 ШЖК, қорғасын – 10,6 ШЖК;

- Мырыш зауытының санитарлық-қорғау аймағының ауданында кадмийдің шоғырлануы – 9,8 ШЖК, қорғасын – 9,6 ШЖК, мыс – 2,2 ШЖК, мырыш – 1,2 ШЖК;

- Қорғасын зауытының санитарлық-қорғау аймағының ауданында кадмийдің шоғырлануы – 25,0 ШЖК, қорғасын – 11,7 ШЖК, мыс – 2,9 ШЖК, мырыш – 1,9 ШЖК;;

- № 3 мектеп ауданында кадмийдің шоғырлануы – 29,0 ШЖК, қорғасын – 11,7 ШЖК, мыс – 2,8 ШЖК, мырыш – 1,7 ШЖК.

- біршама шоғырланған автомагистрал ауданында қорғасын – 8,8 ШЖК, кадмий – 1,2 ШЖК.

Топырақтың сынамасындағы хромның мөлшері норма шегінде болды.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Риддер қаласында күз кезінде ауыр металдар шоғырлануы ШЖК-дан артуы келесі аудандарда тіркелді:

- саябақ аймағы ауданында қорғасынның шоғырлануы - 4,1 ШЖК, кадмийдің- 2,5 ШЖК;

- Мырыш зауытының санитарлық-қорғау аймағының ауданында қорғасынның шоғырлануы - 9,6 ШЖК кадмийдің- 9,2 ШЖК, мырыш - 1,14 ШЖК, мыс -1,3 ШЖК;

- Қорғасын зауытының санитарлық-қорғау аймағының ауданында қорғасынның шоғырлануы - 21,5 ШЖК, кадмий - 1,5,1 ШЖК, мыс - 11,8 ШЖК, мырыш -3,1 ШЖК;

- № 3 мектеп ауданында қорғасынның шоғырлануы - 6,4 ШЖК, кадмийдің - 6,0 ШЖК, мырыш - 1,6 ШЖК.;

- біршама шоғырланған автомагистрал ауданында қорғасын - 7,6 ШЖК, кадмий - 5,6 ШЖК, мырыш - 4,3 ШЖК, мыс -4,2 ШЖК.

Топырақтың сынамасындағы хромның мөлшері норма шегінде болды.

Семей қаласында көктем кезінде № 3 мектеп ауданында және Қабанбай көшесі аумағында мыстың шоғырлануы нормадан сәйкесінше 5,4 және 5,0 ШЖК-дан артты.

Семей қаласында күз кезінде хромның шоғырлануы 0,002-0,03 ШЖК, кадмий - 0,1 - 0,5 ШЖК, мырыш - 0,4-0,9 ШЖК, қорғасын - 0,4-0,6 ШЖК және мыс - 0,2-3,5 ШЖК шегінде болды. «Семейцемент» санитарлық-қорғау аймағы ауданында мыстың шоғырлануы - 3,5 ШЖК нормасынан артты.

4.14.4. Жер қойнауы

2016жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыста 161 жер қойнауын пайдаланушы және 13 су пайдаланушы тіркелді.

Алтын өндіруге 9 шетел және 15 отандық компанияларда келісім-шарт бар. Оның ішінде, сәйкесінше: «Алел» ФИК АҚ, «Шаралтын» АҚ, «Казцинк» ЖШС, «Андас-Алтын» ТКӨ ЖШС, «Семгео» БАҚ, «Тосқара» ЖШС, «Казцинк» АҚ және «Шығыс түсті металдар» ЖШС, «HambletonMiningCompanyLimited» «Секисовкий тау-кен кәсіпорыны» ЕЖШС полиметалды кенін өндіру бойынша облыстағы ірі жер қойнауын пайдаланушылар болып табылады. «SatpaevskTitniumMinesLTD» ЖШС («STM» ЖШС) Сәтпаев кен орнын өндіру кезінде ильменитті өндірумен айналысады, «Үлбі

металлургиялық зауыты» АҚ флюоритті Қаражал кен орнынан игерумен айналысады.

Қатты жанатын пайдалы қазбаларды төрт жер қойнауын пайдаланушы игереді, оның ішінде ең ірісі «Қаражыра ЛТД» ЖШС болып табылады.

Қара металды (марганец) өндіруді отандық компания «ТЭМК» ЖШС айналысады.

Жер қойнауын пайдаланушылардың көпшілігі пайдалы кендердің кең таралған түрлерін өндірумен айналысады: бұл - бентонитті саздар, вулканды туфтар, габбролар,саздар, граниттер, диориттер, эктастар, кварцты құмдар, керамзитті саздар, кірпішті саздар, құмды-қиыршық тасты қоспалар, ас тұздары, порфириттер, құрылыс тастары.

Облыста, сондай-ақ, минералды суды өндірумен үш жер қойнауын пайдаланушы айналысады: «Зайсан сулары» ЖШС, «М.С. Шүркімбаев» ЖК, «Рахман кілті» ЖШС.

2015 жылы жер қойнауын пайдаланушылардың біразы әр түрлі себептерге байланысты өндірістік қызметпен айналысқан жоқ («Арман» ЖШС, «Семгео» ЖШС, «Жерек» ЖШС, «Андас Алтын» Тау-кен өндірісі компаниясының ЖШС және т.б.).

ҚР Экологиялық кодексінің 220- бабының талаптарына сәйкес пайдалы кендерді өндіру және жер қойнауы нысандарының құрылысы жөніндегі жұмыстарды жүргізген кезде бұзылған жерлерді қалпына келтіру үшін және оны алдағы уақытта пайдалану үшін құнарлы қабатын сақтауды және алуды жүзеге асырады. Топырақты-құнарлы қабатты алу және оны сақтау қажеттілігі жер учаскелерін бөліп берген кезде жүргізілетін аумақтардың құнарлылығын зерттеу материалдарында анықталады.

Таулы өнімдер қалдықтарының табиғи ортасында орналасқан көлемдерін азайту мақсатында аймақтың жер қойнауын пайдаланушылары өңделген карьерлі кеңістікті толтыру үшін ашылатын және аршылған жыныстарды қолданады. «Қаражыра ЛТД» ЖШС, «HambletonMiningCompanyLimited» «Секисовкий тау-кен кәсіпорыны» ЕЖШС компаниясы, «Востокцветмет» ЖШС, «Казцинк» АҚ РГОК, ЗГОК өңделген шахталы қазбаларына өндірістің қалдықтарын пайдаланады.

Кен орындардың аттас көмірін игеруді, аршылған жыныстар карьерлердің бөлігін толтыру бойынша жүйелі жұмыстарды жүзеге

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

асырумен «Қаражыра ЛТД» ЖШС айналысады. Көрсетілген кәсіпорын таулы жұмыстар кезінде түзілген аршылған жыныстарды өңделген карьер кеңістігіне (ішкі үйінді) жібереді, сонымен бұзылған жерлерді қалпына келтірудің техникалық кезеңі орындалады.

2015 жылғы жер қойнауын пайдаланушылардың ақпаратты бойынша:

- «Қаражыра ЛТД» ЖШС 19,152 млн. тонна немесе ішкі үйіндіге аршылған жыныстардың 97% жіберді.

- «HambletonMiningCompanyLimited» «Секисовский тау-кен кәсіпорыны» ЕЖШС компаниясы 519,754 мың тонна немесе 100% жіберді.

- «Казцинк» АҚ өңделген шахталық қазбаларды белгілеу үшін кәсіпорын қалдықтарын пайдаланады, сонымен РГОК-та 263,318 мың тонна қалдық түзіліп, 263,318 мың тонна немесе 100% пайдаланылды, ЗГОК-та 1071,846 мың тонна қалдық түзіліп, 1071,846 мың тонна немесе 100% пайдаланылды.

- «Шығыс түсті металдар» ЖШС өндірістік кешенінің өнеркәсіптік қалдықтары өңделген кеңістікке құю үшін бетонды толтыру ретінде 3654,42 мың тонна пайда болды, оның 465,88 мың тоннасы немесе 12,8%-ы пайдаланылды.

4.14.5. Биоәртүрлілік

Шығыс Қазақстан облысының Мемлекеттік орман қорының ауданы – 3,6 млн. гектар, аңшылық алқаптардың ауданы – 24,4 млн. гектар.

Облыста табиғи-қорықтық қоры үш мемлекеттік табиғи қорықпен ұсынылады: Батыс-Алтай, Марқакөл, Алакөл (ішінара). Қатон-Қарағай мемлекеттік ұлттық паркі бар. Ерекше мемлекеттік және ғылыми маңызы бар «Семей Орманы» мемлекеттік табиғи орман резерват, Алтай ботаникалық бақ, 8 мемлекеттік табиғи қарықша, табиғат ескерткіші, 10 су қоймасы бар. Барлық аталған ерекше қорғалатын табиғи аумақтар республикалық маңыз мәртебесіне ие. Шығыс Қазақстан облысында ерекше қорғалатын табиғи аумақтар жерлері 1446,2 мың гектарды құрайды.

2015 жылға Шығыс Қазақстан облысының табиғатты қорғау шараларына қаржыландыру бойынша ақпарат:

- биологиялық тепе-теңдікті сақтау мақсатында жыртқыш аңдардың санын реттеу бойынша 9983,929 мың теңге игерілді;

- Ұлан ауданының алқаптарында жабайы аңдар мен құстарға арналған табиғи азық қорын молықтыру жөніндегі биотехникалық іс-шараларды жүргізуге 3392,857 мың теңге игерілді;

- Көкпекті ауданының алқаптарында жабайы аңдар мен құстарға арналған табиғи азық қорын молықтыру жөніндегі биотехникалық іс-шараларды жүргізу 3392,857 мың теңге игерілді;

- Үржар ауданының алқаптарында жабайы аңдар мен құстарға арналған табиғи азық қорын молықтыру жөніндегі биотехникалық іс-шараларды жүргізу 892,857 мың теңге игерілді.

«Семей Орманы» мемлекеттік орман табиғи резерваты» мемлекеттік мекемесі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 22 қаңтардағы № 75 қаулысына сәйкес республикалық маңызды санатта және Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің қарауында. Ландшафтты және биологиялық әртүрлілікті сақтау және қалпына келтіру, табиғи ресурстарды пайдаланудың тұрақтылығы мен тепе-теңдігін қамтамасыз ету резерваттың негізгі қызметі болып табылады.

«Семей орманы» МОТР» РММ құрамына 10 филиал кіреді:

- 1) Семей, ШҚО, Семей қаласы, Красный Кордон кенті
- 2) Тау-Дала, ШҚО, Жарма ауданы, Қалбатау ауылы;
- 3) Новошувьбинский, мемлекеттік орман табиғи резерваты ШҚО, Бородулиха, Пол-Лог ауылы;
- 4) Бородулиха, мемлекеттік орман табиғи резерваты ШҚО, Бородулиха ауданы, Бородулиха ауылы;
- 5) Жаңасемей, ШҚО, Бесқарағай ауданы, Жыланды ауданы;
- 6) Канонерский, ШҚО, Бесқарағай ауданы, Қара-Мырза;
- 7) Долонский, ШҚО, Бесқарағай ауданы, Мостик;
- 8) Морозовский, ШҚО, Бесқарағай ауданы, Сосновка ауылы;
- 9) Беген, ШҚО, Бесқарағай ауданы Беген ауылы;

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

10) Бөкебаей, ШҚО, Бесқарағай ауданы, Бөкебай ауылы.

2016 жылғы 1 қаңтарға «Семей орманы» МОТР» РММ-нің жалпы ауданы 663

6 мың га құрайды (ауданның қысқаруы – ҚР Үкіметінің № 807 Қаулысы), соның ішінде орман алқабымен жабылғаны 393,3 мың га, түйіспеген орман дақылдары – 26,7 мың га.

Өртенген аудан көлемі 112,7 мың га –ды құрайды, 2015 жылы осы алаң 116,6 мың га болған. Осы алаңның жал сайын қысқаруы орман дақылдарын отырғызумен және орманмен жабылған жерлерге өтізумен байланысты.

«Семей орманы» МОТР» РММ (Семей Орманы» мемлекеттік орман табиғи резерваты) қаржыландыру республикалық бюджет және шектеулі шаруашылық қызметінің ақылы қызмет көрсету есебінен жүргізіледі.

2015 жылдың көктемінде «Семей орманы» МОТР» РММ филиалдарымен 4100 га жоспарда 4159,3 га алаңда орманды қалпына келтіру жұмыстары жүргізілді.

2015 жылдың көктемінде 15,0 га алаңға тәлімбақ отырғызылды.

Санитарлық оңалту шаралары – ағаштардың тұрақтылығын жоғарлату мақсатында санитарлық кесу және орманға күту кесуді жүргізеді, бұл ленталық орманды сақтаудың және қорғау, су қорғау, санитарлық – гигиеналық және басқа пайдалы қасиеттерінің маңызды кезең болып табылады.

Өсімдіктердің дүниесі.

Резерват аумағы өсімдіктердің 6 бірегей үйлесімді түрімен ерекшеленеді: далалы, орманды, шөлді бұталы шалғынды және батпақты. Ертіс маңындағы ленталық орманның жоғары сатыдағы өсімдіктері келесі топтармен көрсетіледі: ағаштар, бұталар, жартылай бұталар, кіші бұталар, жартылай кіші бұталар бір жылдық және көп жылдық шөптесін өсімдіктер.

Ленталық ормандардың негізгі орман жасаушы тұқымы кәдімгі қарағай (*PinussilvestrisL*) болып табылады. Бұдан басқа, мекеменің аймағында қайың, көктерек, терек, ағаш тектес тал, үйеңкі, шегіршін, мойыл, алма, жиде, бұталы тал, долана, жыңғыл, арша, қарақат, итмұрын, сары қараған, бөржідек, қараған, итшомырт, тобылғы, шеңгел, қызыл тал ағаш түрлері өседі.

Өсімдіктердің сирек кездесетін және жоғалып бара жатқан түрлері.

Геоморфологиялық өңірлердің өсімдік жабыны ағаш, бұталы және шөлді-далалы шөпті тектес қауымдастығынан тұрады. Қайың, көктерек, терек, алма және ағаш тектес тал орман жасаушы тұқым болып табылады. Шөптің жабынында шөлейтті белдем үшін тән келетін ермен-селеу-бетеге түрлері ашық қызғылт топырақта, шөл аймағы үшін – ермен- баялыш өсімдіктері қоңыр және сұр-қоңыр топырақта басым болып табылады. Өсімдіктердің– 21, бұдан басқа, сирек және жоғалып бара жатқан өсімдіктер – 33 түрі бар.

Жануарлар әлемі. Далалы аймақ, бетегелі дала белдем тармағында ленталық орманның өсіп шығуымен, бұлан, елік, қабан, қасқыр, түлкі, қарсақ, борсық, шақылдақтар таралған.

Құстардан бозторғай, сұр шіл, дала бүркіті, дала құладыны, су қоймаларында – суда жүретін жабайы құстар басым болады. Тау-Дала филиалының аймағында арқар, сілеусін, сасыққузен, ақ тышқан, суыр, аю есепке алынды.

«Семей-Орманы» резерватының аймағында жабайы аңдар мен құстарды жыл сайынғы мемлекеттік есепке алуды жүргізу олардың аймақ бойынша бөлінуін, мал басының болуын, шоғырлану орны туралы қажетті деректерді алу, биотехникалық іс-шараларды жүргізу осы мал басын жоспарлауға мүмкіндік береді.

2015 жылы «Семей Орманы» МОТР» РММ аймағында жабайы жануарлар және құстардың қыстық бағдарлы санын есепке алу жүргізілді (4.14.2-ші кесте). Жабайы аңдар әдетте басым аумақта таралғандықтан, өте сақ әрі жасырын тіршілік қалпын жүргізетінін назарға ала отырып, салыстырмалы сандық есепке алу тәсілі қолданылды.

Есепте қолданылған тәсілдер:

Автоматокөліктен және қарқашкіш техникадан іздер бойынша қысқы маршруттық есеп (тұяқты, жыртқыш);

«Семей Орманы» резерваты аумағында қысқы маршруттық есеп 2015 жылғы 06 ақпандағы «Жабайы жануарлар мен құстар санының мемлекеттік есебін ұйымдастыру және өткізу туралы» №25-п бұйрыққа сәйкес жүргізілді.

Есеп резерваттың бүкіл аумағын қамтыды. Есеп маршруттық тәсілмен 1000 га алқаптағы түрдің тығыздығын есептеумен, сондай-ақ жануарлардың жеке түрлерінің есебін жүргізу жөніндегі әдістемелік ұсыныстарға сәйкес әр

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

түр бойынша ареалдарды нақтылаумен өткізілді, деректер 4.14.2-ші кестеде ұсынылған.

Орманшылықтар бойынша филиалдарда есептік жұмыстар 1-2 адам күшімен өткізіліп, тұяқтылар есебі жануарлардың шоғырлану орындары бойынша жүргізілді. Ауа-райы жағдайы жабайы жануарлардың іздері айқын әрі анық көрінетіндей анағұрлым ашық, жауын-шашыннан кейінгі күндер таңдап алынды.

Қысқы бағдарлық есеп ізімен қолданылған барлық аудандар мен филиалдарда «Семей Орманы» резерватының бұл есепке алу әдісі өте ыңғайлы және рационалды, өйткені бұл әдіспен есепке алу санын жүргізе алады және бір адам пайдалана отырып, жергілікті жерлерде тоқсандық желінің ұзындығы мен бағытын оңай анықтауға болады. Орманшылықтар бойынша маршруттардың ұзындығы филиалдарда әртүрлі қалыптасты.

4.14.2-ші кесте. 2015 жылғы «Семей Орманы» РММ МОТР аумағында жабайы жануарлардың қысқы маршруттық есепке алу санының көрсеткіштері.

№ р/с	Жануарлардың түрі	Барлығы, дарақ	Тығыздығы 1000 га, дарақ
1	Бұлан	267	0,95
2	Марал	28	2,15
3	Елік	1311	3,02
4	Қабан	211	2,52
5	Арқар	159	4,54
6	Тиін	1794	7,566
7	Ақ қоян	5737	9,795
8	Ор қоян	1267	7,87
9	Құм қоян	2425	121,25
10	Түлкі	1622	3,0
11	Қасқыр	167	0,464
12	Қарсақ	271	2,22
13	Сілеусін	66	0,405
14	Дала күзені	1057	5,033
15	Сарықүзен	67	1,72

2015 жылғы жабайы жануарлардың қысқы маршрутын есепке алу санын есептік деректермен талдай отырып, тұяқты жануарлар түрлері санының өсуін байқалады: бұлан (+12) дарақ, өзен құндызы (+39) дарақ, қабан (+3) бас, марал (+2) бас. Арқар (+1) дарақ басы артты. Жабайы тұяқтылардың шоғырлану орындарын есепке алу жұмыстары кезінде атап өтілді.

Жекелеген жануарлардың басы арқар, марал, бұлан түрлері сияқты, табында жиналмаған, 3-тен 5 бас есеп бағыттарда кездескен, тек жекелеген аудандарда кішкене табынның сібір елігінің 10 – 12 басы кездескен.

Қасқыр (+14) дарақ, сілеусін (+10) дарақ, сарықүзен (+16) дарақ санының өсуі байқалады. Ақ қоян мен орқоян саны қатал қыстың көп қарлы салдарынан төмендеген. Сондай-ақ түлкі (-19) дарақ, қарсақ (-11) дарақ, тиін (-302) бас санының төмендеуі байқалады.

Қалған жабайы жануарлардың басының ескерілетін түрлер саны тұрақты.

4.14.6. Радиациялық жағдай

Кәсіпорындарда радиациялық жағдай бойынша инспекциялық тексерулер өткізген кезде құрылыс материалдарында, жылу жүйелерінде радионуклидтерді ұстауға сәйкес келетін сертификаттың болуын бақылайды. Пайдаланылатын өндірістік, әкімшілік құрылыстарда табиғи радионуклидтерден радиациялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін кәсіпорындар радонның және радиациялық фонның шоғырлануын өлшейді.

Тексеру нәтижелері бойынша 2015 жылы адамдар үнемі немесе уақытша болатын, қолданыстағы ғимараттар мен құрылыстарда радиациялық фондарды және радонның болуын анықтау бойынша 15 бұзушылық анықталды.

2015 жылы 439 елді мекенді қамти отырып 150450 тұрғын-үйдің аумағында гамма фонна өлшеу жүргізілді.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Географиялық орналасуына байланысты Шығыс Қазақстан облысында 0,31мкЗв/сағаттан 0,56 мкЗв/сағатқа дейінгі гамма-сәулелену мөлшерінің қуаттылығымен табиғи радиациялық аномалия анықталған аумақтардың бірнеше ауданы бар.

Таулы жыныстарды уран мен торийдің, әсіресе, граниттердің жоғары шоғырланған табиғи радиациялық аномалиясы жергілікті түрде, тау жыныстарының жер бетіне шығатын максималды-жақын жерлеріне тән сипатталады. Бұл Ұлан ауданы (Привольный а., Митрофановка а., Таинты а., Асу-Бұлақ к., Белая Гора а., Скалистое а.), Риддер қ., Зырян қ., Күршім ауданы (Қойтас а., Сергеевка а., Буденновка а.), Қатон-Қарағай ауданы (Свинчатка а., Черновая а., Рахман кілгі а.), Көкпекті ауданы (Песчанка а., Новотимофеевка а., Қайыңды а.) елді мекендері.

Радиациялық аймақтарда өнімдердің, шикізаттардың, құрылыс материалдарының бақылауын Семей стандарттау және

метрологиялық орталығы, Семей үн тартатын-құрама жем комбинаты БАҚ (астық түсетін), қалалық ветзертхана (ет өнімдері) жүргізеді. Өнімдерді, шикізаттарды, құрылыс материалдарын бақылаудың нәтижелері бойынша радиоактивті ластанулар анықталған жоқ.

2015 жылы «Үлбі металлургиялық зауыты» АҚ-да төмен радиоактивті қалдықтардың 128,102415 мың тоннасы, 2014 жылы – 150,209 мың тоннасы түзілген еді. Аталған қалдықтар «Үлбі металлургиялық зауыты» АҚ-ның «Қалдық қоймасы» учаскесіндегі арнайы қорымында орналасқан.

Аймақтағы кәсіпорындарда радиоактивті көздер бар.

Семей қ. Аймақтық онкологиялық диспансердің радиологиялық бөлімшесіндегі радиотерапиялық аппараттарда қолданылатын (25.12.2015ж.) иондалған сәулеленудің ампулалы көздері (ИСАК) туралы деректер 4.14.3-ші кестеде көрсетілген.

4.14.3-ші кесте. «Семей қ. Шығыс Қазақстан аймақтық онкологиялық диспансері» КМҚК Иондалған сәулеленудің ампулалы көздері

р № pp/c	Аппараттың атауы	ИСК саны	Көздердің түрі мен нөмірі	Паспорттың берілген күні	Паспорттың нөмірі	Нуклидты құрамы	Нуклидты құрамы	Қалған белсенділік, Бк
1	Teragam-K02	1	ГИК9-4; 775	26.05.2006	VF 1Z06- 5161-17-P04	Кобальт- 60	Гамма	1,0 * 10 ¹⁴
2	Terabalt	1	GK60T03	26.05.2006	VF 1Z08- 5161-17-P10	Кобальт- 60	Гамма	1,76 * 10 ¹⁴
3	GammaMed Plus	1	HDR09mm	13.07.2015	NLF0124- 003-2772	Иридий- 192	Гамма	2,14 * 10 ¹¹

«Семей қ. Шығыс Қазақстан аймақтық онкологиялық диспансері» КМҚК Агат-В ішкі жиекті аппаратының 7 дана көлеміндегі өңделген ИСАК Со-60 ұзақ мерзімге (көмуте) Қазақстан Республикасы Ұлттық ядролық орталығының Атом энергиясының институтына (ҚР ҰЯО АЭИ) (Курчатов қ.) тапсырылды.

ШҚО бойынша Экология департаменті бұрынғы Семей сынақ полигонының (ССП) аймағында шаруашылық қызметпен айналысатын келесі кәсіпорындарда мемлекеттік экологиялық бақылауды жүзеге асырады: «Қаражыра ЛТД» ЖШС («Қаражыра» көмір орны), «Теміртау электромеханикалық комбинаты» ЖШС («Есімжал» марганец кен орны), «ҮлбіФторКешені» ЖШС («Қаражал» флюориттер кен орны).

Аталған кәсіпорындарда «ядролық жарылыстарды жүргізу орындарында шаруашылық қызметпен шұғылдануға» Атом энергиялық комитеті берген лицензиялары бар және қоршаған ортаға эмиссияларға мониторингі және радиологиялық мониторингі жүргізеді.

Сонымен, ұсынылған есептерге сәйкес кен орындарын игерумен айналысатын персоналдар үшін жұмыс жүргізу учаскелерінің шегінде радиациялық жағдайдың бекітілген параметрлері радиациялық қауіп төндірмейді.

Қазіргі уақытта бұрынғы ССП аймағын зерттеу жөніндегі жұмыстар орындалуда. Жұмыстар «Қазақстан Республикасы аумағында радиациялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету» («бұрынғы Семей сынақ полигонының қауіпсіздігін қамтамасыз ету» 1 іс-шарасы) 038-ші Республикалық бюджеттік

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

бағдарлама (бұрынғы 011) жұмыстары шеңберінде ҚР Ұлттық ядролық орталығында (ҚР ҰЯО) жүзеге асырылады.

Аймақтың өзекті мәселелері Шаған өзені беткі суларының тритиймен ластануы болып табылады.

Шаған өзені ССП аумағынан ағып өтетін созылып жатқан су ағысының жамылғысы және оның шығыс жағын бойлай Ертіс өз. сол жақ ағысы болып келеді. Өзен ағысының жалпы ұзындығы 275 км, соның ішінде шамамен 50 км ССП аумағынан өтеді.

ҚР ҰЯО-мен жүргізілген 2015ж. зерттеу нәтижелеріне сәйкес Шаған өзенінің және оның аумағына жататын радиоэкологиялық жағдайында өзгеріс байқалған жоқ. Өзеннің радиоактивтілігі беткі және жерасты суларында тритий радионуклидтің болуымен сипатталады. Өзен суларында тритийдің максималды шоғырлануының шыңы «Атомный» көлінің төмен ағысы бойында 5 км-де байқалады. Бұл учаскедегі судағы тритийдің белсенділігі 360 000 Бк/кг құрайды, бұл Гигиеналық нормативпен (2015 жылғы 27 ақпандағы №155 «Радиациялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге санитарлық-эпидемиологиялық талаптар») бекітілген араласу деңгейі шамамен (7600 Бк/кг) 50 есе жоғары. Сонымен, шекті жол берілген деңгейден жоғарылауы «Атомды» өзенінен шығатын орнынан өзен ағыны бойымен шамамен 20 км төмен ұзындықта байқалады, оның 6 км ССП шекарасынан тыс орналасқан.

2014-2015 жылдары жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша Шаған өзенінің учаскесінде Ертіс өзеніне судағы тритий шекті

белсенділігі 100±200Бк/кг құрайды, бұл араласу деңгейінің мағынасынан анағұрлым төмен.

ССП-ның нақты радиологиялық мәртебесі бойынша әкімшілік шекарасын сәйкестендіру мақсатында ҚР ҰЯО ССП-ны зерттеудің кезендік жоспарын әзірледі. Жұмысты 2021 жылы Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30-жылдығына қарай аяқтау көзделіп отыр.

2008-2015 жылдары 7 860 км² (жалпы полигон ауданынан 42%) аудан аумағының бөлігіне кешенді экологиялық тексеру жүргізілді, оның ішінде: 2009ж. ССП Солтүстік бөлігіне - 3 000 км², 2010ж. ССП Батыс бөлігіне - 560 км², 2011ж. ССП Оңтүстік-Шығыс бөлігіне - 850 км², 2012ж. - 850 км², 2013ж. - 800 км², 2014ж. - 800 км² (оңтүстік бөлік), 2015ж. ССП Оңтүстік-батыс бөлігіне - 1 000 км². Оңтүстік-батыс бөлігіне - 1 350 км² (2015ж.), шығыс бөлігіне - 1 200 км² (2015ж.) зерттеу басталды.

Тексеру нәтижелері барысында ҚР ҰЯО мамандары алдын ала қорытынды жасады:

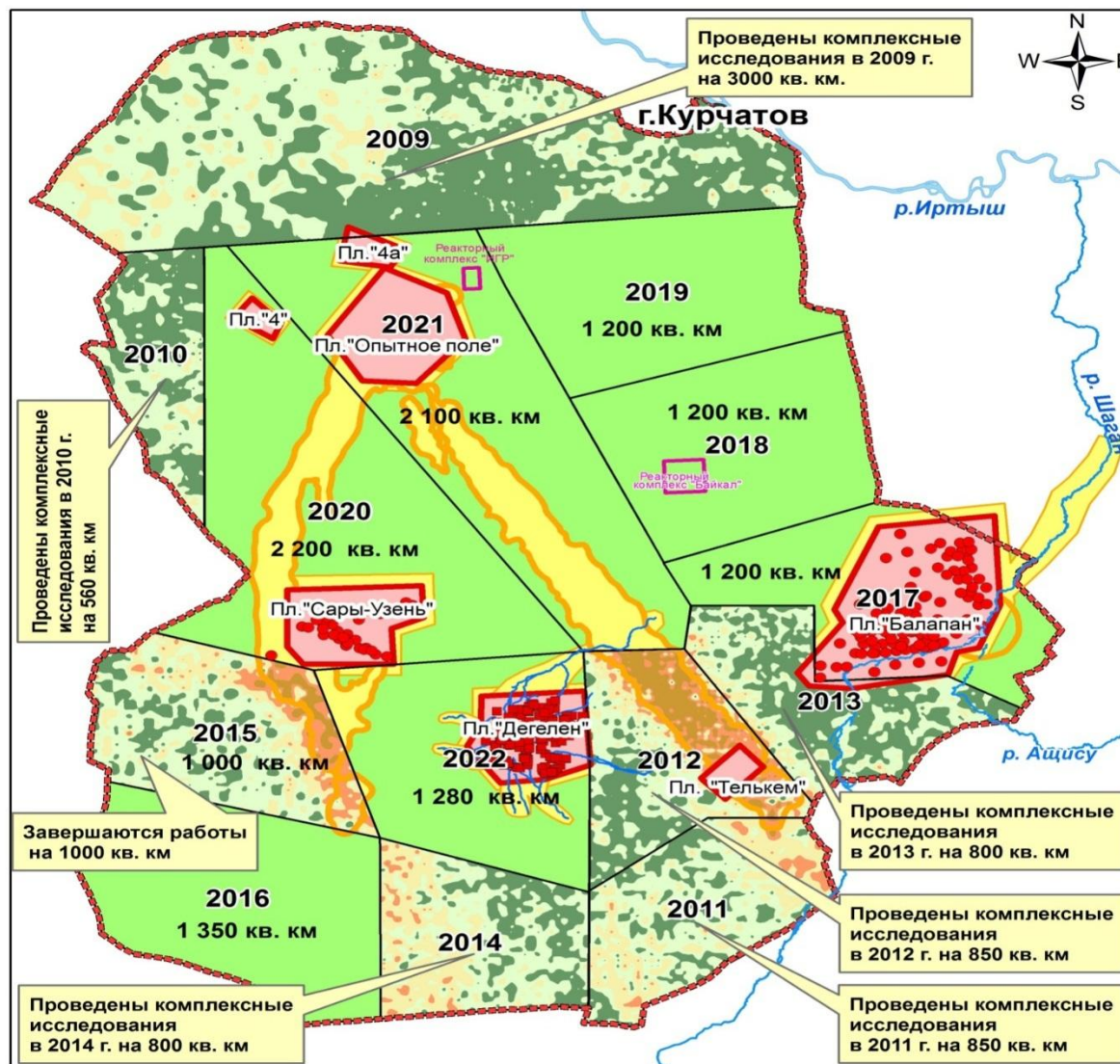
- 1953 жылдың 12 тамызында, 336 км² ауданда жүргізілген бірінші термоядролық сынақтан түскен радиоактивті ауданның аймағын халық шаруашылығында шектеулі пайдалануға болады (өнеркәсіптік пайдалану);

- «қорым», «4а» және «Телкем» алаңқайлары шегінде, Ұзынбұлақ бұлағының арнасы бөлігінде орналасқан 20,5 км² ауданындағы радиоактивті ластанған аумақ жер қорының құрамында қалуы керек;

- аймақтың қалған алаңының 7 500 км² аса жері шаруашылық айналымға шектеусіз тапсырылуы мүмкін.

4.14.1-ші суретте жылдар бойынша ССП аумағының зерттеу картасы ұсынылған.

Передача земель бывшего СИП в народное хозяйство

Условные обозначения

- граница СИП
- зона строгого контроля
- зона периодического контроля
- зона доступа без ограничения
- испытательная скважина **Cs-137, Бк/кг**
- испытательная штольня
- ручьи, реки
- 30-60
- <15
- 60-120
- 15-30
- >120

4.14.1-ші сурет. Жылдар бойынша ССП аумағының зерттеу картасы

Қазгидромет күнделікті жергілікті 17 метеорологиялық станцияда сәулелену гаммасының деңгейін бақылайды (Ақжар, Аягөз, Дмитриевка, Баршатас, Бақты, Зайсан, Жалғыз төбе, Қатонқарағай, Көкпекті, Күршім, Риддер, Самар, Семей, Үлкен-Нарын, Өскемен, Шар, Шемонайха).

Облыстың елді мекендері бойынша атмосфераның жер үсті қабатының радиациялық гамма-түсінің орташа мәні 0,06-0,24 мкЗв/ч шегінде орналасқан. Облыс бойынша орташа радиациялық гамма-фонды 0,13 мкЗв/ч құрады және жол берілген шекте болды.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Облыс аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті ластануын бақылау көлденең планшеттермен ауа сынамасын іріктеу жолымен 7 метеостанцияда (Аягөз, Баршатас, Бақты, Зайсан, Көкпекті, Семей, Өскемен) жүргізілді. Барлық станцияларда бес тәуліктік іріктеу сынамалары жүргізіледі.

Облыс аумағындағы атмосфералық жер қабатының радиоактивті түсу орташа тығыздығы 0,6-3,5 Бк / м2 шегінен ауытқыды. Облыс бойынша түсудің орташа тығыздығы 1,2 Бк/м2 құрайды яғни, шекті жол берілетін деңгейден аспайды.

4.14.7. Қалдықтар

Жыл сайын облыста, бірінші кезекте таулы-кен өнеркәсіп кәсіпорындарынан, өнеркәсіптік қалдықтардың шамамен 40

тоннасы түзіледі. Облыс бойынша ТМТ жалпы көлемі 6,8 млрд.тоннадан аса көлемді құрайды, соның ішінде иесіз деп 5,5 млрд.тонна танылған. Иесіз ТМТ жою облыстың экологиялық мәселесі болып отыр.

Облыстағы кейбір кәсіпорындар ТМТ түзілуін азайту бойынша іс-шаралар өткізеді. «Казцинк» ЖШС РГОК байыту өндірісі қалдықтарын орналастыруды төмендету Риддер-Сокольный кенішіндегі толтыру жұмыстарын өндіруде пульпілері бөлігі қолданылады.

Экономиканың салалары бойынша табиғат пайдаланушылар қалдықтарының көлемді-сапалы көрсеткіштері 4.14.4-ші кестеде және 4.14.5-ші кестеде көрсетілген.

4.14.4-ші кесте. Өнеркәсіптің салалары бойынша жинақталған өнеркәсіп қалдықтарының көлемі

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі	Жинақталған қалдықтар көлемі (есептік кезеңмен бірге), мың тонна			
		барлығы	Соның ішінде:		
			ТМТ	Радиоактивті қалдықтар	Өнеркәсіп қалдықтары (ТМТ және радиоактивті қалдықтардан басқа) барлығы
1	2	3	4	5	5
Тау-кен өндіру саласы	Аршылған жыныстар	866712,41918	866712,41918	-	-
	Байыту қалдықтары	206837,22089	206837,22089	-	
	Байыту шламдары	6824,2005058	6824,2005058	-	
	Құрамында күшәла-темірі бар қалдықтар	36,523	-	-	36,523
	Әктас-күшәла сүзінді	47,235			47,235
	Минерализатор	1741,979			1741,979
	Хлоридті пульпа	1705,348			1705,348
Жылу энергетикасы	Күл шлак қалдықтары	2193,207	-	-	2193,207
Құрылыс материалдары өндірісі	Өндірістік қалдықтар (ас-бестит, бетон бұйымдарының сынықтары, кірпіш сынықтары)	205,4657	-	-	205,4657
	Басқа өнеркәсіп	21529,73792			21529,73792

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

	қалдықтары				
Құс шаруашылығы	А/ш өнімдерінің қалдықтары	421,3824	-	-	421,3824
Атом өнеркәсібі	Радиоактивті қалдықтар, мың тонна	20164,551	6224,653	1853,834	12086,064
	ИСК, дана	28216		28216	
Аймақ бойынша барлығы		1122419,2695958	1086598,4935758	1853,834	39966,94202

4.14.5-ші кесте. Өнеркәсіп салалары бойынша пайда болған, қолданылған, қайта өңделген және орналасқан қалдықтардың көлемі

Өнеркәсіп салалары	Қалдық түрі	Пайда болған, мың тонна*	Пайдаланылған, мың тонна	Қайта өңделген, кәдеге жаратылғаны, мың тонна	Полигондарда орналасқаны, мың тонна	Тараптық ұйымдарға берілгені, мың тонна
Тау-кен өндіру саласы	Аршылған жыныстар	44496,052363	31738,289183	-	12757,76318	-
Тау-кен металлургиялық өнеркәсіп	Байыту қалдықтары	10630,14289	2767,619	-	7862,52389	-
	Байыту шламдары	221,8153225	64,0668167	-	157,7485058	
	Құрамында күшәлатемірі бар қалдықтар	12,1		-	12,1	
	Хлоридті пульпа	4,61	-	-	4,61	
	Құрамында күшәлатемірі бар қалдықтар	10,197	-	-	10,197	
	Әктас-күшәла сүзінді	4,645	-	-	4,645	
	Минерализатор	1712,23	1712,23			
Жылу энергетикасы	Күл шлақ қалдықтары	338,526	19,091	38,346	276,531	4,558
Құрылыс материалдарының өндірісі	Өндірістік қалдықтар (асбестит, бетон бұйымдарының сынықтары, кірпіш сынықтары)	58,83751	0,47	3,16781	55,1997	
	Басқа өнеркәсіп қалдықтары	86,2683578	12,766114	2,45511	56,33192	14,7152138
Құс шаруашылығы	А/ш өнімдерінің қалдықтары	40,0842	-	-	15,0254	25,05880

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Аймақ бойынша барлығы	57615,508643 3	36314,5321137	43,96892	21212,6755958	44,3320138
-----------------------	-------------------	---------------	----------	---------------	------------

Өндіріс және тұтыну қалдықтарын кәдеге жарату бойынша біршама іс-шаралар ірі карьерлер мен шахталардың босаған кеңістігін толтыру үшін аршылған қоршаушы жыныстарды пайдалану болып табылады.

«Семей Цемент зауыты» ЖШС күл-шлак қалдықтарын клинкерді өндіру кезінде қоспа ретінде қолданады.

«Қаражыра ЛТД» ЖШС пайдалы аршылған жыныстарды қолданылуын кеніштердің өнеркәсіптік алаңдарының техникалық қажеттілігі және техникалық қайта қалпына келтіру үшін тау-кен өндірісінің өңделген кеңістіктерін толтыру үшін пайдалану жолдары арқылы жүзеге асырылады. 2015 жылы ішкі үйіндіге аршылған жыныстардың 31 млн тоннасы жіберілген.

«Өскемен-Су арнасы» МҚК жинақталған қалдықтар көлемі өткізілетін іс-шаралардың – органоминералды грунтты алу үшін 2,2657258 мың тонна көлемінде 2015 жылы кәріздерде тазалану имараттарының аумағынан тұнбаларды шығару есебінен азаяды. Сонымен қатар, тұнбаларды құрғату әрекетінде микроорганизмдерді және флокулянттарды, ірі қалдықтарды ұстауға және алуға арналған механикалық тазалаудың (прессі бар тор) жаңа құрал-жабдықтарын қолдану бойынша технологиялар енгізілуде.

«ҮМЗ» АҚ қазіргі уақытта травильді ерітінділермен игерілген фторбериллат аммоний ерітіндісін тазалау әрекетінде пайдалану бойынша зерттеу жұмыстары жүргізілуде.

Зерттеу жұмыстары Тантал өндірісінде жүргізіледі, оның бағыты сұйық қалдықтардан тұратын бағалы реагенттерді шығару және оларды өндірісте қайта пайдалану мүмкіндіктерін анықтаудан тұрады.

Уран өндірісінде азот қышқылынан алынған ерітінділерден азотты қышқылды рекуперациялау бойынша нанофльтрациялау технологиясын пайдала отырып зерттеу жұмыстары аяқталды.

2015 жылы «ҮМЗ» АҚ-да бериллий өндірісінің қауіптіліктің янтарлы деңгейіне ерітінділерді технологиялық циклге тарту жолымен қайта өңдеу бойынша өнеркәсіптік сынақтар толық көлемде аяқталды.

«Үлбі Фтор Кешені» ЖШС пайдалануға тапсырылды және оны алдағы уақытта жүзеге асыру мақсатында бейтарап түйіршіктелген гипсты алу жөніндегі учаске іске қосылды. 2015 жылы 628 тонна мөлшеріндегі бейтарап гипсты сату бойынша «Универсал 2010» ЖШС компаниясымен келісім-шарт жасалды, сәуір-қазан айлары аралығында аталған келісім-шарт аясында бейтарап гипстың 462,1 тоннасы тиелді.

Шығыс Қазақстан облысының аумағында улы заттарды көмуге арналған полигондар жоқ.

Құрамында сынабы бар құралдар мен бұйымдар шарт бойынша «ШҚ Аймақтық Экологиялық демеркулизациялау орталығымен» кәдеге жаратылады.

Құрамында сынабы бар құралдар (Люминесцентті шамдар, градусниктер, термометрлер) қауіптіліктің 1 және 2 класына жатады. 2015 жылы **159 458** дана жиналды. Қоймаланған жері – Семей қ. мамандандырылған күзетілетін қоймасының орынжайы.

Құрамында сынабы бар құралдар және бұйымдардың жалпы жиналған мөлшері – **2 694 652** дана.

2015 жылғы жағдай бойынша «ШҚО табиғи ресурстар және табиғат пайдалануды реттеу басқармасы» ММ мен «ШҚ аймақтық экологиялық демеркулизациялау орталығы» ЖШС арасында шартқа сәйкес «ЭкоКомИнновация» ЖШС-мен бірлесіп Экотром-2У демеркуризациялық қондырғыда 180 187 дана мөлшердегі құрамында сынабы бар құралдар және бұйымдарды кәдеге жарату бойынша жұмыстар жүргізді.

2011-2015 жылдары құрамында сынабы бар құралдар және бұйымдарды кәдеге жаратудың жалпы саны 2 179 507 дананы құрады.

ТҚҚ полигондары

2015 жылдың соңында Шығыс Қазақстан облысында тұрмыстық қатты қалдықтардың (ТҚҚ) – **8807,969** мың тоннасы жинақталды. **173,245** мың тонна ТҚҚ пайда болды, оның ішінде Семей қ. – **63,03** мың тонна, ТҚҚ-ның морфологиялық құрамы 4.14.6-шы кестеде ұсынылған.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

4.14.6-шы кесте. ТҚҚ морфологиялық құрамы

Қағаз, картон	25-30%	Шыны	5-8%
Тамақ қалдықтары	30-38%	Тері, резеңке	2-4%
Ағаш	1,5-3%	Тастар	1-3%
Қара металл	2-3,5%	Пластмасса	2-5%
Түсті металл	2-3,5%	Басқалар	1-2%
Мата	4-7%	Сұрыпталғаннан қалған қалдық (15мм-ден кем)	7-13%
Сүйектер	0,5-2%		

Өскемен қаласында. Өскемен қаласының әкімдігінің 1997 жылғы 5 тамыздағы №1103 шешімімен ауданы 22,5 га алаң «Өскеменспецкоммунтранс» ЖШС-на 50 жылға өнеркәсіптік және тұрмыстық қалдықтарды орналастыруға тегін берілді.

Полигонның құрылысы мен орналасуы туралы жобалық құжаттама қарастырылған жоқ, тұрмыстық қатты қалдықтарды тастайтын жер Шмелев Лог ауданында орналасқан және ол 1957 жылдан бастап жұмыс істейді. 6 млн. тоннадан аса қалдықтар жинақталған.

Өскемен қаласы әкімдігінің қалалық бөлімінің мамандары тұрғындардың өтініштері бойынша көктем кезінде қаланың аймақтарына шығу тексерулерін жүргізіп, санкциаланбаған қоқыстардың орны мен көлемін анықтайды. Рұқсатсыз қоқыстардың тізімі құрылып, жұмыстың көлемі мен бағасы анықталады, бюджеттік қаражаттың бөлінуіне бюджеттік өтінім құрылады.

2013 жылы - 13605 мың теңге сомасына 9563 м³, 2014 жылы - 5942,8 теңге сомасына 4072,5 м³ рұқсат етілмеген қоқыстар жойылды, 2015 жылы 11100,4 мың теңге сомасына қаражат қарастырылған, соның ішінде қазіргі уақытта 823,7 теңге сомасына 469 м³ рұқсат етілмеген қоқыстар жойылды.

Семей қаласындағы ТҚҚ полигоны.

Семей қаласындағы тұрмыстық қатты және улы өнеркәсіптік қалдықтардың жалпы қалалық көму полигоны (ТҚҚ полигоны) Семей-Қайнар автожолын бойлай қаладан 7 км қашықтықта орналасқан. Полигонның иесі – ЖК «Р.С. Хазипов».

77,2 га жер учаскесі тұрмыстық қалдықтарды көму бойынша полигонға қызмет көрсету 2020 жылдың 16 қарашасына дейінгі мерзімге жерді уақытша пайдалану құқығы берілді (2014

жылдың 4 желтоқсандағы № 777 жалдау жалға беру шарты).

2015 жылдың бірінші жартыжылдығында ТҚҚ полигонына түскен қалдықтардың нақты мөлшері – 51,300 мың тонна.

Қалдықтарды күнделікті қабылдайтын зертханалық бақылау жоқ. Өндірістік бақылауды мониторингінің бағдарламасына сәйкес шарт негізінде «Экожобаорталығы» ЖШС жүзеге асырады.

Сондай-ақ, ТҚҚ полигонында қатты тұрмыстық қалдықтарды сұрыптауды «Хазипов» ЖК-мен жүзеге асырылады. 2015 жылы ТҚҚ-ның 0,8 мың тоннасы қайталама пайдаланылды.

Семей қаласында «Р.С. Хазипов» ЖК-мен жылына қуаттылығы 100 мың тонна болатын тұрмыстық қатты және оған тиесілі өнеркәсіптік қалдықтарды қайта өңдеу жөніндегі өндірістік кешенінің құрылысы жоспарланды. Межелі бағасы – 43 млн АҚШ доллары. «Семей-Туған жер» ӨК-мен, 49 жылға жалпы ауданы 23,1 га-ны құрайтын қалдықтарды қайта өңдейтін зауытты салуға жер учаскесі белгіленді. Жобаның экологиялық тиімділігі – жобаны жүзеге асырған кезде, жылына 100 мың тоннаға ТҚҚ полигонына орналастырылатын қалдықтардың көлемін төмендету.

Қазіргі уақытта жылына 100000 тонна көлемдегі ТҚҚ полигонына сұрыптау желісін орнату бойынша «ЭКО-Восток» ЖШМ-мен шарт жасалды.

Аймақтағы ауылдық елді мекендерінің көбінде экологиялық және санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сай келетін тұрмыстық қатты қалдықтардың заңдастырылған полигондары жоқ. Экологиялық инспекция бөлімі ТҚҚ полигондарының құрылысы үшін жер бөлу,

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

қажетті жобалық және рұқсат ететін құжаттамаларды қарастыру және рәсімдеу мәселесі бойынша ауылдық әкімдіктермен жұмыс жүргізуде, 2014-2020 жылдарға арналған тұрмыстық қатты қалдықтарды басқару жүйесін жаңғырту бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ауылдық әкімдердің қатысуымен семинар-кеңес өткізілді.

«Ветеринария басқармасы» ММ деректері бойынша Шығыс Қазақстанның аумағында **361** мал қорымы жұмыс істейді, 2015 жылы 15 мал қорымы салынды (қайта қалпына келтірілді).

Тарихи ластанулар

Шығыс Қазақстан облысының аумағында тау-кен-металлургия өндірісінің қатты қалдықтары өте көп. Бұл – аршылған жыныстар, үйінді сақтағыштар орын, үйінді шлактар. Өнеркәсіптік қалдықтардың бір бөлігі бүгінгі таңда сұранымға ие болмайтын минералдық ресурстардан тұратын техногенді кен орындары, алайда олар ауыр металдармен және басқа да улы компоненттермен қоршаған ортаны ластаушы көздер болып табылады. Жинақталған қалдықтар табиғи ортаға антропогенді ықпалды үнемі ұлғайтады. Олар өздерінің ықпал ету аймағында гидрологиялық тәртіпті бұзады, шаң бөлу көзі табылады, топырақты, беткі және жер асты суларын ластайды. Аталған қалдықтар кең спектрлі ингрдиенттермен қауіптіліктің III-IV класына жатады. Ауыр металдар қауіпті болып келеді, бұл топқа жататындар: мыс, қорғасын, мырыш, күміс, кадмий, сынап, таллий, мышьяк, сурьма, селен. *Үйінділердің көбі су қорғау аймақтарда орналасқан, бұл беткі және жерасты суларының ластануына алып келеді.*

Тау-кен өндіретін кәсіпорындарды тарату, қайта құру, жекешелендіру және банкроттық әрекеттерінің нәтижесінде тарихи ластануды жою және қалпына келтіру мәселелері туындады, оған бұзылған және ластанған жерлер, өндірістік және тұтыну қалдықтарының тарихи жинақталуы кіреді.

«Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 10-бабы 4-тармағына сәйкес 1992 жылдың 30 мамырына дейін қоймаланған немесе минералды ресурстардың мемлекеттік қорына енгізілген техногенді минералды түзілулер *мемлекеттік меншік* болып табылады.

Тарихи ластанудан Семей қаласының бұрынғы «Түрксіб» совхозының жанында белсенділігі төмен радиоактивті қалдықтардың уақытша көмілген орнының болуын айта кету қажет.

Белсенділігі төмен радиоактивті қалдықтардың (РАҚ) көмілген орны тұйықталған теміржол аймағында, Жалпақ станциясынан 3,5 км қашықтықта, Семей-Шаған автокөлігінің 17-ші км-де, бұрынғы «Түрксіб» совхозының оңтүстік-батысқа қарай 6,8 км жерде орналасқан. Участке салуға жатпайды, грунтты судың деңгейі төмен. Белсенділігі төмен РБҚ жалпы көлемі 1000 текше метрді құрайды.

Радиоактивті қалдықтардың (РАҚ) уақытша көмілу траншеясының негізі сазды, құламасының тереңдігі 3 м, ені 4 м болатын, Облыстық СЭС берген ұсынымға сәйкес 1990 жылдың маусым айында өндірілген. Траншеяның жоғарғы жағы сазды құлыппен жабдықталып, таза топырақ және ұсақталған тас төгілген. Көму жұмыстарына ММ және СЭС облыстық қызметтері тартылған, алдағы уақытта көму орнының нақты иесі анықталған жоқ.

Бақылаудағы аумақтрада басқа радиоактивті қалдықтар көмілген жоқ.

Тарихи ластануларға Семей қаласының ескі әуежай ауданында авиакеросинмен жерасты суларының ластанған учаскелері де жатады.

Химияландыру құралдары

Облыста пестицидтерді сақтауға арналған **62** қойма жұмыс істейді, көлемі **4492,9 м²**.

Шығыс Қазақстан облысының аумағында өсімдіктерді қорғау үшін химияландыру құралдарын әкелумен және оны сатумен «Астана-нан» ЖШС, «Агрохимия» ЖШС, «Тұқым» ЖШС, «Тандем Агро» ЖШС, «Астана Бизнес» ЖШС, «ВостокАгроХолдинг» ЖШС, «Щелково-Агрохим-KZ» ЖШС, «Сингента-Қазақстан» ЖШС, «Август-Қазақстан» ЖШС, «A.S.K.Technik» ЖШС, «Пестицидтер» ЖШС, «Аби жер» ЖШС айналысады.

2015 жылы облыстағы ауыл шаруашылық тауар өндірушілерімен гербицидтердің 428 мың литрін (кг) сатып алынды, олармен ауыл шаруашылық алқаптарының 680 мың гектар жері өңделді. Басқа пестицидтер бойынша деректер жоқ.

2015 жылы минералды тыңайтқыштардың бағасын арзандату бағдарламасы бойынша облыстағы ауыл шаруашылық тауар өндірушілері минералды тыңайтқыштардың 15,877 мың тоннасын сатып алды және 138,0 мың гектар алаң ауыл шаруашылық дақылдарына берілді.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

Қазақстан Республикасының қолданыстағы Экологиялық кодексінің талаптарына сәйкес алдағы уақытта жарамсыз пестицидтерді (улы химикаттар) және олардың ыдыстарын көму орнының құрылысына жол берілмейді. Облыстың аумағында оларды жинаумен және кәдеге жаратумен айналысатын ұйымдар жоқ.

Пайдалануға жарамсыз пестицидтерді (улы химикаттар) және олардың ыдыстарын қайта өңдеу мәселелерін Қазақстандағы кәсіпорындарда оларды жинау, тасымалдау және зарарсыздандыру жолдары арқылы қолданыстағы полигондарда шешуге болады. Алайда, облыстық бюджетте қаражаттың болмауына байланысты, 2015 жылы бұл жұмыстар жүргізілген жоқ.

4.14.8. Жаңартылған энергия көздері

Шығыс Қазақстан облысы бойынша 2012-2015 жылдар кезеңінде ЖЭК нысандарының жалпы саны – 4 нысан. 2012-2015 жылдар кезеңінде жаңартылған энергия көздерімен өндірілген электр энергиясының көлемі - сағатына 183,2 мың кВт құрайды.

«Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасының шеңберінде «ШҚО Зырян ауданының Тұрғұсын өзенінде қуаттылығы 24,9 МВт Тұрғұсын СЭС-1 құрылысы» жобасына 2014 жылы 323 805 мың теңге, 2015 жылы 259 225,0 мың теңге мемлекеттік қолдау көрсетілді.

Сондай-ақ, 2015 жылы ЖЭК қондырғыларын сатып алу үшін жеке кәсіпкерлерге мекенжайлық көмек ретінде 5010 мың теңге көлемінде мемлекеттік қолдау көрсетілді.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

4.14.9. Экологиялық мәселелер

4.14.7 -ші кесте. Шығыс Қазақстан облысының экологиялық мәселелері

№	Экологиялық мәселе	Ағымдағы жағдай	Қолданылатын іс-шаралар
1	Өскемен қаласының аумағындағы тарихи радиоактивті ластануларды жою	Өткен жүз жылдықта 50-70 жылдары қала шегінде тұрғын үйлері бар облыстық орталықта уран өндірісі, Қалбалы комбинатының дәлелді фабрикаласының радиоактивті үйінділерінің және иондаушы сәулеленудің ампулалық көздері бар кәсіпорындарда радиоактивті қалдықтарды орналастыру салдарынан радиоактивті ластану ошақтары бар, бұл тұрғындардың денсаулығына жағымсыз әсер етеді.	2005 жылы қала аумағында 1990-1992, 1994-1997, 2004 және 2005 жылдары жүргізілген радиоэкологиялық зерттеулер есептерінің материалдары бойынша, қала аумағында анықталған, Радиактивті аномалиялар мен иондалған сәулелену көздерінің кадастры әзірленді. Кадастр аясында облыстық бюджет қаражатының есебінен 2006 жылдан бастап жыл сайын дезактивациялық жұмыстар жүргізіліп отырады. Сонымен қатар, 2012 жылы 892,0 млн. теңге сомасына сәйкес бюджеттік өтінім әзірленіп, ҚР ҚОҚМ және ҚР ИЖТМ-не жолданды.
2	Кен өндіру саласында тарихи ластану нысандарының болуы	Шығыс Қазақстан өнеркәсібі кен өндіру кәсіпорындарымен, металлургия өнеркәсібімен, жылу энергетикасымен ұсынылады. Негізгі экологиялық мәселелер трансшекаралық сипаттамада және «Тарихи» болып табылып, республикалық бюджеттен қаржыландыруды талап етеді. Облыс аумағында «тарихи ластанулар» деп аталатын, мемлекеттік меншік болып табылатын, техногенді нысандар бар. Олар жерасты және беткі суларға, шаң шашырату және жауын-шашын және еріген сулардың шайып кету салдарынан жағымсыз әсер етеді. ҚР ИЖТМ-нің Геологиялық комитетінің ақпаратына сәйкес ШҚО бойынша техногенді минералды түзілудің (бұдан әрі-ТМТ) мемлекеттік кадастрымен 247 нысан есептеледі, оған қалдықтарды сақтау, тау жыныстарының үйіндісі, мөлшерге сай келмейтін кендер және металлургиялық өнімдер шлактары кіреді. Облыс бойынша үйлесімді ТМТ жалпы көлемі 6,8 млрд. тонна. Қоршаған ортаға қатер дәрежесі мен әсер ету деңгейінің жіктелуін анықтау ҚР ИЖТМ жүргізілген жоқ. Қазіргі таңда ШҚО бойынша үйлескен шикізаттың 5,5 млрд. тонна көлемімен ТМТ иесіз 148 нысаны бар, аталған нысандардың көпшілігі тұрғындардың денсаулығына жағымсыз әсер етуі мүмкін.	2006 жылы Үлбі және Ертіс өзендері бассейндерінің тарихи ластану нысандарына түгендеу жүргізілді. Жергілікті бюджет есебінен түгендеу жүргізуге 4,195 млн теңге бөлінді. 2013 жылы республикалық деңгейде «Жасыл даму» АҚ құрылды, кәсіпорынның функционалдық міндеттеріне, алдағы уақытта барлық қалдықтардың мәселелерін шешу бойынша шараларды қабылдай отырып, барлық өнеркәсіптік қалдықтарды, олардың морфологиясын, құрамын, қоршаған ортаға әсер ететін қатер дәрежесі мен жіктелу деңгейін анықтау арқылы ТМТ (иесіз, тарихи) түгендеу жатады.
4	Семей қаласындағы трансшекаралық Ертіс өзеніндегі тазалау құрылысының толық биологиялық тазалануына тазаланған ағынды судың жіберілуі жеткіліксіз	Семей қаласын тазалау ғимараттары Қазақстан Республикасының қолданыстағы нормативтеріне сәйкес ағынды сулардың тиісті тазалануын қамтамасыз етпейді. Тазалау ғимараттары трансшекаралық Ертіс өзенінің ластануын алдын алу, «Семей қаласындағы ағынды суларын биологиялық тазарту арқылы тазалау құрылыстарын қайта қалпына келтіру	Семей қаласының ағынды суларын биологиялық тазарту арқылы тазалау ғимараттарын қайта қалпына келтіру және кеңейту жобасына ТЭН (2011 жылғы 4 наурыздағы № 01-055/11 мемлекеттік сараптама) әзірленді; 2001 жылғы 21 маусымда № 10-05-12/1358-И ҚР ҚОҚМ-ның салалық қорытындысы алынды; 2011 жылғы 15 шілдедегі экономикалық қорытынды алынды.

4.14. ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

		және кеңейту» жобасын 5370,8 млн.теңге көлемінде жүзеге асыру үшін қайта қалпына келтіруді талап етеді.	2014 жылдың 13 желтоқсанында ЖСҚ (мемлекеттік сараптама) № 01-0926/13 әзірленді, жобаның жалпы сомасы 5539,786 млн.теңгеге. «ANTARESPLATINUM» ЖШС-мен 5370,806 млн.теңге жалпы сомада шарт жасалды. 2014 жылға бюджеттік қаражат көлемі 10,0 млн.теңгені құрады, 2015-2016 жылдарға республикалық бюджеттен аталған жобаны жүзеге асыруға қаражат бөлінген жоқ.
--	--	---	---

ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ҰСЫНЫСТАР

Қазақстан-2050

стратегиясына сәйкес экономикалық саясаттың жаңа курсының бастымәні – бәрін қамтушы прагматизм. Нақты айтқанда, бұл біздің бүгінгі көзқарастарымыз бен тәсілдеріміздің түбегейлі өзгерісі. Қоршаған орта және табиғат ресурстарын пайдалану саласында мынаны білдіреді:

- принципті түрде табиғат ресурстарын басқарудың (масштабты ішкі саясат және сыртқы саясатта ұстауға да ластықты, экономикалық өсімді қамтамасыз ету үшін Қазақстанның артықшылықтарын) жаңа жүйесін енгізу;

- күн және жел энергиясын пайдаланатын технологияларды белсенді енгізу альтернативті энергия түрлерін өндіруді дамыту (2050 жылға елде барлық баламалы энергияның тұтынуының жартысынан көбі жаңартылған және альтернативті түрлері болуы қажет);

- аймақтардың инвестицияны тартуға мүдделі болуы үшін жер қойнауларын пайдалану мораторийін болдырмау қажет;

- шикізатты қарапайым жеткізуден энергия ресурстарын қайта өңдеу саласындағы индустриялық және озық технологиялар мен ауыстыруға көшіру (2025 жылға біз экологияның жаңа стандарттарына сәйкес меншік нарығын толықтай жанар-жағармай материалмен қамтамасыз етуіміз қажет);

- еліміздің аймақтарын дәнекерлеу қорытындыларын қолдануға, елімізге кен және қайта өңдеудің тең замануи технологияларын жеткізу жағдайында инвесторларды тарту;

- барлық кен өндіру кәсіпорындар тек зиянсыз экологиялық өндіруді енгізу қажет.

Әлемдік өнеркәсіп нарығында көшбасшы болу және Қазақстанда ауыл шаруашылығын өндірісін нығайту үшін қажет:

- егін аудандарын молайту;

- алдымен жаңа технологияларды енгізу есебімен шығымдылықтың өрлеу маңыздылығын қамтамасыз ету;

- әлемдік деңгейдегі мал өсірушілік мал азығы базасын құру;

- экологиялық қабаса на зар аудара отырып брендтің ұлттық бәсекеге қабілеттілігін құру;

- экологиялық таза өндіріс саласындағы жаһандық ойыншы болу;

- өзекті мәселе – ауыл шаруашылығын қайта өңдеу және саудада ШОК және фермерлікті дамыту;

- жаңағылыми, технологиялық басқару жетістіктер есебімен мал шаруашылық өсірулерді жаңғырту және өнімділігін мәдениетін өзгерту.

- ірі экспорттық нарықта жеңіске жету үшін қандай өнімді жаппай өндіру қажеттілігіне басана зар аудара отырып анықтау;

- 2050 жылға елдің ЖІӨ ауыл шаруашылығы өнімін 5 есе өсіру.

«Жасыл экономикаға» көшу орнықты даму жаңа бағыттағына жетуге ықпал етті.

Көрсетілген бағыттар аймақтық және бір жағына не жергілікті маңыздағы экологиялық инфрақұрылымды дамытудың басты бағыттары болуы қажет. Аталған бағыттардың жаңаруы «жасыл экономиканы» дамытудың жаңа парадигмасын атқаруға сәйкес болатын экономикалық даму нәтижелерін байланысты.

Қазақстанда еліміздің ресурстарына қатысты жаңа саясаттың іс жүзінде жүзеге асырылуы қажет. Осыған байланысты:

- басқа елдердегі су мен жабдықтау проблемаларды шешудің озық тәжірибесін мұқият меңгеру міндеті алы, Австралияның және оны біздің жағдайларда пайдалану;

- кеннің озық технологияларын жер асты суларына рационалды пайдалануды енгізу;

- агроөнеркәсіп секторында аылғалды сақтаушы технологияларға көшеңді алуы;

- жалпы алғанда, біздің қоғамның ойын өзгерту, ең бағалы табиғат байлығының бірі – суды қысырап етпеу.

- 2050 жылға Қазақстан сумен қамтамасыз ету проблемасын бір жол ашпашу қажет (бірінші кезеңде 2020 жылға – халықты ауыз сумен қамтамасыз ету проблемасын шешу, екінші кезеңде 2040 жылға оны суландыру). Қазақстанның су ресурстарының мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан-2050 стратегияларын жүзеге асыру Қазақстан Республикасы Президенті Қаулысымен бекітілді.

Бағдарламаның мақсаты – су ресурстарын тиімді басқаруды арттыру жолымен Қазақстан Республикасында су қауіпсіздігін ең қамтамасыз ету.

Жердің ластануына Қазақстандағы негізгі өзендердің ағындары көбіне іргелес мемлекеттер аймағында қалыптасады, сондықтан дасу сапасы осы мемлекеттер суымен бірге келетін ластанғыш заттар әсерімен қалыптасады.

Елдің өзекті проблемаларының бірі – трансшекаралық қалдықтарды кәдеге жарату, залалсыздандыру, көму. Бүгінгі күнге дейін зиянды қалдықтар көбінесе экологиялық нормалар мен талаптарға сәйкес ақталмайтын әртүрлі жинақтауыштарда қоймаланды және сақталады. Бұның нәтижесінде жер, көптеген аймақтардың жер асты және жер үсті сулары қарқынды ластануға шалдыққан.

Сирек және жоғалып кету қауіп бар өсімдіктер мен жануарларды сақтауға көмек көрсету мақсатында келесі шараларды болжау қажет:

- сирек және жоғалып кету қауіп бар өсімдіктер мен жануарлар тізбесін сиректіктің әрбір түр мәртебесін көрсету арқылы толықтыру (ҚОХ Осанаттарына сәйкес);

- сирек және жоғалып кету қауіп бар өсімдіктер мен жануарларды сақтаудың институционалды және ұйымдастырушылық негіздерін нығайтуды жалғастыру, сонымен қатар, пайдаланылатын жануарлар түрлері мен олардың тіршілік ету ортасы популяциясының оңтайлық ұрылымын сақтауда аңшылық шаруашылықтың өнімділігін арттыруды қамтамасыз ету;

- сирек және жоғалып кету қауіп бар өсімдіктер мен жануарларды сақтау бойынша іс-әрекет жоспарын әзірлеу және жүзеге асыру;

арларды сақтау бойынша іс-әрекет жоспарын әзірлеу және жүзеге асыру;

- сирек және жоғалып кету қауіп бар өсімдіктер мен жануарлар және аңшылық ресурстарды мемлекеттік бақылау бойынша басқарудың ақпараттық базасын жетілдіру;

- олардың шекарасы шегіндесі сирек кездесетін өсімдіктер мен жануарлардың қорғауда олардың қызметтеріне берілген аңшылық өкілеттілігін кеңейту;

- сирек және жоғалып кету қауіп бар өсімдіктер мен жануарларды сақтаудың ғылыми негізін қамтамасыз ету;

- барлық нысаналы топтардың экологиялық ағартушылығын дамыту;

- сирек өсімдіктер мен жануарлардың қорғау саласындағы халықаралықынтықтастықты нығайту;

- орман ресурстарының жағдайына мониторинг жүйесін ұйымдастыру қажет.

Жалпы алғанда, Қазақстанда экологиялық проблеманы толық шешудің үшін қоршаған ортаны қорғау бойынша мемлекеттік бағдарлама әзірлеу қажет.

